

rsss

Researcher ISSN: 2148-2691
Social
Science
Studies

volume **8**
number **2**

**kat
har
sis**

ARISTO

RESEARCHER: SOCIAL SCIENCE STUDIES

2148-2691

Researcher: Social Science Studies (**RSSS**) is an online national refereed journal that is published four times in a year. Lingual, scientific and legal responsibility of all articles which are published in **RSSS** belongs to author; rights of publication belong to www.rssstudies.com. The articles cannot be published, printed or copied partly/fully without **RSSS**'s written permission. Editorial Board is free to publish or not to publish articles which are sent. Once authors send a manuscript, it is not given back.

Indexed by

Index Copernicus, Germany National Library, ABL Universität Bibliothek Leipzig, German Institute of Global and Area Studies GIGA, Wissenschaftszentrum Berlin für Sozialforschung WZB, Bibliotek Hamburg, Elektronische Zeitschriften Bibliothek EZB, Google Scholar, Academic Keys, Research Bible, Sosyal Bilimler Atif Dizini SOBIAD, SIS (Scientific Indexing Services).

DERGİ SAHİBİ / OWNER
TÜRKİYE VERİMLİLİK VAKFI adına
Cemalettin KÖMÜRCÜ

BAŞ EDİTÖR / EDITOR IN CHIEF
Prof. Dr. Mehmet Dursun ERDEM

YARDIMCI EDİTÖR / ASSISTANT EDITOR
Öğr. Gör. Hasan ATMACA

YAYIN KURULU / EDITORIAL BOARD
Prof. Dr. A. Ata TEZBAŞARAN – Prof. Dr. Akif AKKUŞ
Prof. Dr. Emrullah GÜNEY – Prof. Dr. İhsan BULUT
Prof. Dr. Ramazan SEVER – Prof. Dr. H. James BİRX
Prof. Dr. Aleksandra VRANEŠ – Prof. Dr. Ljiljana MARKOVIĆ
Doç. Dr. İbrahim TOSUN – Öğr. Gör. Hasan ATMACA

DANIŞMA KURULU/ADVISORY BOARD
Prof. Dr. İlyas GÖKHAN (Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi)
Prof. Dr. Firdevs GÜNEŞ (Ankara Üniversitesi)
Prof. Dr. Nuri YAVUZ (Gaziantep Üniversitesi)
Prof. Dr. Ayfer KOCABAŞ (Dokuz Eylül Üniversitesi)
Prof. Dr. Hakkı YAZICI (Afyon Kocatepe Üniversitesi)
Prof. Dr. Mustafa ERGÜN (Afyon Kocatepe Üniversitesi)
Prof. Dr. Ünal İBRET (Kastamonu Üniversitesi)
Prof. Dr. Eren YÜRÜDÜR (Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi)
Prof. Dr. Kubilay YAZICI (Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi)
Assoc. Prof. Dr. Marija DİNDIĆ (Serbian Academy of Science and Arts)

RESEARCHER: SOCIAL SCIENCE STUDIES
2148-2691

2020, Volume 8, Issue 2

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

**İkincil Sözlü Kültür Ortamına Geçiş Bağlamında Hacı Bektaş-1 Veli'nin
Manzûm Vilâyetnâmesi**

Haji Bektash Veli Poetical Vilayetname In The Context Of The Secondary Verbal Culture

Salih GÜLERER

01 – 16

İngiltere’de 1832 Parlamento Reformu

Parliamentary Reform of 1832 in England

Yahya BAHÇECİ

17 – 39

**Türkiye’de Medyanın Toplumsal Cinsiyeti: Kadın Medya Profesyonellerinin
Erkek Egemen Medya Yapısına Dair Algıları**

*The Gender of Media in Turkey: The Perceptions of Female Media Professionals About
Male-Dominated Media Structure*

Nurdan AKINER

40 – 61

**Yansıtıcı Düşünme Uygulamalarının Etkisinin İncelendiği Lisansüstü Tezlerin
Analizi**

*Analysis Of Graduate Theses In Which The Effect Of Reflective Thinking Applications
Are Examined*

Eray EĞMİR - Fatmanur BEYCAN – Ayşe DEDE

62 – 80

“Matelasse” Kumaşlar ve Özellikleri

“Matelasse” Fabrics and Properties

Fatma Nur BAŞARAN – Nazan ÖZCAN

81 – 98

**Der Beziehungsstrang zwischen der transkulturellen Kompetenz und
Stereotypenbildung im Fremdsprachenunterricht**

*The Relationship Between Transcultural Competence And Stereotyping In Foreign
Language Teaching*

Çiğdem KIRCA – Birkan KARGI

99 – 123

Prof. Dr. Ali GÖÇER' in Çalışmaları Üzerine Bir Atıf Analizi

A Citation Analysis on the Work of Professor Doctor Ali GÖÇER

Hüseyin ATEŞ

124 – 137

**Gebelik Öncesi Döneme İlişkin Türkiye'deki Geleneksel Uygulamalar ve
Hemşirelik Yaklaşımı**

*The Traditional Applications and Nursing Approach in Turkey regarding Pre-Pregnancy
Period*

Ayten DİNÇ – Elif OCAKTAN

138 – 147

**Üniversite Öğrencilerinin Bilişsel Duygu Düzenleme Stratejileri, Romantik
İlişkilerle İlgili Akılcı Olmayan İnançları ve Öz Anlayışları Arasındaki
İlişkilerin İncelenmesi**

*Investigation of Relations Between University Student's Cognitive Emotion Regulation
Strategies, Irrational Romantic Relationships Beliefs and Self-Compassion*

Naciye GÜVEN – Zeynep ÜNAL

148 – 173

**A Quantitative Research for Students' Knowledge Area Skills of Project
Management**

Proje Yönetimi Bilgi Alanları Becerilerine Yönelik Bir Nicel Araştırma

Ömer UYSAL – J. Michael SPECTOR

174 – 192

Kamusallığın Siyasal İşlevinin Dönüşümü

Transformation of the Political Function of Publicity

Cumhur OLCAR

193 – 206

**Dijital Bağımlılığın Okul Öncesi Dönemdeki Çocuklarda Problem
Davranışlarına Etkisi**

The Effect Of Digital Addiction On Problem Behavior In Children In Pre-School

Ayşe KANTER

207 – 221

**Şeker Pancarında Kota Uygulamasının Kütahya Şeker Pancarı Üretimine ve
Üreticilerin Sosyo-Ekonomik Durumlarına Etkisi**

*The Effect of Quota Application on Sugar Beet on Kütahya Sugar Beet Production and
Socio-Economic Status of Producers*

Şeyma YILMAZ KUŞCUOĞLU – Ergin UZGÖREN

222 – 237

**İşe Bağlılığın İşte Kalma Niyeti Üzerindeki Etkisinde İş Gören Sessizliğin
Aracılık Rolü**

*The Mediating Role of Employee Voice within the Impact of Work Commitment on
Intention to Stay*

Mehmet İNCE – Fatma YEİLKUŞ – Onur Başar ÖZBOZKURT

238 – 256

Sosyopedagoji ve Ergoterapi İlişkisi

The Relationship Between Sociopedagogy and Ergotherapy

Fahriye ÇAKIR

257 – 282

Neden Başkanlık?

Why Presidential System?

Cumhur OLCAR

283 – 308

RESEARCHER: SOCIAL SCIENCE STUDIES

2148-2691

Değerli Bilim İnsanları,

“*Researcher: Social Science Studies*” olarak 8. yılımızda 2. sayımızı çıkarmanın onurunu yaşıyoruz. İlk günkü heyecanla çalışmalarımıza devam ederken sizlerin değerli destekleriyle dergimizin çok iyi yerlere geleceğinden emin olduğumuzu bildirmek isteriz. Bundan önceki sayılarımızda olduğu gibi bu sayımızda da birbirinden değerli bilimsel çalışmalarıyla dergimize katkı sağlayan yazarlarımıza, kıymetli hakemlikleriyle bilimsel çalışmaların daha nitelikli olmasında büyük emekleri bulunan hakemlerimize en samimi teşekkürlerimizi sunarız.

RSSS Editör Kurulu

Dear respected Scientists;

As *Researcher: Social Science Studies*, we are very proud of publishing second issue of 2020 in the 8th year of RSSS. As we continue to work hard with the excitement on the first day, we would like to say, we are so sure that our journal will get better place with your supports. Same as our previous issues before, we would like to present thanks sincerely to authors who contribute our journal with the scientific studies one more valuable than the other and to referees who support and help us to make studies more qualified.

RSSS Editorial Team

Researcher: Social Science Studies

(2020) Cilt 8 / Sayı 2, s. 01-16

Geliş Tarihi: 26.02.2020

Kabul Tarihi: 25.04.2020

Online Yayın Tarihi: 29.06.2020

İkincil Sözlü Kültür Ortamına Geçiş Bağlamında Hacı Bektaş-ı Velî'nin Manzûm Vilâyetnâmesi

Salih GÜLERER¹

Özet

Menâkıbnâmeler/Vilâyetnâmeler sözlü kültürde teşekkül ederek yayılırlar. Bu eserlerin malzemesini oluşturan menkabeler de çoğu zaman inanılan bir olaydan hareketle ortaya çıkmış halk muhayyilesinin bir ürünüdür. Bu makalede amaç Hacı Bektaş-ı Velî Vilâyetnâmesinin sözlü kültürden yazılı kültür ortamına aktarımını ve ikincil sözlü kültür bağlamının tespitidir. Bu eseri oluşturan menkabeler sözlü aktarım süreci içerisinde belli bir süre teşekkül evresi geçirirler. Teşekkül evresinin sonunda birinci sözlü kültürde anlatılmaya başlanan menkabeler, bir yazar tarafından gerek kendi bilgi ve görgüsü gerekse birinci sözlü kültürde ayrı ayrı anlatılar halinde bulunan menkabeler ve yazılı kaynaklarından, yazılı kültür ortamına belli bir yapı içinde aktarılmaya başlanır. Bu aktarım yazıcının biçimlendirmesiyle bir üst anlatı haline dönüşmüştür. Yazıcı anlatıları yazıya aktarırken belirli bir düzen ve zaman sırası gözetir. Bu haliyle Vilâyetnâme'nin büyük ölçüde kurgusal olduğu söylenebilir. Yazıcının kitabı bir topluluk önünde okunmak üzere düzenlemiş olduğu anlaşılmaktadır. Eserin bir topluluk önünde okunması menkabelerin ikincil sözlü kültür ortamına aktarılmasını oluşturur. Sonuç olarak Hacı Bektaş-ı Velî'nin Manzûm Vilâyetnâmesi, önemli bir sûfi şahsiyet olarak öne çıkan Hacı Bektaş-ı Velî hakkında sözlü kültürde oluşan menkabeleri birtakım yazıcılar tarafından yazıya aktarılmış halidir.

Anahtar Kelimeler: Manzûm Vilâyetnâme, Hacı Bektaş-ı Velî, Sözlük kültür, Yazılı Kültür, İkinci sözlü kültür

Hacı Bektash Veli Poetical Vilayetname In The Context Of The Secondary Verbal Culture

Abstract

Menakibnames/Vilayetnames sprawl by consisting in the verbal culture. Menkabes that form to materials of those works are a good of public imagination which showed up mostly from a believed event. The purpose of this article is to reveal the Hacı Bektas-ı Veli Vilayetname' transferring process from the verbal to the written culture and its reading bundle. Menkabes which form this work expose to a texture process while it's transferring from verbal expression. The texts started to be explained in the verbal culture at the end of the texture phases, and the narratives and written sources of the writer, either in their own knowledge and good manners, and in the verbal culture, are transferred to the written culture. The writer looks out for a certain order and timeline. According to this, it can be said that Vilayetname is substantially fictional. It also can be understood that the writer regulated the book for to read in front of a society. Reading of the book in front of a society forms the secondary verbal culture area. Consequently, Hacı Bektas Veli's Poetical Vilayetname is a written version which has been written by some writers, about Hacı Bektas-ı Veli who is accepted as an important sofi personalities by certain coteries.

Keywords: Poetical Vilayetname, Hacı Bektas-ı Veli, Verbal Culture, Written Culture, Secondary verbal culture

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Uşak Üniversitesi, salih.gulerer@usak.edu.tr, ORCID: 0000-0001-8221-2874

GİRİŞ

Velâyet, Osmanlı Türkçesi Sözlüğünde: 1. Velilik, ermişlik. 2. Veli ve ermiş olan kimsenin hâli ve sıfatı. 3. Başkasına sözünü geçirme. 4. Dostluk, sadakat. 5. tas. Tanrı dostluğu olarak tanımları verilmiştir. Velâyetnâme: Ermiş şahsiyetlerin menkıbelerini anlatan veya bir araya toplayan eser olarak sözlükte tanımlanmıştır (Parlatır, 2012, 1790-1791). Velâyetnâme, Alevî-Bektaşî zümreler tarafından yaygın bir şekilde “vilâyetnâme” şeklinde kullanılmaktadır. Makalede konu olarak Hacı Bektaş-ı Velî'nin Manzûm Vilâyetnâmesi ele alınacağı için yazının devamında bu adlandırmalardan “vilâyetnâme” tercih edilecektir.

Vilâyetnâme, menkabelerin bir araya getirilmesinden oluşmuş eserlerdir. Bu yüzden menkabe kavramına da açıklık getirmek gerekmektedir. Menkabe, Osmanlıca-Türkçe sözlükte çoğu tanınmış veya tarihe geçmiş hikâyelerin ahvaline ait fıkralar, hikâyeler diye geçmektedir. Menkabenin çoğulu olan menakıp ise menkabeler, övülecek vasıflar şeklinde tanımlanmıştır (Develioğlu, 2005, 785). Menkabe, din büyüklerinin veya tarihe geçmiş ünlü kişilerin hayatlarını konu edinen ve olağanüstü birçok olayın yer aldığı hikâye. Çoğulu “menakıp”tır. Menkıbelerin yer aldığı eserler ise “menâkıbnâme” olarak adlandırılır (Albayrak, 2004, 382).

Menkabe: Anlattığı olayın doğru ve gerçek olduğuna inanan bir anlatıcının, meraklı grupların mekân ve zaman gözetmeksizin oluşturdukları sohbet ortamlarında, olağanüstü/kutsal güçlere sahip olduğuna inandığı şahsiyetin, (şahsiyetle ilgili olarak zamanla halkın ortak belleğinde oluşmuş) ortaya koyduğu bir veya birden fazla olağanüstülükleri (kerameti) anlatan sözlü kültür ürünüdür (Gülerer, 2013, 35).

Yukarıda menkabe için yapılan tanımdan hareketle her menkabe bir anlatıcının ürünüdür diyebiliriz. Türk dünyasında oldukça zengin halk anlatıları ve bu anlatıları yaratan anlatıcılar ve anlatıcıları yaratan sosyal, siyasal ve ekonomik sebepler vardır. Dolayısıyla anlatıcı ile anlatma arasında göz ardı edilmemesi gereken bir ilişki söz konusudur.

Menkabelerin teşekkülünü üç aşamalı olarak değerlendirilebilir: 1. Bir sûfi şahsiyete ait rivayetlerin sözlü kültürde oluşarak belli bir zaman doğrultusunda halk arasında yayılması. 2. Yayılmış olan rivayetlerin bir yazıcı tarafından derlenerek/toplanarak metin haline getirilmesi. 3. Metnin, okuma-yazma bilen bir halife ya da derviş tarafından genelde tekkelerde derviş topluluğuna karşı okunarak ikincil sözlü kültür ortamında okuma/anlatma suretiyle ikincil sözlü kültür bağlamının oluşması. Dinleyicilere okunanlar aslında yazıcının kurguladığı olgulardır; yani bunlar, kendilerine doğrudan ulaşma imkânı kalmamış bir olgunun, duyu organlarıyla algılanabilir imleridir (Connerton, 1999, 25).

Vilâyetnâme yazıcıları konu edindikleri velîyle aynı dönemde ve çevrede yaşamış ise kaynak, kendi bilgi ve görgüleridir. Yazıcı, velîden sonraki dönemde yaşamış ise kendisine kadar ulaşmış sözlü ve yazılı kaynakları kullanarak vilâyetnâmeyi yazar. Yazıcının kullandığı yazılı kaynaklar da genellikle sözlü kültürden derleme suretiyle yazılmış diğer menakıp kitaplarıdır. Bundan da anlaşılacağı gibi vilâyetnâmeyi oluşturan

menkabeler yazılı metin haline gelmeden önce sözlü kültürde yer almışlardır. Sözlü kültürde yer alan menkabeler sözlü aktarım süreci içerisinde belli bir teşekkül evresi geçirmektedirler. Menkabelerin bu özelliklerinden dolayıdır ki vilâyetnâme yazılı kültür ürününden daha çok sözlü kültür ürünü olarak görmek gerekmektedir. Bu yüzden yazarı belli olsun olmasın bu eserleri yazıcının özgün olarak yazdığı telif bir eser olarak kabul etmek yerinde olmaz. Çünkü bu eserler sözlü kültürde halk arasında yayılan rivayetlerin derlenmesinden meydana gelmiştir. Bu özelliğinden dolayı da eserin asıl yaratıcısı halktır diyebiliriz. (Gülerer, 2013, 244-245).

Ele aldığımız konunun, bağlam merkezli halkbilimi kuramlarından “Sözlü Kompozisyon Teorisi” ile ilişkisi olduğunu varsayabiliriz. Albert B. Lord, (1960) *The Singer of Tales* (Destanların Söyleyicisi) adlı kitabında “formül” başlığını taşıyan üçüncü kısmında Homer’in destanları üzerine çalışanların “tekrarlar”, “stok tekrarlar”, “destan klişeleri”, “stepotipik ibareler” adı altında bu terimlerin ya çok dar ya da çok geniş anlamda olduğundan bahsetmiştir (Çobanoğlu, 2005, 239). A. B. Lord, eski Yugoslavya’da âşıkların epik destanları icrasında ortaya çıkan sözlü kültür unsurlarını belirlemiştir. M. Parry ve A. B. Lord’un çalışmaları destanın şiirsel yapısı üzerinedir. Bu kurandan hareketle çalışmaya konu olan Vilâyetnâme metninde yer alan şiir halindeki menkabelerin, yazıya aktarılmadan önce sözlü kültürde nasıl anlatıldığını tam olarak tespit etme imkânımız yoktur. Ancak halk arasında menkabelerin şiir şeklinde söylendiğini düşündürecek herhangi bir veri de mevcut değildir. Bu sebeple manzûm menkabeler, halk arasında anlatılan menkabelerin sanatçı/şair özelliğine sahip yazıcının kendi ürünü olmalıdır. Manzum veya mensur olsun yazılan menkabelerde yukarıda da belirtildiği gibi halkın ortak yaratması olan formül ve temaların kullanılması söz konusudur. Bu yüzden de yazıcıların, halk arasında dinleyerek derlediği menkabelerin anlatımında M. Parry’nin sözlü kompozisyon adını verdiği tekniği kullanması mümkün gözükmemektedir. Vilâyetnâme’de; kahraman adları, olay örgüsündeki ana hareketler, zaman ve mekânla ilgili fomüller en çok kullanılanlardır. Vilâyetnâme’de düzenli olarak tekrarlanan tema ise “Hacı Bektâş-ı Velî’nin üstünlüğü”dür. Buna göre; halkın ortak belleğinde oluşmuş şekliyle Hacı Bektâş-ı Velî üstündür, sorgulanamaz ve olağanüstü şekliyle kabul görür.

Sözlü kompozisyon kuramından yola çıkarak Vilâyetnâme’de sözlü kültürün izlerini sürebiliriz. Öte yandan Walter J. Ong, *Sözlü ve Yazılı Kültür* (2007) adlı eserinde, Milman Parry’nin çalışmasına değindikten sonra sözlü ve yazılı kültür üzerine düşüncelerini dile getirir. Ong, birincil sözlü kültürün ne olduğunu öğrenmek için öncelikle sesin ses olarak doğasını düşünmenin yararlı olacağını söylemiştir. Buna göre ses, ancak varlığını yitirirken işitilir. Sadece sözle anlatılan ve sözün büyüklüğü bir güç içerdiği sözlü kültürün hâkim olduğu toplumlarda düşünce anlatımının belleğe dayalı olduğu söylemektedir (Ong, 2007: 47). Anlatıyı kişisel veya toplumsal bellekte saklı tutup aktarabilmek için belli anlatım biçimleri oluşturulmuştur. Sözlü kültürde canlı iletişim; icracı ve dinleyici arasında güçlü bir yoldur. Dinleyenler olay ve kahramanla duygusal olarak özdeşleşmesi söz konusu olur. Toplumsal yönüyle insanları topluma açar. Kaluplaştırma özelliği bulunur. Tekrar ve ritm bu anlatımın esasıdır (İlhan, 2018, 113).

Sözlü kültürde menkabe anlatanlar, destan söyleyen ozan/âşıklar gibi söyleyici/anlatıcı ayrı bir sınıf oluşturmazlar. Âşıklar profesyonel sanatçılardır. Usta-çırak ilişkisi içerisinde yetişirler. Bu eğitim süreci içerisinde icra edilen herhangi bir destanın, ritmini ve müziğini öğrenir ve destanı oluşturan formülleri ve temaları özümsemiş olurlar. Böylece çırak ustalarını taklit ederek başladığı destan icrasını zamanla sözlü kompozisyon tekniğini öğrenerek kendi icrasına başlamış olur (Çobanoğlu, 1998, 148-149). Menkabe anlatıcıları profesyonel sanatçılar değildir. Belli bir usta-çırak ilişkisi içerisinde yetişmez ve bir müzik aleti kullanmazlar. Sözlü anlatılar, hangi türde olursa olsun hikâye etme özelliği gösterirler. Anlatma özelliği insanın doğasından kaynaklanan bir durumdur. İnsan, anlatarak bireysel kimliğiyle sosyal ve kültürel çevreyle ilişki kurmuş olur. Anlatıcı durumundaki bir kişi anlattığı konuda her zaman bir kompozisyona bağlı kalmaktadır (Üçüncü, 2011, 447).

Mesnevi, Arap edebiyatından İran edebiyatına, İran edebiyatından da Türk edebiyatına geçmiştir. Meneviler, Türk edebiyatında peygamberler, evliyalar, tarihi olaylar aşk hikâyeleri gibi farklı konularda yazılmıştır (Çetin, 2012, 14). Vilâyetnâme mesnevi tarzında yazılmıştır. Mesnevi yazma kişisel bir üretim gibi görünmekle birlikte aslında doğrudan doğruya halk arasında anlatılan menkabelerin sanatçı/şair yazıcı tarafından kurgulanarak yazılması Vilâyetnâme'nin anonim özelliğini bozmamaktadır. Aynı şekilde bir yazıcının yazdığı eserini istinsah eden başka bir yazıcı da bu eserin bir kısmının kişisel katkısı, bir kısmında genel özellikler varlığını devam ettirmektedir. Çünkü sözlü gelenekte parçalı yani ayrı ayrı anlatılanlar yazıya geçirilirken zihinde -sözlü olarak- bölüm bölüm oluşturulduğu görülmektedir (Goody, 2009, 129). Canlandırma ve tekrarlı bir şekilde okunan menkabelerin dinleyicilerin belleğinde nasıl yer alacağı ise bilişsel bellekle açıklanabilir. Dinleyicilerin bilişsel bellekleri kodlama kavramıyla ilişkilidir. Bellek destekleyici kodlamanın üç önemli yönü olduğunu söyleyebiliriz: 1. Semantik (anlambilimsel) kodlama: Mantıksal ilişkilerle tek bir sistemle birleştirilir. 2. Sözel kodlama: Yazılı her şeyi sözlü dile getirmeye hazır duruma gelme imkânı verir. 3. Görsel kodlama: Kolaylıkla imgelere çevrilebilen somut bellek öğeleridir (Connerton, 1999, 46).

Halil İnalçık (1999) Âşık Paşazâde'nin Menâkıb-ı Âl-i Osmân adlı tarih kitabını kastederek bu tip menâkıbnâmeler topluluklar tarafından askeri seferler sırasında bozahanelerde veya diğer toplantı yerlerinde veya benzeri yerlerde gruplara karşı okunarak dinlenilmek üzere yazıldığını, Paşazâde'nin okuyucuların yanı sıra dinleyicilerin de göz önünde bulundurulduğunu ifade etmektedir. Özkul Çobanoğlu ise (1999) kitaptaki sözlü kültür ortamının izlerini ve muhtemel dinleyici kitlesinin özelliklerini gösteren "O Gaziler", "Ay derviş!" veya "İmdi ey aziz!" gibi dinleyiciye doğrudan hitaplara dikkati çekmektedir. Bu tür dinleyiciye hitapların yanı sıra "Sebeb neydüğüm sana haber vereyim işidesin...", "Dinle ki deyem", "Dinle ki ne der bu ışık pirin" gibi örneklerle eserin yazım bakımından üslubunu "okuma" eyleminden daha çok "dinleme" eylemine yönelik oluşturduğunu ifade etmektedir.

Hacı Bektaş-ı Velî Vilâyetnâmesi üzerine bu güne kadar yapılmış bazı çalışmalar hakkında bilgi vermek gerekmektedir. Hacı Bektaş-ı Veli Vilâyetnâmesi üzerine; manzum, kısmen manzum çoğu nesir ve tamamen nesir olan yayınlanmış kitaplar bulunmaktadır.

Bu kitaplardan ilki Abdülbâki Gölpınarlı tarafından “Vilâyet-nâme Manâkıb-ı Hünkâr Hacı Bektâş-ı Velî” başlığıyla yayınlanan eserdir. Yazar tarafından eserin önsözünde *Vilâyet-nâme Nasıl Bir Eserdir?* Özellikle dil ve anlatım yapısı açıklanmıştır. *Vilâyet-nâme Ne Vakit ve Kimin Tarafından Yazılmıştır?* başlığında Hacı Bektaş-ı Velî'nin doğum ve ölüm tarihleri çeşitli kaynaklara dayanılarak ortaya konulmuş ve yazıcısı hakkında da bilgi verilerek *Vilâyet-nâme'yi Nasıl Hazırladık* başlığı altında da eserin hazırlanmasında takip edilen yol hakkında bilgi verilmiştir. Daha sonra metin *Manâkıb-ı Hacı Bektâ-ı Velî (Vilâyet-Nâme)* başlığı altında verilmiştir. *Açıklama* başlığında Vilâyet-nâme'nin tahlil ve tenkidi yapılmıştır. Vilâyet-nâme'de geçen terimler vermiş ve sonuna sözlük eklenmiştir. Bibliyografya, indeks ve tıpkıbasım verilmiştir.

İkinci kitap Bedri Noyan tarafından yayınlanan “Hacı Bektaş-ı Veli Manzum Vilâyetnamesi” adlı eserdir. Eserin iç sayfasında başlık olarak “Firdevs-i Rûmi Manzûm Hacı Bektaş Veli Vilâyetnâmesi” yani yazıcının adıyla birlikte yazılmıştır. Eserin içindekiler sayfasından sonra “önsöz” mahiyetinde yazılmış sayfalarda manzum vilâyetnâmelerin Ankara Milli Kütüphanede mevcut yazmalar ve mikrofilmlerinin alınması hakkında bilgi verilmiş ayrıca bunların elde edilmesinde yardımcı olanlara teşekkür edilmiştir. Önsözden sonraki sayfalarda yazma nüshanın ilk ve son sayfalarının örnekleri verilmiştir. Giriş mahiyetinde yazılmış olan “Hacı Bektaş Veli Velayetnamesi Üzerine” kısımda tespit edilmiş olan mensur ve manzum nüshalar hakkında da bilgi verilmiştir. Bu kısımdan sonra manzum eserin yazıcısı Firdevsî Rûmî'nin kim olduğu üzerine tartışma yapılarak yazıcının tanıtılması yoluna gidilmiştir. “Manzum Hacı Bektaş Veli Vilâyetnâmesi” başlığı altında nüshanın Latin harfli metni verilmiştir.

Üçüncü kitap ise Dr. Hamiye Duran tarafından hazırlanan ve Türkiye Diyanet Vakfı'na basılan “Velâyetnâme” (2007) adlı çalışmadır. Kitabın “önsöz”ünde başlarında menâkıbnâme/velâyetnâme kavramlarını açıklanmaktadır. Eser yazarın doktora tezi çalışmasından günümüzde daha geniş bir kitleye ulaşabilmek amacıyla hazırlandığından bahsedilmektedir. Eser bir “Giriş” ve iki bölümden oluşturulmuştur. Giriş bölümünde “Türk Kültüründe Velâyetnâme Geleneği”, “Hacı Bektâş-ı Velî Velâyetnâmesi”, “Nüsha Tavsifleri ve Eserin Hazırlanışta Takip Edilen Yol” başlıklarıyla verilmiştir. Birinci bölümde “Hacı Bektâş-ı Velî'nin Hayatı ve Eserleri” ana başlığına 1. Hacı Bektâş-ı Velî'nin Tarihî Hayatı, 2. Hacı Bektâş-ı Velî'nin Menkabevî Hayatı, 3. Hacı Bektâş-ı Velî'nin Eserleri alt başlıklarında verilmiş ve sonuna bibliyografya eklenmiştir. İkinci bölüm ise Orijinal Metin, Transkripsiyon ve Sadeleştirmedir. Bu bölümde Millet Kütüphanesi, Ali Emîrî Efendi Kitapları-Şer'iyeye, Nu. 1076'lı nüsha tam sayfa orijinal metin verilmiş diğer sayfanın yarısı transkripsiyonlu metin yarısı da günümüz Türkçesine göre sadeleştirilmiş metin yer almıştır. Bu nüsha mazım-nesir karışıktır. İstinsah tarihi 1035 (M. 1625/26), müstensihî Bursalı Derviş Selman'dır.

Dr. Salih Gülerer'in yayınladığını Hacı Bektaş-ı Veli'nin Manzûm Vilâyetnâmesinde varak sayısı 131'dir. Eser talik yazı çeşidiyle yazılmıştır ve harekesizdir. Ancak yazıcı zor okunacağını düşündüğü bazı kelimeleri harekelendirmiştir. *hazâ vilâyet-nâme-i sultân hâcı bektâş-ı velî kaddes'allâhu sırrahu'l-'azîz* başlığı ile başlayan nüshanın ilk üç varakı dördüncü varakın ilk altı satır da dâhil olmak üzere mensurdur. Sonraki varaklar iki sütun olmak üzere manzumdur. Yazmada Hacı Bektaş-ı Veli'nin her biri

başka bir kerametini ya Hacı Bektaş-ı Veli'nin halifelerinden birinin kerametlerini ya da önemli veya sıradan bir şahsın başından geçen bir olayı gösteren bir sırayla düzenlenmiştir. Bölüm başlıkları “şeyh loğmānīn hūnkāra ta'lim-i 'ilmdir”, “hūnkārīn idrīs hānesinde” anlatılan konu ya halife “vilayet-i hūnkār monlā sa'id” ya olay “vilayeti hūnkār qaradeñizden gemi hālāş etdiği” ya da önemli bir şahsiyetin adıyla “vilāyet-i hūnkār der-aḥvāli otman beg” gibi başlıklar kullanılmıştır. Nūshanın istihsah tarihi H. 1269/M. 1852-53'tür. Kitabın yazıcısı Hacım Sultan soyundan olduğunu yazan Molla Ali'dir.

Makalede inceleme için Dr. S. Gülerer'in yayınladığı Hacı Bektaş-ı Veli'nin Manzūm Vilāyetnāmesinin seçilmesinin sebebi eserin manzum olması, çeviri yazılı metnin verilmesi ve tamamen Türkçe olmasındandır. Bedri Noyan'ın eseri de manzum olmakla birlikte kitapta ya yazım hatası ya da okuma yanlışlığı diyebileceğimiz hususlar ve birçok baskı hatası da bulunmaktadır.

1. VİLÂYETNÂME'NİN YAZILIŞ VE OKUNUŞ BAĞLAMI

1.1. Manzum Vilâyetnâmenin Yazıcısı, Yazılış Sebepleri ve Yazıya Aktarım Kaynakları

Hacı Bektaş-ı Velî Manzum Vilâyetnâmesinin yazılma sebebine eserde yer verilmemiştir. Yazıcı, sadece bir beyitte kitabı, kendisine yazdıranın adını *Seyyid Ali* olarak zikretmiştir. Bazı menkabelerin sonunda kitabı kendisine yazdıran şahsiyete ve kendi şahsına hayır dileklerini belirtmiştir.

bu kitābı yazdıran seyḡid 'alī
dest-gīri ola bektāş-i velī (44b/16)

yazanı etme kıyāmetde zelīl
yazdırana rahmet eyle yā celil (65a/1)

yazanı etme kıyāmetde zelīl
yazdırana rahmet eyle yā celil (86a/18)

dilermege bu kitābı yazamı
rahmete müstağrak ile ya kanī

yazdıranı maḡşerde etme melūl
diñleyenleri görmeye 'azābı ol (91b/10-11)
(Gülerer, 2019, 126-172-222--234)

Eserin sonunda istihsah tarihini ve yazıcı kendi adını, Hacı Bektaş-ı Velî'nin halifelerinden Hacım Sultan'ın soyundan gelen *Molla Ali* olarak belirtmiştir: *kātibü'l-harf monlā 'alī bin seyḡid ahmed bin seyḡid velī cedd hācım sultān 'irk-ı tāhirān gafer-allāhü leh sene 1269* (Gülerer, 2019: 321, 130a/17)

Vilâyetnâmelerin yazıya aktarım kaynakları yazıcının kendi bilgi ve görgüsüyle halk arasında dilden dile ağızdan ağıza yayılan rivayetler ve yazılı kaynaklardır. İncelemeye konu olan eser daha eski manzum bir vilâyetnâmeden istihsah edilmiştir.

Bedri Noyan (1996) Hacı Bektaş-ı Velî, Manzum Vilâyetnâmesi adlı eserinin giriş kısmında istinsah tarihî olmayan ve kendi özel kitaplığında bulunan bir nüshadan bahsetmektedir. Bu nüshanın başında yazıcının adı ile eserini nasıl yazıldığını açıklayan bir cümlesini almıştır: “A. Nüshası, Y:2/A-b, ... beyne’l-fukarâi’l-bektâşiyân süflî derviş demekle meşhurdur ol vakti emirü’l-müminün ve imamü’l-müttakiyn leys-allâhü’l-gâlib ve seyfu’l-lahü’l-megalib alî ibn-i ebitâlib hizmetlerinde bir vakit hatırdan hutûr eden fikri hazretlerine ilâm idüp izin ve havâlet murâd idindüm öyle olsa murâd ve keremlerinden bu zaif fakîre izin ve havâlet virüp rızâ virdiler fakîr dahı himmet istiânet taleb idüp âheste peyveste *kendüler* katında makbûl olan rivâyetlerden cem itdük bikader-i vasat-tâka nesir-gûyalığına sûret virdük ve nesrini nesri âdî kılduk ta bu celîlü’l-kadr menâkiba seci riâyetinden indiden nesre idhâl olunmaya...” (Noyan, 1996: 19). Bu nüshada Sufli Derviş lakaplı Ali oğlu Musa adlı yazıcı, Hacı Bektaş-ı Velî daha yaşarken oluşmaya başlamış menkabelerden ve bizzat Hacı Bektaş-ı Velî tarafından onaylanmış rivayetleri yazdığını ifade etmektedir. Noyan, gene özel kitaplığında bulunan ve kendisi tarafından C yazması olarak adlandırılmış ve A yazmasından bazı değişikliklerle H. 1289/M. 1288 tarihinde istinsah edilmiş nüshada yazıcı ve yazılış şekli hakkında yeni ifadelerin olduğunu göstermektedir (Noyan, 1996: 21). “C. Nüshası: 3-4, ...amma badehû zaif nahîf hakîr ezl-i ibâdullâh mûsâibn-i alî beyne’l-fukarâ bektâşiyân süfli derviş dimekle meşhurdur ol vakıt ki emîrü’l-müminün ve imâmü’l-müttekiyan leys-allâü’l-gâlib ve seyfullah-ü-megâib alî ibn-i ebi tâlib kerem allâh-ü vecheh ve radi-allâh-ü anh hazretlerinin şah-ı necefte türbe-i şeriflerinde hizmet-i saadet-i devletlerinde iken bir vakit hatırdan hutûr iden fikri hazretlerine ilâm idüp izin ve havalet murâd idindüm öyle olsa murâd ve keremlerinden bu zaif fakîre izin ve havalet virüp rıza-i şerifleriyle fakîr dahı himmet ve istiânet taleb idüp âheste peyveste *kendüler* katında makbul olan rivâyetlerden bu kitâb-ı menâkib-ı şerif-i kutb-ül-aktâb-ı mesned-i ulu’l-elbâb sultânü’l-evliyâ ve burhânu’l-etkiyâ fahr-i erbâb-ı bânu’l-lah kâşif-i kenz-i şeriat ve irşâd-ı hâdi-i tarikat ve erbab-ı zübde-i rümûz-ı hakikat nesl-i fâti hü’lebyâb küşâdi-i sülâle-i hazret-i sahib-s-şeriat keşf yani sultan hünkâr bektâş elhorasânî kuddes allâhü sırrahu’l-azizin vaki olan hasep neseblerin ve mevlûdlerin ve vilâyet kerâmetlerin ve âlem-i bâtından âlem-i zâhire gösterdiği remz-i rümûzların tamam yerlü yerlerince beyâne getürdük ta kim bu kenz-i vilâyetnâme-i saadet zuhura gelüp evliyaullah hazretlerine itikadı dürüst olan muhibb-i sâdıklar bu aşk deryâsından zuhûra gelen gevheri cân kulaklarına takup gönülleri sürür ve cânları pür-nûr ola ve rûz-ı mahşerde evliyâullâh dîdârı müşahadesine müttakiler gürûhundan olalar itikadı sâf olan muhibbân ve âşıkane bî-şekk ve bî-şübhe ale’l-yakiyn bu menzil ve bu kismet müyesser ola ya hû...” (Noyan, 1996: 21). Bu ifadelerden Vilâyetnâmenin, Hacı Bektaş-ı Velî henüz hayattayken hakkında çeşitli rivayetlerin teşekkül ettiği ve bu rivayetlerden onun tarafından doğru kabul edilenlerin toplanıp yazılmaya başladığı sonucu çıkmaktadır. Bu vilâyetnâme nüshalarında daha sonra yazılmış vilâyetnâmelerdeki bazı konular bulunmadığı Bedri Noyan tarafından ifade edilmektedir. Örneğin, Hacı Bektaş-ı Velî’nin ölümü, ölümünden sonra gösterdiği kerametler, türbenin yapılışı, kubbenin kurşunla kaplanması gibi konular bulunmamaktadır (Noyan, 1996: 21; (Gülerer, 2013, 247-48). Bedri Noyan’ın yayınladığı eser H.1044/M. 1634/35 tarihli ve tamamı manzumdur. Bu nüshada 35 bölüm başlığı ve başlıklar Farsça yazılmıştır.

Yazımızda ele aldığımız nüsha ise H.1269/M. 1852-53 tarihli ilk üç sayfası nesir geri kalanı manzum, 47 bölüm ve başlıkları Türkçedir. Muhtemelen her iki eser de ortak bir nüshadan istinsah edilmiştir. Bu kanaatimiz nüshalardaki ortak beyitlerden ve olayların sırasından kaynaklanmaktadır. Nüshalarda bazen birbirinden farklı veya fazla birkaç beyit yer almaktadır.

Ayrıca nüshaların bölümü bitirişleri de farklıdır. Her iki nüshanın da yazıya aktarım kaynağı ortak bir nüsha olan yazılı kaynaktır. Yukarıda da belirtildiği gibi rivayetlerden ilk oluşturulan asıl nüshaya da bazı ilaveler yapılmıştır. İlk nüsha sözlü rivayetlerden derlendiğini gösteren ifadeler de nüshada aynı şekilde saklanmıştır. Örneğin:

*nakıldır bir demde ol kân-ı kerem
hâcı bektâş-ı velî muhterem (55b/16)*

*nakl-i kāmîl didi böyle beyân
hazret-i hünkâr-ı velî müste'ân (68b/14)
(Gülerer, 2019, 151-180)*

1.2. Manzum Vilâyetnâmenin Sözlü Anlatımdan Yazıya Aktarımı

Hacı Bektaş-ı Velî'nin Manzûm Vilâyetnâmesinin hacmi büyüktür, yazıcı tarafından bâblar veya hikâyeler şeklinde tertip edilmiştir. Bu eserlerde her bir menkabeği ele alan bölüme verilen isim değişmektedir. Örneğin Menâkıb-ı Hacı Bektaş'ta her bölüm için: “der beyân- hoca ahmed yesevî kıtb-ı din haydar cenk-i bedahşân”, “hünkârın çobana vilâyet gösterdiği”, “vilâyet-i hünkâr kalecik kâdı”, “vilâyet-i hünkâr mürde-i zinde eylediği”, “Vilâyet-i hünkâr karadenizden gemi halas etdiği” gibi anlatılan konuyu içeren başlıklar şeklinde yazılmıştır. Eser 44 başlıktan oluşturulmuştur. Başta Hacı Bektaş'ın soyunun anlatıldığı kısım nesir olarak kaleme alınmıştır. Diğer bölümler Hacı Bektaş'ın doğumu, büyümesi, Ahmet Yesevî'in yanında ders görmesi ve veli olarak kendisini kabul ettirmesiyle devam eder. Hacı Bektaş'ın Sarı İsmail, Hacım Sultan gibi önemli halifelerinin menkabeleri yer alır. Sonunda ise Osmanlı hükümdarı I. Murat'ın Hacı Bektaş'ın türbesini yaptırması ve tadilatı anlatılarak eser bitirilir. İncelememize konu olan Vilâyetnâme daha önce yazılmış başka bir manzum vilâyetnâmeden istinsah edilmiştir. Eserdeki olay örgüsü kopyalandığı nüshanın olay örgüsü gibi olması da kaçınılmazdır. Ancak hiçbir yerde istinsah eden ifadesi kullanılmıyor “yazan” en yaygın kullanımdır. Örnek:

*yazamı hem yazdıramı ey hudâ
dilerem eyle 'azâbından cüdâ (109a/13) (Gülerer, 2019,274)*

Buradan hareketle eserin yazıcının özgün bir eseri saymak yanıltıcı olacaktır. Yazıcı eseri istinsah ederken beyitleri ya olduğu gibi kopyalamış ya atlamış veya bazı ifadeleri değiştirmiş ya da farklı bir beyit olarak yazmış diyebiliriz. Yazar dize ölçüsünü tutturmak için ya kopyaladığı dizeyi korumak ya veya yeniden birleşmeler yapmak yolunu takip etmiştir. Bu tip bir kopyalama sanki eseri yeniden tertip ediliyormuş duygusunu yaratmaktadır. Örnek:

*Ta'lim-i kur'ân iderler idi
Okudub yanlışımı dirler idi*

Çün ki girdi içeri gayboldular
Bilmedi şeyh bunları ne oldular

Dedi su'âl iderim ver-gil haber
Kimdi yanında oturan iki er (Noyan, 1996: 121)

okudup bektâşa dinlerler idi
ta'lim-i kur'ânı söylerler idi

çünkü girdi içeri gayb oldular
bilmedi şeyh bunları ki noldular

didi sorarım virgil haber
Kim idi yanında duran iki er (Gülerer, 2019, 39-40)

Eserin istinsah edildiği asıl nüshası nasıl bir olay örgüsüne sahipse o şekilde tertip edildiği muhtemel olduğu verilen örnekten de anlaşılmaktadır. Bölüm içerisindeki menkabeler “nakildir” veya “hikâye” gibi başlıklarla verilmiştir. Buradan şunu çıkarabiliriz ki istinsah etmek birebir kopyalamak demek değildir. Böylece her biri farklı bir menkabeyi oluşturan duraklar oluşturulmuştur. Bu bölümler genellikle derviş sohbetlerinde okumak üzere düzenlenmiştir. Dinleyicilere okunanlar aslında yazarın kurguladığı olgulardır; yani bunlar, kendilerine doğrudan ulaşma imkânı kalmamış bir olgunun, duyu organlarıyla algılanabilir imgeleridir (Connerton, 1999: 25). Bir oturumun iki buçuk-üç saat okuma ve anlatma şeklinde sürmüş olabileceği düşünülürse bir bölümdeki uzun bir menkabenin veya arka arkaya kısa birkaç menkabenin okunması mümkün görülmektedir. Eserde birbirine bağlanmış bölümler şeklinde ve her biri kendi içerisinde bağımsız menkabeler belli bir kronolojik sıraya göre teşkil edilmiştir. Bu yapı, bir veya birkaç okuyucunun eseri birbirini takip eden günlerde sıra ile okunduğunu düşündürmektedir. Örneğin:

nakildir ey ma'deni cūd-ı sühā
nakl ideyin bir haber sen dinle hā (56a/16)

şol *nakildir* şehā gūş it hemān
bir gün oturmuşidi kuṭb-ı cihan (86b/4)

çün vefātın serverin etdim beyān
çün vilāyet *nakl idüp* kıldım 'ayān (127b/5)

dinle imdi bir *hikāyet* dahı hem
şerh ideyim dinlerisen iyü kem (129b/3)
(Gülerer, 2019, 152-223-315-319)

Menkabeler derlenip yazılı hale gelmeden önce halk arasında -özellikle gezgin dervişler vasıtasıyla- her biri ayrı bir menkabe olarak anlatılmaktaydı. Bu anlatıların bir menâkıbnâme kitabı oluşturacak kadar tamamının bir kişi tarafından anlatılması düşünülemez, çünkü hem usta bir anlatıcı sınıfı yoktu hem de bütün bir metni ezberden

söylendiğini gösteren bir bilgi ya da belgeye sahip değiliz. Zaten bir sûfi şahsiyetin adı duyulmaya başlayınca hakkında anlatılanlar da çoğalmaya başladılar. O halde bir derleme işi olmadan bütün menkabelerin tek bir kişi tarafından anlatılması söz konusu olmadığı düşünülebilir. Burada yazıcının anlatılan bütün menkabeleri derlediğini de düşünmemek gerekir. Halk arasında bir velînin bütün hayat hikâyesini dinlemekten ziyade sadece anlatılan menkabeyi dinlemek ve onun nasıl büyük bir şahsiyet olduğuna inanmak önemlidir. Sözlü kültürde doğal olarak olaylar birbirinden kopuk bir biçimde anlatılırdı. Manzûm Vilâyetnâmede menkâbelerin rivayetler halinde anlatıldığını dilden dile yayıldığını belirten ifadeler birçok yerde de geçmektedir. Örneğin:

*buğday oğlanları dinür adıyla
müştehirdir işbu söz dilden dile (51a/16)*

*şöylece ma'lûm mu 'ayyendir o yer
nakli bu resmile râvî böyle dir (115b/14)*

*bir rivâyet dahı budur dinle ya
anı dahı nakl ideyim anla ya (128b/5)
(Gülerer, 2019, 141-288-317)*

Menkabeleri anlatanlar herhangi bir tarikat zümresine dâhil kişiler olabilecekleri gibi halktan kişiler de olabilirlerdi. Örneğin; Abdal Musa, Sulucakaraöyük'teki Hacı Bektaş-ı Velî Dergâhında yetişmiştir. Abdal Musa, dervişlerinin bir kısmıyla Osmanlı Beyliğine gelmiş Orhan Gazi ile fetihlere katılmıştır. Abdal Musa ve dervişlerinin yaptığı en önemli iş fetihlerdeki başarısından daha çok Osmanlı gazilerine, Hacı Bektaş-ı Velî'nin menkabelerini anlatarak sözlü kültürde menkabelerin yayılmasını sağlamak olmuştur (Ocak, 2009, 179). Bu şekilde anlatılan her menkabe kendi içerisinde başlangıcı ve sonu olan bütünsel bir anlatım olarak oluşmaktaydı. Yazıcı ele aldığı menkabeyi açıklamak açıklarken de dinleyenlerin gözünde canlanmasını sağlamaya da gayret ederdi. Bu canlandırmada okuyucunun da yeteneği ve çabasının etkisi düşünülebilir. Örneğin:

*güş-ı hüşin bana dut ki söyleyim
bu vilâyet-nâmeyi şerh eyleyim (11b/4)*

*bu kıssa aslını zikri ideyin
zikrimiz fazl-ı velî şükri ideyin (92a/17)*

*tafsîl ile zikri idersem hep tamam
söz uzar tavîl dırâz olur kelam (108a/2)*

*dinle er niçe vilâyet gösterür
şerh ideyim ne kerâmet gösterür (128a/15)
(Gülerer, 2019, 51-236-271-317)*

1.3. Manzûm Vilâyetnâmenin Okunma Bağlamı

Manzûm Vilâyetnâmenin yazıcı tarafından nasıl bir bağlama göre yazıldığına tesbiti önemlidir. Hacı Bektaş-ı Velî Vilâyetnamesi uzun bir eserdir. Bu yüzden yazıcı

tarafından bâblar veya hikâyeler şeklinde tertip edilmiştir. Vilâyetnâme’de her bir menkabeyi ele alan bölüme verilen isim konuya göre değişmektedir. Örneğin: der beyan-ı hoca ahmed yesevî kûtb-ı/dîn haydar cenk-i bedaşşân (10a/2), hünkârîñ bedaşşânı/müslimân eylediği (16a/2), hoca ahmed yesevîniñ horâsân/erleri ile mülâkâtı (21a/13), vilâyet-i hünkâr/der ahvâlî güvenç abdâl (105a/5) gibi anlatılan konunun ne olduğunu bildiren başlık yazılmıştır. Böylece her biri farklı bir menkabeyi oluşturan duraklar oluşturulmuştur. Bu bölümler derviş sohbetlerinde okumak üzere düzenlenmiştir. Bir oturumun iki buçuk-üç saat okuma ve anlatma şeklinde sürdüğü düşünülebilir. Bu sürede uzun bir menkabenin ya da arka arkaya kısa birkaç menkabenin okunması mümkün görülmektedir. Manzum Vilâyetnâmederde birbirine bağlanmış bölümler şeklinde ve her biri kendi içerisinde bağımsız menkabeler belli bir kronolojik sıraya göre teşkil edilmiştir. Bu yapı, bir veya birkaç okuyucunun birbirini takip eden günlerde sıra ile okunduğunu düşündürmektedir.

Manzûm Vilâyetnâme her ne kadar yazılı kültür ürünüyse de ikincil sözlü kültür ortamının muhtemel dinleyici topluluğunun izlerini taşıyan: *işit sözüm, dinle sözüm, işit ki, dinle imdi, dinlegil, dinleyenler cân ile, dinle hâ, dinle hemân, dinle son ucu, dinlegör nider, dinle haberi, gûş it haber, dut kulağın* gibi ifadelerin dinlemeye yönelik izlerini sıklıkla görmek mümkündür. Bu gibi ifadelerle yazıcı tarafından doğrudan karşısındaki dinleyicilere seslenmeler yer almaktadır. Örnekler:

*dir gücümüz yetmez ol işe bizim
bu sözi toğrı direm işit sözüm (7b-5)*

*kodı hoca nazarında anları
neyler imdi dinlegil bu cânları (24a-8)*

*dahi ya bektâş işit dinle sözüm
kutb-ı âlem ben idim bilgil özüm (24b-5)*

*ka beden oldı revân dinle eri
arzû kıldı hazret-i peygamberi (25b-7)*

*orada oturdu hünkâr hazreti
gör ki neyler dinle imdi hikmeti (31b-9)*

*dinle imdi biz gelem ol kıza
tut kulağın tâ haber virem size (116b/12)
(Gülerer, 2019, 5-79-80-83-96-291)*

Bu seslenmelerin yanı sıra her kısmın (bölüm/bâb) sonunda hem yazana hem okuyana hem de dinleyenlere yönelik yeni seslenmelerle karşılıklı etkileşim ortamını çağrıştıran hitapların kullanılması *ikincil sözlü kültürün* belirgin bir göstergesidir. Bu seslenmelerde yazıcı hem kendisi için hem okuyan için hem de dinleyenler için iyi niyet dileklerini ve hayır dualarını dile getirmektedir. Örnekler:

okuyana ilâhî sen rahmet it

koma anları cahīme şefkât it

*fazl-ı hümkâr dinleyenler cānile
son nefesde göçeler imānile (44b/13-14)*

*bu kitābı okuyanlar cānıyla
son nefesde göçeler imānile*

*dinleyenler dilerem müste ‘ān
lā-hāb ola uçmağa revān*

*yazanı etme kuyāmetde zelīl
yazdırana rahmet eyle yā celil (86a/16-17-18)*

*yazanı okuyanı dinleyeni her belālardan
eser ki mağfıret kāni ganī sen ‘adl-ı dād eyle (117a/14)*

*okuyanı dinleyeni yazanı
rahmetile yarlıgağıl yā ganī (127a/18)
(Gülerer, 2019, 126-222-292-315)*

Bu seslenmelerin yanı sıra yazılan her menkabenin sonundaki bir ya da birkaç beyit hem kitabı yazan hem okuyan hem de dinleyenleri okuma eyleminden daha çok dinleme eylemine yönelik olarak seçilmiştir.

*okuyanı dinleyeni yazanı
rahmetinle yarlıgağıl yā gani (51b/1)*

*okuyanı dinleyeni yazanı
rahmetinle yarlıgağıl ya ganī (70a/1)*

*kitābı okuyana rahmet ile
ana düz rüz-i cezāda rağbet ile*

*dinleyenler bu kitābı cān ile
son nefesde göçeler imān ile*

*tohum al pişe kıl katlan cefāya
salavāt vir muhammed mustafāya (73b/12-13-15)*

*bu kitābı okuyanlar cānıyla
son nefesde göçeler imāni le*

*dinleyenler dilerem müste ‘ān
lā-hāb ola uçmağa revān*

yazanı etme kıyâmetde zelîl
yazdırana rahmet eyle yâ celil (86a/16-118)
(Gülerer, 2019, 141-183-191/92-222)

Yukarıdaki örnek beyitlerde Vilâyetnâme’de ikincil sözlü kültürün etkisi belirgin bir şekilde kendisini hissettirmektedir. “dinleyenler bu kitâbı cân ile”, “bu kitâbı okuyanlar cânıyla” gibi karşılıklı etkileşim ortamını çağrıştıran hitapların kullanılması bunun bir göstergesidir. Manzûm Vilâyetnâme’nin her biri bir derviş meclisinde sırası ile okunmak üzere tertip edildiği görülmektedir. Bu vilâyetnâmede bölümler olarak ele alınan menkabelerin, büyük bir üst menakıbı teşkil edecek şekilde ve birbirleriyle ilişkili bir sıraya göre tasarlanarak yazıldığı anlaşılmaktadır. Bu tasarımın yanı sıra menkabelerden farklı ve bağımsız olarak Hacı Bektaş-ı Velî’nin halifelerinden bazılarının menkabeleri ayrıca ele alınarak yazılmıştır. Örnek: “vilâyet-i hünkâr/der aḥvâli güvenç abdâl”, “vilâyet-i hünkâr ḥâcım sultâna/naşîb virdiği” Buna göre Hacı Bektaş-ı Velî’nin yazıldığı kısımlarda: “Hacı Bektaş-ı Velî’nin soyu, Lokman Perende’ye öğrenci olarak verilmesi, hacı lakabını alması, nişan göstermesi, susam yaprağında namaz kılması vs” gibi bölümler birbiriyle bağlantılı kendi içerisinde bir sıra takip etmektedir. Buralarda her menkabe kendisinden önceki ve sonraki menkabelerle ilişkilidir. Bu menkabeler bir araya getirilerek bütünsellik kazanmış bir yapı arz etmiş olur. Menâkıbnâmenin derviş sohbetlerinde birbirini takip eden bir sıra ile okunması, dinleyenlerin olayların akış sırasını takip etmeleri ve Menâkıbnâmenin tamamını anlayabilmeleri için gereklidir. Yazıcı yeni bir menkabeye başlarken de bu durumu ifade eder. Örneğin:

yine naḳl idem size bir menḳıbât
dinlegil ey muḫterem zât-ı şifât

evliyâ esrârınıñ it zikrini
terk kıl dünyâ-yı dūnun fikrini (65a/4-5)

dinle açdım pür ma ‘âni defterin
ezîb anda ḳand-ı mışrın şükkerin

imdi vâktidir o zikri yâdı it
gel gönül vîrânesin âbâd it (105a/6-7)
(Gülerer, 2019, 172-264)

Yazıcı, bu mısralardan da görüldüğü gibi anlatımının söze dayandığını ve dinlenmek için kaleme alındığını açıkça dile getirmektedir. Örnek: “ḳodı ḥoca nazarında anları/neyle imdi dinlegil bu cânları” (24a-8) Bu tip menkabeler yazıcı tarafından bir bütünlük oluşturacak şekilde düzenlenmesine rağmen ikincil sözlü kültürde birbirinin devamı niteliğinde okunduğunu gösterecek bir işaret mevcut değildir. Dinleyiciler bu menkabelerden birisini, diğerlerini hiç dinlemeden de anlaması mümkündür. Bu tipte düzenlenmiş menâkıbnâmelerde menkabelerin bir kısmının birbirine bağlı olmamasının sebebi her bir menkabenin farklı mekânlarda ve zamanlarda değişik dinleyiciler tarafından da anlaşılabilir olmasını sağlamaya yöneliktir. Bir derleme işi olmadan bütün

menkabelerin tek bir kişi tarafından anlatılması söz konusu değildir. Burada yazıcının anlatılan bütün menkabeleri derlediğini de düşünmemek gerekir. Halk arasında bir velînin bütün hayat hikâyesini dinlemekten ziyade sadece anlatılan menkabeyi dinlemek ve onun nasıl büyük bir şahsiyet olduğuna inanmak önemliydi. Sözlü kültürde doğal olarak olaylar birbirinden kopuk bir biçimde anlatılırdı. Bu şekilde anlatılan her menkabe kendi içerisinde başlangıcı ve sonu olan bütünsel bir anlatım olarak oluşmaktaydı. Menkabeleri anlatanlar herhangi bir tarikat zümresine dâhil kişiler olabilecekleri gibi halktan kişiler de olabilirlerdi.

Hacı Bektaş-ı Velî Vilâyetnâmesinin her biri bir derviş meclisinde okunmak üzere tertip edildiği görülmektedir. Yazıcı menkabeleri kronolojik bir sıraya dizerek yazarken ele aldığı Hacı Bektaş-ı Velî'nin hayat hikâyesinin yediden kurulması (rekonstrüksiyon) olduğunu kabul etmek gerekir. Bu vilâyetnâmede bölümler olarak ele alınan menkabelerin, büyük bir üst menakıbı teşkil edecek şekilde ve birbirleriyle ilişkili bir sıraya göre tasarlanarak yazıldığı anlaşılmaktadır. Bu tasarımın yanı sıra menkabelerden farklı ve bağımsız olarak Hacı Bektaş-ı Velî'nin halifelerinden bazılarının menkabeleri ayrıca ele alınarak yazılmıştır.

SONUÇ

Menâkıbnâme/velâyetnâme kitapları yazıldığı zümrenin erkân ve adabının oluşmasına etkisi olan eserlerdir. Bu kitaplar yazıcılar tarafından bağlı oldukları pîrin adını takdis etme ve yüceltme; hatırasını devam ettirme ve yaşatma; inanç halkasını genişleterek taraftar kazanma gibi amaçlara dönük olarak yazılmaktadır. Bu noktadan hareketle Hacı Bektaş-ı Veli Vilâyetnâmesi de benzer sebeplerle hem mensur hem mensur-manzûm karışık hem de sadece manzum olarak yazılmış çok bilinen bir eserdir.

Manzûm Vilâyetnâme'nin yazımında sözlü birinci kültürde ayrı ayrı oluşmuş ve her biri kendi içerisinde bir olay örgüsüne sahip menkabelerin veya yazılı kültürde belli bir yapı oluşturan menkabelerin bir yazıcı tarafından yazıya geçirilmesidir. Olay, kişi, mekân ve zaman gibi öğeler yazıcı tarafından hikâye formunda inşa etme özelliği gösterir. Vilâyetnâme'nin yazımında mesnevi formunun kullanılması, sözlü kültürde aktarılan menkabe anlatma geleneğinin yazıda da tekrarlanmasından ibarettir. Sözlü kültürde ayrı ayrı bazen bir kaç bir arada anlatılan menkabeleri bunları derlemiş olan yazıcı tarafından bir araya getirilmesi olarak görülse de metin oluşturmada yazıcının belli bir katkısı söz konusudur. Yazıcının katkılarında biri derlediği menkabeleri yazıya aktarırken ağız özelliklerinden uzaklaşarak devrinin ortak şiir/yazı diline yönelmesidir. Yazıcının diğer katkısı da ayrı ayrı anlatılmış menkabeleri bir araya getirirken anlamlı bir bütünsellik oluşturmasıdır. Vilâyetnâme'deki olaylar anakroniktir yani tarihsel bir zaman süreci göstermezler. Yazıcı metin bütünselliğini sağlarken kendi anlatı mantığı içerisinde belli bir kronolojik sırayı takip ederek anlamlı bir bütünselliği meydana getirmektedir. Yazıcı, eserde anlamlı bir bütünselliği kurarken olaylarda süreklilik duygusunu uyandırabilmek için anlatıyı tek çizgiler halinde biçimlendirmektedir. Böylece metin içerisinde zaman olarak tek çizgi ve olayların her biri de sebep-sonuç ilişkisine dayandırılmış olarak yapılır.

Sözlü kültürde ayrı ayrı anlatılar halindeyken yazıcının bu biçimlendirmesiyle yazılı kültürde, soyut gerçeklik kurgusu olarak bir üst-anlatı haline dönüşmektedir. Sözlü ortamda her biri bağımsız bir menkabe olarak anlatılırken yazıcı tarafından sözlü kaynaklardan derlenen menkabeler belli bir zaman sırasına göre düzenlenmiştir. Zaman sırası gözetilerek olaylar birbirini takip ettirilerek her yazılan menkabe bir kutu oluşturacak şekilde düzenlenmiştir. Böylece metninde menkabelerin her biri kendi içerisinde olay örgüsü doğurmuştur. Olay örgüsü her menkabe de kendi içerisinde çıkışlı ve inişli üçgen/yükselen ve düşen aksiyon şeklindeki olay örgüsüdür. Menkabeleri her biri kutular şeklinde peş peşe bağlayarak metni oluşturan yazıcı tek tek menkabelerden sürekliliği olan bir yapı inşa etmiş olur. Yazıcı bu yapıyı oluştururken Hacı Bektâş-ı Velî'nin hayatını yeniden kurmuş oluyor diyebiliriz. Dil zamanın tekke/tasavvuf ortamının dilidir. Bugün bize kadar ulaşmış bulunan vilâyetnâme metinleri her ne kadar sözlü kültür ortamından derlenerek yazıya aktarılmış olsalar da tam olarak sözlü kültür ürünü olmaktan çıkmışlardır. Yazılı kültür ortamına aktarılan menkabeler toplamı olan Vilâyetnâme; yazıcının, genellikle tekke ortamında bir derviş topluluğu önünde okuma/yazma bilen bir halife ya da derviş tarafından okunmak üzere yazdığı anlaşılmaktadır. Karşılıklı etkileşim içerisinde bir topluluk karşısında okunması ise ikincil sözlü kültürün ortaya çıkmasını sağlamaktadır.

KAYNAKLAR

- Albayrak, N. (2004). *Ansiklopedik Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: L&M Yayınları.
- Connerton, P (1999). *Toplumlar Nasıl Anımsar?* (Alâeddin Şenel, çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Çetin, N. (2012). *Edebiyat İncelemeleri*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Çobanoğlu, Ö. (1999). Sözlü Kültürden Yazılı Kültür Ortamına Geçiş Bağlamında Erken Dönem Osmanlı Tarihlerinden Âşıkpaşazâde'nin Epik Karakteri Üzerine Tespitler, *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Dergisi*, Ankara: Özel sayı, 65-82.
- Çobanoğlu, Ö. (2005). *Halkbilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş*, Ankara: Akçağ.
- Devellioğlu, F. (2005). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Ankara: Aydın Kitapevi Yayınları.
- Duran, H. (2007). *Alevî-Bektâşî Klasikleri Velâyetnâme*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları:369, Ankara.
- Gülerer, S. (2013). Türk Kültüründe Menâkıbnâmeler ve Menâkıbnâme Yazıcılığı, *Tarih Okulu Dergisi (Journal of History School)*, 6 (XVI), 233-262.
- Gülerer, S. (2019). *Hacı Bektaş-ı Veli'nin Manzûm Vilâyetnâmesi*, Kayseri: Kimlik Yayınları.
- Goody, J. (2009). Sözlü Kültür, *Milli Folklor Dergisi*, 21(83), 128-132.
- Gölpınarlı, Abdülbaki (1990). *Vilâyet-nâme, Manâkıb-ı Hünkâr Hacı Bektaş-ı Veli*, İnkılap Kitapevi, İstanbul.
- İlhan, M. E. (2018). *Kültürel Bellek, Sözlü Kültürden Yazılı Kültüre Hatırlama*, Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- İnalçık, H. (1994). How to Read Ashik Pasha-Zade's History, *Studies in Ottoman History in Honour of Professor VL Ménege*, s.139-56.
- Noyan, B. (1996). *Hacı Bektaş-ı Veli Manzum Vilâyetnamesi*, İstanbul: Can Yayınları.
- Ocak, A. Y. (2010). *Kültür Tarihî Kaynağı Olarak Menâkıbnâmeler (Metodolojik Bir Yaklaşım)*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Ong, W. J. (2007). *Sözlü ve Yazılı Kültür, Sözü'nün Teknolojileşmesi* (Sema Postacıoğlu Banon, çev.) İstanbul: Metis Yayınları.
- Parlatır, İ. (2012). *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, Ankara: Yargı Yayınevi.
- Üçüncü, K. (2011). Türkiye'de Tarih Yazımı, Vahdettin Engin, Ahmet Şimşek (Edt.). *Sözlü Tarih* (s. 435-452) İstanbul: Yeditepe Yayınevi.

Researcher: Social Science Studies

(2020) Cilt 8 / Sayı 2, s. 17-39

Geliş Tarihi: 04.03.2020

Kabul Tarihi: 18.05.2020

Online Yayın Tarihi: 29.06.2020

İngiltere’de 1832 Parlamento Reformu

Yahya BAĞÇECİ¹

Özet

19. yüzyılda İngiltere, anayasal monarşi ile yönetiliyordu. Parlamentosunun üst kanadını oluşturan Lordlar Kamarası'nın üyeleri kral tarafından atanıyordu. Alt kanadını oluşturan Avam Kamarası ise halkın oylarıyla seçiliyordu. Bu bağlamda kral, Lordlar Kamarası ve Avam Kamarası, sırasıyla monarşi, aristokrasi ve demokrasiye denk gelen unsurlardı. Ancak seçim sisteminde önemli birtakım eksiklik ya da kusurlar vardı. En önemlisi oy kullanma hakkı üzerindeki kısıtlamalar ve halkın seçimlere katılımındaki fırsat eşitsizliğiydi. Koltuk dağılımı Sanayi Devrimi öncesi toplum yapısına göre ayarlanmıştı. Nüfusun büyük artış gösterdiği önemli sanayi merkezleri Avam Kamarası'nda temsil edilmezken, küçük ve önemsiz yerleşim yerleri iki üyeyle temsil edilebiliyordu. Parlamentosunun, Sanayi Devrimi'nden doğan yeni bir toplumun ihtiyaçlarına cevap verebilecek hale gelmesi gerektiği açıktı. Reform talebi de herkesten önce Sanayi Devrimi'nin sonucu olarak ortaya çıkan işçi sınıfından geldi. 1830'da Fransa'da X. Charles'ın iktidardan düşmesiyle sonuçlanan Temmuz İhtilali ise İngiltere'de parlamento reformu meselesine bir canlanma getirdi. Ancak reformcuların siyasi değişimi sağlayabilmeleri için yerleşik muhalefetin üstesinden gelmeleri gerekiyordu. Bunun için de öncelikle siyasi liderlik becerisine ve kamuoyu baskısına ihtiyaç vardı. Nitekim bir Whig olan Başbakan Lord Grey reform meselesini ele aldı. Bu çalışmada reform çalışmaları sırasında karşılaşılan zorlukların yanı sıra, 1832 Reform Yasası'nın, İngiltere'de yarım asırdan fazla bir süredir şikâyet edilen bir sistemin hatalarını ne kadar düzeltebildiği ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İngiltere, temsilî demokrasi, Temmuz İhtilali, Lord Grey, 1832 Reform Yasası.

Parliamentary Reform of 1832 in England

Abstract

In the 19th century, England was ruled by constitutional monarchy. Members of the House of Lords, the upper wing of the parliament, were appointed by the king. The House of Commons, which constitutes the lower wing, was chosen by the votes of the people. In this context, the king, the House of Lords and the House of Commons were elements corresponding to monarchy, aristocracy and democracy respectively. However, there were some important deficiencies or flaws in the electoral system. The most important was the restrictions on the right to vote and inequality of opportunity for public participation in elections. The seat distribution was adjusted for the social structure before the Industrial Revolution. Major industrial centers, where the population increased greatly, were not represented in the House of Commons, while small and insignificant settlements could be represented by two members. It was clear that the parliament should be able to meet the needs of a new society born from the Industrial Revolution. The demand for reform came first from the working class, which emerged as a result of the Industrial Revolution. The July Revolution, which resulted in the fall of Charles X in France in 1830, brought a revival to the issue of parliamentary reform in Britain. However,

¹ Doç. Dr., Erciyes Üniversitesi, ybagceci@erciyes.edu.tr, ORCID: 0000-0001-8595-1953

reformers had to overcome the established opposition to enable political change. For this, political leadership skills and public pressure were needed first. Indeed, Prime Minister Lord Grey, a Whig, addressed the issue of reform. In this study, besides the difficulties encountered during the reform studies, it was tried to reveal how much the Reform Act 1832 was able to correct the mistakes of a system complained for more than half a century in England.

Keywords: England, representative democracy, July Revolution, Lord Grey, Reform Act 1832.

GİRİŞ

Yunanca demokratia sözcüğünden türetilen demokrasi kelimesi, 16. yüzyılda Fransızca'dan İngilizce'ye geçti. "Demos" halk ve "kratos" da yönetim anlamına gelir. Nitekim demokrasi kavramı[1], monarşi ve aristokrasilere karşıt şekilde, halka dayalı bir yönetim biçimini ifade eder (Held, 2006, s. 1).

Halka dayalı yönetim, belirsiz bir telakki gibi görünebilir. Bu belirsizliği ortadan kaldırmak için tarihsel bir yaklaşıma ihtiyaç vardır (Held, 2006, s. 1). Öncelikle insanla ilgili bir kavram ya da kurumu anlamak için onun gelişim sürecini az da olsa bilmemiz gerekir. Üstelik demokrasinin bizzat kendisinin tarihsel bir süreç olduğu unutulmamalıdır (Crick, 2002, s. 3).

Demokrasi, ilk kez Antik Yunan'da ortaya çıktı (Robinson, 1997; Hansen, 1999; Arnason, Raaflaub & Wagner, 2013). Uzun bir tarihi arka plana sahip olmasına karşın, aslında demokrasi, farklı zamanlarda ve yerlerde, farklı insanlar için, farklı şeyler ifade etti.[2] Üstelik insanlık tarihinin uzun dönemleri boyunca uygulamada ortadan kayboldu ve yalnızca bir fikir ya da hatıra olarak zar zor hayatta kaldı. Gerçekten de iki yüzyıl öncesine kadar demokrasinin gerçek örneklerine rastlamak mümkün değildi. İnsanların benimsemesi ve uygulaması için gerçek bir politik sistemden çok, filozofların kuramsallaştırması gereken bir konuydu. Demokrasi veya cumhuriyetin var olduğu nadir durumlarda bile çoğu yetişkinin siyasi yaşama katılma hakkı yoktu[3] (Dahl, 2015, s. 3).

Demokrasi eski Yunan'da ortaya çıktı ancak burada söz konusu olan doğrudan demokrasiydi.[4] Buna karşın modern temsilî demokrasi, Fransız ve Amerikan İhtilallerinden doğdu. Gerçekten de 18. yüzyıl sonlarında meydana gelen bu iki İhtilal, modern seçim demokrasinin ortaya çıkmasında önemli bir rol oynadı. Yaygın ve sık yapılan seçimler Fransız İhtilali'nin ilk on yılına damgasını vurdu. İhtilal, seçimleri, halk iradesinin ifadesi[5], siyasi meşruiyet kaynağı ve kamu görevlilerini seçme mekanizması haline getirdi (Edelstein, 2016, s. 1, 331, 333).

Ancak "terör dönemi" ve ardından gelen Napolyon'un iktidarı, devrimci demokrasinin Fransa'da sonu oldu (Edelstein, 2016, s. 331). Napolyon'un düşüşü ise liberaller ile kraliyet taraftarları arasında, en azından istikrar vadeden Bourbon hanedanının yönetiminde bir uzlaşmayı zorunlu kıldı.[6] Uzlaşımın merkezinde, liberallere ve kraliyet taraftarlarına eşit mesafede bulunan ve monarşik gücün sınırsız kullanımı önünde, en azından teorik olarak, engel teşkil eden anayasa vardı. Ancak Temmuz İhtilali, tüm ılımlı Fransızların başarılı olmasını umdukları bu uzlaşımın kırılma kanıtı oldu (Hudson, 1936, s. XI-XII).

Fransa’da 1830 Temmuz İhtilali

Fransa’da restorasyon döneminin ilk kralı XVIII. Louis, 16 Ağustos 1824’te hayatını kaybetti. Fransa’nın yeni kralı, Fransız İhtilali sırasında “ancien regime”in yeniden tesisi için diğer ülkelerin silahlı müdahalelerini sağlamaya çalışan XVIII. Louis’in kardeşi Comte d’Artois (Artois Kontu) Charles Philippe oldu (Gleichen, 1923, s. 87). Charles, gençliğinden itibaren katı monarşik ilkeleri tavizsiz bir şekilde muhafaza eden bir isimdi. İhtilalin savunucularına verilen tüm ödünlere sürekli olarak karşı çıkmıştı. 1789 yılında Fransa’dan ilk o ayrılmıştı. Restorasyon döneminde ise tam olarak aynı fikir ve önyargılarla ülkesine döndü (Jervis, 1867, s. 671).

X. Charles, sıkça selefi XVIII. Louis ile karşılaştırılır. Gerçekten de bu iki kral arasında belirgin farklılıklar mevcuttu. Herşeyden önce XVIII. Louis, “ancien regime”in ılımlı bir ismi iken, Charles, tam bir İhtilal düşmanıydı (Guizot & Witt, 1900, s. 258) ve bu konuda her zaman tutarlığını[7] korudu (Jervis, 1867, s. 671). Nitekim tahta oturduğu zaman Fransa’yı İhtilal öncesine döndürme arzusunu muhafaza ettiği bir sır değildi (Gleichen, 1923, s. 87). Hükümdarlığı boyunca da tüm duygularıyla eski sisteme olan bağlılığını korudu. İhtilal’in prensiplerini savunan herkesi, fark gözetmeksizin, Fransa’nın uzun süren felaketlerinin suçlusu olarak gördü. Birçoğunun monarşiye gösterdiği bağlılığa rağmen her zaman onlardan şüphe duydu. Anayasayı kabul etmesine ve sürdürüleceğine dair yemin etmesine rağmen ona hiç saygı göstermedi. Hükümetlerin, anayasanın değil, kendi otoritesinden çıkmasına müsaade etmedi. Parlamento’ya, eski rejimin meclislerinden daha geniş haklara sahip olmayan bir organ gözüyle baktı. Tahtın, halka herhangi bir taviz vermesini tehlikeli ve küçük düşürücü olarak addetti. Tahtın, aristokrasinin ve ruhbanın otoritesini mümkün olduğunca eski temelleri üzerinde yeniden inşa etme endişesiyle doluydu. Monarşinin ve Fransa’nın güvenliğini sağlamanın tek yolunun bu olduğuna inanıyordu (Bonnechose, 1910, s. 382-383). Nitekim eski rejim, saltanatının daha başlarında neredeyse yeniden tesis edildi[8] (Gleichen, 1923, s. 87).

X. Charles’ın Parlamento’yu ya da seçim sürecini hiç dikkate almadan Prens Polignac’ı 1829 yılında yönetimin başına getirmesi sonunun başlangıcı oldu. Kont Labourdonnaie içişleri bakanı ve Kont Bourmont da savaş bakanı oldu. Böyle bir kabinenin göreve gelmesi, kamuoyu nezdinde, anayasa ve Fransızların tüm özgürlüklerine karşı açık bir savaş ilanı olarak görüldü (Jervis, 1867, s. 673). Bu dönemde aktif bir dış politika tercih edilmesine rağmen özellikle iç politikaya yönelik şiddetli eleştiriler karşısında X. Charles seçim kararı aldı (Gleichen, 1923, s. 87). Ancak 1830 yılının Mayıs ayında yapılan seçimler sonucunda Liberallerin çoğunluğu elde etmeleri nedeniyle, 25 Temmuz’da, Parlamento’nun feshedilmesi ve basın özgürlüğünün süresiz olarak kaldırılması gibi anayasayı askıya alan ve kendisine diktatörlük yetkileri veren bir dizi emirname yayınladı (Headlam, 1913, s. 386; Waller, 2002, s. 200). Fransız liberalleri, Polignac’ın atanmasından itibaren özgürlükler adına mücadele vermeye başlamışlardı. Bu son adımdan sonra Thiers’in editörlüğünü yaptığı “National”da hanedan değişikliği olasılığını ima eden yazılar yayınlandı (Gleichen, 1923, s. 88). Ardından 27 Temmuz’da Paris sokaklarında barikatlar kuruldu ve üç gün süren çatışmalar yaşandı. X. Charles politikasının çılgınlığını fark edip emirnameleri geri çekti ama artık çok geçti. Feshedilen Parlamento çoktan toplanmıştı. Nitekim liberallerle cumhuriyetçilerin uzlaşmasının

sonucunda X. Charles'ın tahttan indirilmesi kararı alındı (Headlam, 1913, s. 387). Yerine ise Bourbonların daha genç kolundan liberal görüşlere sahip Louis-Philippe'in geçmesine karar verildi (Crowe, 1868, s. 416).

Louis Philippe'in tahta çıkması, 1789 İhtilali'nin "ancien regime" karşısındaki kesin zaferini temsil ediyordu. İşin aslı 1830 İhtilali ile 1789 İhtilali arasında birtakım farklılıklar vardı. 1830'da "terör"ün tekrarlanacağına dair hiçbir işaret yoktu. Fransız halkının çoğunluğu ne mutlakiyet ne de cumhuriyet istiyordu. Bu nedenle Louis Philippe yönetiminde sınırlı ve ılımlı[9] bir monarşi kuruldu (Gleichen, 1923, s. 88).

1830 İhtilali, monarşinin restorasyonuna bir tepki değildi, zira X. Charles'ın hemen ardından bir başkası tahta çıktı. Bu İhtilal, Bourbonların monarşinin ne olduğu konusundaki anlayışına bir tepkiydi. 1815-1830 arası, Fransız İhtilali ile Napolyon dönemindeki büyük siyasi ve sosyal değişimin göz ardı edilemeyeceğini gösterdi. Yalnızca kralı ve hükümetini koruma düşüncesiyle siyaset yapılamazdı. Toplumun geniş kesimlerinin ve özellikle de burjuvazinin çıkarlarını gözetmeksizin ülke yönetmek artık mümkün değildi. Bourbonların yaptığı gibi soyluluğu ve Kilise'yi desteklemek, yalnızca Fransız İhtilali'nin değil, 18. yüzyıl aydınlanmasının da tüm ilkelerine meydan okumak demektir. Nitekim Avrupa'nın 18. yüzyılın ortalarından itibaren değiştiğinin ve değişmeye de devam ettiğinin yeterince idrak edilememesi, Bourbon restorasyonunun başarısızlığının temel nedeni oldu (Waller, 2002, s. 200).

1830 Temmuz İhtilali, modern zamanların "büyük" ihtilalleri arasında gösterilmese de mukayeseli çalışmaların çoğunda yer aldığı mütevazı yerden daha önemli bir olaydı. Gerçekten de İhtilal, sıkıştırılmaya çalışıldığı Paris'teki üç günlük çatışmadan daha fazlasıydı.[10] Her ne kadar Fransız hükümetinin yapısı büyük ölçüde değişmemiş olsa da 1830 yazında Paris'te yaşananlar, devrimci bir döngünün başlangıcı olması açısından oldukça önemliydi (Popkin, 2002, s. 4).

1832 Reformu Öncesi İngiltere

19. yüzyıl İngiltere'si bugün olduğu gibi anayasal monarşi ile yönetiliyordu. Bu yüzyılda İngiliz siyasetinin merkezinde yer alan parlamentonun temelleri[11], 10. yüzyıl İngiltere'sinde ortaya çıkan büyük ulusal konsüllere dayanıyordu (Maddicott, 2012, s. 3). Nitekim bu dönemden itibaren kral ile büyük soylular, taht ile parlamento ve parlamento ile halk arasında ardı ardına gelen uzatmalı ihtilaf ve mücadeleler, İngiliz anayasasının gelişiminin temel dinamiğini oluşturdu. Bu mücadeleler, bazen silahlı çatışma ve siyasi değişimleri de beraberinde getirdi. Ama daha da sık biçimde, siyasi temsilciler ile çeşitli kurumlar arasındaki anayasal düzenlemelerde ve iktidar dengesinde küçük çaplı değişimlere sebep oldu. Bununla birlikte bu değişimlerin bazıları, bunların gerçekleşmesine yardımcı olanlar tarafından bile çok az fark edildi (Dickinson, 2002, s. 3).

İngiliz tarihçilerinin nitelendirmesi ile 1688-89 Şanlı İhtilali, İngiliz anayasasının gelişmesinde önemli bir aşama oldu. Yine bazı tarihçilerin değerlendirmesine göre İngiliz İhtilali, modern çağda Batı'da yaşanan üç büyük ihtilalden ilkiydi. Bu İhtilal ile Britanya yeni bir istikamet kazandı. Pek çok İngiliz'e göre 1688-89 İhtilali, mutlak monarşiden, parlamentonun egemen kurum olduğu daha demokratik bir sisteme doğru ilerleyen süreçte büyük bir adımdı. Yine bu değerlendirmeye göre İngiliz İhtilali, bir asır sonra

Fransa'da gerçekleşen devrimsel değişime zıt olarak, sürekli gelişme kapasitesi olan bir İngiliz Devleti fikrini doğrulayacak şekilde yasal ve kansız bir tarzda meydana geldi (Barczewski, Eglin, Heathorn, Silvestri & Tusan, 2015, s. 1-2).

Aslında pek de doğru sayılamayacak bir şekilde "kansız" olarak adlandırılan İngiliz İhtilali, gerçekten de anayasal monarşi ve temsilî yönetim ilkelerine politik bir şekil verdi (Ross, 2002, s. 6). Nitekim son yıllarda bazı tarihçiler, 1688-89 olaylarını, sadece doğal gelişim süreci içerisinde gerçekleşen bir adım olarak değil, modern İngiliz Devleti'nin oluşmasını sağlayan gerçek bir ihtilal olarak değerlendirmektedir (Barczewski vd. 2015, s. 2).

Kralların idam edilmesinde önder bir rol üstlenen İngiltere'de tahttan feragat etme kurgusu, 1688-89 İhtilali'ni saygın hale getirdi (Beloff, 2013, s. 22). İhtilal sonucunda kralın mutlak gücü oldukça sınırlanmış gibi görünüyordu. Ama tacın getirdiği bir takım yetki ve ayrıcalıklardaki kısıtlamalara rağmen, kral hâlâ dikkate değer bir siyasi etkiye sahipti. Öncelikle İngiltere Kilisesi'nin yüce lideri idi (Dickinson, 2002, s. 12). Bir siyasetçiden hükümet kurmasını isteme veya onu görevden alma da dâhil olmak üzere belirgin net rolleri ve yetkileri vardı (Cunningham, 2014 s. 5). Gerekli gördüğünde parlamentoyu toplantıya çağırabiliyor ya da uygun bulduğunda toplantılara son verebiliyordu. Her zaman aristokratik sosyal hiyerarşinin tepe noktasında yerini alıyor ve politikacılar da kralın lütuf ve himmetine ulaşabilmek için çabalayıp duruyorlardı (Dickinson, 2002, s. 12).

1688-89 İhtilali sonrası neredeyse hiç fark edilmeden gerçekleşen kral ile parlamento arasındaki değişen dengeye gelince, bunun izini sürebilmek ya da anayasanın gerek 18. yüzyılda gerekse 19. yüzyılın başlarında ne durumda olduğunu kesin olarak tespit edebilmek oldukça zordur. Ama şu kadarını söyleyebiliriz ki bu dönemde İngiliz anayasasında güçler ayrılığı söz konusu değildi. Hükümetin önde gelenleri, aldıkları kararları yasama organından geçirmek veya işleri hızlandırmak için parlamentoda otururlardı. Parlametonun bir kanadını oluşturan Avam Kamarası, 1689 sonrası açık bir şekilde idarenin gözlemcisi haline geldi[12] (Lemmings, 2005, s. 11). Lortlar Kamarası'nın bu dönemdeki anayasal rolü ise devletin para kesesini kontrol eden Avam Kamarası'na göre daha az öneme sahipti. Bununla birlikte servet ve statü açısından ülkenin en önemli adamlarından birçoğu Lortlar Kamarası'nda yer alıyordu (Dickinson, 2002, s. 3, 15). Hükümetler ise, hem atanmış Lortlar Kamarası hem de Avam Kamarası üyelerinden oluşuyordu ve başbakanın Lortlar Kamarası üyelerinden seçilmesi muhtemeldi. Ancak Avam Kamarası'nda desteği olmayan bir hükümetin yönetme kabiliyeti yoktu. Sonuç olarak kral, Lortlar Kamarası ve Avam Kamarası'nın sırasıyla monarşi, aristokrasi ve demokrasiye denk gelen unsurlar olduğunu söyleyebiliriz. Bu nedenlerle İngiltere, başta da söylediğimiz gibi, mutlak monarşi olmaktan ziyade anayasal bir monarşiydi (Cunningham, 2014, s. 5-6).

İngiliz temsil sistemine bakacak olursak, Avam Kamarası üyeleri seçimle belirleniyordu. 658 üyeden oluşan Avam Kamarası'nda İngiltere 489, Galler 24, İskoçya 45 ve İrlanda da 100 üyeyle temsil ediliyordu. 489 tane İngiliz koltuğundan 82'si 40 adet seçim bölgesinin temsilcilerine; 403'ü 202 adet imtiyazlı ilçe temsilcilerine veya ilçelerdeki

dar seçim bölgelerinin temsilcilerine; geri kalan 4 tanesi ise Oxford ve Cambridge Üniversitesi temsilcilerine tahsis edilmişti (Mackey, 2002, s. 81-82).

1832 reformu öncesinde seçim sisteminde önemli birtakım eksiklik ya da kusurlar dikkat çekiyordu. En önemlisi halkın seçimlere katılımındaki fırsat eşitsizliğiydi (Phillips, 1982, s. 46). Ayrıca seçim yolsuzluğu, birden fazla oy kullanma, üniversitelerin Parlamento'da temsil edilmesi, Parlamento üyelerine ödeme yapılmaması ve Avam Kamarası adayları üzerine atılan resmi masraflar, İngiliz seçim sistemindeki en belirgin anomalilerdi. Bu anomalilerin her biri, 15. yüzyıl ile 1832 Reform Yasası arasında devam eden seçim sisteminin kademeli fakat sürekli bir şekilde bozulmasından doğdu ve en az üç yüzyıl boyunca varlığını korudu. Her birinin temelinde, ya sarayın ya da toprak aristokrasinin Avam Kamarası seçimlerini kontrol etme arzusu vardı (Porritt, 1911, s. 1).

Avam Kamarası üyelerini seçme gücünün, pratikte, küçük bir grup nüfuzlu insanda olması büyük bir sorundu. Seçim bölgelerinin çoğunda seçmenlerin sayısı kıymetli değildi ve parlamentoya gönderilecek temsilci, toplumda nüfuzu en fazla olan asil ya da varlıklı insanlar tarafından belirleniyordu. Oy kullanma hakkı üzerindeki kısıtlamalar çok fazlaydı. Yoğun nüfusa sahip seçim bölgelerinde bile oy verme yetkisine sahip olanlar genellikle toprak sahiplerinin emirlerine körü körüne itaat eden küçük bir seçmen grubuyla sınırlıydı (Seymour, 1915, s. 2). Koltukların dağılımı[13] ise öyle düzenlenmişti ki nüfusun yoğun olduğu büyük ve önemli sanayi merkezleri doğrudan temsil edilmezken, kesinlikle tek bir kişi tarafından kontrol edilen önemsiz yerleşim yerleri iki üyeye parlamentoda temsil edilebiliyorlardı.[14] Gerçekten de sanayi şehirlerinin büyüme hızı[15] ve enerjisi ile parlamentoda temsil kabiliyetleri arasında çok açık bir karşıtlık vardı. Ekonomik ve sosyal alanda çok hızlı bir değişim söz konusuysa 1830'lara kadar bunun siyaset sahnesine yansımaları oldukça sınırlı kaldı. 1831 yılında nüfusu 10.000'den fazla olan İngiltere ve Galler'deki en büyük 90 şehirden sadece 52 tanesi kraliyet ilçe statüsüne sahipti. Geri kalanlar, kraliyet imtiyazına sahip ilçe olarak tanınmadıkları için belediye teşkilatları yoktu (Moret, 2015, s. 3). Bu bağlamda özellikle ilçe koltuklarının dağılımı konusunda reforma büyük ihtiyaç vardı. Zira pek çok insan, bu kırsal bölgelerden kuzeyin hızla büyüyen şehirlerine taşınmıştı.[16] Örneğin 1830'a gelindiğinde Manchester, Birmingham ve Leeds'in toplam nüfusu 1800'dekinin neredeyse iki katına, yaklaşık yarım milyona çıkmıştı. Ancak bu şehirler parlamentoda temsil edilmiyordu. Buna karşın önemli ölçüde nüfus kaybı yaşayan Wash ile Severn nehri arasındaki 11 kırsal seçim bölgesi, ilçe koltuklarının yarısından fazlasını içine alıyordu. Bu haksız dağılımın biran önce düzeltilmesine ihtiyaç vardı ve yapılacak reformun anahtarı da İngiliz koltuklarının adaletli bir şekilde dağıtılmasıydı (Mackey, 2002, s. 82).

Reform Talepleri ve Fransa'daki Temmuz İhtilali'nin Yansımaları

1815 sonrası Avrupa'daki restorasyon dönemi, devrimci patlamalara karşı korunma duygusuyla sivil özgürlüklerin kısıtlanmasını meşrulaştırdı. Ama aynı zamanda eski rejimlerin ne kadar yenilenip düzeltilmesi gerektiği sorusunu da beraberinde getirdi. Avrupa'nın geleceğine yönelik bu soru şüphesiz İngiltere'de de yankı buldu. Birçok İngiliz, devrime karşıydı ancak buna yönelik olarak alınan sert tedbirlere destek olmaya da meyilli değildi. Birçoğu, bunlar yerine gerekli olan şeyin, devrim ile reaksiyon arasında

bir orta yol olduğuna inanıyordu. Bu orta yolun içinde reform için bir faaliyet alanı olabiliirdi (Burns & Innes, 2003, s. 14-15).

Reform talebi herkesten önce Sanayi Devrimi'nin sonucu olarak ortaya çıkan işçi sınıfından geliyordu (Trevelyan, 1922, s. 225). Devrim'in 1800'lerde İngiltere'yi daha zengin bir ülke haline getirdiği doğrudur. Ancak bu durum, herkesin yaşam standardının yükseldiği anlamına gelmiyordu (Smith, 2009, s. 38). Nitekim işçilerin sosyo-ekonomik durumları oldukça kötüydü. Açılan fabrikalardaki çalışma şartları oldukça ağırdı.[17] Uzun ve düzenli saatler, çalışma hayatını karakterize ediyordu. On iki saatlik çalışma süresi normaldi (Marsh, 2005, s. 8; Allen, 2017, s. 2). Bu zorluklara katlanan işçilerin aldıkları ücretler[18] ise son derece yetersizdi. Dolayısıyla yaşam standartları da oldukça düşüktü. Konutları çoğu zaman bakımsız, pis ve yetersizdi. Var olan evler oda oda, iş bulabilmek için kırsal kesimlerden şehirlere gelen göçmenlere kiralanıyordu. Bodrumlar ise en fakir ailelerin evleri oluyordu (Royle, 2012, s. 34). Bu insanlar güvenli içme suyuna bile sahip değillerdi. Eğitim imkânı ise son derece sınırlıydı (Allen, 2017, s. 2). Ama bundan daha fazlası vardı: bu çarpık kentleşme[19] toplumsal yapıyı da tahrip etti. Zengin ile fakir arasındaki fark çok büyüktü. Aralarında aşılması zor engeller vardı. Fabrikadaki usta ile işçiler ya da Wellington Dükü ile mülkünde çalışanlar arasında çok az bir kişisel iletişim vardı (Hobsbawm, 1999, s. 65).

Diyebiliriz ki Sanayi Devrimi insanların hayatlarında kesinlikle bir sıkıntı ve geçmişe bir özlem yarattı. Sonsuz bir "kâr, fayda ve gelişme" gören sınırlı sayıda insana karşılık toplumun büyük bir bölümü eski değerlerin parçalanmasından rahatsızlık duyuyor ve geleceğe endişeyle bakıyordu (Rudé, 1967, s. 87). 1830'larda yaşanan ekonomik kriz ise halkın sıkıntılarını ve endişelerini daha da artırıyordu. Kötü giden ekonominin çözümü noktasında ise çok farklı fikirler söz konusuydu. Bazıları çözümü parasal reformda, bazıları serbest ticarete, bazıları fabrikalarla ilgili yapılacak düzenlemelerde, diğer bazıları ise sosyalizmde görüyordu. Ancak herkes, ilk adım olarak parlamento reformunun gerekli olduğu konusunda hemfikirdi (Trevelyan, 1922, s. 227).

1660'lardan itibaren seçim sisteminde önemli hiçbir reform yapılmamıştı. Aslında 1760'lı yıllardan itibaren, zaman zaman ülkedeki seçim bölgelerinin yeniden düzenlenmesi ve gizli oylama gibi diğer demokratikleştirici reformlar için çağrıda bulunanlar oldu, ama bu sesler nadirdi ve oldukça da cılızdı. Ancak 19. yüzyılın başlarından itibaren ekonomik ve sosyal açıdan yaşanan dramatik değişim, reform taleplerinin artmasına neden oldu. Serveti ticarete dayanan 19. yüzyılın kentli orta sınıfı yeterli siyasi temsilden yoksun olduğu için şikâyet ediyordu. Buna karşın gücü toprak mülkiyetine dayanan aristokrasi parlamentoda güçlü bir şekilde temsil edilebiliyordu (Mackey, 2002, s. 81). Parlamentonun, ülkedeki bu değişime ayak uydurması gerekiyordu. Aslında bu uyum süreci de kolay bir şey değildi. Yeni sosyal yapı, doğası gereği sürekli değişime uğradığı için uyum sürecinin de devamlılık arz etmesi gerektiği açıktı (Trevelyan, 1922, s. 225).

Parlamentonun, Sanayi Devrimi'nden doğan yeni bir toplumun ihtiyaçlarına cevap verebilecek hale gelmesi gerektiğine şüphe yoktu. Ancak reform isteyenlerin yerleşik muhalefetin üstesinden gelip siyasi değişimi sağlayabilmeleri için öncelikle kamuoyu

baskısı oluşturmaya ihtiyaçları vardı (Mackey, 2002, s. 81). Bu amaçla 1830 yılının Ocak ayında Thomas Attwood, parlamento reformu lehinde faaliyette bulunmak üzere Birmingham'da bir dernek kurdu. Söz konusu dernek orta ve işçi sınıflarını temsil ediyordu. Manchester gibi diğer sanayi merkezlerinde işverenler ile işçilerin işbirliği yapması zordu ancak şimdi her iki tarafın da ortak düşmanı imtiyazlı ilçeleri kontrol altında tutanlardı. Ekonominin kötü gidişatı ise gözlerin siyasetteki eksikliklere ve yanlışlıklara çevrilmesine neden oluyordu. Nitekim bu durum tüm ülkeyi reform talebinde birleşmeye yatkın hale getirdi (Trevelyan, 1922, s. 226).

Böyle bir ortamda IV. George hayatını kaybetti. Yerine ise 26 Haziran 1830'da IV. William tahta çıktı (Hayward, 2009, s. 262). Aynı zamanda, teamüllere uygun olarak, parlamento feshedildi ve seçimlere gidildi (Woodward, 1938, s. 75). Bu sırada hükümet zayıftı ve ülkeye hoşnutsuzluk hâkimdi (May, 1861, s. 347). Ekonomik sefalet, yoksulluk, açlık ve sınıf adaletsizliği toplumsal huzuru tehdit ediyordu. Endüstrinin geliştiği kuzey bölgelerinin işçileri patlamaya hazırı. Orta sınıflardan, güvenmeyi bıraktıkları aristokrasiye karşı kendi haklarını güvence altına almak için reform sesleri yükseliyordu (Trevelyan, 1922, s. 230).

Reform talep edenler esas itibariyle siyasi temsildeki[20] adaletsizliklerden şikâyet ediyorlardı. Nitekim parlamentonun son döneminde de sıkça tartışılan bu mesele seçimlerde çok önemli bir konu haline geldi. Üstelik Fransa'da X. Charles'ın tacını kaybetmesiyle neticelenen gelişmeler, genel seçimin olağan heyecanının daha da artmasına neden oldu. X. Charles'ın iktidarının son zamanlarında basın özgürlüğünün ihlal edilmesi ve anayasanın ifsat edilmesi üzerine yaşanan ani devrim İngiliz halkının sempatisini kazandı ve liberal görüşlere kuvvet verdi. Heyecan, hemen ardından gelen Belçika devrimiyile[21] daha da arttı (May, 1861, s. 347).

Radikal birçok isim[22], 1830 yazını, IV. William'a reform taleplerini içeren dilekçeler sunmakla geçirdi. Aslında 1830 Fransız Devrimi'nin IV. George'un ölümüyle aynı zamana denk gelmesi, İngiliz monarşisinin kamusal imajı açısından olumlu bir şeydi. Nasıl Louis Phillipe, Fransa'nın ilk "burjuva" hükümdarı rolünü üstlendiyse, İngiltere'deki orta sınıf kamuoyu da meritokrasi, istikrar ve reform vaatlerinde bulunan IV. William'dan büyük beklentiler içerisine girdi. Özellikle parlamento reformuyla ilgili beklentiler doruk noktasına çıktı. Nitekim IV. William kısa süre içerisinde kendisini, yolsuzluğun her kalıntısı süpürecek, Whigleri yeniden güçlendirecek ve hükümetten bağımsız olarak anayasayı canlandıracak reformları yapacak "vatansever kral" rolünde buldu. İşin aslı IV. William'ın reform için kişisel desteği biraz müphemdi (Poole, 2000, s. 162-164).

Bu sırada iktidarda Toryler vardı. Torylerin politikası ise İngiliz Anayasası'nın Anglikan ve aristokrat yapısını[23] muhafaza etmek üzerine kuruluydu (Roberts, 2009, s. 97). Nitekim Başbakan Wellington Dükü Arthur Wellesley de reform fikrine şiddetle karşı çıkan bir isimdi (Hayward, 2009, s. 262).

Yenilenen parlamento, Ekim 1830'da ilk toplantısını yaptı. Bekleneceği üzere daha ilk oturumda ana gündem parlamento reformu oldu. Ancak Başbakan Wellington yaptığı uzun konuşmada reform taleplerine karşı tüm kapıları kapadı. Ona göre, "İnsanın doğası bir kerede böyle bir mükemmelliğe ulaşmaktan acizdi". Wellington, reformu

desteklemediği gibi, hükümette bulunduğu sürece reform tekliflerine karşı direneceğini de beyan etti. Buna karşı muhalefette yer alan Earl Grey reformu desteklediğini açıkça ilan etti (HL Deb 02 November 1830 vol 1 cc11-53).

Wellington'un reform karşısındaki bu tutumu kamuoyunun büyük tepkisine neden oldu.[24] 8 ve 9 Kasım tarihlerinde[25] Londra'nın sokaklarını dolduran büyük kalabalıklar polisle çatıştı (Poole, 2000, s. 165). Bir hafta sonra Wellington istifa etti (HL Deb 16 November 1830 vol 1 cc557-9) ve yerine Lord Grey'in reform fikrini destekleyen kabinesinin kurulmasıyla gerilim geçici olarak son buldu (Poole, 2000, s. 165).

Lord Grey, daha önce reform meselesi gündeme geldiğinde, İngiliz halkı ancak "ciddiyetle ve heyecanla" talepte bulunduğu zaman reform için hareket edeceğini söylemişti. 1830 yılında söylediği şartlar mevcuttu; orta sınıflar "ciddiyetle ve heyecanla" reform talep ediyorlardı. Bunun üzerine, arkadaşlarının ve hatta muhaliflerinin şaşkınlığına neden olacak şekilde reform meselesini ele almaya karar verdi (Trevelyan, 1920, s. 215; Trevelyan, 1922, s. 226).

Reform Tasarıları ve 1832 Reform Yasası

Lord Grey, göreve başlamasının hemen ardından Lordlar Kamarası'nda yaptığı konuşmada reformun ihtiyaç olduğunu ve bunu halkın güvenini ve memnuniyetini sağlayacak şekilde düzenlemek istediğini açıkladı (HL Deb 22 November 1830 vol 1 cc604-18). Bu açıklamayla ilk kez bir hükümet parlamento reformu için halka söz vermiş oldu (Cannon, 1973, s. 203).

Grey'in kurduğu kabine aristokrat bir karaktere sahipti. Gerçekten de kabinedeki asilzadelerin oranı, öncesinde ve sonrasında kurulan Tory kabinlerine kıyasla oldukça yüksekti. Ancak muhtemelen daha burjuva bir hükümetin tasarımı kanunlaştırma ihtimali daha az olurdu. Zira Grey'in yapması gereken kralı, lordları ve ilçe sahiplerini iktidarlarından vazgeçmeye ikna etmektir. Bu açıdan, amaca ulaşmak için belki de en uygun model aristokrat ama reformcu bir kabineydi (Trevelyan, 1922, s. 231).

Noel tatili reform çalışmasıyla geçti. Yapılan çalışma halk tarafından da hevesle destekleniyordu. Açık oturumlar düzenleniyor, yeni siyasi cemiyetler kuruluyor ve hükümete reformla ilgili çok sayıda dilekçe sunuyordu. Hükümetin halkın verdiği tüm bu cesarete ihtiyacı vardı; zira aşması gereken zorluklar oldukça çoktu. Kral'ın isteksizliğiyle, ilçelere hâkim olanların çıkarlarıyla, Lordlar Kamarası'nın üçte ikisinin muhalefetiyle, Avam Kamarası'nın önemli bir kısmıyla ve hepsinden önemlisi ülkedeki güçlü Tory ruhuyla yüzleşmek zorundaydı. Tory ruhu ve kuralları altmış yıl boyunca iyice pekişmişti. Bu ruh sadece yöneten sınıfları değil, toplumun önemli bir kısmını da sarmıştı (May, 1861, s. 350).

Lord Grey, Ocak 1831'de, şekillenen yasa taslağı hakkında IV. William'a bilgi verdi ve kendisini, tasarının anayasayı daha devrimci değişikliklerden korumak için tasarlanan "aristokrat" bir önlem olduğu konusunda ikna etti (Trevelyan, 1922, s. 236). Parlamantonun yeniden toplandığı 3 Şubat 1831'de ise hükümetin adil bir kanun tasarısı hazırladığını kamuoyuna açıkladı (HL Deb 03 February 1831 vol 2 cc117-21). Ardından 1 Mart 1831'de Lord John Russell, tamamlanan reform tasarısını Avam Kamarası'nın

gündemine getirdi. Buna göre en küçük 60 ilçenin imtiyazları kaldırılacaktı. Diğer 47 ilçeden birer üye geri alınacaktı. Londra'ya 8, İngiltere'deki büyük şehirlere 34 ve kontluklara da 55 üye ilave edilecekti. Ayrıca İskoçya'ya 5, İrlanda'ya 3 ve Galler'e de 1 üye daha verilecekti. Oy kullanma hakkının bu yeni dağılımıyla Avam Kamarası'nın üye sayısı 62 üye azaltılacak ve 658'den 596'ya indirilecekti. Bu düzenlemeyle yaklaşık yarım milyon kişiye oy hakkı verileceği hesaplanıyordu. Tasarıda sadece oy kullanma hakkı değil, oy verme şekli ve bunların kaydedilmesi konularında da iyileştirmeler öneriliyordu (HC Deb 01 March 1831 vol 2 cc1061-151).

İlçe sahiplerine tazminat ödenmeksizin birçok ilçenin imtiyazlarının lağvedildiği bu cesur teklif karşısında Toryler şaşkınlık yaşadı. Çünkü birkaç önemsiz ilçenin imtiyazlarının bazı büyük şehirlere devredilmesiyle sınırlı zayıf bir düzenleme bekliyorlardı (Trevelyan, 1922, s. 235). Buna karşılık tasarı, reform isteyen kesimler tarafından memnuniyetle karşılandı (May, 1861, s. 351). Parlamento'da ise uzun süren tartışmalar yaşandı.[26] 22 Mart'ta Avam Kamarası'nda ikinci kez okunmasının ardından, tasarı, yapılan oylamada bir oy farkla kabul edildi (HC Deb 22 March 1831 vol 3 cc719-805). Tasarının yalnızca 1 oyla geçmesi, reforma destek olanlar arasında da bölünme yaşandığını gösteriyordu. Bu duruma Torylerin öfkesi de eklenince tasarının Lortlar Kamarası'ndan geçmesine imkân olmadığı görülüyordu. Ama öncesinde, 19 Nisan'da, komisyon önüne geldi (HC Deb 19 April 1831 vol 3 cc1605-89). Sonuçta başarı şansı göremeyen Hükümet, ayın 21'inde tasarının çekildiğine dair açıklama yaptı (HC Deb 21 April 1831 vol 3 cc1756-805) ve ertesi gün de Parlamento dağıldı (HC Deb 22 April 1831 vol 3 cc1811-24; HL Deb 22 April 1831 vol 3 cc1805-11). Grey'in kabinesi bu şekilde siyaseten yenilgi aldı (Poole, 2000, s. 165) ve yeniden seçimlere gidildi. Reform ümitleri ise bir süre için boşa çıktı.

1831 yılının Mayıs ayında yapılan seçimler, coşkulu ve neredeyse tek taraflı geçti. Şüphesiz bu genel seçim hem Whigler hem de parlamento reformunun geleceği adına oldukça önemliydi. Zira reform tasarısı için referandum anlamı taşıyordu (LoPatin, 1999, s. 73). Sonuçta reformcular seçimden zaferle çıktı.[27] Yenilenen reform tasarısı ise yaz aylarında yeniden Avam Kamarası'nın önüne getirildi. Nitekim 6 Temmuz'daki oylamada 136 oy alarak çoğunluğun desteğiyle kabul edildi (HC Deb 06 July 1831 vol 4 cc804-906). Ancak Lortlar Kamarası'na geldiği zaman uzun süre tartışmalara neden oldu. Lortların tasarıya olumsuz baktıkları kesindi. Ancak böyle bir krizde ulusal iradeye karşı çıkıp çıkmayacakları belli değildi (May, 1861, s. 353). Sonuçta beş gece devam eden tartışmalardan[28] sonra, 7 Ekim'de[29] ikinci defa okunmasının ardından tasarı 41 oyla reddedildi (HL Deb 07 October 1831 vol 8 cc188-344).

Lortlar, tasarımı reddettiklerinde ve bu şekilde aristokratik konumlarını muhafaza etmek istediklerinde ülke çapında kendiliğinden gelişen protesto patlamaları meydana geldi. Reforma karşı çıkan aristokratlara karşı kızgınlığın derinleştiği Bristol'da protesto, isyana dönüştü.[30] İngiliz güvenlik güçleri çıkan olayları kontrol altında tutmada yetersiz kaldı (Mackey, 2002, s. 81). Hükümet ise atılacak yanlış bir adımın Fransa'daki gibi bir ihtilale dönüşmesinden korkuyordu. Zira İngiliz halkının sıkıntıları tahammül sınırlarını zorluyordu. İşsizlik ve açlığın yanına kolera salgını da eklenmişti. İşverenler ve tüccarlar, sosyal düzenin muhafazası adına yasanın kabul edilmesi konusundaki taleplerini

Londra'ya duyurmaya çalışıyorlardı. Bu şartlarda var olan huzursuzluk, kolayca varlıklılar ile yoksullar arasında bir çatışmaya dönüşebilirdi (Trevelyan, 1922, s. 237-238). Belki de İngiltere, 1689 sonrası, 1831'deki kadar ihtilale yakın olmamıştı (Cole, & Postgate, 1938, s. 248). Aslında tarihe bakıldığında buna benzer siyasi karakterdeki reformların nadiren şiddet içeren halk tepkisine neden olduğu görülür (Mackey, 2002, s. 81). Bununla beraber İngiliz halkının önemli bir kesiminin Parlamento reformunu kurtuluş ümidi olarak gördüğü gözden kaçmamalıdır.

Nitekim bu gerçeğin farkında olan Grey[31], bazı eleştirileri karşılayacak ve böylece lortlar arasındaki kararsızların tereddütlerini giderecek şekilde tasarı üzerinde değişiklikler yaptı. 20 Ekim 1831'de Parlamento tatile girmişti (HL Deb 20 October 1831 vol 8 cc926-9). Kısa bir aradan sonra 6 Aralık'ta yeniden çalışmalarına başladı. Gündeminde ise Grey Hükümeti tarafından değiştirilip üçüncü defa getirilen reform tasarısı vardı (HL Deb 06 December 1831 vol 9 cc5-36). Ama bu seferki birçok açıdan farklıydı. Son nüfus sayımı ve diğer istatistiksel araştırmalar nedeniyle oldukça geliştirilmişti. Ayrıca toplam üye sayısının azaltılması da artık önerilmiyordu. Yasa tasarısı 17 Aralık'ta ikinci defa okundu (HC Deb 17 December 1831 vol 9 cc429-547) ve 23 Mart 1832'de Avam Kamarası'ndan çabucak geçti (HC Deb 23 March 1832 vol 11 cc849-58). Ardından bir kez daha Lortlar Kamarası'nın önüne geldi (HL Deb 26 March 1832 vol 11 cc858-70).

Bazı lortlar, halkın taleplerine karşı tasarıyı bir kez daha reddetmenin riskini göze almak istemiyordu. Bununla beraber üyelerin birçoğu ciddi düzeltmelerle tasarının karakterini değiştirmek istiyordu. Bu sırada tasarının kabul edilmesini isteyen halkın heyecanı ise artıyordu. Siyasi sendikalar büyük kalabalıkların katıldığı toplantılarla Lortlar Kamarası üzerinde baskı oluşturmaya çalışıyordu (May, 1861, s. 354). Tasarının temelinde bazı ilçelerin imtiyazlarının iptali vardı. Lortlar Kamarası, tasarının ikinci defa okunmasının ardından, imtiyaz iptaliyle ilgili maddelerin değerlendirilmesini erteleme kararı aldı (HL Deb 09 April 1832 vol 12 cc1-79). Bu durum da önemli bir krize neden oldu. Ya Lortlar zorlanacaktı ya da kabine istifa edecekti. Kralın tavrı ise Lortlar Kamarası'ndan yanaydı (May, 1861, s. 354).

"Mayıs Günleri" olarak bilinen bu kriz sırasında IV. William'ın Lortlar Kamarası'nın yanında yer alması neticesinde Lort Grey istifa etmek durumunda kaldı (Molesworth, 1865, s. 323). 1831 yılının Ekim ayında lortların tasarıyı reddetmesinden şaşkına dönen ülke, ayaklanmaların çıkmasından da anlaşılacağı üzere, teşkilatlı ve düzenli bir tepki ortaya koyamamıştı. Ancak bu sefer siyasi cemiyetler tepkilere önderlik etti.[32] Nitekim Grey'in istifasını şiddet ya da isyan takip etmedi (Butler, 1914, s. 377; Trevelyan, 1922, s. 238). IV. William ise reform çalışmalarını sürdürmek üzere önceki başbakan Wellington'dan[33] bir hükümet kurmasını istedi. Ancak Torylere göre siyasi reform lanetli bir şeydi. Gerçi Wellington, sınırlı da olsa reform yapabilecek bir hükümet kurmayı arzu ediyordu ancak diğer Toryler böyle bir hükümette hizmet etmeyi reddettiler.[34] Nitekim 15 Mayıs'ta, Wellington, isteksizce William'a gitti ve Torylerin reform yapacak yeni bir hükümet kurmadığını söyledi (Mackey, 2002, s. 89). İngiliz kamuoyundaki umumi heyecanın farkında olan ve bu şartlarda reformun bir zorunluluk olduğunu

hisseden (Hayward, 2009, s. 262) IV. William, yeniden Grey'e döndü ve ondan başbakanlığı sürdürmesini istedi.

Grey, muhalefetin yeni bir hükümet kurmak üzere birleşemeyeceğine dair kumar oynamış gibiydi. Torylerin hükümet kurmak üzere birleşmemeleri, siyasi reformu durduracak kolektif bir iradeden yoksun oldukları anlamını da taşıyor olabilirdi (Mackey, 2002, s. 89). Üstelik Grey, bu sefer kralın da tam desteğine sahipti.

Bu sırada halkın heyecanı hiç olmadığı kadar artmıştı ve kanlı olayların yaşanması tehlikesi yüksekti. Bu şartlar altında Lordlar Kamarası reform gündemiyle yeniden bir araya geldi. Fransa'daki gibi bir ihtilalinin İngiltere'de de yaşanma tehlikesi[35] ve kralın reforma verdiği destek nedeniyle muhaliflerin direnişi zayıfladı. Uzun süren tartışmaların ardından[36] reform tasarısı, 4 Haziran'da Lordlar Kamarası'nda üçüncü kez okundu ve sonunda 22'ye karşı 106 oyla kabul edildi (HL Deb 04 June 1832 vol 13 cc349-79). Lordlar Kamarası'ndan geçen ile daha önce Avam Kamarası tarafından kabul edilmiş olan yasa tasarısı arasında üslupsal bir takım farklar olduğu için tasarı bir kez daha Avam Kamarası'nın önüne geldi ve 5 Haziran'da buradan da geçti (HC Deb 05 June 1832 vol 13 cc407-62). Tasarının mimarı Grey, IV. William'dan Avam Kamarası'na gelmesini ve tasarımı bizzat imzalayıp onaylamasını istedi (Grey, 1867, 465). Ancak IV. William bu teklife sıcak bakmadı[37] ve kraliyet onayı için parlamentoya bir komisyon gönderdi (Mackey, 2002, s. 90). Neticede reform tasarısı, 7 Haziran 1832'de yasalaştı (Evans, 1994, s. 1).

Reformun Getirdikleri

Parlamento reformu, İngiltere'de yarım asırdan fazla bir süredir şikâyet edilen bir sistemin hatalarını ne kadar düzelitti? En fazla şikâyet edilen hususlardan birisi küçük ilçelerin oy verme hakkına sahip olmasıydı. Yeni düzenlemeye göre, Parlamento'ya 111 üye gönderen nüfusu iki binin altındaki 56 ilçenin imtiyazları kaldırıldı. Dört binden az nüfusu olan 30 ilçenin Parlamento'ya gönderebildiği üye sayısı ise birer tane azaltıldı. Weymouth ve Melcombe Regis ise iki üye kaybetti. Bu hak kaybı toplamda 143 üyeyi buldu (The Reform Act, 1832, s. 1-3; An act..., 1832, s. 154-155; An act..., 1835, s. 1-5). Diğer bir şikâyet konusu nüfusu yoğun olan yerleşim yerlerinin Parlamento'da temsil edilmemesiydi. Başkente bağlı olanlar da dâhil olmak üzere 22 büyük yerleşim yeri iki, 20 tanesi ise bir üye seçme imtiyazı elde etti. Büyük ilçe nüfusu, koltuk dağılımında da dikkate alındı; ilçe üye sayısı 94'ten 159'a çıkarıldı. Büyük ilçeler bölündü ve seçim bölgelerinin önemine göre üye sayısı ayarlandı (The Reform Act, 1832, s. 1-3; An act..., 1832, s. 154-155; An act..., 1835, s. 1-5; May, 1861, 355-356).

Kimlerin oy kullanma hakkına sahip olacağı da önemli hususlardan birisiydi. Parlamento'da reform hareketi başladığında oy hakkı için dikkate alınan seksen beş farklı nitelik söz konusuydu (Porritt, 1911, s. 3). 1832 Yasası ile seçmenlerde aranan bazı eski yeterlilikler korunduğu gibi, bazı yeni yeterlilikler de kabul edildi. Özellikle mülk sahiplerinin oy hakkı korundu. Bunun yanında yine mülk sahibi olma niteliğinden türetilen üç yeni nitelik daha kabul edildi. İngiltere'de geleneksel arazi kullanım şekline bağlı olarak, en az 60 yıllık bir dönem için bir toprak parçasında kiracı olanlar, tüm kira ve masraflar hariç arazinin yıllık net değerinin 10 Pound veya üzeri olması şartıyla oy kullanabileceklerdi. Kira süresinin 20 ila 60 yıl arasında olduğu durumlarda ise ancak

asgari yıllık net değer 50 Pound olduğu takdirde oy kullanılabilirdi. Yine bir mülkün kiracıları da yıllık kira bedeli 50 Pound'un altında olmamak şartıyla oy hakkına sahip olabileceklerdi (The Reform Act, 1832, s. 7-18; An act..., 1832, s. 159-166; An act..., 1835, s. 12-29; Seymour, 1915, s. 10, 16).

Oy hakkı için dikkate alınan niteliklerdeki değişikliklerin, seçmen sayısında meydana getirdiği artış oranında anlam kazandığına şüphe yok. Ancak 1832 Reform Yasası ile seçmenlerin toplamda ne kadar arttığını tespit etmek oldukça zordur. Asıl zorluk, seçim kayıtlarının olmadığı ve birçok seçim bölgesinde tek adayın olduğu 1832'den önceki on yıllar için güvenilir bir tahmin oluşturabilmektir (Cannon, 1973, s. 259). Mackey'in tahminini dikkate alacak olursak, reform öncesi İngiltere ile Galler'deki 13,8 milyon, İskoçya'daki 2,3 milyon ve İrlanda'daki 7,7 milyonluk nüfusun 500.000'in biraz üzerindeki bir kesimi oy kullanabilirken, reform sonrası bu sayı yaklaşık 800.000'e yükseldi (2002, s. 90). Şüphesiz bu sayılar, reform sonrası seçmen sayısında oldukça sınırlı bir artış yaşandığını bize göstermektedir.

Reform öncesi İngiliz temsil sistemindeki sıkıntılardan bir başkası, seçimlerde aşırı harcama yapılmasıydı. Bu durum seçmenlerin kaydı, bölgelerin ve ilçelerin uygun seçim bölgelerine bölünmesi ve seçim günlerinin azaltılmasıyla hafifletilmeye çalışıldı (May, 1861, s. 357). Üniversitelerin Parlamento'da temsil edilmesi meselesine gelince, 1832'de, Oxford ve Cambridge'in Parlamento'ya üye göndermeye devam etmesi gerektiği kabul edildi (The Reform Act, 1832, s. 46; An act..., 1832, s. 189; An act..., 1835, s. 78-79). Görünen o ki üniversitelerin Parlamento'da temsil hakları, 1832 Reform Yasası'nı hazırlayanlar açısından uygunsuz bir durum olarak değerlendirilmedi (Porritt, 1911, s. 16).

Peki ama 1832 Büyük Reform Yasası'nın İngiliz siyasi tarihindeki yeri ve önemi neydi? Bu noktada modern bilimsel araştırmaların, 1832 Yasası'nın "büyük" (great) sıfatını hak edip etmediğini sorguladıklarını belirtelim. Bu sorgulama, kısmen, ilk tartışmaların sıcaklığı içerisinde yapılan aşırı değerlendirmelere ve kısmen de Viktorya döneminin bazı yorumcularının coşkusuna tepki olarak ortaya çıktı (Cannon, 1973, s. 254). Mesela 1861 yılında Erskine May, Haklar Yasası'ndan bu yana onun önemiyle karşılaştırılacak hiçbir yasa bulunmadığını; 1832 Yasası'nın, onu kavrama bilgeliğine sahip devlet adamlarına sonsuz bir onur bağışladığını yazdı (s. 357). Dicey ise, yasanın amacının aristokrasinin gücünü azaltmak ve baskın otoriteyi orta sınıfa aktarmak olduğunu söyledi (1905, s. 184). Buna karşın Charles Seymour, 1915'te yayınlanan İngiltere'deki seçimlerle ilgili öncü çalışmasında, 1832 Yasası ile aristokrasinin gücünün "kesinlikle yok edilmediğine" ve eylemin "ancak dönüşümün başlangıcı" olduğuna dikkat çekti (s. 521).

Sonraki tarihçiler de değişimin derecesini aza indirmeye devam ettiler. 1938'de "English Historical Review" dergisine katkıda bulunan Wooley, makalesine şu ifadeyle başladı: "Bazılarının yaptığı gibi, parlamento temsilinin 1832 Reform Yasası ile köklü bir şekilde değiştirildiğini iddia etmek için hiçbir dayanak yoktur" (s. 240). Günümüzde bazı ders kitapları ve popüler tarih çalışmaları, Reform Yasası'nı, 19. yüzyıl İngiliz siyasi tarihinin en önemli gelişmelerinden birisi olarak göstermeye devam etseler de birçok bilimsel çalışma, çeşitli nedenlerle, 1832'yi önemsiz gösterme ve hatta reddetme eğilimine

devam etmektedir (Phillips & Charles, 1995, s. 411). Mesela Smith, “toz çöktüğünde siyasi manzara daha önce olduğu gibi görünüyordu” değerlendirmesinde bulunmuştur (1992, s. 141).

Görüldüğü gibi tarihçilerin 1832 Reform Yasası’nın önemi konusunda hemfikir olduklarını söylemek mümkün değildir. Ama büyük çoğunluğun, modern standartlarda çok demokratik bir yasa olmadığı konusunda hemfikir olduklarını söyleyebiliriz. Gerçekten de 1832 Yasası, İngiltere’deki temsili demokrasiyi ancak sınırlı bir oranda geliştirdi. Seçmen sayısındaki kısmi artış seçim sistemini demokratikleştirmekten uzaktı. Ayrıca sosyal ve ekonomik açıdan seçmen profilinde önemli bir değişim yaşanmadı. Zira oy vermek için yine ya bir mülkün sahibi ya da kiracısı olmak gerekiyordu (Mackey, 2002, s. 90). Bu durumda güç, gerçek anlamda orta sınıflara geçmedi. İngiltere, toprak sahiplerinin hâkim olduğu bir parlamento ve üyeleri ağırlıklı olarak aristokrat olarak kalan bir kabine tarafından en az iki nesil boyunca Westminster’dan yönetilmeye devam etti (Evans, 2013, s. 2).

Peki böyle bir reformun gerçekleşmesini sağlayan ana faktör neydi? Herşeyden önce İngiltere’deki demografik değişimin iktidar sahipleri üzerinde reform baskısı yarattığını söyleyebiliriz (Mackey, 2002, s. 81). Ancak 1832’deki parlamento reformunun hedefinin esas itibariyle ekonomik ve sosyal değişime ayak uydurma çabası olduğunu düşünmek doğru olmaz (Moret, 2015, s. 4). Reformun nedenini anlamak için öncelikle Fransa’daki Temmuz İhtilali’nin etkisine ve özellikle de İngiltere’deki gergin siyasal ve sosyal ortama bakmak gerekir. 1830’da Bourbonların düşüşünün İngiltere’de büyük bir heyecana neden olduğu ve pek çok İngiliz’in, “Fransızlar kısa bir mücadeleden sonra gerici idarelerini değiştirebiliyorlarsa aynı şeyi neden biz de yapmayalım” diye düşündüğü unutulmamalıdır (Woodward, 1938, s. 75). İşte bu noktada Fransa’daki İhtilal’in İngiltere’ye sıçrama tehlikesinin İngiliz seçkinlerini korkuttuğunu ve bunun da iktidarı kısmen halkla paylaşmaya zorladığını söyleyebiliriz. Bu bağlamda 1832 reformunu, Whig liderlerinin İngiltere’yi daha demokratik bir ülke haline getirme niyetlerinin bir sonucu olarak değil (Cole, 1938, 239), kısmen devrimci ayaklanma korkusuyla motive edilen liberal aristokrasi tarafından verilen bir ödün olarak görmek doğru olur (Moret, 2015, s. 15). Nitekim bu şekilde hem aristokrasi hem de sanayi patronları devrim tehdidinden korunmuş oldu.

Bu tespiti doğrulamak için reformun mimarı ve en önemli savunucusu Whig Başbakanı Grey’e bakmak yeterlidir. Grey, partisinin sağ kanadında yer alan bir isimdi. Kendisini, hem duruş hem de mizaç açısından aristokrat olarak tanımlıyordu. Bununla beraber Temmuz İhtilali reforma olan ilgisini canlandırdı. Ancak Grey’e göre reform, demokratik hükümete doğru bir hareketin ilk aşaması değil, sadece halkın taleplerine karşı gerekli bir tavizdi. Bu yasa halk ile aristokrasi arasında yaşanacak son hesaplaşma olmalıydı. Bu şekilde daha fazla yeniliğe karşı kesin bir direniş kaynağı oluşturulmuş olacaktı (Woodward, 1938, s. 76).

Nihayetinde reform konusunda Whigler galip taraf gibi görünseler de hem Lortlar Kamarası’nda Torylerin muhalefeti hem de Saray’ın politik stratejileri nedeniyle, kısa vadede, ne liberallerin mutlak güç sahibi olacağı bir döneme girildi ne de aristokrat bir

sistemin yerine merkezinde burjuvanın yer aldığı bir sistem geldi (Moret, 2015, s. 14-15). Demokratikleşmeyi büyük bir tehdit olarak gören Torylere gelince, her ne kadar 1832 Yasası'ndan büyük tedirginlik duymuş olsalar da oy verme hakkının hâlâ büyük ölçüde mülk sahipleriyle sınırlı olduğunu bilerek bir süre için rahat ettiler (Roberts, 2009, s. 104).

1832 Yasası'nın, kendi başına değil, ama İngiliz temsil sistemindeki değişiklikler serisini başlatmış olması[38] nedeniyle devrimci olduğunu söyleyebiliriz. Gerçekten de uzun vadede, "kartopunun yuvarlanmasını" sağlayan çok önemli bir olaydı. İngiltere'deki siyasi sistemi yavaş yavaş dönüştüren beş büyük reformdan ilkiydi. Çoğu yerde tek adayın olduğu 1830 genel seçimlerinde yetişkin erkek nüfusun ancak yüzde üçü oy kullanabiliyordu.[39] Yaklaşık bir asır sonra, 1928'de, 21 yaş ve üstü tüm erkekler ve kadınlar birden fazla adayın yarıştığı seçimlerde oy kullanabildi. Oy hakkı, 1867'deki ikinci reform yasası, 1884'deki üçüncü reform yasası (Conacher, 1971) ve 1918'deki dördüncü reform yasası ile kademeli olarak genişledi. Ayrıca 1872 yılında gizli oylama usulü getirildi ve birden fazla oy kullanma durduruldu (Aidt, Raphaël, 2013, s. 230).

SONUÇ

İngiltere'de, 1832 reformu öncesinde, oy kullanabilmek için aranan şartlar ve koltukların dağılımı nedeniyle milyonlarca vatandaşın ülke yönetiminde hiçbir söz hakkı yoktu. Manchester, Birmingham ve Leeds gibi büyük sanayi merkezleri Avam Kamarası'na temsilci gönderme hakkından mahrumdu. Nitekim bu dönemde baskın güç, küçük ama imtiyazlı ilçeleri kontrol eden aristokrasininindi. Ancak Sanayi Devrimi'nin neden olduğu ekonomik ve demografik değişim temsil sisteminde reform yapılmasını zorunlu hale getirdi. Aristokrasinin bu durumu kabullenmesini ise, Fransa'daki gibi bir ihtilalin İngiltere'de de tekrarlanabileceği endişesi ve İngiliz toplumunun sınıf savaşlarıyla parçalanabileceği korkusu sağladı. Sonuçta aristokrasi, ihtilal tehlikesine karşı halkın temsil hakkının sınırlı şekilde genişletilmesine rıza gösterdi.

Reform sonucunda İngiltere'nin kentsel bölgelerinin Parlamento'da temsil imkânının genişletilmesi, İngiliz demokrasisi adına önemli bir adımdı. Aristokrasinin seçimlerdeki gücü, büyük ölçüde oy hakkının kısıtlı karakterine dayanıyordu ve seçmen sayısını, sınırlı da olsa, artıran yeni nitelikler ilçe patronlarının kontrolünü zayıflattı. Koltukların yeniden dağıtılması sayesinde de üst sınıfların seçimler üzerindeki etkisi azaldı. Bu bağlamda 1832 Reform Yasası cesurdu ve halka yönelikti.

Ancak 1832 Reform Yasası, adından da anlaşılacağı üzere ne yeni bir seçim sistemi getirdi ne de eskisinin seçmen olabilmek için aradığı nitelikleri basitleştirdi. 1832 Yasası, seçmenlerin sayısı ve niteliğiyle ilgili ancak mütevazı değişiklikler yaptı. Nitekim Avam Kamarası'nın sosyal kompozisyonu çok az değişti. İşin aslı 1832 Yasası, gerçekten demokratik bir rejime geçmek için yapılmadı. Zaten getirdiği değişiklikler de İngiliz seçim sistemini demokratik hale getirmek için yeterli değildi. Bu nedenle halkın oy hakkı bir süre daha kâğıt üzerinde bir tanım olarak kalmaya devam etti.

[1] Demokrasi çok boyutlu bir kavramdır. Yönetim ilkeleri veya doktrini ya da bir dizi kurumsal düzenleme olarak ele alınabilir. Aynı zamanda bir tür tavrısal ve davranışsal boyutu da vardır (Crick, 2002, s. 5).

[2] Birçok eski düşünür ve yazar, bu kavramı değersizleştirici bir yaklaşımla yalnızca halkın (bencil, kararsız ve tutarsız) çoğunluğu olarak ele aldı. Eflatun (Platon), demokrasiyi, aciz ve cahillerin, bilgi ve kanaat sahiplerini yönetmesi olarak tenkit etti. Aristo ise bu görüşü tamamen reddetmek yerine değiştirdi ve demokrasiyi az sayıda insanın çok sayıda insanın rızasına dayalı yönetimi olarak betimledi. Bununla birlikte ona göre, aristokrat bir tecrübe ve bilgi birikimi tarafından kontrol edilmeyen bir doktrin ya da ideal olarak demokrasi yanlıştı. Jean-Jacques Rousseau'ya göre ise eğitimden veya mülkten bağımsız olarak herkes, sıradan bir insan tarafından anlaşılan kamusal meselelerde kendi iradesini hissettirme hakkına sahipti (Crick, 2002, s. 1, 11, 12).

[3] En çok ümit vaat eden başlangıçlara sahip ülkelerde bile, hak, yetki, etki ve güç açısından, köleler ile özgür insanlar, zenginler ile fakirler, toprak sahipleri ile toprağı olmayanlar, soylular ile halk ve hükümdarlar ile tebaası arasındaki farklar ve eşitsizlikler demokrasiye çok büyük engeller getirdi. Özgür erkekler bile statü, servet, çalışma yükümlülükleri, bilgi, özgürlük, etki ve güç bakımından eşit değildi. Pek çok yerde yasaya veya örfeye göre özgür bir adamın karısı, onun mülkiyeti olarak kabul ediliyordu (Dahl, 2015, s. 23).

[4] Eski Yunanlıların ya da en azından eski Atinalıların, hem pratik hem de sembolik olarak demokrasiden anladıklarının, Lenin'in devrimci Bolşevik sloganı olan "proletarya diktatörlüğü" gibi bir şey olduğu söylenebilir (Cartledge, 2016, s. 1).

[5] Seçmenler, kendi başına inisiyatif sahibi değil, izin veren ve rıza gösteren bir grubu ifade eder. Fakat temsili demokrasi "seçmen kalabalığı" değildir; demokratik bir ülkenin vatandaşları doğrudan ve dolaylı inisiyatifler alabilirler. Siyasi temsil, serbest seçimlerin bir gereğı olarak ortak hedef doğrultusunda bir araya gelen veya birbiriyle yarışan, aynı ya da farklı tercihlerde kümelenen insanları ihtiva etmesi açısından, toplumun birbiriyle ilişkisi olmayan bireylerin toplamı olduğu görüşünü çürüten bir olgudur. Demokrasi, insanları, farklılıklarından soyutlamadan bir araya getirebilmesi ve bu farklılıklardan ahenkli bir birlik sağlayabilmesi açısından benzersizdir (Urbinati, 2006, s. 30).

[6] Napolyon'un yenilgisinin ardından Avrupa'da "meşru hükümdarlar" tahtlarına döndü (Campbell, 2011, s. XV).

[7] Guizot ile Witt'e göre X. Charles'ın iktidarı çelişkilerle doluydu (1900, s. 258). Bu tespitin farklı siyasi konular için doğru olduğunu söyleyebiliriz ancak monarşik ilkelere bağlılık konusunda her zaman tutarlı davrandığını belirtmeliyiz.

[8] X. Charles tahta çıktığında, öncelikle 1789 İhtilali sırasında toprak ya da haklarını kaybedenlere tazminat ödendi. Ardından Başbakanı Villèle (14 Aralık 1821 - 4 Ocak 1828) tarafından Temsilciler Meclisi'ne bir dizi gerici düzenleme getirildi (Headlam, 1913, s. 387). Villèle, liberallerin öfkesini akıllıca sakinleştiren nazik sözlerine veya eylemlerine rağmen kralın kişisel içgüdülerine ve danışmanlarının isteklerine sadakatle hizmet eden bir isimdi. Nitekim görevde kaldığı sürece X. Charles'ın kararsızlıklarını ve tutarsızlıklarını düzeltmek için hiçbir çaba sarf etmedi. Mesela göçmenler için çıkartılan tazminat yasası kraliyetin manifestosu gibiydi (Guizot & Witt, 1900, s. 258)

[9] Louis-Philippe'in iktidarında Katoliklik, devlet dini olmaktan çıkarıldı; basın serbest bırakıldı ve kralın ilahi hakkı anlayışı yerine halkın iradesi ilkesi benimsendi (Headlam, 1913, s. 387).

[10] 1830 İhtilali, yaşandığı dönemde de farklı değerlendirmelere konu oldu. Restorasyon monarşisinin mağlup taraftarları, 1830'u, 1789'un devamı olarak gördüler. Sosyalistler veya cumhuriyetçiler ise "burjuva" ihtilali olarak tanımladılar ve çok az bir değişim getirdiğini söyledikleri İhtilal'in (Pilbeam, 1991, s. 1) muhafazakâr yapısından şikâyet ettiler. İşin aslı 1830, bazılarına göre ihtilal, bazılarına göre ise sadece hükümet değişikliği idi (Pilbeam, 1991, s. 2, 5).

[11] İngiliz tarihi boyunca parlamentonun nasıl geliştiği burada özetlenemeyecek kadar uzun ve karışık bir hikâyedir. Bununla birlikte parlamentonun evrimi, 18. yüzyılda, aristokrasinin Lortlar Kamarası'ndaki

kalıtsal gücünün halkın Avam Kamarası'ndaki gücüyle dengelendiği anayasal bir sistemin doğmasıyla sonuçlandı (Dahl, 2015, s. 21).

[12] Belirtmek gerekir ki halk tarafından seçilen temsilciler, yasa yapımında ancak kısmi bir söz hakkına sahipti (Dahl, 2015, s. 23). Bununla birlikte halkı temsil eden parlamentonun gelişiminin, temsili hükümet fikri ve uygulaması üzerinde büyük bir etki yaratmış olduğunu ifade edelim.

[13] 1832 öncesinde gerek kimlerin oy kullanma hakkına sahip olduğu gerekse hangi yerleşim yerlerinin parlamentoda temsil edileceği konularında bir standart yoktu. Genel olarak parlamento koltukları iki gruba ayrılıyordu: seçim bölgesi ve ilçe. Yalnızca ilçe koltuklarında kısmi bir yeknesaklık mevcuttu (Evans, 1994, s. 4). Üstelik küçük ilçelerde, nadiren gerçek bir seçimden bahsedilebilirdi (Evans, 2013, s. 8).

[14] Lancashire'ın 1831'deki nüfusu 1.337.000'di ve parlamentoya ancak iki milletvekili gönderebiliyordu. Rutland'ın nüfusu ise 19.000'di ancak o da iki milletvekiliyle parlamento temsil ediliyordu. İngiliz seçmenlerin yaklaşık yüzde 55'i, koltukların sadece yüzde 16'sını oluşturan seçim bölgeleri için oy kullanabiliyordu. 1707'de Birlik Yasası'ndan sonra parlamentoya üye gönderen İskoçya'da ise oy hakkı, hem ilçelerde hem de seçim bölgelerinde çok daha kısıtlıydı. Yalnızca yaklaşık 100 Pound değerinde mülk sahibi olanların oy verme hakkı vardı. 1831 yılında İskoçya'nın nüfusu 2.364.000 iken toplam seçmen sayısı 4.500 civarındaydı. Mesela 14.000 nüfusa sahip Bute seçim bölgesinde iki vekil için sadece 21 kişi oy kullanabiliyordu. Nereden bakılırsa bakılırsın seçim sistemin rasyonel bir zemine oturduğunu söylemek mümkün değildi (Evans, 1994, s. 5).

[15] Sanayi Devrimi şehirlerin görülmedik şekilde büyümesine sebep oldu. Özellikle açılan fabrikaların çevresinde yeni kentsel yerleşimler gelişti. Yetersiz ulaşım ve uzun çalışma saatleri işçilerin çalışma yerlerine yakın bir yerde yaşamak zorunda kalmalarına, bu durum da yeni yerleşimlerin giderek büyümesine neden oldu (Smith, 2009, s. 48).

[16] 1750'de İngiltere'de, nüfusu 50.000'nin üzerinde olan yalnızca iki şehir vardı: Londra ve Edinburgh. 1801'de bu sayı sekize çıktı; 1851'de ise dokuzu 100.000'in de üzerinde olmak üzere tam yirmi dokuz şehir bu sınırı aştı. Nitekim bu tarihe kadar şehir nüfusu kırsal bölgelerin nüfusunu geçti; artık İngilizlerin neredeyse üçte biri, nüfusu 50.000'den fazla olan şehirlerde yaşıyordu (Hobsbawm, 1999, s. 64).

[17] Thomas Carlyle, Chartizm ile ilgili olarak kaleme aldığı kitabında İngiltere'deki işçilerin durumuyla ilgili olarak şu soruyu sordu: "İngiliz çalışanların durumu yanlış mı; aklı başında çalışan erkeklerin sessiz kalamayacağı, kalmayacağı ve hatta kalmaması gerektiği kadar yanlış mı?" (Carlyle, 1840, s. 3). 19. yüzyılın başlarından itibaren pek çok yazar da sıklıkla bu soruyu tekrarladı (Rule; Wells, 1997, s. 1).

[18] İşçi sınıfının çalışmalarının karşılığında aldıkları nakit ücret dışında bahsetmeye değer bir gelir kaynağı yoktu. Hâlbuki sanayi öncesi çalışanlar, çoğunlukla köydeki varlıklarından ve zanaat atölyelerinden yan gelirleri olan ailelerden oluşmaktaydı. Dahası yeni işçi sınıfının işvereniyle tek bağlantısı aldığı ödemeyken, Sanayi Devrimi öncesi çalışanlar, çok eşit olmasalar da, işverenleriyle çok daha fazla insani ve sosyal bir ilişkiye sahiptilerdi (Hobsbawm, 1999, s. 63).

[19] Buradaki sorun elbette sadece nüfusun artması değildi; sanayi şehirlerinin neredeyse hiçbir planlama ve kamu hizmeti sunumu olmadan hızlı ve gelişigüzel bir şekilde büyümesiydi. Şehirlere doğru yaşanan göçe ayak uydurulamamasının bir sonucu olarak temel kamu hizmetlerinden olan temiz su temini, sokakların temizlenmesi veya halk sağlığını koruyucu tedbirlerin alınması konularında ciddi sıkıntılar yaşanmaya başladı (Hobsbawm, 1999, s. 64). Parklar ve yeşil alanlar hemen hemen hiç yapılmadı. Binlerce bacadan çıkan duman nedeniyle hava oldukça kirliydi. Diyebiliriz ki Sanayi Devrimi aşırı kalabalık, kirli, kasvetli ve sağlıksız sanayi şehirlerine yol açtı (Smith, 2009, s. 48).

[20] Siyasi temsil, demokrasinin çok önemli bir unsurudur. Aslında siyasi temsil, yalnızca demokrasi için değil, demokratik olmayan devletler için de geçerli bir kavramdır. Bununla beraber hem seçimlerle olan bağlantısı hem de hükümetin halka karşı duyarlılığını belirleyen bir mekanizma olması nedeniyle siyaset biliminde demokratik bir kurum statüsü kazanmıştır (Urbinate, 2006, s. 17).

[21] Belçika ile ilgili olarak gelişen kriz, Fransız İhtilali'nin eski korkularını yeniden canlandırdı (Cannon, 1973, s. 203).

[22] Radikaller neden ve ne ölçüde parlamento reformuna önem verdi? Bu noktada belirtmek gerekir ki radikallerin tümü, parlamento reformunu ulusun sorunları açısından her derde deva olarak görmüyordu. Ayrıca yapılacak reformun içeriği konusunda her zaman mutabık değillerdi. İlmli (genellikle orta sınıf) radikallerin, erkeklerin genel oy hakkına karşı oldukları açıktı. Ancak daha sonra bazılarının bu fikre yaklaşmış olduğunu da söyleyelim (Roberts, 2009, s. 38, 42).

[23] 1828’de muhalif Protestanlara, ardından 1829’da Katoliklere tam siyasi ve sivil özgürlüklerin verilmesi, Torylerin korumak için yemin ettiği İngiliz Anayasası’nın Anglikan ve aristokrat yapısını büyük ölçüde zayıflattı (Roberts, 2009, s. 97).

[24] Belirtmek gerekir ki Toryler reform lehinde bir tavır alsalardı dahi hazırlayacakları reform tasarısının ülkeyi yatıştıracak derecede kapsamlı olması pek olası değildi (Trevelyan, 1922, s. 230).

[25] Yine Kasım ayında, İngiltere’nin güneyindeki kırsal alanlarda çalışan işçiler arasında kıtlık nedeniyle huzursuzluklar giderek arttı ve sonunda olaylar baş gösterdi. Günlük iki buçuk şilin ücret talep eden bu insanlara karşı Hükümet’in müdahalesi ise sert oldu. 3 isyancı idam edilirken, 450’si ailelerinden koparılıp Avustralya’ya sürüldü. İsyanlarla bağlantılı olarak basında çıkan bazı makaleler nedeniyle de yargılamalar yapıldı (Trevelyan, 1922, s. 235).

[26] Parlamento’daki görüşmeler için bkz. HC Deb 02 March 1831 vol 2 cc1156-253; HC Deb 03 March 1831 vol 2 cc1273-356; HC Deb 04 March 1831 vol 3 cc22-107; HC Deb 07 March 1831 vol 3 cc115-74; HC Deb 08 March 1831 vol 3 cc181-247; HC Deb 09 March 1831 vol 3 cc256-317; HC Deb 21 March 1831 vol 3 cc629-91.

[27] Seçimlerin ulusal politika sorunları üzerinde etkisinin olması sıradışı bir durumdu. Ayrıca genel olarak bakıldığında, o zamana kadar yapılan seçimlerin hükümet ile muhalefet arasındaki güç dengesi üzerinde çok az bir etki meydana getirdiğini söyleyebiliriz (O’Gorman, 1989, s. 5)

[28] Lortlar Kamarası’ndaki tartışmalar için bkz. HC Deb 03 October 1831 vol 7 cc1039-118; HL Deb 03 October 1831 vol 7 cc928-1026; HC Deb 04 October 1831 vol 7 cc1212-307; HL Deb 04 October 1831 vol 7 cc1133-205; HL Deb 05 October 1831 vol 7 cc1334-98; HL Deb 06 October 1831 vol 8 cc67-132.

[29] Reform tasarısına destek veren Lort Brougham, 7 Ekim 1831’de Lortlar Kamarası’nda yaptığı konuşmada, siyasi iktidara kabul edilecek olanların halk olduğunu vurguladı. Halk için “ayak takımı” ifadesinin kullanılmasını eleştirerek onları orta sınıflar olarak tanımladı. “Ayak takımı varsa, halk da var. Şimdi orta sınıflardan, yüz binlerce saygın kişiden, en kalabalık ve açık ara toplumdaki en zengin sınıftan söz ediyorum...” (HL Deb 07 October 1831 vol 8 cc188-344; Dicey, 1905, s. 184).

[30] Bristol’daki olaylar sırasında ölen ve yaralananların sayısı 100’ü buldu (Hume, 1836, s. 208).

[31] Lort Grey, reform çalışmalarının başarısızlığı durumunda halktan gelebilecek yoğun tepkiden endişe ediyordu. Grey’in böyle düşünmesinde özellikle reform lehinde faaliyet gösteren siyasi cemiyetlerin rolü büyüktü (LoPatin, 1999, s. 1).

[32] Siyasi cemiyetler, iki yılı aşkın bir süredir parlamento reformunu desteklemek için yoğun bir şekilde faaliyette bulunuyorlardı (LoPatin, 1999, s. 1).

[33] Waterloo Savaşı’nın ünlü komutanı Wellington, bu sırada Lort Grey gibi altmış yaşlarında bulunuyordu (Fraser, 2013, s. 2).

[34] Wellington, bir kabine teşkil etmeyi başarsaydı bile muhtemelen siyasi cemiyetlerin muhalefetiyle karşılaşacaktı (Trevelyan, 1922, s. 238).

[35] Bu sırada pek çok parlamento üyesi, reform tasarısının kabul edilmemesi durumunda şiddetli bir ihtilalin İngiltere’nin tüm yerleşik kurumlarını yıkacağından ve kırk yıl önce Fransa’da yaşanan “terör”ün İngiltere’nin de başına geleceğinden endişe ediyordu (Evans, 1994, s. 1).

[36] Oturumlar için bkz. HL Deb 21 May 1832 vol 12 cc1098-135; HL Deb 22 May 1832 vol 12 cc1220-74; HL Deb 23 May 1832 vol 12 cc1375-98; HL Deb 24 May 1832 vol 13 cc19-32; HL Deb 25 May 1832 vol 13 cc111-7; HL Deb 30 May 1832 vol 13 cc181-90.

[37] Her ne kadar reform yasasına onay vermiş olsa da IV. William’ın düzenlemenin getirileri hakkındaki kuşkuları devam ediyordu. Bu nedenle yalnızca Grey’in teklifini açıkça reddetmekle kalmadı;

yasanın kutlanması için kamu binalarının aydınlatılmasına ya da havai fişek gösterisi yapılmasına da müsaade vermedi (Evans, 1994, s. 1).

[38] Mackey'e göre yalnızca bu nedenle 1832 Yasası "büyük" sıfatını hak etmektedir (2002, s. 91).

[39] Reform sonrası oy kullanabilenlerin oranı, yirmi yaşın üzerindeki nüfusun yüzde 7'sine ulaştı. İngiltere'de 1831-1931 yılları arasında seçmen sayısındaki oransal artış ise şöyleydi: 1832'de %7.1, 1864'te %9, 1868'de %16.4, 1883'te %18, 1886'da %28.5, 1914'te %30, 1921'de %74 ve 1931'de %97 (Dahl, 2015, s. 23-24).

KAYNAKÇA

I- 1832 Parlamento Yasası

An act to amend the representation of the people in England and Wales, 7th June 1832. *The statutes of the United Kingdom of Great Britain and Ireland, 2 & 3 William IV. 1832.* London: His Majesty's statute and law printers, s. 154–206.

An act to amend the representation of the people in England and Wales with an abstract (1835). London: George Eyre and Andrew Spottiswoode, printers to the King's Most Excellent Majesty.

The Reform Act, June 7th, 1832 with explanatory notes; and an analysis. London: C. G. Cabban.

II- Birleşik Krallık Parlamento Tutanakları (Hansard)

House of Commons: HC Deb 01 March 1831 vol 2 cc1061-151; HC Deb 02 March 1831 vol 2 cc1156-253; HC Deb 03 March 1831 vol 2 cc1273-356; HC Deb 04 March 1831 vol 3 cc22-107; HC Deb 07 March 1831 vol 3 cc115-74; HC Deb 08 March 1831 vol 3 cc181-247; HC Deb 09 March 1831 vol 3 cc256-317; HC Deb 21 March 1831 vol 3 cc629-91; HC Deb 19 April 1831 vol 3 cc1605-89; HC Deb 21 April 1831 vol 3 cc1756-805; HC Deb 22 April 1831 vol 3 cc1811-24; HC Deb 06 July 1831 vol 4 cc804-906; HC Deb 03 October 1831 vol 7 cc1039-118; HC Deb 04 October 1831 vol 7 cc1212-307; HC Deb 17 December 1831 vol 9 cc429-547; HC Deb 23 March 1832 vol 11 cc849-58; HC Deb 05 June 1832 vol 13 cc407-62.

House of Lords: HL Deb 02 November 1830 vol 1 cc11-53; HL Deb 16 November 1830 vol 1 cc557-9; HL Deb 22 November 1830 vol 1 cc604-18; HL Deb 22 April 1831 vol 3 cc1805-11; HL Deb 03 October 1831 vol 7 cc928-1026; HL Deb 04 October 1831 vol 7 cc1133-205; HL Deb 05 October 1831 vol 7 cc1334-98; HL Deb 06 October 1831 vol 8 cc67-132; HL Deb 20 October 1831 vol 8 cc926-9; HL Deb 06 December 1831 vol 9 cc1-5; HL Deb 26 March 1832 vol 11 cc858-70; HL Deb 09 April 1832 vol 12 cc1-79; HL Deb 21 May 1832 vol 12 cc1098-135; HL Deb 22 May 1832 vol 12 cc1220-74; HL Deb 23 May 1832 vol 12 cc1375-98; HL Deb 24 May 1832 vol 13 cc19-32; HL Deb 25 May 1832 vol 13 cc111-7; HL Deb 30 May 1832 vol 13 cc181-90.

III- Tetkik Eserler

Aidt, Toke S. & Raphaël Franck (2013). How to get the snowball rolling and extend the franchise: voting on the Great Reform Act of 1832. *Public Choice*. 155 (3/4), s. 229–250.

Allen, Robert C. (2017). *The Industrial Revolution: a very short introduction*, Oxford: Oxford University Press.

- Arnason, Johann P.; Raaflaub, Kurt A. & Wagner, Peter (Eds.) (2013). *The Greek polis and the invention of democracy: a politico-cultural transformation and its interpretations*. West Sussex: John Wiley & Sons.
- Barczewski, Stephanie; Eglin, John; Heathorn, Stephen; Silvestri, Michael & Tusan, Michelle (2015). *Britain since 1688: a nation in the world*. London and New York: Routledge.
- Beloff, Max (2013). *The age of absolutism 1660-1815*. New York: Routledge.
- Bonnechose, Emile de (1910). *France (Revised and Edited by Fred Morrow Fling) (Vol. IX)*. Chicago: The H. W. Snow and Son Company.
- Burns, Arthur & Innes, Joanna (Eds.) (2003). *Rethinking the age of reform: Britain 1780-1850*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Butler, J. R. M. (1914). *The passing of the Great Reform Bill*. London: Longmans, Green, and Co.
- Campbell, Heather M. (Ed). (2011). *Advances in democracy: from the French Revolution to the present-day European Union*, Britannica Educational Publishing.
- Cannon, John (1973). *Parliamentary reform 1640-1832*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Carlyle, Thomas (1840). *Chartism*. London: James Fraser.
- Cartledge, Paul (2016). *Democracy: a life*. Oxford: Oxford University Press.
- Cole, G. D. H. & Postgate, Raymond (1938). *The common people 1746-1938*. London: Methuen & Co. Ltd.
- Conacher, James B. (1971). *The emergence of British parliamentary democracy in the nineteenth century: the passing of the reform acts of 1832, 1867, and 1884-1885*. New York: John Wiley and Sons, Inc.
- Crick, Bernard (2002). *Democracy a very short introduction*, Oxford, New York: Oxford University Press.
- Crowe, Eyre Evans (1868). *The history of France (Vol. V)*. London: Longmans, Green and Co.
- Cunningham, Hugh (2014). *The challenge of democracy: Britain 1832-1918*. London and New York: Routledge.
- Dahl, Robert A. (2015). *On democracy (Second Edition)*. New Haven, London: Yale University Press.
- Dicey, A. V. (1905). *Lectures on the relation between law and public opinion in England during the nineteenth century*. London: Macmillan And Co.
- Dickinson, H. T. (2002). *The British Constitution. A Companion to Eighteenth-Century Britain (Ed. H. T. Dickinson)*. USA, UK, Australia & Germany: Blackwell Publishing, s. 3-18.
- Edelstein, Melvin (2016). *The French Revolution and the birth of electoral democracy*, London and New York: Routledge.

- Evans, Eric J. (1994). *The Great Reform Act of 1832*. London and New York: Routledge.
- Evans, Eric J. (2013). *Parliamentary reform in Britain, c. 1770-1918*. London and New York: Routledge.
- Fraser, Antonia (2013). *Perilous question: reform or revolution? Britain on the brink, 1832*. New York: Public Affairs.
- Gleichen, Edward (1923). *France*. London: Hodder and Stoughton.
- Grey, Henry Earl (Ed). (1867). *The reform act, 1832; the correspondence of the late Earl Grey with his Majesty King William IV. and with Sir Herbert Taylor, from Nov. 1830 to June 1832 (Vol II)*. London: J. Murray.
- Guizot, M. & Witt, Madame Guizot, (1900). *France (Translated By Robert Black) (Vol. VI)*. New York: Peter Fenelon Collier & Son.
- Hansen, Mogens Herman (1999). *The Athenian democracy in the age of Demosthenes: structure, principles, and ideology (Translated by J. A. Crook)*. Norman, Oklahoma: University of Oklahoma Press.
- Hayward, Arthur L. (2009). *The days of Dickens: a glance at some aspects of early Victorian life in London*. Oxfordshire and New York: Routledge.
- Headlam, Cecil (1913). *The making of nations France*, London: Adam & Charles Black.
- Held, David (2006). *Models of democracy*, Stanford, California: Stanford University Press.
- Hobsbawm, Eric J. (1999). *Industry and empire: from 1750 to the present day (Revised and Updated With Chris Wrigley)*. New York: The New Press.
- Hudson, Nora Eileen (1936). *Ultra-Royalism and the French Restoration*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Hume, David (1836). *History of England: From the death of George the Second in 1760 (Vol XXI)*. London: A. J. Valpy.
- Jervis, William Henley (1867). *A history of France: from the earliest times to the establishment of the second empire in 1852*. New York: Harper & Brothers.
- Lemmings, David (Ed.) (2005). *The British and their laws in the eighteenth century*. Woodbridge: The Boydell Press.
- LoPatin, Nancy D. (1999). *Political unions, popular politics and the Great Reform Act of 1832*. London: Macmillan Press.
- Mackey, Thomas C. (2002). The Reform Act of 1832. *Events that Changed Great Britain since 1689 (Eds. Frank W. Thackeray, John E. Findling)*. Westport, Connecticut, London: Greenwood Publishing Group, s. 75-92.
- Maddicott, John (2012). Origins and beginnings to 1215. *A Short History of Parliament: England, Great Britain, the United Kingdom, Ireland & Scotland (Ed. Clyve Jones)*. Suffolk UK: The Boydell Press, s. 3-9.

- Marsh, Carole (2005). *Industrial Revolution from muscles to machines: 1750-1900*. Gallopade International.
- May, Thomas Erskine (1861). *The constitutional history of England since the accession of George the third 1760-1860 (Vol. I)*. London: Longman, Green and Roberts.
- Molesworth, William Nassau (1865). *The history of the Reform Bill of 1832*. London: Chapman and Hall; Manchester: Ireland and Co.
- Moret, Frédéric (2015). *The end of the urban ancient regime in England*. Cambridge Scholars Publishing.
- O'Gorman, Frank (1989). *Voters, patrons, and parties: the unreformed electoral system of Hanoverian England, 1734-1832*. Oxford: Clarendon Press.
- Phillips, John A. & Wetherell, Charles (1995). The Great Reform Act of 1832 and the political modernization of England. *American Historical Review*, 100 (2), s. 411-436.
- Phillips, John A. (1982). *Electoral behavior in unreformed England: plumpers, splitters, and straights*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press.
- Pilbeam, Pamela M. (1991). *The 1830 Revolution in France*, Hampshire and London: Palgrave Macmillan.
- Poole, Steve (2000). *The politics of regicide in England, 1760-1850: troublesome subjects*. Manchester and New York: Manchester University Press.
- Popkin, Jeremy D. (2002). *Press, revolution, and social identities in France, 1830-1835*, Pennsylvania: Pennsylvania State University Press.
- Porritt, Edward (1911). Barriers against democracy in the British electoral system. *Political Science Quarterly*, 26 (1), s. 1-31.
- Roberts, Matthew (2009). *Political movements in urban England, 1832-1914*, Hampshire: Palgrave Macmillan.
- Robinson, Eric W. (1997). *The first democracies: early popular government outside Athens*. Stuttgart: Franz Steiner Verlag.
- Ross, Stewart (2002). *Events and outcomes: the French Revolution*. London: Evans Brothers.
- Royle, Edward (2012). *Modern Britain: a social history 1750-2011*. London and New York: Bloomsbury.
- Rudé, George (1967). English rural and urban disturbances on the eve of the first reform bill, 1830-1831. *Past & Present*. 37 (1), s. 87-102.
- Rule, John & Wells, Roger A. E. (1997). *Crime, protest and popular politics in southern England, 1740-1850*. London and Rio Grande: The Hambledon Press.
- Seymour, Charles (1915). *Electoral reform in England and Wales: the development and operation of the parliamentary franchise, 1832-1885*. New Haven: Yale University Press; London: Oxford University Press.

- Smith, E. A. (1992). *Reform or revolution? A diary of reform in England, 1830-2*. Sutton Publishing.
- Smith, Nigel (2009). *Events and outcomes industrial revolution*. London: Evans Brothers.
- Trevelyan, G. M. (1920). *Lord Grey of the Reform Bill: being the life of Charles, Second Earl Grey*. London: Longmans, Green, and Co.
- Trevelyan, G. M. (1922). *British history in the nineteenth century and after (1782–1901)*. London: Longmans, Green, and Co.
- Urbinati, Nadia (2006). *Representative democracy: principles and genealogy*, Chicago and London: University of Chicago Press.
- Waller, Sally (2002). *France in revolution, 1776-1830*. Oxford: Heinemann.
- Woodward, Ernest Llewellyn (1938). *The age of reform, 1815-1870*. Oxford: The Clarendon Press.
- Wooley, S. F. (1938). The personnel of the parliament of 1833. *English History Review*, 53 (210), s. 240-262.

Researcher: Social Science Studies

(2020) Cilt 8 / Sayı 2, s. 40-61

Geliş Tarihi: 29.02.2020

Kabul Tarihi: 29.04.2020

Online Yayın Tarihi: 29.06.2020

Türkiye’de Medyanın Toplumsal Cinsiyeti: Kadın Medya Profesyonellerinin Erkek Egemen Medya Yapısına Dair Algıları

Nurdan AKINER ¹

Özet

Medyanın rolü çok büyük ve sınırsız görünmektedir. İnşa edebildiği gibi yok edebilir de. Bu bağlamda özellikle de geleneksel yönelimli toplumlarda ve ülkelerde kadın gibi hassas bir konuyu ele alış şekli büyük öneme sahiptir. Medya ve yaklaşımı, bu kültürlerde kadının görünümünü düzenleyebilir ve böylece kadınlar modern dünyada hak ettikleri yeri kazanabilir. Birçok ülkede bugünkü durum hala erkeği ve egemenliğini destekler durumdadır. Tüm dünyada pek çok kadının maruz kaldığı şiddetle mücadele etmek, medyanın görevi olmalıdır. Bu araştırma makalesi, kalıp yargıları pekiştirip eşitliğe engeller koyan erkek egemen medyaya yönelik bazı genel kuramsal ve yöntemsel yaklaşımları ortaya koymayı hedeflemektedir. Araştırmanın amacı Türkiye’de medyada istihdam edilen kadın medya profesyonellerinin (Gazetecilik, Reklamcılık, Radyo ve TV veya Halkla İlişkiler diploması olan veya bu alanda çalışan kişiler), çalışma koşullarının, sorunlarının ortaya konulması sağlamak ve haber üretimini sorunlu kılan temel dinamikleri ayırt etmektir. Veri toplama aracı olarak bu çalışmada, nitel araştırma yöntemlerinden derinlemesine mülakat tekniği kullanılmıştır. Derinlemesine mülakatlar Türkiye genelinde, 66 kadın medya profesyoneli ile gerçekleştirilmiştir. Araştırma sürecinde ve yazım aşamasında kadın medya profesyonellerinin kimliklerinin deşifre olmaması için rumuz kullanılmasının yanı sıra, güvenlik için üst düzeyde çaba gösterilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kadın medya profesyonelleri, toplumsal cinsiyet, derinlemesine mülakat.

The Gender of Media in Turkey: The Perceptions of Female Media Professionals About Male-Dominated Media Structure

Abstract

The role of the media is immense and seems to be having no limits. They can create but destroy too. Therefore the way they deal with such a sensitive issue like the woman is of the highest importance, especially in certain traditionally oriented societies and countries. The media and their approach can systemize the change of the women’s picture within those cultures, and this is how women can get the position they deserve in this modern world. In many countries, the contemporary situation still favors men and their domination. The fighting against empowerment and violence, which a lot of women suffer, should be the role of the media. This research paper attempts to depict some general theoretical and methodological approaches to the male-dominated media structure that reinforce stereotypes, build barriers to equality. The purpose of the research is to disclose the fundamental dynamics that make the news production problematic, working conditions, and problems of female media professionals employed in the Turkish media (people who have a degree in Journalism, Advertising, Radio, and TV or Public Relations or work in the area). In this work, an in-depth interview technique, one of the qualitative research methods, was used as a data collection tool. In-depth interviews in

¹ Prof. Dr., Akdeniz Üniversitesi, nurdanakiner@akdeniz.edu.tr, ORCID: 0000-0003-0295-9373

Turkey was carried out with 66 female media professionals. In addition to the use of nicknames to ensure that the identities of female media professionals are not deciphered during the research and writing phase, a high level of effort has been made for security.

Keywords: Female media professionals, gender, in-depth interview.

GİRİŞ

Günümüz modern demokratik sistemlerinde, toplumdaki cinsiyet eşitliği doğal kabul edilir ve ortaya çıkacak orantısızlıklardan hoşnut olunmaz. Ancak alandaki durum pek de ideal değil ve modern toplumların ikiyüzlü yaklaşımlarının bir sonucu olarak toplumsal hayatın düzeyleri hala cinsiyetçi. Yeni fikirler ve söz konusu değişimler hala var. Ancak birçok insanın zihnine bilinçli ya da bilinçsiz şekilde yerleşerek cinsiyetçi tabakalaşmaya yönelik tutumları şekillendiren eski düzenin (önyargıların) etkileri hala devam etmekte.

Cinsiyete dayalı şiddet, bireye özellikle toplumdaki cinsiyet rollerine dayalı olarak yöneltilen şiddettir. Kadınları da erkekleri etkileyebilir ancak kadınları orantısız bir şekilde etkilemektedir. Cinsiyete dayalı şiddet, toplumsal cinsiyet hiyerarşisini kurmaya ya da güçlendirmeye, cinsiyet eşitsizliklerini sürdürmeye yönelik şiddettir (Benjamin, Murchinson, 2004: s.3). Bu durum son yıllarda gelişmiş olsa da, zaman zaman aile içi şiddet haberleri medya yoluyla gündeme gelmekte, beklenmedik oluşlarıyla ve yetkililerin bununla başa çıkmadaki yetersizliğiyle toplumları sarsmaktadır. Söz konusu durum, sadece az gelişmiş olarak nitelendirilebilecek bazı ülkelere özgü bir sorun değildir. Cinsiyete dayalı şiddet coğrafi ya da siyasi sınırlara bakmaksızın her yerde vardır. Birleşmiş Milletler, kadına yönelik şiddeti; kamusal ya da özel alanda meydana gelen, özgürlüğü baskıyla ya da keyfi olarak kısıtlamak gibi tehditleri de içeren fiziksel, cinsel ya da zihinsel bir zararlar sonuçlanan cinsiyete dayalı şiddet olarak tanımlamaktadır (IRIN, 2012).

Cinsiyet eşitliği söz konusu olduğunda işlevleri ve etkisi nedeniyle medya önemli bir role sahiptir. Ancak Eitzen ve Zinn (2000:261) medyanın bir yandan cinsiyet eşitliğinin kabulünü sağlamak için bir araç ve güç olarak işlev gösterirken diğer yandan da kadını sunumlarında ve yaklaşımlarında genellikle eski kalıpları kullanmakta olduğunu belirtirler. Kitle iletişimi (televizyon, gazete, dergiler ve filmler) toplumun cinsiyetlerle ilgili varsayımlarını etkilemektedir. Bu yüzden 1950'lerden sonra dergilerdeki kadın tasvirleri monolitik bir hal almıştır. Feminizmin güçlenmesiyle, birçok dergi kadınların başarılarına yer verir hale gelmiştir. Ancak "yeni kadın"a yönelik bu dergilerin yanı sıra, kadınların yaşamını erkeklerin terimleriyle ifade etmeye devam eden birçok "ladies magazine" de vardır.

Toplumsal cinsiyet (gender) kavramı, cinsiyet (sex) kavramından farklı olarak doğal olmayan bir süreci temsil eder. Giddens'a göre toplumsal cinsiyet, erkek ve kadınları farklı kılan fiziksel niteliklere değil, erkekliğe ve kadınlığa dair toplum tarafından oluşturulmuş özelliklere vurgu yapmaktadır (Giddens, 2000:621). Bu kavramla, içerisinde bulunulan toplumda kadının ve erkeğin nasıl görüldüğüne, kadın ve erkekten nasıl davranmasının beklendiğine işaret edilir. Cinsiyet ve toplumsal cinsiyet kavramları elbette ki birbirinden

farklı anlamlara karşılık gelir ancak bu iki kavramı birbirinden tamamen ayırmak mümkün değildir. Çünkü kültürün kadından ve erkekten beklentileri (toplumsal cinsiyet) kadının ve erkeğin fiziksel bedenlerine (cinsiyet) ilişkin gözlemlerimden tamamen ayrı değildir (Lips, 2001; akt. Dökmen, 2010, s. 20).

Toplumsal cinsiyet kavramı toplumda öğrenilmiş davranış kalıpları ve kadın ile erkeğin kendini toplumsal olarak ifade biçimini temel alır (Giddens, 2000:616). Birey doğduğu günden itibaren içerisinde bulunduğu toplumsal yapı ve tarihsel dönem içerisinde kültürün etkisiyle kendisine yüklenen rolleri görmeye, öğrenmeye ve benimsemeye başlar. Connell'a göre de toplumsal cinsiyet rolleri rolün öğrenilmesi, toplumsallaşma ve içselleştirme aşamalarını içine alır. Bu üçlü ilişkinin devamını ve yeniden üretilmesini sağlayan da anne, baba, aile, öğretmenler, arkadaş grupları ve medyadır (Connell, 1998:79). Bu süreç bireyden bağımsız, bireyin dışında ve bireyin toplumsallaşmasıyla gerçekleşir. Birey, ne giyeceğini, nasıl konuşacağını ve hangi koşulda nasıl davranması gerektiğini çok küçük yaşlarda çevresinden öğrenmeye başlar.

Toplumsal cinsiyet rollerinin yeniden üretilmesini sağlayan medyadaki kadın meslek profesyonelleri, bu araştırmanın sorunsalını oluşturmaktadır. Türkiye'de medyada çalışan kadın meslek profesyoneli olmanın anlam haritasını çıkarmayı amaçlayan bu çalışma, yedi farklı coğrafi bölgede gerçekleştirilen derinlemesine mülakatlarla, kadınların yaşadıkları sorunları ve muhtemel çözüm önerilerini ortaya koymaktadır. Aynı zamanda erkek egemen gazeteciliğe ve kalıp yargıları pekiştirip eşitliğe engeller koyan medyaya yönelik bazı genel kuramsal ve yöntemsel yaklaşımları ortaya koymayı hedeflemektedir. Medyanın rolü çok büyük ve sınırsız görünmektedir. İnşa edebildiği gibi yok edebilir de. Bu bağlamda özellikle de geleneksel yönelimli toplumlarda ve ülkelerde kadın gibi hassas bir konuyu ele alış şekli büyük öneme sahiptir. Medya ve yaklaşımı, bu kültürlerde kadının görünümünü düzenleyebilir ve böylece kadınlar modern dünyada hak ettikleri yeri kazanabilirler. Birçok ülkede bugünkü durum hala erkeği ve egemenliğini destekler durumdadır. Buna bağlı olarak kadınlar kurbanlar olarak algılanmakta, dahası kendileri de kendilerini böyle görmektedirler. Bir şeylerin değişmesi için kadınlar öncelikle kendilerine dair, sonra da toplumdaki algılarını geliştirmelidir. Bu da, bu tür toplumlarda medya aracılığıyla iletilen kadın imajının nitelikli değişimlere uğraması gerektiği anlamına gelir. Tüm dünyada pek çok kadının maruz kaldığı şiddetle mücadele etmek, medyanın görevi olmalıdır. Ancak bu tarz şiddet olayları, olumsuzlukların en çok haber değerine sahip olduğu günümüz medyası için tirajı arttırma yolu olarak görülmektedir. Bunun sonucu olarak da sundukları kadın imajı çarpık olmaktadır.

Medya kültürü, gerici söylemleri yeniden üretmesi; ırkçılığa, yaş ayrımcılığına, sınıf ayrımına ve önyargının diğer türlerine destek vermesi açısından demokrasi önünde bir engel olabilir. Ancak medya kültürü ırkçılık, cinsiyetçilik gibi şeylerle savaşır ya da en azından ırk ve cinsiyete dair daha olumlu temsiller yoluyla onları sarsarsa, mağdur grupların ilgisini arttırabilir (Kellner, 1995: p.15).

Bu çalışma eşik bekçilerinin, bilgi edinme ve sunma özgürlüğünün ırklara, cinsiyetlere, gruplara, toplumlara ve inançlara yönelik önyargılara sebep olabileceğini anlamaları gerektiğini önermektedir. Bu araştırma ülke genelinde çalışan kadın medya profesyonelleri ile derinlemesine mülakat yapılarak gerçekleştirilmiştir. Mülakatlar ile medya çalışanlarının mesleğe bakışları, yaşadıkları zorluklar, bu zorlukların sebepleri ve muhtemel çözüm önerileri ortaya konulmuştur.

Araştırmanın Amacı

Türkiye’de medyada çalışan kadın meslek personellerinin anlam haritasını çıkartmak, bu araştırmanın konusunu oluşturmaktadır. Türkiye’de medyada görev alan muhabir, editör, genel yayın yönetmeni, teknik yönetmen gibi çeşitli konumlardaki kadınların iş görme pratiklerinin, çalışma koşullarının ve sorunlarının ortaya konulması ve haber üretimini sorunlu kılan temel dinamikleri ayırt etmek araştırmanın amacını oluşturmaktadır.

Araştırmanın Yöntemi

Veri toplama aracı olarak bu çalışmada, nitel araştırma yöntemlerinden derinlemesine mülakat tekniği kullanılmıştır. Planlanmamış mülakat olarak da bilinen derinlemesine mülakat, mülakat yapılan kişi hakkında onun yaşama bakışını veya duruşunu tümüyle algılayabilmek için yapılan yüz yüze görüşmeleri ifade eder. Bunun yanında daha ileri araştırmalar için de farklı konuların keşfedilmesini sağlar. Bu tip mülakatta, açık uçlu sorular sorulur ve araştırmacı için yararlı bilgiler elde edilmeye çalışılır. Derinlemesine mülakat tekniğinde, mülakat yapılan kişi bunun bir sohbet olduğu izlenimine kapılır; verilen yanıtlar samimidir. Derinlemesine mülakat çağdaş araştırma yöntemleri arasında önde gelir.

Bu araştırma için yapılan görüşmelerden her biri tek bir katılımcıyla gerçekleştirilmiştir. Bireysel görüşme ortamından dolayı her kullanıcı hassas konuları tartışırken kendini rahat hissetmiştir. Yapılandırılmamış mülakatlar rahat ve informal bir ortamda gerçekleştirilmiş, böylece paylaşılan bilgilerin çoğu konuşmanın doğal seyrinde ortaya çıkmıştır. Her bir görüşme kırk beş ila altmış dakika sürmüştür. Gerçekleştirilen tüm mülakatlarda, kadın medya profesyonellerinin onayı alınmış, kimliklerinin deşifre olmaması için kendilerinin belirlediği rumuzlar kullanılmıştır. Görüşülen bazı kadınlar isimlerinin ve görev yaptıkları kurumların belirtilmesini istese de etik kurallara riayet edilerek, kimlikleri gizlenmiştir.

Derinlemesine mülakatlar yaygınlık, sahiplik, siyasi görüş ve tür özellikleri dikkate alınarak seçilen sekiz ulusal gazete ve altı ulusal televizyonda çalışan üçer kadın medya çalışanı ile yapılmıştır. Yerel medyada ise mülakatlar, yedi bölgenin en çok izlenen televizyon ve en çok satan gazetelerinde çalışan üçer kadın medya profesyoneli ile gerçekleştirilmiştir. Farklı mevkilerdeki toplan 66 kadın medya çalışanı ile görüşülmüştür. Her kurum için seçilen üçer kadın medya profesyonelinin ikisinin orta/alt, bir tanesinin üst/orta mevkide olmasına özen gösterilmiştir. Araştırma sürecinde ve yazım aşamasında kadın medya profesyonellerinin kimliklerinin deşifre olmaması için rumuz kullanılmasının yanı sıra güvenlik için üst düzeyde çaba gösterilmiştir.

Mülakatlar sırasında araştırmaya katılan tüm kadınların, gelecekle ilgili kaygı duyduğu, söylediklerinden dolayı başına kötü bir şey gelebilir korkusu ile araştırmacıya güvenmekte zorluk çektiği. Türkiye'nin hangi bölgesinde görev yaparsa yapsın kadınların erkek egemen medya yapısından bıktığı ve hayatında en az bir kez habere ulaşma süreçlerinde veya çalışma ortamında cinsel kimliğinden dolayı en az bir kez ayrımcılığa maruz kaldığı gözlemlenmiştir. Araştırmada görüldü ki, Türkiye'de medya emekçisi olarak görev yapan kadınların çoğu basın kartı sahibi değil. Öyle ki bazı illerde basın kartı sahibi kadın olmasa da, uygulamada bu bölgelerde çalışan kadın medya profesyonelleri mevcut. Söz konusu sebepten dolayı araştırmayı sınırlamaması için derinlemesine mülakatlarda kadın medya profesyonellerinin basın kartı sahibi olup olmaması gözetilmemiştir.

Bilgi toplamada ve verilerin analizinde nitel araştırma yöntemlerinden derinlemesine mülakat ve mülakatları analiz etmek için de Keyton'un tematik analizi kullanılmıştır. Keyton'un tematik analizinin en önemli özelliği gündelik iletişim pratikleri içinde katılımcıların en hassas konular hakkındaki görüşlerini ustaca yakalayıp, kategorize etmeye imkân tanınmasıdır (Keyton, 2011, p.313). Türkiye'nin yedi coğrafi bölgesinde gerçekleştirilen derinlemesine mülakatlar sırasında kadın medya profesyonellerinin verdikleri cevaplar, ortak noktaları göz önüne alınarak, yedi ana başlık altında şöyle kategorilendirilmiştir. Tüm mülakatlar Keyton'un tematik analizine göre kategorilendirilerek yorumlanmış, temsil niteliğinde olan benzer ifadelerle genel eğilimin dışına çıkan söylemlere yer verilmiş ve içeriklere müdahale edilmemiştir.

Derinlemesine Mülakat Sonuçları ve Tematik Analiz

Görüşmeler, zaman zaman tematik yorumlama denilen ve katılımcının gerçek iletişim durumlarıyla ilgili düşüncelerini temel alan tematik analizle yorumlanmıştır. Katılımcıların anlatılarından ortaya çıkan konular şunlardır:

- a) Kadın Medya Profesyonelleri Haber Odalarında Dezavantajlı Durumda
- b) Kadın Medya Profesyonelleri İçin Başarıya Giden Yol Kadın Kimliğinden Uzaklaşmaktan Geçer
- c) Kadın Medya Profesyonellerinin "Kadın" Algısı Adil Değil; Kadınlar Daha Acımasız
- d) Medya Sektöründe Kadın Kadının Kurdudur
- e) Medyada Yönetim Kademelerinde, Erkekler Yer Almalı
- f) Medyadaki Erkek Hegemonyası Ortadan Kalkmadıkça Kadın Kotası Medyadaki Kadın Temsillerine Olumlu Yönde Katlı Sağlamaz Ama Umut Olabilir
- g) Kadın Medya Profesyonellerinin Habere Ulaşma Sürecinde veya Çalıştıkları Kurumlarda Cinsel Kimliklerinden Dolayı En Az Bir Kez Tacize ve Ayrımcılığa Uğradığını Düşünüyorum

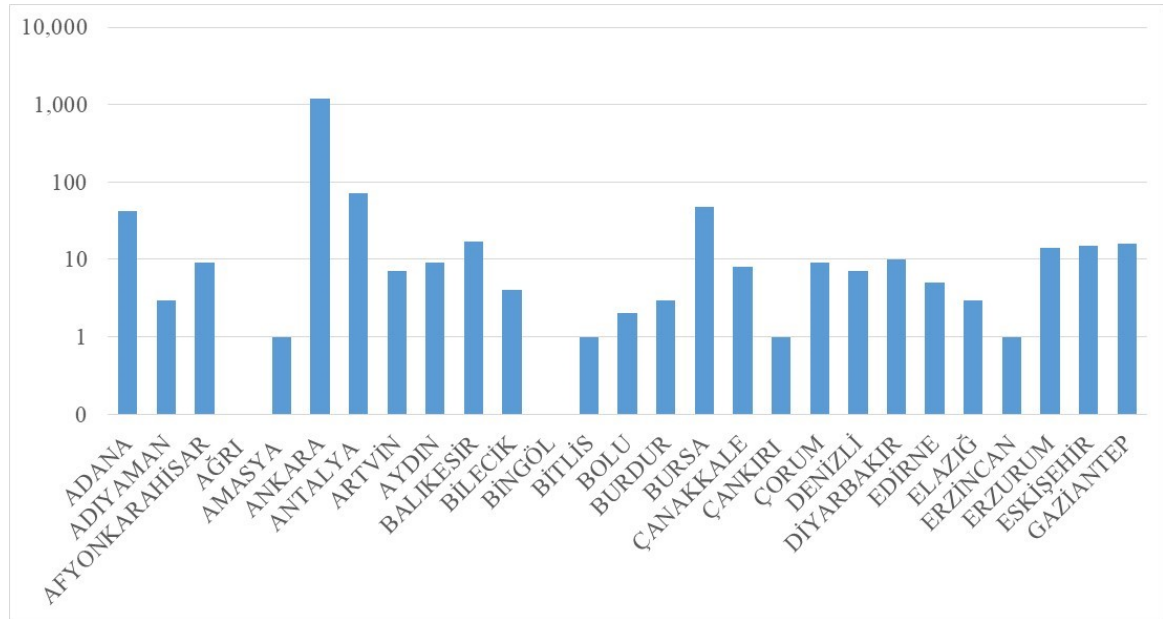
Kadın Medya Profesyonelleri Haber Odalarında Dezavantajlı Durumda

Görüşülen kadın medya profesyonellerine göre, medyada kadın olmak, erkek meslektaşlar karşısında avantajdan çok dezavantaja sebep olan bir durum. Kadınların genel fikri, medyada kadın olmanın, Türkiye'de kadın olmakla ilgili sorunların

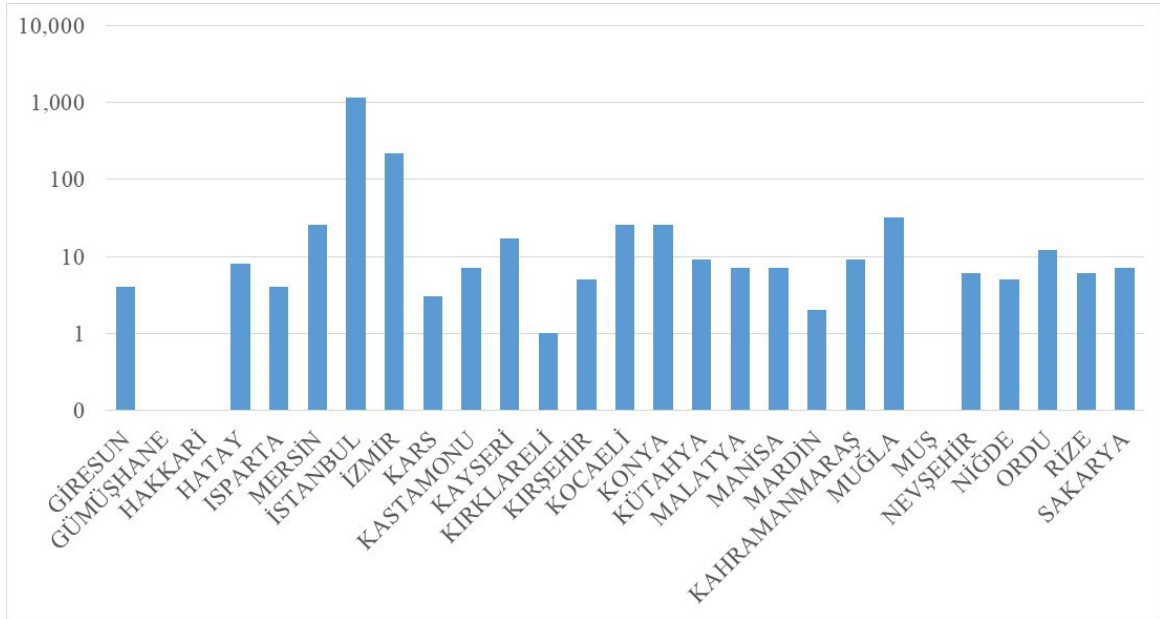
uzantılarına sahip olduğu; kadınların hem erkeklerden daha fazla sorumluluğa sahip olduğu hem de sektörde erkeklere göre daha az ciddiye alındıkları, işe alım ve haber dağılım süreçlerinde eşitsizliğe maruz kaldıkları yönündedir.

Basın, Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü'nün 2014 verilerine göre de 14.729 sarı basın kartı sahibinden 3.235'si kadın, 11.494'ü erkektir. Buna göre tüm medyada basın kartı sahibi kadınların oranı yüzde 21.96, erkeklerin oranı yüzde 78.04'tür. Medya endüstrisinde istihdam edilen erkek medya profesyonellerinin, kadın meslektaşlarından yaklaşık dört kat fazla oluşu, hegemonyasını da beraberinde getirmektedir. Tüm bu rakamların yanı sıra, medya sektöründe sigortası basın çalışanı olarak yapılmayan ya da sigortasız çalışan kadınlar ve erkekler de bulunmaktadır.

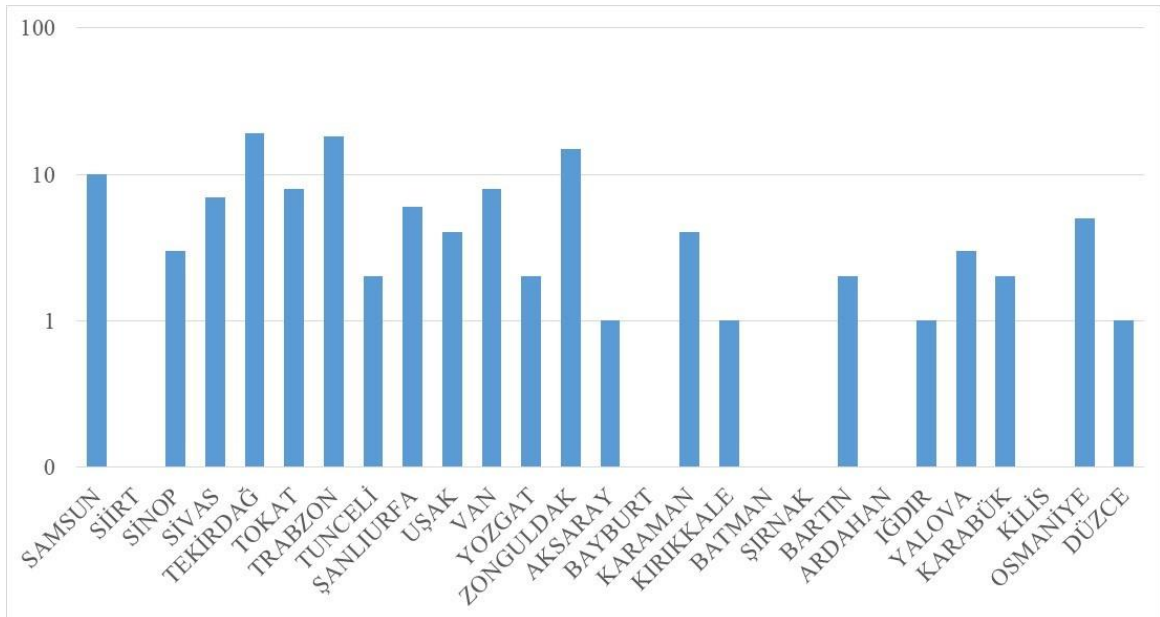
Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından 2018 yılında gerçekleştirilen Yazılı Medya İstatistikleri'ne göre, yazılı basında çalışanların sayısı 2018'de 2014 yılına göre yüzde 42 azalarak, 80.364'ten 46.497'ye düştü. Bu dönemde erkek çalışanların sayısı yüzde 52,4, kadın çalışanların sayısı ise yüzde 9,2 geriledi. Yazılı basında, 2018 verilerine göre yayın bölümünde çalışanların sayısı 40.344; bunların 24.052'si erkek, geri kalan 16.292'si ise kadın. Yine yazılı basında, basım ve dağıtım bölümünde çalışanların sayısı 6.153; bunların 5.113'ü erkek, 1.040'ı kadın.

Şekil 1 Türkiye Geneline Sarı Basın Kartı Taşıyan Kadın Medya Profesyoneli Sayısı – İlk 27 İl (BBYEGM, 2014)

Şekil 2 Türkiye Genelinde Sarı Basın Kartı Taşıyan Kadın Medya Profesyoneli Sayısı - İkinci 27 İl (BBYEGM, 2014)

Şekil 3 Türkiye Genelinde Sarı Basın Kartı Taşıyan Kadın Medya Profesyoneli Sayısı - Üçüncü 27 İl (BBYEGM, 2014)

“Pozitif ayrımcılık dediğimiz şey benim hoşuma gitmiyor çünkü erkek meslektaşlarımıza karşı dezavantajlı durumumuzu daha da pekiştiriyor.”

Sevim (47), Yönetici, Çalıştığı Alan Gazete, Doğu Anadolu Bölgesi:

“Öncelikle bir kadın olarak doğuda yaşamak zor; basında çalışmak daha da zor. Çünkü bu kadar çok erkek medya profesyonelinin arasında yer alıp kendinizden söz

ettirebilmek hakikaten çok zor. Ancak Türkiye'nin doğusunda şöyle bir avantajı var; kadın gazeteci olarak bir toplantıya veya bir yerlere gittiğinizde gerçekten saygı da görüyorsunuz, onu da yadsıyamayız. Ama çok fedakârlık isteyen bir meslek olduğu için çok sayıda kadın da istihdam edilmiyor medyada. Hele ki Doğu'da parmakla sayılabilecek kadar az. Kadın medya profesyonelleri erkek meslektaşlarına göre dezavantajlı durumda. Kadın olarak iyi bir gazeteci olacaksınız özgür olacaksınız. Oysaki evlilik var, eviniz, çocuklarınız, sorumluluklarınız... Haber dağılımında cinsiyet ayrımı yapılabiliyor zaman zaman. Türkiye'nin doğusunda kadın medya profesyonellerine karşı bazen pozitif ayrımcılık var, 'kadınsım, bu iş ağır gelebilir, zor gelebilir, başka bir erkek arkadaşını gönderelim' denilebiliyor."

Pembe (29), Muhabir, Çalıştığı Alan Gazete, Marmara Bölgesi:

"Kadın foto muhabiri çok az sektörde. Özellikle futbolda, sporda çok çok az; neredeyse hiç yok. Orada genellikle 'sen yapamazsın, sen ne anlarsın, bu erkek işi' gözüyle bakılıyor. Statlardaki basın odasına girdiğimde kendimi kahvehaneye girmiş gibi hissediyorum. Özellikle spor basınında erkek meslektaşlarının konuşmaları bile aşığılayıcı, tepeden bir bakış hâkim kadın medya profesyonellerine karşı. Üstelik bize kendimizi kötü hissettirecek ya da orada bulunmaktan utanç duymamıza neden olacak kadar... Pozitif ayrımcılık dediğimiz şey benim hoşuma gitmiyor çünkü erkek meslektaşlarımıza karşı dezavantajlı durumumuzu daha da pekiştiriyor."

Asil (33), Muhabir, Çalıştığı Alan İnternet, İç Anadolu Bölgesi:

"Anadolu'da kadın medya profesyoneli olmanın bazen komik avantajları olabiliyor, ancak daha çok dezavantajlı bir durum. Kadın medya profesyonelleri, politikacılar tarafından kesinlikle daha az ciddiye alınıyor. Daha önce yabancı bir ajansın televizyon bölümünde çalışıyordum. Yanımdaki kameramanım Türkçe bilmediği halde bürokratlar ya da siyasiler o erkek diye ona bakarak cevap verirlerdi sorularıma. Bütün bürokratlar, siyasiler için geçerli değil tabii ama erkekler arasında birbirlerine daha çok güvenme, daha çok derdini anlatma durumu söz konusu. Sahada çalışırken özellikle kameramanlar kadın medya profesyonellerini hiç umursamazlar. Sonuçta herkes öne geçip iyi görüntüyü kendisi yakalamaya çalışıyor. Elleri 20 kiloluk kamera var, kendileri de iri. Seni itiyor, kamera kafana çarpıyor, hiç 'pardon, geçebilir miyim, çekilebilir misin?' falan yok, kafanda şişlikler oluşuyor. Küçük şehirlerde insanlar daha farklı, daha nazik davranıyorlar kadın gazetecilere karşı."

Yasmin (41), Yayın Sahibi, Çalıştığı Alan Dergi, Akdeniz Bölgesi:

"Evet, meslek anlamında dezavantajlıyız erkeklere göre. Bakın, Türkiye'de kaç tane kadın Gazeteciler Cemiyeti başkanı var? Bence böyle araştırmalarda isim gizlenmemeli. Biz isim gizleyip rumuzların arkasından konuştukça, failer cesaretleniyor. Biz sesimizi çıkarmalıyız ki, bir şeyler değişsinsin; bilsinler ki bu kadınlar tacize karşı sessiz kalmayacak. Ben hem iş hayatımda hem de özel hayatımda yaşadım tacizi. İkisi de mahkemelik oldu, gazetelere kadar düştü. O zamandan beri tacize uğramadım. Çünkü biliyorlar ki bu kadın sessiz kalmayacak. Ben böyle olacağını düşünerek yapmadım, sadece sesimi çıkarmam gerektiğine inandığım için yaptım. Ben aslında tipten kaybeden bir insanım. Biraz güzel ve bakımlı olduğunuz zaman algılar direkt belli. 'Kim bilir ne

yaptı da tacize uğradı' derler, ben bunu da göze aldım. Benim o şikâyetlerim sayesinde belki aynı şeyi yaşayacak olan onlarca kadını kurtardım. Bütün sorunlarımızın kaynağı 'susmak'. Biz susmayı kabullendikçe, hiçbir şey değişmeyecek."

Drina (41), Haber Müdürü, Çalıştığı Alan Televizyon, Ege Bölgesi:

"Şimdiye dek basında kadın olmanın pek bir avantajını gördüğünü söyleyemem. Stajyer olarak büyük bir kurumda işe başladığımda benden en az 11-12 yaş büyük erkekler ilk günden itibaren yemeğe, bara davet etmeye çalıştılar. Mezun olduğum iletişim fakültesinden çok sevdiğim bir hocam vardı. Erkek olmasına rağmen bizi "staj yaparken size gelen teklifleri kabul etmeyin, bir başka iletişim boyutuna geçmeyin" diye uyarıyordu. Çok faydasını gördüm. Ancak bu kez de habere ulaşma süreçlerinde başımıza gelmeyen kalmadı. Bakın ben haber müdürüyüm, iyi kötü bir çevrem var. İşsiz kalmam. Ama bunları anlatmaya cesaret edemeyen kadın meslektaşım var bu sektörde ve pek çoğu kadın hakları konusunda yazsalar da kendilerinin kurumları içinde uğradıkları tacizi işsiz kalma korkusuyla dile getiremiyorlar... Bizim asıl sorunumuz şu, kadın her yerde kadın. Haberini yaptığımız kocası tarafından öldürülmüş kadının yerinde yarın biz de olabiliriz. İşte bizi eril dili benimsemeye zorlayan şey. Devletin ilgili kurumları bunu dikkate almalı, eğitilmiş kadını da korunaklı hale getirmeli. Türkiye'nin doğusu da batısı da aynı."

Beliz (27), Muhabir-Kamera/Ses, Çalıştığı Alan Televizyon, Karadeniz Bölgesi:

"Medyada çalışan kadınların doğum izni meselesi, özellikle holdinglerde çalışanlar için çok ciddi bir problem. İşten bir süreliğine uzak kalmak durumunda olan kadınların yerine, mutlaka bir erkek istihdam edilmek isteniyor. Yöneticiler genelde 'artık kadın çalışan istemiyorum' diye söyleniyor. Medyada kadın olmanın dezavantajları çok fazla."

Kadın Medya Profesyonelleri İçin Başarıya Giden Yol Kadın Kimliğinden Uzaklaşmaktan Geçer

Toplumdaki ve iş hayatındaki erkek egemen anlayış, kadınlar için erkeklere kendini 'kanıtlama' ve 'kabul ettirme' gerekliliklerini doğurmaktadır. İş hayatında "ben de varım" diyebilmek için kadınların kadınlık kimliklerinden uzaklaşıp erkeklerin zihinsel modellerini ve davranış kalıplarını benimsemeye başlamaları sık rastlanan bir durumdur. 'Erkek gibi kadın!' şeklindeki nitelermelerin iltifat kabul edildiği bir toplumda, medya endüstrisi de bu durumun dışında kalmamaktadır. Ülke genelinde görüşülen kadın medya profesyonelleri bu durumu, erkek egemen anlayış karşısında rekabeti sürdürürebilmek adına 'zorunlulukla' gelişen bir süreç olarak nitelermektedirler.

"Medyada başarılı olan, ismini çok duyduğumuz kadınların çoğu erkek söylemine sahip."

Kırmızı (30), Muhabir, Çalıştığı Alan İnternet, İç Anadolu Bölgesi:

"Ana akım medyada kadınlar, erkek egemen bir ortamda erkeklerle rekabet ediyorlar ve başarılı olmak için onlara erkek gibi davranmaları dayatılıyor. İster istemez tabii ki kadınsı özellikler kayboluyor. Medyada başarılı olan, ismini çok duyduğumuz kadınların çoğu erkek söylemine sahip."

Defne (27), Kamera/ses görevlisi, Çalıştığı Alan Televizyon, Güneydoğu Anadolu Bölgesi:

“Ben küfür etmezdim. Benim en ağır küfürüm geri zekâlı, aptaldı; bunları kimseye kolay kolay söylemezdim ama söylemeye başladım. Kalkıp bir erkekle, hatta iki erkekle kavga bile ettim. Normalde hiç sesim çıkmazdı, ‘boş ver, o erkek çok bulaşma, bir küfür eder altından kalkmam’ demedim. O kalıba girmek zorundasın bir yerden sonra, tercih meselesi değil bu. Bir erkek gibi emir vermek zorunda da kalıyorum, bir erkek gibi bağırarak zorunda da kalıyorum ve bir erkeğin yaptığı işi de yapmak zorunda kalıyorum. İster istemez giriyorsunuz o kalıba, mecbursunuz medya sektöründe başarılı olabilmek için.”

“Medyada başarılı olabilmek için, yönetici kademelerinde görev alabilmek için kadınlar erkek gibi davranıyor. Hareketlerinde erkeksi tavırlar oluyor, duruşları değişiyor, konuşma tarzları değişiyor.”

Burcu (27), Muhabir, Çalıştığı Alan Gazete, Marmara Bölgesi:

“Erkekleşiyor kadınlar. Medyada çalışan kadınların en büyük sorunu, erkeksi tavırları benimseme yoluna gitmeleri, bir süre sonra da olaylara erkeklerin zihinsel modelleri ile bakmaları. Kendilerini kabul ettirmek için böyle yapmak zorunda kalıyorlar. Medyada yönetici kademelerine talipseniz, erkeklerin düşünce ve davranış kalıplarını benimsemek zorunda kalıyorsunuz, diğer türlü başarılı olamıyorsunuz.”

Katya (44), Editör, Çalıştığı Alan Gazete ve Dergi, Akdeniz Bölgesi:

“Ben mesleğe ilk başladığımda tırnaklarım uzun olduğu için fotoğraf çekmeyeceğimi, habere gidemeyeceğimi düşündüler; oje sürdüğüm için bununla ilgili eleştiriler aldım ‘bundan bir numara olmaz, ojeli uzun tırnaklı’ diyenler oldu. O tepkiyi de yine bir kadından almıştım, çok şaşırmıştım. Çünkü neden? Sektörde devamlılığını sürdürmen için eşit olman gerekiyor. Eşit olmak için de erkeklere benzemen gerekiyor. Polis-adliye muhabirlerinin çoğu zaten erkek gibidir. Belki çalıştıkları alan gereği de biraz daha spor, daha rahat olmaları gerekiyor ama kadın kimliğini koruyarak mesleği devam ettirmek gerçekten zor. Dolayısıyla bu durum medyadaki eril dilin de kaynağı.”

Atlas (49), Editör, Çalıştığı Alan Gazete, Karadeniz Bölgesi:

“Türkiye’de medyada yönetici kadrosunda çalışan kadın yoktur ya da bir elin parmaklarını geçmeyecek kadar azdır. Kadın medya çalışanları birbirlerinin rakibi halindedir. Medyada kolay kolay sınırlandırılmayan mesai saatleri hem kadın hem de erkek için zor. Ancak kadınların evdeki sorumlulukları, ekonomik sıkıntılarla birlikte çekilmez hale gelebiliyor. İşinizden çıkıp taksiye atlayıp evdeki çocuğunuza yetişemezsiniz, öyle bir paranız yoktur. Otobüsü, minibüsü bekleyeceksiniz. Tüm bunların yanında en önemli sorun, sanki kendi hemcinsiniz değilmiş gibi kadın yöneticilerin, erkeklere göre daha anlayışsız olması.”

Kadın Medya Profesyonellerinin “Kadın” Algısı Adil Değil; Kadınlar Daha Acımasız

Bir hikâye haber olmadan önce, toplumsal cinsiyet de dâhil olmak üzere kendi kimliklerinin etkisi altında olan haberciler -eşik bekçileri- tarafından açılıp kapanan birçok kapıdan geçmek zorundadır. Toplumsal cinsiyet toplumda üretilir – “Biri kadın olarak doğmaz, olur” (Kearney, 2006:9). Erkekler ve kadınlar toplumları tarafından onlara yüklenmiş farklı beklentiler taşırlar (James and Drakich, 1993:286). Farklı hayatlarından dolayı kadınlar daha farklı perspektiflere sahiptir (Gill, 2007:126). Araştırma sırasında ulaşılan en önemli bulgulardan biri de, kadınların haber odalarında çalışırken erkeklerin değerlerini benimsediğidir. Derinlemesine mülakatlar göstermektedir ki kadın medya profesyonelleri, bazen kadınların kurban olduğu şiddet haberlerinde hemcinslerine karşı erkeklere nazaran daha acımasızdır.

“Kadın medya çalışanları arasında da kadınların kurban konumunda olduğu şiddet haberlerinde ‘kadın mutlaka bir şey yapmıştır’ algısı devam ediyor.”

Sevim (47), Yönetici, Çalıştığı Alan Gazete, Doğu Anadolu Bölgesi:

Kadın medya çalışanları arasında da kadınların kurban konumunda olduğu şiddet haberlerinde ‘kadın mutlaka bir şey yapmıştır’ algısı devam ediyor. İlk suçlama kadına yapılıyor. ‘Acaba ne yaptı ki kocası dövdü?’ deniliyor. Ama kocayı suçlayan yok. Kadınlar bile önce kadınları suçluyor. Ama bu tabii kültürden, hayata bakıştan etkileniyor. Bu suçlamayı bir türlü üstümüzden atamıyoruz. O dayak yiyen kadının fazla bir isteği de yoktur belki de. Boşanmaya karar vermek hiç kolay değil. Görüyor bu haberleri, ‘acaba benim kocam da mı yapar’ diye düşünüyor. Bakıyor kötü haberlere; ya boşandıktan 3 ay sonra 6 ay sonra bulup vuruyor, mahkeme çıkışında vuruyor, ya da buluşmaya çağırıp vuruyor. Bunu gören boşanma arifesindeki kadın onlardan çok korkuyor, çok etkileniyor. Kendini bile düşünmese o anda, çocuklarını düşünüyor. ‘Ya sonra ne olur?’ Çevre de çok önemli. ‘Ne derler, boşanmış bir kadına nasıl bakarlar?’ diye çok insanın sustuğunu da biliyorum. Üstelik katil kocalar ya da sevgililer, daha az ceza almak için bu cinayetleri işleme sebepleri olarak kadınların iffetsizliği iddiasında bulunup yargıyı ve kamuoyunu etkilemeye çalışıyor.”

Azime (27), Muhabir, Çalıştığı Alan Gazete, Güneydoğu Anadolu Bölgesi:

“Kadın medya profesyonellerinin ‘kadın’ algısı adil değil; kadınlar daha acımasız erkek meslektaşlarına göre. Çünkü erkeklerle aramızda büyük bir rekabet var. İçine girmeye çalıştığımız medya sektörü erkek egemen. Ve bu dünyaya kabul edilebilmek için onların değerlerini benimsemek zorundayız. Bu da bizi kurbanı hemcinslerimiz bile olsa kadınla ilgili haberlerde daha acımasız yapıyor. Güneydoğu’da ya da Doğu Anadolu’da hatta Karadeniz Bölgesi’nde medyanın çalışma koşulları oldukça çetin. Şu an çalışabiliyorum ama yarınımın garantisi yok. Bu işi bile mezun olduğum fakültemdeki hocamın aracılığıyla, onun ısrarcı davranmasıyla buldum.”

“Medyadaki eril dil sadece erkeklerin kullandığı bir şey değil. Bu medya dili haline gelmiş, kadınlar da çok kullanıyor.”

Emete (34), Redaktör, Çalıştığı Alan Gazete, Marmara Bölgesi:

“Editörlerimizin hemen hemen hepsi erkek. Redaktör olarak benden başka bir iki kişi daha var. Erkek egemen dil medyada baskın, o yüzden de duygudaşlık kurulamıyor kadınlarla. Onlar da ezilmişliklerinden kurtulamıyorlar doğal olarak. Haberin öznesi de olsalar ayrımcılığa maruz kalıyorlar. Avrupa standartlarını bırakın yakalamayı, gerisine doğru gidiyoruz bence. Geçenlerde sayfaları bağlarken, kadın bir editör magazin servisine telefon açtı ve güzel kadın fotoğrafını kastederek ciddi ciddi ‘arkaya motor var mı’ diye sordu. Onun yerine ben utandım.”

Beliz (27), Muhabir-Kamera/Ses, Çalıştığı Alan Televizyon, Karadeniz Bölgesi:

“Yaygın basına nazaran, yerelin şartları çok daha zor. Kurallarını erkeklerin koyduğu bir dünyaya kabul edilmek istiyorsanız, onların kurallarına uymadığınız an oyun dışına atılırsınız. Uzun zaman oldu, erkek meslektaşlarımın hayata, dünyaya, topluma ve hatta kadına bakışını içselleştirdim. Marjinal ya da feminist diye adlandırılmak istemiyorum. Eski doğu bloğu ülkelerinden gelen kadınlarla ilgili haberlerde bile bir erkek gibi düşünüp, haberlerimi bir erkek gibi kurguluyorum. Onları temsil ettikleri ülkenin tarihi, politik, ekonomik, kültürel gerçekleriyle değerlendiremiyorum ve adalet duygumu kaybediyorum. Bunları size anlatırken kendimle yüzleşiyorum...”

Yonca (30), Muhabir, Çalıştığı Alan Gazete ve Televizyon, Güneydoğu Anadolu Bölgesi:

“Kadın nasıl kocasını aldatır! İyi olmuş vallahi ben olsam ben de yapardım. Aldatırsam beni de vursun!” diyen kadınlar var medyada. Bunlarla sürekli karşılaşıyorum haber odalarında. Yani bu dişiliğini kaybetmiş ve sayısı çok fazla kadın meslektaşlarım karşısında normal olan benim ama marjinal durumuna düşürülen de benim.”

“Medyada aile, sağlık, magazin ve son sayfa kadınların. Politikada ya da istihbaratta iyi vasıflarda bir kadın yok mu? Var tabii ama öne çıkarılmıyor; bu sadece Türkiye’ye has bir şey değil aslında. Dünya genelinde aynı.”

Gusto (33), Muhabir, Çalıştığı Alan Gazete, Marmara Bölgesi:

“Biz bir habere gittiğimizde bize dedikleri şey ‘kadın varsa onu çekin, erkekleri boş verin.’ Ben bunu duyduğumda şok olmuştum. Vitrin olarak kullanılıyor kadınlar. Birinci sayfaya girecek güzel bir kadın fotoğrafı kesinlikle istiyorlar. İlk işe başladığımda o kuruma has bir şey olduğunu düşündüm ama ajanslarda da gördüm, diğer gazeteleri de; hepsi aynı. ‘Kadın da rahat dursaymış’ gibi bir yorumu bu gazetede duydum ama haber yazmakla hiç alakası olmayan birinden. İstanbul’da bir kadın metruk bir yerde ilk önce tecavüze uğrayıp sonra öldürülmüştü ve bir kadın meslektaşım şu yorumu yaptı: ‘Ben onu tanıyorum, babam da tanıyormuş; o da az değilmiş!’ Onu duyduğumda kanım çekilmişti. Kadın ne yaparsa yapsın sonuçta öldürülmeyi hak etmiyor. Dışarıda sosyal hayatta da kadının kadına karşı bir şiddeti var. Gazetede hiçbir sorunum yok ama dışarıda

hepimiz erkek muhabir arkadaşlarla gayet iyi anlaşırken kadınlar arasında bir çekişme var.”

“Ev kazalarında, annenin dikkatsizliği, annenin sorumsuzluğu öne çıkarılır...”

Cansın (26), Muhabir, Çalıştığı Alan İnternet, Marmara Bölgesi:

“Haber içeriklerinde kadınlarla ilgili haberlerde de erkek dili hâkim. Erkek şiddeti haberlerinde, çocuğun kazaya uğradığı haberlerde çok oluyor bu. Mesela bir çocuk evde yalnız kaldı, kaza geçirdi diyelim; hep annenin evde olmadığı, annenin dikkatsizliği, annenin sorumsuzluğu öne çıkarılır. Erkek şiddeti haberlerinden kadının başka bir ilişkisi olup olmadığı sorgulanır ya da kadının hataları üzerinden öldürülmesi meşrulaştırılmaya çalışılır. Boşanma davalarında da aynı şeyler var.”

“İnternet haberciliğindeki o meşhur galerileri hazırlayanlar tahmin edildiği gibi sadece erkekler değil, genellikle kadınlar ve o kadınlar gündelik hayatlarında çok muhafazakârlar.”

Yovana (33), Editör, Çalıştığı Alan İnternet, Marmara Bölgesi:

“İnternet haberciliğindeki o meşhur galerileri hazırlayanlar tahmin edildiği gibi sadece erkekler değil, genellikle kadınlar. Bizim galerilerimizi kadınlar hazırlıyor ve o kadınlar hayatlarında aslında çok muhafazakârlar. Ama haberin niteliği önemli değil, ne kadar tıklanacağı önemli. Bunun için kadın kadını harcıyor. Özellikle adli olaylarda ‘çok ciddi bir olay, araştırarak yapmalıyım’ gibi bir yaklaşım yok. Gidiyor adliye muhabiri, adliyeden aldığı tutanağın aynısını geçiyor haber olarak. Bütün isimler açık, bir kadın cinayetinin bütün detayları okura aktarılıyor, neredeyse adresler var haberde. Bu çok ciddi bir problem. Mağdur olan kadın 35 yaşından küçük ve güzelse haberi birinci sayfadan veriliyor; şiddete uğramış olması önemli değil, amaç dikkat çekmek. Böylece kadın ikinci kez kurban ediliyor. Ayrıca benzer cinayetleri işlemeyi kafasına koymuş erkeklere örnek oluyor bu haberler.”

Medya Sektöründe Kadın Kadının Kurdudur

Derinlemesine mülakatlar göstermektedir ki ülkemizdeki kadın medya profesyonelleri yaygın ya da yerel, doğu ya da batı farkı gözetilmeksizin çalıştıkları kurumlarda hemcinsleriyle mücadele halinde. Kadın medya profesyonelleri söz konusu durumu kendi ifadeleriyle “kadın kadının kurdudur” diye ironik bir yaklaşımla dile getirirken, primitif bir yapıya da işaret etmektedirler. Thomas Hobbes uzun zaman önce “İnsan insanın kurdudur” yargısına varmıştır. Ona göre insanlar doğuştan eşittir. Doğası gereği kendi varlığını koruyup, sürdürmeye çalışır. Ancak kişi kendi varlığını korumak için gerekli her şeyi yapacaktır. Çatışma, düşmanlığı ve diğerini baskı altına almayı ya da yok etmeyi doğurur. Amaç kazanç, güvenlik ve toplumsal statüdür (Altunay, 2002:133). Kurallarını erkeklerin koyduğu ve sayısal çoğunluğu da sağladığı medya dünyasında var olma savaşı veren kadınların üç amacı var: kazanç, güvenlik ve kariyer. Görülmektedir ki erkek egemen yapıyı değiştirmeye gücü yetmeyen kadın, “doğa durumundan”, “yurttaşlık durumuna” bir türlü geçemeyen insanlar gibi arafta kalarak kendi hemcinsleriyle “amaçları” için çatışmaktadır.

“Eğer Türkiye’nin doğusunda medya sektöründe kadınsanız ve başarılıysanız, muhakkak ruhunuzun bir yerinde bıyıklar vardır.”

Müjde (45), Muhabir, Çalıştığı Alan Dergi, Doğu Anadolu Bölgesi:

“Kadınlar arasında gizli bir rekabet var. Hakikaten kadın kadının en büyük düşmanı. Erkekler daha bir dayanışma içerisinde gidiyorlar habere. Ama iki tane kadın gazeteciye bir arada göremezsiniz. ‘Birlikte hareket edelim, haber yapalım, reklam yapalım’ demezler. O hep kendi başına “en iyi reklamı ben alayım, en iyi haberi ben yapayım, kimseye söylemeyeyim tanıştığım insanları elimden almasınlar” der. Çünkü gazetecilikte çevreyi genişletmek, çok insan tanımak önemlidir. Bu insanları kadınlar paylaşmak istemiyor. ‘Hep benim olsun, o haberi ben hep yapayım, gündemde ben olayım, benim önüme geçmesin yoksa ben gözden düşerim’ korkusu var kadınlarda. Kadın kadının gerçekten kurdu. Kadınlarda çok fazla birlik beraberlik, paylaşım yok. Bir erkekle iletişim daha rahat.”

Yonca (30), Muhabir, Çalıştığı Alan Gazete ve Televizyon, Güneydoğu Anadolu Bölgesi:

“Ben Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nde kadınsı özelliklerimi kaybetmeden bir kadının başarılı bir gazeteci olabileceğini göstermeye çalıştım. Evet, mesleki anlamda pek çok şey başardım, pek çok şey yaptım ama bir yerden sonra pes etmek zorunda kalıyorsunuz; çünkü sizi kadınlığınızla vuruyorlar. Bunu aslında sadece erkekler yapmıyor. Yani sizi kadınlığınızla vuran erkekler olmuyor, aksine sizin meslektaşınız kadınlar sizi kadınlığınızla vurmaya çalışıyor. Biz haber odalarında kadını da yanlış temsil ediyoruz. Dış dünyadaki kadını adil temsil edebilmemiz için bizim kadınlığımızı kaybetmememiz gerekiyor... Ama maalesef bizim meslekte, tecrübelerime dayanarak söylüyorum; özellikle Güneydoğu Anadolu’da diyelim bizim meslekte ilerleyebilmemiz için kesinlikle eril dili benimsememiz ve erkeksi tavırlara sahip olmamız gerekiyor. Eğer Türkiye’nin doğusunda medya sektöründe kadınsanız ve başarılıysanız, muhakkak ruhunuzun bir yerinde bıyıklar vardır.”

Medyada Yönetim Kademelerinde, Erkekler Yer Almalı

Türkiye’de medyada çalışan kadın meslek profesyonellerine yönelik olarak gerçekleştirilen derinlemesine mülakatlardan çıkan şaşırtıcı sonuçlardan biri de hangi coğrafi bölgede görev yaparsa yapsın, kadınların medyada yönetim kademelerinde erkek meslektaşlarını görmek istemeleridir. Kadın medya profesyonellerine göre kadın yöneticiler erkeklere nazaran daha duygusal ve çatışma durumunda verdikleri hasar kaçınılmaz. Kimilerine göre ise erkek yöneticiler işlerinde çok başarılı ancak problem çözümünde kadınlar erkeklere göre daha becerikli.

“Tabii ki erkek yönetici tercih ederim. İş tabanlı bakar. Detaylarla çok ilgilenmez.”

Efsane (30), Muhabir, Çalıştığı Alan Gazete, Marmara Bölgesi:

“Erkek bir yöneticiyle çalışmayı tercih ederim ben. Bizim meslekte kadın, kadına karşı daha acımasız. Kadın yöneticiyi istemem. Sadece kadınların olduğu oluşumlar

sorunlu olabiliyor. Kadınların yoğunlukta olduğu bir birimde de çalıştım, kesinlikle sağlıklı değil.”

Veronica (37), Editör, Çalıştığı Alan Dergi, Ege Bölgesi:

“Tabii ki iş yerimde erkek yönetici tercih ederim, net. Çünkü erkek tavrındaki o netliği, düzlüğü seviyorum. İş tabanlı bakar. Detaylarla çok ilgilenmez. Ama erkek yöneticilerin olduğu yerlerde de enteresan durumlar yaşadım çünkü orada da ekipte kadınlar vardı. O erkek yöneticinin tayin ettiği birtakım pozisyonlarda kadınlar vardı. Dolayısıyla onların da oradaki etkisi, erkek yöneticiyi de belli noktalarda basiretsiz kılıyordu. Hatta size sert gelecek ama keşke kadın iş hayatında olmasa.”

Petek (32), Redaktör, Çalıştığı Alan Gazete, Marmara Bölgesi:

“Erkeklerle çalışmak bence daha rahat. Bu zamana kadar beş-altı tane erkek yöneticiyle çalıştım. Bir şekilde bir saygı çerçevesinde davranıyorlar size. Kadınlar, erkeklere göre daha acımasız oluyor. Sen de kadınsın o da kadın ama empati beklerken tam aksi muameleyle karşılaşabiliyorsun. Kadınlar daha toleranssız, daha sert davranıyor ve sanki bir mükemmeliyetçilik havasına bürünebiliyor. Kadınlar ‘ben her şeyi halletmeliyim yoksa bu gazete çıkmayacak’ gibi bir psikolojiye büründükleri için bence erkeklerden daha acımasız davranıyorlar alt kademedeki çalışanlarına.”

Malak (29), Muhabir, Çalıştığı Alan Gazete, Doğu Anadolu Bölgesi:

“Evli, erkek bir yönetici yer almalı yönetim kademelerinde. Hatta mümkünse baba olan bir erkek, özellikle kız babası. Çünkü daha anlayışlı, daha naif oluyorlar.”

Medyadaki Erkek Hegemonyası Ortadan Kalkmadıkça Kadın Kotası Medyadaki Kadın Temsillerine Olumlu Yönde Katlı Sağlamaz Ama Umut Olabilir

Medya endüstrisi ürünlerindeki kadın temsillerinin sorunlu olması, medyadaki erkek hegemonyası ile doğrudan ilgilidir. Medya maskülen bir tavır gerektirdiği için erkeklerle dolu değildir, aslında erkeklerle dolu olduğu ve kadınlar da bir süre sonra erkeklerin zihinsel kalıplarını benimsediği için medyada erkek hegemonyası söz konusudur. Söz konusu hegemonik süreç Antonio Gramsci tarafından şöyle tanımlanmıştır (Littlejohn, S. W. & Foss, K. A., 2009: 429): “baskın sosyal grupların, boyun eğenlerin rızasıyla gücü kazanmasıdır. Baskın sosyal gruplar, eğer buldukları konumu hak ettiklerine boğun eğenleri ikna ederlerse ve bu gücü koruyacak ekonomik ve sosyokültürel bir sistemden destek alarak onların rızasını kazanırlarsa gücü ellerinde tutarlar. Bu rızayı kazanmanın en etkili yolu, elitlerin konumunu doğallaştırmak veya normalleştirmektir.”

Derinlemesine mülakatlar sırasında ulaşılan kadın medya profesyonelleri, erkek egemen yapının kırılması için başlangıç aşamasında medya kuruluşlarına kadın kotası getirilmesi ve istihdam edilen kadın-erkek sayısının eşitlenmesi konusunda ülke genelinde hemfikirdir. Bunun yanında mülakata katılanların ikisi de “kota ayrımcılıktır, kadın da erkek de hak ettiği için orada olsun” görüşündedir.

“Kadın vitrin olarak kullanılmadığı sürece eşitlik için kadın kotasına evet”.

Kadem (29), Muhabir, Çalıştığı Alan Gazete, Marmara Bölgesi:

“Kadın vitrin olarak kullanılmadığı sürece eşitlik için kadın kotasına evet. Kadınların sayıca çok olduğu bir ortamda çalıştım daha önce, yöneticisi kadındı. Erkek muhabir sayısı azdı ama haberlerde erkeklerin bakış açısına da ihtiyaç duyuyorduk zaman zaman. Yine de medyadaki erkek hegemonyası ortadan kalkmadıkça kadın kotası medyadaki kadın temsillerine olumlu yönde katkı sağlamaz ama umut olabilir.”

Fabien (35), Muhabir, Çalıştığı Alan İnternet, Marmara Bölgesi:

“Örneği bir gazete kurduk, burada çalışanların %50’si kadın olacak kotası yanlış ve yetersizdir. Temizlikçi olarak kadın istihdam edebilirsiniz, sekreter olarak kadın istihdam edebilirsiniz, kültür sanata kadın istihdam edebilirsiniz, editoryal sayfalara kadın istihdam edebilirsiniz ama sizin yönetici kadrolarınız, haber merkeziniz, kurgunuz, kameramanlarınız, teknik ekibiniz, rejiniz vesaire erkek olur. Dolayısıyla da ilk işten çıkarılacak olanlar da başlangıçta %50 kotasıyla istihdam ettikleriniz olur. Ama şöyle olabilir; her kademede %50 kotası. Mesela yöneticilikte, haber merkezinde, idarede %50 kotası bir şeyler yapar. Ama diğer türlü çok bir değeri olacağını düşünmüyorum.”

Ela (33), Medya Destek Çalışanı, Çalıştığı Alan Televizyon, Güneydoğu Anadolu Bölgesi:

“Medya kuruluşlarında yönetici kadrolarına, haber merkezine, teknik ekiplere her yere kadın kotası getirilmeli, erkek çalışan sayısı kadar kadınlar da olmalı. Doğu’daki kadını da Güneydoğu’daki kadını da ancak kadınlar özgürleştirecek; erkekler istedikleri kadar eğitilmiş olsunlar geçmişin ağır ağıdalı kültürel mirasından kopamıyorlar. Dolayısıyla üzerinden yüzyıllar geçse de kadın algılarında pek bir değişiklik yok. Kadın kotası bir zorunluluk şeklinde olmalı, erkekler bu değişime direnç göstereceklerdir”.

Evren (33), Yardımcı Yönetmen, Çalıştığı Alan Televizyon, Akdeniz Bölgesi:

“Bunun yanında kadının özlük haklarını da güçlendirmeleri lazım. Hamilelik izni, süt izni, bireysel kadına yönelik özlük haklarında bir düzelme olmazsa zaten kadınlar kendileri bu mesleği tercih etmeyeceklerdir diye düşünüyorum. Günümüz teknolojisinde artık ışıklar, kameralar hafifleşti; o erkek hegemonyası kırılabilir. Teknolojiyi öğrenmek kolaylaştı, artık kadınlar da kendilerini geliştirebilirler ama genç yaştaki kadınlar için geçerli bu. Orta yaşta işin içine aile ve evlilik düzeni girdiği zaman erkek hegemonyası özellikle artacaktır. Çünkü kadının özlük hakkı yok. Sen hamile kalıp da bir sene medyadan izin alabildiğini düşünabiliyor musun? Yok, öyle bir şey. Bir program yaptığını düşün, her gün yayınlanan bir program; herhangi bir şey olduğu zaman, doğum iznine çıktın diyelim, programın yayından kalkması bile söz konusu olabilir çok büyük fedakârlıklar yapmıyorsanız.”

Kadın Medya Profesyonellerinin Habere Ulaşma Sürecinde veya Çalıştıkları Kurumlarda Cinsel Kimliklerinden Dolayı En Az Bir Kez Tacize ve Ayrımcılığa Uğradığını Düşünüyorum

Derinlemesine mülakatlara katılan kadın medya profesyonellerinin hepsi hayatlarında en az bir kere cinsel kimliğinden dolayı tacize ve ayrımcılığa uğradığını düşünmekte. Prestijli medya kuruluşlarında bile kadınlara ayrılan tuvalet kabinleriyle erkeklere ayrılanların sayısal olarak eşit olmaması, bebek bakım odalarının bulunmaması erkek egemen bir medya yapılanmasının işaretleri.

“Mesela ülkenin en büyük medya kuruluşlarından biri olmasına rağmen bizim kurumda erkek tuvaletlerinin sayısı bile kadınlarınkinden daha fazla”.

Çilek (35), Foto Muhabiri, Çalıştığı Alan Gazete, Marmara Bölgesi:

Çalıştığım kurumu ülkenin en büyük medya kuruluşlarından biri olmasına rağmen bizim kurumda erkek tuvaletlerinin sayısı bile kadınlarınkinden daha fazla. Süt sağmak ya da emzirmek için bir alan, bir bebek bakım odası da yok. Mobbing çok fazla yaşanıyor. Kadın erkek fark etmeksizin, herkesin başına geliyor. Daha fazla insanla savaşmak zorunda kalırsınız. Daha büyük rekabet var, kurtlar sofrasıdır o. Bir de herkesin ekibi vardır. Biriyile mücadele ederken arkasındaki ekiple de mücadele etmeniz gerekir.”

Pamuk (41), Haber Müdürü, Çalıştığı Alan Televizyon, Ege Bölgesi:

“Habere ulaşma süreçlerinde de kadınlar taciz ediliyor. Staja gelen kız çocuklarına özellikle haber kaynaklarıyla aralarına mesafe koyarken ekstra ekstra dikkat etmeleri gerektiğini tembihliyorum. Yaşlı başlı adamlar genç kızlarımıza inanılmaz tekliflerle geliyorlar, cep telefonlarına ulaşmazlarsa kurum telefonunu deniyor, hediyelere boğmaya çalışıyorlar. Aralarında evli olanlar da var. Taciz çalıştığımız kurumlarda da var. Daha önce Türkiye’nin büyük medya holdinglerinden birinde gazetecilik yaptım yıllarca. O her gün gazetelerde köşelerini okuduğunuz, koca koca laflar eden kerli ferli adamlar, sekreterlerine, muhabirlere inanılmaz tekliflerde bulunuyordu; aşkıdan ölüp biteni çok gördüm. Bazı arkadaşlarımız, kurumlarından istifa etmek zorunda bile kaldı. Refüze edildikleri zaman bu adamların intikamı büyük oluyordu...”

“Kadınsan ve biraz gençsen, bir kere haber müdürün mutlaka seni eve bırakır...”

Adalet (40), Editör, Çalıştığı Alan Gazete, Dergi, İnternet, Marmara Bölgesi:

“Medya çalışanıysan, çocuğum var dediğinde erkeklere karşı bir-sıfır mağlup başlıyorsun işine. Evleneceğim dediğin an bir-sıfır mağlup başlıyorsun. Ben birçok arkadaşımı biliyorum ki alyanslarını çıkarıp çalışıyorlardı. Bunu yapan erkekler de var, ama kadınlarda daha çok. İlk başlarda işe girerken evli olduğunu saklayanlar bile var. Bu bir baskı sonuçta. Sonuçta o işin dışında bir yaşamın var ve sen bununla değerlendiriliyorsun, bu adil bir durum değil. Kadınsan ve biraz gençsen, bir kere haber müdürün mutlaka seni eve bırakır ve bunu anlamazsın. Servis var ama ‘ben bırakayım’ der. Niye sen bırakıyorsun? Elli yaşlarında bir adam. Hayır diyemiyorsun ve yol boyunca hiçbir şey konuşmıyorsun. Senin bekâr olduğunu, evde tek başına yaşadığını biliyor. Bırakıyor, ‘iyi günler’ deyip gidiyorsun; sonra ertesi gün işine döndüğünde bakıyorsun ki projen alınmış, başka birine verilmiş. ‘Sen de şunu yap’ diyorlar çok nazik. Bunlar kadın olmanın getirdiği, çok sık yaşanan dezavantajlar. Ama bunu avantaja çeviren, çevirdiğini zanneden de çok fazla bir kitle olduğu için bu sektör değişmeden işliyor.”

SONUÇ

Türkiye genelinde gerçekleştirilen derinlemesine mülakatlar analiz edildiğinde, farklı coğrafi bölgelerde çok farklı statülerde çalışsalar da ülkemizdeki tüm kadın medya profesyonellerinin aslında benzer sorunlarla mücadele ettiği gözlemlenmektedir. Analizi yapılan mülakatlar birbirinden farklı gibi görünse de yorumlandığında, anlatacak bir hikâyesi, duygusu, acısı, beklentisi olan senfonilere benzemektedir. Her ne kadar birbirlerini tanımasalar ve mülakata katıldıklarını birbirlerinden sır gibi saklasalar da kadınların arasında aslında kendilerinin de dillendirmedikleri, gizli bir dayanışma da izlenmiştir. Söz konusu araştırma göstermektedir ki, Gazeteci-Yazar Duygu Asena'nın 1987'de piyasaya çıkardığı kitabında işaret ettiği gibi, sadece toplumsal hayatta değil medyada da "kadının adı yok".

Mülakatlar kadınların sorunlarını o kadar net anlatmaktadır ki her türlü müdahale onların içtenlikle dile getirdikleri düşünceleri ve duyguları karşısında, yapay ve değersiz bir eylem biçimi gibi durmaktadır. Medyanın günümüz toplum yapılarına eşitlik fikirlerini ekmedeki kilit rolü, bu araştırmanın bel kemiğini oluşturmaktadır. Bir hikâye haber olmadan önce, toplumsal cinsiyet de dâhil olmak üzere kendi kültürel kimliklerinin etkisi altında olan haberciler -eşik bekçileri- tarafından açılıp kapanan birçok kapıdan geçmek zorundadır. Derinlemesine mülakatlar göstermektedir ki kadınların haber odalarında çalışırken erkeklerin değerlerini benimsediğidir. Kadın medya profesyonelleri medyada çalışmaya başladıklarında bir dizi cinsiyetçi toplumsallaşmaya maruz kalmaktadır. Cinsiyet farklılığına rağmen bir süre sonra kadın da erkek de aynı şekilde düşünmeye başlamaktadır. Derinlemesine mülakatlar göstermektedir ki ülkemizdeki kadın medya profesyonelleri çalıştıkları kurumlarda hemcinsleriyle mücadele halindedir. Kadın medya profesyonelleri söz konusu durumu kendi ifadeleriyle "kadın kadının kurdudur" diye ironik bir yaklaşımla dile getirirken, primitif bir yapıya da işaret etmektedir.

Thomas Hobbes uzun zaman önce "İnsan insanın kurdudur" yargısına varmıştır. Kurallarını erkeklerin koyduğu ve sayısal çoğunluğu da sağladığı medya dünyasında var olma savaşı veren kadınların üç amacı var: kazanç, güvenlik ve kariyer. Görülmektedir ki erkek egemen yapıyı değiştirmeye gücü yetmeyen kadın, "doğa durumundan", "yurttaşlık durumuna" bir türlü geçemeyen insanlar gibi arafta kalarak kendi hemcinsleriyle "amaçları" için çatışmaktadır. Kadınlar erkeklere göre haber kaynaklarına ulaşma konusunda daha avantajlı gibi görünse de evlenme ve çocuk sahibi olma durumu karşısında kadın medya çalışanları dezavantajlı durumda. Erkek egemen medya, evli ve çocuklu kadın medya profesyonellerini, mimari tasarım açısından da görmezden gelmektedir. Bazı medya kuruluşlarında kadın ve erkek tuvaletlerinin sayısındaki eşitsizliğine bile rastlanmakta, anneler için tasarlanmış bebek bakım odaları ise bulunmamaktadır. Mimari tasarımın kadını görmezden gelen bu yapısı, kuralları çoğunluğu oluşturan erkekler tarafından koyulmuş medya dünyasında, kadını kariyer uğruna daha hırslı, yırtıcı, kendi hemcinslerine karşı da acımasız yapmaktadır ve aile kurumundan uzaklaştırarak yalnızlaştırmaktadır. Erkek meslektaşları karşısında kariyer basamaklarında hız kesmekten korkan kadın, yoğun rekabete rağmen zorlukla elde ettiği

yönetici koltuğunda ise evli ve çocuklu meslektaşlarına karşı çok daha acımasız olabilmektedir.

Mülakatlara göre kadınlar yetki paylaşma, güç paylaşma konusunda sıkıntılı. Medyada istihdam edilen kadınların, özellikle yönetici kademesindeyse gereksiz maskülenliği, ailevi sorumlulukları olan anne medya profesyonellerini baskı altına alacak nitelikte gibi görünmekte. Kadının kötü durumunu ise çoğu zaman söz konusu tipteki kadınlar pekiştirmekte. Toplumdaki ve iş hayatındaki erkek egemen anlayış, kadınlar için erkeklere kendini “kanıtlama ve ‘kabul ettirme” gerekliliklerini doğurmaktadır. İş hayatında “ben de varım” diyebilmek için kadınların kadınlık kimliklerinden uzaklaşıp erkek gibi davranmaya başlamaları ve bunu zamanla benimseyip alışkanlık haline getirmeleri sık rastlanan bir durumdur. “Erkek gibi kadın!” şeklindeki nitelermelerin iltifat kabul edildiği bir toplumda, medya sektörü de bu durumun dışında kalmamaktadır. Kadın medya profesyonelleri bu durumu erkek egemen anlayış karşısında rekabeti sürdürebilmek adına “zorunlulukla” gelişen bir süreç olarak nitelermektedir.

Görüşülen kadın medya profesyonellerine göre, medyada kadın olmak, erkek meslektaşlar karşısında avantajdan çok dezavantaja sebep olan bir durum. Kadınların genel fikri, kadınların hem erkeklerden daha fazla sorumluluğa sahip olduğu hem de sektörde erkeklere göre daha az ciddiye alındığı, işe alım ve haber dağılım süreçlerinde eşitsizliğe maruz kaldığı ve hatta zaman zaman tacize uğradığı yönündedir.

Kadın olmanın avantajı sayılabilen “pozitif ayrımcılık” noktasında ise bazı kadın medya profesyonelleri memnuniyet belirtirken bazıları ise bunun da yanlış bir ayırım olduğunu ifade etmektedir. Kadınların büyük bir kısmı hemcinslerinin yönetim rolüne ilerlemek için yetenekli ama patron olmak için bazı kilit yeteneklerden yoksun olduğu kanısındadır. Medya, güçlü bir araç olarak görülür çünkü toplumdaki değerleri etkileme ve yenilerini inşa etme olanağına sahiptir. Değerler, toplumun çekirdeğini oluşturduğundan toplumsal grupların ve azınlıkların sunulmuş şekli, toplumsal ilişkileri ve kişisel kimlikleri etkileyebilir. Tüm dünyada birçok kadının maruz kaldığı şiddetle ve ayrımcılıkla savaşmak medyanın rolü olmalıdır. Ancak haber odalarındaki cinsiyet, medya içeriklerini etkilemeye devam etmektedir. Kadınların algısından bahsedildiğinde şöyle denilmektedir: “Kadının medyadaki sunumu geliyor ancak süreç yavaş işliyor. Kadınların haber odalarındaki sayısını arttırmak, dünyada birçok kadının maruz kaldığı şiddetle başa çıkmak için gerçekçi bir plan değil ancak Türkiye için başlangıç aşamasında gerekli.”

Tüm bunların yanı sıra kadınların medyadaki temsilinin sorunlu olması sadece cinsiyet farklılıklarına bağlı değildir. Medyadaki ticarileşmenin bir sonucudur da aynı zamanda. Mülakatlara göre ticarileşme, cinsiyet farklılıklarını harekete geçiriyor olabilir. Bir görüşe göre de gazetecilik aslında cinsiyetçi toplumsallaşmanın bir sonucu değil. Gazetecilik cinsiyetlerin nasıl olması gerektiğiyle ilgili ticari algılar tarafından da şekillendirilmekte. Bütün katılımcılar, dünyada hiç kimsenin şiddeti hak etmediğini belirtmiştir. Medyanın derhal erkek egemen içeriklerini değiştirmesi gerekmektedir. Bu da tüm medya çalışanlarının kadınlara karşı algılarını kökten değiştirmeleri ile mümkün olacaktır. Medyada erkek egemen bir tavrın hüküm sürmesinin nedeni, medyanın

erkeklerle dolu olması ve var olan kadınların da erkekler gibi düşünmesidir. Her gün neyin haber değeri taşıdığına karar verilen haber odalarına, erkek medya profesyonellerinin hegemonyası hâkimdir.

Kadınların büyük bir çoğunluğunun erkek bir patronu seçmesi ya da erkeklerin daha iyi yönetici olduğunu iddia etmesi bir çeşit ironi olarak gözlemlenmiştir. Kadınlar kendilerinin erkeklere nazaran daha ciddi, derli toplu, disiplinli çalıştığını bilseler de içinde buldukları sorunların sorumluluğunu yine kendi hemcinslerine yüklemektedir. Araştırma, medyanın erkek egemen olduğu ve bu yüzden içeriklerinin fikirleri ve olayları erkeklerin görüşleri doğrultusunda etkilediği hipotezinden yola çıkmıştır ki günümüz toplumları, yeni düzenlemeleri, bireysel özgürlük ve eşitlik arayışları göz önüne alındığında bu durum kadınlar için oldukça elverişsizdir. Bu tür bir haber temsili, geleneksel kalıpları topluma yerleştirmektedir. Haber odalarında çalışan kadınlar zamanla erkeklerin zihinsel modellerine uyum sağlamak ve başarıya ulaşmak için onların değerlerini haberlerine uygulamaya başlamaktadır.

Derinlemesine mülakatlar sırasında ulaşılan kadın medya profesyonelleri, erkek egemen yapının kırılması için başlangıç aşamasında medya kuruluşlarına kadın kotası getirilmesi ve istihdam edilen kadın-erkek sayısının eşitlenmesi konusunda ülke genelinde hemfikir. Bunun yanında mülakata katılanların ikisi de “kota ayrımcılıktır, kadın da erkek de hak ettiği için orada olsun” görüşünde. Ancak Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nde görev yapan meslektaşlarını en iyi temsil eden sözler Ela’ya ait. Ona göre Doğu’daki kadını da Güneydoğu’daki kadını da ancak kadınlar özgürleştirecek; erkekler istedikleri kadar eğitimi olsunlar geçmişin ağır ağıdalı kültürel mirasından kopmamaktadır. Dolayısıyla üzerinden yüzyıllar geçse de kadın algılarında pek bir değişiklik yok. Kadın kotası bir zorunluluk şeklinde olmalı, çünkü erkekler bu değişime direnç göstereceklerdir. Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nde görev yapan kadın medya profesyonellerine göre ana akım medyada, büyük haber ajanslarında, temsilciliklerde tüm köşeleri erkekler tutmuş. Bundan dolayı Güneydoğu ve Doğu Anadolu hatta Karadeniz Bölgesi’ndeki kadın medya profesyonellerinin sayısı ivedilikle arttırılmalı.

Derinlemesine mülakatlara katılan kadın medya profesyonellerinin hepsi hayatlarında en az bir kere cinsel kimliğinden dolayı tacize ve ayrımcılığa uğradığını düşünmekte. Aslında hak ve özgürlükler açısından kadınlar arasında bu yönden dillendirmedikleri gizli bir dayanışma gözlemlenmiştir. Başörtülü kadın medya profesyoneli, habere ulaşma sürecinde kendisi “abla, bacı” diye çağırılırken, örtünmeyen meslektaşının “güzelim, yavrum” tarzında konuşmalara maruz kalmasından sıkıntı duymakta. Sol görüşlü bir başka kadın medya profesyoneli de başörtülü meslektaşlarının her kurumda iş bulamamasından ve ibadet özgürlüğünün olmamasından şikâyetçi. Kadın medya profesyonellerine göre özgürlük herkes için olmalı.

Kadın medya profesyonellerinin mülakatlar sırasında dile getirmekten en çok korktukları sorun gerek habere ulaşma süreçlerinde gerekse çalıştıkları kurumlarda uğradıkları cinsel taciz. Derinlemesine mülakatlar sırasında çok az sayıda kadın bu durumu açıkça, kendi yaşamından örnek vererek dile getirmiş, diğerleri ise bu yöndeki soruları geçiştirirken mimikleri ile tacizi onaylamıştır. Beklenenin tersine kadın, medya

sektöründe de korunmasız. Stajyerler, sekreterler ve diğer tüm kadın medya profesyonelleri ister yerel ister yaygın medya olsun, ister Türkiye'nin doğusu ister batısı olsun çalıştıkları kurumda veya habere ulaşma süreçlerinde haberin muhatapları tarafından tacize uğramakta.

Medya kültürünün kadın temsillerindeki sorunlu yapısının değişimi için cinsiyetçilik gibi bir tehditle savaşmak ya da en azından cinsiyete dair daha adil temsillerle medya tüketicisine ulaşmak gerekir. Ancak bu yolla medya literatüründe dezavantajlı gruplar olarak da adlandırılan kadınların temsillerinde iyileşme gözlemlenir ve sorunlarının çözümü için doğru politikalar geliştirilebilir. Bazı alanlarda ideale ulaşmak kolay değildir ancak en azından denenmesi gerekir çünkü büyük değişimlere giden yol, küçük gelişmelerle açılacaktır. Böylece erkeklerin kadın algısının değişmesi gibi büyük değişimler muhakkak ki medya yoluyla, cinsiyet çalışmalarına ilgili, yeterince hassas ve iyi eğitilmiş medya profesyonelleri sayesinde sağlanabilecektir.

KAYNAKÇA

- Benjamin, J.A. and Murchison, L. (2004). "Gender-Based Violence: Care & Protection of Children in Emergencies, A Field Guide, Save the Children", <http://www.rwamrec.org/essay7.pdf>.
- Connell, R. W. (1998). Toplumsal Cinsiyet ve İktidar: Toplum Kişi ve Cinsel Politika, Çev. Cem Soydemir. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Dökmen, Z. Y. (2010). Toplumsal Cinsiyet. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Eitzen, D.S. and Zinn, M.B. (2000). Social Problems. Boston: Allyn and Bacon.
- Giddens, A. (2000). Sosyoloji. Haz. Güzel, C., Özel, H. Ankara: Ayraç Yayınevi.
- Gill, R. (2007). Gender and the Media. Cambridge: Malden Polity Press.
- IRIN: Humanitarian news and analysis. Violence against women. <http://www.irinnews.org/InDepthMain.aspx?InDepthId=20&ReportId=62847>.
- James, D. and Drakich, J. (1993), Understanding Gender Differences in Amount of Talk: A Critical Review of Research. In D. Tannen (Ed.), Gender and Conversational Interaction. New York: Oxford University Press.
- Kearney, M.C. (2006). Girls Make Media. New York: Routledge.
- Kellner, Douglas (1995). Media Culture: Cultural Studies, Identity and Politics Between the Modern and the Postmodern. London: Routledge
- Keyton, J. (2011). Communication Research: Asking questions, finding answers (3rd ed.). New York, NY: McGraw-Hill.
- Littlejohn, S. W. & Foss, K. A. (2009). Encyclopedia Of Communication Theory (Vol. 1). California, CA: Sage.
- Basın, Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü Sarı Basın Kartı Verileri 2014
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) Yazılı Medya İstatistikleri 2014
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) Yazılı Medya İstatistikleri 2018

Researcher: Social Science Studies

(2020) Cilt 8 / Sayı 2, s. 62-80

Geliş Tarihi: 29.03.2020

Kabul Tarihi: 05.05.2020

Online Yayın Tarihi: 29.06.2020

Yansıtıcı Düşünme Uygulamalarının Etkisinin İncelendiği Lisansüstü Tezlerin Analizi

Eray EĞMİR¹, Fatmanur BEYCAN², Ayşe DEDE³

Özet

Bu çalışma, Türkiye’de 2008’den 2019 yılına kadar yazılmış, Yükseköğretim Kurulu (YÖK) Ulusal Tez Merkezinde indekslenen ve bir ders bağlamında yansıtıcı düşünme uygulamalarının etkisini konu alan lisansüstü tezlerin incelenmesiyle oluşturulmuştur. Bu bağlamda, 18’i yüksek lisans, 9’u doktora tezi olmak üzere toplam 27 tane lisansüstü tez çalışması analiz edilmiştir. Bulgulardan hareketle 2008 yılından başlayarak incelemeler yapıldığında en çok tezin 2017 yılında yazıldığı ve bu yılı, 2015 ve 2014 yıllarının takip ettiği görülmektedir. Ayrıca bir yüksek lisans ve bir doktora tezi dışında yayın dilinin genellikle Türkçe olduğu belirlenmiştir. Çalışmaların konusuna bakılacak olursa çoğunlukla bazı uygulamaların yansıtıcı düşünmeye etkisi ve yansıtıcı düşünmenin akademik başarı veya tutuma etkisi üzerinde durulmuştur. Çalışmaların sıklıkla nicel araştırma desenleri ile tasarlandığı ve araştırmalarda deneysel yöntemin yoğun olarak kullanıldığı görülmektedir. Bununla birlikte çalışmalarda yaygın olarak ölçek/anket ve başarı testleri kullanılmıştır. Veri analizi yönteminde ise içerik analizi, betimsel analiz, t-testi, tek yönlü ANOVA analizi ve non-parametrik testler kullanılmıştır. Çalışmaların sonuçlarına bakıldığında yansıtıcı düşünmenin akademik başarı veya tutum üzerine ve yapılan uygulamaların da yansıtıcı düşünme becerisi üzerine olumlu etkilerinin olduğunu söylemek mümkündür.

Anahtar Kelimeler: Yansıtıcı düşünme, düşünme, yansıtma, lisansüstü tez.

Analysis of Graduate Dissertations Examining the Effects of Reflective Thinking Practices

Abstract

This study was established by examining graduate thesis which investigated the impact of reflective thinking implementations in context of a course, indexed at the National Thesis Center of the Higher Education Council (YÖK), written in Turkey from 2008 to 2019. In this context, 27 thesis studies, 18 of which are master's and 9 of which are doctorate, were analyzed. Based on the findings, when the examinations are carried out starting from 2008, it is seen that the thesis was written most in 2017 and this year was followed by 2015 and 2014. In addition, apart from a master's and a doctoral thesis, it is generally determined that the languages of publications are Turkish. Considering the subject of the studies, in general, the effects of some applications on reflective thinking and the effect of reflective thinking on academic success or attitude were emphasized. Studies are often designed with quantitative research patterns, especially experimental research. In addition, scale/survey and achievement tests were used extensively in studies. In data analysis method, content analysis,

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, eegmir@aku.edu.tr, ORCID: 0000-0003-3054-1011

² Yüksek Lisans, Afyon Kocatepe Üniversitesi, beycanfatmanur1@gmail.com, ORCID: 0000-0001-6539-6892

³ Yüksek Lisans, Afyon Kocatepe Üniversitesi, aysedede96@gmail.com, ORCID: 0000-0001-8507-4313

descriptive analysis, t-test, one-way ANOVA analysis and non-parametric tests were used. Considering the results of the studies, it is possible to say that reflective thinking has positive effects on academic achievement or attitude, and the practices regarding reflective thinking skills develop reflective thinking skill.

Keywords: Reflective thinking, thinking, reflecting, graduate thesis.

GİRİŞ

Günümüz eğitim sistemi içerisinde öğrencilerden bilgi ve kavrama düzeylerini aşarak üreten, bilinenlerden hareketle yeni fikirler ortaya koyan bir profil beklenmektedir. Bilgi çağının en büyük özelliği düşünen ve bu düşünme süreci sonucunda üreten insanlara ihtiyacın artmasıdır. Bu durumun eğitim sistemine yansımaları her geçen gün daha da hissedilir hale gelmektedir. Üst düzey düşünme becerileri eğitim sistemlerinin geliştirmeyi hedeflediği ortak beceriler olarak karşımıza çıkmaktadır. Öğretim programları oluşturulurken de öğrencilerin üst düzey düşünme becerilerini geliştirecek düzenlemeler yapılması yaygın bir eğilim haline gelmiştir. Nitekim Türkçe Öğretim Programı'nın (2015) amaçlarına bakıldığında "Düşünme, anlama, sıralama, sınıflama, sorgulama, ilişki kurma, eleştirme, tahmin etme, yorumlama, analiz-sentez yapma ve değerlendirme becerilerini geliştirmek." ifadesi programın hedefleri arasında yer almaktadır. Bu ifadelerle bakıldığında öğrencilerin üst düzey öğrenme becerilerini geliştirmek için öğretim programları bünyesinde çeşitli etkinliklerin tasarlandığı görülmektedir. Matematik Öğretim Programı'nın (2018) amaçlarında öğrencilerin problem çözme sürecinde kendi akıl yürütme süreçlerini keşfetmeleri, üstbilişsel bilgi ve becerilerini geliştirerek kendi öğrenme süreçlerini bilinçli bir şekilde yönetmeleri vurgulanmaktadır ki burada da üst düzey düşünme faaliyetlerine odaklanıldığı görülmektedir. Yine Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nda (2018) öğrencilere kazandırılacak beceriler arasında karar verme, problem çözme, eleştirel düşünme gibi üst düzey düşünme becerilerine yer verilmiştir.

Düşünmek, eylemi çapı geniş olan bir daire gibidir. Pek çok alt beceri düşünme eyleminin içerisinde mevcuttur. Türk Dil Kurumu'na (2009) göre düşünme, duyum ve izlenimlerden, tasarımlardan ayrı olarak aklın bağımsız ve kendine özgü durumu olarak tanımlanmaktadır. Bu tanımdan yola çıkarak düşünme, çevresel etkilerden uzak biçimde aklın kendi bağlamında gelişen bir eylemdir. Eğitimde düşünme eylemi oldukça önemli görülmektedir. Özellikle güncel eğitim olgusunun anlam ve kapsamını değiştiren bilişsel ve yapılandırmacı yaklaşım ve öğrenme ilkeleri üzerinde önemli etkiler yapan çoklu zekâ, nörofizyolojik ve nörobiyolojik yaklaşımlar düşünme becerisinin eğitimde kritik bir konum edinmesini sağlamıştır. Bu nedenle özellikle Batı eğitim sistemindeki gelişmelerin düşünce üzerine yapılmış araştırmalardan büyük ölçüde etkilendiği görülmektedir (Üstün, 2001). Davranış kuramcıları düşünmenin, öğrenme olayının sonucu ya da ürünü olduğunu, biliş kuramcıları ise öğrenme gibi bir iç süreç olduğunu ileri sürmüşlerdir (Duban ve Yanpar Yelken, 2010).

Yapılandırmacılık ise yeni karşılaşılan bilginin önceki bilgilerle ilişkilendirilip anlamlandırılması esasına dayanır. Kant'a göre yeni bilginin eski bilgiyle birlikte değerlendirilip öğrencinin bu entegre bilgiye kendi yorumunu katması sonucu öğrenme

gerçekleşir. Yapılandırmacı yaklaşımın temelinde bireyin aktif katılımı ve bilgiyi anlamlandırma süreci vardır (Kesici, 2019). Düşünmenin pek çok türü vardır ve eğitim sürecinde geliştirilmesi ve kullanılması önemli görülen ve öğretim programları aracılığı ile odaklanılan düşünme becerileri şu şekilde sıralanabilir (Güneş, 2012); tümevarımsal düşünme, tümdengelsel düşünme, analitik düşünme, eleştirel düşünme, yaratıcı düşünme, yansıtıcı düşünme. Bu çalışmada ise yansıtıcı düşünme üzerine yapılmış çalışmalar incelenerek yansıtıcı düşünme uygulamalarının eğitsel etkileri ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

Yansıtma ve Yansıtıcı Düşünme

Yansıtma eylemi Türk Dil Kurumu'na (2009) göre iletme, duyurmak, aktarmak anlamına gelmektedir. Bu tanımdan yola çıkarak yansıtma eylemi kişilerin bir konuyu açıklarken süreci irdeleyerek kendi düşüncelerini ve tutumlarını ortaya koyması veya bildirim haline dönüştürmesidir. Bundan hareketle yansıtma kişi tarafından bilinenlerin çevresine aktarılma işidir. 19. yüzyılda Dewey, öğrencilerin okulda öğrendikleri bilgi yapılarını yaşam içerisinde uygulamaya koymaları toplum açısından önemli olduğunu belirtmiştir (Shermis, 1992). Yansıtıcı düşünme, bir düşüncenin ya da bilginin ve bunların sonuçlandırılmasına yönelik bilgi yapısının aktif, çelişkisiz ve dikkatli bir biçimde düşünülmesidir. Yansıtıcı düşünmenin yetkin işlevi, şüphe ve belirsizliklerin yaşandığı durumları, kesin ve içerisinde çelişki barındırmayan bir şekle dönüştürmektir (Dewey, 1933).

Güneş (2012)'e göre yansıtıcı düşünme öğrencinin aktif olarak katıldığı eğitim ortamlarında kendi çabasıyla öğrendiklerini yaşama uyarlaması ve başkalarıyla paylaşma sürecini içeren bir düşünme biçimidir. Yansıtıcı düşünmeyi Ünver (2003), bireyin bilgiyi yapılandırması sürecinde öğrenme ya da öğretme yöntemine ve düzeyine yönelik olumlu ve olumsuz noktaların belirlenmesi ve belirlenen sorunların çözümüne ilişkin düşünme süreci olduğunu belirtmiştir. Bu tanımdan yola çıkıldığında yansıtıcı düşünme, öğrenme faaliyetleri esnasında oluşan yaşantılara yönelik öğrencilerin algıları ve sorun çözme kapasiteleri olarak görülebilir. Gelişen toplumlarda sorunlarının farkında olmak ve bu sorunları çözmeye yönelik düşünme sürecine girişmek oldukça önemli görülmektedir. Bu konuda yansıtıcı düşünme problem çözme becerisini destekleyen bir düşünme becerisi olarak karşımıza çıkar.

Yansıtıcı düşünme süreci birey tarafından gerçekleştirilen ve bireyin kendine has düşünsel ürünler ortaya çıkardığı yapılandırmacı bir süreçtir. Yansıtıcı düşünme, basit düşünsel bir süreç eğilimi değildir. Birey bu süreçte bir bilgi yapısını ya da bir konu hakkındaki düşüncelerini basit bir şekilde listelemez, ardışık bir şekilde ilişki kurarak bir sonuca varır (Gelter, 2003). Yansıtıcı düşünme öğrencinin özdenetimi ile ilişkilidir ve yansıtıcı düşünme ile öğrenciler kendi eylemlerini değerlendirerek geliştirme eylemi içerisine girerler. Sonuç olarak yansıtıcı düşünme öğrencilerin öğretim sürecinde edindiği deneyimler ve yaptıkları üzerinde dikkatli, aktif ve amaca dönük bir düşünme, sorgulama, değerlendirme ve bunun sonucunda davranışlarına ilişkin uygun düzeltmeler yaparak kendini geliştirmesi eylemidir.

Yansıtma, öğrenenin deneyime bir cevap biçimidir. Öğrenenin deneyim sonucu yaptığı çıkarımlar, yeni öğrenmeleri ile eski öğrenmeleri arasında kurduğu bağ öğretimin niteliğini arttırır. Ayrıca öğrenen kendi öğrenme stillerini geliştirerek öğretimin kalitesini arttırabilir. Öğrenenin istekleri ve özellikleri öğrenme faaliyetini etkileyen en önemli unsurdur. Öğrencinin yeni bilgiye yanıtı eski öğrenmelere dair tecrübelerle ilişkilidir. Aynı zamanda öğrencinin dünyayı algılama biçimlerinin de değişmesine katkı sağlar (Boud, Keogh ve Walker, 1994).

Ünver (2003) geleneksel öğrenme ile yansıtıcı öğrenmenin farkına dikkat çekmiştir. Geleneksel öğrenmede öğretmen ders içerisinde neyi, ne zaman ve nasıl yapacağını söyleyen otoriter bir öğretici konumundadır. Yansıtıcı öğrenmede ise öğrenciler kendi öğrenme hedeflerini belirlerler ve buna yönelik hareket ederler. Kendi sorumluluklarını bilirler ve sorumluluk almaktan kaçınmazlar. Geleneksel öğrenmede öğretmen öğrencilerin yanlışlarını bulup düzeltirken yansıtıcı öğrenmede ise öğrenciler buna gereksinim duymazlar. Kendi içsel motivasyonları ve öz yeterlilik algıları yüksektir. Fikirlerini açıklamada sıkıntı çekmezler ve grup çalışmalarında diğer bireylere göre daha ılımlı ve isteklidirler. Bunlarla beraber eğitim ile yaşantılar arasında olumlu bir bağ vardır. Öğrenciden okulda deneyimlediklerini çevrelerine, çevrelerinde deneyimlediklerini ise öğrenme ortamlarına getirmeleri istenir. Bu yüzden yansıtıcı öğrenme öğrenciyi her yönden etkilerken yansıtıcı düşünme de zihin yapısını geliştirmektedir.

Araştırmanın Amacı

Bu çalışmada amaç, ülkemizde bir ders bağlamında yansıtıcı düşünme uygulamalarının etkisini konu alan ve YÖK Ulusal Tez Merkezinde indekslenen yüksek lisans ve doktora tezlerini, tür, dil, yıl, konu, yöntem, desen, örneklem türü, örneklem büyüklüğü, veri toplama aracı, veri analiz yöntemi değişkenleri açısından sistematik bir şekilde inceleyerek tematik eğilimleri belirlemektir.

Araştırmanın Önemi

Günümüz toplumunda insanlardan belirli becerileri kazanmış olmaları beklenmektedir. Bu beceriler arasında problem çözme, yaratıcı düşünme, eleştirel düşünme, kendini geliştirme, yansıtıcı düşünme gibi beceriler bulunmaktadır. Şüphesiz bu becerilerden en önemlisi üst düzey düşünme becerilerinden biri olan yansıtıcı düşünme becerisidir. Günümüz eğitim sisteminde öğrencilere yansıtıcı düşünmeyi kazandıracak kişi öğretmenlerdir. Öğrencilerine yansıtıcı düşünme becerisini kazandıracak öğretmenlerin de bu beceriye sahip olması beklenmektedir. Çünkü yansıtıcı düşünen bir öğretmen kendisini sürekli geliştirmeye çalışan, eksiklerini gören, eksiklerine göre düzeltmeler yapan ve kendini eleştirebilen bir konumdadır. Yansıtıcı düşünme becerisini kazanmış öğrencilerden kendi kararlarını alabilmesi, sorumluluk üstlenebilmesi, iletişim becerilerinin yüksek olması ve kendi eksiklerini fark edebilmesi beklenir.

Yansıtıcı düşünmenin öğrencilerin öğrenme sürecindeki önemi göz önüne alındığında, bu çalışmada Türkiye’de yansıtıcı düşünme uygulamalarına ilişkin yapılan tezlerin analizi gerçekleştirilmiştir. Bu araştırma, yansıtıcı düşünme uygulamalarına

ilişkin çalışmalar derlenerek, bu bağlamdaki boşluğu gidermek amaçlanmaktadır. Öğrencilerin ve öğretmen adaylarının yansıtıcı düşünme becerilerinin, hangi unsurları etkilediği veya hangi unsurlardan etkilendiğine dair temalar oluşturulması çalışmanın genel hedefidir. Bu yolla yansıtıcı düşünmenin öğrencilerdeki ve öğretmen adaylarındaki önemine ilişkin alanyazına katkı yapılması amaçlanmaktadır.

YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

Bu çalışma, var olan durumu tanımlamayı ve ortaya çıkarmayı amaçlayan betimsel bir araştırmadır. Betimsel araştırmalar verilen durumu olabildiğince tam ve ayrıntılı bir şekilde açıklamayı ve olayı olduğu gibi belirlemeye çalışan araştırmalardır. Betimleyici bir araştırmada herhangi bir ilişkinin olup olmadığı araştırılır (Tanrıöğen, 2014).

Evren ve Örneklem

Bu araştırmada 19 Aralık 2019 tarihi itibarıyla YÖK Ulusal Tez Merkezinden PDF uzantılı olarak erişilebilir 27 adet doktora ve yüksek lisans tezine ulaşılmıştır. Bu çalışmada, amaçlı örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Ölçüt örneklemede belli bir özelliğe sahip olunan çalışmalar ele alınır. Bu özellikler ise çalışma başında araştırmacı tarafından belirlenmektedir (Büyüköztürk, Çakmak, Akgün, Karadeniz, Demirel, 2012). Çalışma oluşturulurken belirlenen ölçütler aşağıdaki gibidir;

- YÖK Ulusal Tez Merkezi üzerinde aramalar 'yansıtıcı düşünme' ve 'yansıtıcı' kelimeleri ile sınırlandırılmıştır.
- Yapılan sınırlandırmadan sonra filtreleme kısmına 'dersi' ibaresi yazılarak konu alanı daraltılmıştır.
- Çalışmalarda yayın dili Türkçe ve İngilizce olan çalışmalar dikkate alınmıştır.
- Çalışma bağlamında bildiri, makale gibi yayınlar ele alınmamış sadece YÖK Ulusal Tez Merkezi üzerinden ulaşılan 27 tez incelenmiştir. Bu nedenle tezle ilgili yapılan çalışmalardan ziyade tezin kendisi ele alınmıştır.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırma sürecinde veriler doküman analizi yöntemi ile elde edilmiştir. Doküman analizi ikincil ve birincil kaynakların taranarak var olan durumdan çıkarım yapmaya yarar. Doküman analizi, araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar. Ayrıca nitel araştırmalarda doğrudan görüşmenin ya da gözlemin olanaksız olduğu durumlarda kullanılan ya da geçerlilik ve güvenilirliği arttırmak için kullanılan bir modeldir (Yıldırım ve Şimşek, 2016). Erişilen çalışmalar doküman incelemesi tekniği kullanılarak belirlenen ölçütler uyarınca incelenmiştir. Her temaya göre yapılan inceleme sonucunda frekans ve yüzde hesaplamaları yapılarak elde edilen veriler tablolaştırılarak sunulmuştur.

Değişkenler belirlenirken, becerinin öğretmen eğitimindeki yerinin ortaya konması açısından önemli olan değişkenler seçilmeye çalışılmıştır. Araştırma, çalışmanın türü, dili, yapıldığı yıl, konu alanı, yöntemi, deseni, örneklem türü, örneklem büyüklüğü, veri

toplama aracı, veri analiz yöntemi başlıklarından oluşmaktadır. Çalışma yapılırken toplam 27 çalışma belirlenen başlıklara göre incelenmiştir.

BULGULAR

Bu bölümde araştırma sürecinde belirlenen temalara göre incelenen 27 çalışmaya ilişkin elde edilen veriler frekans ve yüzde değerlerine göre sunulmaktadır. Araştırmada ilk olarak öğretmen eğitiminde yansıtıcı düşünme uygulamalarına ilişkin ülkemizde yapılan tez çalışmalarının türlerine göre dağılımı Tablo 1’de gösterilmektedir.

Tablo 1. Çalışmaların Tür Temasına Göre Dağılımı

Yayın Türü	f	%
Yüksek Lisans	18	66,7
Doktora	9	33,3
Toplam	27	100

Tablo 1’deki veriler incelendiğinde Türkiye’de yansıtıcı düşünme uygulamalarına dair yapılan tez çalışmalarında yüksek lisans tezlerinin daha çok olduğu belirlenmiştir. Bu çalışmaların 18 tanesinin yüksek lisans tezi, 9 tanesinin ise doktora tezi olduğu görülmektedir.

Araştırmada ikinci olarak tez çalışmalarının dil değişkenine göre dağılımı Tablo 2’de sunulmuştur.

Tablo 2. Çalışmaların Dil Temasına Göre Dağılımı

Yayın Dili	f	%
Türkçe	25	92,5
İngilizce	2	7,5
Toplam	27	100

Tablo 2 incelendiğinde yansıtıcı düşünme ile ilgili ülkemizde yapılan tez çalışmalarında genellikle Türkçe’nin yayın dili olarak kullanıldığı görülmüştür. 27 tane doktora ve yüksek lisans tezinin 25 tanesinde Türkçe yayın dili olarak kullanılırken sadece 2 tanesinde İngilizce yayın dili olarak kullanılmıştır. Bunların da yüksek lisans tezi olduğu belirlenmiştir.

Araştırmada üçüncü olarak çalışmaların yapıldığı yıl temasına göre dağılımı Tablo 3’te gösterilmiştir.

Tablo 3. Çalışmaların Yıl Temasına Göre Dağılımı

Yayın Yılı	f	%
2019	4	14,8
2018	3	11,1
2017	5	18,5
2015	4	14,8
2014	4	14,8
2013	2	7,4
2012	1	3,7
2010	2	7,4

2009	1	3,7
2008	1	3,7
Toplam	27	100

Tablo 3'teki veriler incelendiğinde yansıtıcı düşünmeyle ilgili çalışmaların 2008 yılında başladığı görülmektedir. 2008 yılında bir çalışma yapılmıştır. 2008'i takip eden yıllarda sayı benzer düzeyde olsa da 2014 yılında sayı artış göstermiş ve dörde çıkmıştır. Çeşitli dersler bağlamında yansıtıcı düşünme ile ilgili en çok 2017 yılında çalışma yapılmıştır ve çalışma sayısı beştir.

Araştırmada dördüncü olarak çalışmaların konusuna göre dağılımı Tablo 4'te verilmiştir.

Tablo 4. Çalışmaların Konularına Göre Dağılımı

Yayın Konusu	f	Alt başlık
Bir program/uygulama/yöntemin yansıtıcı düşünmeye etkisine ilişkin çalışmalar	13	Yansıtıcı günlük (4)
		İşbirliğine dayalı öğrenme (2)
		Entegrasyon matrisi modeli (1)
		Blog kullanımı (1)
		Allosterik öğrenme modeli (1)
		Oyun ve etkinlik destekli ters yüz modeli (1)
		MEB Vitamin eğitim yazılımı (1)
		Tahmin et-gözle-açıkla yöntemi (1)
		Öz değerlendirme (1)
		Akran değerlendirme (1)
Yansıtıcı düşünmenin bağımsız değişken olduğu çalışmalar	11	Akademik başarı (9)
		Öğrenmeye/derse yönelik tutum (8)
		Tarihsel okuryazarlık (1)
		Yaratıcı yazma becerileri (1)
		Çevreye yönelik tutum (1)
Yansıtıcı düşünme ile birtakım olguların ilişkisine yönelik çalışmalar	3	Bilimsel süreç becerileri (1)
		Özerk öğrenme düzeyi (1)
		Başarı yönelimleri (1)
		Akademik stres (1)

Tablo 4'teki veriler incelendiğinde ülkemizdeki yansıtıcı düşünmeye ilişkin çalışmaların çoğunluğunun bir program/uygulama/yöntemin yansıtıcı düşünmeye etkisine ilişkin çalışmalar olduğu görülmektedir. Bunlar içerisinde etkisi en çok çalışılan olgular ise yansıtıcı günlükler ve işbirliğine dayalı öğrenme etkinlikleri olmuştur. Bunu takiben yansıtıcı düşünmenin bağımsız değişken olduğu çalışmalar alanyazında sık çalışılan bir kategoriyi meydana getirmektedir. Burada akademik başarı ile derse veya öğrenmeye yönelik tutum, yansıtıcı düşünme becerisinin etkisinin en çok çalışıldığı değişkenler olmuştur. Bunun ardından yansıtıcı düşünme ile özerk öğrenme düzeyi, başarı yönelimleri ve akademik stres gibi olguların ilişkisini inceleyen çalışmalar gelmektedir.

Araştırmada beşinci olarak çalışmaların yöntemlerine göre dağılımı Tablo 5'te verilmiştir.

Tablo 5. Çalışmaların Yöntem Temasına Göre Dağılımı

Araştırma Yöntemi	f	%
Nicel	20	74,1
Nitel	4	14,8
Karma	3	11,1
Toplam	27	100

Tablo 5'te verilenlere göre tez çalışmalarında nicel yöntemin nitel ve karma yönteme göre daha çok kullanıldığı göze çarpmaktadır. 27 doktora ve yüksek lisans tezinin 20'sinde nicel yöntem kullanılırken yedi tanesinde nitel ve karma yöntem kullanılmıştır. Ayrıca nicel yöntemlerin içerisine nitel yöntemlerin yerleştirildiği de göze çarpmaktadır. Bu durum da konunun detaylı ve çok yönlü anlaşılmasına çalışıldığının göstergesidir.

Araştırmada altıncı olarak çalışmaların desenlerine göre dağılımı Tablo 6'da verilmiştir.

Tablo 6. Çalışmaların Desen Temasına Göre Dağılımı

Araştırma Yöntemi	Araştırma Deseni	f	%
Nicel	Deneysel	17	62,9
	Tarama	3	11,1
	Toplam	20	74,0
Nitel	Durum çalışması	3	11,1
	Olgubilim	1	3,7
	Toplam	4	14,8
Karma	Açıklayıcı sıralı	2	7,4
	Deneysel iç içe	1	3,7
	Toplam	3	11,1
TOPLAM		27	100

Tablo 6 incelendiğinde araştırma kapsamındaki çalışmaların büyük kısmında nicel desenlerin kullanıldığı görülmektedir. İncelenen 27 tezin 20 tanesinde nicel desenler kullanılmıştır. Nitel yöntem desenlerinden durum çalışması ve olgubilim deseninde yapılan çalışmaların sayıca daha az olduğu görülmektedir. Toplam 4 çalışmada nitel desenlerden yararlanılmıştır. Bununla beraber karma yöntem araştırmaları da iki doktora tezi ve bir yüksek lisans tezi olmak üzere üç tezde karşımıza çıkmaktadır.

Araştırmada yedinci olarak çalışmaların örneklem türüne göre dağılımı Tablo 7’de verilmiştir.

Tablo 7. Çalışmaların Örneklem Türü Temasına Göre Dağılımı

	Örneklem türü	f	%
Ders	Yabancı Dil	6	22,2
	Fen Bilimleri	5	18,5
	Sosyal Bilgiler	4	14,8
	Matematik	3	11,1
	Türkçe	2	7,4
	Hayat Bilgisi	2	7,4
	Bilişim Teknolojileri	2	7,4
	Genel Konfeksiyon	1	3,7
	Biyoloji	1	3,7
	Genel Kimya	1	3,7
	TOPLAM	27	100
Grup	Öğrenci	23	85,18
	Öğretmen Adayı	4	14,81
	TOPLAM	27	100

Tablo 7’deki veriler incelendiğinde ülkemizde yansıtıcı düşünme alanında yapılan çalışmaların en çok yabancı dil dersinde yapıldığı görülmektedir. Elde edilen verilere göre derse ilişkin dağılımda ilkokul, ortaokul ve lise seviyesinde neredeyse bütün derslere ait çalışmaların olduğu görülmüştür. Çalışmaların 23 tanesinin ilkokul, ortaokul, lise ve üniversite seviyesindeki öğrencilere uygulandığı, 4 tanesinin ise üniversitelerde öğrenim görmekte olan öğretmen adayı öğrencilere uygulandığı görülmüştür. Öğrencilerin kademelere göre dağılımı incelendiğinde 5 ilkokul, 14 ortaokul, 3 lise ve bir tane de üniversite kademesinde öğrenci grubunun olduğu görülmektedir.

Araştırmada sekizinci olarak çalışmaların örneklem büyüklüğüne göre dağılımı Tablo 8’de verilmiştir.

Tablo 8. Çalışmaların Örneklem Büyüklüğü Temasına Göre Dağılımı

Örneklem Büyüklüğü	f	%
1-30	6	22,2
31-60	8	29,6
61-90	6	22,2
91 ve üzeri	7	25,9
Toplam	27	100

Tablo 8’deki veriler incelendiğinde araştırma kapsamında incelenen çalışmaların genellikle küçük ve orta büyüklükte örneklem üzerinde çalıştığı görülmektedir. Araştırmaların çoğunluğunda deney ve kontrol grubu bulunması sebebiyle örneklem sayılarının birbirine yakın ve az sayıda olduğu görülmektedir.

Araştırmada dokuzuncu olarak çalışmaların veri toplama araçlarına göre dağılımı Tablo 9’da verilmiştir.

Tablo 9. Çalışmaların Veri Toplama Aracı Temasına Göre Dağılımı

Araştırma Yöntemi	Veri Toplama Aracı	f	%
Nicel	Ölçek/Anket	23	41,0
	Başarı Testi	12	21,4
	Toplam	35	61,4
Nitel	Görüşme	10	17,8
	Doküman tarama	7	12,5
	Gözlem	3	5,3
	Alternatif değerlendirme	1	1,7
	Toplam	21	37,6
TOPLAM		56	100

Tablo 9’a bakıldığında yapılan araştırmalarda en çok kullanılan veri toplama aracının ölçek/ anket olduğu görülmüştür. Ölçeklerde ise beşli ve üçlü likert tipi kullanılmıştır. Bunun sebebi ise çalışmaların nicel yöntemi ağırlıklı olarak kullanmasıdır. Ölçek/anketten sonra ise en çok kullanılan veri toplama araçlarının başarı testleri ve nitel yöntemler bünyesinde kullanılan görüşme olduğu görülmektedir. Konunun derinlemesine ve çok yönlü ele alınması için nicel veri toplama araçlarının yanına nitel veri toplama araçları da eklenmiştir. Burada ise en çok görüşme ve doküman tarama bünyesindeki günlükler kullanılmıştır.

Araştırmada onuncu olarak çalışmaların veri analiz yöntemine göre dağılımı Tablo 10’da verilmiştir.

Tablo 10. Çalışmaların Veri Analiz Yöntemi Temasına Göre Dağılımı

Veri Analiz Yöntemi	Alt Kategori	f	%
Betimsel	Frekans/Yüzde	9	13,84
	Ortalama/Standart Sapma	2	3,07
	Toplam	11	16,91
Kestirimsel	t-testi	19	29,23
	Non-Parametrik Testler	13	20
	ANOVA/ANCOVA	8	12,30
	Korelasyon Testleri	1	1,53
	Toplam	41	63,06
Nitel	İçerik Analizi	6	9,23
	Betimsel Analiz	5	7,69
	Doküman İnceleme	1	1,53
	Betimsel+İçerik Analizi	1	1,53
	Toplam	13	19,98
TOPLAM		65	100

Tablo 10 incelendiğinde çalışmalarda sıklıkla kestirimsel yöntemlerin kullanıldığı görülmektedir. Kestirimsel yöntemlerden t testi, non-parametrik testler, ANOVA/ANCOVA ve korelasyon testlerinin kullanıldığı belirlenmiştir. Bununla birlikte

çalışmalarda nitel analiz yöntemlerinden ise içerik analizi ve betimsel analiz gibi yöntemlere başvurulduğu görülmektedir.

SONUÇ VE TARTIŞMA

Düşünmek sınırsız bir eylemdir ve aklın çevresiyle ilişki içerisinde yürüttüğü yani çevresel etkilerle ilintili bir süreç olarak ifade edilebilir. 21. yüzyıl becerileri düşünme eylemi üzerine inşa edilmiş ve bireylerden bu becerilere sahip olmaları istenmiştir. Bu nedenle 2005 yılından itibaren eğitim sisteminde ve öğretim programlarında yenilikler yapılmış ve programlarda öğrencilerin bu becerileri kazanması ya da var olan becerilerini geliştirmesi için etkinlikler tasarlanma yoluna gidilmiştir. Bu becerilerden biri olan yansıtıcı düşünme; eleştirel düşünme ve yaratıcı düşünme ile birlikte hem günlük hayatta hem de derslerde bireylerden beklenen üst düzey düşünme becerilerindedir. Güneş (2012)'e göre yansıtıcı düşünme istendik ya da istenmedik öğrenmelerin bireyin hayatında uygulaması ve çevresine aktarması sürecidir. Bu çalışmada ülkemizde yazılan lisansüstü tezlerin çeşitli dersler bağlamında yansıtıcı düşünmeyi nasıl ele aldıklarına bakılmıştır. Elde edilen bulgulardan yola çıkılarak çıkarımlarda bulunulmuştur.

Üst düzey düşünme becerilerinden olan yansıtıcı düşünme becerisinin çeşitli dersler bağlamındaki etkisini inceleyen 27 adet tez çalışması yapılmakla birlikte bu tezlerin 18'i yüksek lisans 9'i ise doktora tezi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bulgulardan hareketle akademik anlamda doktora düzeyinde yazılan tezlerde yansıtıcı düşünmenin daha az ele alındığı görülmüştür. Bu bulgulara paralel olarak Akdemir ve Karakuş (2016)'un yaptıkları meta-analiz çalışmasında da 23 tane yüksek lisans tezi ve 4 tane de doktora tezi incelemiştir ki bu durum çalışmamızın bulgularıyla paraleldir. Bu bağlamda yansıtıcı düşünme ile ilgili doktora tezlerinin sayıca henüz istenen seviyeye ulaşmadığı görülmüştür ve özellikle doktora düzeyinde yazılan tezlerde yansıtıcı düşünmenin ele alınmasının oldukça ehemmiyetli olduğu anlaşılmıştır. Ayrıca yazılan tezlerin yayın dillerine bakıldığında 25 tanesi Türkçe 2 tanesi ise İngilizce olarak yazılmıştır. İngilizce ve Türkçe yayın dillerinde yazılan tezler arasındaki farkın fazla olması, ülkemizde uluslararası literatürde takip edilen çalışmaların az olduğunu göstermektedir. Aradaki farkın kapanması ve uluslararası literatürde takip edilen çalışmaların sayıca artması gerektiği ifade edilebilir.

2005 yılında yenilenen eğitim programında davranışçı yaklaşımdan yapılandırmacı yaklaşıma geçilmesiyle üst düzey düşünme becerilerinin önemi artmıştır. Öneminin artmasıyla birlikte Türkiye'de yansıtıcı düşünme ile ilgili çalışmaların da başladığı görülmektedir. Türkiye'de çeşitli dersler bağlamında yansıtıcı düşünmeyle ilgili çalışmalar en erken 2008 yılında yapılmıştır. Bunu takiben devam eden beş yılda çalışmaların sayısı benzer şekilde devam etmiş olup 2014 yılında çalışmaların sayısında artış görülmüştür. 2014, 2015 ve 2019 yıllarında dört çalışma, 2017 yılında beş çalışma, 2018 yılında ise üç çalışmanın yapıldığı belirlenmiştir.

Çalışmada incelenen diğer tema, çalışmaların konusu olmuştur. Buna göre yapılan çalışmada incelenen konular bir program, uygulama veya yöntemin yansıtıcı düşünmeye etkisi, yansıtıcı düşünmenin bağımsız değişken olduğu çalışmalar ve

yansıtıcı düşünme ile birtakım olguların ilişkisine yönelik çalışmalar olarak kategorize edilmiştir. Bununla birlikte incelenen çalışmalarda en çok yansıtıcı günlüklerin yansıtıcı düşünme becerisine etkisi ve yansıtıcı düşünme becerisinin akademik başarı ve tutuma etkisine odaklanan çalışmalar yer almaktadır. Bununla birlikte birçok olgunun yansıtıcı düşünmeye etkisi veya bu beceri ile ilişkisi çalışmalarda konu edilmiştir.

Çalışmaların yöntem temasına göre dağılımı incelendiğinde nicel yöntemin nitel ve karma yönteme göre daha çok tercih edildiği görülmüştür. Nicel yöntemden elde edilen bulguların genellenebilir olması çalışmalarda nicel yöntemi kullanma durumunu arttırmaktadır. Fakat çalışmalar nicel olarak yürütülse bile içerisinde nitel verilere de yer vermişlerdir. Bu durum ise çalışmanın derinliğini ve çok yönlülüğünü arttırmıştır. Bunların dışında kendi başına nitel ve karma yöntemler oldukça az kullanılmıştır. Bu çalışmanın bulgularına paralel olarak Yılmaz'ın (2018) '*Düşünme Becerilerine İlişkin Lisansüstü Tezlerin İncelenmesi*' adlı çalışmasında yazılan tezlerde % 68 oranında nicel yöntemin kullanıldığı % 19 karma ve % 13 nitel yöntemlerin kullanıldığı belirlenmiştir.

Eğmir (2019) '*Öğretmen Eğitiminde Yansıtıcı Düşünme Uygulamalarına İlişkin Türkiye'de Yapılmış Çalışmaların Analizi*' adlı çalışmasında ise bu araştırmmanın aksine Türkiye'de yapılmış çalışmalarda nitel yöntemin nicel ve karma yönteme göre daha fazla kullanıldığı belirtilmiştir. Eğmir'in (2019) çalışmasında yüksek lisans ve doktora tezlerinin yanında makale çalışmalarının da ele alınması nitel yöntemin kullanılma durumunu arttırmıştır. Koç (2015) ise yaptığı çalışmada yüksek lisans tezlerinde nitel ve karma yönteme göre % 61'lik oranla nicel yöntemin kullanıldığını tespit etmiştir. Doktora tezlerinde ise en çok kullanılan yöntem olarak karma yöntemi göstermiştir. Bu çalışmada is doktora tezlerinde de nicel yöntemin baskın olarak kullanıldığı sonucuna varılmıştır. Sonuç olarak nitel, nicel ve karma yöntemlerin aynı oranda çalışmalarda kullanılması gerekliliği ön plana çıkmaktadır.

Çalışmaların desenlerine göre farklılaşma durumu incelendiğinde nicel yöntemin kullanılmasına paralel olarak nicel yöntem desenlerinden deneysel desenin tez çalışmalarında sıklıkla tercih edildiği görülmektedir. Genellikle kontrol ve deney gruplu çalışmalarda yansıtıcı düşünmenin çeşitli değişkenlere etkisi incelendiğinden öntest-sontest yönteminin kullanılması oldukça olağandır. Nicel çalışmalar içerisine nitel verilerin eklendiği çalışmalarda ise durum çalışmaları ya da öğretmen- öğrenci görüşleri alınmıştır. Karma yöntem ve nitel yöntem desenleri sayıca oldukça azdır. Bu durum veri çeşitliliğini düşürmekte ve çalışmaların benzer sonuçlar doğurmasına neden olmaktadır.

Çalışmaların örneklem türü açısından incelenmesinde alt başlıklar ders ve gruptur. Ders başlığında ilkökul, ortaokul, lise ve üniversite derslerini kapsayan toplam on ders bulunmaktadır. Bu dersler yabancı dil, Türkçe, matematik, sosyal bilgiler, fen bilimleri, hayat bilgisi, bilişim teknolojileri, biyoloji, kimyadır. En çok çalışma bulunan ders yabancı dil dersidir. Yabancı dilden sonra fen bilimleri ve sosyal bilgiler olmuştur. Kaşarcı (2013) yaptığı yüksek lisans tezi kapsamında en çok sosyal ve fen dersleri bağlamında becerinin incelendiği sonucuna varmıştır. Bu çalışmaya paralel olarak sosyal ve fen grubu derslerinin yoğun olarak ele alındığı görülse de yabancı dilin de bu çalışmada elde edilen bulgulara göre sık ele alınan bir ders olduğu söylenebilir. En az

çalışma bulunan dersler ise genel konfeksiyon dersi, biyoloji ve kimya dersleridir. Grup başlığında çalışmaların öğretmen adayı veya öğrenci üzerinde yapılması incelenmiştir. Bulunan sonuçlara göre 27 çalışmanın 24'ü öğrenciler üzerinde üçü ise öğretmen adayları üzerinde yapılmıştır. Akdemir ve Karakuş'un (2016) yaptıkları çalışmada elde edilen bulgulara göre ilkokul ve ortaokul düzeyinde ele alınan çalışmaların yükseköğretim düzeyinde ele alınan çalışmalardan fazla olduğu sonucuna varılmıştır.

Çalışmaların örneklem büyüklükleri incelendiğinde örneklem büyüklükleri 1-30, 31-60, 61-90 ve 91 üzeri olarak belirlenmiştir. Örneklem büyüklüğüne göre çalışmalar benzer oranda dağılmıştır. İncelenen çalışmaların geneli deney ve kontrol grubundan oluştuğu için örneklem büyüklüğü 31-60 arasında yoğunlaşmıştır. Kaşarcı (2013)'nın yaptığı araştırmada ise çalışmaların örneklem büyüklüğünün orta büyüklükte sayılabilecek örneklemeler olduğu sonucuna varılmıştır. Buradan da deney kontrol gruplu çalışmaların yoğunlukta olduğu anlaşılmaktadır.

Çalışmada incelenen araştırmalarda genel olarak nicel yöntemlerde kullanılan ölçek/anket veri toplama aracı kullanılmıştır. Çoktan seçmeli başarı testleri de ölçek/anketten sonra en çok kullanılan veri toplama aracı olmuştur. Nitel verilerde ise gözlem, görüşme ve dokümanlar sıkça kullanılmıştır. Örneklem grubunun özelliklerini öğrenmek için ise kişisel bilgi formları kullanılmıştır. Özbey ve Şama (2017)'nin yaptıkları çalışmada ölçek kullanımının diğer veri toplama araçlarına göre daha çok kullanıldığı görülmektedir ve bu çalışmanın bulgularını destekleyecek nitelikte araştırma sonuçları ile paraleldir.

Seçer, Ay, Ozan ve Yılmaz'ın (2014) araştırmalarında ULAKBİM veri tabanı ve rehberlik ve psikolojik danışma alanında yayın yapan toplam 24 dergi analiz kapsamına alınmış ve bu dergilerde yayınlanan toplam 250 makale incelenmiştir. Yapılan incelemeler ve bulunan bulgular doğrultusunda veri toplama aracı olarak ağırlıklı olarak ölçek/anket kullanıldığı ve araştırma eğilimlerinin nicel yöntem üzerine olduğu belirlenmiştir ki bu araştırma bulguları da yapılan araştırmanın bulguları ile paraleldir.

Çalışmalar veri analiz yöntemleri temasına göre betimsel yöntem, kestirimsel yöntem ve nitel yöntem başlıkları altında incelenmiştir. 27 çalışmada en çok kestirimsel yöntem kullanılmıştır. Betimsel ve nitel yöntemlere göre analiz edilen çalışmalar benzer sayıdadır. Çalışmalarda toplam 41 tane kestirimsel analiz yöntemi kullanılmış olup bunlar toplam çalışmaların % 64'ünü oluşturmaktadır. Kestirimsel yöntemler olarak t-testi, korelasyon testleri, ANAVO/ANCOVA ve non- parametrik testler kullanılmıştır. Betimsel yöntemlerde frekans ve yüzde hesaplamaları ile ortalama ve standart sapma kullanılmış; nitel yöntemlerde ise betimsel analiz ve içerik analizi sıkça kullanılmıştır. Özbey ve Şama (2017) ise yaptıkları araştırmada parametrik testlerin daha çok kullanıldığını belirtmişlerdir. Bu durumda kestirimsel analiz yönteminin daha çok kullanıldığı bu çalışma ile de teyit edilmiştir.

Son olarak incelenen çalışmaların çeşitli dersler bağlamında sonuçlarına yer verilmiştir. Çalışmaların sonuçlarına genel olarak bakılacak olursa yansıtıcı düşünme ile akademik başarı ve tutum arasında doğrusal bir ilişki olduğu söylenebilir. Dört çalışmada araştırmacılar yansıtıcı düşünme etkinliklerinin MEB'in programda önerdiği

etkinliklere göre daha kalıcı öğrenmeler gerçekleştirdiğini, bu etkinlikleri öğrencilerin programda önerilen etkinliklerden daha çok sevdiklerini, daha çok katılım gösterdiklerini ve daha kolay benimsediklerini belirlemiştir. Çalışmaların öneriler kısmında ders kitaplarında, öğretim sürecinde, programların tasarlanması aşamasında yansıtıcı düşünme etkinliklerine yer verilmesi ve üst düzey düşünmeyi gerektiren ve problem çözmeyi kapsayan derslerde daha çok kullanılması gerektiğinden bahsedilmiştir. Bununla birlikte yansıtıcı düşünme akademik başarıyı artırırken akademik stres üzerinde etki gösterdiği görülmemiştir. Ayrıca bir çalışmada yansıtıcı düşünme etkinliklerinin öğrencilere dair akademik başarıyı ve kitap okuma alışkanlığını geliştirdiği görülmektedir. Diğer yandan öğrencilerle yapılan görüşmeler sonucunda yansıtıcı düşünme etkinliklerini sevdikleri ve diğer derslerde kullanılmasını istedikleri ortaya konmuştur (Altuntaş, 2019; Bilgiç, 2017; Erdoğan, 2019; Ersözlü, 2008; Gedikoğlu, 2015; Güneş, 2015; Keskinkılıç, 2010; Kırnık, 2010; Yavuz, 2017; Yetim, 2014; Yiğitel, 2015)

Yansıtıcı düşünmeye, allestorik yöntem, teknoloji entegrasyon matrisi, işbirlikli öğrenme ve MEB vitamin eğilim yazılımlarının etkisinin incelendiği çalışmalarda ise çalışma sonuçlarına göre bu yöntemlerin yansıtıcı düşünme üzerinde etkili olduğu görülmüştür. Bu yöntemler kullanıldığında öğrencilerin akademik başarıları ve yansıtıcı düşünme eğilimlerinin arttığı çalışmaların sonucunda açığa çıkarılmıştır. Bu sonuçlara bakılarak yapılandırmacı yaklaşımla hazırlanan etkinliklerin yansıtıcı düşünmeye ve öğrencilerin akademik başarılarına olumlu yönde etki ettiği ifade edilebilir (Babaoğlu, 2018; Erbil, 2014; Sünkür, 2013; Tenkoğlu, 2017; Yavuz, 2017; Yıldırım, 2013).

Öğrencilerin ve öğretmen adaylarının tuttukları günlükler ve yazdıkları bloglarda yansıtıcı düşünmenin etkisi açıkça görülmektedir. Öğretmen adaylarının etkinliklerini anlattıkları kısımda yansıtma ve eleştirel yansıtma boyutunda yazdıkları görülmüştür. (Aksar, 2018; Cengiz, 2014; Çiğdem, 2012; Korkmazgil, 2009). Çalışmalarda yapılan başarı testlerinde yansıtıcı düşünmenin sonuca büyük bir etkisi olmadığı görülmüşse de dersin tutumuna, başarı puanlarına, ders notlarına yansıtıcı düşünmenin etkisinin büyük olduğu görülmüştür. Özellikle yansıtıcı düşünme becerisi gelişmiş bireylerin derse olan ilgisinin arttığı saptanmıştır. Ayrıca öğretmen adaylarında öz-değerlendirme ve akran değerlendirme üzerinde yansıtıcı düşünmenin oldukça etkili olduğu da incelenen çalışmalarda ortaya çıkarılmıştır (Çakır, 2019; Dursun, 2015; Gümüşok, 2014; Türk, 2017).

Yansıtıcı düşünme ile özerk düşünme ve başarı eğilimleri arasında yapılan çalışma da pozitif bir ilişki olduğunu ortaya konmuştur. Yani yansıtıcı düşünme öğrencilerin özerk düşünme ve başarıya olan eğilimlerini olumlu yönde etkilemektedir (Ilıman, 2018). Yansıtıcı düşünmenin akademik başarıya direkt etkisi olduğu kadar düşünme becerileri üzerine de etkisi olduğu görülmüştür. Sonuç olarak incelenen çalışmalar özelinde yansıtıcı düşünme etkinliklerinin kalıcı öğrenmeler ortaya çıkardığı, öğrencilerin derse olan tutumlarını olumlu etkilediği, akademik başarıları üzerinde olumlu sonuçlar doğurduğu çalışmalar ile saptanmıştır. Ayrıca çeşitli model ve yapılandırmacı etkinlikler kapsamında yürütülen öğretimlerin hem yansıtıcı düşünme üzerine hem de öğrencilerin akademik başarıları üzerine etkili olduğu belirlenmiştir.

Yapılan araştırma sonucunda çalışmaların nicel yöntemde yoğunlaştığı görülmüştür bu yüzden araştırmacıların nitel ve karma yöntem üzerine yoğunlaşması önerilmektedir. Ayrıca yapılan incelemeler sonucunda yansıtıcı düşünmeyle ilgili yayın dilinin Türkçe olması uluslararası yayınlarda takip edilen çalışma sayısının azlığını göstermektedir. Bu yüzden çalışmaların yayın dilinin İngilizce olarak yapılması öneri olarak ifade edilebilir. Bununla beraber daha çok doktora tezi yazılmasının, becerinin derinlemesine incelenmesi noktasında faydalı olacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Akdemir, H. & Karakuş, M. (2016). Yaratıcı drama yönteminin akademik başarı üzerine etkisi: bir meta-analiz çalışması. *International Journal of Active Learning*, 1 (2), 55-67.
- Aksar, M. (2018). İlköğretim fen bilimleri dersinde kullanılan yansıtıcı düşünmeyi geliştirici öğrenme günlükleriyle sürecin değerlendirilmesi ve günlükler hakkında öğrenci görüşleri. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Erciyes Üniversitesi, Kayseri.
- Altuntaş, L. (2019). İlköğretim 7. sınıf öğrencilerinin matematik dersinde problem çözmeye yönelik yansıtıcı düşünme becerileri ile matematik dersine yönelik tutum ve başarıları arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul.
- Babaoğlu, H. M. (2018). 5. sınıf İngilizce dersinde allosterik öğrenme modelinin öğrencilerin eleştirel düşünme ve problem çözmeye yönelik yansıtıcı düşünme becerilerine etkisi. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Siirt Üniversitesi, Siirt.
- Bilgiç, C. (2017). İlköğretim öğrencilerin problem çözmeye yönelik yansıtıcı düşünme becerileri ve sosyal bilgiler dersi akademik başarıları. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Uşak Üniversitesi, Uşak.
- Boud, D., Keogh, R. & Walker, D. (1994). *Reflection: Turning experience into learning*. New York City: Nichols.
- Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E. K., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. & Demirel, F. (2012). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi.
- Cengiz, C. (2014). Fen bilgisi öğretmen adaylarının genel kimya laboratuvarı dersinde hazırladıkları yansıtıcı günlüklerin yansıtıcı düşünme ve akademik başarıları üzerine etkisi. *Yayınlanmamış Doktora Tezi*. Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon.
- Çakır, A. (2019). İlköğretim 7.sınıf sosyal bilgiler dersinde yansıtıcı düşünme etkinliklerinin öğrencilerin tarihsel okuryazarlık başarılarına ve tutumlarına etkisi. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Cumhuriyet Üniversitesi, Sivas.
- Çiğdem, H. (2012). Bilişim teknolojileri öğretmen adaylarının öğretmenlik uygulaması dersinde blog aracılığı ile tuttukları günlüklerin yansıtıcı düşünme düzeylerine etkisi. *Yayınlanmamış Doktora Tezi*. Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
- Dewey, J. (1933). *How we think: A restatement of the relation of reflective thinking to the educative process*. Boston: Heath and Company.
- Duban, N. & Yanpar Yelken, T. (2010). Öğretmen adaylarının yansıtıcı düşünme eğilimleri ve yansıtıcı öğretmen özellikleriyle ilgili görüşleri. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimsel Enstitüsü Dergisi*, 19 (2), 343-360.
- Dursun, F. (2015). Yansıtıcı düşünmeyi geliştirici tekniklere göre hazırlanan genel konfeksiyon teknolojisi dersi programının akademik başarı ve tutuma etkisi. *Yayınlanmamış Doktora Tezi*. Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Bolu.

- Eğmir, E. (2019). Öğretmen eğitiminde yansıtıcı düşünme uygulamalarına ilişkin Türkiye’de yapılmış çalışmaların analizi. *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 19(1), 194-212.
- Erbil, D. G. (2014). İlkokul 3.sınıf Hayat Bilgisi dersinde işbirlikli öğrenme yönteminin öğrencilerin akademik başarılarına, demokratik tutumlarına ve yansıtıcı düşünme becerilerine etkisi. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Erdoğan, R. (2019). İlkokul 4. sınıf Türkçe dersinde yansıtıcı düşünme destekli yaratıcı yazma çalışmalarının öğrencilerin yaratıcı yazma becerilerine etkisinin incelenmesi. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Rize.
- Ersözlü, Z. N. (2008). Yansıtıcı düşünmeyi geliştirici etkinliklerin ilköğretim 5. sınıf öğrencilerinin sosyal bilgiler dersindeki akademik başarılarına ve tutumlarına etkisi. *Yayınlanmamış Doktora Tezi*. Fırat Üniversitesi, Elazığ.
- Gedikoğlu, E. (2015). Yansıtıcı düşünme etkinlikleri destekli modüler öğretimin 5. sınıf bilişim teknolojileri ve yazılım dersinde öğrencilerin akademik başarılarına etkisi. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Bartın Üniversitesi, Bartın.
- Gelter, H. (2003). Why is reflective thinking uncommon. *Reflective Practice*, 4 (3), 337-345.
- Gümüşok, F. (2014). İngiliz dili öğretmen adaylarını değerlendirme sürecine dahil etme: Uygulama dersinde yansıtıcı düşünme olarak öz-değerlendirme ve akran-değerlendirme. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara.
- Güneş, F. (2012). Öğrencilerin düşünme becerilerini geliştirme. *Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi*, 32, 127-146.
- Güneş, K. (2015). Bilim sanat merkezi öğrencilerinin problem çözmeye yönelik yansıtıcı düşünme becerileri, matematik dersine yönelik tutumları ve matematik başarılarının incelenmesi etkisi. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Ilıman, M. (2018). Özerk öğrenme, yansıtıcı düşünme ve başarı yönelimleri arasındaki ilişkiler: İngilizce dersi örneği. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale.
- Kaşarcı, İ. (2013). Proje tabanlı öğrenme yaklaşımının öğrencilerin akademik başarı ve tutumlarına etkisi: Bir meta-analiz çalışması. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Osmangazi Üniversitesi, Eskişehir.
- Kesici, A. (2019). Eğitimde postmodern durum: Yapılandırmacılık, *İnsan & İnsan*, 6 (20), 219-238.
- Keskinkılıç, G. (2010). İlköğretim 7. sınıf fen ve teknoloji dersinde uygulanan yansıtıcı düşünmeye dayalı etkinliklerin bilimsel süreç becerilerinin gelişimine ve başarıya etkisi. *Yayınlanmamış Doktora Tezi*. Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Kırnık, D. (2010). İlköğretim 5.sınıf Türkçe dersinde yansıtıcı düşünmeyi geliştirici etkinliklerin öğrenci başarısına etkisi. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Fırat Üniversitesi, Elazığ.

- Koç, S. E. (2015). Türkiye’de ilköğretim programlarının değerlendirilmesine yönelik yapılan lisansüstü tezlerin incelenmesi (2005–2014). *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 16 (1), 198-216.
- Korkmazgil, S. (2009). Uygulama dersinde blog kullanımı yabancı diller eğitimi bölümündeki öğretmen adaylarının yansıtıcı düşüncelerini nasıl geliştirir? *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara.
- MEB (2018). *Matematik dersi (1-8. sınıflar) öğretim programı*. Ankara: MEB Yayınevi.
- MEB (2018). *Sosyal bilgiler dersi (4-7. sınıflar) öğretim programı*. Ankara: MEB Yayınevi.
- MEB (2015). *Türkçe dersi (1-8. sınıflar) öğretim programı*. Ankara: MEB Yayınevi.
- Özbey, Ö. F. & Şama, E. (2017). 2012-2016 arasındaki yıllarda çevre eğitimi kapsamında yayımlanan lisansüstü tezlerin incelenmesi. *Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6 (1), 212-226.
- Seçer, İ., Ay, İ., Ozan, C. & Yılmaz, B. (2014). Rehberlik ve psikolojik danışma alanındaki araştırma eğilimleri: Bir içerik analizi. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 5 (41), 49-60.
- Shermis, S. S. (1992). *Critical thinking: Helping students learn reflectively*. Bloomington: EDINFO Press.
- Sünkür, M. Ö. (2013). Fen ve teknoloji dersinde tahmin et-gözle-açıkla yöntemi ile desteklenmiş yansıtıcı düşünmeye dayalı etkinlik uygulamalarının değerlendirilmesi. *Yayınlanmamış Doktora Tezi*. İnönü Üniversitesi, Malatya.
- Tanrıöğen, A. (2014). (Ed.) *Bilimsel araştırma yöntemleri* (4. baskı). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Tenkoğlu, H. (2017). Fen bilimleri dersinde teknoloji entegrasyon matrisi modelinin öğrencilerin teknoloji standartları, yansıtıcı düşünme becerileri ve akademik başarılarına etkisi. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Amasya Üniversitesi, Amasya.
- Türk, N. (2017). İlkokul 4. sınıf sosyal bilgiler dersinde yansıtıcı düşünme uygulamalarının öğrencilerin sosyal bilgiler dersine ve çevreye yönelik tutumlarına etkisi. *Yayınlanmamış Doktora Tezi*. Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Türk Dil Kurumu (2009). *Güncel Türkçe sözlüğü*. <https://sozluk.gov.tr> adresinden erişilmiştir. (Erişim Tarihi: 21.11.2019)
- Ünver, G. (2003). *Yansıtıcı düşünme*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Üstün, G. (2011). Sınıf öğretmenlerinin yansıtıcı düşünme eğilimleri ile demokratik tutumları arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Yavuz, A. (2017). İlkokul hayat bilgisi dersinde bilişim teknolojileri destekli yansıtıcı düşünme etkinliklerinin öğrencilerin ders başarısına ve tutumuna etkisi. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Rize.

- Yavuz, Ö. (2017). İşbirliğine dayalı öğrenmenin İngilizce dersinde akademik başarıya, derse yönelik tutuma, yansıtıcı düşünme becerisine ve algılanan araçsallık düzeyine etkisi. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Bülent Ecevit Üniversitesi, Zonguldak.
- Yetim, N. (2014). Ortaöğretim öğrencilerinde yansıtıcı düşünme becerisi, akademik stres düzeyi ve yabancı dil dersi akademik başarı ilişkisi. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Tokat.
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldırım, N. (2013). Ortaokul 5. sınıf fen ve teknoloji dersinde kullanılan MEB vitamin eğitim yazılımının öğrencilerin yansıtıcı düşünme becerilerine ve erişilerine etkisinin incelenmesi. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Necmettin Erbakan Üniversitesi, Konya.
- Yılmaz, N. Y. (2018). Düşünme becerilerine ilişkin lisansüstü tezlerin incelenmesi. *Eğitim Bilimleri ve Öğrenme Teknolojileri Dergisi*, 1 (1), 32-38.
- Yiğitel, S. (2015). Ortaöğretim biyoloji dersi öğretiminde uygulanan yansıtıcı düşünmeyi geliştirme etkinliklerinin öğrencilerin akademik başarı ve tutumları üzerindeki etkisi. *Yayınlanmamış Doktora Tezi*. Gazi Üniversitesi, Ankara.

Researcher: Social Science Studies

(2020) Cilt 8 / Sayı 2, s. 81-98

Geliş Tarihi: 31.03.2020 Kabul Tarihi: 30.05.2020 Online Yayın Tarihi: 29.06.2020

“Matelasse” Kumaşlar ve Özellikleri

Fatma Nur BAŞARAN ¹, Nazan ÖZCAN ²

Özet

Tekstil, ilk hammaddeden ürüne ve kullanım talimatlarına kadar tüm süreçleri kapsayan çok geniş bir kavramdır ve en temel ihtiyaçtan moda akımlarına, teknolojik gelişmelere göre şekillenen ürünler sunmaktadır. Her kullanım alanı yapı, biçim, doku, görünüm vb. farklılıklar gerektirmektedir. Böylece ortaya çıkan üretim ve malzeme çeşitliliğinin her kesimde tanınabilirliği, karakteristik özellikleri doğrultusunda geliştirilen özel sınıflama ve isimlendirmelerle sağlanmaktadır. Tekstil sektöründe bazı ürünler üretim anında kendine has özelliklere sahip olmakta, bazıları bitim işlemleri veya dikiş gibi tekniklerle son ürün haline gelmektedir. Günümüzde teknolojik sistemler sayesinde üretim süreçlerinde şekillenen ve bu yönüyle yorganlama veya kapitone terimlerinden ayrılan Matelasse kumaşlar, iki kumaş katı arasında dolgu malzemesi kullanılarak üretilen, kalın, bileşik yapılardır. Matelasse terimi, Marsilya (Fransa) eyaletinin geleneksel el sanatı olan ve yorganlama tekniği ile yapılan kapitone teriminin taklit edilmesi ile üretilmiş kumaşlar için kullanılmış ve bu kumaşlar kadın giysilerinin bir parçası olarak iç cepliklerde değerlendirilmiştir. Popülerliği artan ve oldukça dikkat çeken bu kumaş, moda ürününe dönüştürülerek önce iç giyimde daha sonra birçok giyside tercih edilir hale gelmiş, hızlı üretimi için jakarlı sistemler geliştirilmiştir. Farklı fonksiyonlarda kullanılmak üzere fiziki ve teknik özellikleri değerlendirilen kumaş, çeşitli versiyonlarla üretilerek patentleri alınmıştır. Hatta bu patent bilgileri ünlü modacılar tarafından ultra düzeyde geliştirilerek koleksiyonlarda kullanılmasına ve marka yüzü olmasına rağmen literatürde üretim süreçleri ve teknik açıdan ele alan araştırmaya pek rastlanmamaktadır. Bu yönde üretim yapan işletmelerde ise kapitone, pike örgü, torba örgü gibi çeşitli isimlerle anılmaktadır. Ortak terim kullanımını sağlamak, üretim ve teknik özellikleri ile örneklemek amacıyla ele alınan bu çalışmada; rölyef/hacimli yüzey, zengin desen olanakları, yumuşak doku özellikleri ile kullanım alanı artan Matelasse kumaşlar, dokuma ve örme kumaş gruplarında incelenmiştir. Literatür ve saha çalışması ile Matelasse kumaşların tarihteki yeri, teknik özellikleri, üretim yöntemleri vb. hakkında elde edilen bilgiler değerlendirilmiş, teknik analizleri yapılarak kumaş simülasyonları hazırlanmıştır.

Anahtar kelimeler: Matelasse, tekstil, dokuma, örme.

“Matelasse” Fabrics and Properties

Abstract

Textile is a very wide concept that covers all processes ranging from the first raw material to the product and instructions for use, and offers products from the most basic need to fashion trends, which are shaped according to the technological developments. Each area of use requires differences such as structure, shape, texture, appearance, etc. Thus, the recognition of the

¹ Doç. Dr., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, fatma.basaran@hbv.edu.tr, ORCID: 0000-0002-6024-1709

² Öğr. Gör., Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, nozcan@nku.edu.tr, ORCID: 0000-0001-5352-3735

production and material diversity in every segment of the society is ensured by special classifications and nomenclature developed in line with its characteristic features. Some products in the textile industry have unique features at the time of production, while some turn into end products with techniques such as finishing processes or sewing. Today, Matelasse fabrics, which are shaped in production processes thanks to technological systems and separated from quilting terms in this respect, are thick, composite structures produced by using filling material between two fabric layers. The term Matelasse was used for fabrics produced by imitation of quilts made by quilting technique, which is the traditional handicraft of the province of Marseille (France), and these fabrics were evaluated in inner pockets as part of women's clothing. This fabric, which is increasing in popularity and attracting attention, has been transformed into a fashion product, has initially become preferred in underwear and then in many garments, and jacquard systems have been developed for its rapid production. The fabric, whose physical and technical properties have been evaluated for use in different functions, has been produced in various versions and patents have been obtained. In fact, although this patent information has been developed at a superior level and used in collections by famous fashion designers and it has a brand face, there is not much research in the literature that deals with production processes and technical aspects. In companies producing in this direction, it is known by various names such as quilting, pique knitting and bag knitting. In this study, which was conducted in order to ensure the use of common terms and exemplify them with their production and technical characteristics, Matelasse fabrics, the usage area of which increased with relief / bulky surface, rich pattern possibilities, soft texture properties, were examined in woven and knitted fabric groups. With the literature and field work, the information obtained about Matelasse fabrics' place in history, technical features, production methods etc. was evaluated, and fabric simulations were prepared by making technical analyses.

Keywords: Matelasse, textile, weaving, knitting

GİRİŞ

Kumaş, sosyal, kültürel ve ekonomik değişkenlerle belirlenen ihtiyaçlar doğrultusunda gelişim gösteren, malzeme özellikleri, örgü çeşitleri, üretim yöntemleri ile şekillenen bir tekstil ürünüdür. Kumaş türleri, kullanılan farklı malzeme ve yöntemlere göre yüzeylerinde havlı, tüylü, akışkan, metalik, transparan, hacimli görünüm taşımakta ve avangard çalışmalarla çeşitlenerek üç boyutlu formlarla şekillenmektedir (Halaçeli Metlioğlu, 2015, s.88; Berber, 2019, s.1). Farklı ifadelerle nitelendirilen bu kumaşlar, doğal dokuların inişli çıkışlı özelliklerinin taklit edilmesi, en, boy ve yükseklik ölçülerinde değişiklik yapılması ve kumaş yüzeyine taşınması, kumaşın yapısal özellikleri veya uygulanan işlemlerle elde edilmektedir (Berber, 2019, s.1; Halaçeli Metlioğlu, 2015, s.97; Schoesser, 1995, s.57).

Üç boyutlu, rölyef veya hacimli olarak ifade edilen bu kumaşlarda, yapı ve malzeme birlikteliği ile kabarık, gözenekli, çukurlu vb. etkiler elde edilmektedir. Örgü kumaşın iç yapısını etkilediği gibi, iplik özellikleri ile birlikte yüzey yapısını da oluşturarak görünümünü büyük ölçüde etkilemektedir (Başer, 2005, s.10). Elyaf ya da iplik, sahip olduğu karakteristik özelliklere bağlı olarak ya dokuma esnasında ya da sonrasında, kumaşa uygulanan özel işlemlerle uzama, kısalma, esneme, büzülme şeklinde kabarmalar ve yükselmeler yapmakta, elde edilen şekiller kumaş yüzeyinde rölyef algı oluşturmaktadır (Berber ve Başaran, 2018, s.57; Halaçeli, 2009, s.5).

Rölyef algı; kumaşlarda görsel ve fiziksel özelliklerle ifade edilen bir olgudur ve

dokuma eyleminde kendi iç dinamikleri aracılığı ile tasarım öğeleri, örgü, iplik, sıklık vb. unsurların kullanıma bağlı olarak farklı yüzey etkileri ile sağlanmaktadır. Bazen tek bir faktör istenen rölyef etkinin oluşturulması için yeterli olabilirken, bazı kumaşlarda bu etki birkaç faktörün bir arada kullanılması ile daha da arttırılabilmektedir. Rölyef etki, hem dokuma esnasında hem de sonrasında elde edilen yüzeyin referans kabul edilip altında ya da üstünde oluşturulmaktadır (Berber ve Başaran, 2018, s.59; Berber, 2019, s.3). Rölyef etkili/hacimli kumaşlara klok, çift katlı ve üç katlı yapılar, kapitoneler, değişen yüzölçümlü yapılar ve matelasse kumaşlar örnek olarak gösterilmektedir (Halaçeli, 2009, s.84).

Matelasse kumaşlar karakteristik özellikleri bakımından rölyef yapıları kumaş türünün en belirgin temsilcilerinden biridir. Yapısal ve fiziksel özelliği bakımından yüzeyinde oluşan hacimli dokular, inişli çıkışlı formlar, kumaşın özel yapısına dikkat çekmektedir. Oluşumundaki faktörler kumaşın türevlerinden ayrılmasına ve kendi yapısal özelliklerini ortaya koymasına sebep olmaktadır.

Matelasse kumaş, tarihsel gelişimi içerisinde farklı ifadelerle anılmaktadır. Galatioto (1971) Fransızca “Matelassé”, Almanca “Pikee” olan kumaşın, “padded”, “cushioned” ya da “mattress” anlamına geldiğini ve “bad” anlamında Arapça türevinin de bulunduğunu ifade etmektedir. Ayrıca, torba veya kapitone etkisi verilerek desenlerin ön plana çıkarıldığı iyi kalitede kumaşlar olduğunu, bu şekilde üretilen yün, ipek veya pamuk kumaşlarda rölyef yapıları yeni etkiler ve renkler elde edildiğini belirtmektedir (Galatioto,1971, s.1). Gooch’un (2011, s.448) da kapitone görünümü, yumuşak, çift veya bileşik fantezi dokuma kumaş olarak tanımladığı matelasse, bir diğer kaynakta üstün tasarım görünümüne ve fiziksel özelliklere sahip olarak geliştirilmiş döşemelik kumaştır (Cavalier, Raper and Walker, 1971, s.1). Jakarlı dokuma veya kapitone makinesinde, dikiş ya da dokuma tekniğiyle kapitone görünümü verilerek elde edilen kumaş türü olarak da tanımlandığı görülmektedir (URI-1).

Yıldırım (2007, s.92), “matlase veya matelassé” kumaşların, çift katlı hacimli kumaşlar grubunda yer aldığını ve tek bir kumaş şeklinde birleştirilerek, çift katlı bölgelerde yer alan dolgu iplikleri ile kumaşta yorganlama efekti sağlandığını belirtmektedir. Küçük geometrik matelasse desenleri ise genelde pike olarak bilinmektedir (Başaran, 2020, s.246-259). İmer (1989, s.98), yorgan tekniğine benzer özellikte olan “matles” kumaşların çift çözümlü ve atkı sistemi ile oluşturulduğunu ve yüzeyinin kubbeli efektte sahip olduğunu ifade etmektedir. Benzer şekilde Taylor (1952, s.84), matelasse kumaşlarda iki katın kesiştiği yerlerde desenin meydana geldiğini, iyi kalitede kalın bir yapıya sahip olduklarını ifade etmekte; figürlü, küçük çiçek desenlerinin yoğunlukta kullanıldığı, geometrik çizgilerle kapitone formu oluşturulan kumaş olarak nitelendirmektedir. Bazı araştırmacılar ise matelasse kumaşları üç boyutlu karakteristik bir yüzeye sahip (Brannock, 1965, s.2) veya üç katlı olarak kabul etmekte; yatak, şilte ve döşemelik olarak kullanılan bu kumaşların dolgu iplikleriyle birlikte üç katmandan oluştuğunu ifade etmektedir (Sytz, 2012, s.2; McKinnon, Land and Handermann, 2007, s.1). Matelasse, “figürlü kumaş” olarak da bilinmektedir. Bileşik dokuma yapısına sahip olduğu ve dokuma işlemi sırasında

çoklu çözüğü ve atkı serilerinin kullanılması ile meydana geldiği belirtilmektedir (URL-2).

Terim ve kumaş olarak Matelasse'in kökeni, XVIII. yüzyıl başlarında, "trapunto"³ veya "white work" kapitoneleri ile tanınan Marsilya'ya (Fransa)⁴ dayanmaktadır. Fransız kaynaklarında oldukça lüks ve popüler olan bu el yapımı kapitone kumaşların, çoğunlukla kadınlar için moda ürününe dönüştürülerek kullanıldığına yer verilmektedir (URL-2).

Şekil 1. Tristan Yorgan⁵ (URL-3)

Marsilya'nın kültürel ögesi trapuntolar, aynı dönemde İngiltere'nin de dikkatini çekmiş; Fransa'nın güney kıyılarına ait olan bu lüks el yapımı tekstilleri yeniden yorumlamak istemiş ve aynı kalitede dokuma olarak üretimini gerçekleştirebilmek için yarışma düzenlemiştir. 1740'lı yılların başında, Robert Elsdén, dikiş teknikleri ile yapılan bu kapitone görünümlü el sanatını jakarlı dokuma tezgâhında benzer şekilde üretmenin yolunu bulmuştur. 1745 yılında Sanat, İmalat ve Ticaret Teşvik Derneği tarafından onurlandırılan Robert Elsdén'in üretimini gerçekleştirdiği çift katlı dokuma kumaş, çekici ve dayanıklı bir yapıya sahip "Matelasse" kumaşı ortaya çıkarmıştır (URL-1; URL-4).

Matelasse kumaşlar 1760'larda ticari olarak piyasaya sürüldüğünde İngiltere, yeni ürünlerini tanıtmak için Marsilya'nın popülerliğini kullanarak "Marseilles Cloth" (Marsilya Bezi) adını vermiştir. Gelişen bu olaylar karşısında kültürel değerlerine sahip çıkmak isteyen Fransa, el yapımı yorganlarının kimliğini korumak için

³ Türkçe karşılığı yorganlama olan, arasında dolgu kullanılan en az iki kat kumaşın, yüksek kabartmalı dekoratif dikişli tasarımı; yükseltilmiş yüzey üreten bir kapitone tipi.

⁴ Tarihinde Merkantilizm, Colbertizm gibi iktisat politikaları olan Fransa'da XIII. Yüzyılın başından başlayarak dokuma, baskı, boyama ve kumaşlara işlemler yapılması gibi konularda ayrıntılı kurallar koyan lonca tüzükleri yapılmıştır (Dölen, 1992, s.38).

⁵ Yatak örtüsü; Tarih: CA. 1360-1400. Malzeme ve teknik: Keten kapitone / ana hatları kahverengi ve beyaz keten iplikleri ile çalışılmış içi pamuklu vatka ile doldurulmuştur. Bulunduğu yer: Victoria ve Albert Müzesi (Ortaçağ ve Rönesans, Oda 9, Dorothy ve Michael Hintze Galerisi, 1391-1904).

Fransızcada “the quilt” (yorgan) anlamına gelen “matlasser” adını kullanmaya başlamıştır. Bugünkü “matelasse” terimi buradan gelmektedir (URL-2).

Şekil 2. Jakarlı Dokuma Makinesi (URL-2) Şekil 3. Matelasse Dokuma Kumaş⁶ (URL-5)

Şekil 4 Matelasse Dokuma Kese⁷ (URL-6)

Şekil 5. Balenciaga, ceket ve elbise (Simli lamine krep matelasse kumaş ve Çin astarı kullanılmıştır), 1968, Galliera Paris Şehri Moda Müzesi (URL-7)

Matelasse kumaşın ortaya çıkışı ile ilgili bir görüş daha bulunmaktadır. Marsilya kapitonelerinin yorumlanmasından farklı olan bu görüşe göre matelasse kumaşlar, XVIII. Yüzyılda kadınların önlüklerine dikilen keselerde değişime gidilmek istenmesi

⁶ Matelasse Dokuma Kumaş. Yapım yılı: 1840-1860. Malzeme: Pamuk. Boyutlar: 67 × 15cm (26 3/8 × 5 7/8 inç). Bulunduğu Yer: Mode Museum, ST509 (URL-5 / Stany Dederen)

⁷ Matelasse Dokuma Kese. Yapım yılı: 1760-1775. Malzeme: Keten, keten ipliği ile dikilmiş keten biye. Boyutlar: Bilinmiyor. Başışçı: Mrs Gordon. Müze Numarası: T.150-1970. Fiziksel Özellikleri: Kesenin ön kısmının dokuma deseni, saksı içerisindeki çiçekli dalların, cep açıklığının her iki tarafında büyüterek uzaması şeklinde tasarlanmıştır. Kesenin kenarında petek deseni, cep açıklığının etrafında ise elmas görüntüsünde zig-zag deseni yapılmıştır. Geleneksel kese görünümüne sahiptir ve arka yüzü pamuklu iplikle dimi tekniğiyle dokunmuştur. Üst kısmını büzmek ve bele bağlamak için keten biye kullanılmıştır (URL-6).

ve alternatif arayışıyla ortaya çıkmıştır. Elbise altına giyilen çember ve kombinezona tutturulan, önlüklere dikilen keseler, elbiselerden bağımsız olarak hazırlanmış ve ağzına geçirilen biye ile bel çevresine bağlanabilecek formda üretilmiştir. Bu haliyle çok daha kullanışlı olan keselere talebin artması ile birlikte seri üretime ihtiyaç duyulması, el yapımı keselerin üretim sürecinin uzun olması üzerine kapitone görünümüne sahip dokuma kumaşlara ihtiyaç duyulmuştur. Bu ihtiyaca cevap verebilmek için Robert Elsdon tarafından el yapımı kapitone etkisi verilen endüstriyel matelasse kumaş, zamanla kese üretimi yanında farklı tasarımlarda da tercih edilmiştir. Matelasse tekniği, iç giyim, yelek ve ceket gibi dış giyim ürünlerinde de kullanılmıştır (URL-6).

Fransa'da 1801 yılında jakar tezgahının⁸ ortaya çıkmasıyla, bu dokuma türünü üretmek daha kolay ve hızlı hale gelmiş (URL-2) ve bugünkü matelasse kumaşların endüstriyel üretiminin temelleri atılmıştır. Talepler doğrultusunda farklı versiyonlarda kullanım alanı genişletilerek dokuma ve örme kumaş gruplarında üretimleri artmıştır. Rölyef ve yumuşak yapısıyla dikkat çeken matelasse kumaşlar, üretim tekniği ve görsel etkileri bakımından kapitone ve pike kumaşlarla benzerlik göstermekte ve üretici firmalar tarafından torba örgü, kapitone, double face (çift yüzlü) vb. gibi çeşitli isimlerle anılmaktadır. Fiziksel özellikleri ve üretim yöntemleri bakımından literatüre kazandırmak ve ortak ifade birliği oluşturmak amacı ile hazırlanan bu çalışmada "Matelasse Kumaş"lar sınıflandırılmış ve teknik özellikleri ile ele alınmıştır.

YÖNTEM

Nitel araştırma yöntemlerinden tarama modeli kullanılan araştırmada, literatür verilerine ek olarak saha çalışması yapılmıştır. Kumaş teknik özelliklerine göre sınıflandırılarak, bu yönde üretim yapan işletmelerle görüşülmüştür. Örme ve dokuma olarak incelenen matelasse kumaşların, örme grubunda faaliyet gösteren Moda 81 Tekstil Örme, dokuma grubunda ise HMK TEXTILE ve Özdoku Tekstil firmalarından üretim proseslerine ilişkin veriler toplanmıştır. Elde edilen veriler kumaşın teknik özelliklerinin ve örgü raporlarının hazırlanmasına katkı sağlamıştır. Araştırmacılar tarafından çizilen kumaş simülasyonları ile örgü raporları ve kumaş oluşum tekniği detaylandırılarak verilmiştir. Örme ve dokuma matelasse kumaş örnekleri, rölyef etkileri, fiziksel ve teknik özellikleri ile açıklanmıştır.

BULGULAR VE YORUM

Matelasse Kumaşın Genel Özellikleri ve Sınıflandırılması

Üç boyutlu kumaşların fiziksel özelliklerinin belirlenmesinde ve sınıflandırılmasında en önemli parametrelerden bir tanesi lif içeriğidir. Liflerin cinsi, doğal veya kimyasal kökenli olmaları, ipliğin fiziksel özelliklerini, dolayısıyla kumaş özelliklerini etkilemektedir (Gürcüm, 2010, s.102). Aynı zamanda dokuma ve örme

⁸ Joseph Marie Jacquard, 1801 yılında Paris Sanayi Sergisi'ne geliştirdiği dokuma tezgahı ile katılmış ve aynı yıl patentini almıştır (Dölen, 1992, s.320).

sonrası bitim işlemlerinde farklı elastikiyetteki ipliklerin aynı kumaş yapısında kullanılması sonucu uygulanan yaş işlemlerde lif cinslerinin farklı çekme karakteristiklerinden dolayı farklı yüksekliklerde hacimli bir kumaş elde edilmektedir (Halaçeli, 2009, s.78).

Matelasse kumaşların en belirgin özelliği olan kabarık görünümü ve yumuşak tuşesi, üretim tekniği veya çözgü, atkı ve dolgu ipliklerinde kullanılan elastan lif oranlarına göre şekillenmektedir. Dolayısıyla üç boyutlu etki, üretiminde kullanılan ipliklerin ve dolguların hammadde özelliklerinden kaynaklandığı gibi, tansiyon farklılıkları ile de elde edilebilmektedir.

Kumaşların fiziksel özelliğini belirleyen bir diğer önemli faktör tuşe etkileridir. Bu etkiler kumaşı niteleyen ve diğer kumaşlardan ayrılmasını sağlayan temel özelliklerdir. Gürcüm (2010, s.101) tuşeyi; “tekstil ürünlerinde dokunma duyusuyla algılanan yumuşaklık, tokluk, sıklık, dökümlülük, düzgünlük, kalınlık, sıcaklık vb. bir duygunun öznel değerlendirilmesi” olarak ifade etmektedir. Howorth ve Oliver (1958, s.49) ise kumaşların tuşe özellikleri ile mekanik özellikleri arasında bir korelasyon bulunduğunu belirtmektedir. Matelasse kumaşlarda tuşe etkisi dolgun ve yumuşak yapısal özellikleri nedeniyle oldukça yoğun hissedilmektedir. Üst ve alt katmanları arasındaki dolgu atkıları, kumaşın yumuşak ve kabarık olmasını sağlamakta, bu korelasyon dokuma ve örme çeşitlerinin tamamında kullanılmaktadır.

Yumuşak ve çift yüzlü matelasse kumaşın ilk örnekleri ev tekstilinde kullanılan yorganlar olarak bilinmektedir. Yüzey özellikleri açısından yorganlama tekniği ile elde edilen ve belirli bir karakteristiğe sahip olan bu örneklerin ürün kalitesine göre üst yüzey kumaşı genellikle ipek veya ince taranmış yün, alt katmanı ise yün&pamuk veya tamamı pamuk ile üretilmiştir. Teknolojik gelişmelerle birlikte iplik çeşitliliğinin artmasıyla güncel versiyonlarında farklı gruplarda kimyasal ve elastan içerikli iplikler kullanılmaktadır. Üst ve alt katmanın belli yerlerde birbirine bağlanmasıyla üretilen kumaşın içerisinde ayrıca “kabartma/dolgu” malzemesi bulunmaktadır. Bu yönüyle yorganlarla benzerlik gösterse de bağlama yoluyla şekillendirilmesine ek olarak, üst kumaşının işlenmesinde kabartma kısımlarının ve desenlerin değiştirilmesiyle daha fazla etkiler elde edilmektedir. Böylece elde edilen kumaş son derece iyi seviyede süslenmekte, daha kalın ve kullanışlı bir ürün haline dönüşmektedir (Ashenhurst, 1883, s.109). Daha kalın türleri ise örtü ve döşemeliklerdir. Krep matelasse elbiseler, iç çamaşırı, konfeksiyon ürünleri ve ev tekstili ürünleri olarak kullanım alanı genişletilen matelasse kumaşlar temel üretim prensipleri çerçevesinde “Örme ve Dokuma Matelasse Kumaşlar” olarak sınıflandırılmaktadır. Günümüz teknolojileri apre işlemleri ile de çeşitliliği artırılarak farklı platformlarda kullanılmaktadır (URL-2; URL-4).

Örme Matelasse Kumaşlar

Örme matelasse kumaşlar interlok tüp örme makinelerinde örülen kumaşlardır. Üst, alt ve dolgu ipliği kullanılarak üretilen bu kumaşların üretim prensipleri şu şekilde sıralanmaktadır:

- Çift kat tüp örme (sektörde torba örgü olarak ifade edilmektedir) olacak şekilde

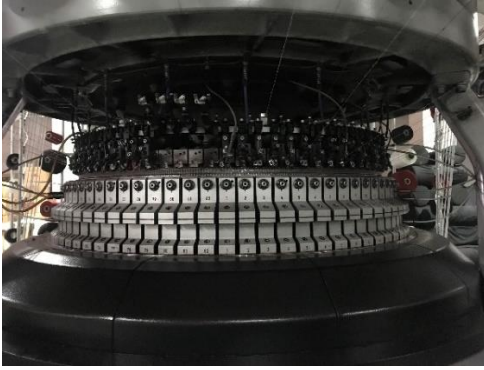
kumaş raporu hazırlanmaktadır.

- Çift plaka sistemi ile hazırlanan kumaşa, üst ve alt kumaş ile ara dolgu malzemesi bulunmaktadır.
- Üst kumaş desenin olduğu bölümü, alt kumaş astar bölümünü, dolgu ipliği ise iki kumaş arasında oluşturulan kabarık hacimli bölgeleri temsil etmektedir.
- Üst kumaş deseninin hazırlanması ile örme işlemine başlanmaktadır. Alt kumaş ve üst kumaş desen kartı ile beraber çalışacak prensipte hazırlanarak modüler desen raporuna ilave edilmektedir. Dolgu ipliği, hem üst hem de alt yüzle birlikte hareket ederek ve bağlantı noktalarında iğneden beraber geçerek bağlantıyı oluşturmakta, torba elde edilecek yerlerde ise katlar arasında yüzmektedir. Desen, tek rapor halinde jakarlı örme makinesine yüklenerek üretimi sağlanmaktadır.

Jakarlı örme makinesinde matelasse kumaşların üretimi, genel örgü sistemine göre düzenlenmiş çift plaka sistemi ile yapılmaktadır. Kovan, furnisör, çalgık gibi temel elemanlardan oluşan düzenek 2, 4, 18, 22, 36, 82, 108 gibi sistemlerle ifade edilmekte, sistem sayısı (iplik bağlama sayısı) arttıkça üretim kapasitesi ve en genişliği artmaktadır. Kovan örme işleminin yapıldığı alan, furnisör iplik akışının ve ayarının yapıldığı bölüm, çalgık ise bobinlerin bağlı olduğu kısmı ifade etmektedir. Kovan içerisinde bulunan merdane, üretimi yapılan kumaşın sarım işlemini gerçekleştirmektedir. Kumaş eni isteğe bağlı olarak değişmekte ve "pus" olarak ifade edilmektedir. Bu makinelerde matelasse örme kumaşlar tüp kumaş olarak üretildiği gibi, kovan içerisinde bulunan bir bıçak yardımı ile kenar kesimi yapılmak suretiyle açık en olarak da üretilmektedir.

Şekil 6. Matelasse örme kumaşın katmanları ve jakarlı yuvarlak örme makinesi (Özcan, 2019)

Şekil 7. Örgü sistemi (Özcan, 2019) Şekil 8. Furnisör (iplik tansiyon elemanları) (Özcan, 2019)

Şekil 9. Kovan (örgü tankı) (Özcan, 2019) Şekil 10. Kovandan kumaş alma (Özcan, 2019)

Çoğunlukla poliviskon ipliklerle üretilen örme matelasse kumaşlarda, genellikle üst kumaş %82 poliviskon, %15 viskon, %3 elastan malzemeden oluşmaktadır. Üst kumaşlardaki karışımlar değişiklik gösterirken, alt kumaşlardaki karışımlar %90 polyester, %10 gipedir. Astar olarak adlandırılan alt kumaşlarda çok fazla değişikliğe gidilmemektedir. Dolgu kısmı ise 300, 600, 900 veya 1200 denye 36 filamentten oluşan poliviskon veya polyester ipliklidir. Dylene sayısı arttıkça dolgu malzemesi artmakta, böylelikle daha kabarıklık bir tuşe elde edilmektedir.

Örme işlemi tamamlanan örme matelasse kumaşların son bitim işlemlerinde buhar banyosu ya da ramdan geçerken yumuşatıcı kullanılarak kumaş yumuşatılmakta ve daha dolgun bir görünüme ulaşılmaktadır. Böylelikle üretimi tamamlanan örme kumaşlar mont, kaban ya da bu ürünlerin iç astarı olarak konfeksiyonda kullanılmaktadır.

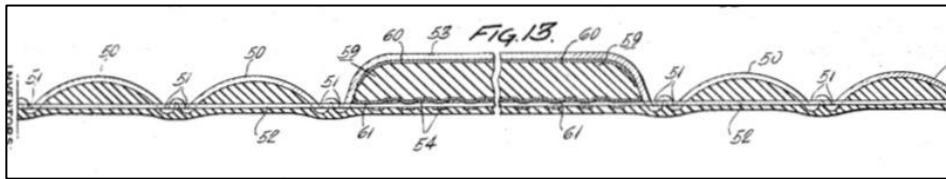

Şekil 11. Örme matelasse kumaş örnekleri (Özcan, 2019)

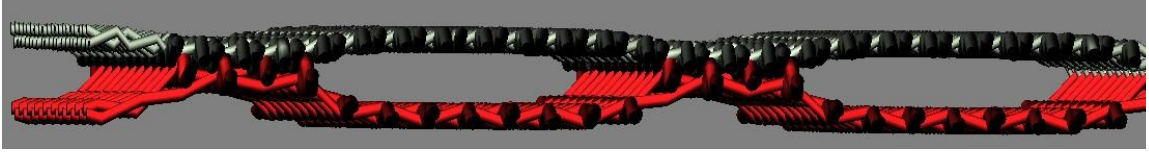
Dokuma Matelasse Kumaşlar

Jakarlı dokuma makinesinde üretilen ve iyi kalitede ürünler olarak bilinen matelasse dokumalar hakkında yapılan literatür taramasında patentli ürünler ile ilgili bilgilere ulaşılmıştır. Bu verilere göre, dolgu iplikleriyle rölyef etkiler oluşturulan matelasse dokumalarda, her geçen gün gelişme gösteren iplik teknolojisi sayesinde ısıyla toplama özelliğine sahip iplikler de kullanılmaya başlamış ve iki kumaş katı arasında nispeten derin cepler oluşturan kumaşlar elde edilmiştir. Termoplastik özelliklerdeki bu iplikler hem çözgü, hem de dolgu malzemesi olarak kullanılabilirdiği gibi, sadece çözgü veya sadece dolgu ipliklerinde de yer alabilmektedir (Cavalier, Raper and Walker, 1971, s.1).

Cavalier, Raper and Walker 1971 yılında matelasse dokumalarla ilgili aldıkları patentte, ısıyla toplama özelliği gösteren ipliklerin naylon, polyester, polivinil klorür, viniliden klorür, asetat, saran, akrilik, modakrilik vb. gibi iyi bilinen termoplastik özellikli malzemelerden herhangi biri olabileceğini belirtmektedir. Ayrıca, figürlü bir dokumada toplama işleminin sadece cep bölgelerinde meydana gelebilmesini sağlamak amacıyla, cep kısımlarına doğal veya sentetik kauçuktan yapılmış, elastomerik malzeme olan köpük lateks doldurarak, rölyef yapının önemli ölçüde arttırılabileceğini kanıtlamışlardır (Cavalier, Raper and Walker, 1971, s.4-5).

Şekil 12. Dokuma matelasse kumaşın panoramik kesitleri (Cavalier, Raper and Walker, 1971, s.3).

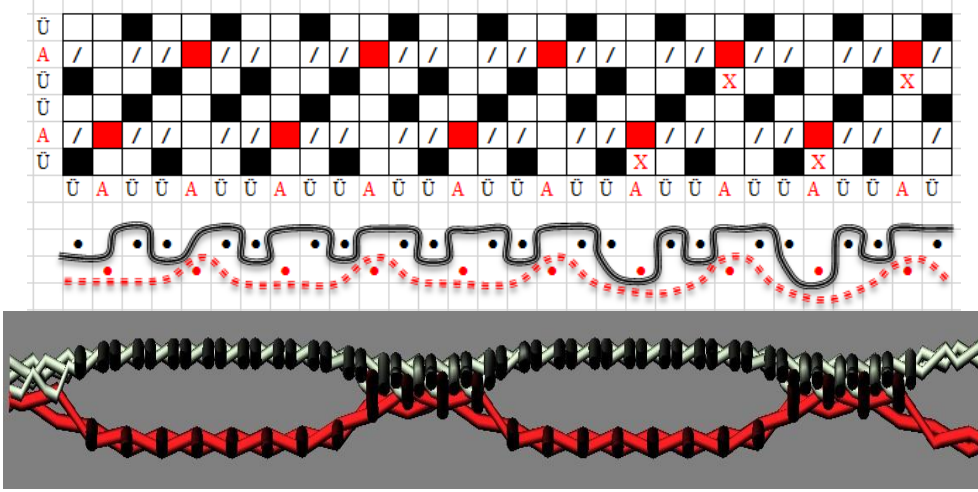
Şekil 13. Kumaş katları arasında oluşturulan cepler (Başaran, 2020)

Şekil 13’de Patente yer alan çizimler doğrultusunda geliştirilen simülasyon görülmektedir. Lateks malzeme üst ve alt kumaş arasında meydana gelen cep/torba kısımlarında kullanılmıştır. Dikişle elde edilmiş izlenimi veren ancak dokuma esnasında yapılan özel uygulamalar sayesinde elde edilen matelasse kumaşlar, kapitone görünümüne yakınlığı nedeniyle pek çok modacıya da ilham kaynağı olmuştur. Cristobal Balenciaga’nın aynı adla hazırladığı çantaları, Hubert de Givenchy’nin kapitone görünümünde giysi ve terlikleri en önde gelen örneklerdendir. Hatta Cristobal Balenciaga’nın 2007 yılındaki çiçek desenli tasarımı (URL-8), orijinal şekli kabarık, kapitone gibi olan matelasse kumaşlarla ilişkilidir ve katmanları arasında lateks kullanarak, Cavalier, Raper and Walker’ın ulaştığı sonucu ultra modern hacimlere taşımıştır.

En az iki çözgü ve iki atkı ile oluşturulan matelasse dokumalar, örme kumaşlarda olduğu gibi, iki kumaş katının motif çerçevesinde bağlantı kurması ile oluşmakta ve kumaşta işgal ettikleri pozisyonlara göre zengin görünümlere ulaşabilmektedir. Katlar arasında kullanılan dolgu iplikleri veya tansiyon farklılıkları veya özel bitim işlemleri ile belirgin hacim etkilerinin sağlanması sonucu elde edilen, kabarık figürlü yani rölyef etkili bileşik yapılu kumaşlardır. Daha hacimli görünüm ve figür etkileri için bazı örneklerinde bu faktörlerin hepsi bir arada da kullanılabilir.

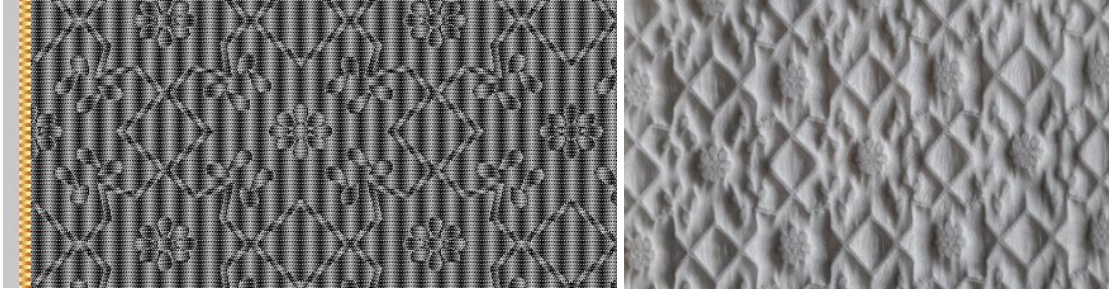
Tansiyon farklılıkları ile üretilecek matelasse dokumalarda, üst ve alt seriyi oluşturan çözgü ipliklerinin, dokuma sırasında farklı çekme oranları oluşturabilmesi, farklı leventlere sarılması ile gerçekleştirilmektedir. Üst çözgü iplikleri genellikle alt çözgü ipliklerine göre daha ince olduğundan 2:1 iplik oranında kullanılmaktadır. Söz konusu oran atkı ipliklerine de uygulanmakta ve atkı atımı üst-alt-üst (2:1) düzeninde yerleşmektedir. Bu yönü ile yüzeyde paralel şerit veya motif özellikli rölyef efektler oluşturulan, bezayağı örgü yapısındaki pike dokumalara çok benzemektedir. Ancak pike dokularında temel yapıdaki çözgü ve atkı ipliğine ek olarak, bağlayıcı görevi üstlenen, farklı gerginlikte alt çözgüler kullanılmakta ve kumaşın tersinde küçük yüzmeler oluşmaktadır. Çift yüzlü pikelerde ise dolgu iplikleri ile matelasse yapılarla çok benzer uygulamalar yapılmaktadır (Başaran, 2020, s.246-261).

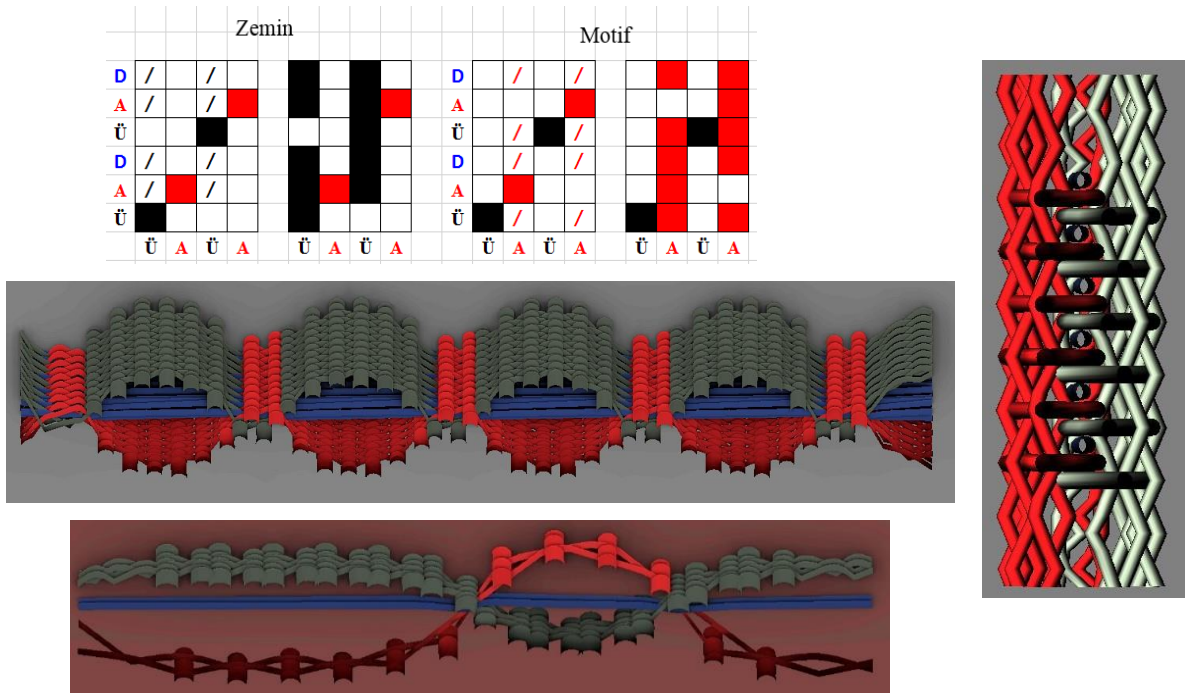
Şekil 14. Matelasse dokuma örgüsü, iplik hareketleri ve simülasyon görünümü (Başaran, 2020)

Dokuma örgü raporunda da görüldüğü gibi, zeminde üst ve alt çözgü iplikleri kendi atkılarını ile bezayağı dokuyu gerçekleştirmekte ve belirlenen motif sınırları çerçevesinde bağlantı kurmaktadır. Sağ bölümdeki alt çözgüler, üst atkılarla çözgü bağlantısı oluşturmaktadır. Yapıda ayrıca dolgu iplikleri bulunmadığından rölyef etkiler iplik incelikleri, iplik oranı ve/veya tansiyon farklılıkları ile elde edilmektedir.

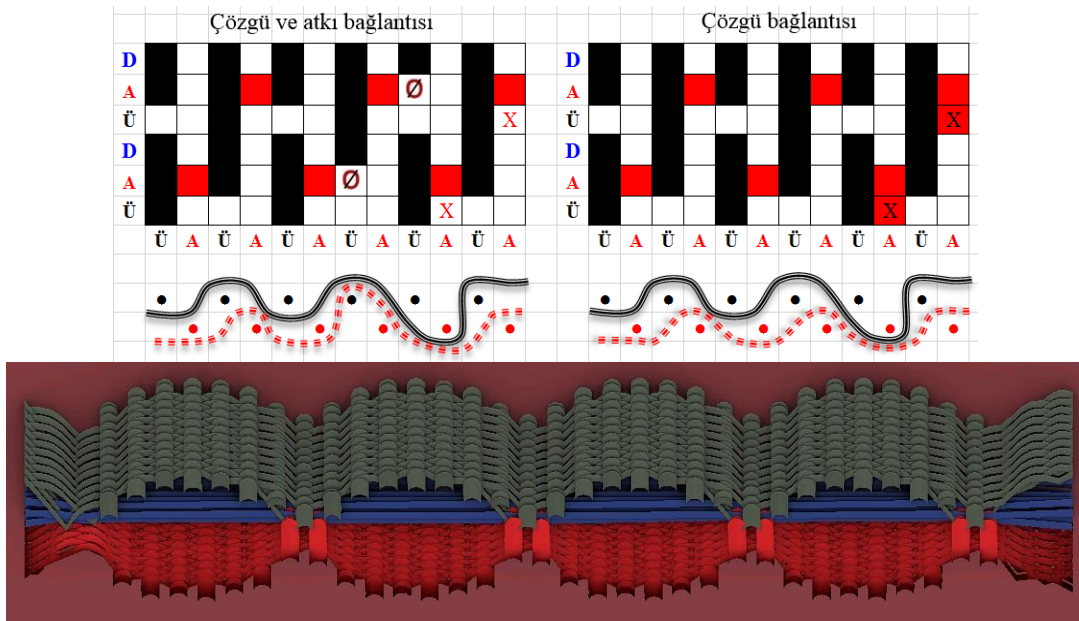
Şekil 15. Jakarlı üretim için bilgisayar ortamında hazırlanan desen ve dokunmuş kumaş (Özdoku Tekstil, 2019)

Bir diğer örnek, toplama özelliği olan termoplastik iplik ve dolgu malzemesi ile tasarlanmıştır; çözgülerinde 70 denye pes puntalı iplik, atkılarda ise 70 denye polyester puntalı ve 70 denye polyester punta likra kullanılmıştır. Ayrıca yüzeyde yer alan figürleri belirginleştirmek için 600 denye yüksek filamentli polyester dolgu takviyesi bulunmaktadır. Yine yüzeyde oluşan rölyef figür etkilerinin kaybolmaması için ezmeden yıkama ve ram bitim işlemlerine tabi tutulmuştur.

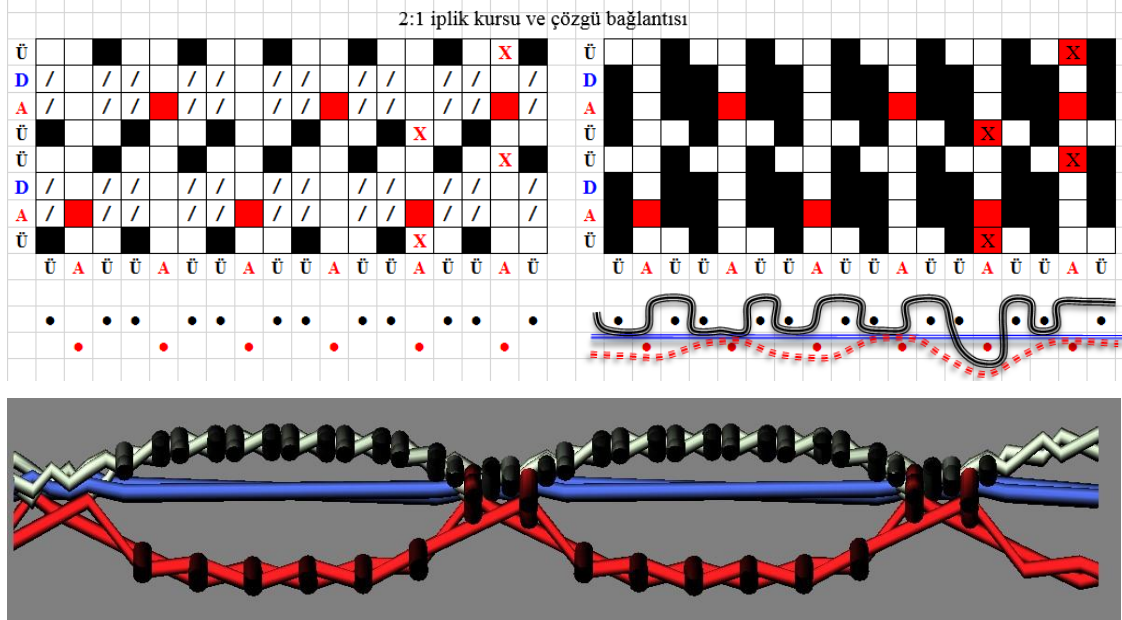
Şekil 16. Zemin ve motif dokuma örgüleri, iplik kesitleri (Başaran, 2020)

Örnek kumaş değişen yüzlü çift katlı dokuma prensibi ile tasarlandığında, zemin, üst çözgülerin alt ve dolgu atkı sıralarında kaldırılması ile oluşmaktadır. Motif değişim sınırlarında kullanılan örgüde ise alt çözgü iplikleri üst ve dolgu atkı sıralarında kaldırılarak pozisyonu değiştirilmekte, katlar arasında bağlantı sağlanarak aynı zamanda torba kısımlar da oluşturulmaktadır.

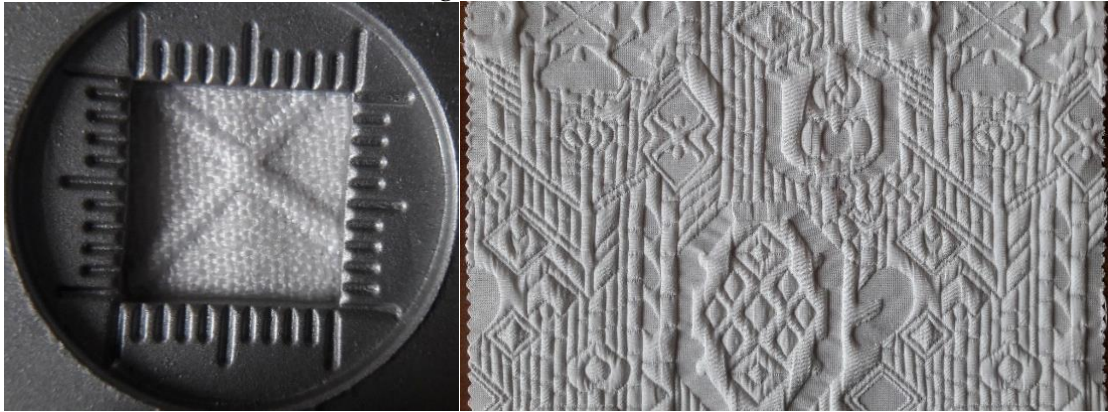

Şekil 17. Çözgü bağlantıları ile torba oluşumu (Başaran, 2020)

Aynı düzenleme, üst ve alt dokuma katları arasında sadece çözgü ve/veya atkı bağlantıları ile de elde edilebilmektedir. Bu durumda kesitte de görüldüğü gibi motif sınırlarında bağlantı sağlanmakta, katlar arası yer değişimi oluşmamaktadır.

Şekil 18. Üst ve alt dokuma katlarında yoğunluk farklılığı (2:1 çözgü düzeni) (Başaran, 2020)

Şekil 19. Matelasse dokuma örneği ve detay görünümü (Başaran, 2019)

Bu tür uygulamalarda motifler arasında örgü değişimi de yapılabilmekte, özellikle çözgü ve atkı bağlantıları ile kapitone benzeri yüzey efektleri elde edilmektedir. Matelasse kumaşların hacimli yapısı günümüz modası çerçevesinde özellikle dış giyimde kullanıldığı gibi, yumuşak ve sıcak hissi oluşturduğundan ev tekstilinde de sıklıkla tercih edilmesine neden olmaktadır.

Matelasse Kumaşın Kullanım Alanları

Dokuma kumaşlar giyim, ev ve bina içi kullanımlar, dekorasyon, tıbbi ve endüstriyel uygulamalar olmak üzere çeşitli amaçlarla kullanılmakla birlikte; büyük

bölümü giysilik ve ev içi kullanımlar için üretilmektedir. Tasarım konusuna bu açıdan yaklaşıldığında, insanın günlük gereksinimleri olan kumaşların tasarımında kişisel ve toplumsal seçimleri etkileyen etkenler önem kazanmaktadır. Bu nedenle moda olgusu tasarımı etkileyen önemli bir etken sayılmaktadır (Başer, 2005, s.455).

Büyük oranda modanın yön verdiği konfeksiyon ürünlerinde kullanılan matelasse kumaşlar, zarif desenli ve ince yapıda dokunmaktadır. Ceket, elbise, mont gibi dış giysilerde, bazen de kalın montlarda iç astar olarak tercih edilmektedir. Örme matelasse kumaşlar ise dokuma kumaşlara göre daha dolgun ve büyük desenlerle üretilmektedir. Dokumaya göre daha esnek yapı ve sıcak etkiler yaratan bu kumaşlar mont, kaban ve bunların iç astarları olarak kullanılmaktadır. Ev tekstili grubu, desen bakımından geniş bir yelpazeye sahiptir. Son teknolojik gelişmelerle birlikte apre işlemlerine tabii tutularak anti-bakteriyel, vücut ısısını algılama gibi özellikler kazandırılan nevresim, pike, yatak örtüsü gibi farklı konseptlerde üretilmektedir.

Şekil 20. Matelasse ceket ve detay kumaşı (URL-9)

Şekil 21. Matelasse elbise ve detay kumaşı (URL-10)

Şekil 22-23. Matelasse kumaştan yastık, yatak örtüsü (URL-11; URL-12)

SONUÇ

Kumaşlar, teknik, mekanik, görsel etkiler, tuşe gibi yapısal ve fiziksel özellikleri bakımından sınıflandırılmakta, farklı kullanım amaçlarına yönelik üretilmektedir. Tek katlı kumaş yapıları konvensiyonel tekstiller açısından en çok kullanılan ve basit yapı özelliğinde üretilen yüzeylerdir. Ancak bu kumaşlarda daha ağır, daha yumuşak, daha kalın, yalıtımı yüksek vb. özellikler istendiğinde, yapay ağırlaştırma yöntemleri yanında çok katlı kumaş yapılarından yararlanılmaktadır. Bu tür kumaşlarda kullanılan iplik sistemleri üretim amacına göre artmakta ve birçoğu iki yüzü kullanılabilir nitelikte tek bir kumaş yapısında elde edilmektedir. Üst ve alt kumaş katını oluşturan çözgü ve atkı iplikleri yanında, yumuşak tuşe etkisini arttırmak amacıyla kullanılan dolgu iplikleri bileşiminde üretilen Matelasse kumaşlar, tüketiciye sunduğu konfor özellikleri yanında moda etkileriyle estetik çizgiler de kazanmakta, giysi ve ev tekstillerinde aranan kumaş niteliği taşımaktadır.

Matelasse kumaşlar görsel ve yapısal benzerlikleri nedeniyle kapitone olarak da adlandırılmaktadır. Kapitone TDK sözlüğünde “döşemelik ya da giyim eşyası yapımında kullanılan, içi pamuk ya da yün vatkaıyla doldurularak dikilmiş kumaş” olarak ifade edilmektedir. Yani kapitone kumaşlar üretim işlemlerinden sonra, dikiş yöntemi ile bu özelliğe sahip olmaktadır. Matelasse kumaşlar ise üst ve alt kumaş arasında kullanılan dolgu malzemesi nedeniyle aynı mantığa sahip olmakla birlikte, söz konusu kabarık/rölyef etkiler dokuma veya örme gibi üretim aşamasında elde edilmektedir. Dolayısıyla bu çalışma; saha araştırması kapsamında incelenen firmalarda Matelasse/Matles ismiyle bilinmediği, kapitone, pike, torba örgü vb. gibi terimlerle ifade edildiği, Türkçe literatürde ise bu kumaşların teknik özelliklerini açıklayan akademik yayın sayısının oldukça az olduğu tespit edilmesi nedeniyle ve tekstil literatüründe ortak terim kullanımında akademik yayınların büyük öneme sahip olduğu inancıyla gerçekleştirilmiştir.

Teşekkür

Matelasse kumaş üretimi yapan işletmelerle saha çalışması gerektiren bu çalışmanın çeşitli evrelerinde katkılarını esirgemeyen Moda 81 Tekstil Örne Üretim Müdürü Soner İlhan'a, HMK TEXTILE Ar-Ge sorumlusu Duygu Doğan'a, Özdoku Tekstil Üretim Sorumluları Murat Güteryüz ve Metin Tan'a teşekkür ederiz.

KAYNAKÇA

- Ashenhurst, T. R. (1883). *Design in Textile Fabrics*. Cassel & Company, Limited, London, Paris, NewYork.
- Başaran, F. N. (2020). *Bileşik Yapılı Dokuma Teknikleri*. Karınca Ajans, Bizim Büro Basım Evi Yayın ve Dağıtım Hizmetleri San. Tic. Ltd. Şti. Ankara.
- Başer, G. (2005). *Dokuma Tekniği ve Sanatı*. Cilt 2 Dokuma Kumaş Tasarımı. Punto Yayıncılık Ltd.Şti. İzmir.
- Berber, G. Ş. (2019). Dokuma Kumaşlarda Rölyef Etkiler ve Deneysel Çalışmalar. *Yayınlanmamış Doktora Tezi*, Gazi Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü. Ankara.
- Berber, G. Ş. ve Başaran, F.N. (2018). Rölyef Etki Açısından Dokuma Kumaşlarda İplik. *Hars Akademi Uluslararası Hakemli Kültür-Sanat-Mimarlık Dergisi*, Sayı 1(1), 57-68.
- Brannock, R.W. (1965). Heat Puffing Of a Cured Latex Coated Fabric of Cotton and Thermoplastic Fibers. *U.S. Patent No. 3,178,498*. Washington, DC: U.S. Patent and Trademark Office.
- Cavalier, S. J. and Raper, L. B., & Walker, Harold B. (1971). Filled Cushion Matelasse Fabric and Method. *U.S. Patent No. 3,553,066*. Washington, DC: U.S. Patent and Trademark Office.
- Dölen, E. (1992). *Tekstil Tarihi*. Marmara Üniversitesi Teknik Eğitim Fakültesi Yayınları No:92/1. Matbaa Eğitimi Bölümü Yayın No: 6. 608 s., İstanbul.
- Galatioto, L. C. (1971). Method of Treating Knitted Synthetic Fabrics to Simulate Matelasse Cloth and Resulting Products. *U.S. Patent No. 3,598,513*. Washington, DC: U.S. Patent and Trademark Office.
- Gooch, J. W. (2011). *Encyclopedic Dictionary of Polymers*. USA: Atlanta.
- Gürcüm, B. H. (2010). Dokuma Kumaşların Öznel Algısı ile Bazı Fiziksel Özellikleri Arasındaki İlişkinin Belirlenmesi. *Tekstil ve Konfeksiyon*, 2, 101-108.
- Halaçeli, H. (2009). Elastan İçeren Dokuma Kumaşlarda Üç Boyutlu Yaklaşımlar. *Sanatta Yeterlik Tezi*, Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü. İzmir.
- Halaçeli M., H. (2015). Günümüz Dokuma Kumaş Tasarımında Deneysel Yüzey Araştırmaları. *Anadolu Üniversitesi Sanat ve Tasarım Dergisi*, Cilt 5, No. 13, 88-111.
- Howorth, W.S. and Oliver P.H. (1958). The Application of Multiple Factor Analysis To The Assessment of Fabric Handle. *Journal of the Textile Institute*, 49, pp. 540-553.
- İmer, Z. (1989). *Dokuma Tekniği 2*. Sistem Ofset: Ankara.

McKinnon, B.; Land, F. J. and Handermann, A. C. (2007). Flame Resistant Matelasse Fabrics Utilizing Spun and Filament Flame Resistant Yarns. *U.S. Patent Application No 11/436,023*.

Schoeser, M. (1995). *International Textile Design*. Laurence King Publishing. London.

Sytz, R. M. (2012). Enhanced Knit Fabric Fire Barrier for Mattresses. *U.S. Patent Application No 13/440,775*.

Taylor, L. B. (1952). What do you know about Fabrics? *Journal Design*, 53(4), 84-85.

Yıldırım, L. (2007). Günümüz Ev Tekstili Tasarımını Etkileyen Faktörlerin Saptanması ve Türk Ev Tekstilindeki Durumu. *Yayınlanmamış Doktora Tezi*. Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü. İzmir.

İnternet Kaynakları

URL-1-

<https://www.wikizeroo.org/index.php?q=aHR0cHM6Ly9lbi53aWtpcGVkaWEub3JnL3dp a2kvTWF0ZWxhc3PDqQ> (Erişim Tarihi: 21.12.2019)

URL-2-<https://www.batesmillstore.com/blogs/news/120896327-the-history-of-matelasse> (Erişim Tarihi: 30.09.19)

URL-3-<http://collections.vam.ac.uk/item/O98183/the-tristan-quilt-bed-cover-unknown/> (Erişim Tarihi: 21.12.2019)

URL-4-<https://tr.ecobuilderz.com/what-is-matelasse-fabric-10563> (Erişim Tarihi: 30.09.19)

URL-5-<https://www.momu.be/collectie/studiecollectie.html> (Erişim Tarihi: 21.12.2019)

URL-6-<https://collections.vam.ac.uk/item/O107992/pocket-unknown/> (Erişim Tarihi: 14.01.2020)

URL-7-<http://dfwstyledaily.com/2018/10/05/50th-anniversary-of-balenciaga-in-black/> (Erişim Tarihi: 01.01.2020)

URL-8-<https://www.nytimes.com/2007/10/02/style/02iht-rsuzy03.4.7719261.html> (Erişim Tarihi: 01.01.2020)

URL-9-<https://liketopclothing.ga/new/weat16961nsth65225.html> (Erişim Tarihi: 14.03.2020)

URL-10-<https://bestshoppingideas.ga/new/xwmq93057aspt11028.html> (Erişim Tarihi: 14.03.2020)

URL-11-

<https://www.restorationhardware.com/catalog/product/product.jsp?productId=prod6750013> (Erişim Tarihi: 18.03.2020)

URL-12-

<https://www.restorationhardware.com/catalog/product/product.jsp?productId=prod2140379&categoryId=cat3820001> (Erişim Tarihi: 14.03.2020)

Researcher: Social Science Studies

(2020) Cilt 8 / Sayı 2, s. 99-123

Geliş Tarihi: 14.05.2020 Kabul Tarihi: 14.06.2020 Online Yayın Tarihi: 29.06.2020

Der Beziehungsstrang zwischen der transkulturellen Kompetenz und Stereotypenbildung im Fremdsprachenunterricht¹

Çiğdem KIRCA ², Birkan KARGI ³

Zusammenfassung

Ziel der vorliegenden Arbeit war es den Beziehungsstrang zwischen der transkulturellen Kompetenz und Stereotypenbildung im Fremdsprachenunterricht darzustellen. In einer Untersuchungsreihe sollte durch den Einsatz des visuellen Lesens die Bedeutungsverschiebung von Stereotypen nachgewiesen werden, um deren Wichtigkeit für die Entwicklung einer transkulturellen Kompetenz zu verdeutlichen. Stereotypen sind im kognitiven System festsitzende Bilder und ihre Aufhebung oder das neue Konnotieren gestaltet sich recht schwierig. Im Fremdsprachenunterricht können kulturelle Leerstellen, die aufgrund Stereotypen entstanden sind, die Sprachhandlung hindern. Die richtige Einordnung von kulturabhängigen Selbstbildern, Fremdbildern, und Metabildern spielt aus diesem Grund eine wichtige Rolle, denn erst dadurch können kulturelle Missverständnisse gehindert werden. In einer achtwöchigen Untersuchungsreihe im Studienjahr 2017/2018 SS an der Ondokuz Mayıs Universität wurde zur Stereotypenerhebung das Merkmallistenverfahren durchgeführt. Die Beziehung zwischen den Komponenten visuelles Lesen, transkulturelle Kompetenz und Stereotypen bildeten den Untersuchungsrahmen. Die empirische Untersuchung hat gezeigt, dass durch eine transkulturelle Kompetenz in Verbindung mit dem visuellen Lesen eine Stereotypenverschiebung möglich ist. Kulturelle Leerstellen und Missverständnisse können somit gefüllt und behoben werden.

Schlüsselwörter: Stereotypen, transkulturelle Kompetenz, Fremdsprachenunterricht

The Relationship Between Transcultural Competence and Stereotyping in Foreign Language Teaching

Abstract

The aim of the study was to show the relationship between transcultural competence and stereotyping in foreign language teaching. In a series of studies, the use of visual reading was to demonstrate the shift in meaning of stereotypes in order to clarify their importance for the development of transcultural competence. Stereotypes are fixed images in the cognitive system and their cancellation or new connotation is very difficult. In language teaching, cultural voids that have arisen due to stereotypes can hinder language action. For this reason, the correct classification of culture-dependent self-images, external images, and meta-images plays an important role, because this is the only way to prevent cultural misunderstandings. In an eight-week series of studies in the academic year 2017/2018 SS at Ondokuz Mayıs University, the feature list procedure was carried out to ascertain the

¹ Bu makale "Almanca yabancı dil öğretiminde kültürlerarası yordam gelişimi bağlamında görsel okumanın önemi" adlı doktora tezinden üretilmiştir.

² Öğr. Gör. Dr., Ondokuz Mayıs Üniversitesi, cigdemugursalkirca@gmail.com ORCID: 0000-0001-7397-2028

³ Prof. Dr., Amasya Üniversitesi, birkankargi@gmail.com, ORCID: 0000-0003-3242-3385

stereotypes. The relationship between the components of visual reading, transcultural competence and stereotypes formed the framework for the study. The empirical study has shown that a transcultural competence in connection with visual reading can change the stereotype. Cultural gaps and misunderstandings can thus be filled and resolved.

Keywords: Stereotypes, transcultural competence, foreign language teaching

EINLEITUNG

Sprachen dürfen nicht isoliert betrachtet werden, sie sind lebendig und in die Kultur verankert. Die Förderung eines transkulturellen Lernens sollte Bestandteil des Fremdsprachenunterrichts sein, denn das Sprachlernen bedeutet ein in Kontakt treten mit einer fremden Kulturwelt. Jede Kultur besitzt für sich merkmalspezifische Dimensionen. Diese können sich teilweise kulturübergreifend überschneiden, aber auch voneinander differenzieren. Der Grad der Überschneidung bzw. Differenzierung zweier Kulturen bestimmt die Menge an kulturellen Missverständnissen, denn je unterschiedlicher die merkmalspezifischen Dimensionen sind, umso schwieriger gestaltet es sich bei der Entwicklung eines Verständnisses für ihren Gehalt. Andererseits je ähnlicher sie sind, umso einfacher ist es, ihren Gehalt zu verstehen, weil es mit dem bekannten Wissen aus der eigenen Kulturdimension verknüpft werden kann. Die konstruierten Bilder in unseren Köpfen werden unter dem Begriff Stereotyp zusammengefasst, die als grobe kognitive Schemata zur Erfassung der sozialen Realität dienen, indem sie die komplexe Welt überschaubar und handbar machen (Doyé, 1993). Die schablonenhafte Vorgehensweise in Form der Verallgemeinerung von Wahrnehmungsmustern kann jedoch ein verzerrtes Bild der Realität geben. In der Literatur werden die Stereotypen in die Kategorien Auto-, Hetero-, und Metastereotypen unterteilt, in die Selbst-, Fremd-, und Metabilder eingeordnet werden können (Aifan, 1997). Während Autostereotypen Vorstellungen über die eigene Kultur beschreiben, bezeichnen Heterostereotypen Werturteile über eine fremde Kulturgemeinschaft. Metabilder wiederum sind Annahmen darüber, was Individuen einer Kulturgemeinschaft über die eigene Kulturgemeinschaft denkt. Stereotypen haben einen Sitz im Leben, weil sie als Orientierungsmuster dienen. Sie werden als innere Weltbilder im kognitiven System projiziert. Mit der transkulturellen Kompetenz lassen sich ihre Bedeutungen aufdecken und somit sind sie eine Bereicherung für den Fremdsprachenunterricht, weil kulturelle Leerstellen, die die Sprachhandlung hindern, gefüllt werden können. Ein wichtiges Ziel des transkulturellen Lernens ist das kulturelle deklarative Wissen in eine kulturelle prozedurale Fertigkeit umzuformen. Hierzu ist es nötig, dass Stereotypen „beseitigt werden, aber auch bewahrt und auf eine höhere Stufe gehoben werden. Diese höhere Stufe ist dann erreicht, wenn ihnen mehr Komplexität zugeführt, wenn sie relativiert und erklärt werden.“ (Bausinger, 1988, S. 168f.). Eine weitere Aufgabe des transkulturellen Lernens ist somit nicht in erster Linie Stereotypen zu beseitigen, sondern vielmehr hinter dem kulturellen Erfahrungshorizont der Ausgangskultur sie zu verstehen. Dabei soll ein Sinn in eigenem kulturellem Kontext nicht erzwungen werden, vielmehr ist es wichtig sie als das Andere zu akzeptieren und nicht weiter zu bewerten. Vergleiche zwischen der eigenen und fremden Kultur bieten die Möglichkeit Gemeinsamkeiten und Unterschiede zu finden. Während

Gemeinsamkeiten eine positive Wirkung auf den Lernprozess haben, werden Unterschiede oftmals negativ konnotiert. Die Aufgabe des transkulturellen Lernens besteht darin, die Gemeinsamkeit, Unterschiede zu haben, als eine Bereicherung zu sehen.

Multikulturalität, Interkulturalität und Transkulturalität

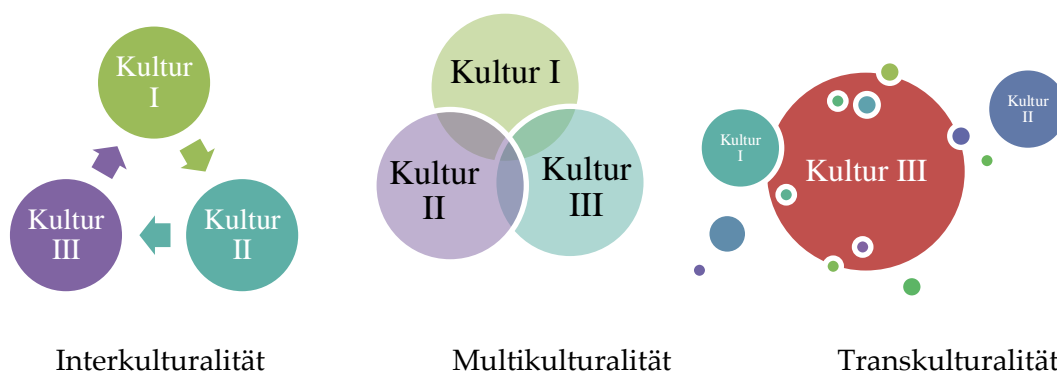
Wenn der Spracherwerb sich im Rahmen sozialer Prozesse verwirklicht, dann darf Kultur nicht außer Acht gelassen werden. Für den Fremdspracherwerb haben kulturelle Einflüsse aus diesem Grund eine zweifache Bedeutung, denn hier treffen zwei Kulturen aufeinander. Die Ausgangskultur trifft auf die Zielkultur und sie können sich zum einen gegenseitig ergänzen, aber auch zum anderen sich drastisch voneinander abgrenzen. Diese konträre Beziehung der Kulturen zueinander hat sowohl negative als auch positive Folgen für den Fremdsprachenunterricht. Je vertrauter das Fremde einem ist, umso schneller können Hemmungen überwunden werden. Werden in der Zielkultur Gemeinsamkeiten gefunden, so fördert es den Lernprozess und umgekehrt stören kulturelle Unterschiede wiederum den Lernprozess. „Je eher der Lerner bereit ist, sich zu akkulturieren, desto eher erwirbt er auch die entsprechende Sprache. Beeinflusst wird diese Bereitschaft durch bestehende Dominanzverhältnisse zwischen den Sprachgruppen und der Einstellung des Sprechers gegenüber den Sprachen“ (Bickes & Pauli 2009, S. 100). Hierbei ist es wichtig, dass das Individuum sich allmählich in der fremden Kultur auskennt und sich anpasst ohne jedoch die eigene Identität zu verlieren (Surkamp, 2010). Sprache und Kultur stehen in einer komplementären Beziehung zueinander. Sie entwickeln sich gemeinsam im Laufe der Sozialisation und prägen das menschliche Sein. Aufgrund dieser vorherrschenden komplementären Beziehung, ermöglicht der Erwerb einer Zweit- oder Fremdsprache den Einblick in weitere kulturelle Dimensionen, die zunächst dem Menschen unscheinbar sind. Diese Einblicke beeinflussen zum einen die Interpretationskompetenz und zum anderen den Verstehensprozess. Dies spiegelt sich in Form von variierenden Bedeutungszuweisungen wider. Je mehr Sprachen ein Mensch beherrscht, umso vielfältiger und reichhaltiger ist seine Interpretationskompetenz. Die Interpretation verwirklicht sich durch den Transfer von bereits erworbenem kulturellem Wissen einer Sprachgemeinschaft in die andere bzw. fremde Sprachgemeinschaft. Es werden Rückschlüsse gezogen, in dem Unterschiede und Gemeinsamkeiten zwischen den kulturellen Dimensionen gesucht werden. Hierzu wird eine transkulturelle Kompetenz benötigt, die durch den Transfer den Verstehensprozess einleitet. Allerdings können auch hierbei mögliche kulturelle Missverständnisse zum Vorschein treten, d.h. aufgrund falschen Transfers von kulturellem geprägtem Hintergrundwissen können Bedeutungsverschiebungen von kulturellen Inhalten entstehen. In der Literatur werden sie unter dem Begriff Stereotype zusammengefasst, welche die Entwicklung von möglichen Vorurteilen bzw. Urteilen beschreibt.

Nach Lüsebrink (2005) werden drei grundlegende Kulturbegriffe unterschieden und zwar der intellektuell-ästhetische Kulturbegriff, der materielle Kulturbegriff und der anthropologische Kulturbegriff. Demzufolge umfasst der intellektuell-ästhetische Kulturbegriff die Bildungs- und Elitenkultur, die durch die Werke wichtiger

Schriftsteller, Künstler und Komponisten repräsentiert werden und wie sich bereits aus der Begriffsbestimmung entnehmen lässt steht im Fokus des materiellen Kulturbegriffs die Gesamtheit der Gegenstände, die mit Menschenkraft entwickelt oder erzeugt werden. Der anthropologische Kulturbegriff hingegen beschäftigt sich mit den Denk-, Wahrnehmungs- und Handlungsmustern einer Gesellschaft. Kultur ist „die kollektive Programmierung des Geistes, die die Mitglieder einer Gruppe oder Kategorie von Menschen von einer anderen unterscheidet.“ (Hofstede, 1993, S. 19). Aufgrund der menschlichen Natur, sowie die individualspezifische Persönlichkeit und aufgrund der erlernten, erfahrbaren Kultur wird die mentale Programmierung des Menschen, d.h. durch Werte, Verhaltens-, Denk- und Wahrnehmungsweisen geprägt (Hofstede, 1993). Die Kulturzwiebel, die von Hofstede konzipiert wurde, verdeutlicht die Tiefenebenen der Kultur, indem sie kulturelle Unterschiede zwischen Kulturen anhand Werte, Rituale, Helden und Symbolen festmacht. Wie bei einer Zwiebel lässt sich auch die Kultur in Schichten aufteilen. Die Einsicht in die einzelnen Schichten jedoch verläuft graduell von einfach nach schwer. Während die äußerste Schicht leicht erkennbar ist und die jeweilige Bedeutungszuweisung einfach verläuft, ist es schwer in den Kern der Zwiebel zu gelangen und den Bedeutungsgehalt der sich dort befindenden Dinge zu verstehen. Erst wenn Kulturunterschiede bewusst behandelt werden, ist es möglich die vielleicht unbewusst entstandenen Barrieren aufzuheben. Werden sie unter den Teppich gekehrt, dann ist auch der Zugang zur neuen Kultur versperrt. Der Kontakt zu anderen Kulturen ist im Zeitalter der Technologisierung, Mediatisierung unumgänglich, weshalb auch die Auseinandersetzung mit den Kulturen notwendig ist. Insbesondere in der Fremdsprachendidaktik spielt die Interkulturalität eine wichtige Rolle, da wie bereits zuvor schon beschrieben wurde das Erlernen einer Sprache gleichzeitig auch die Konfrontation mit einer anderen Kultur impliziert. Der Kontakt ob verbal oder non-verbal zu einer fremden Kultur kann zu Konfliktsituationen führen, da „die Handlungsweise verschiedener Kulturen in spezifischen Situationen differieren [können]“ (Heringer, 2004, S. 219). In der Fachliteratur lassen sich diese Fehlinterpretationen aufgrund Unkenntnis bzw. kulturell bedingten Missverständnissen als sogenannte Critical Incidents finden (Lüsebrink, 2005). Diese können gleichermaßen auch den Lernprozess im Fremdsprachenunterricht stören und eine hemmende Wirkung haben. Werden kulturelle Leerstellen beim Lerner über das Zielsprachenland falsch gefüllt hat dies zur Folge, dass ein falscher Transfer auch in der Fremdsprache stattfindet. Hierzu benötigt es eine transkulturelle Kompetenz, die zwar mit der interkulturellen verknüpft ist aber anders gelagert ist. Der Begriff Interkulturalität umfasst „alle Phänomene, die aus dem Kontakt zwischen unterschiedlichen Kulturen entstehen, aber nicht notwendigerweise eine kommunikative Dimension [...] aufweisen (Lüsebrink, 2005, S. 14). Des Weiteren lassen sich in der Literatur zwei weitere Unterscheidungsgattungen von kulturellen Phänomenen auffinden, die Multikulturalität und Transkulturalität. Während die Multikulturalität ein Nebeneinander verschiedener Kulturen innerhalb eines sozialen Systems umschreibt, bezeichnet die Transkulturalität eine plurale kulturelle Identitätsbildung, durch die hochgradige Vernetzung und Verflechtung vieler Kulturen (Lüsebrink, 2005).

Das Verstehen anderer Kulturen und Gemeinschaften hängt nicht nur von Fremdsprachenkenntnissen und landeskundlichen Wissen ab, sondern es basiert ebenfalls auf emotionalen Reaktionsmustern, die eng mit den Wertvorstellungen der Ausgangskultur und Zielkultur zusammenhängen (Lüsebrink, 2005). Die Vergleichsvorgänge zwischen der Ausgangskultur und Zielkultur sowie zwischen dem Bekannten und Fremden sollten nicht einseitig, sondern zweiseitig in Form eines Transfers verlaufen. Der wechselseitige Verstehensprozess verhilft zu einer Neuorientierung zwischen dem Bekannten und Fremden. Während die Multikulturalität nach Welsch, welcher den Begriff Transkulturalität suggeriert hat, von einer Koexistenz unterschiedlicher Kulturen ausgeht, sieht die Interkulturalität die Kultur als homogenes voneinander abgrenzbares Phänomen (Welsch, 2000). Demgegenüber stellt Welsch die Transkulturalität, die „über den traditionellen Kulturbegriff hinaus – und durch die traditionellen Kulturgrenzen wie selbstverständlich hindurchgeht.“ (Welsch, 2000, S. 336). Das hat zur Folge, dass die Übergänge zwischen Fremden und Eigenen verschwommen sind. Die Wahrnehmung, die von den Wertvorstellungen geleitet wird, entscheidet über das Fremde und Eigene.

Abb. 1: Schematische Darstellung der Multikulturalität, Interkulturalität und Transkulturalität

Fremdverstehen und Kulturverstehen

Die Wahrnehmung ist kulturspezifisch geprägt. Der Wahrnehmungsprozess verläuft in Form der Interpretation, Konstruktion und der eigenen Bedeutungszuweisung. Beim Wahrnehmen und Interpretieren wird auf das Bezug genommen, was aus der Erfahrung und aus der eigenen Umgebung – der eigenen Kultur – also gekannt wird. Wenn Wahrnehmung von den unterschiedlichen kulturellen und individuellen Erfahrungen geprägt wird, kann es passieren, dass Situationen, denen man in einer anderen Kultur ausgesetzt ist, anders interpretiert und verstanden werden, als sie möglicherweise gemeint sind. Im Verlauf der Sozialisation erwirbt jeder Mensch die für die eigene Kultur relevanten Überzeugungen, Einstellungen und Verhaltensweisen. Eine spezifische, kulturabhängige Orientierung wird entwickelt, welche die Wahrnehmung, das Denken und Handeln der Menschen beeinflusst. Das Verstehen fremder und eigener Phänomene hängt somit von der Wahrnehmung und dem Erfahrungshorizont ab. Das Verstehen als Akt der Wahrnehmung verlangt somit

eine Verschmelzung der Horizonte, denn etwas wahrnehmen bedeutet zeitgleich auch etwas eine Bedeutung zuzuschreiben. Die Mitteilung wird in Relation zum eigenen Erfahrungshorizont wahrgenommen, interpretiert und verstanden. Die Konfrontation mit dem fremden Horizont hat zur Folge, dass sich der eigene Erfahrungshorizont erweitert. Das Eigene und das Fremde stehen in einer Wechselbeziehung zueinander. Sie sind die zwei Seiten einer Medaille, die sich bedingen. Das Eigene entsteht aus dem Fremden selbst, denn bevor es zum Eigenen wurde war es einmal das Fremde. Erst durch den Akt des Verstehens in Form der Wahrnehmung und Bedeutungszuweisung gelangt es zum eigenen Erfahrungshorizont. Der individuelle Erfahrungshorizont, welcher vom kulturellen Umfeld geprägt wurde, beeinflusst die internen Kriterien und somit unser Ordnungssystem. Die Kategorisierung von neuronalen Botschaften verwirklicht sich von der Außenwelt abgeschlossen, die Informationsverarbeitung bzw. Bedeutungszuweisung wird innerhalb des kognitiven Systems verarbeitet. Zur Verarbeitung benötigt es die Konstruktion. Wie beim hermeneutischen Zirkel oder bei der hermeneutischen Spirale wird beim Konstruieren das Ganze aus dem Einzelnen und das Einzelne aus dem Ganzen verstanden. Der Zirkelbegriff wurde durch die Spirale ersetzt, da Ausgangs- und Endpunkt des Interpretationsprozesses nicht identisch bleiben. Der Horizont wird nämlich durch die gewonnenen Erfahrungen erweitert und bewegt sich nicht kreisförmig, wie es bei einem Zirkel der Fall ist, sondern graduell ebenförmig. Um Umwelteindrücken eine Bedeutung zuweisen zu können, denen Menschen tagtäglich ausgesetzt sind, d.h. um der Welt einen Sinn geben zu können werden die Wahrnehmungsinhalte durch das Gedächtnis zu einem sinnvollen Ganzen zusammengefügt und verallgemeinert, weshalb auch eigentlich nicht mit den Sinnesorganen, sondern vielmehr mit dem Gedächtnis wahrgenommen wird (Roth, 1996). Die Konstruktionsvorgänge beim Wahrnehmen hängen eng mit dem individuell geprägten Erfahrungshorizont zusammen, weshalb sich auch die Interpretationen voneinander differenzieren können, wie es auch bei Kippbildern zum Beispiel der Fall ist. „Bewusste Wahrnehmung ist somit eine Form der Bedeutungszuweisung, die immer auf die Bedeutungen zurückgreift, die in unbewussten präkognitiven und kognitiven Prozessen entstanden sind und hinsichtlich bisheriger Erfahrungen neu verknüpft wurden.“ (Lindemann, 2006, S. 69). Die einzelnen Bedeutungen interner Kriterien werden zu ganzen Bedeutungszuweisungen von Wahrnehmungsformen des Anderen konstruiert. Der Verstehensprozess vollzieht sich zwischen dem Einzelnen und Ganzen in wechselseitiger Wirkung entsprechend der hermeneutischen Spirale. Das Fremdverstehen, welches mit dem Kulturverstehen eng verknüpft ist, realisiert sich ebenfalls unter denselben Kriterien. Kulturverstehen bedeutet gleichzeitig Fremdverstehen, denn erst wenn das Fremde verstanden wird, ist es möglich die Kultur als Ganzes zu verstehen. Wenn Kultur wie bereits zuvor erwähnt wurde ein Orientierungssystem ist, dass das Wahrnehmen, Denken, Werten und Handeln aller Mitglieder einer Kulturgemeinschaft definiert, dann hat der Verstehensprozess von Fremdbildern auch an diesem Punkt anzusetzen (Thomas, 1993). Diese Fremdbilder sind eng verknüpft mit Identitätsbildern, mit persönlichen oder kollektiven Selbstbildern (Lüsebrink, 2005). Das Individuum selbst entscheidet in seinem kognitiven System darüber was Eigen und was Fremd ist und zwar indem es das Fremde in Relation zum

Eigenen setzt. Die Welt lässt sich somit als eine Art eigen Konstruktion verstehen, die das Individuum selbst erschaffen hat. „Die Entwicklung und Ausprägung verschiedener Wahrnehmungs- und Erfahrungsbereiche geht aus dem subjektiven Erleben hervor und bildet so eine Arbeitshypothese, die das kognitive System erschafft, um eindeutig Zuordnungen des eigenen Erlebens leisten zu können.“ (Lindemann, 2006, S. 74). In dieser subjektiven Welt entscheidet die Kultur als Orientierungssystem darüber wie ein Fremdbild wahrgenommen wird. Der Interpretationsprozess geprägt von kulturellen Einflüssen und subjektivem Empfinden hat zur Folge, dass die Bedeutungszuweisung gestört wird. Aufgrund Leerstellen im Erfahrungshorizont des Individuums kann es vorkommen, dass kulturell bedingte Missverständnisse sich entwickeln. Aus diesem Grund ist es wichtig sowohl das Eigene als auch das Fremde innerhalb des kognitiven Systems zu reflektieren, um so eine negative Konnotation in Form der Ausgrenzung zu vermeiden. Um einzelne Teile einer Kultur verstehen zu können, ist es notwendig sie im kulturellen Ganzen zu betrachten. Das kulturelle Ganze umfasst dabei nicht nur die Zielkultur, sondern auch die Ausgangskultur. Ein anderes Verstehen, in Form der Vermittlung zwischen den Kulturen und dem Interpretieren bedeutet hierbei nicht die eigene Identität und Kultur zu verlieren, sondern sie zu erweitern. Der Interpret hat die Aufgabe Fremdbilder unter dem Licht der Selbstbilder zu beleuchten. Die internen Kriterien in seinem kognitiven System, d.h. sein Orientierungssystem wird revidiert. Die Selbstreflexion findet parallel mit der Fremdreflexion statt. Die Kategorisierung erfolgt meist in Form eines Schubladendenkens, weshalb es wichtig ist diese manchmal zu entleeren und neu zu ordnen, um mögliche Vorurteile abbauen zu können. Mit der Analyse von Fremdbildern, d.h. Wahrnehmungsformen des Anderen, beschäftigt sich die Stereotypenforschung.

Stereotypenforschung

Der Stereotypenforschung, welche sich in den vergangenen Jahrzehnten in der Wissenschaft als Forschungszweig etabliert hat, wird insbesondere in einem Zeitalter der Transkulturalität große Aufmerksamkeit geschenkt. In einer Welt wo Kulturen nicht mehr nur nebeneinander, sondern ineinander verschmelzen ist es wichtig zu wissen, wie und aus welchem Grund es zur Akzeptanz bzw. Abweisung der kulturellen Phänomene kommt. Oftmals werden die Phänomene Stereotypen, Cliché, Vorurteil und Typisierung, mit deren Entstehung und Beschaffenheit sich die Stereotypenforschung beschäftigt, negativ aufgefasst. Nach Bausinger (1988, S. 160) sind Stereotype „unkritische Verallgemeinerungen, die gegen Überprüfung abgeschottet, gegen Veränderungen relativ Resistenz sind. Stereotyp ist der wissenschaftliche Begriff für eine unwissenschaftliche Einstellung“. Bausinger möchte mit dem Begriff unwissenschaftlich deutlich machen, dass eigentlich der Entstehungsgrund der Stereotype die Unwissenheit in Form der Verallgemeinerung ist. Dabei dienen Stereotype zur Kategorisierung von kulturellen und gesellschaftlichen Phänomenen. Sie sind nicht von Natur aus negativ konnotiert. Das Individuum selbst als Konstrukteur weist in seinem Orientierungssystem eine Bedeutung zu, die entweder positiv, neutral oder negativ sein kann. Wieso werden diese stereotypischen Phänomene allerdings trotzdem als etwas Schlechtes empfunden? Der Grund dafür liegt im kognitiven System. Im Folgenden soll

die Beschaffenheit von Stereotypen unter forschungsgeschichtlicher Betrachtung geschildert werden. Als *pictures in our heads* wurde der Begriff Stereotype erstmalig von Walter Lippmann in seinem Werk *Public Opinion* (1922) bezeichnet. Bei der Wahl des Begriffes bezieht er sich „auf die Terminologie des Druckereigewerbes, das mit dem Wort die gegossene Druckplatte bezeichnet, mit der man eine beliebige Zahl von Abzügen herstellen kann.“ (Wagner, 2008, S. 14). Ähnlich wie bei den vorgefertigten Druckplatten verhält es sich mit den schablonenartigen Bildern in unseren Köpfen. Sie dienen zur Interpretation der Außenwelt. Sie sind eine Art Muster, die helfen die Welt um das Individuum herum zu verstehen. Die Schemata der Innenwelt werden auf die Außenwelt und umgekehrt projiziert. Diese Projektion in Form eines Schubladendenkens hat zur Folge, dass es manchmal zu einer voreiligen und schnellen Kategorisierung der Phänomene kommt. Diese schablonisierten und schematisierten Muster, als vorgefertigte Bilder im Kopf verhelfen das allseits Bekannte mit dem Unbekannten in eine Beziehung zu setzen. Zur individuellen und sozialen Orientierung innerhalb einer Kultur, verhelfen Stereotype demnach den Informationseinflüssen einen Sinn zu geben, indem sie verarbeitet, strukturiert und vorhandenen Interpretationsmustern zugeordnet werden. „Stimmen diese Informationen über eine andere Gesellschaft mit den bereits vorhandenen Bildern/Stereotypen überein, werden die Informationen positiv verarbeitet. Stimmen sie nicht überein, entstehen beim Empfänger Spannungen.“ (Krakau, 1985, S. 10). In seinem Werk versucht Lippmann zu ergründen, wie es zu diesen Spannungen kommt. Die Notwendigkeit von Stereotypen sieht er aus ökonomischen Gründen, aus Verteidigungsgründen und aus Gründen des Selbstschutzes (Ossenberg, 2019). Wenn die Bedeutungszuweisung von neuen Eindrücken bzw. Phänomenen ohne Rückschlüsse auf vergangene und bereits erfahrene Interpretationsmustern gemacht würden, wäre es jedes Mal notwendig sämtliche Kategorisierungsprozesse nochmals zu durchlaufen und der Erfahrungshorizont würde sich nicht erweitern, sondern stagnieren. Deshalb besitzen Stereotypen einen ökonomischen Charakter. Des Weiteren sind Stereotypensysteme für Lippmann „Kern unserer persönlichen Überlieferung und die Verteidigungswaffen unserer gesellschaftlichen Stellung.“ (1922, S. 71). Diese Form der Verteidigung entsteht, „wenn der Mensch sein Weltbild, das er sich aufgebaut hat und das ihm Sicherheit und Geborgenheit bietet, durch andere Meinungen, Ansichten oder ein ihm fremdes Verhalten bedroht sieht.“ (Ossenberg, 2019, S. 6) An diesem Punkt knüpft der Aspekt des Selbstschutzes an, denn indem das Individuum sein Weltbild verteidigt, möchte es sich gleichzeitig vor unangenehmen, negativen Empfindungen sich selbst und sein Weltbild schützen. Gordon Willard Allport hat ebenfalls mit seinem Werk *The Nature of Prejudice* zur Stereotypenforschung einen wichtigen Beitrag geleistet. Im Jahre 1954 ist sein Werk erstmalig erschienen und 1971 wurde es ins Deutsche übersetzt. Im Zentrum seiner Ausarbeitung steht die natürliche Beschaffenheit der Vorurteile. Ihm zufolge werden Überzeugungen und Einstellungen gegenüber einer Gruppengemeinschaft auf das einzelne Individuum oder auf die Gruppenmitglieder aufgrund fehlerhafter Verallgemeinerung projiziert (Allport, 1971). Durch die Übergeneralisierung von einzelnen Erfahrungseinflüssen, welche aufgrund unzureichender Kenntnisse falsch kategorisiert wurden, entsteht eine Voreingenommenheit. Das Einzelne wird auf das

Gesamte übertragen. Schäfer und Six (1978) sehen hingegen Stereotype als kognitive Schemata, welche die Wahrnehmung und das Verhalten steuern, indem typische Eigenschaften von Gruppen stilisiert oder karikiert werden. Bausinger (1988), Thomas (1993) und Scholz (2000) bestimmen die positiven Funktionen der Stereotypen, und setzen sie den häufig Ausgearbeiteten negativen Funktionen entgegen.

Verallgemeinerungsfunktion: Stereotypen entstehen nicht immer, aber in der Regel aus Überverallgemeinerung tatsächlicher Merkmale; es ist ihnen also ein relativer Wahrheitsgehalt zuzusprechen.

Orientierungsfunktion: Stereotypen ordnen diffuses Material und reduzieren Komplexität.

Identifikationsmöglichkeiten: Stereotypen bieten Identifikationsmöglichkeiten an, über die neue Realbezüge entstehen können; es ist also mit einer realitätsstiftenden Wirkung von Stereotypen zu rechnen.

Abgrenzungsfunktion: Stereotypen fördern das Solidaritätsgefühl einer Gruppe und grenzen sie von negativ besetzten Außengruppen ab.

Selbstdarstellungsfunktion: Stereotypen dienen zur Bildung positiver Images und Identifikationsmuster.

Rechtfertigungsfunktion: Sie ermöglichen ein auch nachträgliches Rechtfertigen eigener Verhaltensweisen.

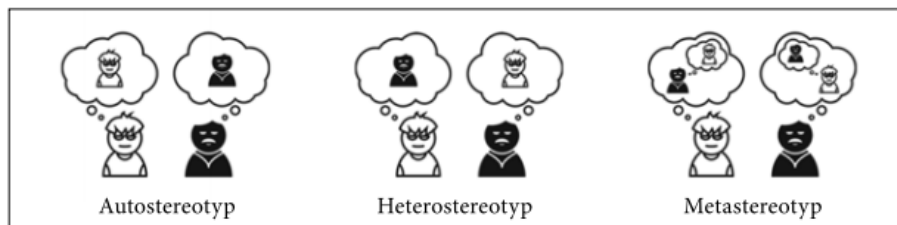
Eine weitere und oft in der Literatur zitierte Definition zum Phänomen Stereotyp leistet Uta Quasthoff. Sie ergänzt zu den bisherigen Eigenschaften noch die Komponente des Verbreitungsgrades hinzu. Je verbreiteter ein Stereotyp ist, umso hartnäckiger ist dieses in seinem Bestehen. Bei der Wertung spielen emotionale Tendenzen eine wichtige Rolle (Quasthoff, 1973, S. 28). Die in jüngster Zeit erbrachte Leistung im Bereich der kommunikationswissenschaftlichen Stereotypen- und Vorurteilsforschung hat Martina Thiele erarbeitet. Sie nimmt eine Kategorisierung der Funktionen von Stereotype vor, die in der folgenden Tabelle dargestellt wird.

Tabelle 1: Funktionen und Dysfunktionen der Stereotype nach Thiele (2015, S. 66).

1. Funktion	Wissen, Orientierung, Komplexitätsreduktion
2. Funktion	Abwehr, Verteidigung, Vermeidung von Dissonanzen
3. Funktion	Identitätsbildung, Identitätsstabilisierung und Integration
4. Funktion	Desintegration
5. Funktion	propagandistische, politische und ideologische

Die erste Funktion von Stereotypen umschreibt Thiele mit dem Begriff Wissens-Ersatz, d.h. Stereotype dienen dazu die Welt zu verstehen, indem sie die Wahrnehmung strukturieren und durch Definitionen, Differenzierungen sowie Klassifizierung dem Individuum als Orientierungsinstanz in einer hochkomplexen und schwer erfassbaren Realität dienen (Thiele, 2015). Zur Aufrechterhaltung des eigenen Weltbildes wird die zweite Funktion von Stereotype

herangezogen und zwar in der Form, dass „Informationen, die den eigenen Auffassungen widersprechen [abgewehrt werden], um so Verunsicherung zu vermeiden. Falls es nicht möglich ist, den dissonanten Informationen zu entgehen, werden diese als „falsch“, „lächerlich“, „irrelevant“ abgetan.“ (2015, S. 68). Eine andere Variante wäre die zum Weltbild unpassenden Informationen zurechtzubiegen. Das Gefühl der Zugehörigkeit und Entwicklung einer Ich- und Wir Identität wird mit der dritten Funktion zum Ausdruck gebracht (2015). Die Persönlichkeit entwickelt sich innerhalb einer kulturellen Gemeinschaft. Das Weltbild eines Individuums ist zwar einzigartig, jedoch lassen sich Spuren des Sozialumfeldes in ihm finden, denn „indem „wir“ „die anderen“ definieren, definieren „wir“ „uns“. Selbstwahrnehmung und Selbstbeurteilung sind zu weiten Teilen das Ergebnis eines Prozesses der Bildung von Auto-, Hetero- und Metastereotypen. Innerhalb seiner Bezugsgruppen entwickelt das Individuum sein Stereotypensystem, sein Stereotypenset.“ (ebd., S. 69). Die folgende Abbildung dient zur Differenzierung der einzelnen Stereotypenarten. Unter dem Begriff Autostereotyp werden Selbstbilder und Heterostereotyp Fremdbilder zusammengefasst. Der Begriff Metastereotype umfasst beide Bilder in einer komplementären Beziehung zueinander.

Abb. 2: Auto-, Hetero- und Metastereotyp (Entleitner, 2012, S. 11).

An diesen Gedankengang knüpft die vierte Funktion von Stereotypen an. Die Desintegration verwirklicht sich in der Unterscheidung der **anderen** von dem **wir** und somit auch von dem **ich**. Je ähnlicher das Weltbild, ist umso näher fühlt sich das Individuum zum anderen und umgekehrt je unterschiedlicher das Weltbild ist umso distanzierter verhält sich es. Dieses Weltbild ist von propagandistischen, politischen und ideologischen geprägten Stereotypen insbesondere in Krisen- und Umbruchszeiten ausgesetzt (Thiele, 2015). Sie sind der Zement, welcher die Bausteine von ideologischen Mauern zusammenhält.

Transkulturelle Kompetenz – Transkulturelle Spirale

Die transkulturelle Kompetenz ermöglicht in erster Linie einen Kulturtransfer, d.h. Kulturgüter werden überliefert und im Kontext der Zielkultur rezipiert. Sowohl die Ausgangskultur als auch Zielkultur stehen in einer Wechselbeziehung zueinander. Zum einen ergänzen sie sich gegenseitig und zum anderen grenzen sie sich voneinander ab. Das Verständnis für diese komplementäre Beziehung wird durch die transkulturelle Kompetenz erzeugt, denn im Gegensatz zur interkulturellen Kompetenz betrachtet sie die Kultur nicht als etwas in sich nach außen hin abgeschlossenes. Die klaren Grenzen heben sich nach der Transkulturalität auf und verlaufen ineinander. Erst durch diese Betrachtungsweise ist ein kultureller Austausch möglich. „Kulturen, die wie Inseln oder Kugeln verfaßt sind, können sich der Logik ihres Begriffs gemäß eben nur voneinander absetzen, sich gegenseitig verkennen, ignorieren, diffamieren oder bekämpfen – nicht hingegen sich verständigen und austauschen“ (Welsch, 1995, S. 39). Der Austausch ist

somit nur möglich, wenn sich die Zugänge für das Fremde öffnen. Der Kulturtransfer ist die Übertragung von Ideen, kulturellen Praktiken, aus einem spezifischen System gesellschaftlicher Handlungs-, Verhaltens- und Deutungsmuster in ein anderes (Lüsebrink, 2005). Der Prozess des Kulturtransfers verläuft über verschiedene Wege. Zunächst durchläuft jedes Individuum eine Akkulturation, „die Erlernung und Aneignung kultureller Werte, Symbole, Rituale und Symbolsysteme im Zuge des Sozialisationsprozesses innerhalb einer Kultur“ (Lüsebrink, 2005, S. 130). Über den Weg der Integration werden fremde, dominante Kulturinhalte in die eigene Kultur aufgenommen, wobei wichtige Identitätselemente wie Sprache, Rituale und Traditionen erhalten bleiben. Bei einer Dekulturation hingegen werden die Phänomene der Ausgangskultur verlernt und vergessen. Es kann bis hin zur Verlernung der Muttersprache führen. Das Ziel der transkulturellen Kompetenz ist die Sensibilisierung für kulturelle Unterschiede. Die Sensibilisierung verläuft auf zweifache Art. Zum einen hilft das Wissen über kulturelle Unterschiede dabei ein Empathiegefühl gegenüber dem Anderen aufzubauen. Zum anderen wird das Wissen als Sprachhandlung sich angeeignet. Nachdem das Wissen über unterschiedliche Begrüßungsformen in verschiedenen Kulturkreisen ins kognitive System aufgenommen wird, ist es möglich mit einer ausgebildeten transkulturellen Kompetenz dieses Wissen in eine Sprachhandlung umzuformen. Für ein verstärktes aufeinander zugehen (Hu, 1996) wird die Entwicklung einer transkulturellen Kompetenz erfordert. Das gemeinsame und gegenseitige Lernen voneinander ermöglicht es den Erfahrungshorizont zu erweitern. Insbesondere in der Fremdsprachenlehre ist es wichtig den Lernvorgang nicht in die eine Richtung zu lenken, sondern ihn stets in wechselwirkender Form zu gestalten. Das Fremdbild ist im Lichte des Selbstbildes zu beleuchten und umgekehrt ist das Selbstbild kritisch zu hinterfragen, jedoch bedeutet es nicht sich von dem eigenen Weltbild sich loszulösen. Der kulturelle Kontakt dient vielmehr zur Selbstreflexion. In das Fenstertheater von Ilse Aichinger (2005), das erstmalig im Jahre 1953 in der Sammlung *Der Gefesselte* erschien, wird dieser Perspektivenwechsel im literarischen Stil beschrieben. Das Hinausschauen in die Außenwelt aus dem eigenen Fenster benötigt gleichermaßen das Hineinschauen in die Innenwelt als Betrachter von außen. Indem sich Blickwinkel ändern, können Gegebenheiten von neu wahrgenommen werden. Der Fremdsprachenunterricht, als ein Ort wo Kulturen zusammentreffen eignet sich dafür sehr gut. Die Auseinandersetzung mit dem Fremdbild bedeutet nämlich gleichzeitig eine Auseinandersetzung mit dem Selbstbild, weil Rückschlüsse zum eigenen Erfahrungshorizont gezogen werden. Das bedeutet, dass eigenen kulturellen Praktiken die bislang aufgrund vorherrschender Konventionen ausgeübt wurden neue Bedeutungen zugesprochen werden können. Zwischen Kulturen lassen sich sowohl Gemeinsamkeiten als auch Unterschiede feststellen. Während Gemeinsamkeiten Kulturen näherbringen können, führen Unterschiede zur Distanzierung. Diese Distanzierung lässt sich teilweise vermeiden. Wenn die Unterschiede im Kontext des Zielsprachenländlichen Weltbildes aufgezeigt werden. Toleranz und Akzeptanz können mit Hilfe der Empathie erreicht werden.

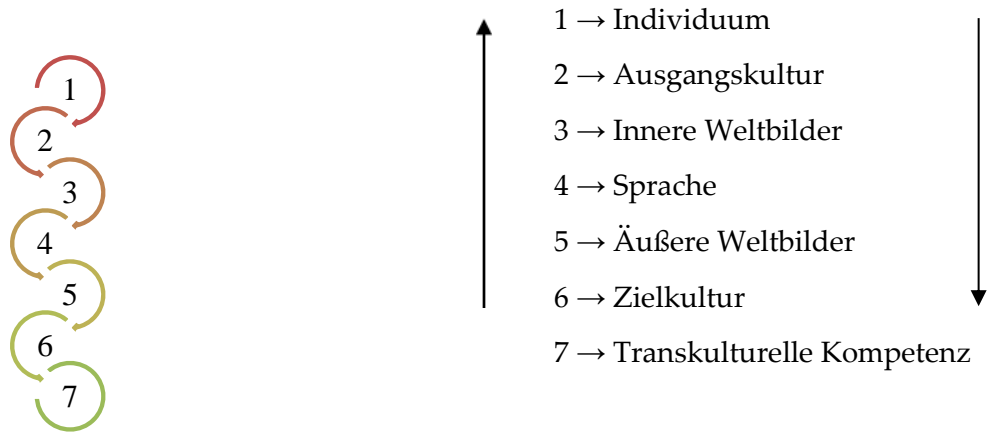

Abb. 3: Eigene Darstellung der Transkulturellen Spirale

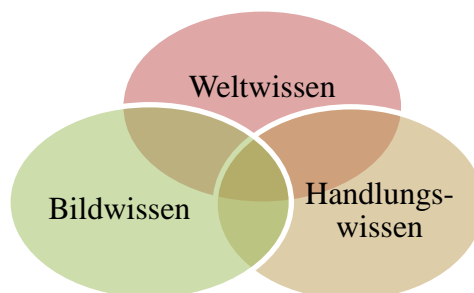
Der Verlauf der Spirale verläuft wechselseitig und ermöglicht so ein anderes Verstehen. Es ist ein ständiger, fortlaufender Prozess, der graduell verläuft. Der Erfahrungshorizont des Individuums erweitert sich, indem durch die Sprache innere Weltbilder mit äußeren Weltbildern korrelieren und ein Kulturtransfer zwischen der Ausgangskultur und Zielkultur gewährleistet wird. Diese Art des Verstehens lässt sich mit einer transkulturellen Kompetenz gewährleisten. Bei ihrer Entwicklung spielt die Visualisierung im Lernprozess eine wichtige Rolle. Die inneren und äußeren Weltbilder sind zu dechiffrieren, um den Verstehensprozess in Gang zu setzen. Der nächste Abschnitt befasst sich aus diesem Grund mit der visuellen Kompetenz und ihrer transkulturellen Funktion.

Visuelle Kompetenz im Fremdsprachenunterricht

Die visuelle Kompetenz welche im englischsprachigen Raum auch unter dem Begriff der *visual literacy* zusammengefasst wird, bezeichnet die Fähigkeit visuell kommunizieren zu können. Kompetenzen sind bei Individuen entweder verfügbar oder erlernte kognitive Fähigkeiten und Fertigkeiten, die zur Lösung bestimmter Problemstellungen genutzt werden (Weinert, 2001). Die visuelle Kompetenz ist nicht angeboren, sie wird durch die körperliche und geistige Reifung entwickelt (Barsch, 2002). Die Visualisierung ist von Konventionen der Zeichenverwendung geprägt, weshalb es zur Bildproduktion und Bildrezeption eine visuelle Kompetenz benötigt. Jedes visuelle Material sendet Mitteilungen aus, die von Betrachter zu Betrachter unterschiedlich interpretiert und aufgenommen werden, da sie sich auf den individuellen Erfahrungshorizont beziehen. Basierend auf der Grundlage der Rezeptionsästhetik ist der Betrachter selbst im Bild (Kemper, 1992). So wie die Rezeptionsästhetik nach Hans Robert Jauß den Rezipienten in den Vordergrund des Textverständnisses stellt, so steht auch der Betrachter im Bild. Der Rezipient greift auf seine Vorkenntnisse zurück und konzipiert somit ein Textverständnis auf (Sayın, 1989). Übertragen auf die Bildproduktion und Bildrezeption bedeutet es, dass ein Bildverständnis immer auf Rückschlüsse von bereits erworbenen Erkenntnissen und

Erfahrungen beruhen. Es wird eine Brücke zwischen dem Rezipienten und Text, bzw. zwischen dem Betrachter und Bild aufgebaut, die den Verstehensprozess in Gang setzen (Kargı, 2017). Beim Verstehensprozess entstehen Unbestimmtheitsstellen die nach Wolfgang Iser vom Rezipienten gefüllt werden müssen, um eine ästhetische Wirkung gewährleisten zu können. Diese Wirkungsästhetik herrscht ebenfalls beim Bildmaterial. Bilder haben wie sprachliche Äußerungen eine Mitteilungs-, Apell-, und Darstellungsfunktion. Sie möchten dem Betrachter etwas mitteilen, indem sie an ihn appellieren. Die Informationen gelangen an den Empfänger in Form von Darstellungscodes, die zu entschlüsseln sind. „So wie Grammatik, Redensarten und Redemittel Sprache strukturieren und die Bedeutung der Wörter bedingen, so liegen auch Bildern komplexe Muster und Darstellungscodes zugrunde, die die Bildwirkung steuern.“ (Hecke, 2010, S. 173). Diese Kodierung läuft vor einem kulturellen Hintergrund ab, sodass die Bildproduktion als auch Bildrezeption den kulturellen Einfluss zu berücksichtigen hat, denn etwas wahrnehmen bedeutet gleichzeitig Selbstreflexion und Fremdrezeption. Wie allseits bekannt sagt ein Bild mehr als tausend Worte. Aufgrund der Unbestimmtheitsstellen lassen sie dem Betrachter viel Freiraum für die Interpretation und Kreativität. Jeder Betrachter liest die visuelle Mitteilung auf seine ganz bestimmte eigene Art, die sich aus dem Weltbild herausbildet. Dies hat zur Folge das es unterschiedliche kulturellbedingte Sehweisen gibt, denn die eigene Visualität ist von vertrauten Schemata der eigenen Kultur bestimmt (Seidl, 2007). Diese Schemata in Form von Stereotypen können dazu führen das manchmal der Schein trügt und es auf der Seite des eigenen Weltbildes zu einer Korrektur kommen muss. Stereotype könne somit aufgehoben oder in ihrem Bedeutungsinhalt geändert werden, da ein ständiger Wechsel zwischen dem eigenen und realen Weltbild herrscht. „Wie Menschen ihre Welt und andere Menschen verstehen, ist nicht unabhängig von ihrer Selbstinterpretation; umgekehrt geht ihr Verständnis der Welt und der anderen ihre Verständigung über sich selbst ein.“ (Angehrn, 2002, S. 198). Es ist ein Wechselspiel zwischen Selbstverständnis und Gegenstandsverstehen. Die visuelle Kompetenz stützt sich hierbei auf drei wesentliche Ansätze: Der semiotische Ansatz, kognitive Ansatz und konstruktivistische Ansatz. Mit deren Hilfe kann erarbeitet werden, wie das Gehirn visuelle Informationen dekodiert und wie das visuelle Lesen gefördert werden kann. Der semiotische Ansatz fasst visuelle Darstellungen als Kommunikationsmittel auf. In diesem Zusammenhang wird die Beziehung zwischen sprachlichen und visuellen Zeichensystemen hergestellt, denn wie bei allen Zeichensystemen ist es notwendig die Kodierungen im System zu entschlüsseln. Die visuelle Mitteilung ist vom Betrachter als Empfänger auf die richtige Weise zu interpretieren und aus diesem Grund ist es gleichermaßen wichtig, dass der Sender die Mitteilungskodierung hinter dem Verständnis des Betrachters erstellt. Der kognitive Ansatz beschäftigt sich mit geistigen Funktionen von Menschen, wie Wahrnehmung, Intelligenz, Sprache, Gedächtnis, denken und Problemlösen und Aufmerksamkeit (Gerrig & Zimbardo, 2008). Das kognitive System verarbeitet die durch die Sinnesorgane aufgenommen Informationen und geben der Umwelt einen Sinn. In Bezug auf die visuelle Kompetenz bedeutet es, dass die visuellen Informationsvorgänge fokussiert werden. Der Untersuchungsgegenstand sind die kognitiven Vorgänge, die beim Wahrnehmungsprozess aktiviert werden. Es wird der Fragestellung

nachgegangen, wie eine Wahrnehmung zu einem kognitiven Bild verwandelt wird und wie man zu diesem Bild gelangt. Mechthild Dehn (2007) hat in Anlehnung an Nussbaumer (1993) die Beziehung von Sprachwissen, Weltwissen und Handlungswissen unter dem kognitiven Bildbegriff schematisch zusammengefasst.

Abb. 4: Kognitiver Bildbegriff adaptiert nach Dehn (2007).

Der konstruktivistische Ansatz beschäftigt sich mit der Entstehung von Wissen und Erkenntnis im Subjekt. Ausgangspunkt des Konstruktivismus ist die Erkenntnistheorie, welche von Glaserfeld (1987.) unter den Bezeichnungen Epistemologie und Kognitionstheorie zusammengefasst wird oder als Theorie des Verstehens bzw. Er-Wissens (Foerster, 1993) festgehalten wird. Je nach Schwerpunktsetzung gibt es unterschiedliche Formen von Konstruktivismen (Schmidt, 1994). Eine wichtige Rolle wird der Wahrnehmung im konstruktivistischen Ansatz zu gesprochen, weshalb sich auch die visuelle Kompetenz auf sie bezieht. Die Wahrnehmung darf nicht als reine Abbildung der Welt verstanden werden. Diese Modelle der Welt entstehen hinter dem Hintergrund der Erfahrungen, die im Verlauf der Sozialisation gemacht wurden. Die Interaktion zwischen der Selbstwahrnehmung und Umweltwahrnehmung prägen das Wissen. Mit diesem Wissen werden Sachverhalten und Gegenstandsbereichen ein Sinn gegeben. Sämtliche Wahrnehmungssysteme, wie z.B. der Geruchssinn, Tastsinn oder Sehsinn wirken auf den Wahrnehmungsprozess mit ein.

In der Fremdsprachendidaktik wurde der Begriff visual literacy ebenfalls bedeutsam. Fortan geht es nicht mehr um die Fragestellung, ob aus fremdsprachendidaktischer Sicht der Bildeinsatz Bestandteil des Fremdsprachenunterrichts sein soll, sondern es geht vielmehr darum in welcher Form Bilder wozu und wie eingesetzt werden sollen (Hecke & Surkamp 2015). Die Zielsetzungen und Bedingungen, d.h. Merkmale der fremdsprachlichen Bildarbeit stehen zu Beginn des 21. Jahrhunderts im Fokus der bildungspolitischen Neuerungen. „Angelehnt an die internationale visual literacy-Forschung lautet eines der Lernziele der Bildarbeit [...] visual literacy bzw. visuelle Kompetenz zu erwerben“ (Hecke & Surkamp 2015, S. 13). Der Bildeinsatz für die Fremdsprachenlehre hatte in der Vergangenheit eine eher zweckbedingte Funktion, d.h. er diente primär dazu die Fertigkeiten Hören, Lesen, Schreiben und Sprechen Material auf Sprachanlässe vorzubereiten. Aus diesem Grund besaßen Bilder in der Fremdsprachenlehre zunächst eine instrumentalisierte Funktion. Erst durch einen Paradigmawechsel in der Fremdsprachendidaktik kam es dazu, dass

sich auch der Bedeutungsgehalt vom Bildeinsatz in Form einer visuellen Kompetenz veränderte. Diese Kompetenz wird in der Literatur als fünfte Fertigkeit deklariert und gewinnt im Zuge der Zeit immer mehr an Bedeutung (Schwerdtfeger, 1989). Der Einsatz von visuellem Material fordert Sachwissen und Kompetenz, weshalb sich Lehrkräfte auf diesem Gebiet fortbilden müssen. Die didaktische Funktion, d.h. das Fremdsprachenlernen hat äußerste Priorität. Betrachtet man die Bildfunktionen im Kontext der Fremdsprachendidaktik so wird deutlich, dass Bilder zunächst eine **illustrative Funktion** haben. Sie erscheinen als Vorentlastung oder zur Vorwissenaktivierung in Lehrwerken meist neben Texten. Sie besitzen in diesem Fall eine Redundanz Funktion, in den meisten Fällen kann nämlich die Textaufgabe ohne das Zutun des visuellen Materials gelöst werden (Hallet, 2010). Die **semantische Funktion** hingegen dient zur Förderung der Sprachproduktion, z.B. zur Einführung eines neuen Wortschatzes oder als Schreibanlass bzw. Sprechanlass in Form von Bildergeschichten, Comics. Sie können das Text- und Unterrichtsverständnis unterstützen (Marquadt, 1997; Schumann, 2004) Einige Pädagogen sind allerdings über den Einsatz der Ansicht, dass es das Lernverhalten eher hemmt als fördert, wobei das eigentliche Problem vielmehr bei der Lehrkraft liegt, denn dieser sollte eine ausreichende Erfahrungen und Kenntnis darüber haben, unter welchen Bedingungen, zu welchem Zweck das Material gebraucht wird (Kargı, 2017). Das Fehlen dieses Fachwissens kann negative Folgen auf den Lernprozess haben. Die **repräsentative Funktion** vermittelt auf anschauliche Weise kulturelle landeskundliche und interkulturelle Inhalte. Um möglichst der Realität treu zu bleiben, wird fotografisches Material oder Filmmaterial zur Veranschaulichung von kulturhistorischen Sachverhalten bzw. Lebensweisen eingesetzt. Die **bildästhetische Funktion** wird im Gegensatz zu den bislang aufgezählten Funktionen nicht instrumentell eingesetzt, sondern vielmehr dienen sie um einen sinnlichen Genuss beim Lerner zu wecken. Die **mnemonische Bildfunktion** umschreibt das Phänomen, dass Bilder Erinnerungen steigern können. „Je mehr Sinnesmodalitäten (Sehen und Hören) bzw. Zeichensysteme (Bild und Sprache) an einem Lernprozess beteiligt sind, desto besser sind die Inhalte im Gedächtnis verankert.“ (Ballstaedt, 1990, S.185). Bilder können mit Lerninhalten so gekoppelt werden, dass sie tiefer ins Gedächtnis gerufen werden. Der Lerner kann somit Assoziationen zum Lerninhalt ziehen und sich besser an das Erlernete durch die Bilder erinnern. Bilder können das Interesse beim Lerner wecken, weshalb sie auch eine **motivatorische Funktion** besitzen. Sie können beim Lerner Neugier hervorrufen und so ihre Aufmerksamkeit steigern. Die Beschäftigung mit Bildern wird als Abwechslungsreich zum herkömmlichen Unterrichtsverlauf empfunden und lässt das Sprachlernen auf eine innovative Weise erleben (Badstübner-Kizik, 2006). Bilder haben ebenso eine **organisierende Funktion**, da sie Informationen sinnvoll strukturieren können (Trabasso & Bouchard, 2002). Wortigel, Wortnetze dienen z.B. dazu den neuen Wortschatz oder Gedankengänge zu einem bestimmten Thema oder Schlüsselbegriff festzuhalten. Visuell werden die Beziehungen untereinander dargestellt, die Vorstellungen in den Köpfen werden projiziert und organisiert. Visuelles Material sind ästhetische Kunstwerke, die vieles über den Punkt hinaus, durch wenige Zeichen erzählen und ist von daher eine universelle Sprache (Kargı, 2017). Somit besitzt visuelles Material eine **transkulturelle Funktion**. Sie kann kulturspezifische Phänomene des

Zielsprachenlandes expliziter darstellen und ein soziokulturelles Orientierungswissen herstellen. Wissen über Kulturen kann mit Hilfe von Bildern erworben werden. (Criegern, 1981; Sauer, 2002). Durch authentisches Bildmaterial kann die Welt der fremden Kultur eröffnet werden und der Fremdsprachenlerner hat die Möglichkeit in sie einzutauchen, wobei dieses sich immer durch eine Reflexion zur eigenen Welt sich vollzieht. Bei diesem Vorgang hat der Lerner die Möglichkeit sein eigenes Weltbild zu hinterfragen und sich selbst neu zu entdecken. Bereits vorherrschende Stereotypen können durch einen Perspektivwechsel revidiert werden. Kulturelle Differenzen können mit visuellem Material als Bereicherung empfunden werden. Durch die bewusste Erarbeitung von Gemeinsamkeiten und Unterschiede lassen sich kulturelle Barrieren somit aufheben. Das visuelle Lesen, als alternativer Lesestil, ermöglicht die Deutung eines Bildes oder visuellen Materials und erzeugt somit ein Bildverständnis. Das visuelle Lesen verhilft sowohl der Lehrkraft als auch den Lernern dabei, die Sprachhürden zu überwinden. Natürlich soll das nicht heißen, dass der Fremdsprachenunterricht verstummt und fortan nur durch Gestiken, Körpersprache und visuellem Material die Verständigung stattfindet. Das visuelle Lesen soll in erster Linie zur Konkretisierung von abstrakten kulturellen Lehrinhalten dienen. Da viele Lerner ohne ins Zielsprachenland je gegangen zu sein bzw. je gehen werden können, wird es schwierig kulturell gekennzeichnete Sprachhandlung für sie verständlich zu machen. Es entsteht eine Leerstelle in ihrer Vorstellung, die zu füllen ist. Durch visuelles Material gelangt die fremde Kultur in die einer Lernfabrik gleichenden Klassenräume und verwandeln sich zu Lernlandschaften (Illi, 1995). Eine Landschaft in der Kulturen aufeinander treffen, sich gegenseitig beeinflussen und den Erfahrungshorizont der Lerner erweitern. Dieses Ziel verfolgt das visuelle Lesen im transkulturellen Kontext. Erst wenn Lerner die Fähigkeit besitzen, die Ausgangskultur und die fremde Kultur miteinander in Beziehung zu setzen, kulturelle Sensibilität und Fähigkeiten aufzubauen und lernen mit kulturellen Missverständnissen und Konfliktsituationen umzugehen, um so letztendlich Stereotype abzubauen oder zu revidieren, dann ist eine transkulturelle Kompetenz entwickelt worden. Diese Kompetenz eröffnet sowohl die Eingänge in neue Welten als auch den Zugang zur eigenen Welt in transzendentaler Form.

Konstruktion der Untersuchung und Verfahren der Datengewinnung

Diese Untersuchung wurde im Studienjahr 2017/2018 SS an der Ondokuz Mayıs Universität mit den Studierenden aus der Fremdsprachenabteilung der Fakultät für Erziehungswissenschaften mit dem Studiengang der Deutschlehrausbildung durchgeführt. Im Rahmen der Untersuchung wurde die Bedeutung des visuellen Lesens für die Entwicklung einer transkulturellen Kompetenz erarbeitet. Die Beziehung zwischen den Komponenten visuelles Lesen, transkulturelle Kompetenz und Stereotypen bildeten den Untersuchungsrahmen. Gegenstand der vorliegenden Untersuchung war es herauszufinden, ob durch eine transkulturelle Kompetenz in Verbindung mit dem visuellen Lesen es möglich ist Stereotypenverschiebungen festzustellen. Die Stereotypenerhebung wurde in Form des Merkmallistenverfahrens durchgeführt, welches im Rahmen des Projektes **Deutsch Türkische im Vergleich** unter der Projektleitung von Prof. Dr. Dr. h.c.R.S. Baur und Prof. Dr. H. Uslucan im **Deutsch-**

türkischen Wissenschaftsjahr 2015 entwickelt wurde. Im Fragebogen befinden sich sowohl offene, geschlossene als auch halboffene Fragetypen, die durch Einfach-Antwort-Optionen und Multiplichoice-Frage-Komplexen und Ranglisten beantwortet werden können (Ossenber, 2019). Die Datenerhebung besteht zum einen aus soziographischen und stereotypischen Bestandteilen. Aus insgesamt 139 Items konnten die Probanden Merkmale für Autostereotypen und Heterostereotypen wählen. Anhand von verschiedenen Skalen, wie z.B. Nominal- und Ordinalskalenniveaus in Form von Likert Skalen (Diekmann, 2012) vollzieht sich die Bewertung der Eigenschaften innerhalb des Lime-Survey-Systems.

Tabelle 2: Das Forschungsmuster

Gruppe	Messung	Verfahren	Messung
Experimenten- gruppe	1.Datenerhebung	Visuelles Lesen im Kontext transkultureller Kompetenz	2.Datenerhebung

Insgesamt haben an der ersten Datenerhebung 47 und an der zweiten Datenerhebung 36 Studierende teilgenommen. Innerhalb der Untersuchungsgruppe befanden sich Rückkehrer aus Deutschland, die sich auch bei den Untersuchungsergebnissen bemerkbar machten. Vor Beginn der achtwöchigen Untersuchungsreihe wurde die Merkmallistenerhebung in Form eines Online-Fragebogens durchgeführt. Zur ersten Datenerhebung haben die Probanden persönliche Zugangsdaten erhalten, das aus einem Nutzernamen und Passwort bestand. Um die Geheimhaltung der Daten nicht zu gefährden wurden die Zugangsdaten an die e-mail Adressen der einzelnen Probanden zugeschickt. Die Onlinebefragung wurde unter der Zusammenarbeit der Universität Duisburg-Essen und Dr. Stefan Ossenber durchgeführt. Nach der Freischaltung haben die Studierenden zur ersten Datenerhebung den Fragebogen beantwortet. Der Fragebogen ist in vier Teile untergliedert und besteht aus insgesamt 14 zu beantworteten Aussagen. Teil I erhebt soziobiographische Daten wie Geschlecht, Alter, Sprachentwicklung und Herkunft. Es dient zur allgemeinen Profilbildung der Probanden. Teil II beinhaltet die Merkmalliste die aus 139 Items besteht. Diese Merkmalliste wird zunächst auf dem Hintergrund der Türken beantwortet, indem unter den zuvor bestimmten Merkmalen nochmals fünf explizit ausgewählt werden. Im Anschluss wird unter dem gleichen Auswahlverfahren die Merkmalliste für die Deutschen bewertet. Teil III befasst sich mit der Einordnung der ausgewählten Merkmale in die graduelle Bewertung 1-5 mit Hilfe einer Ranking-Skala. Hierbei repräsentiert 1 den höchsten und 5 niedrigsten Wert. Um die Stereotypenbildung ergründen zu können werden durch sieben Fragetypen die Kanäle der Informationsaufnahme befragt. Teil IV erhebt Daten über die Spracheinstellung der Studierenden in dem Mittels einer Likert-Skala von -5 bis +5 mit Hilfe von 22 Adjektivpaaren die deutsche Sprache bewertet werden kann. Bei der Auswertung der Datenerhebung wurde dieser Teil nicht berücksichtigt. Nach der achtwöchigen Untersuchungsreihe, in der versucht wurde die transkulturelle Kompetenz unter dem Einsatz des visuellen Lesens zu entwickeln, wurde die Datenerhebung nochmals mit anderen Zugangsdaten durchgeführt. Zwischen der ersten und zweiten Datenerhebung wurden Vergleiche gezogen, um festzustellen ob eine Stereotypenverschiebung

vorhanden ist. Es wurden zur Messung der Einstellungen der Probanden Merkmale und Merkmaldimensionen benutzt, die durch unterschiedliche Skalenniveaus mit dem Prinzip des 'Measurment per fiat' (vereinfachtes Messen) die Datenerhebung verwirklichte (Ossenber, 2019).

Ziel der Untersuchung war es den Beziehungsstrang zwischen der transkulturellen Kompetenz und dem visuellen Lesen bei der Bedeutungsverschiebung von Stereotypen nachzuweisen. Zum anderen sollte somit die Bedeutung des visuellen Lesens für die Entwicklung einer transkulturellen Kompetenz verdeutlicht werden. Stereotype sind im kognitiven System festsitzende Bilder und ihre Aufhebung oder das neue Konnotieren gestaltet sich recht schwierig. Um an diese Bilder zu gelangen benötigt es ein Verfahren das aus der Bildwissenschaft stammt. Die Bildwissenschaft geht transdisziplinäre Fragestellungen nach und vereint in sich Theorien und Ansätze verschiedener Wissenschaftszweige. Aus diesem Grund lassen sich bildwissenschaftliche Ergebnisse auch auf die Fremdsprachendidaktik übertragen. Im Folgenden werden die Evaluierungsergebnisse der ersten Datenerhebung aufgezeigt. In einigen Rängen gibt es eine mehrfache Platzierung der Merkmale, d.h. sie teilen sich den Rang.

Anzahl der Datensätze in dieser Abfrage: 47

Anteil in Prozenten: 100%

Was trifft ihrer Meinung nach zu? Deutsche sind/haben...

Tabelle 3: Top 15 der ersten Datenerhebung

Rang	Angegebene Merkmale	Anzahl	Prozentzahl
1	diszipliniert	29	61,70%
2	pünktlich	25	53,19%
3	trinkfreudig	19	40,43%
4	tierliebend / fleißig	18	38,30%
5	freiheitsliebend / distanziert	15	31,91%
6	plichtbewusst / ordentlich	14	29,79%
7	arbeitsfreudig / umweltbewusst	13	27,66%
8	sportlich	11	23,40%
9	individualistisch / fremdenfeindlich	10	21,28%
10	kultiviert	9	19,15%
11	materiell eingestellt / diplomatisch / gute Organisatoren / Wissenschaftler / gesellig	8	17,02%
12	bürokratisch / anspruchsvoll / gute Techniker / reich / sparsam / selbstbewusst	7	14,89%
13	religiös / intolerant / gründlich / Handelsvolk	6	12,77%
14	sprachbegabt / geizig / zielstrebig / Idealisten / nüchtern / sauber / arrogant / modisch / weltmännisch / Klassenunterschiede fortschrittlich / ehrlich	5	10,64%
15	zuverlässig / gut gewachsen / tolerant / höflich / Dichter und Denker / intelligent / natürlich / attraktive Männer	4	8,51%

Folgende Merkmale wurden nicht genannt: konventionell, Herrenvolk, tapfer, Volk von Bauern, stur, leichtlebig, unterwürfig, primitiv, familienorientiert, maßlos, faul, naiv, bestechlich, arm, humorvoll, emotional, großherzig, ungebildet, anspruchslos, impulsiv, gastfreundlich, streitsüchtig, umgänglich, kameradschaftlich, treu, lässig, gute Hausfrauen, sentimental, dekadent.

Die folgende Tabelle zeigt die Ergebnisse der zweiten Datenerhebung, die nach der Untersuchungsreihe durchgeführt wurde.

Anzahl der Datensätze in dieser Abfrage: 36   Anteil in Prozenten: 100%

Was trifft ihrer Meinung nach zu? Deutsche sind/haben...

Tabelle 4: Top 15 der zweiten Datenerhebung

Rang	Angegebene Merkmale	Anzahl	Prozentzahl
1	diszipliniert	20	55,56%
2	trinkfreudig	19	52,78%
3	tierliebend	17	47,22%
4	pünktlich	15	41,67%
5	fleißig / distanziert	12	33,33%
6	ordentlich	10	27,78%
7	Pflichtbewusst/kultiviert/individualistisch/reich/freiheitsliebend/ arbeitsfreudig/umweltbewusst	9	25,00%
8	diplomatisch/sparsam	8	22,22%
9	sportlich	7	19,44%
10	gute Wissenschaftler/gesellig/fremdenfeindlich	6	16,67%
11	gut gewachsen/religiös intolerant/Handelsvolk/weltmännisch/fortschrittlich	5	13,89%
12	zuverlässig/materiell eingestellt/Dichter und Denker/intelligent/schönheitsliebend/gute/Demokraten/Klassen-unterschiede/rational	4	11,11%
13	sprachbegabt/tolerant/großspurig/künstlerisch/bürokratisch/geizig/natürlich/zielstrebig/Idealisten/gründlich/selbstbewusst/unsoldatisch/ehrlich/attraktive Männer	3	8,33%
14	gute Politikerer/höflich/Zusammengehörigkeitsgefühl/nüchtern/umgänglich/bequem/brutal/korrekt/dekadent/hübsche Frauen friedlich	2	5,56%
15	Ruhmsüchtig/anständig/schmutzig/heimatliebend/reserviert/tapfer/jähzornig/unzuverlässig/leichtlebig/gute Organisatoren/rekordsüchtig/ausdauernd/gute Techniker/philosophische Lebenshaltung/rassebewusst/anspruchslos/fanatisch/religiös/abergläubisch/sauber/arrogant gastfreundlich hinterlistig/unberechenbar/willensstark/traditionsgebunden /stolz/musikalisch/dankbar friedliebend	1	2,78%

Folgende Merkmale wurden nicht genannt: schlechte Demokraten, großzügig, konventionell, handwerklich begabt, Herrenvolk, Volk von Bauern, stur, misstrauisch, gute Soldaten, Überschätzung des Fremden, kinderlieb, unterwürfig, primitiv, neidisch,

familienorientiert, maßlos, eitel, Volk der Zukunft, faul, Nationalstolz, konservativ, naiv, schlechte Politiker, Massenmenschen, anspruchsvoll, bestechlich autoritätshörig, gute Ärzte, arm, ungebildet, impulsiv, modisch, rücksichtslos, streitsüchtig, verschlossen, kameradschaftlich, treu, lässig, militaristisch, oberflächlich, gute Hausfrauen, sentimental, rachsüchtig, revolutionär fernsehbegeistert, humorvoll, emotional, kriminell, ängstlich, freundlich, großzügig

Eine Gruppierung der Merkmale untereinander soll zur weiteren Überschaubarkeit verhelfen. Insgesamt wurden fünf Kategorien erstellt: **Arbeitsverständnis**, **Verhaltensweisen**, **gesellschaftliche Neigungen**, **Leistungsorientiert** und **äußeres Erscheinungsbild**. Die unterstrichenen Merkmale sind nach der zweiten Datenerhebung dazugekommen.

Arbeitsverständnis: diszipliniert, pünktlich, fleißig, pflichtbewusst, ordentlich, arbeitsfreudig, gute Organisatoren, Handelsvolk, nüchtern, gründlich, fortschrittlich, zuverlässig, materiell eingestellt, zielstrebig.

Verhaltensweisen: individualistisch, fremdenfeindlich, freiheitsliebend, distanziert, ehrlich, intolerant, arrogant, weltmännisch, selbstbewusst, gesellig, diplomatisch, bürokratisch, Klassenunterschiede, höflich, Idealisten, gute Demokraten.

Gesellschaftliche Neigungen: tierliebend, umweltbewusst, kultiviert, intelligent, sprachbegabt, trinkfreudig, anspruchsvoll, religiös.

Leistungsorientiert: Wissenschaftler, gute Techniker, Dichter und Denker, reich, sparsam, geizig.

Äußeres Erscheinungsbild: sportlich, natürlich, attraktive Männer, gut gewachsen, modisch, schönheitsliebend.

Der Vergleich beider Datenerhebungen hat gezeigt, dass sich in den ersten Rangplätzen nur wenige Merkmale geändert haben. Dies ist darauf zurückzuführen, dass Stereotypen einen Wahrheitscharakter besitzen. Ihre Entstehung beruht auf wahrgenommenen Informationseinflüssen. Aus diesem Grund war es zu erwarten, dass die Populärsten Stereotype auch nach der Untersuchungsreihe ihre Position beibehalten. Interessant ist es jedoch zu sehen, dass die Merkmale *gute Organisatoren* (17,02% → 2,78%), *bürokratisch* (14,89% → 8,33%), *materiell eingestellt* (17,02% → 11,11%), *fremdenfeindlich* (21,28% → 16,67%), *freiheitsliebend* (31,91% → 25,00%), *sportlich* (23,40% → 19,44%) von der Prozentzahl her gefallen sind. Im Gegensatz dazu sind die Merkmale *sparsam* (14,89% → 22,22%), *reich* (14,89% → 25,00%), *individualistisch* (21,28% → 25,00%) und *kultiviert* (19,15% → 25,00%) in der Prozentzahl angestiegen.

SCHLUSS

Die empirische Untersuchung hat gezeigt, dass durch das visuelle Lesen die Entwicklung einer transkulturellen Kompetenz gefördert werden kann. Wie zu erwarten war haben sich die Bilder in den Köpfen der Lernenden in Form von Stereotypen nicht aufgelöst, sondern vielmehr wurden ihre Leerstellen mit kulturellem Wissen gefüllt. Diese Leerstellen machen sich an den angegebenen Merkmalbeispielen deutlich. Zu den Merkmalen, die sich in beiden Ranglisten in den oberen Feldern befanden, konnten explizite Beispiele gegeben werden. Diese stammen aus den Kategorien Arbeitsverständnis, Verhaltensweisen und gesellschaftliche Neigungen und haben sich kaum in ihrem Bedeutungsgehalt geändert. Der Grund liegt darin, dass Stereotype zur Erfassung der sozialen Realität dienen, d.h. sie repräsentieren die Wahrheit, indem sie Wahrnehmungsmuster verallgemeinern. Die Merkmale *diszipliniert*, *pünktlich*, *fleißig*, *pflichtbewusst* und *individualistisch* lässt sich auf Tatsachenbestände zurückführen. Merkmale zu denen wiederum keine expliziten Beispiele oder nur geringe Beispiele gegeben werden konnten, konnte zwischen den beiden Ranglisten eine Bedeutungsverschiebung festgestellt werden. Die Merkmale **gute Organisatoren** (17,02% → 2,78%), **bürokratisch** (14,89% → 8,33%), **materiell eingestellt** (17,02% → 11,11%), **fremdenfeindlich** (21,28% → 16,67%), **freiheitsliebend** (31,91% → 25,00%), **sportlich** (23,40% → 19,44%) sind von der Prozentzahl hergefallen. Im Gegensatz dazu sind die Merkmale **sparsam** (14,89% → 22,22%), **reich** (14,89% → 25,00%), **individualistisch** (21,28% → 25,00%) und **kultiviert** (19,15% → 25,00%) in der Prozentzahl angestiegen. Ein Ziel der vorliegenden Arbeit war es Stereotype zu beseitigen, aber auch zu bewahren und ihnen einen komplexeren Bedeutungsgehalt zu geben. Durch das visuelle Lesen mit der eine transkulturelle Kompetenz gefördert wird, lassen sich kulturelle Leerstellen, die das Bild verzerren und die Sprachhandlung hindern, füllen. Indem visuelles Material zur fremden Kultur den Lernenden präsentiert wurde, ermöglichte es ihnen eine Auseinandersetzung mit dem Fremden auf einer höheren Ebene. Hinter dem kulturellen Erfahrungshorizont der Ausgangskultur in einer Reflektion zur Zielkultur wurde das Material in einen Bedeutungszusammenhang gesetzt. Selbstbilder wurden in Relation zu Fremdbildern und durch die Auseinandersetzung mit Metabildern reflektiert. Die Auseinandersetzung mit der Fremdkultur über die eigene Kultur im Rahmen der Metakultur, ermöglichte durch die selbstkritische Betrachtung die Hinterfragung von Stereotypen. Wenn Metabilder in ihrem Gehalt nicht die Wahrheit reflektieren, dann ist es auch möglich, dass Fremdbilder in ihrem Bedeutungsgehalt nicht richtig sind. Durch eine Rückkopplung zur eigenen Kultur, kann zum einen die eigene als auch die fremde Kultur bewusst werden. Erst wenn Lerner die Fähigkeit besitzen, die Ausgangskultur und die fremde Kultur miteinander in Beziehung zu setzen, kulturelle Sensibilität und Fähigkeiten aufzubauen und lernen mit kulturellen Missverständnissen und Konfliktsituationen umzugehen, um so letztendlich Stereotype abzubauen oder zu revidieren, dann ist eine transkulturelle Kompetenz entwickelt worden. Diese Kompetenz eröffnet sowohl die Eingänge in neue Welten als auch den Zugang zur eigenen Welt in transzendentaler Form. Der Einsatz von visuellem Material, in Form von Bildern, Kurzfilmen und Zeichnungen in der Fremdsprachendidaktik nimmt weiterhin zu. Obgleich sie zu Beginn ihrer Verwendung

eher als ein Mittel der Unterstützung des Fremdsprachenlernens dienten, so hat sich ihr Verwendungszweck und ihre Funktion in den letzten Jahren geändert. Grund für diese Änderungen waren Entwicklungen im Bereich der Medien und Technologien. Die Lehrwerke passen sich den neuen Lebensbedingungen an. Die Mediennutzung und der Medieneinsatz sind in den letzten Jahren nicht nur in den Häusern rapide angestiegen, sondern auch in den Kursen und Klassenzimmern. Es werden immer mehr Verweise auf Internetseiten für Übungen gegeben oder es werden Lernplattformen wie Moodle als Ort des gemeinsamen Lernens angeboten. Des Weiteren werden durch QR-Codes virtuelle Materialien in die Lernumgebung miteingebunden. Die Rolle der Bilder im Fremdsprachenunterricht hat sich geändert. Es kann nicht mehr die Rede von einem bildgestützten Fremdsprachenlernen sein. Die Visualisierung hat einen festen Platz im Fremdsprachenunterricht eingenommen, sowie auch das Lernen in transkultureller Form. Der Kontakt zu einer Sprache bedeutet nämlich gleichzeitig die Berührung verschiedener Kulturen. Je mehr Knüpfungspunkte sich finden lassen, umso förderlicher ist es für den Lernprozess, denn das Lernen einer Fremdsprache bedeutet gleichzeitig eine Auseinandersetzung mit der fremden Kultur.

QUELLENVERZEICHNIS

- Aichinger, I. (2005). *Der Gefesselte*. Frankfurt a.M.: Fischer.
- Aifan, U. (1997). Balanceakt auf dem Drahtseil. Theorie und didaktische Behandlung von Stereotypen und Vorurteilen im Unterricht an Hochschulen. In: *Der Fremde Blick. Perspektiven interkultureller Kommunikation und Hermeneutik*. Breuer, Ingo und Arpad A. Söltner (Hrsg.) Studienverlag, S. 265-286.
- Allport, G. W. (1971). *Die Natur des Vorurteils. The nature of prejudice*. Köln: Kiephenheuer & Witsch.
- Angehrn, E. (2002): Dekonstruktion und Hermeneutik. In: *Philosophie der Dekonstruktion*. Frankfurt a.M. S. 177-199.
- Badstübner-Kizik, C. (2006). *Fremde Sprachen – fremde Künste? Bild- und Musik Kunst im interkulturellen Fremdsprachenunterricht. Das Fallbeispiel Deutsch als Fremdsprache in Polen*. Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego.
- Ballstaedt, S. P. (1990). Intergrative Verarbeitung bei audio-visuellen Medien. In: *Wissensveränderung durch Medien: Theoretische Grundlagen und empirische Analysen*. Böhme-Dürr, Katrin (Hrsg.) München: Saur Verlag, S. 185-196.
- Barsch, A. (2002). Medienerziehung. In: *Einführung in die Medienwissenschaft*. Rusch, Gebhard (Hrsg.) Wiesbaden: Westdeutscher Verlag. 314-328.
- Bausinger, H. (1988). Stereotypie und Wirklichkeit. In: *Jahrbuch Deutsch als Fremdsprache* 14, S.157-170.
- Bickes, H. & Pauli, U. (2009). *Erst- und Zweitsprachenerwerb*. Paderborn: W.Fink UTB Verlag.
- Criegern, A. (1981). *Bilder Interpretieren*. Düsseldorf: Schwann.
- Dehn, M. (2007). Unsichtbare Bilder: Überlegungen zum Verhältnis von Text und Bild. In: *Didaktik Deutsch*. Heft 22. S. 25-60.
- Doyé, P. (1993). Stereotypen im Fremdsprachenunterricht. In: *Germanistik und Deutschlehrerausbildung*. Földes, Csaba (Hrsg.) Szeged / Wien: Edition Praesens, S. 267-276.
- Entleitner, E. (2012): *Stereotypisiertes Österreich. Medial vermittelte Konstruktionen Deutscher und Schweizer Zeitungen in Österreich und seine EinwohnerInnen*. Magisterarbeit, Universität Salzburg.
- Gerrig, R. J. & Zimbardo, P. G. (2008). *Psychologie*. München: Pearson Studium.
- Hallet, W. (2015). Viewing Cultures: Kulturelles Sehen und Bildverstehen im Fremdsprachenunterricht. In: *Bilder im Fremdsprachunterricht – Neue Ansätze, Kompetenzen und Methoden*. 2. unveränderte Auflage. Tübingen: Narr Francke Verlag.
- Hecke, C. & Surkamp, C. (2015). Zur Theorie und Geschichte des Bildeinsatzes im Fremdsprachenunterricht. In: *Bilder im Fremdsprachunterricht – Neue Ansätze, Kompetenzen und Methoden*. 2. unveränderte Auflage. Tübingen: Narr Francke Verlag.

- Hecke, C. (2010). *Visuelle Kompetenz im Fremdsprachenunterricht: Die Bildwissenschaft als Schlüssel für einen kompetenzorientierten Bildeinsatz*. Dissertation. Georg-August-Universität Göttingen.
- Heringer, H. J. (2004). *Interkulturelle Kommunikation. Grundlagen und Konzepte*. Tübingen/Basel: Francke UTB Verlag.
- Hofstede, G. (1993). *Interkulturelle Zusammenarbeit. Kulturen – Organisation - Management*. Wiesbaden: Gabler Verlag.
- Hu, A. (1996). „Interkultureller Fremdsprachenunterricht“ und die Heterogenität von „Kulturen“. Ergebnisse und Schlußfolgerungen einer qualitativ-empirischen Studie zu subjektiven Sprachlernkonzepten deutscher und taiwanesischer Jugendlicher. In: *Zeitschrift für Interkulturellen Fremdsprachenunterricht*.
- Kargı, B. (2017). *Yabancı Dil Öğretiminde resim – Yazı bağlamında çizgi romanlar*. 1 st International Black Sea Conference on Language and Language Education September 22-23, 2017, Ondokuz Mayıs University, Samsun.
- Kemper, W. (1992). *Der Betrachter ist im Bild, Kunstwissenschaft und Rezeptionsästhetik*. Berlin: Reimer Verlag.
- Krakau, K. (1985). Einführende Überlegungen zur Entstehung und Wirkung von Bildern, die sich Nationen von sich und anderen machen. In: *Deutschland und Amerika. Perzeption und historische Realität*. Adams, Willi Paul / Krakau, Knud (Hrsg.) Berlin, S. 9-18.
- Lindemann, H. (2006): *Konstruktivismus und Pädagogik*. München: Reinhardt.
- Lippmann, W. (1922). *Public Opinion*. New York: Macmillan.
- Lüsebrink, H. (2005). *Interkulturelle Kommunikation. Interaktion, Fremdwahrnehmung, Kulturtransfer*. Stuttgart: J.B.Metzler Verlag.
- Nussbaumer, M. (1993). Textbegriff und Textanalyse. In: *Sprache gebrauchen – Sprachwissen erwerben*. Peter Eisenberg, Peter Klotz (Hrsg.) Stuttgart. S.63-84.
- Ossenberg, S. (2019). *Deutsch und türkische Stereotype – Ein inter- und intrakultureller Vergleich*. Wiesbaden: Springer VS.
- Quasthoff, U. M. (1973). *Soziales Vorurteil und Kommunikation – eine sprachwissenschaftliche Analyse des Stereotyps. Ein interdisziplinärer Versuch im Bereich Linguistik, Sozialwissenschaft und Psychologie*. Frankfurt a. M.: Athenäum Fischer.
- Roth, G (1996). Die Bedeutung der Hirnforschung für die philosophische Erkenntnistheorie und das Leib-Seele-Problem. In: *Die Natur ist unser Modell von ihr. Forschung und Philosophie*. Braitenberg, V.; Hosp, I (Hrsg). Rowolt, Reinbek, 87-110.
- Sauer, M. (2002). Fotografie als historische Quelle. In: *Geschichte in Wissenschaft und Unterricht* 53, Heft 10, S. 570-593.
- Sayın, Ş. (1989). *Postmodernist Bir Yaklaşımla Yabancı Dil Olarak Almanca Öğretiminde Yazının Yeri*. İstanbul: Dilbilim.
- Schäfer, B. & Six, B. (1978). *Soziopsychologie des Vorurteils*. Stuttgart: Kohlhammer Verlag.

- Scholz, C. (2000). *Personalmangement. Informationstheoretische und verhaltenstheoretische Grundlagen*. 5. Aufl. München: Vahlen.
- Schwerdtfeger, I. (1989). *Sehen und Verstehen: Arbeit mit Filmen im Unterricht Deutsch als Fremdsprache*. München: Langenscheidt.
- Seidl, M. (2007). Bilder lesen. In: *Der fremdsprachliche Unterricht Englisch* 41, Heft 87, S. 8-9.
- Surkamp, C. (2010). *Metzler Lexikon Fremdsprachendidaktik. Ansätze – Methoden – Grundbegriffe*. Stuttgart: J.B. Metzler Verlag.
- Thiele, M. (2015): *Medien und Stereotype: Konturen eines Forschungsfeldes*. Transcript Verlag.
- Thomas, A. (1993). Interkulturelle Begegnungen und Vorurteilsbildung. In: *Psychologische Beiträge* 35, S. 210-224.
- Trabasso, T. & Bouchard, E. (2002). Teaching readers how to comprehend text strategically. In: *Comprehension Instruction: Research-Based best Practices*. Block, Cathy C. & Pressley, Michael (Hrsg.). New York: Guildford, 176-200.
- Wagner, K. (2008). *Stereotype und Fremdsprachenunterricht – Über den Umgang mit Vorurteilen und Stereotypen im interkulturellen Fremdsprachenunterricht*. Saarbrücken: VDM Verlag Dr. Müller.
- Weinert, F. E. (2001). „Vergleichende Leistungsmessung in Schulen: eine umstrittene Selbstverständlichkeit.“ In: *Leistungsmessungen in Schulen*. Ders. (Hrsg.) Weinheim/Basel: Beltz 17-31.
- Welsch, W. (1995). Transkulturalität. In: *Migration und kultureller Wandel*. Aktaş, Meral (Hrsg.). Stuttgart: Institut für Auslandsbeziehungen (Zeitschrift für Kulturaustausch 45:1), S. 39-44.
- Welsch, W. (2000). Transkulturalität. Zwischen Globalisierung und Partikularisierung. In: *Jahrbuch Deutsch als Fremdsprache – Intercultural German Studies*. Bd. 26. München: iudicium Verlag. S. 327-351.

Researcher: Social Science Studies

(2020) Cilt 8 / Sayı 2, s. 124-137

Geliş Tarihi: 19.05.2020

Kabul Tarihi: 19.06.2020

Online Yayın Tarihi: 29.06.2020

Prof. Dr. Ali GÖÇER' in Çalışmaları Üzerine Bir Atıf Analizi

Hüseyin ATEŞ¹

Özet

Türkçe eğitimi akademik alanı Eğitim Bilimleri ve Öğretmen Yetiştirme Temel alanının alt bilim alanları arsında yer almaktadır. Türkçe eğitimi alan araştırmacılarından biri de Prof. Dr. Ali Göçer'dir. Göçer, temel dil becerileri ve Yabancılara Türkçe öğretimi alanındaki çalışmaları ile Türkçe eğitimi alan yazınına katkılarda bulunmuştur. Göçer, Türkçe eğitimi akademik alanının ikinci döneminde akademik üretkenliği ile ön plana çıkmaktadır. Bu çalışmada Göçer'in kaleme aldığı bilimsel çalışmalarını atıf analizine tabi tutmak amaçlanmıştır. Bu çerçevede Türkçe Öğrenme ve Öğretim Yaklaşımları, Yazma Uğraşı/Yazma Eğitimi, Türkçe Eğitiminde Ölçme ve Değerlendirme, Etkinlik Temelli İlkokuma ve Yazma Öğretimi başlıklı kitaplar ile araştırmacının en çok atıf alan ilk dört makalesinin kaynakçaları analiz edilmiştir. Çalışmanın deseni betimsel modeldir. Veri analizinde atıf analizi tekniği kullanılmıştır. Çalışmada elde edilen sonuçlara göre kaynakçalarda en yoğun 2005-2014 dönemine atıf yapılmıştır. En sık kullanılan kaynak türü ise kitaptır.

Anahtar kelimeler: Türkçe eğitimi, Ali Göçer, atıf analizi, bilimsel kitap.

A Citation Analysis on the Work of Professor Doctor Ali GÖÇER

Abstract

Turkish education academic field is located among sub-science fields of Educational Sciences and Teacher Training Basic field. One of the researchers studying Turkish Education field is Professor. Dr. Ali Göçer. Göçer contributed to the literature on Turkish education with his basic language skills and his studies in teaching Turkish to Foreigners. Göçer stands out with its academic productivity in the second term of the Turkish education academic field. In this study, it is aimed to subject the scientific books of Göçer as the only author to citation analysis. In this context, the bibliographies of the books titled Turkish Learning and Teaching Approaches, Writing Work / Writing Education, Testing and Evaluation in Turkish Education, Activity-Based Primary Reading and Writing Education were analyzed. The pattern of the study is a descriptive model. Citation analysis technique was used in data analysis. According to the results obtained in the study, the most intense 2005-2014 period was cited in the bibliographies. The most common resource type is the book.

Keywords: Turkish education, Ali Göçer, citation analysis, scientific book.

¹ Öğretmen, Milli Eğitim Bakanlığı, atesoglu60@hotmail.com, ORCID: 0000-0001-7838-468X

GİRİŞ

Türkçe eğitimi akademik alanının tarihsel gelişim çizgisini üç dönemde incelemek mümkündür. Birinci dönem 1989-2000 dönemi (kurucu dönem); ikinci dönem (gelişme dönemi) 2001-2010 dönemi; üçüncü dönem (yetkinlik dönemi) 2011-2020 yılları arasında kapsamaktadır. Türkçe eğitimi alanının birinci döneminde Türkçe öğretmenliği programları açılmaya ve öğrenci kabul edilmeye başlanmıştır. Bu dönem kurucu dönem olarak düşünüldüğünde alanda büyük bir bilimsel gelişmeye rastlanmamaktadır. Bu evrede dikkat çeken çalışmaların daha çok filoloji alanındaki araştırmacılar tarafından ortaya konulduğu görülmektedir. Ayrıca ilk dönemde kuramsal yapılanma ve insan kaynağını geliştirme çalışmalarının yoğun olduğu bilinmektedir. Bu nedenle bu evreyi, daha çok alanın yapılanma dönemi olarak tanımlamak gerekir.

Türkçe eğitimi alanının ikinci evresinde alanda yüksek lisans ve doktora programları açılmış ve alan uzmanı öğretim elemanlarının yetiştirilmeye başlanmıştır. Türkçe eğitimi alanı ikinci dönemde önemli araştırmacılar kazanmıştır. Bu dönem Türkçenin eğitimi ve öğretimi alan yazınında bilimsel araştırmaların çeşitlilik ve süreklilik kazandığı bir dönem olarak nitelendirilebilir.

Türkçe eğitimi alanının üçüncü evresi yetkinleşme dönemi olarak adlandırılabilir. Bu dönemde alanın insan kaynağı ve bilimsel üretimleri nitelik ve nicelik açısından oldukça yoğundur. Bugün Türkçe eğitimi akademik alanında çalışan 524 bilim insanı bulunmaktadır (YÖK Akademik, 2020). Bu araştırmacıların ulusal ve uluslararası dergilerde önemli sayıda yayın ortaya koydukları bilinmektedir (Şeref ve Karagöz, 2019). Bu durum alanda önemli bir akademik birikim ve entelektüel gelişim elde edildiğini ortaya koymaktadır (İşcan ve Karagöz, 2020). Türkçe eğitimi bilim alanının ikinci döneminde akademik araştırmalarının kapsamı, çeşitliliği, etki ve görünürlük düzeyi ile alanyazında ön plana çıkan araştırmacılarından biri de Prof. Dr. Ali Göçer'dir.

Prof. Dr. Ali Göçer 01.01.1966 tarihinde Kayseri ilinin Yahyalı ilçesine bağlı Kuzuluk köyünde doğmuştur. İlkokul, ortaokul ve lise eğitimini Yahyalı'da tamamlamıştır. 1986 yılında Selçuk Üniversitesi Niğde Eğitim Yüksekokulundan mezun olarak aynı yıl Adıyaman ilinde ilköğretim öğretmeni olarak göreve başlamıştır. Bu görevini sürdürürken 1993'te Erciyes Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı bölümünü kazanmıştır. Öğretmenlikle beraber yürüttüğü üniversite eğitimini 1997 yılında tamamlayarak kurum içi nakille Türkçe öğretmenliğine geçiş yaptı. 05.01.2000 tarihinde yüksek lisans tezini Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde Dr. Namık ASLAN danışmanlığında "Aladağ (Karaevli, Karakoyunlu, Horzum, Müsürler, Honamlı, Karakeçili, Sarıkeçili, Keşefli...) yörüklerinin dil, folklor ve halk edebiyatı" başlıklı çalışmasıyla sunmuştur. 2000-2005 yılları arasında doktorasını Atatürk Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Türkçe Eğitimi Anabilim Dalında Prof. Dr. Mukim SAĞIR danışmanlığında "İlköğretim II. kademe Türkçe öğretiminde ölçme ve değerlendirme" başlıklı çalışmasıyla tamamlamıştır. 2005-2009 yılları arasında Niğde Üniversitesi Eğitim Fakültesinde Yardımcı Doçent Doktor unvanı ile görev yapmıştır. Yine aynı unvanla 2009-2012 yılları arasında Erciyes Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümünde görevde bulunmuştur. 2012-2017 yılları arasında

Erciyes Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümünde Doçent unvanı ile çalışmalar yürütmüştür. Göçer, 2017 yılından itibaren Erciyes Üniversitesinde Profesör unvanı ile akademik araştırmalarına devam etmektedir.

Göçer, akademik anlamda oldukça üretken bir araştırmacıdır. Göçer'in 22 adet yayımlanmış tek yazarlı ve çok yazarlı kitabı, ulusal ve uluslararası dergilerde yayımlanmış 109 makalesi ve 8'i ulusal konferanslarda 28'i uluslararası konferanslarda olmak üzere toplam 36 bildirisi bulunmaktadır. Göçer, SSCI'de dizinlenen Croatian Journal of Education, Eğitim ve Bilim gibi yüksek standartlı bilimsel dergilerde de akademik çalışmalar yayımlamıştır. Aynı zamanda alanyazında Göçer'in yayımladığı kitaplara ilişkin kitap inceleme yazıları da mevcuttur (Erol, 2015; Şimşek, 2018). Buna göre Göçer'in Türkçenin eğitimi ve öğretimi kuramının entelektüel arka planındaki önemli isimlerden biri olduğu görülmektedir.

Önceki çalışmalar incelendiğinde alanyazınında bibliyometrik analiz ve atıf analizi çalışmaları yapıldığı görülmektedir. Bu araştırmalarda ağırlıklı olarak bilimsel dergiler (Beşel ve Yardımcıoğlu, 2017; Karagöz ve Koç Ardıç, 2019; Karagöz ve Şeref, 2019b; Kartal, 2018; Polat, Sağlam ve Sarı, 2013; Yılmaz, 2017), bilimsel toplantılar (Aybey, 2018; Erer, 2018; Şeref ve Karagöz, 2019a), temel dil becerileri incelemeleri-okuma (Karagöz ve Şeref, 2019c), temel dil becerileri-yazma (Karagöz ve Şeref, 2019e), konu alanı incelemeleri (Boyras ve Sandıkçı, 2018; Çorbacı, Yılmaz, Öztürk ve Sümbül, 2018; Depren, Kartal ve Depren, 2018; Gündoğdu, 2017; Karagöz ve Şeref, 2019a; Şeref ve Karagöz, 2019b; Yılmazel, 2019), çocuk edebiyatı araştırmaları (Karagöz ve Şeref, 2019d), bilim alanı etkinliği (Altaş, 2017; Aytaç, 2010; Demir, 2018; Elmalı ve Kıyıcı, 2017; Karasözen, Bayram ve Burcu, 2009; Kıdak, Demir ve Özdemir, 2017; Şeref ve Karagöz, 2019c; Turgut ve Beğenirbaş, 2016) gibi bibliyometrik ve atıf analizi kapsamında incelenmiştir. Buna karşılık alanyazında Türkçe eğitimi akademik alanının önemli araştırmacılarından Prof. Dr. Ali Göçer'in bilimsel çalışmalarındaki kaynakları atıf analizine tabi tutarak inceleyen herhangi bir araştırmaya rastlanmamıştır.

Bu çalışmada Prof. Dr. Ali Göçer'in kaleme aldığı bilimsel çalışmaların kaynaklarında yer alan atıflar çeşitli bibliyometrik göstergeler doğrultusunda incelenmiştir. Türkçe eğitimi alanında akademik araştırmaları ile alanyazının gelişimine katkıda bulunan Prof. Dr. Ali Göçer'in eserlerindeki atıfların incelenmesi hem Türkçe eğitimi akademik alanındaki başlıca kaynakları tespit etmeye hem de alanın genel yapısına ilişkin çıkarımda bulunmaya katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

YÖNTEM

Bu kısımda; araştırma deseni, araştırma kapsamı, veri toplama ve analizi süreci açıklanmıştır.

Araştırmanın modeli

Araştırma nicel olup betimsel modele dayalı olarak yürütülmüştür. Betimsel model araştırmalarında "Araştırmalarda durum nedir?, neredeyiz?, ne yapmak istiyoruz?, nereye, hangi yöne gitmeliyiz?, oraya nasıl gideriz? gibi sorulara, mevcut zaman kesiti içinde olduğu düşünülen verilere dayanılarak cevap bulunmak istenir"

(Kaptan, 1995: 59). Araştırmada Prof. Dr. Ali Göçer'in bilimsel çalışmalarını atıf analizi yapmak suretiyle incelemek ve Türkçe eğitimi bilim yazınındaki entelektüel görünümü ortaya koymak amaçlandığı için betimsel model tercih edilmiştir.

Verilerin Toplanması Ve Analizi

Bilimsel çalışmalarda atıf yapmanın matbaanın icadıyla Rönesans döneminde geliştiği bilinmektedir. Atıf yapmanın temel işlevi, atıf yapan ile atıf yapılan belge arasında bir bağ kurmaktadır (Al ve Tonta, 2004, s.21). Diğer bir deyişle alıntı yapan kişi ile alıntı yapılan kişi arasındaki ilişki dilimizde atıf olarak tanımlanmaktadır (Gökkurt, 1997, s.16; Atılgan, 2005, s.39). Geçtiğimiz otuz yıl boyunca, atıflar bilim sosyologları arasında ve daha yakın zamanda bilim yöneticileri arasında birincil analitik bir araç haline gelmiştir. Atıf analizinin ardındaki sebep, bilim adamlarının akademik performanslarının değerlendirilmesidir (MacRoberts ve MacRoberts, 1996). Bu açıdan çalışmaların kaynakçalarında yer verilen atıfların bilimsel bir dikkatle irdelenmesi önem arz etmektedir. Bu doğrultuda bilimsel alanların yapısını, araştırmacıların entelektüel örüntülerini tespit etmek amacıyla atıf analizi tekniği kullanılmaktadır.

Atıf analizi son yıllarda akademik çalışmaları bilimsel değerlendirmeye tabi tutmak için kullanılan bir yöntemdir. Bu analiz tekniği temelde bir bilimsel makalenin veya bilim insanının kaç kez atıfta bulunduğunu saymayı içerir ve etkili bilim insanlarına ve önemli çalışmalara diğerlerinden daha sık atıfta bulunulacağı varsayımı üzerine hareket eder. Araştırmacının çalışmalarında yaptığı atıf onun akademik eğilimlerini, beslendiği bilimsel odakları gösterir. Atıf analizi belirli dönemler arasında karşılaştırma yapılarak çalışıldığında bir bilim alanının beslendiği kaynakların değişip değişmediğini ve eğer değişim varsa bunun nedenlerini keşfetmeye olanak sağlar (Al ve Tonta, 2004; Meho, 2007). Daha açık bir tanımla atıf analizi, bilimsel iletişim aygıtının bir parçasını oluşturan bibliyografik referansların analizini temsil etmektedir (Nicolaisen, 2007).

Çalışmada veriler daha önce Çiçek ve Çiftçi (2019) tarafından turizm bilim yazınının öncü araştırmacılarından Prof. Dr. Hasan Olalı'nın kitapları üzerine yapılan bir araştırmada geliştirilen bibliyometrik parametreler doğrultusunda elde edilmiştir. Buna göre incelenen kitaplarda yer alan atıflar; yıl bazında dağılım, atıf dili ve atıf yılı karşılaştırması, atıf yılı ve yazarlık durumu, atıf yılı ve alt konu dağılımı, atıfların kitaplara göre dağılımı, atıf yapılan kaynak türü dağılımı bakımından ele alınmıştır. Prof. Dr. Ali Göçer, YÖKSİS verilerine göre Türkçe eğitimi akademik alanında en çok telif kitaba sahip olan araştırmacıdır. Prof. Dr. Ali Göçer'in katkıda bulunduğu yayımlanmış toplam 22 telif kitabı bulunmaktadır (YÖK Akademik, 2020). Bununla birlikte Google Akademik verilerine göre Göçer'in h-endeksi katsayısı 21, yayınlarına ait atıf sayısı 1590'dır. Bu nedenle çalışmada Göçer'in akademik çalışmaları inceleme konusu yapılmıştır. Araştırmacı ilk önce Prof. Dr. Ali Göçer'e telefon yoluyla bilimsel kitapları ile ilgili atıf analizi çalışması planladığını belirtmiştir. Prof. Dr. Prof. Dr. Ali Göçer'in gönüllü oluru alındıktan sonra çalışma hazırlıklarına başlanmıştır. Bu çalışmada Göçer'in tek yazar olarak yayıma hazırladığı 4 bilimsel kitabı ve en çok atıf

alan 4 makalesi inceleme konusu yapılmıştır. Bu kapsamda araştırma konusu yapılan çalışmalara ait künye bilgileri aşağıda Tablo 1’de verilmiştir.

Araştırmanın veri analizi sürecinde SPSS 16.0 paket programı ile PoP 7 programlarından yararlanılmıştır. SPSS yazılımı ile kitapların sayfa sayısı ile atıf sayısı arasındaki istatistiksel ilişkiler incelenmiştir. Göçer’in en çok atıf alan makalelerinin atıf sayılarını tespit etmek için PoP 7 yazılımı kullanılmıştır. POP 7 yazılımı Google akademik veri tabanı üzerinden aldığı bilgileri araştırmacıların hizmetine sunmaktadır. Yazılım sayesinde araştırmacılar bilimsel bir konu alanındaki tüm araştırmaları bir bütün halinde görebilmektedir.

Tablo 1. Çalışma Kapsamında Ele Alınan Çalışmalara Ait Bilgiler (Kitap)

Kitap adı	İncelenen Baskı	Basım Yılı	Basım Yeri	Sayfa Sayısı
Türkçe Öğrenme ve Öğretim Yaklaşımları	3. Baskı	2018	Ankara	528
Yazma Uğraşılı/Yazma Eğitimi	4. Baskı	2019	Ankara	362
Türkçe Eğitiminde Ölçme ve Değerlendirme	1. Baskı	2014	Ankara	362
Etkinlik Temelli İlkokuma ve Yazma Öğretimi	2. Baskı	2014	Ankara	452

(Tablo 1 devamı) (Makale)

Makale adı	Yayın yılı	Google Akademik Atıf Sayısı	Yayımlandığı Dergi	Dergi Dizini
Türkçe öğretiminde yazma eğitimi	2010	152	Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi	EBSCO
Türkçenin yabancı dil olarak öğretimi ile ilgili çalışmalara genel bir bakış	2011	106	Turkish Studies	ULAKBİM TR Dizin
Türkçe eğitiminde öğrencilerin söz varlığını geliştirme etkinlikleri ve sözlük kullanımı	2009	82	Turkish Studies	ULAKBİM TR Dizin
A comparative research on the effectivity of cooperative learning method and jigsaw technique on teaching literary genres	2010	57	Educational Research and Review	ERIC

Araştırma raporunun yazım sürecinde tablo ve grafikler sürekli olarak karşılaştırılmıştır. Bu yaklaşım aracılığıyla araştırma raporunun iç tutarlılığı kontrol edilmeye çalışılmıştır. Makalenin dış geçerliliğini artırmak için; araştırma raporunun yazım süreci bitirdikten sonra Türkçe eğitimi iki alan uzmanı raporu gözden geçirmiştir. Uzmanlardan gelen öneriler doğrultusunda araştırma metninde gerekli revizyonlar gerçekleştirilmiştir.

BULGULAR VE YORUMLAR

Bu araştırmada, Prof. Dr. Ali Göçer'in bilimsel kitapları ve en çok atıf alan dört makalesi atıf analizi tekniği kullanılarak incelenmiştir. Araştırmada elde edilen bulgular aşağıda belirlenen başlıklar altında sunulmuştur.

Tablo 2. Çalışma Kapsamına Alınan Kitaplara Ait Atıf Bilgileri

Kitap/Makale adı	Atıf Sayısı
Türkçe Öğrenme ve Öğretim Yaklaşımları	317
Yazma Uğraşısı/Yazma Eğitimi	230
Türkçe Eğitiminde Ölçme ve Değerlendirme	220
Etkinlik Temelli İlkokuma ve Yazma Öğretimi	39
Türkçe öğretiminde yazma eğitimi	54
Türkçenin yabancı dil olarak öğretimi ile ilgili çalışmalarına genel bir bakış	25
Türkçe eğitiminde öğrencilerin söz varlığını geliştirme etkinlikleri ve sözlük kullanımı	39
A comparative research on the effectivity of cooperative learning method and jigsaw technique on teaching literary genres	3

Çalışmada değerlendirmeye alınan 4 bilimsel kitap ve 4 makalede toplam 927 atıf yer almaktadır. Prof. Dr. Ali Göçer'in en çok atıfa yer verilen kitabı Türkçe Öğrenme ve Öğretim Yaklaşımları adlı eserdir. En çok atıfa yer verilen makalesi Türkçe öğretiminde yazma eğitimidir. Prof. Dr. Ali Göçer'in en az atıf bulunduran kitabı ise İlkokuma ve Yazma Öğretimi başlıklı eseridir. En az atıfa yer verilen makalesi A comparative research on the effectivity of cooperative learning method and jigsaw technique on teaching literary genresdir. Kitapların ve makalelerin sayfa sayısı ile atıf sayısı arasında ilişki olup olmadığını belirleyebilmek amacıyla yapılan ikili korelasyon analizi sonucunda, bu iki değişken arasında pozitif ve anlamlı bir ilişkinin olmadığı görülmektedir ($r=0.162$, $p=0,838>0,05$).

Atıf Analizi Yapılan Bilimsel Çalışmaların Yıllara Göre Konusal Analizi

Prof. Dr. Ali Göçer'in bilimsel çalışmalarındaki atıfların yıllara göre konusal dağılımı incelenmiştir ve ulaşılan veriler Tablo 3'te verilmiştir. Konusal analiz tablosunda yer alan konu alanları araştırmacı tarafından alanyazın taraması sonucunda belirlenmiştir.

Tablo 3. İnceleme Konusu Yayınlardaki Atıfların Yıllara Göre Konusal Analiz Dağılımı

Konu	1945-1954	1955-1964	1965-1974	1975-1984	1985-1994	1995-2004	2005-2014	2015-2019	Tarihsiz
Çocuk ve Gençlik Edebiyatı						1	3	1	
Okuma eğitimi ve öğretimi					4	7	15		1
Yazma eğitimi ve öğretimi			8	18	20	55	99	6	
Konuşma eğitimi ve öğretimi				1	3	8	15	2	
Dinleme eğitimi ve öğretimi						2	4	1	
Dil bilgisi öğretimi araştırmaları	2			2	5	15	31	6	
Yabancı dil olarak Türkçe öğretimi				1	2	7	18	4	
Türkçe öğretim programları	1			2	2	20	27	3	
Eğitim kuramı/ araştırmaları	2		1	7	10	49	57	13	
Ölçme ve değerlendirme	1	2	4	8	11	68	103	6	
Diğer	3	1	4	9	19	57	64	4	2
Toplam	9	3	17	48	76	289	436	46	3

İncelenen 4 kitap ve 4 makaledeki toplam 927 atıftan sadece 3 atıfta tarih belirtilmemiştir. En eski atıf 1945, en yakın tarihli atıf ise 2017 yılına aittir. En fazla atıf 2005-2014 dönemine aittir (n=436). Bu dönemi sırasıyla 1995-2004 (n=289) ve 1985-1994 (n=76) izlemektedir. Kitaplarda en az atıf yapılan dönem ise 1955-1964 arasıdır.

2005-2014 dönemi Türkçe eğitimi akademik alanının ikinci ve üçüncü evresine karşılık gelmektedir. Türkçe eğitimi alanı anılan dönemlerde bir bilim alanı olarak kurumsallaşma sürecinde çok önemli ilerlemeler kaydetmiştir. Bu dönemlerde Yüksek Lisans ve Doktora programlarının sayısı artırılmıştır. Benzer şekilde alandaki araştırmacı sayısının artması alandaki bilimsel gelişme ve ilerlemeye ivme kazandırmıştır. Daha sonra en çok atıf yapılan dönem 1995-2004 yılları arasıdır. Bu dönemdeki atıfların çoğunlukla Yazma eğitimi ve öğretimi, Eğitim kuramı/ araştırmaları ve Ölçme ve değerlendirme konu alanları üzerine olduğu görülmektedir. Bu atıflarda eğitim bilimleri ve öğretmen yetiştirme alanının temel bilgi sağlayıcısı kuram kitaplarına ve Göçer'in

doktora çalışma konusu olan Ölçme-değerlendirme konu alanının ön plana çıktığı gözlenmektedir. En az atıf yapılan dönemler olan 1945-1954 ve 1955-1964 evrelerine bakıldığında ağırlıklı olarak o dönem yayımlanan Türkçe öğretim programlarına referans verildiği görülmektedir. Bu anlayışın temel nedeni ilgili konu hakkında arka plan bilgisi sunmak olabilir. Çünkü Türkiye’de Türkçe eğitimi araştırmalarının akademik geçmişi yenidir.

Atıfların Yıllara Göre Dağılımı

Çalışmalarda en yoğun atıf alan yıllar 2005-2014 (n=436) ve 1995-2004 (n=287) dönemleridir. Bu dönemlere yapılan atıf sayısının toplam atıf içerisinde %78’lik bir payı vardır. En yoğun atıf yapılan bu dönemler Türkçe eğitimi akademik alanının ikinci ve üçüncü dönemlerine karşılık gelmektedir. Buradan yola çıkarak bu dönemlerde Türkçe eğitimi akademik alanında bilimsel üretimin artış gösterdiğini ve araştırma kaynaklarının sayısında artış olduğunu söyleyebiliriz. Çalışmalarda en az atıf ise 1955-1964 (n=3) ve 1945-1954 (n=9) dönemlerine yapılmıştır. Bu dönem Türkçe eğitimi akademik alanının evrelerinde yer almamaktadır. Bu dönemde faydalanılan kaynaklar Türkçe öğretim programı ve edebiyat kökenli akademik çalışmalardır. Çalışmalarda atıf yapılan ilk kaynak 1945 yılına aitken atıf yapılan en yeni tarihli atıf 2017 yılına aittir. Bu nedenle Türkçe eğitimine ilişkin en eski kaynağın 1945 yılına ait olduğunu belirtmek mümkündür. Bununla beraber atıf yoğunluğu olan yıllara bakıldığında Türkçe eğitimi alanı ile ilgili akademik kaynakların tarihsel bağlamda çok da eski olmadığı görülmektedir.

Atıf Yılı Periyodu/ Yazarlık Durumu Karşılaştırması

Çalışma kapsamında incelenen Prof. Dr. Ali Göçer’in kitapları ve makalelerindeki atıfların atıf yılı periyodu/yazarlık durumu karşılaştırması aşağıda verilmektedir (Tablo 4).

Tablo 4. Atıf Yılı Periyodu/ Yazarlık Durumu Karşılaştırmasına İlişkin Bilgiler

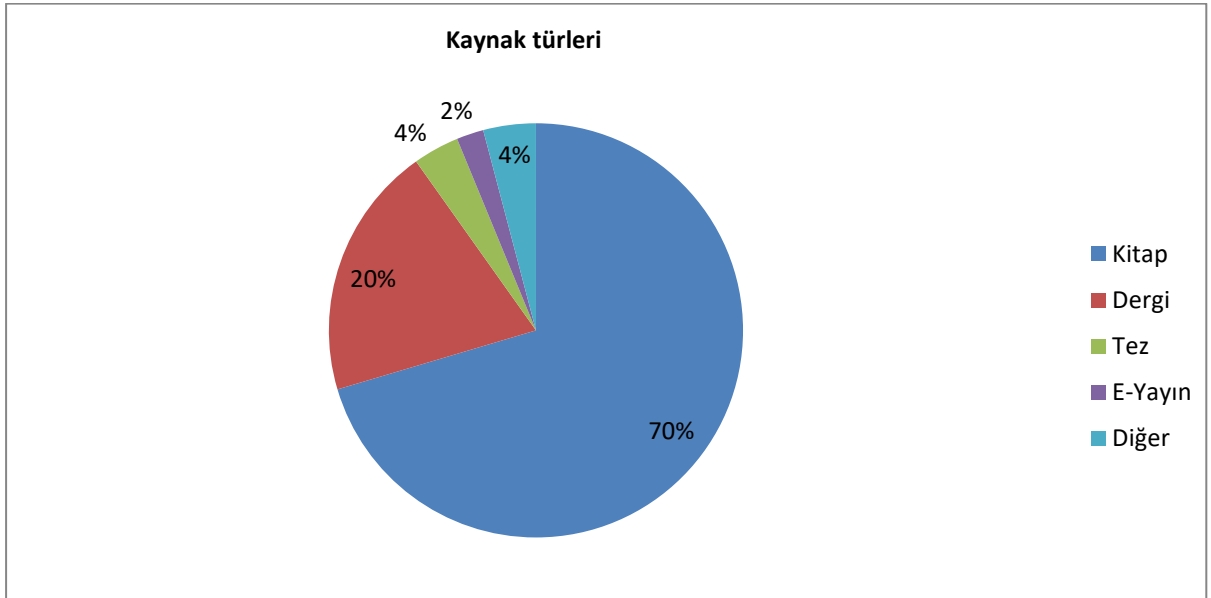
Yazar Sayısı	1945	1955	1965	1975	1985	1995	2005	2015	Tarihsiz	Toplam
	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
	1954	1964	1974	1984	1994	2004	2014	2019		
1	7	2	12	38	63	230	349	33	3	737
2	2	-	-	4	8	25	46	10	-	95
3	-	-	-	1	-	9	21	1	-	32
4	-	-	-	-	1	-	4	-	-	5
5	-	-	-	-	-	-	1	-	-	1
Kurum	1	1	5	3	2	13	29	3	-	57
Toplam	10	3	17	46	74	277	450	47	3	927

İncelenen bilimsel çalışmalarda atıf yapılan kaynakların %80’i tek yazarlıdır. Atıfların yoğunluk kazandığı dönemlerle tek yazarlı atıflar uyumluluk göstermektedir. Sosyal ve beşeri bilimler alanındaki yürütülen akademik çalışmalar genel itibarıyla tek yazarlıdır. Buna göre Göçer’in eserlerinde yer alan atıfların ağırlıklı olarak tek yazarlı

olması doğal bir sonuçtur. Bu atıfların bir bölümü öz atıf şeklindedir (n=49). Bu oran toplam atıf sayısının % 5.5'ine karşılık gelmektedir. Bu durum yazarın Türkçe eğitimi alanında bilimsel çalışmalarının yoğun ve çeşitli olduğunu ortaya koymaktadır. Buna ek olarak araştırmacının Türkçe eğitimi alanında entelektüel üretimlerinin alanın güncel meseleleri ile yakından ilgili olduğunu göstermektedir. Kaynakçalarda yer verilen atıflarda kurum olarak verilen en çok kaynak MEB' e aittir (n=55). Bu kaynaklar çoğunluk olarak Bakanlıkça yayımlanan Türkçe dersi öğretim programıdır. (İlkokul ve Ortaokul 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar). Türkçe dersi öğretim programları, Türkçe eğitimi alanında yapılacak akademik çalışmalar için entelektüel bir kılavuz niteliği taşımaktadır. Bu bakımdan araştırmacının belirtilen kaynağa sıklıkla başvurduğu görülmektedir.

En sık atıf yapılan kaynak türü

Çalışma kapsamında incelenen Prof. Dr. Ali Göçer'in kitaplarının ve makalelerinin kaynakçalarda yer alan kaynakların belge türleri bakımından dağılımı aşağıda gösterilmiştir (Grafik 1).

Grafik 1. Atıf Yapılan Kaynak Türü Dağılımı

Ali Göçer'in incelenen eserlerinde atıf yapılan kaynaklar içerisinde en fazla atıf yapılan kaynak türü kitaptır (n=622). Bunu sırasıyla dergiler (n=203) ve tez (n=33) izlemektedir. Sosyal ve beşeri bilim araştırmalarında kaynak türü olarak kitap daha yoğun kullanılmaktadır. Buna göre Türkçe eğitimi akademik alanının saygın araştırmacılarından biri olan Ali Göçer'in de eserlerinin kaynakçalarda kitap belge türüne ağırlık vermesi beklenen bir sonuçtur. Zira Türkçe eğitimi akademik alanının kuramsal altyapısını oluşturan ilk akademik üretimler kitap belge türünde ortaya konulmuştur.

En çok atıf yapılan yazarlar

Ali Göçer'in kitaplarında ve makalelerinde en çok atıf yapılan yazarların kimler olduğundan hareketle, araştırmacının bilimsel arka planına entelektüel katkı sağlayan

akademik odaklar inceleme konusu yapılmıştır. Buna göre bilimsel çalışmalarda en çok atıf; Ömer KUTLU (n=16), Emin ÖZDEMİR (n=15), Firdevs GÜNEŞ (n=15), Hayati AKYOL (n=14), Özcan DEMİREL (n=12) ve Sedat SEVER'e (n=12) yapılmıştır. Göçer'in incelenen çalışmalarında en sık atıf yapılan yazar Ömer KUTLU'dur. Kutlu, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Ölçme ve Değerlendirme bölümünde görev yapmaktadır. Kutlu'nun uzmanlık alanı Eğitimde Ölçme ve Değerlendirmedir. Bu bağlamda Göçer'in doktora tezinin Türkçe öğretiminde ölçme ve değerlendirme olduğu düşünüldüğünde Türkiye'de ilgili konu hakkında tanınmış bir alan uzmanına referans yapılması dikkate değer bir bulgudur. Diğer taraftan atıf yapılan araştırmacılar Göçer' in Türkçe eğitimi akademik alanının entelektüel kapasitesinin gelişimine katkı sağlayan araştırmacı ve akademisyenleri yakından takip ettiğinin bir göstergesidir.

SONUÇ

Türkçe eğitimi akademik alanı 30 yıllık geçmişe sahip bir bilimsel disiplindir. Bu süreçte alanda önemli bir bilgi birikimi ve araştırma belleği oluşmuştur. Elde edilen kazanımlar sayesinde Türkçe eğitimi alanı dinamik bir yapıya kavuşmuştur. Bu sürecin şekillenmesinde alandaki üretken ve nitelikli insan kaynağının etkisi büyüktür. Bu bakımdan Türkçe eğitimi alanındaki bilimsel gelişime katkıda bulunan araştırmacılardan biri de Prof. Dr. Ali Göçer'dir. Prof. Dr. Ali Göçer, güncel gelişmeleri izleyen yaklaşımı ile yayınlarında sürekliliği ve çeşitliliği yakalamıştır. Buna göre Göçer'in Türkçe eğitimi bilim yazınına düşünsel ve deneysel bakımdan anlamlı katkılar sağladığını söylemek mümkündür. Bu doğrultuda Türkçe eğitimi bilim alanının temel araştırmacılarından biri olan Prof. Dr. Ali Göçer'in bilimsel çalışmalarındaki atıfların analizini yapmaya yönelik olarak yürütülen bu çalışmada Türkçe Öğrenme ve Öğretim Yaklaşımları, Yazma Uğraşı/Yazma Eğitimi, Türkçe Eğitiminde Ölçme ve Değerlendirme ve Etkinlik Temelli İlkokuma ve Yazma Öğretimi başlıklı kitaplar ile en çok atıf yapılan 4 bilimsel makalesinin kaynakçalarında yer alan atıflar incelenmiş ve atıf analizi sonuçlarına göre ulaşılan bulgular çerçevesinde değerlendirilmiştir.

Yapılan çalışmada Göçer'in 22 kitabından tek yazar olarak kaleme aldığı 4 bilimsel kitabı ile en sık atıf alan 4 bilimsel makalesinin kaynakçaları detaylı biçimde çözümlenmiştir. Bu kapsamda anılan çalışmalardaki toplam 927 atıf yapıldığı saptanmıştır. En çok atıf Türkçe Öğrenme ve Öğretim Yaklaşımları adlı eserde yer almaktadır. Bu çözümlenmelere göre Göçer'in önemi, Türkçe eğitimi alanının teknik boyutunu aşarak eğitim alanyazını ile ilişkilendirilmesini sağlaması ve farklı bilim disiplinleri (Örn. Türk Dili ve Edebiyat) ekseninde biçimlenen entelektüel kaynaklara paradigmatik bir açılım kazandırmasıdır. Bu bakımdan araştırmacının Türkçenin eğitimi ve öğretimi alanının bilgi teorisine önemli bir entelektüel katkı yaptığı görülmektedir. Bu yanıyla Göçer'in alanda bilimsel bilginin üretilmesi için gerekli olan yoğun, kapsamlı ve disiplinlerarası bakış konusunda genç araştırmacılara değerli bir rol model oluşturduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Sınırlılık ve Öneri

Bu çalışmada Ali Göçer'in bilimsel çalışmalarındaki atıfların analizine dayalı olarak Türkçe eğitimi akademik alanına ilişkin bir çerçeve ortaya konulmaktadır. Açıktr

ki, bu inceleme belirtilen çalışmaların kaynaklarının incelenmesi ile sınırlıdır. Bu bakımdan Ali Göçer'in belirlenen kitap ve makalelerine yapılan atıfların analizi konusunu ayrıca ele almak gerektiği düşünülmektedir.

İleride yapılacak çalışmalarda Prof. Dr. Hayati Akyol, Prof. Dr. Halit Karatay, Prof. Dr. Canan Aslan, Prof. Dr. Ali Fuat Arıcı gibi Türkçe eğitimi akademik alanında atıf sayısı ve h-endeksi katsayısı yüksek araştırmacılara ait bilimsel kitap ve makalelerin atıf analizinin yapılması önerilmektedir.

KAYNAKÇA

- Al, U., ve Tonta, Y. (2004). Atıf analizi: Hacettepe Üniversitesi Kütüphanecilik Bölümü tezlerinde atıf yapılan kaynaklar. *Bilgi Dünyası*, 5(1):19-47.
- Altaş, A. (2017). Türkçe'ye tercüme edilen gastronomi kitaplarının bibliyometrik analizi. *Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(1), 103-117.
- Aybey, S. (2018). Türkiye'deki din eğitimi çalışmaları bağlamında 'Uluslararası Yüksek Din Öğretimi Kongresi'(2017) üzerine bibliyometrik analizler. *Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 6(10), 415-430.
- Aytac, S. (2010). International scholarly collaboration in science, technology and medicine and social science of Turkish scientists. *The International Information & Library Review*, 42(4), 227-241.
- Beşel, F., ve Yardımcıoğlu, F. (2017). Maliye Dergisi'nin bibliyometrik analizi: 2007-2016 Dönemi. *Maliye Dergisi*, 172, 133-151.
- Boyraz, M. ve Sandıkçı, M. (2018). Gastronomi Bildirilerinin Değerlendirilmesi: Turizm Kongreleri Örneği (2013-2017). *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 6(4), 873-889.
- Çiçek, D., ve Çiftçi, E. Z. (2019). Prof. Dr. Hasan Olalı turizm kitaplarında yer alan atıfların incelenmesi. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 30(2), 58-67.
- Çorbacı, A., Yılmaz, G., Öztürk, A., ve Sümbül, G. (2018). Progress on Food and Gastronomy Research in Tourism, Travel and Hospitality in Turkey. *Advances in Global Business and Economics*, 77-92.
- Demir, E. (2018). Antropoloji alanındaki yayınların bibliyometrik analizi. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11(2), 1512-1527.
- Depren, Ö., Kartal, M. T., ve Depren, S. K. (2018). Borsalarda Oynaklık Üzerine Yayınlanmış Akademik Çalışmaların Bibliyometrik Analizi. *Bankacılık ve Sermaye Piyasası Araştırmaları Dergisi*, 2(6), 1-15.
- Elmalı, Ş. ve Kıyıcı, F. B. (2017). Review of STEM studies published in Turkey. *Sakarya University Journal of Education*, 7(3), 684-696.
- Erer, B. (2018). 5. Uluslararası Meslek Yüksekokulları Sempozyumundaki bildirilerin bibliyometrik analizi. *Mesleki Bilimler Dergisi (MBD)*, 7(2), 401-409.
- Erol, A. (2015). Kitap İncelemesi. Süreç(Performans) ve Sonuç(Ürün) Değerlendirme Yöntem ve Araçlarıyla Türkçe Eğitiminde Ölçme ve Değerlendirme. *Sakarya University Journal of Education*, 5(1), 127-128.
- Gündoğdu, A. (2017). Türkiye'de sermaye piyasası alanında bilimsel yazın taraması. *Bankacılık ve Sermaye Piyasası Araştırmaları Dergisi*, 1(2), 1-8.
- İşcan, A. ve Karagöz, B. (2020). Türkçe eğitimi akademik alanının sorunlarına ilişkin gözlemler. *Turkish Studies-Education*, 15(2), 911-921.
<https://dx.doi.org/10.29228/TurkishStudies.41912>

- Kaptan, S. (1998). Bilimsel araştırma ve istatistik teknikleri (11. Baskı). Ankara: Tek Işık Web Ofset.
- Karagöz, B. ve Ardiç, İ. K. (2019). Ana Dili Eğitimi Dergisinde yayımlanan makalelerin bibliyometrik analizi. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 7(2), 419-435.
- Karagöz, B. ve Şeref, İ. (2019a). Yunus Emre İle İlgili Araştırmaların Bibliyometrik Analizi . *Akdeniz Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 13(27), 123-141.
- Karagöz, B. ve Şeref, İ. (2019b). Değerler Eğitimi Dergisi'nin bibliyometrik profili (2009-2018). *Değerler Eğitimi Dergisi*, 17(37), 219-246.
- Karagöz, B. ve Şeref, İ. (2019c). Okuma alanındaki araştırmaların bibliyometrik özellikler açısından incelenmesi. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 7(3), 781-799.
- Karagöz, B. ve Şeref, İ. (2019d). Türkiye'deki çocuk edebiyatı alanyazınına bibliyometrik bakış: Bilimsel haritalama çalışması. *Türkçe Eğitimi ve Çocuk Edebiyatı Kurultayı*. 25-26 Nisan. Ankara Üniversitesi Yayınevi: Ankara.
- Karagöz, B. ve Şeref, İ. (2020e). Yazma becerisiyle ilgili makaleler üzerine bir inceleme: Web of Science veri tabanında eğilimler. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 8(1), 67-86.
- Karasözen, B., Bayram, Ö. G., ve Burcu, U. (2009). 1997-2006 Türkiye Bilim Göstergeleri Analizi. *Türk Kütüphaneciliği*, 23(1), 4-21.
- Kartal, M. T. (2018). Türkiye'de faizsiz bankacılık alanında yayınlanmış tezlerin analizi. *Maliye ve Finans Yazıları*, (110), 175-198.
- Kıdak, L. B., Demir, H. ve Özdemir, E. (2017). Bilimsel haritalama yöntemiyle hastane yönetimi alanındaki tematik değişimin analizi. *Genel Tıp Dergisi*, 27(2), 43-50.
- MacRoberts, M. ve MacRoberts, B. (1996). Problems of citation analysis. *Scientometrics*, 36(3), 435-444.
- Meho, L. I. (2007). The rise and rise of citation analysis. *Physics World*, 20(1), 32.
- Nicolaisen, J. (2007). Citation analysis. *Annual review of information science and technology*, 41(1), 609-641.
- Polat, C., Sağlam, M. ve Sarı, T. (2013). Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi'nin bibliyometrik analizi. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 27(2), 273-288.
- Şeref, İ. ve Karagöz, B. (2019a). A bibliometric profile of literature of Turkish language educationteaching: A case study of 9th International Language Education-Teaching Conference. *European Journal of Alternative Education Studies*, 4(1), 106-124.
- Şeref, İ. ve Karagöz, B. (2019b). Scopus veri tabanına dayalı bibliyometrik değerlendirme: Mevlâna Celâleddin Rumî üzerine yapılan araştırmalar. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (14), 298-313.
- Şeref, İ. ve Karagöz, B. (2019c). Türkçe Eğitimi Akademik Alanına İlişkin Bir Değerlendirme: Web of Science Veri Tabanına Dayalı Bibliyometrik İnceleme. *Dil Eğitimi ve Araştırmaları Dergisi*, 5(2), 213-231.

Şimşek, Ş. (2018). Ali Göçer'in "Metin İşleme Süreçli-Mikro Öğretim Uygulama Örnekli Türkçe Öğrenme ve Öğretim Yaklaşımları" Adlı Eseri Üzerine. *Route Educational and Social Science Journal*, 5(14), 927-931.

Turgut, E. ve Begenirbaş, M. (2016). Türkiye'deki örgütsel davranış yazınına bakış: örgütsel davranış kongrelerinin yazar ve içerik yönünden ağ analizi ile incelenmesi. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 18(1), 328-354.

Ulu, S. ve Akdağ, M. (2015). Yayınlanan hakem denetimli makalelerin bibliyometrik profili: Selçuk İletişim Dergisi Örneği. *Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi*, 9(1), 5-21.

Yılmaz, G. (2017). Restoranlarda bahşiş ile ilgili yayınlanan makalelerin bibliyometrik analizi. *Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi*, 14(2), 65-79.

Yılmazel, Ö. (2019). YÖK Ulusal Tez Merkezi'nde büyük veri alanında kayıtlı bulunan lisansüstü tezlerinin analizi. *Karadeniz-Blacksea-Черное море*, (41), 225-240.

<https://akademik.yok.gov.tr/AkademikArama/view/searchResultviewListAuthorAndScFields.jsp>

Researcher: Social Science Studies

(2020) Cilt 8 / Sayı 2, s. 138-147

Geliş Tarihi: 24.05.2020

Kabul Tarihi: 24.06.2020

Online Yayın Tarihi: 29.06.2020

Gebelik Öncesi Döneme İlişkin Türkiye'deki Geleneksel Uygulamalar ve Hemşirelik Yaklaşımı

Ayten DİNÇ¹, Elif OCAKTAN²

Özet

Geleneksel uygulamalar geleneklerde kökünü bulan ve kuşaktan kuşağa aktarılan yöntemlerdir. Geleneksel sağlık uygulamaları ise toplumun inanç, gelenek, değer ve kültürleri ile ilgili yaptıkları sağlığı etkileyen uygulamaları kapsar. Geleneksel uygulamalar dünyanın pek çok yerinde uygulanmakla birlikte gelişmemiş ve gelişmekte olan ülkelerde daha yaygındır. Kadınların doğum öncesi, doğum sırası ve doğum sonrası çeşitli geleneksel sağlık uygulamalarını kullandıkları görülmektedir. Gebelik öncesi döneme ilişkin geleneksel uygulamalar genellikle; infertilite tedavisi, genital yol enfeksiyonları ve gebelikte cinsiyet belirlemeye yöneliktir. Geleneksel uygulamaların bazıları sağlığa yararlı, iken, bazıları sağlığı zararlı olabilmektedir. Sağlık hizmet sunumunda toplumun kültürel yapısının bilinmesi çok önemlidir. Gebelik, doğum ve doğum sonu döneme ilişkin geleneksel uygulamaların bilinmesi bu dönemdeki ailelere sunulacak sağlık hizmetinde önceliklerin belirlenmesinde yardımcı olacaktır. Yanlış geleneksel uygulamaların, fiziksel, ruhsal ve sosyal sağlığa getirdiği zararların, hemşireler tarafından somut örneklerle gösterilerek bu uygulamaların değiştirilmesi kadınların sağlığının korunması açısından önemlidir. Bu derlemede gebelik öncesi dönemindeki geleneksel uygulamalar ve uygulamalara yönelik hemşirelik yaklaşımları güncel veriler ışığında tartışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Gebelik öncesi, geleneksel uygulamalar, hemşirelik yaklaşımı.

The Traditional Applications and Nursing Approach in Turkey regarding Pre-Pregnancy Period

Abstract

Traditional practices are methods that are rooted in traditions and passed down from generation to generation. Traditional health practices, however, include practices that affect the health practices regarding the beliefs, traditions, values, and cultures of the society. While traditional practices are applied in many parts of the world, they are more common in underdeveloped and developing countries. It is observed that women use various traditional health practices before, during, and after birth. Traditional practices for the pre-pregnancy period are generally aimed at infertility treatment, genital tract infections, and gender determination during pregnancy. While certain traditional practices are good for health, some can be harmful. It is very important to know the cultural structure of society while providing health services. Acknowledging the traditional practices related to pregnancy, birth, and the postpartum period would support the families in this period to determine the priorities in the health service. It is important to protect the health of women through changing the practices by showing examples of harm caused by wrong traditional practices to the physical, mental, and social health with

¹ Doç. Dr., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, aytendinc@comu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-8903-675X

² Hemşire, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, elf.ocktn.cyl@gmail.com, ORCID: 0000-0003-4690-2643

concrete examples by nurses. In this compilation study, traditional practices in the pre-pregnancy period and nursing approaches will be discussed in the light of current data.

Keywords: Pre-pregnancy, traditional practices, nursing approach.

GİRİŞ

Gebelik ve doğumla ilgili geleneksel inanç ve uygulamalar gebe kalma arzusuyla başlamakta, kadını, ailesini ve çevresini etkilemektedir. Doğurganlık neslin devamı için önemlidir. Genellikle evli çiftlerin evliliklerinden hemen sonra bebekleri olması beklenmektedir (Şahin & Şahin, 2018). Kısa süre içerisinde gebe kalamayan veya uzun yıllar infertilite tedavisi görmüş ve bebek sahibi olamamış pek çok çiftin geleneksel yöntemlere başvurduğu bildirilmektedir. Gebelik öncesi dönemde geleneksel yöntemlere başvuru diğer sorunlar ise, enfeksiyon ve cinsiyet belirleme olarak görülmektedir (Gökyıldız vd., 2013).

Toplumun kültürel değer ve inançları, onların yaşam tarzlarını ve dolayısıyla sağlık koşullarını da etkiler. Kültürel inanışlar ve geleneksel uygulamalar uygun bir şekilde tanımlanmazsa, sağlık hizmetinin sunumunda bazı problemler ortaya çıkabilir. Bu nedenle özellikle birinci basamak sağlık hizmetlerinde çalışan sağlık personelinin hizmet verdikleri bireylerin benimsediği geleneksel uygulamaları ve sağlığa yansımalarını bilmeleri sunduğu hizmetin etkinliği açısından önemlidir (Işık vd., 2010; Erenoğlu vd., 2017). Hemşirelerin geleneksel uygulamalardan yararlı olanları desteklemesi ve zararlı uygulamaların sağlık üzerindeki olumsuz etkilerinden bireyleri koruması oldukça önemlidir (Erbil & Sağlam, 2010).

Bugünkü modern tıp içinde kabul edilen pek çok uygulamanın geleneksel uygulamalardan süzülerek günümüze ulaştığını bilinmektedir. Son on yıl içinde Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ)'ne bağlı ülkelerin kanıta dayalı geleneksel tıbbı eğilimi artmıştır. DSÖ tarafından geleneksel ve tamamlayıcı tıp ile ilgili 2014-2023 stratejisi yayınlanmıştır. Buna göre sağlığa yararlı uygulamaların bugünkü modern tıbbı entegre edilmesi önerilmektedir (SB, 2014).

Bu derlemede gebelik öncesi dönemindeki geleneksel uygulamalar ve bunlara yönelik hemşirelik yaklaşımları güncel veriler ışığında tartışılacaktır.

İnfertiliteye Yönelik Geleneksel Uygulamalar

İnfertilite, eşlerin herhangi bir korunma yöntemi kullanmadan, bir yıl süreyle düzenli cinsel ilişkide bulunmalarına rağmen kadının gebe kalamaması olarak tanımlanmaktadır (Yılmaz & Oskay, 2015). Ülkemizin pek çok yöresinde evliliğin üzerinden bir müddet geçtikten sonra çocuk olmamışsa "kısır" denilmektedir. Bunun yanında çocuğu olmayan kadına, "dölsüz, uğursuz kadın, meyvesiz ağaç", erkek için ise "iktidarsız, hadım, tohumuz, kısırak" gibi tanımlamalar kullanılmaktadır (Bali, 2017). Bu tanımlamalardan da çocuk sahibi olmanın toplumumuzda ne kadar önemli olduğu anlaşılmaktadır. İnfertilite tedavisi gören pek çok çiftin aynı zamanda geleneksel uygulamalara da başvurduğu bilinmektedir. İnfertilite tedavisine yönelik geleneksel

uygulamalar üç grupta toplanabilir. 1) Rahim ile ilgili uygulamalar, 2) Dinsel, inanca dayalı uygulamalar, 3) Besinler ve içecekler ile ilgili uygulamalardır.

1) Rahim ile ilgili uygulamalar:

Adana ilinin farklı yerleşim yerlerinde yaşayan kişilerin ana çocuk sağlığına ilişkin çeşitli geleneksel sağlık uygulamalarını araştıran bir çalışmada dağlarda yaşayan kadınlar arasında kadının kasık ve karnına masaj yapılmasının ve yabancı böğürtlen kökü ve elma ağacı kabuğunun birlikte kaynatılıp içilmesinin kısırlığa iyi geldiğine inanılmaktadır. Aynı çalışmada deniz kenarında yaşayan kadınlar arasında, sırt üstü yatıp bacaklarını kendine çektiğinde veya üzümü ezip karın çevresine sardıklarında ısınmanın etkisinin doğurganlığa yardımcı olacağı düşünülmektedir (Gökyıldız vd., 2013).

Isparta ilinde yapılan bir çalışmada, kadının rahmine denk gelen alt karın bölgesine sıcak kum torbası veya sabun ile baskı uygulayarak kasıktan göbeğe doğru yavaşça çekme uygulamasının infertilite tedavisinde geleneksel yöntem olarak kullanıldığı bildirilmiştir. Diğer bir uygulamada, içi ısıtılan kavanoz karnın alt bölümüne konup göbeğin kavanoz içine çekilmesi beklenmekte ve vakum etkisi ile kapalı olan tüplerin açılacağına inanılmaktadır. Bölgede şifacı yaşlı kadınlar tarafından uygulanan bir diğer geleneksel yöntem, vajina içerisinde “kesilcek” adı verilen bir et parçasının şifacı tarafından kesilmesi ve kuruması için bir ağaca asılmasıdır. Ağaçtaki et parçası kurduğunda infertil kadının hamile kalacağına inanılmaktadır. Bir diğer uygulamada da çeşitli bitkilerin koyun yününe sarılarak rahim içine yerleştirilmesiyle infertilite sorunu tedavi edilmeye çalışılmaktadır (İpekoğlu & Oral, 2019).

Ankara’da yapılan bir çalışmada gebeliğin oluşumunu kolaylaştırmak için saman ve maydanoz kaynatılıp buharına oturtulması, ilişki sonrası belin altına yastık koyma, ilişki sonrası hareketsiz kalma gibi uygulamaların olduğu bildirilmiştir (Çakırer Çalbayram, Gönenç ve Topuz, 2019).

Samsun ilinde yapılan bir çalışmada çocuğu olmayan kadın süt buğusuna oturtulursa rahim ve tüplerinin açılacağına inanılır (Şişman, 2002).

Gaziantep ilinde yapılan bir çalışmada, maydanozla süt kaynatılıp, tülbente batırılır ve tülbendin rahim yoluna konulduğu bildirilmiştir. Bir başka uygulamada ise; sade yağı yakılıp, üzerine yumurta kırılır. Yumurta tam pişirilmeden üzerine nane ekilir sonra bu karışım rahime yerleştirilir. Kadın saman buğusuna, maydanoz buğusuna oturtulur. Bu şekilde rahimde tüplerin açılacağı ve yumurtalıkların daha iyi çalışacağına inanılır. Ayrıca, ısırgan otu, defne, çam yaprağı, ful çiçeği, ebegümece otu, kekik, ay çiçeği, sarı mentir çiçeği yaprağı gibi otların buğuları aynı amaç için kullanılır (Bali, 2017).

2) Dinsel inanca dayalı uygulamalar

Ülkemiz kültüründe doğurganlığı artırmak için dua, büyü, adak gibi çeşitli manevi ve maddi uygulamalar da denenmiştir. Adana ilinde çocuğu olmayan kadınların fakir kişileri doyurarak, kılık kıyafet yardımı yaparak onların dualarını alması, bazı ağaçlara düğüm atma, türbeye çocuk kıyafeti bırakma gibi uygulamaların çocuk sahibi olmalarına yardımcı olacağına inanılmaktadır (Şahin & Şahin, 2018).

Isparta bölgesinde hacdan elma getirtip karı kocanın bu elmayı yemesi, hacca yemeni yollayıp infertil kadının bunu çocuğu olana kadar üzerinde taşıması, kocasının atletini hacca yollaması, 7 hamile kadından para toplayıp hacca yollanması ve oradan bir kıyafet aldırıp çocuğu olana kadar onu saklaması gibi uygulamalar mevcuttur. Bazı köylerde infertil kadınları tahta direğe bağlama geleneği mevcuttur. Bu inanca göre infertil kadınlar bir gece başka bir köyde bulunan tahta bir direğe iple bağlanırlar ve sabah ezanı okunduğunda çözülrler. Kadınların bu şekilde hamile kalacağına inanılmaktadır (İpekoğlu & Oral, 2019). Yapılan bazı çalışmalarda da gebe kalmak için hocaya muska yazdırıldığı bildirilmiştir (Çakırer Çalbayram, Gönenç ve Topuz, 2019; Şahin, 2002).

Silifke yörelerinde Hıdırellez şenliklerinde çocuğu olmayan kadınlar bebek kuklaları yaparak, yatıra gidip Allah'ın kendilerine çocuk vermesini dilediklerinde çocuklarının olacağına inanmaktadırlar (Demir & Bakar, 2014).

Bazı illerimizde çocuğun olması için dua ve uygulamalar düğün gününden itibaren başlar. Gaziantep ilinde gelin evine ilk geldiğinde kucağına çocuk verilir, gelinin yatağında çocuk yuvarlandırılır. Ayrıca başka bir uygulama olarak çocuğu olmayan kadın kimsesiz çocuk evlat edinirse, edindiği sevapla çocuğu olacağına inanılır. Türbelere gidilir, buralarda mumlar yakılır. Hıdırellez günü kadın iki rekat namaz kılar, dua eder, bir kağıda bebek resmi çizer, bu kağıdı gül ağacının dibine gömer veya bu kağıdı dereye atar (Bali, 2017).

3) Besinler ile ilgili uygulamalar

Karaman'da yapılan bir çalışmada kadınlarda infertilite sorununu çözmek için, bal, böğürtlen, ebegümeci, karanfil vb. bitkilerden karışım hazırlanarak gebe kalması istenen kadına içirilir veya yedirilir. Ayrıca kadının vajinasına şeker, katran, sıvı yağ, soğan vb. şifalı olduğuna inanılan bitki ve baharatlarla karıştırılan pamuk yerleştirilmesinin doğum kanalını açacağına ve kısırlığı tedavi edeceğine inandıkları belirtilmektedir (Yalçın & Koçak, 2013b).

Isparta bölgesinde Meryem/Fatma ana eli otu keçiboynuzu (daha çok erkek infertilite si için), soğan suyu, iğde çekirdeği, incir, karanfil, maydanoz suyu, çiğ soğan, haşlanmış soğan, civanperçemi, hurma, çeşitli baharatlardan oluşan macunlar infertilite tedavisi için yaygın biçimde kullanılmaktadır (İpekoğlu & Oral, 2019).

Ankara'da yapılan bir çalışmada infertiliteyi tedavi etmek için soğan kabuğunun kaynatılıp içildiği, Zöhre ananın bahçesinden toprak alınıp suyunun içildiği bildirilmiştir (Çakırer Çalbayram, Gönenç ve Topuz, 2019).

Gaziantep yöresinde infertilite tedavisi için içme ve şifalı su kaynaklarına gidilir. Bu su ile banyo yapılır. Bu su kaynaklarından içme kaplarına doldurulur ve eve getirilir. Yedi gün boyunca evde bu sulardan içilir (Bali, 2017)

İnfertilitede geleneksel uygulamalara yönelik hemşirelik yaklaşımı

Bütün dünyada çocuk sahibi olamamak çiftleri strese sokan, endişe, korku, kaygı, kontrol kaybı gibi psikolojik sorunlara yol açan, aynı zamanda biyolojik, ekonomik, toplumsal boyutları olan zorlu bir süreçtir (Çoban & Dinç, 2013). İnfertilite tedavisi

sürecinde ekibin içerisinde yer alan hemşirelerin çiftlerin fiziksel, psikolojik ve sosyal durumlarını değerlendirmesi, sorunları ve bakım ihtiyaçlarını belirlemesi, bu ihtiyaçlara yönelik uygun kültürel yeterli bakımı sağlanması gerekmektedir (Yılmaz & Oskay, 2015).

Hemşirelerin çiftleri doğurganlık konusunda bilinçlendirme, infertilite sorunu olan bireylerin uygun bakımı almalarına yardım etme, tedavi sırasında danışmanlık ve destekleme gibi önemli rolleri bulunmaktadır. Çiftler utanma ya da üzüntü gibi duygularını paylaşmaları konusunda cesaretlendirmelidir. Çiftlerin sosyal destek sistemlerinin belirlenmesi önemli olduğundan ailelerin kendi destek sistemlerini geliştirinceye kadar gerekli desteğin sağlanması ve uygun çözüm yolları bulmalarına yardım edilmesi gerekmektedir (Tanrıverdi & Seviğ, 2014). Bu süreçte çiftler kendilerini toplumsal baskı altında ve damgalanmış hissedebilmekte buna bağlı olarak stres düzeyleri yükselebilmektedir. Hemşirelerin bu zorlu süreçte bireyleri kültürel, dinsel ve kişisel değerleri ile bir bütün olarak ele almaları gerekmektedir. Hemşirelik bakımını planlarken de bireylerin kültürel ve bireysel farklılıkları göz önünde bulundurulmalıdır (Tanrıverdi & Seviğ, 2014; Yılmaz & Şahin, 2020).

Geleneksel uygulamaların zararlı olup kadının iyileşme sürecini uzattığı durumlar olduğu gibi, kadının hayatını kaybetmesine de neden olabilir. Örneğin rahim içine sokulan çeşitli otlar ve koyun kılı, saman vs. malzemeler enfeksiyonun ilerlemesine ve sepsise neden olabilir. İnfertiliteye yönelik geleneksel uygulamaların olup olmadığı araştırmalı, bunlardan sağlık üzerinde olumsuzluk yaratabilecekler konusunda çiftler bilinçlendirilmelidir.

Genital sistem enfeksiyonlarına yönelik geleneksel uygulamalar

Adana ilinde yapılan bir çalışmada dağlık yerleşim yerinde yaşayan kadınlar genital yol enfeksiyonu ve kist şikayetlerinde ısırgan otu ve böğürtlen haşlayıp içtiği bildirilmiştir (Gökyıldız vd., 2013).

Osmaniye’de kadınlar su buharının üstünde oturmanın rahim açıcı etkisi olduğuna ve enfeksiyonu tedavi ettiğine inanmaktadır. Ayrıca kadınlar iltihabı tedavi için ısıtma, yakma, iltihap önleyici veya yumuşatıcı özelliklere sahip olan yeşil sebzeler, süt tüketme gibi uygulamalara başvurduklarıdır (Şahin & Şahin, 2018).

Gaziantep’te “Nefse emi” denilen 12 adet baharat karışımı pekmeze karıştırılır, macun yapılır, kadının vajinasına sokulur. Bu karışımın hem enfeksiyonların tedavisinde etkili olduğuna, hem de rahim kanallarında tıkanıklık varsa açılacağına inanılır (Bali, 2017)

Genital sistem enfeksiyonlarında geleneksel uygulamalara yönelik hemşirelik yaklaşımı

Genital sistem enfeksiyonları kadınların en sık karşılaştığı sağlık sorunlarından biridir. Enfeksiyon kadının hayatını tehdit etmese bile yarattığı sorunlar kadının hayatını olumsuz etkilemektedir. Genital enfeksiyonlar nedeniyle kadınlarda, infertilite, dış gebelik, düşükler, genital kanserler gibi çeşitli sağlık sorunları ortaya çıkabilmektedir. Hemşirelerin, genital enfeksiyonlardan korunma, erken teşhisi sağlama ve tedavi konularında kadınlara eğitim ve danışmanlık verme rolleri mevcuttur. Üreme sağlığı

konusunda kadınların sorunlarını rahat olarak ifade edebilecekleri uygun ortam sağlanmalı, kültüre duyarlı yaklaşım sergilenmelidir (Aktaş vd., 2012; Koçak & Sevil, 2015). Bu doğrultuda hemşireler genital sistem enfeksiyonların tanı ve tedavisi yanında enfeksiyona zemin hazırlayacak uygulamalar ve kadınların uyguladığı yanlış geleneksel uygulamaları tespit etmeli girişimlerini buna göre şekillendirmelidir. Çünkü; enfeksiyonu tedavi etmek yeterli değildir. Enfeksiyona neden olacak geleneksel bir uygulama mevcut ise bunun düzeltilmemesi enfeksiyonun tekrarlamasına neden olacaktır (Tanrıverdi & Seviğ, 2014).

Doğum öncesi dönemde bebeğin cinsiyetini belirlemeye yönelik geleneksel uygulamalar

Cinsiyet belirlemeye yönelik uygulamalar genellikle soyun devam ettirme, mirası korunma gibi farklı gerekçelerle erkek çocuk doğurmak için çabalar olarak karşımıza çıkmaktadır (Koyun & Büken, 2013). Gebelik öncesi cinsiyet belirlemeye yönelik geleneksel uygulamalar üç grupta toplanabilir. 1) Dinsel inanca yönelik uygulamalar 2) Cinsel ilişkiye dayalı uygulamalar 3) Beslenmeye ilişkin uygulamalar.

1) Dinsel inanca yönelik uygulamalar

Karaman'ın bazı yerleşim yerlerinde erkek çocuk sahibi olmak için hocaya okutma, muska yazdırma, adak adanması gibi uygulamalar mevcuttur. Ayrıca Kur'an-ı Kerim'in En'am suresi kırk gün okunduğunda erkek bebek sahibi olunacağına inanılmaktadır. Bir başka gelenek; erkek çocuk isteyen kadın bir kâğıda Ahmet, Mehmet, Muhammed isimlerini yazar ve kâğıdı suyun içine atar. Sabah gün doğmadan iki rekat namaz kılar ve suda eriyen kâğıdı içer. Yine aynı ildeki farklı bir gelenek; daha önce kızı olmuş ve erkek çocuk isteyen kadın son doğan kızının adını "Yeter, Döne, Döndü, Dursun, Songül, Rabiye v.b." konur ise de erkek bebeğe sahip olunacağına inanılmaktadır. Doğan son kızına "Havva" adının verilmesiyle, Havva'nın Âdem'i çağıracağına, bu uygulama ile sonra ki çocuğun erkek olacağına inanılmaktadır. Eğer kadın meyveli bir ağaca taş atar ve oğlanı boşladım, kıza başladım derse kızı olacağına inanılmaktadır. Ayrıca kadın saçlı bir bez bebek yapıp bu bebekle ziyaretlere giderse kızı olacağına inanılmaktadır (Yalçın & Koçak, 2013).

Tarsus'un dağ köylerinde sürekli kızı olan veya sürekli oğlu olan kadın uçkurlarını değiştirdiğinde farklı cinsiyette çocuk sahibi olacaklarına inanılmaktadır (Öger, 2003).

Çanakkale ve Ordu illerinde yapılan çalışmalarda kızının olmasını istediği zaman hocaya gidip muska yazdırılırsa ve adak adanırsa, türbe, yatır ziyaretleri yapıp dua edilir ise kızı olacağına inanılmaktadır (Dinç, Koşan ve Uysal, 2012; Erbil & Sağlam, 2010).

Samsun ilinde ilk çocuğun erkek olması için gelin güvey eve getirildiğinde kucağına erkek çocuk verilir ve dua etmesi istenir. Yine aynı dileklerle gelin yatağına ve çeyiz sandığının üstüne erkek çocuk oturtulur (Şişman, 2002).

2) Cinsel ilişkiye dayalı uygulamalar

Karaman, Ordu ve Samsun illerindeki geleneksel inanca göre, erkek çocuk isteyen kadının cinsel ilişki sırasında ve sonrasında sağ tarafına yatıp sağ tarafından kalkması, kız

istiyorsa sol tarafına yatıp sol tarafından kalkması istenir (Yalçın & Koçak, 2013b, Erbil & Sağlam 2010; Şişman, 2002).

Karaman ilinde kadın cinsel birleşme öncesi belden aşağısını soğuk su ile yıkarsa erkek çocuk sahibi olunacağına inanılmaktadır. Ayrıca kadın adetinin bitiminden 15 gün sonra ilişkide bulunursa ve eşi bu ilişkide çok istekli olursa erkek çocuk sahibi olunacağına inanılır (Yalçın & Koçak, 2013b).

3) Beslenmeye ilişkin uygulamalar

Karaman'da kız bebek isteyen kadın bol bol yeşil sebze, ekşi gıdalar yer ise kızı olacağına inanılmaktadır (Yalçın & Koçak, 2013b).

Çanakkale ve Ordu illerinde erkek çocuk olması için gebelikte bol tatlı tüketmesi, kız olması için ayva, çilek tüketilmesine inanılmaktadır (Dinç, Koşan ve Uysal, 2012; Erbil & Sağlam 2010).

Ülkemizde farklı illerde yapılan çalışmalarda da gebelikte ekşi yenirse kız, tatlı yenirse erkek olacağına inanılmaktadır (Çakırer Çalbayram, Gönenç ve Topuz, 2019; Cangöl, Şahin ve Sögüt, 2018). Cinsiyeti belirlemeye yönelik tatlı ve ekşi yeme, halk arasında "Ye tatlıyı getir atlıyı, ye ekşiyi getir Ayşe'yi" şeklinde deyim olarak söylenmektedir.

Ordu'da kız çocuk olması isteniyorsa başka bir evden yumurta çalınır ve bu yumurtayı kadının yemesi istenir (Erbil & Sağlam, 2010).

Doğum öncesi cinsiyet belirlemede geleneksel uygulamalara yönelik hemşirelik yaklaşımı

Kadının geleneksel uygulamalar ile istediği cinsiyette bir çocuğa sahip olacağına kendini şartlandırması, bebeğin cinsiyetini öğrendiğinde beklediği cinsiyette olmazsa gebelikte ve doğum sonu dönemde depresyona kadar varan sorunlara neden olabilir. Bu nedenle hemşirelerin antenatal kontroller sırasında gerekli değerlendirmeleri yapması ve kültürel özelliklere uygun destek ve bakımın sağlanması gerekmektedir (Erbil & Sağlam, 2010).

Gebelikte cinsiyet belirlenmesine yönelik geleneksel uygulamalardan fazla tatlı ve ekşi yemek gebenin fazla kilo almasına ve sindirim sistemi sorunları yaşamasına neden olabilmektedir. Gebelikte fazla kilo alımı hem annenin hem de bebeğin sağlığı açısından komplikasyonlara neden olabilmektedir. O nedenle gebelikte beslenme alışkanlıkları ve kilo takibi yapılmalı, bu konuda danışmanlık eğitimi verilmelidir (Şahin, 2015).

Yerleşmiş geleneksel uygulamaların değiştirilmesi ve bireylere olumlu sağlık davranışları kazandırılması zor bir süreç olsa da hemşirelerin cinsiyet belirleme konusunda zararlı geleneksel uygulamaları tanıyıp bakım girişimlerini bu doğrultuda planlaması ve zararlı uygulamaları uygun girişimlerle olumlu sağlık davranışlarıyla değiştirmesi gerekmektedir.

SONUÇ

Gebelik öncesi geleneksel uygulamaların ülkemizde hala yaygın olarak sürdürüldüğü gözlenmiştir. Literatürde geleneksel yöntem uygulama oranı ile toplumun

kültürel ve sosyo-ekonomik yapısının yakından ilgili olduğuna dikkat çekilmektedir. Yerleşim yeri kırsal kesimde olması, sosyoekonomik seviye düşüklüğü, eğitim seviyesi düşüklüğü, çocuk sayısının artması ile farklı cinsiyet isteme, erkek çocuk isteme gibi faktörler geleneksel yöntemleri uygulama ile ilişkili faktörler olarak bildirilmektedir (İpekoğlu & Oral, 2019; Erbil & Sağlam, 2010; Şenol vd. 2004). Hemşirenin, hizmet verdiği toplumun geleneksel uygulamaları hakkında bilgi sahibi olması, etkilerini bilmesi vereceği sağlık hizmetinin kabulü ve kalitesi açısından önemlidir. Ayrıca bu döneme ilişkin geleneksel uygulamaların bilinmesi ailelere sunulacak sağlık hizmetinde önceliklerin belirlenmesine de yardımcı olacaktır. Sağlık ekibinin önemli bir üyesi olan hemşireler toplumun kültürünü tanımaya çalışmalı, sağlığı olumlu veya olumsuz etkileyecek geleneksel uygulamalara karşı uyanık olmalıdır. Sağlığa yararlı uygulamaların desteklenmesi, zararlı uygulamaların önlenmesi konusunda toplumun bilinçlendirilmesine yönelik sağlık eğitimi planlanmalıdır.

KAYNAKÇA

- Aktaş, D., Şahin, E. & İlknur, M. G. (2012). Kadın sağlığını etkileyen, sık görülen bazı jinekolojik problemler ve hemşirelik yaklaşımları. *Ankara Sağlık Bilimleri Dergisi*, 1(2), 37-53.
- Bali, A. (2017). Gaziantep yöresi doğum geleneklerinde anne ve çocuk sağaltımı. *Turkish Studies, International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 12 (5),85-110.
- Cangöl, E., Şahin, N. H. & Sögüt S., (2018). Gebelik öncesi ve gebelikte bebeğin cinsiyet seçimine yönelik uygulamalara ilişkin kadınların görüşleri. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 11(59), 627-631.
- Çalbayram, N. Ç., Gönenç, İ. M. & Topuz, N. (2019). Prekonsepsiyonel dönemden postpartum döneme kadınların geleneksel inanç ve uygulamaları. *Sağlık Bilimleri ve Meslekleri Dergisi*, 6(2), 237-246.
- Çoban, T.K. & Dinç, A. (2013). İnfertilitenin cinsel yaşam üzerine etkisinin incelenmesi, *International Journal of Clinical Research* ,1(2), 46-53
- Demir, Ö. & Bakar, N. (2014). Silifke yörüklerinde doğum, evlenme ve ölüm gelenekleri üzerine bir araştırma, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 1(35), 111-133.
- Dinç, A., Koşan, M. & Uysal, S. Çanakkale ilinde bebeğin cinsiyetini tahmin etme ve belirlemeye yönelik geleneksel inanç ve uygulamalar, 3. *Ulusal Ebelik Öğrenci Kongresi*, 11-13 Nisan 2012, Malatya,
- Erbil, N. & Sağlam, G. (2010). Gebelikte bebeğin cinsiyetini belirleme ve tahmin etmeye ilişkin geleneksel inanç, uygulamalar ve bazı sosyo-demografik özelliklerle ilişkisi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 7(1), 347-359.
- Erenoğlu, R., Can, R., Tambağ, H. & Akdeniz, Ş. (2017). Kırsal alandaki kadınların doğum-doğum sonu dönemle ilgili geleneksel uygulamaları Karasi Örneği. *Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi Folklor/Edebiyat Dergisi*, 23(90),179-196
- Gökyıldız, Ş., Alan, S., Öztürk, M., & Şenesen, R. O. (2013). Traditional health practices in mountain, plain and seaside regions of Adana in Turkey: Maternal and infant health. *Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi Lokman Hekim Tıp Tarihi ve Folklorik Tıp Dergisi*, 3(3), 21-29.
- Işık, T., Akçınar, M. & Kadioğlu, S. (2010). Mersin ilinde gebelik, doğum ve loğusalık dönemlerinde anneye ve yeni doğana yönelik geleneksel uygulamalar. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 7(1), 71-84
- İpekoğlu, H. Y. & Oral, B. H. İnfertilitede kullanılan geleneksel tedavi yöntemleri ve çeşitli uygulamalar: Isparta bölgesi. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 12(25), 105-119.
- Koçak, Y. Ç. & Sevil, Ü. (2015). Kadın doğum kliniklerinde yatan hastalara kültürlerarası yaklaşım. *Türkiye Klinikleri J Public Health Nurs-Special Topics*, 1(3), 52-61.

- Koyun, A. & Büken, N. Ö. (2013). A violation of equality and the right to life: Sex selection (Bir eşitlik ve yaşama hakkı ihlali: Cinsiyet seçimi), *Journal of Human Sciences*, 10(1), 34-46.
- Öger, A. (2003). Tarsus yöresi dağ köylerinde geleneksel halk kültürü üzerine bir inceleme. Yüksek Lisans Tezi. Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Denizli.
- Örnek, S.V. (2014) Türk Halk Bilimi. Ankara, Bilgesu Yayıncılık.
- SB (2018). Sağlık Bakanlığı Geleneksel, Tamamlayıcı ve Alternatif Tıp Uygulamalarına Uluslararası Bakış Konferansı Bildirisi, T.C. Sağlık Bakanlığı Yayın No: 949, Ankara
- Şahin, H.G. (2015). Obezite ve gebelik. *Turkiye Klinikleri J Fam Med-Special Topics*, 6(3),71-3.
- Şahin, E. & Şahin, N. H. (2018). Cultural practices before and during pregnancy: example of Turkey. *New Trends and Issues Proceedings on Advances in Pure and Applied Sciences*, (10), 97-103.
- Şenol, V., Ünalın, D., Çetinkaya, F., Öztürk, Y. (2004). Kayseri ilinde halk ebeliği ile ilgili geleneksel uygulamalar. *Klinik Gelişim*, 17:47-55.
- Şişman, B. (2002). Samsun yöresinde geçiş dönemleriyle (doğum, sünnet, evlilik ve ölümle ilgili yaşayan halk inançları ve bunlara ait uygulamalar. *Erdem Halk Kültürü Özel Sayısı-III*, 13 (29), 445-464.
- Tanrıverdi, G., & Seviş, Ü. (2014). Kültürlerarası hemşirelik. İstanbul Akademi Yayın Evi.
- Taşhan, S. T. & Koyuncu, S. B. (2018). Kadınların doğuma yönelik kullandıkları geleneksel yöntemler ve etkileyen faktörler, *Acıbadem Dergisi* 9(2):150-155
- WHO (2013), *World Health Organization traditional medicine strategy: 2014-2023*. http://apps.who.int/iris/bitstream/10665/92455/1/9789241506090_eng.pdf, ISBN 978 92 4 150609 0, Printed in Hong Kong SAR: China. (Erişim tarihi 05.05.2020).
- Yalçın, H. & Koçak, N. (2013a). Anne adaylarına verilen eğitimin gebelik, doğum ve lohusalığa ilişkin geleneksel uygulamalara etkisi. *Journal of Clinical Obstetrics & Gynecology*, 23(1), 1-14.
- Yalçın, H. & Koçak, N. (2013b). Gebelik ile ilgili geleneksel inanç ve uygulamalar ve Karaman örneği. *Kent Akademisi*, 6(13), 18-34.
- Yılmaz, B. & Şahin, N. (2020). İnfertilite stresi ile bireysel baş etme yöntemleri: Bir sistematik derleme. *Celal Bayar Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 7(1), 84-85.
- Yılmaz, T. & Oskay, Ü. Y. (2015). İnfertilite stresi ile başa çıkma yöntemleri ve hemşirelik yaklaşımları. *Sağlık Bilimleri ve Meslekleri Dergisi*, 2(1), 100-112.

Researcher: Social Science Studies

(2020) Cilt 8 / Sayı 2, s. 148-173

Geliş Tarihi: 06.06.2020

Kabul Tarihi: 26.06.2020

Online Yayın Tarihi: 29.06.2020

Üniversite Öğrencilerinin Bilişsel Duygu Düzenleme Stratejileri, Romantik İlişkilerle İlgili Akılcı Olmayan İnançları ve Öz Anlayışları Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi ¹

Naciye GÜVEN ², Zeynep ÜNAL ³

Özet

Bu araştırmanın amacı; üniversite öğrencilerinin bilişsel duygu düzenleme stratejileri, romantik ilişkilerle ilgili akılcı olmayan inançları ve öz anlayışları arasındaki ilişkiyi incelemektir. Çalışma grubunu 2019-2020 eğitim öğretim yılında eğitim gören 402 üniversite öğrencisi (297 kadın, 105 erkek) oluşturmaktadır. Araştırmada üniversite öğrencilerinin bilişsel duygu düzenleme stratejilerini ölçmek amacıyla "Bilişsel Duygu Düzenleme Ölçeği", romantik ilişkilerle ilgili akılcı olmayan inançlarını ölçmek amacıyla "Romantik İlişkilerde Akılcı Olmayan İnançlar Ölçeği" ve öz anlayışlarını ölçmek amacıyla "Öz Anlayış Ölçeği" kullanılmıştır. Araştırmadan elde edilen veriler üzerinde betimsel analizler, pearson momentler çarpımı korelasyon analizi ve çoklu doğrusal regresyon analizi kullanılmıştır. Araştırma sonucunda bilişsel duygu düzenleme stratejileri ile romantik ilişkilerle ilgili akılcı olmayan inançlar ve öz anlayış arasında anlamlı ilişki olduğu bulunmuştur. Ayrıca romantik ilişkilerle ilgili akılcı olmayan inançlar ile öz anlayış arasında anlamlı ilişki olduğu bulunmuştur. Bilişsel duygu düzenleme stratejileri romantik ilişkilerle ilgili akılcı olmayan inançların % 26.1 'ini yordamaktadır. Bilişsel duygu düzenleme stratejilerinden kendini suçlama, kabul etme, olumluya yeniden odaklanma, plana yeniden odaklanma, olumlu yeniden değerlendirme, felaketleştirme ve diğerlerini suçlama alt boyutları öz anlayışın % 45.9'unu yordamaktadır. Bununla birlikte romantik ilişkilerle ilgili akılcı olmayan inançların farklı düşünme ve aşırı beklentiler alt boyutlarının öz anlayışın % 8.6'sını yordadığı tespit edilmiştir. Çalışmada elde edilen sonuçlar alanyazın ışığında tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Duygu Düzenleme Stratejileri, İnançlar, Öz-Anlayış

Investigation of Relations Between University Student's Cognitive Emotion Regulation Strategies, Irrational Romantic Relationships Beliefs and Self-Compassion

Abstract

The purpose of this research is to examine the relationship between university students's cognitive emotion regulation strategies, irrational beliefs about romantic relationships and self-compassion. The sample of the study consisted of 402 university students (297 females and 105 males) studying in 2019-2020. In order to collect data, Demographic Information Form, Cognitive Emotion Regulation Scale,

¹ Bu çalışma; birinci yazarın danışmanlığında yürütülen, ikinci yazarın yayınlanmamış yüksek lisans tezinin bir bölümüdür.

² Dr. Öğr. Üyesi, Kırıkkale Üniversitesi, naciyeozkara@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-6143-3681

³ Yüksek Lisans Öğrencisi, Kırıkkale Üniversitesi, z.unal16@gmail.com, ORCID: 0000-0001-6877-5185

Irrational Romantic Relationship Beliefs Scale and Self Compassion Scale were used. Descriptive analysis, Pearson correlation and multiple linear regression analysis were performed. As a result of the research, it was found that there was a significant relationship between cognitive emotion regulation strategies and irrational beliefs about romantic relationships and self-compassion. It was also found that there was a significant relationship between irrational beliefs about romantic relationships and self-compassion. Cognitive emotion regulation strategies predict 26.1% of irrational beliefs about romantic relationships. The sub-dimensions of cognitive emotion regulation strategies self-blame, acceptance, positive refocusing, refocus on planning, positive reappraisal, catastrophizing and other-blame predict 45.9% of self-compassion. Furthermore multiple linear regression analysis demonstrated that different thinking and extreme expectations, which are sub-dimensions of irrational beliefs about romantic relationships were % 8.6 predictors of self-compassion. The results of the study were discussed in the light of the literature.

Keywords: Emotion Regulation Strategies, Beliefs, Self-Compassion

GİRİŞ

Duygu düzenleme ifadesi tek başına ele alındığında tanımlaması güç bir kavramdır. Duygusal gelişim üzerine yapılan çalışmalar ve ortaya konan teoriler duygu düzenleme çalışmaları için bir başlangıç oluşturmuştur (Thompson, 1994). Duyguların düşünce, davranış ya da fizyolojik süreçler gibi başka sistemleri düzenlemesi veya duyguların kendilerini düzenlemesi gibi bakış açıları duygu düzenleme kavramını ele alırken akla gelen konulardandır (Gross & Thompson, 2007). Bunların dışında Thompson ve Calkins'e (1996) göre duygu düzenleme süreci başkaları tarafından oluşturulan duyguların düzenlenmesi, bir duygunun meydana gelmesini sağlayan sebeplerin düzenlenmesi gibi birden fazla boyutu içerir.

Duygular kontrol edildiklerinde yararlı olabilirken, kontrol edilemedikleri, uygun durum, zaman ve yoğunlukta ifade edilemediklerinde bireylerin hayatını zorlaştırabilirler (Gross & Thompson, 2007). Gross (1998) duygu düzenleme sürecini bireyin deneyimleyeceği duyguyu seçerek bu duyguyu ne zaman ve nasıl deneyimleyeceğine, seçtiği duyguyu nasıl ifade edeceğine karar verdiği bir süreç olarak açıklamaktadır. Thompson (1994) ise bir amaca yönelik deneyimlenen, geçici ve yoğun tepkilerin fark edilmesinden, kontrol edilmesinden ve değerlendirilmesinden sorumlu içsel ve dışsal tüm süreci duygu düzenleme olarak tanımlar. Başka bir deyişle kişi hedefine bağlı olarak duygularını artırabilir, azaltabilir ya da olduğu şekli ile koruyabilir.

Duygular davranışsal, sosyal ya da fizyolojik yollarla düzenlenebildiği gibi bilinçli veya bilinçsiz bilişsel süreçlerle de düzenlenebilir (Garnefski, Kraaij & Spinhoven, 2001). Duyguların bilişler aracılığı ile düzenlenmesi insan yaşamının ayrılmaz bir parçasıdır. 1960'lı yıllarda duygunun bilişsel olarak ele alındığı çalışmalar daha sonraları ortaya konmuş pek çok teori ve kuramı etkileyen yaklaşımlar olarak değerlendirilebilir (Özer, 1994, s.13). Bilişler ve bilişsel süreçler tehdit edici bir durum veya stresli olaylar karşısında duyguların kontrol edilerek, düzenlenmesine ve yönetilmesine olanak sağlar (Garnefski, Kraaij & Spinhoven, 2001). Geraam'a (2016) göre duyguların bilişsel süreçler kullanılarak değerlendirilmesi, kontrol edilmesi, olumsuz etkisi olan problemlerin ve duyguların üzerinden gelmesi bilişsel duygu düzenleme olarak tanımlanabilir.

Alanyazın incelendiğinde duygu düzenleme amacıyla farklı yaklaşımlar geliştirildiği görülmektedir. Bilişsel duygu düzenleme stratejileri de geliştirilen bu yaklaşımlardan biridir. Garnefski, Kraaij & Spinhoven (2001) baş etme becerilerinin problem odaklı ve duygu odaklı olmak üzere iki kolu olduğunu ve duygu düzenleme kavramının baş etme becerilerini de içerisine alan geniş bir alan olduğunu savunur. Problem odaklı başa çıkma davranışsal bir duygu düzenlemesi gerektirirken, duygu odaklı başa çıkma bilişsel odaklı bir düzenleme gerekmektedir.

Bilişsel duygu düzenleme stratejileri kişinin duygularını düzenlerken kullandığı uyumlu ve uyumsuz stratejilerden oluşmaktadır. Uyumlu stratejiler, bakış açısına yerleştirme, kabul etme, olumlu yeniden odaklanma, olumlu yeniden değerlendirme, plana yeniden odaklanma olarak adlandırılırken, uyumsuz stratejiler, kendini suçlama, ruminasyon, felaketleştirme, diğerlerini suçlama olarak adlandırılmıştır (Garnefski, Kraaij & Spinhoven, 2002).

Yurt içi ve yurt dışında yapılan çalışmalar incelendiğinde bilişsel duygu düzenleme stratejileri ile, yeme bozuklukları (Smith, Mason, Anderson & Lavender, 2019), çocukluk çağı travmaları (Bedirhanbeyoğlu, 2018; Kazak, 2018; Aktaş, 2019), kaygı (Altın Gök, 2018; Domaradzka & Fajkowska, 2018; Yöş, 2018; Zengin, 2019), depresyon (Pena & Pacheco, 2012; Garnefski & Kraaij, 2006), psikolojik iyi oluş (Özen Rıza, 2016; Akyıl, 2019; Uyar, 2019) mükemmeliyetçilik (Altunbaş, 2014; İşgören, 2018; İşler, 2018), kumar bağımlılığı (Kököneyi vd., 2019) kavramlarının birlikte ele alındığı görülmektedir.

Hayatın içinde her an ve çeşitli olarak deneyimlenen duygular bireyin ilişkilerini de etkilemektedir. Bu açıdan kişinin başkaları ile olan ilişkilerinde duygu düzenleme önemli bir rol oynayabilir. Bireyler yaşamları boyunca sosyal çevreleri içerisinde, anne-babaları, kardeşleri, arkadaşları, akrabaları, öğretmenleri ve romantik partnerleri ile bir dizi ilişki içerisinde dirler (Furman & Buhrmester, 1992).

Ergenlikle birlikte bireylerin hayatında yer edinmeye başlayan romantik ilişkiler, genç yetişkinlik, yetişkinlik ve yaşlılık dönemlerinde de bireyler için önemli olan bir ilişki türüdür. Romantik ilişki, flört, birlikte yaşama, evlilik ve diğer uzun vadeli ortaklıklarda ortaya çıkan bir kişilerarası ilişkidir (Hendrick & Hendrick, 2006).

Bireylerin romantik ilişkilere dair beklentileri ve inançları bulunmaktadır (Ellis, Sichel, Yeager, Dimattia & DiGuseppe, 1989; Hampel & Vangelisti, 2008; Fuhrman, Flanagan & Matamoros, 2009). Sahip olunan bu inançlar rasyonel ve irrasyonel olarak ele alınmaktadır (Sullivan & Scwebel, 1995). Romantik ilişkilerle ilgili irrasyonel inançlara örnek olarak tüm zamanı birlikte geçirme isteği, duygu ve düşüncelerin tamamının partner ile paylaşılması, istek ve arzuların dile getirilmeden fark edilmesini istemek verilebilir (Epstein, 1982). Romantik ilişkilerin niteliği, bireylerin partnerleri ya da romantik ilişkilerle ilgili irrasyonel ihtiyaçlardan, onay taleplerinden kaynaklanan ve gerçekçi olmayan beklentilerden olumsuz olarak etkilenmektedir (Ellis vd., 1989).

Romantik ilişkilerle ilgili akılcı olmayan inançlar alanyazın incelendiğinde toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutumlar (Çavdar, 2013; Öcal Yüceol, 2016), bilişsel esneklik (Kurt & Gündüz, 2020), mutluluk (Pala Akbaba, 2018), ilişki doyumu (Metts &

Cupach, 1990; Beştav, 2007; Sarı, 2008; Sarı & Korkut-Owen, 2016), bağlanma stilleri (Stackert & Bursik, 2003), evlilik kaygısı (Sezer, 2019) kavramları ile ilişkisinin araştırıldığı görülmektedir.

Duygu düzenleme sürecinde bireyin kendisine şefkat göstererek anlayışla yaklaşması bu düzenleme sürecinin dengeli bir şekilde sürdürülebilmesinde önemli bir rol oynamaktadır (Vatan, 2019).

Şefkat, acıların farkında vararak, acı çeken birilerine yardım etme arzusunu ortaya çıkaran aynı zamanda da insanlığın ortak paydaşımı olan kusurlu ve kırılabilir yapıyı hatırlatan bir duygudur (Neff, 2011). Bireyin diğerlerinin acılarına karşı duyarlı olması ve bu acıların dindirilmesi için istek duyması gibi kendi acılarına duyarlı olarak bu acıları hafifletmeye ve dindirmeye istekli olması öz-anlayış kavramı ile açıklanır (Germer, 2009). Daha kısa bir ifade ile öz anlayış içe dönük şefkattir (Neff & Pommier, 2012). İngilizcede "Self-compassion" olarak bahsedilen bu kavram Türkçe'ye aktarılırken öz şefkat, öz duyarlılık, öz anlayış gibi farklı kelimelerle çevrilmiştir. Farklı kelimelerle ifade edilmiş olsa da temelde hepsi benzer anlamı taşımaktadır (Atalay, 2019). Öz anlayış, yetersizlik, ıstırap ve başarısızlık duygularını her insanın deneyimleyebileceğinin farkında olarak kişinin hem kendisinin hem de tüm insanların şefkate değer olduğu düşüncesini içselleştirmeyi gerektirir (Neff, 2003a). Öz anlayışın, kavramsal olarak farklı anlamlara gelen ve bireyler tarafından farklı düzeylerde deneyimlenen, birbirleri ile etkileşim içerisinde olan üç bileşeni bulunmaktadır (Neff, 2003b). Bu üç bileşenden ilki olan öz nezaket bireyin acı karşısında kendine yaklaşırken sert bir yargı ve özeleştirici içeren tutum yerine iyilik ve anlayış hallerini genişlettiği bir tutumu benimsemesidir. İkinci bileşen ortak paydaşım, deneyimlenen acının veya zor durumun insanlığın ortak deneyimlerinin bir parçası olduğunu fark etmek ve kendini izole etmemektir. Üçüncü ve son bileşen ise olumsuz duyguları ve düşünceleri olabildiğince yargısız bir tutumla ele alarak geçmişe veya geleceğe mal etmeden şu anda yaşamak olarak tanımlanan bilinçli farkındalıktır (Neff, 2003a; Neff, 2003b; Neff, 2011; Germer, 2009).

Öz anlayış ile ilgili yapılan çalışmalara bakıldığında psikolojik iyi oluş (Zessin, Dickhauser & Garbade, 2015; Beumont, Durkin, Hollins-Martin & Carson, 2016; Voci, Veneziani & Fuochi, 2019), başa çıkma (Batts Allen & Leary, 2010; Neff, Hsieh & Dejitterat, 2005), bağlanma tarzı (Andiç, 2013; Bayar & Tuzgöl-Dost, 2018), sosyal anksiyete (Blackie & Kocovski, 2017), yaşam memnuniyeti (Dağ, 2019; Omay, 2019) kavramları ile birlikte araştırmalar yapıldığı görülmektedir.

Yurt içi ve yurtdışı ilgili alanyazın incelendiğinde bu çalışmanın değişkenleri olan bilişsel duygu düzenleme stratejileri, romantik ilişkilerle ilgili akılcı olmayan inançlar ve öz anlayışın birlikte ele alındığı çalışmaların oldukça sınırlı olduğu görülmektedir. Bu bakımdan araştırmacının ilgili alanyazına katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Sonuç olarak bu çalışmada, üniversite öğrencilerinin bilişsel duygu düzenleme stratejileri, romantik ilişkilerle ilgili akılcı olmayan inançları ve öz anlayışları arasındaki ilişkilerin incelenmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

1. Üniversite öğrencilerinin kullandıkları bilişsel duygu düzenleme stratejileri ile romantik ilişkilerle ilgili akılcı olmayan inançları arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?
2. Üniversite öğrencilerinin kullandıkları bilişsel duygu düzenleme stratejileri romantik ilişkilerle ilgili akılcı olmayan inançlarını yordamakta mıdır?
3. Üniversite öğrencilerinin kullandıkları bilişsel duygu düzenleme stratejileri ile öz anlayış düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?
4. Üniversite öğrencilerinin kullandıkları bilişsel duygu düzenleme stratejileri öz anlayış düzeylerini yordamakta mıdır?
5. Üniversite öğrencilerinin romantik ilişkilerle ilgili akılcı olmayan inançları ile öz anlayış düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?
6. Üniversite öğrencilerinin romantik ilişkilerle ilgili akılcı olmayan inançları öz anlayış düzeylerini yordamakta mıdır?

YÖNTEM

Araştırma Modeli

Üniversite öğrencilerinin bilişsel duygu düzenleme stratejileri, romantik ilişkilerle ilgili akılcı olmayan inançları ve öz anlayışları arasındaki ilişkilerin incelendiği bu çalışma mevcut durumun araştırıldığı betimsel bir araştırmadır (Büyüköztürk, Kılıç Çakmak, Akgün, Karadeniz & Demirel, 2019). Araştırma yöntemi olarak ilişki tarama modeli kullanılmıştır. İlişki tarama modeli iki ya da daha fazla değişkenin birbirlerini etkileyip etkilemediğini açıklayan tarama modelidir (Karasar, 2015).

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu 402 üniversite öğrencisi oluşturmaktadır. Katılımcıların demografik özelliklerine ilişkin bulgular Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1. Katılımcıların Demografik Özellikleri

Değişken	Gruplar	N	%
Cinsiyet	Kadın	297	73.9
	Erkek	105	26.1
	Toplam	402	100.0
Yaş	18-21	216	53.7
	22-25	151	37.6
	26 ve Üstü	35	8,7

	Toplam	402	100.0
Eğitim Durumu	1.Sınıf	112	27.8
	2.Sınıf	92	22.9
	3.Sınıf	57	14.2
	4.Sınıf	115	28.6
	Lisansüstü	26	6.5
	Toplam	402	100.0
Gelir Düzeyi	Düşük	34	8.5
	Orta	352	87.5
	Yüksek	16	4.0
	Toplam	402	100.0
Romantik İlişki Yaşama Durumu	Yaşayan	271	67.4
	Yaşamayan	131	32.6
	Toplam	402	100.0
Romantik İlişki Durumu	Flört	139	34.5
	Evli/Nişanlı	34	8.5
	İlişkisi Yok	229	57.0
	Toplam	402	100.0

Veri Toplama Araçları

Araştırmada; Bilişsel Duygu Düzenleme Stratejileri Ölçeği, Romantik İlişkilerde Akılcı Olmayan İnançlar Ölçeği, Öz Anlayış Ölçeği ve katılımcıların demografik özelliklerinin belirlenmesi amacı ile cinsiyet, yaş, eğitim durumu, daha önce romantik ilişki yaşayıp yaşamama durumu ve şu anki romantik ilişki durumunu belirlemek amacı ile araştırmacılar tarafından hazırlanan Kişisel Bilgi Formu kullanılmıştır.

Bilişsel Duygu Düzenleme Stratejileri Ölçeği

Garnefski, Kraaij ve Spinhoven (2002) tarafından geliştirilen ölçeğin Türkçe'ye uyarlama çalışması Onar ve Otrar (2010) tarafından yapılmıştır. Ölçeğin hem Türkçe'ye uyarlanmış versiyonunda hem de orijinalinde toplam 36 madde ve 9 alt boyut bulunmaktadır. Her bir alt boyut 4'er maddedir. Alt boyutlardan 4 ile 20 arasında puan alınabilmekte ve elde edilen puanlarla göre değerlendirme yapılmaktadır. 5'li likert tipinde geliştirilen ölçekte katılımcı söz konusu maddeyi "Bana hiç uygun değil" olarak değerlendiriyorsa 1'i, "Bana biraz uygun" olarak değerlendiriyorsa 2'yi, "Bana kısmen uygun" olarak değerlendiriyorsa 3'ü, "Bana çok uygun" olarak değerlendiriyorsa 4'ü ve "Bana tamamıyla uygun" olarak değerlendiriyorsa 5'i seçmektedir. Bir alt boyuttan alınan yüksek puan, o boyutun belirttiği stratejinin daha çok kullanıldığına işaret etmektedir. Kabul etme, olumlu yeniden odaklanma, olumlu yeniden değerlendirme, bakış açısına yerleştirme ve plana yeniden odaklanma alt boyutları uyumlu stratejiler iken, kendini suçlama, ruminasyon, felaketeleştirme, diğerlerini suçlama alt boyutları uyumsuz stratejiler olarak adlandırılmaktadır. Ölçeğin tamamına ait güvenilirlik katsayı değeri .78 olarak belirtilmiştir. Bu araştırma için güvenilirlik katsayısı .81 olarak bulunmuştur.

Romantik İlişkilerde Akılcı Olmayan İnançlar Ölçeği

Katılımcıların romantik ilişkilerle ilgili akılcı olmayan inançlarını belirlemek amacı ile Sarı ve Korkut-Owen (2015) tarafından geliştirilen 'Romantik İlişkilerde Akılcı Olmayan İnançlar' ölçeği kullanılmıştır. 5'li likert formatında hazırlanan ölçek 30 madde ve 6 alt boyuttan oluşmaktadır. Katılımcı maddeleri "Hiç katılmıyorum" olarak değerlendiriyorsa 1'i, "Katılmıyorum" olarak değerlendiriyorsa 2'yi, "Kararsızım" olarak değerlendiriyorsa 3'ü, "Katılıyorum" olarak değerlendiriyorsa 4'ü ve "Tamamen katılıyorum" olarak değerlendiriyorsa 5'i seçmektedir. Alt boyutlar; aşırı beklentiler, zihin okuma, farklı düşünme, sosyal zaman kullanımı, fiziksel yakınlık ve cinsiyet farklılıklarıdır. Ölçekten alınabilecek en yüksek puan 150, en düşük puan 30'dur. Katılımcıların ölçekten aldıkları puanlar yükseldikçe akılcı olmayan inançların düzeyi artmakta puanlar düştükçe ise akılcı olmayan inançların düzeyi azalmaktadır. Ölçeğin tamamına ait güvenilirlik katsayı değeri .85 'tir. Bu araştırma için ölçeğin güvenilirlik katsayısı .88 olarak tespit edilmiştir.

Öz Anlayış Ölçeği

Neff(2003a) tarafından geliştirilen ölçeğin orijinal formu 26 madde ve 6 alt boyuttan oluşmaktadır. Türkçeye uyarlaması Deniz, Kesici ve Sümer (2008) tarafından yapılan ölçeğin madde toplam korelasyonunda .30'un altında kalan 2 tane maddesi ölçekten çıkarılmış ve Türkçe versiyonu 24 maddeden oluşmuştur. Ölçek 5'li likert tipinde olup katılımcı maddeleri "Hemen hemen hiçbir zaman" olarak değerlendiriyorsa 1'i, "Nadiren" olarak değerlendiriyorsa 2'yi, "Ara sıra" olarak değerlendiriyorsa 3'ü, "Çoğu zaman" olarak değerlendiriyorsa 4'ü ve "Hemen hemen her zaman" olarak değerlendiriyorsa 5'i seçmektedir. Ölçekten alınan puanlar arttıkça öz anlayış düzeyi de artmaktadır. Ölçeğin güvenilirlik katsayısı .89 olarak bulunmuştur. Bu çalışma için güvenilirlik katsayısı .90 olarak tespit edilmiştir.

Verilerin Analizi

Verilerin analiz edilmesinde SPSS 24.0 paket programından faydalanılmıştır. Araştırma verilerinin normal dağılım gösterip göstermediğini belirlemek için basıklık ve çarpıklık değerlerine bakılmıştır. Uyumlu bilişsel duygu düzenleme stratejilerinin çarpıklık ve basıklık değerlerinin $-.15$ ile $.13$, romantik ilişkilerle ilgili akılcı olmayan inançların çarpıklık ve basıklık değerlerinin $.15$ ile $.19$, öz anlayışa ilişkin çarpıklık ve basıklık değerlerinin $-.00$ ile $.52$ arasında olduğu belirlenmiştir. Çarpıklık ve basıklık değerleri $-2 \leq X \leq 2$ aralığında olduğunda dağılımın normal dağılım özelliğine sahip olduğu söylenebilir (Şencan, 2002). Verilerin normal dağılım göstermesinden dolayı analizde parametrik testler kullanılmıştır. Üniversite öğrencilerinin bilişsel duygu düzenleme stratejileri, romantik ilişkilerle ilgili akılcı olmayan inançları ve öz anlayışları arasındaki ilişkileri belirlemek amacı ile Pearson Korelasyon analizi yapılmıştır. Ayrıca bilişsel duygu düzenleme stratejilerinin romantik ilişkilerle ilgili akılcı olmayan inançlar ve öz anlayış üzerindeki yordayıcı ilişkisi çoklu doğrusal regresyon analizi ile test edilmiştir. Basıklık ve çarpıklık değerlerine ilişkin veriler Tablo 2’de gösterilmiştir.

Tablo 2. Verilerin Basıklık-Çarpıklık Değerleri

Ölçekler	Min	Max	Çarpıklık	Basıklık	$\bar{x}$	Ss
Kendini Suçlama	4	20	-.05	.48	12.21	2.79
Kabul Etme	4	20	-.34	-.15	13.47	3.18
Düşünceye Odaklanma	7	20	-.65	-.29	15.73	3.20
Olumluya Yeniden Odaklanma	5	20	.04	.00	12.77	2.78
Plana Yeniden Odaklanma	8	20	-.47	-.01	15.87	2.67
Olumlu Yeniden Değerlendirme	8	20	-.31	-.45	15.63	2.88
Bakış Açısına Yerleştirme	5	20	-.13	-.06	13.67	2.85
Felaketleştirme	4	20	.42	-.31	9.83	3.65
Diğerlerini Suçlama	4	20	.21	-.12	11.22	3.24
Uyumlu DDS	36	98	-.15	.13	71.40	9.63
Uyumsuz DDS	23	75	.00	-.21	49.00	8.90
RAİNAÖ- Toplam	42	132	.15	.19	82.73	16.19
Öz Anlayış Ölçeği	27	120	-.00	.52	74.08	16.09

BULGULAR

Üniversite Öğrencilerinin Bilişsel Duygu Düzenleme Stratejileri ile Romantik İlişkilerle İlgili Akılcı Olmayan İnançları Arasındaki İlişkiler

Üniversite öğrencilerinin bilişsel duygu düzenleme stratejileri ile romantik ilişkilerle ilgili akılcı olmayan inançları arasındaki ilişkiyi incelemek amacı ile Pearson Korelasyon analizi yapılmıştır. Elde edilen bulgular Tablo 3'te gösterilmiştir.

Tablo 3. Bilişsel Duygu Düzenleme Stratejileri Ölçeği ve Romantik İlişkilerde Akılcı Olmayan İnançlar Ölçeği Arasındaki İlişkinin İncelenmesine Yönelik Pearson Korelasyon Analizi Sonuçları

Ölçekler		Zihin Okuma	Farklı Düş.	S. Zaman Kullan.	Aşırı Bek.	Cinsiyet Farkları	Fiz. Yak.
Kendini Suçlama	r	.06	-.01	.25**	-.00	.01	.10*
	p	.22	.72	.00	.95	.70	.04
Kabul Etme	r	.11*	-.04	.30**	.03	.08	.14**
	p	.01	.40	.00	.48	.10	.00
Düşünceye Odaklanma	r	.19**	-.11**	.21**	.05	.06	.11*
	p	.00	.01	.00	.28	.21	.01
Olumluya Yeniden Odaklanma	r	.03	.04	.05	.10*	.08	.08
	p	.54	.38	.28	.03	.10	.08
Plana Yeniden Odaklanma	r	-.03	-.16**	.08	.04	-.02	-.06
	p	.53	.00	.08	.37	.61	.17
Olumlu Yeniden Değerlendirme	r	-.07	-.12*	.10*	.10*	-.02	-.05
	p	.13	.01	.04	.02	.68	.30
Bakış Açısına Yerleştirme	r	.20**	.06	.23**	.18**	.12*	.21**
	p	.00	.18	.00	.00	.01	.00
Felaketleştirme	r	.28**	.29**	.33**	.10*	.16**	.38**
	p	.00	.00	.00	.03	.00	.00
Diğerlerini Suçlama	r	.31**	.26**	.43**	.20**	.19**	.43**
	p	.00	.00	.00	.00	.00	.00
Uyumlu DDS	r	.07	-.06	.23**	.14**	.07	.10*
	p	.12	.19	.00	.00	.14	.03
Uyumsuz DDS	r	.31**	.16**	.45**	.13**	.16**	.38**
	p	.00	.00	.00	.00	.00	.00

*<0,05; **<0,01

Tablo 3 incelendiğinde Romantik İlişkilerde Akılcı Olmayan İnançlar Ölçeği Zihin Okuma alt boyutu ile Bilişsel Duygu Düzenleme Stratejileri Ölçeği Kabul Etme($r=.11$; $p<0.01$) alt boyutu arasında pozitif yönde zayıf ilişki, Düşünceye Odaklanma($r=.19$; $p<0.01$) alt boyutu arasında pozitif yönde zayıf ilişki, Bakış Açısına Yerleştirme($r=.20$; $p<0.01$) alt boyutu arasında pozitif yönde zayıf ilişki, Felaketleştirme($r=.28$; $p<0.01$) alt boyutu arasında pozitif yönde zayıf ilişki, Diğerlerini Suçlama($r=.31$; $p<0.01$.) alt boyutu arasında pozitif yönde orta düzey ilişki ve Uyumsuz DDS ($r=.31$; $p<0.01$) arasında pozitif yönde orta düzey ilişki bulunduğu ve ilişkilerin istatistiksel olarak anlamlı olduğu belirlenmiştir.

Romantik İlişkilerde Akılcı Olmayan İnançlar Ölçeği Farklı Düşünme alt boyutu ile Bilişsel Duygu Düzenleme Stratejileri Ölçeği Düşünceye Odaklanma($r=-.11$; $p<0.05$) alt boyutu arasında negatif yönde düşük ilişki, Plana Yeniden Odaklanma($r=-.16$; $p<0.01$) alt boyutu arasında negatif yönde düşük ilişki, Olumlu Yeniden Değerlendirme($r=-.12$; $p<0.05$) alt boyutu arasında negatif yönde düşük ilişki, Felaketleştirme ($r=.29$; $p<0.01$) alt boyutu arasında pozitif yönde düşük ilişki, Diğerlerini Suçlama($r=.26$; $p<0.01$) alt boyutu arasında pozitif yönde düşük ilişki ve Uyumsuz DDS ($r=.16$; $p<0.01$) arasında pozitif yönde düşük ilişki bulunduğu ve bu ilişkilerin istatistiksel olarak anlamlı olduğu belirlenmiştir.

Romantik İlişkilerde Akılcı Olmayan İnançlar Ölçeği Sosyal Zaman Kullanımı alt boyutu ile Bilişsel Duygu Düzenleme Stratejileri Ölçeği Kendini Suçlama($r=.25$; $p<0.01$) alt boyutu arasında pozitif yönde düşük düzeyde ilişki, Kabul Etme($r=.30$; $p<0.01$) alt boyutu arasında pozitif yönde orta düzeyde ilişki, Düşünceye Odaklanma($r=.21$; $p<0.01$) alt boyutu arasında pozitif yönde düşük düzeyde ilişki, Olumlu Yeniden Değerlendirme($r=.10$; $p<0.05$) alt boyutu arasında pozitif yönde düşük düzeyde ilişki, Bakış Açısına Yerleştirme($r=.24$; $p<0.01$) alt boyutu arasında pozitif yönde düşük düzeyde ilişki, Felaketleştirme($r=.33$; $p<0.01$) alt boyutu arasında pozitif yönde orta düzeyde ilişki, Diğerlerini Suçlama($r=.43$; $p<0.01$) alt boyutu arasında pozitif yönde orta düzeyde ilişki, Uyumlu DDS($r=.23$; $p<0.01$) arasında pozitif yönde düşük düzeyde ilişki ve Uyumsuz DDS ($r=.45$; $p<0.01$) arasında pozitif yönde düşük düzeyde ilişki olduğu ve bu ilişkilerin istatistiksel olarak anlamlı olduğu belirlenmiştir.

Romantik İlişkilerde Akılcı Olmayan İnançlar Ölçeği Aşırı Beklenti alt boyutu ile Bilişsel Duygu Düzenleme Stratejileri Ölçeği Olumluya Yeniden Odaklanma($r=.10$; $p<0.01$) alt boyutu arasında pozitif yönde düşük düzeyde ilişki, Olumlu Yeniden Değerlendirme($r=.10$; $p<0.05$) alt boyutu arasında pozitif yönde düşük düzeyde ilişki, Bakış Açısına Yerleştirme($r=.18$; $p<0.01$) alt boyutu arasında pozitif yönde düşük düzeyde ilişki, Felaketleştirme ($r=.10$; $p<0.05$) alt boyutu arasında pozitif yönde düşük düzeyde ilişki, Diğerlerini Suçlama($r=.20$; $p<0.01$) alt boyutu arasında pozitif yönde düşük düzeyde ilişki, Uyumlu DDS($r=.14$; $p<0.01$) arasında pozitif yönde düşük düzeyde ilişki ve Uyumsuz DDS ($r=.13$; $p<0.01$) arasında pozitif yönde düşük düzeyde ilişki olduğu ve bu ilişkilerin istatistiksel olarak anlamlı olduğu belirlenmiştir.

Romantik İlişkilerde Akılcı Olmayan İnançlar Ölçeği Cinsiyet Farkları alt boyutu ile Bilişsel Duygu Düzenleme Stratejileri Ölçeği Bakış Açısına Yerleştirme($r=.12$; $p<0.05$) alt boyutu arasında pozitif yönde düşük düzeyde ilişki, Felaketleştirme($r=.16$; $p<0.01$) alt boyutu arasında pozitif yönde düşük düzeyde ilişki, Diğerlerini Suçlama($r=.19$; $p<0.01$) alt boyutu arasında pozitif yönde düşük düzeyde ilişki ve Uyumsuz DDS ($r=.38$; $p<0.01$) arasında pozitif yönde orta düzeyde ilişki olduğu ve bu ilişkilerin istatistiksel olarak anlamlı olduğu belirlenmiştir.

Romantik İlişkilerde Akılcı Olmayan İnançlar Ölçeği Fiziksel Yakınlık alt boyutu ile Bilişsel Duygu Düzenleme Stratejileri Ölçeği Kendini Suçlama($r=.10$; $p<0.05$) alt boyutu arasında pozitif yönde düşük düzeyde ilişki, Kabul Etme($r=.14$; $p<0.01$) alt boyutu arasında pozitif yönde düşük düzeyde ilişki, Düşünceye Odaklanma($r=.11$; $p<0.05$) alt boyutu arasında pozitif yönde düşük düzeyde ilişki, Bakış Açısına Yerleştirme($r=.21$; $p<0.01$) alt boyutu arasında pozitif yönde düşük düzeyde ilişki, Felaketleştirme($r=.38$; $p<0.01$) alt boyutu arasında pozitif yönde orta düzeyde ilişki, Diğerlerini Suçlama($r=.43$; $p<0.01$) alt boyutu arasında pozitif yönde orta düzeyde ilişki, Uyumlu DDS($r=.13$; $p<0.05$) arasında pozitif yönde zayıf düzeyde ilişki ve Uyumsuz DDS ($r=.38$; $p<0.01$) arasında pozitif yönde orta düzeyde ilişki olduğu ve bu ilişkilerin istatistiksel olarak anlamlı olduğu belirlenmiştir.

Bilişsel duygu düzenleme stratejilerinin romantik ilişkilerle ilgili akılcı olmayan inançlar üzerindeki yordayıcılığını incelemek için çoklu doğrusal regresyon analizi yapılmıştır. Regresyon modeli kurgulanırken ‘Stepwise’ yöntemi tercih edilmiştir. Kurulan modelin istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmüştür. ($F(3/398)= 17.90$; $p<0.00$). Tablo 4’te Romantik İlişkilerde Akılcı Olmayan İnançlar Ölçeği puanlarının Bilişsel Duygu Düzenleme Stratejileri Ölçeği alt boyut puanlarıncaya yordanmasına ilişkin Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi Sonuçları verilmiştir.

Tablo 4. Romantik İlişkilerde Akılcı Olmayan İnançlar Ölçeği Puanlarının Bilişsel Duygu Düzenleme Stratejileri Ölçeği Alt Boyutları Puanlarıncaya Yordanmasına İlişkin Regresyon Analizi Sonuçları

Bağımlı Değişken	Bağımsız Değişken	B	Standart		T	p
			Hata B	Beta		
RAİNÖ	Sabit	41.28	4.11		10.03	.00
	Diğerlerini Suçlama	1.36	.25	.27	5.42	.00**
	Felaketleştirme	1.18	.21	.26	5.40	.00**
	Bakış Açısına Yerleştirme	1.06	.25	.18	4.23	.00**
R= .51 R ² = .26 Sd:3/398 F: 17.90 p=.00**						

* <0.05 ; ** <0.01

Tablo 4’e bakıldığında romantik ilişkilerle ilgili Akılcı Olmayan İnançlar Ölçeği Diğerlerini Suçlama, Felaketleştirme ve Bakış Açısına Yerleştirme alt boyutu puanlarının Romantik İlişkilerde Akılcı Olmayan İnançlar Ölçeği puanlarının yordayıcısı olarak anlamlı parametreler olduğu bulunmuştur. Bu parametrelerin Romantik İlişkilerde Akılcı Olmayan İnançlar Ölçeği puanlarının % 26.1’ini açıkladığı belirlenmiştir. Kendini

Suçlama, Kabul Etme, Düşünceye Odaklanma, Olumluya Yeniden Odaklanma, Plana Yeniden Odaklanma ve Olumlu Yeniden Değerlendirme alt boyut puanlarının yordayıcı etkisi ise bulunmamıştır($p>.05$).

Üniversite Öğrencilerinin Bilişsel Duygu Düzenleme Stratejileri ile Öz Anlayışları Arasındaki İlişkiler

Üniversite öğrencilerinin bilişsel duygu düzenleme stratejileri ile öz anlayışları arasındaki ilişkiyi incelemek amacı ile Pearson Korelasyon analizi yapılmıştır. Elde edilen bulgular Tablo 5' te gösterilmiştir.

Tablo 5. Bilişsel Duygu Düzenleme Stratejileri Ölçeği ve Öz Anlayış Ölçeği Arasındaki İlişkinin İncelenmesine Yönelik Pearson Korelasyon Analizi Sonuçları

Ölçekler		Öz Anlayış Ölçeği
Kendini Suçlama	r	-.33**
	p	.00
Kabul Etme	r	-.22**
	p	.00
Düşünceye Odaklanma	r	-.17**
	p	.00
Olumluya Yeniden Odaklanma	r	.35**
	p	.00
Plana Yeniden Odaklanma	r	.40**
	p	.00
Olumlu Yeniden Değerlendirme	r	.44**
	p	.00
Bakış Açısına Yerleştirme	r	.26**
	p	.00
Felaketleştirme	r	-.50**
	p	.00
Diğerlerini Suçlama	r	-.27**
	p	.00
Uyumlu DDS	r	.34**
	p	.00
Uyumsuz DDS	r	-.47**
	p	.00

* $<.05$; ** $<.01$

Öz Anlayış Ölçeği puanları ile Bilişsel Duygu Düzenleme Stratejileri Ölçeği Kendini Suçlama($r=-.33$; $p<.01$) alt boyutu arasında negatif yönde orta düzeyde ilişki, Kabul Etme($r=-.22$; $p<.01$) alt boyutu arasında negatif yönde düşük düzeyde ilişki, Düşünceye Odaklanma($r=-.17$; $p<.01$) alt boyutu arasında negatif yönde düşük düzeyde ilişki, Olumluya Yeniden Odaklanma($r=.35$; $p<.01$) alt boyutu arasında pozitif yönde

orta düzeyde ilişki, Plana Yeniden Odaklanma($r=.40$; $p<0.01$) alt boyutu arasında pozitif yönde orta düzeyde ilişki, Olumlu Yeniden Değerlendirme($r=.44$; $p<0.01$) alt boyutu arasında pozitif yönde orta düzeyde ilişki, Bakış Açısına Yerleştirme($r=.26$; $p<0.01$) alt boyutu arasında pozitif yönde düşük düzeyde ilişki, Felaketleştirme ($r=-.50$; $p<0.01$) alt boyutu arasında negatif yönde orta düzeyde ilişki, Diğerlerini Suçlama($r=-.27$; $p<0.01$) alt boyutu arasında negatif yönde düşük düzeyde ilişki, Uyumlu DDS($r=.34$; $p<0.01$) arasında pozitif yönde orta düzeyde ilişki ve Uyumsuz DDS ($r=-.47$; $p<0.01$) arasında negatif yönde orta düzeyde ilişki olduğu ve bu ilişkilerin istatistiksel olarak olduğu belirlenmiştir.

Tablo 6’da Öz Anlayış Ölçeği puanlarının Bilişsel Duygu Düzenleme Stratejileri Ölçeği alt boyut puanlarıncaya yordanmasına ilişkin Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi Sonuçları verilmiştir. Regresyon modeli kurgulanırken ‘Stepwise’ yöntemi tercih edilmiştir. Kurulan modelin istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmüştür. ($F(7/394)=47.66$; $p<0.00$).

Tablo 6. Öz Anlayış Ölçeği Puanlarının Bilişsel Duygu Düzenleme Stratejileri Ölçeği Alt Boyutları Puanlarıncaya Yordanmasına İlişkin Regresyon Analizi Sonuçları

Bağımlı Değişken	Bağımsız Değişken	B	Standart Hata B	Beta	t	p
Öz Anlayış	Sabit	68.34	5.45		12.53	.00
	Felaketleştirme	-1.22	.20	-.27	-6.00	.00**
	Olumlu Yeniden Değerlendirme	1.04	.29	.18	3.61	.00**
	Kendini Suçlama	-.91	.24	-.15	-3.72	.00**
	Olumlu Yeniden Odaklanma	1.17	.24	.20	4.79	.00**
	Kabul Etme	-.72	.21	-.14	-3.35	.00**
	Plana Yeniden Odaklanma	.78	.29	.13	2.62	.00**
	Diğerlerini Suçlama	-.46	.21	-.09	-2.17	.03*
R= .67 R ² = .45 Sd:7/394 F: 47.66 p=.00**						

* <0.05 ; ** <0.01

Tablo 6 incelendiğinde Bilişsel Duygu Düzenleme Stratejileri Ölçeği Kendini Suçlama, Kabul Etme, Olumluya Yeniden Odaklanma, Plana Yeniden Odaklanma, Olumlu Yeniden Değerlendirme, Felaketleştirme ve Diğerlerini Suçlama alt boyutu puanlarının Öz Anlayış Ölçeği puanlarının yordayıcısı olarak anlamlı parametreler olduğu bulunmuştur. Anlamlı bulunan bu parametrelerin Öz Anlayış Ölçeği puanlarının % 45.9’unu açıkladığı belirlenmiştir. Düşünceye odaklanma ve Bakış açısına yerleştirme alt boyut puanlarının yordayıcı etkisi ise bulunmamıştır($p>.05$).

Üniversite Öğrencilerinin Romantik İlişkilerle İlgili Akılcı Olmayan İnançları ile Öz Anlayışları Arasındaki İlişkiler

Üniversite öğrencilerinin romantik ilişkilerle ilgili akılcı olmayan inançları ile öz anlayışları arasındaki ilişkiyi incelemek amacı ile Pearson Korelasyon analizi yapılmıştır. Elde edilen bulgular Tablo 7’ de gösterilmiştir.

Tablo 7. Romantik İlişkilerde Akılcı Olmayan İnançlar Ölçeği ve Öz Anlayış Ölçeği Arasındaki İlişkinin İncelenmesine Yönelik Pearson Korelasyon Analizi Sonuçları

Ölçekler		Öz Anlayış Ölçeği
Farklı Düşünme	R	-.21**
	P	.00
Zihin Okuma	R	-.21**
	P	.00
Sosyal Zaman Kullanımı	R	-.14**
	P	.00
Aşırı Beklentiler	R	-.25**
	P	.00
Cinsiyet Farkları	R	-.03
	P	.52
Fiziksel Yatkınlık	R	-.13**
	P	.00
RAİNAÖ – Toplam	R	-.25**
	P	.00

*<0,05; **<0,01

Öz Anlayış Ölçeği puanları ile Romantik İlişkilerde Akılcı Olmayan İnançlar Ölçeği Farklı Düşünme($r=-.21$; $p<0.01$) alt boyutu arasında negatif yönde düşük düzeyde ilişki, Zihin Okuma($r=-.21$; $p<0.01$) alt boyutu arasında negatif yönde düşük düzeyde ilişki, Sosyal Zaman Kullanımı($r=-.14$; $p<0.01$) alt boyutu arasında negatif yönde düşük düzeyde ilişki, Aşırı Beklentiler($r=-.25$; $p<0.01$) alt boyutu arasında negatif yönde düşük düzeyde ilişki, Fiziksel Yatkınlık($r=-.13$; $p<0.01$) alt boyutu arasında negatif yönde düşük düzeyde ilişki ve ölçek toplam puanı ($r=-.25$; $p<0.01$) arasında negatif yönde düşük düzeyde ilişki olduğu ve bu ilişkilerin istatistiksel olarak anlamlı olduğu belirlenmiştir.

Tablo 8’de Öz Anlayış Ölçeği puanlarının Romantik İlişkilerle İlgili Akılcı Olmayan İnançlar Ölçeği alt boyut puanlarıncaya yordanmasına ilişkin Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi Sonuçları verilmiştir. Regresyon modeli kurgulanırken ‘Stepwise’ yöntemi tercih edilmiştir. Kurulan modelin istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmüştür. ($F(2/399)=18.83$; $p<0.00$).

Tablo 8. Öz Anlayış Ölçeği Puanlarının Romantik İlişkilerde Akılcı Olmayan İnançlar Ölçeği Alt Boyutları Puanlarınca Yordanmasına İlişkin Regresyon Analizi Sonuçları

Bağımlı Değişken	Bağımsız Değişken	B	Standart		t	p
			Hata B	Beta		
Öz Anlayış	Sabit	100.32	4.65		21.53	.00
	Aşırı Beklentiler	-.72	.17	-.20	-4.20	.00**
	Farklı Düşünme	-.80	.25	-.15	-3.20	.00**
R= .29	R²= .08	Sd:2/399	F: 18.83	p=.00**		

*<0,05; **<0,01

Öz Anlayış Ölçeği puanlarının yordayıcıları olarak Romantik İlişkilerde Akılcı Olmayan İnançlar Ölçeği Farklı Düşünme, Zihin Okuma, Sosyal Zaman Kullanımı, Aşırı Beklentiler, Cinsiyet Farkları ve Fiziksel Yatkinlik alt boyutu puanları alınmıştır. Tablo 8 incelendiğinde Romantik İlişkilerde Akılcı Olmayan İnançlar Ölçeği Farklı Düşünme ve Aşırı Beklentiler, alt boyutu puanlarının Öz Anlayış Ölçeği puanlarının yordayıcısı olarak anlamlı parametreler olduğu bulunmuştur. Anlamlı bulunan bu parametrelerin Öz Anlayış Ölçeği puanlarının % 8.6'sını açıkladığı belirlenmiştir. Zihin Okuma, Sosyal Zaman Kullanımı, Cinsiyet Farkları ve Fiziksel Yatkinlik alt boyut puanlarının yordayıcı etkisi ise bulunmamıştır ($p>.05$).

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Bu araştırmada üniversite öğrencilerinin bilişsel duygu düzenleme stratejileri, romantik ilişkilerle ilgili akılcı olmayan inançları ve öz anlayışları arasındaki ilişkiler ve bilişsel duygu düzenleme stratejilerinin romantik ilişkilerle ilgili akılcı olmayan inançlar ile öz anlayışı yordama düzeyi incelenmiştir. Aynı zamanda araştırma kapsamında romantik ilişkilerle ilgili akılcı olmayan inançların öz anlayışı yordama düzeyi de araştırılmıştır. Araştırma sonucunda bilişsel duygu düzenleme stratejileri alt boyutları ile romantik ilişkilerle ilgili akılcı olmayan inançların alt boyutları arasında ve bilişsel duygu düzenleme stratejileri ile öz anlayış arasında anlamlı ilişkiler olduğu görülmüştür. Bilişsel duygu düzenleme stratejilerinin romantik ilişkilerle ilgili akılcı olmayan inançları ve öz anlayışı yordadığı tespit edilmiştir. Ayrıca romantik ilişkilerle ilgili akılcı olmayan inançların farklı düşünme ve aşırı beklentiler alt boyutlarının öz anlayışın yordayıcısı oldukları bulunmuştur.

Bilişsel duygu düzenleme stratejileri ile romantik ilişkilerle ilgili akılcı olmayan inançların alt boyutları arasında yapılan incelemelerde, anlamlı düzeyde ilişkiler bulunmuştur. Romantik ilişkilerle ilgili akılcı olmayan inançların zihin okuma, farklı düşünme, sosyal zaman kullanımı, aşırı beklenti, cinsiyet farklılıkları ve fiziksel yakınlık alt boyutları ile uyumsuz bilişsel duygu düzenleme stratejileri arasında pozitif yönde ve orta düzeyde anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir.

Alanyazın incelendiğinde bilişsel duygu düzenleme stratejileri ve romantik ilişkilerle ilgili akılcı olmayan inançlar arasındaki ilişkilerin incelendiği çalışmaların bulunmadığı görülmüştür.

Bilişsel duygu düzenleme stratejileri ve romantik ilişkilerle ilgili akılcı olmayan inançlar arasındaki ilişkilerin araştırıldığı çalışmalar olmasa da alt boyutlar arasında yapılmış bazı araştırmalar mevcuttur. Abak (2019) araştırmasında romantik ilişkilerle ilgili obsesif belirtiler ile ruminasyon arasında pozitif yönde ilişki olduğunu tespit etmiştir. Romantik ilişkilerle ilgili obsesif düşünceler, akılcı olmayan inançlar kapsamında değerlendirilebilir. Romantik ilişkilerle ilgili akılcı olmayan inançların alt boyutu olan sosyal zaman kullanımı ile uyumsuz bilişsel duygu düzenleme stratejisi olan ruminasyon arasında pozitif yönde ilişki olduğu bulunmuştur. Sosyal zaman kullanımı alt boyutu "Birlikte olduğum kişinin karşı cinsten sosyal arkadaşları olması benimle mutlu olmadığını gösterir." ya da "Birlikte olduğum kişi bensiz serbest zaman etkinliklerinde bulunmak isterse bu beni yeterince sevmediğini gösterir." gibi akılcı olmayan düşünceleri içermektedir. Bu alt boyutun ruminasyon ile ilişkili olduğu sonucu Abak'ın (2019) çalışması ile benzerlik göstermektedir.

Araştırma kapsamında elde edilen sonuçlardan biri uyumlu bilişsel duygu düzenleme stratejileri ile akılcı olmayan inançlar arasında negatif yönde bir ilişki beklenirken romantik ilişkilerle ilgili akılcı olmayan inançların alt boyutu olan aşırı beklentilerle uyumlu bilişsel duygu düzenleme stratejileri arasında pozitif yönde ilişki bulunmasıdır. İlgili alanyazın incelendiğinde fazla beklenti içeren romantik ilişkilerinin istedik olduğunu gösteren araştırmalar bulunmaktadır (Kurdek & Schmit, 1986; Jones & Cunningham, 1996; Mikulincer & Sahver, 2005). Bu açıdan bakıldığında romantik ilişkilerle ilgili aşırı beklenti alt boyutu çiftlerin bir birlerine karşı duydukları sevgi ve ilişki için sarf ettikleri çabanın kanıtı olarak yorumlanabilir (Uğur, 2019). Kıskançlık duygusunun "Onu sevdiğim için kıskanıyorum" ya da "Kıskanıyor olmam onu umursadığımı gösterir" şeklinde olumlu yeniden odaklanma stratejisi ile düzenlenmesi ilişkiye dair beklentiyi artırıyor olabilir.

Bilişsel duygu düzenleme stratejilerinden felaketleştirme, diğerlerini suçlama ve bakış açısına yerleştirme alt boyutlarının akılcı olmayan inançların % 26.1'ini yordadığı tespit edilmiştir. Akılcı olmayan inançlar, mantıksız, ampirik desteği olmayan ve işlevsiz inançlar olarak tanımlanmaktadır (Ellis, David & Lynn, 2010). Duyguların bilişler aracılığı ile değiştirilebildiği, yoğunluğunun azaltılıp artırılabilirdiği bilinmektedir (Thompson, 1994; Leahy, Tirsch & Napolitano, 2011; Geram, 2016). Bilişsel duygu düzenleme stratejilerinin romantik ilişkilerle ilgili akılcı olmayan inançlar üzerindeki etkisi bu bahsedilen kuramsal temelle açıklanabilir.

Bilişsel duygu düzenleme stratejileri ve öz anlayış arasındaki ilişkinin incelenmesi ile ilgili yapılan analizlerden elde edilen bilgilere göre uyumsuz bilişsel duygu düzenleme stratejileri olan kendini suçlama, düşünceye odaklanma, felaketleştirme ve diğerlerini suçlama alt boyutları ile öz anlayış düzeyi arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür. Uyumlu stratejilerden olumluya yeniden odaklanma, olumlu yeniden değerlendirme, bakış açısına yerleştirme ve plana yeniden odaklanma alt boyutları ile öz anlayış arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Duygu düzenlemede uyumsuz stratejilerin kullanımı arttıkça öz anlayış düzeyi azalmakta, uyumlu stratejilerin kullanımının arttıkça öz anlayış düzeyi de

artmaktadır. Elde edilen bulguların alanyazındaki ilgili çalışmalarla benzerlik içerisinde olduğu görülmektedir.

Yaşa (2019) çalışma grubunu sağlık çalışanlarının oluşturduğu araştırmasında öz anlayış düzeyi ile kullanılan bilişsel duygu düzenleme stratejileri arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Araştırma bulgularına göre uyumlu stratejilerden olumlu yeniden odaklanma, plana yeniden odaklanma, olumlu yeniden değerlendirme ve bakış açısına yerleştirme ile öz anlayış arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki varken, uyumsuz stratejilerden kendini suçlama ile öz anlayış arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Lapinski (2019) çalışmasında öz anlayış ile yeniden değerlendirme stratejisi arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğunu tespit etmiştir. Alanyazına bakıldığında öz anlayış ile uyumlu duygu düzenleme stratejileri arasındaki ilişkilere daha çok odaklandığı görülmektedir.

Bu araştırma kapsamında elde edilen bulgulardan biri uyumlu düzenleme stratejilerinden olan kabulün öz anlayış düzeyi ile negatif yönde anlamlı bir ilişki içerisinde olduğudur. İlgili alanyazında bu bulguyu desteleyen ve desteklemeyen sonuçlar bulunmaktadır.

Kamalinasab ve Mohammadkhani (2018) uyumsuz bilişsel duygu düzenleme stratejileri ile öz anlayış arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki bulurken, kabul dışındaki uyumlu stratejiler ile öz anlayış arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulmuştur. Kabul stratejisi ile öz anlayış arasındaki ilişkinin negatif yönde ve anlamlı düzeyde olduğunu belirtmişlerdir. Bu bulgu çalışmamızda elde edilen sonuçları desteklemektedir. Musalay ve Laliteshwari (2017) araştırmalarında öz anlayış ile kabul stratejisi arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu sonucunu elde etmişlerdir. Kabul ile öz anlayış düzeyi arasındaki ilişkilere dair farklı sonuçlara ulaşılmasında kabulün nasıl algılandığı önemli bir faktördür. Elde edilen bulgular arasındaki farklılaşmanın nedeni kabul etmenin teslim olmak, karşı çıkamamak, boyun eğmek olarak algılanmasından kaynaklanabilir. Ataman Temizel ve Dağ (2014) kabul stratejisinin çaresizlik biçiminde algılanıyor olabileceği yorumunu yapmışlardır. Elde edilen bu sonuç kabul kavramının bireyler tarafından algılanış şeklinin ilgili alanyazındaki tanımlamalardan farklı olabileceğini düşündürmektedir.

Çalışmada bilişsel duygu düzenleme stratejilerinden kendini suçlama, kabul etme, olumluya yeniden odaklanma, plana yeniden odaklanma, olumlu yeniden değerlendirme, felaketleştirme ve diğerlerini suçlama alt boyutlarının öz anlayışı % 45.9 düzeyinde yordadığı bulunmuştur.

Germer (2009) öz anlayış sahibi olabilmenin beş temel yolu olduğunu ve bunlardan ikisinin zihinsel ve duygusal yollar olduğunu belirtmektedir. Acı ve yetersizlik gibi istenmeyen duygular karşısında kendine karşı nezaketli olma, yaşanan zor durumların tüm insanların başına gelebileceğini fark etme, bu olumsuz duygu ve düşünceleri geçmişe veya ileriye dönük değil, olduğu anda, bağımsız olarak değerlendirebilme öz anlayış olarak tanımlanmaktadır (Neff, 2003a). Bu zor durumları sağlıklı olarak atlatabilmenin işe yarar bir yolu ise duygu düzenleme becerisidir (Atalay, 2019).

Duygu düzenleme becerilerini geliştirme üzerine yapılan bir psikoeğitim programıyla ilgili çalışmada; katılımcıların duyguları tanımlama, anlama, değiştirme, fark etme, kabul ve tolerans, duygularla yüzleşme gibi becerileri kullanmasında öz anlayışın etkisi olduğu bulunmuştur. Çalışma sonuçları bu araştırma kapsamında tespit edilen sonuçlarla benzerlik göstermektedir (akt. Vatan, 2019). İlgili alanyazında öz anlayış ve duygu düzenleme kavramlarının ilişkisine dair çalışmalar bulunsa da alanda daha fazla çalışma yapılmasının daha güvenilir veriler elde etmek için yararlı olacağı düşünülmektedir.

Romantik ilişkilerle ilgili akılcı olmayan inançlar ve öz anlayış arasındaki ilişki incelendiğinde aralarında negatif yönde anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Tandler ve Peterson (2018) yaptıkları çalışmada öz anlayış ve romantik kıskançlık arasında negatif yönde bir ilişki olduğunu bulmuşlardır. Jacobson, Wilson, Kurz ve Kellum (2018) öz anlayış ve romantik ilişki kalitesi arasındaki ilişkiyi inceledikleri çalışmada öz anlayış düzeyi arttıkça romantik ilişki kalitesinin de arttığını tespit etmişlerdir. Neff ve Beretvas (2012) ise ilgili ve destekleyici olmak gibi sağlıklı ilişki davranışları ile öz anlayış arasındaki ilişkiyi araştırmış, öz anlayış düzeyi yüksek bireylerin daha olumlu ilişki davranışları sergilediğini bulmuşlardır. Yurt içi ve yurt dışı alanyazında öz anlayış ve romantik ilişkilerle ilgili akılcı olmayan inançlar kavramlarını birlikte ele alan bir çalışma bulunmamasına rağmen bahsedilen bu çalışmaların dolaylı olarak bu araştırmanın sonuçlarını desteklediği söylenebilir.

Romantik ilişkilerle ilgili akılcı olmayan inançların farklı düşünme ve aşırı beklentiler alt boyutlarının öz anlayışı % 8.6 yordadığı tespit edilmiştir. Alanyazın incelendiğinde araştırma sonucu ile benzer ya da farklı bir sonuç elde edilen çalışmaya rastlanmamıştır. Bununla birlikte romantik ilişkiler ve öz anlayış ile ilgili yapılan çalışmalar incelendiğinde Neff ve Beretvas (2012) öz anlayışın pozitif romantik ilişki davranışlarını güçlü bir yordayıcısı olduğunu bulmuşlardır. Bu sonuçtan yola çıkarak öz anlayışın romantik ilişki üzerinde yordayıcı etkisinin olması ve çalışmadaki yordama düzeyi dikkate alındığında öz anlayışın romantik ilişki inançlarından etkilenen bir yapı değil aksine bu inançları etkileyen bir kavram olabileceği düşünülmektedir.

Bu alanda çalışma yapmak isteyen araştırmacılara ve eğitimcilere bazı önerilerde bulunulabilir. Mevcut araştırma bulgularını destekleyen ve desteklemeyen çalışmalar oldukça sınırlıdır. Bu açıdan araştırmanın değişkenleri olan bilişsel duygu düzenleme, öz anlayış ve romantik ilişkilerle ilgili akılcı olmayan inançlar arasındaki ilişkiler farklı çalışma gruplarında, farklı yaş aralıklarında incelenebilir. Bilişsel duygu düzenleme stratejilerinden kabul alt boyutunun araştırmanın diğer değişkenleri ile beklenenin aksi yönde ilişkisi olduğu tespit edilmiştir. Bu bağlamda kabul kavramının Türk toplumundaki farklı yaş gruplarında nasıl algılandığı ve algılanan kabul kavramı ile öz anlayış, romantik ilişkilerle ilgili akılcı olmayan inançlar arasındaki ilişkiler araştırılabilir. Bilişsel duygu düzenleme stratejileri ile affetme, bilişsel esneklik, farkındalık gibi konular ele alınabilir. Ayrıca öz anlayışın romantik ilişkilerle ilgili akılcı olmayan inançlar üzerindeki etkisi araştırılabilir.

Son olarak yapılan bu araştırmanın bazı sınırlılıkları bulunmaktadır. Araştırmaya yalnızca üniversite öğrencilerinin dahil edilmiş olması bu sınırlılıklardan biridir. Bir diğer sınırlılık ise verilerin katılımcıların geri bildirimine dayalı veri toplama araçları ile elde edilmiş olmasıdır. Araştırma sonuçlarının değerlendirilmesinde bu sınırlılıkların göz önünde bulundurulmasının faydalı olacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Atalay, Z. (2019). *Şefkat- Zorlayıcı Duygu ve Durumlarla Yaşayabilme Sanatı*. İstanbul: İnkilap.
- Abak, E. (2019). Ruminatif Düşünme Stili, Beden Algısı ve Sosyal Görünüş Kaygısının Romantik İlişki ve Partner Odaklı Obsesif Kompulsif Semptomlarla İlişkisi. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Aktaş, F. (2019). Madde Kullanım Geçmişi Olan Erkeklerde Emosyonel Şemalar ve Bilişsel Duygu Düzenleme Stratejilerinin Çocukluk Çağı Travmaları İle İlişkisi: Bir Kontrollü Çalışma. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Işık Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İstanbul.
- Akyıl, A. (2019). Çocukluk Çağı Travmaları, Bilişsel Duygu Düzenleme ve Psikolojik İyi Oluş Arasındaki İlişkinin İncelenmesi: Diyarbakır ve Mardin Örneği. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Altın Gök, E. (2018). Gebelerde Kişilik Özellikleri, Stresli Yaşam Olayları ve Sosyal Destek ile Depresyon ve Anksiyete Belirtileri Arasındaki İlişki: Bilişsel Duygu Düzenleme Stratejilerinin Aracı Rolü. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Altunbaş, G. (2014). Psikoeğitim Programının Üniversite Öğrencilerinin Bilişsel Duygu Düzenleme Stratejilerinin Kullanımına ve Mükemmeliyetçi Bilişlerine Etkisi. *Yayınlanmamış Doktora Tezi*. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Andiç, S. (2013). Ergenlik Döneminde Zihni Meşgul Eden Konularla İlişkili Değişkenler: Bağlanma Tarzları, Öz Şefkat ve Psikolojik Belirtiler. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Batts Allen, A., & Leary, M. R. (2010). Self-Compassion, Stress, and Coping. *Social and Personality Psychology Compass*, 4(2), 107-118.
- Bayar, Ö. & Tuzgöl Dost, M. (2018). Üniversite Öğrencilerinde Öz-Şefkatin Yordayıcıları Olarak Bağlanma Tarzı ve Algılanan Sosyal Destek. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 33(3), 689-704.
- Beaumont, E., Durkin, M., Hollins Martin, C. J., & Carson, J. (2016). Measuring relationship between self-compassion, compassion fatigue, burnout and well-being in student counsellors and student cognitive behavioural psychotherapists: a quantitative survey. *Counselling and Psychotherapy Research*, 16(1), 15-23.

- Bedirhanbeyoğlu, H. (2018). Çocukluk Çağı Travmaları, Bilişsel Duygu Düzenleme Stratejileri ve Riskli Davranışlar Arasındaki İlişkiler. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Beştav, G.F. (2007). Romantik İlişki Doyumu ile Cinsiyet, Bağlanma Stilleri, Rasyonel Olmayan İnançlar ve Aşka İlişkin Tutumlar Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Blackie, R. A., & Kocovski, N. L. (2017). Examining the Relationships Among Self-Compassion, Social Anxiety, and Post-Event Processing. *Psychological Reports*, 1-21.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö.E., Karadeniz, Ş. & Demirel, F. (2019). *Eğitimde Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi.
- Çavdar, D. (2013). Üniversite Öğrencilerinin Toplumsal Cinsiyet Rollerine İlişkin Tutumları ve Romantik İlişkilerde Akılcı Olmayan İnançları. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Dağ, B. (2019). Üniversite Öğrencilerinin Öz Anlayış Düzeylerinin Anksiyete ve Yaşam Memnuniyeti Düzeyleri İle İlişkisi. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Yakın Doğu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Lefkoşa.
- Deniz, M. E., Kesici, Ş., & Sümer, S. A. (2008). The Validity and Reliability of the Turkish Version of the Self-Compassion Scale. *Social Behavior and Personality*, 36(9), 1151-1160.
- Domaradzka, E., & Fajkowska Institute, M. (2018). Cognitive Emotion Regulation Strategies in Anxiety and Depression Understood as Types of Personality. *Frontiers in Psychology*, 9, 1-12.
- Ellis, A., David, D., & Lynn, S. J. (2010). Rational and Irrational Beliefs: A Historical and Conceptual Perspective. In D. David, S. J. Lynn, & A. Ellis (Edt.), *Rational and Irrational Beliefs* (pp. 3-22). New York: Oxford University Press.
- Ellis, A., Sichel, J., Yeager, R., Dimattia, D., & DiGuiseppe, R. (1989). *Rational Emotive Couples Therapy*. New York: Pergamon.
- Epstein, N. (1982). Cognitive Therapy With Couples. *American Journal of Family Therapy*, 10(1), 5-16.
- Fuhrman, R. W., Flannagan, D., & Matamoros, M. (2009). Behavior expectations in cross-sex friendships, same-sex friendships and romantic relationships. *Personal Relationships*, 16(4), 575-596.
- Furman, W., & Buhrmester, D. (1992). Age and Sex Differences in Perceptions of Networks of Personal Relationships. *Child Development*, 63(1), 103-115.

- Garnefski, N., & Kraaij, V. (2006). Relationships between cognitive emotion regulation strategies and depressive symptoms: A comparative study of five specific samples. *Personality and Individual Differences*, 40, 1659-1669.
- Garnefski, N., Kraaij, V., & Spinhoven, P. (2001). Negative life events, cognitive emotion regulation and emotional problems. *Personality and Individual Differences*, 30, 1311-1327.
- Garnefski, N., Kraaij, V., & Spinhoven, P. (2002). Manual for the use of the Cognitive Emotion Regulation Questionnaire (CERQ). Leiderdorp: DATEC, 1-47.
- Geram, K. (2016). The role of cognitive emotion regulation and thought control strategies in the connection between attachment styles and domestic violence in couples. *Mediterranean Journal of Social Sciences*, 7(4), 128-132.
- Germer, C. K. (2009). *The Mindfulpath to Self-compassion*. New York: The Guildford Press.
- Gross, J. J. (1998). The Emerging Field of Emotion Regulation: An Integrative Review. *Review of General Psychology*, 2(3), 271-299.
- Gross, J. J., & Thompson, R. A. (2007). Emotion Regulation: Conceptual Foundations. In J. J. Gross (Edt.), *Handbook of Emotion Regulation* (pp. 3-27). New York: The Guildford Press.
- Hampel, A. D., & Vangelisti, A. L. (2008). Commitment Expectations in Romantic Relationships: Application of a Prototype Interaction-pattern Model. *Personal Relationships*, 15(1), 81-102.
- Hendrick, S. S., & Hendrick, C. (2006). Measureing Respect in Close Relationship. *Journal of Social and Personal Relationships*, 23(6), 881-899.
- İşgören, G. (2018). Genç Erişkinlerde Bilişsel Duygu Düzenlemenin Mükemmeliyetçilik ve Depresyon İlişisindeki Rolü. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Işık Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- İşler, S.D. (2018). Uyumlu ve Uyumsuz Mükemmeliyetçilik Özellikleri ve Bilişsel Duygu Düzenleme Stratejileri ile Depresyon Arasındaki İlişkiler. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Jacobson, E. K., Wilson, K. G., Kurz, A. S., & Kellum, K. K. (2018). Examining Self-Compassion in Romantic Relationships. *Journal of Contextual Behavioral Science*, 1-5.
- Jones, J. T., & Cunningham, J. D. (1996). Attachment Styles and Other Predictors of Relationship Satisfaction in Dating Couples. *Personal Relationships*, 3(4), 387-399.
- Kamalinasab, Z., & Mohammadkhani, P. (2018). A Comparion of Self-Compassion and Sel-Esteem Based on Their Relationship With Adaptive and Maladaptive Emotion Regulation Strategies. *Practice in Clinical Psychology*, 6(1), 9-20.

- Karasar, N. (2015). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. Ankara: Nobel Akademi Yayınları.
- Kazak, D. (2018). Erkek Heteroseksüel ve Homoseksüel Bireylerin Çocukluk Çağı Travması ile Bağlanma Stilleri ve Bilişsel Duygu Düzenleme Stratejileri Arasındaki İlişki. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul Arel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Kököneyi, G., Kocsel, N., Király, O., Griffiths, M. D., Galambos, A., Magi, A., . . . Demetrovics, Z. (2019). The Role of Cognitive Emotion Regulation Strategies in Problem Gaming Among Adolescents: A Nationally Representative Survey Study. *Frontiers in Psychiatry*, 10, 1-14.
- Kurdek, L. A., & Schmitt, J. P. (1986). Relationship Quality of Partners in Heterosexual Married, Heterosexual Cohabiting and Gay and Lesbian Relationships. *Journal of Personality and Social Psychology*, 51(4), 711.
- Kurt, A. A., & Gündüz, B. (2020). Genç Yetişkinlerde Akılcı Olmayan İlişki İnançları Bilişsel Esneklik ve Benliğin Ayrışması İlişkinin İncelenmesi. *Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 49(1), 28-44.
- Lapinski, L. (2019). Self-Compassion as a Moderator Between Emotion Regulation and Interpersonal Functioning. *Unpublished Master Dissertation*. Southern Illinois University, Edwardsville, Illinois.
- Leahy, R.L., Tirsch, D. & Napolitano, L.A. (2011). *Emotion Regulation in Psychotherapy: A Practitioner's Guide*. New York: The Guilford Press.
- Metts, S., & Cupach, W. R. (1990). The Influence of Relationship Beliefs and Problem Solving Responses on Satisfaction in Romantic Relationships. *Human Communication Research*, 17(1), 170-185.
- Mikulincer, M., & Shaver, P. R. (2005). Attachment Security, Compassion and Altruism. *Current Directions in Psychological Science*, 14(1), 34-38.
- Musalay, P., & Latiteshwari, K. (2017). Self-compassion and Cognition Emotion Regulation Among Juvenile Delinquents. *Indian Journal of Health and Well-being*, 8(8), 805-810.
- Neff, K. (2011). *Self Compassion- The Proven Power of Being Kind to Yourself*. New York: Harper Collins.
- Neff, K. D. (2003a). Development and Validation of a Scale to Measure Self-Compassion. *Self and Identity*, 2, 223-250.
- Neff, K. D. (2003b). Self-Compassion: An Alternative Conceptualization of a Healthy Attitude Toward Oneself. *Self and Identity*, 2(85), 85-101.

- Neff, K. D., & Beretvas, S. N. (2012). The Role of Self-Compassion in Romantic Relationships. *Self and Identity*, 12, 78-98.
- Neff, K. D., & Pommier, E. (2012). The Relationship between Self-compassion and Other-focused Concern among College Undergraduates, Community Adults, and Practicing Meditators. *Self and Identity*, 1-17.
- Neff, K. D., Hsieh, Y.-P., & Dejitterat, K. (2005). Self-compassion, Achievement Goals, and Coping with Academic Failure. *Self and Identity*, 4(3), 263-287.
- Omay, Z.M. (2019). Üniversite Öğrencilerinin Öz-anlayış Düzeylerinin Hayat Memnuniyeti ve Dindarlık Yönelimleri Açısından İncelenmesi (M.Ü. İlahiyat Fakültesi Öğrencileri Örneği). *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Onat, O., & Otrar, M. (2010). Bilişsel Duygu Düzenleme Ölçeğinin Türkçeye Uyarlanması: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışmaları. *Atatürk Eğitim Fakültesi Bilimleri Dergisi*, 13, 123-143.
- Öcal Yüceol, S.E. (2016). Toplumsal Cinsiyet Rollerine İlişkin Tutumlar ile İlişki Doyumu ve Romantik İlişkilerde Akılcı Olmayan İnançlar Arasındaki İlişkiler. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul Bilim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Özen Rıza, S. (2016). Evli Bireylerin Bilişsel Duygu Düzenleme Stratejilerinin Psikolojik İyi Oluşları ve Evlilik Doyumları ile İlişkinin İncelenmesi. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Işık Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Özer, K. (1994). Öfke, Kaygı ve Depresyon Eğilimlerinin Bilişsel Alt Yapısıyla İlgili Bir Çalışma. *Türk Psikoloji Dergisi*, 9(31), 12-25.
- Pala Akbaba, T. (2018). Üniversite Öğrencilerinde Romantik İlişkilerde Akılcı Olmayan İnançlar ve Mutluluk Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Akdeniz Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Antalya.
- Peña, L. R., & Pacheco, N. E. (2012). Physical-Verbal Aggression and Depression in Adolescents: The Role of Cognitive Emotion Regulation Strategies. *Universitas Psychologia*, 11(4), 1245-1254.
- Sarı, T. (2008). Üniversite Öğrencilerinde Romantik İlişkilerle İlgili Akılcı Olmayan İnançlar, Bağlanma Boyutları ve İlişki Doyumu Arasındaki İlişkiler. *Yayınlanmamış Doktora Tezi*. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Sarı , T., & Korkut-Owen, F. (2015). Romantik İlişkilerde Akılcı Olmayan İnançlar Ölçeğinin Geliştirilmesi. *International Journal of Human Sciences*, 12(1), 255-273.

- Sarı, T., & Korkut Owen, F. (2016). Romantik İlişkilerde Akılcı Olmayan İnançların ve Bağlanma Boyutlarının İlişki Doyumu Üzerindeki Yordayıcı Rolünün İncelenmesi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Fakülte Dergisi*, 1(37), 204-2016.
- Sezer, S. (2019). Evli Olmayan Bireylerde Evlilik Kaygısı ile Romantik İlişkilerde Akılcı Olmayan İnançlar ve Umutsuzluk Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul Arel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Smith, K. E., Mason, T. B., Anderson, N. L., & Lavender, J. M. (2019). Unpacking cognitive emotion regulation in eating disorder psychopathology: The differential relationships between rumination, thought suppression, and eating disorder symptoms among men and women. *Eating Behaviors*, 32, 95-100.
- Stackert, R. A., & Bursik, K. (2003). Why I unsatisfied? Adult Attachment Style, Gendered Irrational Relationships Beliefs, and Young Adult Romantic Relationship Satisfaction. *Personality and Individual Differences*, 34, 1419-1429.
- Sullivan, B. F., & Schwebel, A. I. (1995). Relationship Belief and Expectations of Satisfaction in Marital Relationships: Implications for Family Practitioners. *Family Journal*, 3(4), 298-305.
- Şencan, H. (2002). *Bilimsel Yazım*. İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Yayınları, İstanbul.
- Tandler, N., & Petersen, L.-E. (2018). Are Self-Compassionate Partners Less Jealous? Exploring the Mediation Effects of Anger Rumination and Willingness to Forgive on the Association Between Self-Copmassion and Romantic Jealousy. *Current Psychology*, 1-10.
- Temizel Ataman, E., & Dağ, İ. (2014). Stres Veren Yaşam Olayları, Bilişsel Duygu Düzenleme Stratejileri, Depresif Belirtiler ve Kaygı Düzeyi Arasındaki ilişkiler. *Klinik Psikiyatri*, 17(1), 7-17.
- Thompson, R. A. (1994). Emotion Regulation: A Theme in Search of Definition. In N.A.Fox (Edt.), *The Development of Emotion Regulation: Biological and Behavioral Considerations (Monographs of the Society for Research in Child Development)*. Chicago: University Of Chicago Press.
- Thompson, R. A., & Calkins, S. (1996). The double-edged sword: Emotional regulation for children at risk. *Development and Psychopathology*, 9, 163-182.
- Uğur, D. (2019). Üniversite Öğrencilerinin Bağlanma Temsilleri İle Romantik İlişki İnançları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.

- Uyar, M. (2019). Beliren Yetişkinlik Dönemindeki Bireylerin Psikolojik İyi Oluş Düzeylerini Yordamada Bağlanma Tarzları ve Bilişsel Duygu Düzenlemenin Rolünün İncelenmesi. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Vatan, S. (2019). Duygu Düzenlemenin Şah Damarı: Öz-Şefkat. *Pivolka*, 9(31), 1-4.
- Voci, A., Veneziani, C. A. & Fuochi, G. (2019). Relating Mindfulness, Heartfulness, and Psychological Well-Being: the Role of Self-Compassion and Gratitude. *Mindfulness*, 10, 339-351.
- Yaşa, E.N. (2019). Sağlık Çalışanlarının, Bilişsel Duygu Düzenleme Stratejilerinin ve Öz Anlayış Düzeylerinin Anksiyete Düzeyleri ile İlişkinin İncelenmesi. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Yöş, B. (2018). Üniversite Öğrencilerinde Bilişsel Duygu Düzenleme Stratejileri ile Depresyon ve Kaygı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Işık Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Zengin, M. (2019). Üniversite Öğrencilerinde Mükemmeliyetçilik Bilişsel Duygu Düzenleme Stratejileri ve Kaygı Arasındaki İlişkiler. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Zessin, U., Dickhauser, O., & Garbade, S. (2015). The Relationship Between Self-Compassion and Well-Being: A Meta-Analysis. *Applied Psychology Health and Well-Being*, 7(3), 1-25.

Researcher: Social Science Studies

(2020) Cilt 8 / Sayı 2, s. 174-192

Geliş Tarihi: 24.02.2020 Kabul Tarihi: 10.05.2020 Online Yayın Tarihi: 29.06.2020

A Quantitative Research for Students' Knowledge Area Skills of Project Management

Ömer UYSAL ¹, J. Michael SPECTOR ²

Özet

Students should learn project management (PM) because of different achievements as some professional groups must learn it such as university members, teachers, engineers, ICT experts etc. PM has different skill sets called by PM skills. One of them is a knowledge area skill set. So, students must achieve the knowledge area skills in order to complete the project on time, on budget and within scope. The research aims to determine levels of knowledge area skills of PM for students with different variables. Quantitative research was used in the research and survey techniques performed to meet the purpose. The findings show that students have high-level KAS of PM for each knowledge area and KAS of PM of students can differ with grade level, number of completed project, academic achievement and enjoying project based learning (PBL) but not gender according to their opinions. Finally, a couple of suggestions were shared.

Anahtar Kelimeler: Project management, knowledge areas, skills, project based learning.

Proje Yönetimi Bilgi Alanları Becerilerine Yönelik Bir Nicel Araştırma

Abstract

Öğretim üyeleri, öğretmenler, mühendisler, ICT uzmanları gibi öğrenciler de yaşama yönelik farklı becerileri kazandırabildiği için proje yönetimini öğrenmelidir. Proje yönetimi içinde farklı beceri setlerini barındırmaktadır. Bu setlerden biri de bilgi alanları becerileridir. Öğrenciler, hazırlamakta oldukları projeleri kapsamında, zamanında ve varolan bütçe ile tamamlayabilmeleri için bilgi alanı becerilerine sahip olması gerekmektedir. Bu araştırma, farklı değişkenler açısından öğrencilerin proje yönetimi bilgi alanları becerilerinin düzeylerini belirlemeyi amaçlamaktadır. Araştırma amaçlarına ulaşabilmek için nicel araştırma modeli ve anket tekniği kullanılmıştır. Araştırma bulguları genel olarak öğrencilerin yüksek düzeyde proje yönetimi bilgi alanları becerilerine sahip olduğunu ve öğrencilerin bilgi alanları beceri seviyelerinin eğitim düzeyi, bitirilen proje sayısı, akademik başarı ve proje tabanlı öğrenmeyi sevme durumu ile değişebildiği ancak cinsiyet değişkeni ile değişmeyebildiği sonucunu ortaya çıkarmıştır. Son olarak araştırmaya yönelik birkaç öneri paylaşılmıştır.

Keywords: Proje yönetimi, bilgi alanları, beceriler, proje tabanlı öğrenme.

¹ Dr, Anadolu Üniversitesi, uysalomer@gmail.com, ORCID: 0000-0003-4351-1954

² Prof. Dr, University of North Texas, Mike.Spector@unt.edu, ORCID: 0000-0002-6270-3073

INTROUCTION

Development and improvement are strategic purposes of all humanity. Production and making value-added innovation emerge in order to meet strategic purposes. Project management (PM) is an effective and efficient method to achieve these kinds of strategic purposes. Partnership for 21st century skills (P21) shows PM as one of the 21st century skills (2009). Educational Foundation of Project Management Institute (PMI-EF, 2013; PMI-EF, 2011) also explains how important PM skills are. Uysal and Lepcha (2016) stated that PM includes skill sets that contain most of the 21st century skills such as communication, collaboration, critical thinking problem solving and creativity etc. as well as PM is one of the 21st century skills. Many papers, books support the vision (PMI, 2013; Nijhuis, 2012; Gillard, 2009; Byrne et al., 2008; Pant and Baroudi, 2008; Turner and Müller, 2005; Edum-Fotwe and Mccaffer, 2000).

Project based learning (PBL) has been mostly used in recent years in education. While students are getting the PBL course they are learning some parts of PM indirectly at the same time. Because PBL needs a project so a project is the most crucial and central part of PBL. Calis and Ergul (2012) emphasized that managing projects lead to understanding the PBL method according to % 52.1 participants' responses. Institutions and experts suggest that PBL and PM should be integrated to increase the quality of the learning process (Fioravanti et al., 2018; Amaral et al., 2015; De Los Ríos et al., 2015; Hutchison, 2015; PMI-EF and P21, 2014; P21 and PMI-EF, 2015) to acquire learning outcomes and to achieve PM skills and 21st century skills those are very similar.

After graduation from educational institutions, people want to have a good career. To do this they must acquire work skills. Project management is one of the work skills (Byrne et al., 2008; Pant and Baroudi, 2007; Kinkus, 2007; Jugdev and Müller, 2005; Edum-Fotwe and Mccaffer, 2000). So, students should acquire the formation of PM before graduation. PM is a large topic consists of some knowledge areas and process groups. The Project Management Body of Knowledge (PMBOK®) Guide explains knowledge areas and process groups of PM and all the works required to complete the project successfully (PMI, 2013). PM needs integration of knowledge areas to operate effectively. PM also can provide many skills. PM skills contain more than one skill set. There are several skill sets in the literature such as technical skills (hard, professional), interpersonal skills (soft), managerial skills, conceptual skills, human skills, people skills, organizational skills, leadership skills, political skills, behavioral skills, legal skills, technological skills, ethical skills etc. (PMI, 2013; Chandra, 2017; Awan et al., 2015; Sunindijo, 2015; Nijhuis, 2012; Kinkus, 2007; Lei and Skitmore, 2004; Mantel et al., 2001; El-Sabaa, 2001; Edum-Fotwe and Mccaffer, 2000; Kloppenborg and Petrick, 1999; Jiang et al., 1998; Munns and Bjeirmi, 1996; Katz, 1974). So, PM really deserves credit for including various skill sets that are reflected by different names.

Lei and Skitmore (2004, p.15) conducted a survey to identify the important issues and skills of PM for the foreseeable future. Time management, cost management, and risk management etc. emerged according to survey results at the end of the research. Zadeh et al. (2016) and Sunindijo (2015) added quality management and procurement management

as other skill sets of PM. Panuwatwanich et al. (2011, p.571) and Kopečková and Máchal (2016) used all the knowledge areas as skill sets of PM. Chandra (2017, p.18) indicated the summary of knowledge area skills derived from the various authors from literature as hard skills. In this respect, the researcher intended to suggest a new classification for PM skills those may compose of knowledge areas skills (KAS) related to management of the project, technical skills related to profession or subject matter of the project, interpersonal skills related to relations of people to people or people to institutions, technological skills related to technology usage for PM and ethical skills related to value, moral and legal kind of considerations in where the project takes place and project partners are from. In the research, students' knowledge area skills (KAS) of PM were focused on to reveal the findings through the research questions except other skill sets for a restriction of the research.

Purpose of the Study

This study aims to determine students' KAS of PM. While analyzing data to achieve the aim, following research questions will be examined:

1. What are the frequencies, percentages, and means of students' KAS of PM for each process groups and each knowledge areas with related items?
2. Do students' opinions regarding KAS of PM differ with independent variables of the research such as;
  - a. Gender?
  - b. Grade Level: Middle or High School?
  - c. The Number of Completed Projects?
  - d. Academic Achievement?
  - e. Enjoying PBL?

METHOD

Research Model

The purpose of this study is to determine the KAS of PM for middle and high school students and compare the results in terms of independent variables of the research stated above. Quantitative research was used in the research and survey techniques performed to meet the purpose (Gay, Mills and Airasian, 2006).

Sample and Population

The participants of the research were composed of middle school and high school students in the city of Denton and Southlake, TX. The reference population of the current study consisted of five schools in Denton and Southlake (Denton High School, Denton Technology Complex, McMath Middle School, Calhoun Middle School, and Clariden

School). In this study, convenience sampling which provides an opportunity for researchers to collect data from their environment, according to Balcı (2001, p.100) was used. The data was collected in between 2015 and 2016 by the researchers, a total of 867 students participated in the study. Table 1 presents the demographic information of the participants.

Table 1. Demographic information of the participants

	Frequency	Percent (%)
Gender		
Male	398	45.9
Female	469	54.1
Grade Level		
Middle School	537	61.9
High School	330	38.1
Number of Completed Project		
None	28	3.2
1-4	596	68.8
5-12	221	25.5
13 and more	22	2.5
Academic Achievement		
Low	19	2.2
Average	384	44.3
High	464	53.5
Enjoying PBL		
Yes	656	75.7
No	211	24.3
Total	867	100

Data Collection Tools, Reliability and Validity Studies

In order to collect data addressing the research questions, a survey was administered to students in permitted schools by Denton ISD. The survey consisted of two parts as demographic information and KAS of PM. The demographic information part included 5 independent variables. This part provides to conduct some comparisons in terms of gender, grade level, number of completed project, enjoying PBL and academic achievement of the students.

The second part of the survey consisted of 38 items those belong to KAS of PM which was adapted from PMBOK® Guide (PMI, 2013) according to the cognitive, affective and psychomotor domain of the target group by the researcher. Expert opinions were obtained to sustain content and face validity. After content and face validity, 36 close-ended

questions were determined which were directly relevant with students. The scale consists of 36 items and 5 dimensions. "Initiating Process" consists of 4 items, "Planning Process" consists of 13 items, "Executing Process" consists of 5 items, "Monitoring- Controlling Process" consists of 7 items and "Closing Process" consists of 7 items as shown in Table 2 below.

Table 2. Project Management Process Groups and Knowledge Areas

(Adapted from Table A1-1. Project Management Process Groups and Knowledge Areas, PMI, 2013, p.423)

Knowledge Areas	Process Groups				
	Initiating	Planning	Executing	Monitoring-Controlling	Closing
Integration Management (I)	1, 2, 3, 4		18	24	36
Scope Management (S)		5, 6, 7, 8, 9, 10, 11		25	
Time Management (T)		12, 13		26	32
Budget Management (B)		16		27	30
Quality Management (Q)			21	23	
Human Resource Management (HR)		14	19		
Communication Management (C)			20		33, 34, 35
Risk Management (R)		17		28	
Procurement Management (P)		15	22	29	31

A five-point Likert scale was used in order to determine KAS of PM which ranged from 'Very Low (1)', 'Low (2)', 'Average (3)', 'High (4)' to 'Very High (5)'. The internal reliability coefficient of Cronbach's Alpha was calculated and a high-reliability coefficient was found (0.974). Cronbach Alpha reliability values for the dimensions of the scale are; .832 for "Initiating Process", (.937) for "Planning Process", (.872) for "Executing Process", (.925) for "Monitoring-Controlling Process" and (.889) for "Closing Process".

Data Analysis

A couple of data removed from the dataset because of the answers all 1 or all 5. After control the dataset, totally 867 students responded to the survey with no missing values. The highest score of each KAS can be the top score five (5) and the lowest score one (1). Five evaluation intervals and criteria were determined in order to interpret and evaluate students' KAS of PM (Table 3).

Table 3. Evaluation Criteria for KAS of PM

Evaluation Criteria	Very Low	Low	Average	High	Very High
Evaluation Intervals	1.00 – 1.79	1.80 – 2.59	2.60 – 3.39	3.40 – 4.19	4.20 – 5.00

Arithmetic average, percentage, and frequency were used in the analysis of the collected data as descriptive statistics. On the other hand, independent sample t-test and analysis of variance (ANOVA) were used to determine whether KAS of PM differ according to gender, grade level, number of completed projects, enjoying PBL and academic achievement of the students. The significance level was taken as .05 in the analyses of the data. SPSS 17.0 (Statistical Package for the Social Sciences) package program was used in statistical analyses.

FINDINGS

There are three research questions in the research. The items belong to knowledge areas were identified in the relevant tables with descriptive statistics shown below.

Findings for Research Question 1

The answer to the first research question is shown in Table 4, Table 5, Table 6, Table 7 and Table 8 below. Each table indicates information about one of the process groups.

Table 4. Students' KAS of PM for Initiating Process

Initiating Process	Knowledge Areas	Very Low		Low		Average		High		Very High		$\bar{X}$
		f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	
I can ..... for/of/about a project	I											
1. come up with an idea	I	31	3.6	77	8.9	237	27.3	322	37.1	200	23.1	3.67
2. describe what a project is about	I	14	1.6	89	10.3	222	25.6	304	35.1	238	27.5	3.76
3. write a project proposal (project charter)	I	57	6.6	160	18.5	277	31.9	245	28.3	128	14.8	3.26
4. explain the benefits	I	34	3.9	123	14.2	219	25.3	286	33	205	23.6	3.58

As seen in Table 4, three items (1, 2, 4) of Initiating Process are high-level ($3.4 < \bar{X} < 4.2$) but one item (3) is average-level ($2.6 < \bar{X} < 3.4$). Teachers should add project proposal writing activity in the PBL courses to increase the level of item 3.

Table 5. Students’ KAS of PM for Planning Process

Planning Process	Knowledge Areas	Very Low		Low		Average		High		Very High		$\bar{X}$
		f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	
I can..... for/of/about a project												
5. conduct a needs analysis	S	34	3.9	115	13.3	281	32.4	289	33.3	148	17.1	3.46
6. define the objectives (goals, purposes)	S	14	1.6	66	7.6	193	22.3	298	34.4	296	34.1	3.92
7. identify the assumptions of a project	S	28	3.2	100	11.5	248	28.6	329	37.9	162	18.7	3.57
8. define the deliverables (products)	S	29	3.3	88	10.1	251	29	325	37.5	174	20.1	3.61
9. describe the constraints (limitations)	S	35	4	88	10.1	254	29.3	312	36	178	20.5	3.59
10.describe the tasks and the activities	S	17	2	52	6	201	23.2	312	36	285	32.9	3.92
11.determine the milestones	S	33	3.8	90	10.4	264	30.4	305	35.2	175	20.2	3.58
12.prepare a schedule	T	40	4.6	89	10.3	250	28.8	262	30.2	226	26.1	3.63
13.determine the proper duration to complete	T	27	3.1	101	11.6	234	27	305	35.2	200	23.1	3.63
14.build a project team	HR	25	2.9	59	6.8	220	25.4	284	32.8	279	32.2	3.85
15.describe the resources (materials, tools, people etc.) that are needed	P	14	1.6	49	5.7	168	19.4	271	31.3	365	42.1	4.07
16.determine the approximate budget	B	37	4.3	98	11.3	260	30	285	32.9	187	21.6	3.56
17.make risk analysis to plan how to overcome	R	30	3.5	94	10.8	273	31.5	296	34.1	174	20.1	3.57

As seen in Table 5, all the items (5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17) of Planning Process are high-level ($3.4 < \bar{X} < 4.2$).

Table 6. Students’ KAS of PM for Executing Process

Executing Process	Knowledge Areas	Very Low		Low		Average		High		Very High		$\bar{X}$
		f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	
I can..... for/of/about a project												
18.manage the tasks and the activities	I	18	2.1	64	7.4	221	25.5	311	35.9	253	29.2	3.83
19.manage a project team	HR	26	3	70	8.1	202	23.3	299	34.5	270	31.1	3.83
20.manage communication	C	28	3.2	56	6.5	213	24.6	304	35.1	266	30.7	3.84
21.correct the mistakes in a project if any	Q	12	1.4	58	6.7	211	24.3	292	33.7	294	33.9	3.92
22.procure materials, tools and other needs	P	23	2.7	66	7.6	229	26.4	303	34.9	246	28.4	3.79

As seen in Table 6, all the items (18, 19, 20, 21, 22) of Executing Process are high-level ($3.4 < \bar{X} < 4.2$).

Table 7. Students' KAS of PM for Monitoring-Controlling Process

Monitoring-Controlling Process	Knowledge Areas	Very Low		Low		Average		High		Very High		$\bar{X}$
		f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	
I can..... for/of/about a project												
23.control the quality	Q	23	2.7	66	7.6	221	25.5	330	38.1	227	26.2	3.78
24.monitor the tasks and the activities	I	16	1.8	56	6.5	225	26	321	37	249	28.7	3.84
25.control the scope	S	28	3.2	82	9.5	271	31.3	316	36.4	170	19.6	3.60
26.monitor the schedule	T	23	2.7	100	11.5	217	25	319	36.8	208	24	3.68
27.control the budget	B	47	5.4	115	13.3	247	28.5	281	32.4	177	20.4	3.49
28.control risks and manage possible risks	R	34	3.9	85	9.8	250	28.8	320	36.9	178	20.5	3.60
29.control procurements	P	28	3.2	77	8.9	261	30.1	332	38.3	169	19.5	3.62

As seen in Table 7, all the items (23, 24, 25, 26, 27, 28, 29) of Monitoring-Controlling Process are high-level ($3.4 < \bar{X} < 4.2$).

Table 8. Students' KAS of PM for Closing Process

Closing Process	Knowledge Areas	Very Low		Low		Average		High		Very High		$\bar{X}$
		f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	
I can..... for/of/about a project												
30.complete and close the budget	B	36	4.2	96	11.1	240	27.7	313	36.1	182	21	3.59
31.finalize and close procurements	P	26	3	94	10.8	270	31.1	313	36.1	164	18.9	3.57
32.complete a project on time	T	26	3	70	8.1	173	20	266	30.7	332	38.3	3.93
33.write a project essay (project report)	C	54	6.2	100	11.5	198	22.8	252	29.1	263	30.3	3.66
34.give a presentation	C	54	6.2	74	8.5	207	23.9	232	26.8	300	34.6	3.75
35.spread project results	C	25	2.9	88	10.1	237	27.3	296	34.1	221	25.5	3.69
36.evaluate a project to make it better in the future	I	17	2	66	7.6	195	22.5	296	34.1	293	33.8	3.90

As seen in Table 8, all the items (30, 31, 32, 33, 34, 35, 36) of Closing Process are high-level ($3.4 < \bar{X} < 4.2$).

Table 9. KAS of PM for Each Process Group

Process Group	$\bar{X}$	sd
Initiating Process	3.57	0.87
Planning Process	3.68	0.78
Executing Process	3.83	0.82
Monitoring-Controlling Process	3.65	0.85
Closing Process	3.72	0.84
General Means of KAS of PM	3.69	0.75

As seen in Table 9, the means of students' KAS of PM are $\bar{X} = 3.57$ for Initiating Process, $\bar{X} = 3.68$ for Planning Process, $\bar{X} = 3.83$ for Executing Process, $\bar{X} = 3.65$ for Monitoring-Controlling Process and $\bar{X} = 3.72$ for Closing Process. This finding shows that students have high-level KAS of PM for each process group according to their opinions.

Table 10: KAS of PM for Each Knowledge Area

Process Group	$\bar{X}$	sd
Integration Management (I)	3.69	0.79
Scope Management (S)	3.65	0.80
Time Management (T)	3.71	0.88
Budget Management (B)	3.54	0.94
Quality Management (Q)	3.84	0.89
Human Resource Management (HR)	3.83	0.94
Communication Management (C)	3.73	0.90
Risk Management (R)	3.58	0.93
Procurement Management (P)	3.76	0.82
General Means of KAS of PM	3.69	0.75

As seen in Table 10, the means of students' KAS of PM are $\bar{X} = 3.69$ for Integration Management, $\bar{X} = 3.65$ for Scope Management, $\bar{X} = 3.71$ for Time Management, $\bar{X} = 3.54$ for Budget Management, $\bar{X} = 3.84$ for Quality Management, $\bar{X} = 3.83$ for Human Resource Management, $\bar{X} = 3.73$ for Communication Management, $\bar{X} = 3.58$ for Risk Management and $\bar{X} = 3.76$ for Procurement Management. This finding shows that students have high-level KAS of PM for each knowledge area according to their opinions as well as each process group.

Findings for Reseach Question 2

Gender Difference: An independent sample t-test was conducted to examine whether there was any significant difference between female and male students in their KAS of PM (Table 11). The means of male students' KAS ($\bar{X} = 3.69$) and the means of female students' KAS ($\bar{X} = 3.70$) are very similar. According to independent t-test result [$t(865) = -.123, p = 0.90 > 0.05$], there is no significant difference between male and female students for KAS of PM.

Table 11. Gender Difference for KAS of PM

Gender	Groups	N	$\bar{X}$	Sd	df	t	p
KAS of PM	Male	398	3.69	.76	865	-.123	.902
	Female	469	3.70	.75			

Grade Level Difference: An independent sample t-test was conducted to examine whether there was any significant difference between grade level (middle school - high school) of students in their KAS of PM (Table 12). The means of middle school students' KAS ($\bar{X} = 3.64$) and the means of high school students' KAS ($\bar{X} = 3.77$) are slightly different. According to independent t-test result [$t(865) = -2.45, p = 0.01 < 0.05$], there is a significant difference between middle school and high school students for KAS of PM. Effect size was calculated $d = 0.171$ which means it can be a small effect on KAS of PM by grade level.

Table 12. Grade Level Difference for KAS of PM

Grade Level	Groups	N	$\bar{X}$	Sd	df	t	p
KAS of PM	Middle	537	3.64	.75	865	-2.45	.014
	High School	330	3.77	.76			

Number of Completed Projects Difference: As seen in Table 13, the means of students' KAS of PM are $\bar{X} = 3.31$ for None choice, $\bar{X} = 3.63$ for 1-4 choice, $\bar{X} = 3.88$ for 5-12 choice and $\bar{X} = 4.11$ for 13 and more choice according to the number of completed projects variable. It was found that when the number of completed projects increased then the means of KAS of PM increased. This finding shows that the students' KAS of PM can be improved according to the number of completed projects variable.

Table 13: The Means for Number of Completed Projects Variable-1

Number of Completed Projects	$\bar{X}$	sd	N
1= None	3.31	0.89	28
2= 1-4	3.63	0.76	596
3= 5-12	3.88	0.67	221
4= 13 and more	4.11	0.69	22
Total	3.69	0.75	867

5-12 choice and 13 and more choices were merged in order to see the significant difference between None choice and others. A new formation for the number of completed projects variable was seen in Table 14.

Table 14: The Means for Number of Completed Project Variable-2

Number of Completed Projects	$\bar{X}$	sd	N
1= None	3.31	0.89	28
2= 1-4	3.63	0.76	596
3= 5 and more	3.90	0.67	243
Total	3.69	0.75	867

One Way ANOVA test was used to determine if there was a significant difference in students' KAS of PM, related to number of completed projects variable. As can be seen from the results given in Table 15, there is a significant difference in students' KAS of PM for the number of completed projects variable [F(2-864)=15.81; p<0.05]. Effect size was calculated $\eta^2 = .035$ which means it can be a small effect on KAS of PM by number of completed projects.

Table 15: Number of Completed Projects Difference for KAS of PM

Number of Completed Projects	Source of Variance	S.S.	df	M.S.	F	p	Significant Difference
KAS of PM	Between Groups	17.66	2	8.83	15.81	0.00	1-2, 1-3, 2-3
	Within Groups	482.47	864	.55			
	Total	500.14	866				

LSD multiple comparison methods were used to determine specifically which groups are significantly different related to the number of completed projects variable. It was found that all three groups are significantly different between each other.

As seen in the Table 14, None choice group ($\bar{X} = 3.31$) is average level and lower level than 1-4 choice group ($\bar{X} = 3.63$) and 5 and more choice group ($\bar{X} = 3.90$) that they are high-level. This can be an explanation of the significant difference between None choice group and other groups. None choice group has the potential to increase KAS of PM by giving chance and providing proper learning environment them to carry out projects. There is also another significance different between 1-4 choice group ($\bar{X} = 3.63$) and 5 and more choice group ($\bar{X} = 3.90$) because of doing more projects briefly. The result shows that doing more projects with increasing experience about PM strengthens KAS of PM. Also, the number of completed projects variable correlates with students' KAS of PM directly proportional.

Academic Achievement Difference: As seen in Table 16, the low academic achievement group ($\bar{X} = 2.68$) and the average academic achievement group ($\bar{X} = 3.39$) are average-level for KAS of PM. Also, the high academic achievement group ($\bar{X} = 3.99$) are

high-level for KAS of PM. PBL and PM are kinds of learning by doing activities. Therefore, the low academic achievement group can be average-level for KAS of PM-related to doing projects as the finding and Honestly, the finding can be questionable because of merely 19 students in the group. Generally, it was found that when academic achievement increased then means of KAS of PM increased.

Table 16: Means for Academic Achievement Variables

Academic Achievement	$\bar{X}$	sd	N
Low	2.68	1.15	19
Average	3.39	0.69	384
High	3.99	0.65	464
Total	3.69	0.75	867

One Way ANOVA test was used to determine if there was a significant difference in students' KAS of PM-related to academic achievement variable. As can be seen from the results given in Table 17, there is a significant difference in students' KAS of PM for academic achievement variable [F(2-864)=100.74; p<0.05]. Effect size was calculated $\eta^2 = .189$ which means it can be a large effect on KAS of PM by academic achievement.

Table 17: Academic Achievement Difference for KAS of PM

Academic Achievement	Source of Variance	S.S.	df	M.S.	F	p	Significant Difference
KAS of PM	Between Groups	94.57	2	47.28	100.74	0.00	1-2, 1-3, 2-3
	Within Groups	405.56	864	.46			
	Total	500.14	866				

LSD multiple comparison methods were used to determine specifically which groups are significantly different related to the academic achievement variable. It was found that all three groups are significantly different between each other.

As seen in Table 17, the high academic achievement group ($\bar{X} = 3.99$) is high-level for KAS of PM and higher level than the average academic achievement group ($\bar{X} = 3.39$) and the low academic achievement group ($\bar{X} = 2.68$) that they are both average-level for KAS of PM. This can be an explanation of the significant difference between the high academic achievement group and other groups. The average academic achievement group has a mean ($\bar{X} = 3.39$) that is very close to high-level for KAS of PM. Also, the low academic achievement group has a mean ($\bar{X} = 2.68$) that is very close to low-level for KAS of PM. The mean difference between average academic achievement group and low academic achievement group can be the reason for significant difference. The finding shows that the academic achievement variable correlates with students' KAS of PM directly proportional by comparing the means of each group.

Enjoying PBL Difference: An independent sample t-test was conducted to determine whether there was a significant difference between Yes – No choices for enjoying PBL of students in their KAS of PM (Table 18). The means of students' KAS ($\bar{X} = 3.78$) who enjoy PBL and means of students' KAS ($\bar{X} = 3.43$) who do not enjoy PBL seem different. According to the independent t-test result [$t(865) = 5.96, p = 0.00 < 0.05$], there is a significant difference between Yes – No choices for enjoying PBL related to students' KAS of PM. Effect size was calculated $d = 0.471$ which means it can be a medium effect on KAS of PM by enjoying PBL.

Table 18: Enjoying PBL Difference for KAS of PM

Enjoying PBL	Groups	N	$\bar{X}$	Sd	df	t	p
KAS of PM	Yes	656	3.78	.73	865	5.96	.000
	No	211	3.43	.76			

CONCLUSION DISSCUSSION AND RECOMMENDATIONS

Interestingly, all the items belong to KAS of PM are not very high-level but high-level for all process groups and knowledge areas except item 3: "write a project proposal (project charter)". Mean of item 3 for high school students is ($\bar{X} = 3.43$) and mean of item 3 for middle school students is ($\bar{X} = 3.16$). According to independent t-test result [$t(865) = -3.49, p = 0.00 < 0.05$], there is a significant difference between middle school and high school students for writing project proposal. High school students can write a project proposal better than middle school students because high school students do more projects and write more project proposals than middle school students. It is observed that writing is difficult than reading and speaking most of the time. Writing project needs experience such as thinking all the knowledge areas, designing all the process groups all in one.

Fernandes, Ward, and Araújo (2013) expressed that particular relevance is given to tools and techniques from planning process about top most useful PM Practices. Their research also revealed that the areas of knowledge, scope, time, risk, communication and integration, assume a high relevance, each with at least three PM practices on the top of the list. In the research of Besner and Hobbs (2006), respondents were specifically asked to indicate the phase(s) of projects during which they are most often involved. Many respondents indicated involvement in more than one phase: Initiation/Concept 52%, Planning/Development 83%, Execution/Implementation 77%, Finalization/Commissioning/Handover 54%.

Panuwatwanich et al. (2011, p.572) notified that scope management, time management, and cost management were the three most critical areas and perceived as the areas where graduate engineers may require more improvement according to survey result. They also informed that the all KAS of PM of the graduate engineers are totally average-level ($2.6 < \bar{X} < 3.4$), with the two best areas; quality and communication management. The profession of the participants may be the reason of the average-level because of the difficulties in their project types. Awan et al. (2015) stated that the project

manager's communication skills positively affect the project success. Lei and Skitmore (2004, p.6) expressed that the level of project managers' ability for communication is high-level ($\bar{X} = 4.15$) same level as the current research.

Students who participated the research have high-level KAS of PM for each process group and each knowledge area according to their opinions. This means they are ready to carry out projects, they are good at KAS of PM and the preliminary readiness status of students can be adequate to be a candidate for the project manager. Students should proceed to conduct new projects for social good in the framework of sustainable development at school because of their high potential.

Students' KAS of PM generally do not differ by gender variable includes males and females. Mullenburg (2002) stated that there are many similarities among men and women project managers in NASA and each group was substantially the same in terms of their civil service grade level, leadership scores, ego resilience, and personality type. Rodríguez et al (2017) found that men and women make the same decisions in 48 of 53 situations about PM as well as making different decisions in 5 of 53 situations. In the research, similarities seem more than differences. Aretoulis (2018) expressed that statistically, significance differences exist among male and female participants regarding the required competencies. The reason for the difference can be the scope of the two researches. Aretoulis (2018) examined interpersonal and ethical skills as well as KAS of PM. Henderson and Stackman (2010) confirmed the importance of gender in project management and its interrelationships with the role, location, technology, and cost.

Students' KAS of PM differ by grade level variable includes middle school and high school and the number of completed projects variable. Grade level can have a small effect on KAS of PM according to effect size ($d=0.171$) in the research. High school students carried out more projects than middle school students because of the period of study. Zadeh et al. (2016, p.15) reflected that the level of education is a variable that can affect PM skills. Both grade level and the number of completed projects variables are relevant to experience as with years of experience in projects. The results show that doing more projects with increasing experience strengthens the KAS of PM. The number of completed projects variable correlates with students' KAS of PM directly proportional in the research. Number of completed projects can have a small effect on KAS of PM according to effect size ($\eta^2 = .035$). None choice group has the potential to increase KAS of PM by giving chance and providing proper learning environment them to carry out projects.

Aretoulis (2018) suggested that "experience" is a key attribute in project management, directly related to project success. Many researches revealed that PM skills can be improved by experience by doing projects more or working on PM (Aretoulis, 2018; Chandra, 2017; Zadeh et al., 2016; Fung, 2015; Singh and Hofmann, 2012; Aitken and Crawford, 2007; Lei and Skitmore, 2004; Edum-Fotwe and Mccaffer, 2000; Anderson, 1992). Students can improve KAS of PM by doing more projects in PBL based courses whether they enjoy doing projects or not according to the number of completed projects and enjoying PBL variables.

Students' KAS of PM differs by for academic achievement variable. The result shows that the academic achievement variable correlates with students' KAS of PM directly proportional by comparing the means of each group. Academic achievement can have a large effect on KAS of PM according to effect size ($\eta^2 = .189$).

Enjoying PBL is a kind of attitude variables and attitudes can have an effect on our behaviors and skills. It is seen that PBL can affect the KAS of PM in schools. There is a significant difference between Yes – No choices for enjoying PBL related to students' KAS of PM. Enjoying PBL can have a medium effect on KAS of PM according to effect size ($d=0.471$) in the research. The result reveals that enjoying PBL can give a chance to improve students' KAS of PM because of PBL effect on PM. Moura et al. (2018) resulted that there is empirical evidence that not only attitudes of project managers but also skills of project managers can affect project performance.

As a conclusion, this study contributes to determining KAS of PM at schools. The students achieved high-level KAS of PM according to survey results. KAS of PM can be affected by some variables such as grade level, number of completed projects, academic achievement and enjoying PBL except gender variable.

Recommendations

A couple of recommendations can be shared related to the current research shown below:

- Writing project proposal activities can be implemented more in PBL based courses. More practices can be carried out for writing a project proposal.
- The students' KAS of PM can be improved when the number of completed projects increase. So, PBL method should be used in learning/teaching process.
- PMI (2018) declared that champions-high performing organizations are making the investment: 81% prioritize the development of technical skills which also includes KAS. Schools and learning institutions can implement a similar strategy like champions.
- Education and training can improve KAS of PM according to research results. In order to improve KAS of PM, students or learners should carry out more projects considering doing the right projects right as Cooke-Davis (2004) informed after working on several noteworthy studies over the last 30 years.

REFERENCE

- Aitken, A. & Crawford, L. (2007). Coping with stress: Dispositional coping strategies of project managers. *International Journal of Project Management* 25, 666–673.
- Amaral, A., Alberto, J., Paulo, G. & Aurélio, H. (2015). Creating a Project-Based Learning Environment to Improve Project Management Skills of Graduate Students. *Journal of Problem Based Learning in Higher Education*, 3(2), 120-130.
- Anderson, S. D. 1992. Project quality and project managers. *International Journal of Project Management*, 10, 138-44.
- Aretoulis, G. N. (2018). Gender based perception of successful construction of project managers' attributes. *Social Sciences*, 7:112, 1-18.
- Awan, M. H., Ahmed, K. & Zulqarnain, W. (2015). Impact of project manager's soft leadership skills on project success. *Journal of Poverty, Investment and Development*, 8, 27-46.
- Balcı, A. (2001). *Sosyal bilimlerde araştırma, yöntem, teknik ve ilkeler*. (3rd ed). Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Besner, C. & Hobbs, J. B. (2006). The perceived value and potential contribution of project management practices to project success. Paper presented at PMI® Research Conference: New Directions in Project Management, Montréal, Québec, Canada. Newtown Square, PA: Project Management Institute.
- Byrne, J. J., Snyder, J., & Seward, D. (2008). Project management's future: Teaching project management to high school students using project learning. Paper presented at PMI® Global Congress 2008 - North America, Denver, Colorado.
- Byrne, J. J. (2010). Project management as a twenty-first century life skill. Paper presented at PMI® Global Congress 2010 - North America, Washington, DC.
- Çalış, S. & Ergül, R. (2012). The views of teacher candidates on the project management competencies. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 46, 5677-5681.
- Chandra, N. (2017). *Do project management competencies influence the project performance? An insight at Philips Healthcare* (Unpublished master thesis). Wageningen University, Gelderland, Netherlands.
- Cooke-Davis, T. (2004). Project success. In P. W. G. Morris & J. K. Pinto (Eds.), *The Wiley guide to managing projects* (pp. 99–121). Hoboken, NJ: John Wiley & Sons.
- De Los Ríos, I., Rodríguez, F. & Pérez, C. (2015). Promoting professional Project Management skills in Engineering Higher Education: Project-based learning strategy. *International Journal of Engineering Education*, 31(1-B), 1-15.
- Edum-Fotwe, F. T. & Mccaffer, R. (2000). Developing project management competency: Perspectives from the construction industry. *International Journal of Project Management*, 18, 111-124.
- El-Sabaa, S. (2001). The skills and career path of an effective project manager. *International Journal of Project Management*, 19, 1-7.

- Fernandes, G., Ward, S. & Araújo, M. (2013) Identifying useful project management practices : A mixed methodology approach. *International Journal of Information Systems and Project Management*, 1(4), 5-21.
- Fioravanti, M. L., Sena, B., Paschoal, L. N., Silva, L. R., Allian, A. P., Nakagawa, E. Y., Souza, S. R., Isotani, S. & Barbosa, E. F. (2018). Integrating project based learning and project management for software engineering teaching: An experience report. *In 49th ACM Technical Symposium on Computer Science Education*, 806-811.
- Fung, H. P. (2015). Moderating effects of project management experience, project team size, project duration and project value size on the relationship between project manager's leadership roles and project team effectiveness in Malaysia. *Journal of Empirical Studies*, 2(1), 17-33.
- Gay, R.L., Mills, G. E. & Airasian, P. (2006). *Educational Research Competencies for analysis and Applications*. Columbus, Ohio: Pearson Merrill Prentice Hall.
- Gillard, S. (2009). Soft skills and technical expertise of effective project managers. *Issues in Informing Science and Information Technology*, 6, 723-729.
- Henderson, L. S. & Stackman, R. W. (2010). An exploratory study of gender in project management: interrelationships with role, location, technology, and project cost. *Project Management Journal*, 41(5), 37-55.
- Hutchison, D. (2015). Project based learning: Drawing on best practices in project management. *What Works? Research into Practice*, 60, 1-4.
- Jiang, J. J., Klein, G., & Margulis, S. (1998). Important behavioral skills for IS project managers: the judgements of experienced IS professionals. *Project Management Journal*, 29(1), 39-43.
- Jugdev, K. & Müller, R. (2005). A retrospective look at our evolving understanding of project success. *Project Management Journal*, 36(4), 19-31.
- Katz, R. L. (1974). Skills of an effective administrator. *Harvard Business Review*, Sep-Oct, pp. 90-102.
- Kinkus, J. (2007). Project management skills: A literature review and content analysis of librarian position announcements. *College & Research Libraries*, July, 352-363.
- Kloppenborg T. J. & Petrick, J. A. (1999). Leadership in project life cycle and team character development. *Project Management Journal*, 30(2), 8-13.
- Kopečková, M. and Máchal, P. (2016). Survey on the level of knowledge and skills of project managers in regional development. *Acta Universitatis Agriculturae et Silviculturae Mendelianae Brunensis*, 64(4), 1325-1335.
- Lei, W. W. S. & Skitmore, M. (2004). Project management competencies: A survey of perspective from project managers in South East Queensland. *Journal of Building and Construction Management*, 9(1), 1-12.

- Mantel, S. J., Meredith, J.R. & Shafer, S.M. (2001). *Project management in practice*. 1st ed. New York: John Wiley and Sons.
- Moura, R.L., Carneiro, T.C.J. & Diniz, B.D. (2018). Influence of the project manager's personal characteristics on project performance. *Gestão & Produção*, 25(4), 751-763.
- Mulenburg, G. M. (2002). Gender in project managers: are National Aeronautics and Space Administration (NASA) women and men project managers equal? Paper presented at PMI® Research Conference 2002: Frontiers of Project Management Research and Applications, Seattle, Washington. Newtown Square, PA: Project Management Institute.
- Munns, A.K. & Bjeirmi, B.F. (1996). The role of project management in achieving project success. *International Journal of Project Management*, 14(2), 81-87.
- Müller, R. & Turner, R. (2007). The influence of project managers on project success criteria and Project success by type of project. *European Management Journal*, 25, 298-309.
- Nijhuis, S. (2012). Learning for project management in a higher education curriculum. Paper presented at PMI® Research and Education Conference, Limerick, Munster, Ireland.
- Pant, I. & Baroudi, B. (2008). Project management education: The human skills imperative. *International Journal of Project Management*, 26, 124-128.
- Panuwatwanich, K., Stewart, R. A. & Nepal, K. P. (2011). Project management skills for engineers: industry perceptions and implications for engineering project management course. Proceedings of the 2011 AAEE Conference, Fremantle, Western Australia, 569-575.
- PMI. (2013). *A Guide to the project management body of knowledge guide (PMBOK®)*. Newtown Square, PA: Project Management Institute.
- PMI. (2018). *PMI's pulse of the profession®: Success in disruptive times expanding the value delivery landscape to address the high cost of low performance*. Newtown Square, PA: Project Management Institute.
- PMI-EF: Project Management Institute - Educational Foundation. (2011). *Project management toolkit for youth.*, Newtown Square, PA: Project Management Institute.
- PMI-EF. (2013). *Project management skills for life*. Newtown Square, PA, USA: The Project Management Institute.
- PMI-EF. & P21. (2014). *21st century skills map – project management for learning*. Newtown Square, PA, USA: Project Management Institute.
- P21: Partnership for 21st Century Skills. (2009). P21 framework definitions. *ERIC*, ERIC Number: ED519462, 1-9
- P21. & PMI-EF. (2015). *Bringing project management into the school transformation conversation*. Newtown Square, PA, USA: Project Management Institute.
- Rodríguez, P., Montequín, V. R., Morán, H. & Arriba, L. (2017). Gender influence in project management: Analysis of a case study based on master students. *Procedia Computer Science* 121, 461-68.

Singh, R. & Hofmann, K. (2012). Managing Global R&D Projects: Practical experience in building Project Management competency. *IEEE Seventh International Conference on Global Software Engineering*, 185-189.

Sunindijo, R. Y. (2015). Project manager skills for improving project performance. *International Journal of Business Performance Management*, 16(1), 67-83.

Turner, J. D. & Müller, R. (2005). The project manager's leadership style as a success factor on projects: A literature review. *Project Management Journal*, 36(1), 49-61.

Uysal Ö. & Lepcha S. D. (2016). Integration of project management in project based learning. *International Journal on Recent and Innovation Trends in Computing and Communication*, 4(3), 369-377.

Zadeh, M. T., Dehghan, R., Ruwanpura, J. Y. & Jergeas. G. (2016). An index to assess project management competencies in managing design changes. *International Journal of Construction Engineering and Management*, 5(1), 11-24.

Researcher: Social Science Studies

(2020) Cilt 8 / Sayı 2, s. 193-206

Geliş Tarihi: 20.02.2020 Kabul Tarihi: 22.04.2020 Online Yayın Tarihi: 29.06.2020

Kamusallığın Siyasal İşlevinin Dönüşümü

Cumhur OLCAR¹

Özet

19. yüzyıldan itibaren savaş ikliminde basın yayın organlarının siyasallaşması daha açık bir şekilde görüldü. Yeni tekniklerin de gelişmesiyle gazetecilik artık şahsi menfaatlerin yayılımına doğrudan hizmet eder oldu. Kamusal çıkar ve kamusal alanın genişlemesi böylece mümkün oldu. Kanaatlerin idaresi gittikçe siyasallaşacak ve kamusal alanı siyasi kamuya odaklanmasıyla sonuçlanmıştır. Reklamlar gittikçe tüketim aracı olan kişileri topluluklar halinde kamusal alanı oluşturmakta ve onlara yönelik araçları hedeflemeye başlamıştır. Reklamlar tüketici oldukları ölçüde diğer şahısları hedefine alır ve halkla ilişkilerin adresini kamu oyu olarak belirler. Artık özel şahısların sahip olduğu kitle iletişim organları kendisini bir özel gruba aidiyet şeklinde bağlarken reklamlarda şahıslara özel olmakla birlikte bir özel topluluğa tüketim bakımından ortak olmaktadır. Yayıncılar kamu yararı için yaptıkları çalışmalar içerisinde ticari amaçlarını gizlemektedirler. Tüketim topluluğunu hedefinin etki altına alınan kitle iletişim araçları özel şahısların sahip oldukları yayınları artık düşünce üreten kamusal topluluğun üretiminden ziyade özel şahıslara bir grup olarak bakan ve etki altına almaya çalışan yayınlar haline gelirler. Siyasi görüşler ve kimlikler daha da ticari hale gelmektedir. Bu haliyle meslek örgütüne ait her bir yayıncı kamusal alanın işlevini siyaseten değiştirmekte ve özel çıkarlar etrafında ortaya çıkan rekabete yer vermektedir. Demokrasi idaresinden mahrum kalan vatandaşın kamusal alanı giderek özel alan ile iç içe geçmekte ve siyasal olarak dönüşmektedir. Bu makale siyasetin yayın organları aracılığıyla ticarileşmesini ile kamusal alanın kitle iletişim araçları aracılığıyla siyasal olarak ticarileşmesini kamusal alanın dönüşümü başlığı etrafında inceleyecektir.

Anahtar Kelimeler: kamusal alan, siyasal dönüşüm, sivil toplum ve toplumsal güç.

Transformation of the Political Function of Publicity

Abstract

From the 19th century to the 21st century, the politicalization of media organs was more clearly seen in the war climate. With the development of new techniques, journalism now directly serves the spread of personal interests. Public interest and expansion of the public sphere were thus possible. The management of opinions will become increasingly politicized, and has resulted in a public focus on the political public. Advertisements are increasingly publicizing people who are consumers and starting to target the tools for them. Advertisements target other people to the extent that they are consumers and determine the address of public relations as a public vote. While the mass media organs owned by private individuals connect themselves as belonging to a private group, they are exclusive to individuals in advertisements, but they are common to a private community in terms of consumption. Publishers conceal their commercial

¹ Doktorant, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, cumhurolcar@gmail.com, ORCID: 0000-0003-3020-4875

goals in their work for the public good. Mass media, which are influenced by the consumer society target, become publications that look and influence individuals as a group rather than the production of the public community that generates thoughts. Political views and identities are becoming more commercial. As such, each publisher of the professional organization politically changes the function of publicity and includes competition that arises around private interests. The public sphere of the citizen deprived of the administration of democracy is increasingly intertwined with the private sphere and transformed politically. This article will examine the commercialization of politics through the media, and the commercialization of the public sphere through mass media around the transformation of publicity.

Keywords: publicity, political transformation, civil society and social power.

KİTLE İLETİŞİM ARAÇLARI İLE SİYASİ TACİRLİK

Kamunun yapısının değişimi kamusal işlevinin değişimine bağlı olarak gelişir ve bu değişim en açık şekilde basın dönüştürümünde gözlenir. Daha önce küçük işletmeler olarak örgütlenen gazetecilik mesleği uzun süre özel haberleşme sisteminden meydana gelmiştir. Gazeteciliğin doğduğu günlere bakarsak kapitalizmin baskısı altında ticari bir işletme olarak hayatına devam eden gazetecilik mesleği kar amacı ile kurulmuş bir örgütlenmeydi. Haberlerin düzenlenmesi ve alış verişinin düzenlenmesi örgütlenmenin temel vasfıydı ve neredeyse bu amaçla sınırlı kalmaktaydı. Fakat bu haber ağına sahip olan gazetecilik mesleğine muhabirler eklendiğinde ve kanaat basını kavramı ortaya çıktığında gazetecilik mesleğine yeni ve daha geniş bir alan açılmış oldu. Bu alanın daha siyasal olduğunu söylemek gerekir. Bu değişimle gazeteler sadece yayıncı olmaktan çıkıp kamuoyunun siyasal manada yönlendiricisi ve taşıyıcısı olarak partilerin birer aracı haline geldiler. Bu bakımdan gazeteler artık haberlerin gelişimini yayınlayan örgütler olmaktan daha çok kamu oyunu etkileyen tacirler haline dönüştüler (Habermas, 2010).

Gazete yayıncıları mesleklerini bir ticari zemine oturtular fakat basının kendisini ticarileştirmediler. Kamusal topluluğun eleştirileriyle oluşan tartışma ortamını siyasal polemikleri uzatan basın topluluğu buna rağmen iletişim kurumu olarak faaliyet alanına devam etti. Aracı olarak güçlenmiş olan basın etkili bir şekilde kamusal işlemine devam ederken sadece haber taşımacılığı olarak yayın hayatına devam etmez. Bu işlevin yanı sıra tüketim kültüründen etkilenerek salt bir tüketim aracı haline de dönüşmemiştir henüz. Siyasal olarak ittifakların dönemi olan devrim zamanlarında dahi basın ticarileşmiş fakat tüketim kültürünün bir aracı olamamıştı. Siyasal tartışmalarının ortasında yer alan basın gittikçe sorun haline gelmekte ve kendisini bizzat tartışmanın merkezine oturtmaktadır. Siyasal işlev olarak dönüşen basın faaliyetleri kamusal işlevin yasallaşması ile basın yayın işleri ile meşgul olan kimselerin kendi yayın organlarını yayımlamaları ve onları savunmaları görünür hale gelmişti. Kamu oyununun daha eşit ve serbest bir hareket alanına kavuşması için yürütülen faaliyetler kamusal ilkesi altında tavrı almakla eşdeğerdi. Eski tarz gazeteler sansüre uğramışlardı. Bu sansüre karşı gösterilen direniş sayesinde haber trafiğini kendisine konu edinmiş yayıncılardan başka kendi sütunlarını oluşturan tepkilere ayıran gazetelerin hayatta kalması sağlanmıştı. Bu direniş devletin kanunnameleri altında polislerin talimatlarına ve yasalarına konu edilen basit işletmelerin derecesine düşürülmek istenen basın faaliyetlerine bir tepki

olarak doğmuş ve devam etmişti. Toplumsal konulara dair tartışmalara gazetesinde yer veren yayın organları tartışan kamunun bir kurumu olarak siyasal işlevini savunmakla meşgul olmuştu (Albrecht, 1995).

Gazeteler siyasal işlevlerinde dönüşüm geçirirken bir devrim gerçekleşti. Telgrafın icadı hali hazırdaki tüm haber ağının örgütlenmesine etki etti ve bir devrim etkisi yarattı. Bu devrim neticesinde gazete işletmelerinin özel ticari çıkarları örgütlenme içerisinde yer almaya başladılar. Gazeteler kapitalist işletmeler şeklinde yayınlarına devam etmekle kalmayıp gazetelerin etkinlik alanlarını kullanmaya çalışan ve örgüt harici faaliyetlerde bulunan kimselerin etki alanına girdiler. Özellikle 19. yüzyılın ikinci yarısında faaliyet gösteren gazetelerin hangi nüfuz alanları ve müdahaleleri ile yayıncılık yaptıkları bunun bir örneğidir. Yazı işleri bölümünün karşısında ortaya çıkan reklamlar bölümünün devreye girmesiyle özel şahısların kurumu olan basın kamusal topluluk oluşturan yapılarını belli grupların özel şahıslar aracılığıyla ticari bir kuruma dönüştü. Siyasal olarak dönüşüm geçiren gazeteler özel şahıslar eliyle bazı grupların kamu oyunu işgaline açık hale gelmişti (Altman ve Ervin, 1989).

Yayıncılık kuruluşlarının temeli siyasi taleplerin tersine dönüşmeye başlamıştı. Liberal modele göre tartışma içerisinde olan kamusal topluluğun kurumları devletin müdahalelerine karşı özel kişilerde olmaları nedeniyle kendilerini koruma altına almışlardır. Bu kamu modeline göre gazetelerin şahıslar yoluyla işletiliyor olmaları neticesinde devlet gazetelere eskiden olduğu gibi baskı yapamamakta ve faaliyetlerine etki edememekteydi. Bu kurumların ticarileşmeleri neticesinde ekonomik ve teknolojik bakımdan gelişen gazeteler toplumsal tartışmaları daha ilerleterek toplumsal güç öğelerine dönüştüler. Bu şekilde devam eden yayınlar tek kişilerin elinde olmaları nedeniyle eleştirel özelliklerini kaybetmeye başladı ve devlet karşısında eğilmeyen yayınlar kişilerin şahsi menfaatleri nedeniyle yayın hayatlarını tehlikeye atmaya başlayarak siyasal dönüşümüne devam etti. Gelişen kitle iletişim araçlarının daha büyük bir etkinliğe ulaşmaları nedeniyle kamusal alanının da genişlemesine neden oldular. Yapılan tartışmaların artması nedeniyle liberal devrin basınına kıyasla meta dolaşımı daha da arttı ve özel alana geri dönüş oldu. Etkisi artan basın yayın organlarının büyümesiyle bireysel yahut kolektif grupların baskısı altına girdi yayıncılık. Eskiden basın kamusal topluluk olarak birleşmiş özel şahısların etkisiyle aktarılıp güçlenirken, siyasal değişimle artık tersine kitle iletişim araçlarıyla belirlenir olmuştu. Yazı yazan özel kişilerin kurdukları gazeteler kamusal hizmete dönüştükleri ele alınırsa, özel şahısların kamusal toplulukları etkileyen kitle iletişim araçlarını sahiplenmesiyle süreç tersine dönmüş durumdaydı. Özel şahıslar temsili olarak işlerine devam ederken basın yayın organlarını etkileri altına alan gruplar özel çıkarların etkisi altında değişime uğramaya devam ediyordu. Kamusal alan ile özel alan ayrımı gün geçtikçe belirginleşmekteydi. Özel alan ayrımının ve özel çıkarların rekabetinin piyasanın belirleyiciliğine bırakılması basının kamusal tartışmaların dışında kalmasını içermekteydi. Kamusal alanın ticari tanıtımı olarak basının kullanılmaya başlanması özel şahısların rekabet halinde olan çıkarlarının kamusal faaliyetler eşliğinde gündeme gelmesi ve ele alınması anlamına gelmekteydi. Gazetelerin ticarileşmesi ile kamu oyu bir ilan ve reklam aracına dönüşmüştü. Bu süreç gazetelerin ve özel şahısların ekonomik ihtiyaçlarından doğmuş

olması sürecin yani kamu oyunu ticarileştirmenin hızlanmasına neden olmaktadır (Habermas, 2010).

Kamusal alanın kitle iletişim araçları vasıtasıyla tekrar feodalleşmesi artık daha görünür hale gelmektedir. Reklam ile toplumsal eğlencenin halkla ilişkiler başlığı altında gittikçe siyasallaştığı bir birliktelik giderek devleti de sürece eklemlemekteydi. Özel girişimler ulaşmak istedikleri şahıslara tüketici tercihi konusundaki bildirimlerini yaparken yurttaş bilinci oluşturmaya çalışmaktaydı. Aynı şekilde devletin de yurttaşlarına hitap ederken sadece bir yurttaş görüşünde değil tüketiciler gibi de hitap etmeleri beklenmekteydi. Bu dönüşüm böylece sadece kitle iletişim araçlarından oluşmayacak ve siyasallaşmanın işlevselliği bakımından bizzat devleti de eline alacaktı. Bu şekilde kamusal erk de artık tanıtım ve kamu oyununun desteği için değişikliklere giderek siyasallaşmayı ortaya çıkaracak ve kamusal alanı genişleteceklerdi (Anderson, 1978).

Basın yayın organlarının siyasallaşmasının yanı sıra sosyal devlette de siyasallaşmanın etkisi kamusal alanda göz önüne gelmeye başlamıştır. Hem yasa koyucunun hem de hükümete karşı idarenin gücünün artması liberal devirlerin aksine idarenin özerkleşmesini gözle görülür hale getirilmiştir. Fakat gücün devletten toplumsal gruplara doğru genişlemesi hala geri planda kalmıştır. Sosyal devlet biçimlendirme yetkisi nedeniyle bizzat imalatçı, tacir ve dağıtımçı haline gelmiş ve hareket sahasında hükümet otoritesinin altında yürütme erki ile kamusal alanı bağlarını güçlendirmiştir. Bu hareket alanı daha görünür hale gelmekle kendisini ikame etmeye zorunlu olarak da görülen bir alana dönüşmektedir. Bu yeni hareket alanında çıkarları için mücadele veren birlikler idareye müdahale etmeye başlamış, yönetsel güçleri düzenli bir şekilde yetkileri altına almaları ile sonuçlanmıştır (Lofland, 1998). İdare geniş olan sınırlarını bırakarak devletin yanında olan bazı kesimlere gücü aktarmaya başlamıştır. Fakat devlet kamusal alan bakımından idari üstünlüğünü genişlettiği alanlarda bu özel kesimlere doğru dikkatini genişleterek sürdürmüştür. Örgütlü çıkarların alanına doğru olan bu genişleme idarenin iddia ettiği üstünlüğe bağlı olarak adımlarını atmıştır. Bu zümreler ile paylaşılan kamusal alan resmi yollarla yani sözleşmeler eşliğinde gelişmedi. Parlamento dışında gerçekleşmeyen ve kurumlaşmamış taraflar eşliğinde gerçekleşen bu paylaşım dönüşüm geçiren bir kamusal alan gündeme gelmesine neden olmuştur. Bu paylaşım kamu oyu ile çalışması denen bir faaliyetler dizisi ile ilan ediliyor ve sürdürülüyor. Devlet ile toplumun karşılıklı ilişkisi nüfuz ettikleri alanlar boyunca etkileşim haline gelmektedirler. Bir devlet organı olarak parlamento kurumsallaşmış olarak kamusal alanın gözden kaybolmasına ve aracılık rolünü kaybetmesine neden olmaktadır. Entegrasyon süreci sürekliliği olan başka hallerde güvence altına alınmaktadır. Zayıflayan parlamento idareye yani devletten topluma doğru gerçekleşen süreci çıkar birlikleri ve partiler eşliğinde araçların güçlenmesi ile neticelenen bir sürece dönüştürmektedir. Bu aleniyet için atılan adımlar halkla ilişkiler çalışmaları ile gelişmekte ve daha önceki işlevleri büyük ölçüde kaybetmiş kamusal alanın ve elbette idarelerin yerini kaybetmelerine neden olmuşlardır. İdarelerin yerini alan çıkar birlikleri ve partiler devletle toplumun iç içe geçmesine neden olmuş kamusal alanın genişleyerek siyasallaşmasını sağlamıştır (O'Sullivan, 2010).

KAMUSAL ALANIN SİYASALLAŞMASI

Çıkar birlikleri ve partiler özel örgütlenmeler olduğu gibi hukuki bakımdan dernek olarak örgütlenmiş olmayanlarda mevcuttur. Fakat tamamı kamusal konumların paydaşı haline gelmişlerdir. Böylelikle siyasal kamunun işlevini yerine getiren bu örgütler devletin maruz kaldığı siyasal baskıyı bir güç ilişkisi olmanın ötesine götürerek meşrulaştırdığı görülür. Bu şekilde çıkar birlikleri dernekler hukukunun mevcut sınırlarını yok etmiştir. Amaçları şahısların özel çıkarını bir kamusal çıkara dönüştürerek dernek çıkarının genel çıkar olarak temsiline sebep olmuşlardır. Bu temsiliyet çıkar birliklerinin özel karakterine bağlı olarak etkin bir siyasal güç kullanımını ortaya çıkarır. Bu çıkar birlikleri kamu oyu tarafından denetlenmemesine rağmen kamu oyunu yönlendirirler. Böylelikle toplumsal güç kullanan çıkar birlikleri ayrıca yitip gitmekte olan kamusalığın ölçütleri bakımından meşrulaştırma işlevini ikilem olarak mecbur etmektedir. Örgütler kamusal toplulukların medya etkisi altında kalmaları nedeniyle içsel olarak beliren fakat kamusal tahammüle aykırı olmayacak şekilde destek alırlar. Bu etkileşim bağlayıcı olmadığı gibi ilişkinin pasif yönünü güvence altına almakta da imtina etmektedir. Hem siyasal baskının şekillenmesi hem de yaratılan tahammülün destek bulması ile oluşan siyasal baskının tepkisel yüze vurumu kamusal alanın dengelenmesini ortaya çıkarmaktadır (Schürman, 1989).

Kamu oyu çalışması anlaşma noktasına varırken bir kamusal tartışma konusu yapmaksızın uzlaşma için bizatihi kendi varlığını güçlendirmeyi amaç edinmiştir. Güçlendirme işlemi için siyasallaşan kamu alanı çıkar gruplarının ve görevlilerinin temsiliyetini yerine getirirler. Bu amaçtaki kamusal birlikler kolektif örgütler şeklinde ilerlemeyi tüzel şahıslar olmaya yeğlerler. Bunun sebebi olarak bu birliklerin biçimsel temsilden kaçınma istekleri gösterilir. Temsiliyet çıkar birliklerinin iç işlerinden uzaklaşarak özerkleşmesi ile meydana gelir. Özerkleşme çıkar birliklerinin üyelerinin kamudaki temsiliyetine önem vermelerinden kaynaklanır (Eisenberg, 2011). Bu açıdan bakıldığında söz konusu temsiliyet örgütün kamusal isteklerinin ve çağrısının neticesidir. Örgüt içi temsiliyetin bu bakımdan önemi ikinci sırada gelmektedir. Fakat bu daha önce var olan eski tip kamusalığın tekrar canlanması olarak meydana gelmez. Bu yeni kamusalık devlete ve devlet dışı örgütlerin yerlerinden kamuyu bilgilendirme gereğini üstlenmekte bazı sorumluluklar almasının önünü açmaktadır. Bireysel temsiliyeti otoritenin hâlesi olan koşulda aleniyetin bir etkisi olarak meydana gelir. Bu nedenle modern aleniyet halka açılmakla beraber umumilik kazanarak son derece yakın bağlara sahiptir. Bu ilişkileri sağlayacak olan halkla ilişkiler aslında kamu oyu olmaktan öte tanınma olarak anlam kazanmakta olan görüştür. Bu görüş neticesinde kamu üyeleri önünde itibar kazanan egemen varlığın bizatihi kendisi olmakta ve topluluğun eleştirel katkısından siyasal olarak uzaklaşmaktadır (Dossa, 1989).

Akıl üreten kamusal birlikteliğin bağlarını garanti altına alan toplumsal kurumlar basın ve yayın organlarının da gelişimiyle etkilerini yitirmeye başlamışlardır. Kitlesel olan basının ticarileşmesi yönündeki gelişmeye partilerin tabanları da iştirak etmişlerdir. Eşitliğe dair istekler ve bunların toplumlaşması partilerin içeriğini değiştirmektedir. Meslekten siyasetçi olan vekillerin ortaya çıkması gibi bir işletme şeklinin örgütlenişi daha merkezi organların devreye girmesi ile yerel organların anlamını kaybetmesine

neden olmaktadır. Siyaset gereği partiler bu gelişmeye yeni yöntemler etrafında yaptıkları faaliyetler ile yurttaş kitlesine ulaşarak oy verme konusunda kendilerini topluma entegre etme gereği duymuşlardır. Kamusal alanın gelişmesi neticesinde yerel birlikteliklerde milletvekillerinin seçmenle ilişkisi icraat özelinde değil propaganda düzeyinde meydana gelmektedir. Bu propaganda teknikleri iş olarak ele alındığında çıkar birlikleri tarafından aydınlatıcı, yönlendirici, bilgi verici, reklamcı, pedagojik ve manipüle edici olarak şekillendirilmekte ve kamu oyu ile paylaşılmaktadır (Barker, 1963; Fainstein, 1992).

Kamusal alanın siyasallaşmasına neden olan ve işlevinin değişimine sebep olan bağlantılar epeyce artmaktaydı. Kamusal alan gün geçtikçe yerel dayanağını kaybetmeye başlamıştı. Hem özel alan hem de kamu oyu açık olan sınırlarını kaybetmişti. Şeffaflık ve anlaşılabilirlik yerini yitirmekteydi. Artık sınıflara ait partilerden ziyade çoğunluğa hitap eden kitle partilerinin ayrışması ile entegrasyon partileri meydana geldi. Bu parti siyasalının değişimi ve işlevsel dönüşümü neticesinde basın seçmeni yakalıyor ve desteğini alıyordu. Geçmişe nazaran sınırlarını genişleten bu siyasi aygıt egemen parti şekli olarak ortaya çıktı. Bu tip partilerin ortaya çıkması ile kamusal hayatın sınırları genişlemeye başlamıştır. Seçmen davranışını etkileyecek gösteriler manipülatif halde gelişim göstermiştir. Ayrıca eğitim araçlarının sahipleri de bu siyasal değişimin aracı olmaktadır. Bunun ötesinde partiler kamusal topluluğu etkileyen bir özel grubun yönetiminde olduğu için kamusal olarak karşılama fakat onu yönlendiren bir hale gelmiştir. Partilerin bu denli dönüşümü kamusal toplulukla ve parlamentoyla ilişkilerinde gözlenmekte, milletvekillerinin itibarlarında ki değişimde mevcuttur (Baumgartner, 1988; Findlay, 1992).

Bu değişimin devamı olarak parlamento tartışma ortamını kaybetmiş gösteri merkezi haline almıştır. Çünkü pazarlık konusu yapılan hususların kapalı kapılar ardında alınmış kararlardan sonra parlamento tarafından onaylanması sadece partinin şekil olarak işlevinin devamını değil aynı zamanda parti idaresinin çember dışına da çıkarılmasıdır. Çoğunluğun aldığı kararların en doğru ve etkili kararlar olduğu kamu oyu nezdinde itibar görmekte, bu çoğunluk için yapılan tartışmalara katılanların ikna edici olmaya çalışılmakta, en yetkin kimselerden oluşan şahsiyetlerin oluşturduğu meclis olmaktan çıkartılmaktadır parlamento. Kitle iletişim aracılığıyla kamusal alan özel olarak katılan halkın, hükümetin ve partilerin siyasetlerini halka duyurarak yapması kamusal alanın siyasal değişimine neden olmaktadır. Bu kamusal alanın muhalefetin de katılımıyla gittikçe genişlemiştir. Anlaşmaların ve müzakerelerin kamusal alan parlamento öncesi olduğundan farklı olarak yeni tartışmaları süreklilikle gündeme getirmiş ve kamusal alan ve onunla birlikte gelen kamu oyunun birliğini yani kamusal topluluğunun merkezi ve parçası şeklinde parlamentoyu güvenli hale getirmektedir. Bugün ise buna benzer bir işlev siyasal nedenlerle kamusal alan içerisinde yerini kaybetmektedir (Bender, 1975; Edgerton, 1979). Meclis çalışmaları ve partilerin faaliyetleri tartışmanın odağına kitle iletişim araçlarını koyarak devam etmekte ve bir nevi kamusal alanı her bir dinleyici yahut izleyiciye ulaşarak genişletme çabası içerisindeydir. Fakat partilerin bu çalışmalardaki hedefleri pek yerini bulmamakta meclis de yapılan faaliyetlerin dinleyici yahut izleyiciye ulaştığında istenilen sonucu pek nadir

yakaladığı görülmektedir. Fakat kamusal alan genişlemiş, siyasal işlevi değişmiştir. Meclis organları her halükarda çalışmalarına devam etmekte ve etkinliklerini devam ettirmekteyken parlamentonun istişare özelliği eski itibarını kaybetmektedir. Yayınlar eşliğinde değişen kamusal sınırlar bu nedenle her zaman parlamentonun ve çıkar örgütlerinin istediği istikamette ilerlememektedir. Aleniyet bu haliyle tartışmaların nedenini eleştirel olmaktan ziyade gösteri şeklinde yorumlamamıza neden olmaktadır. Kamusal alanın siyasal dönüşümü nedeniyle simgeler işlev kazanıyor ve bunlara karşılık yeni simgeler oluşturularak cevaplar veriliyordu. Kamusal alan değişiyor ve genişliyor ancak çıkar gruplarının ve partilerin istediği ortam bir türlü sağlanamamaktadır (Berger, 1977).

Toplumsal örgütler özel çıkarların baskısı ile kuvveti azalan kamusal alan nedeniyle siyasal tartışmalardaki uzlaşmalı tavrından ziyade siyasal denetim işlevini yürütmeye başlamıştır. Bu işlevi aleniyet bakımından tamamen üstlenmekle yerine getiren toplumsal örgütler ancak kamusal olarak katılmanın neticesinde meydana gelmektedir. Değişmekte olan şartlar geleneksel bakımdan aleniyet isteklerine dahil olmuştur. Fakat bu taleplerin korunabilmesi için tamamlanan aleniyet ilkesinin şu ana kadar başka taleplerin ve özel çıkarların kamusalılığı ile kurumlara dahil edilmeleri gerekir. Bu sirayet öncelikle siyasi partilere uzanmalı ve daha sonra sırasıyla kitle iletişim araçlarına ve kamusal birliklere geçmelidir. Taleplerin değiştireceği bu kurum ve birliklerin neredeyse tamamı devlete bağlı olduğu görülmektedir. Bu güçler toplumun siyasal düzeni bakımından kamusal işlev görmektedir ve özel olmakla mükellef örgütlerdir (Calthorpe, 1993).

Yukarıda bahsi geçen işlevlerin gereğinin demokrasi içerisinde üretilmiş kanaat ve demokrasi ile şekillenmiş irade ile yerine gelebilmesi için öncelikle bu parti ve birliklerin iç yapıları mahiyetinde demokrasiyi kabullenmiş olmaları gerekir. İç yapıları nedeniyle kamusal ilkesi etrafından düzenlenmiş örgütlerin demokrasiyi kamusal ilkesi çerçevesinde mümkün kılabilmesi kitle iletişim araçlarının hiç bir kısıtlama olmaksızın yayın hakkı ve kamusal akıl yürütmeye izin vermeleri gerekir. Bu şekilde örgütlenmiş birliklerin kamusal topluluğun temsil ettiği kamu bağlantısı ile birlik ve partilerin iç işlerinde gerçekleştirilen aleniyet işlevi yerine getirilmiş olunur. Örgütlerin faaliyetleri değerlendirildiğinde devlete olan baskı ile kendi aralarında mevcut olan baskı bir tür çok yönlü bağımlılık ilişkileri ve ekonomik bağlantıları benzeri geniş bir alana yayılan aleniyet ile güvence altına alınmalıdır. Kamusal alan bakımından değişen siyasal işlev etrafınca ekonomik ilişkilerin de değişmesine neden olmaktadır. Bu nedenle mali araçların kullanıldığı örgütlerin de kullandıkları kaynakların kökleri ve kullanımları kamunun teftişine açık hale getirilmelidir (Fishman, 1987). Anayasa etrafında oluşturulmuş ilkeler aleniyet taleplerinin birliklerden parti örgütlerine kadar uzamasına vesile olmaktadır. Bu noktada birliklerin faaliyetleri önemlidir. Çünkü birlikler tıpkı partiler gibi devlet idaresinde mevcut olan kamusal düşünce özgürlüğüne sahip olmakta ve anayasal koruma ile toplumun kanaat ve irade inşasına etki etmekte meşru yapılardır. Yayınlanan siyasal bildirimler dahi kamu üzerinde yönlendirici olarak imtiyazlı bir etki ile her kurum gibi demokrasinin kamusal hükümü altında faaliyetlerine devam etmelidir. Örgütlerin talepleri bakımından işlevler

değerlendirilmeye alınca işin hukuksal boyutu ne olursa olsun sosyolojik bakımdan devletle ilişkili faaliyet gösterdiği için toplumsal birliklerin daha demokratik bir yapıya dönüşmelerinde yardımcı olduğu açıktır. Kamusal alan bu şekilde hem örgüt içi hem de kamusal anlamda kamusal alanın genişlemesini ve hüviyet kazanmasını kolaylaştırmaktadır. Bu nedenle sadece kamusal yani devlet organlarının değil siyasal kamuda güçlü olan her kuruluş aleniyete bağlanmalıdır. Toplumsal gücün siyasal güce dönüşümü ile toplum etrafında siyasal etkililiğe dönüşüm süreci siyasal güç kullanımına eleştiriyi ve denetimi zorunlu kılar. Toplumsal ve siyasal güç kullanımı etrafında örgütlerin hem iç yapıları hem de devletle ilişkileri kamusallığa bağlı olarak rekabet etme koşulları ve örgütlerin bizatihi kendileri karşılıklı denetim altına alınmalıdır. Kamusal alanın genişlemesi nedeniyle doğacak açıklıklar bu sayede kapanacak dönüşen siyasal ve toplumsal yapılar kontrol altına alınabilecektir (Giddens, 1984).

Kamusal alanı bakımından genişleyen yapının mimarları örgütlerin faaliyetlerine kafa sayısı bakımından kendi güçlerini ortaya koymaları demokratik bakımdan siyasal işlevlerini dönüştürmeleri bakımından daha başarılı olduğu gözlenmektedir. Demokratik kamusal alan kafa sayısına göre geri planda kalmıştır. Bu bakımdan partiler dikkate alındığında kafa sayısını arttırmaya çalışan partiler kamusal alanlarını daha genişletmek için kendilerinin dahil olduğu kamusal alanı reklamalar aracılığıyla arttırmak niyetindedirler. Kamusal alanın reklamlar aracılığıyla artışı, kitle iletişim araçlarının yaygın olarak kullanımı siyasal dönüşüm açısından önemlidir. Partiler ve örgütler ile geliştirilen kamusal iletişim süreci özellikle siyasete en uzak ve ilgisiz toplum kitlesinin desteğini almayı hedefleyen gösteri ve yönlendirici etkisi nedeniyle önemlidir. Kamusal alan bu şekilde değişmekte ve dönüşmektedir. Aleniyet bakımından da yerine gelen talepler bu şekilde toplum ile paylaşılmakta ve örgütlerin zamanla kendi iç işlerine kadar temayüz etmektedir (Dinham, 2009).

Parlamento seçimlerinin varlığı demokratik işlevin örgütler nezdinde ve kamusal alan bakımından beklenti içerisine girdiği bir taleptir. Bu bakımdan kamusal alan siyasal olarak yönünü belirlemeye çalışır. Bu liberal bakış açısı ile bir bakıma burjuva beklentileri de kamusal alanda yerini bulur. Vatandaş olarak seçmen rolünü üstlenen toplumsal birliğin beklentileri daha önce özel şahıslardan oluşan toplumsal kamusal alanın getirdiği eleştiri ve yasama yerine toplumun psikolojik bir yansımaya dönüşür. Seçmenin daha önce belirli konularda bilgi ve ehliyetine sahip olduğu göz önüne alınırsa siyasal eylemi gözeterek birliklerin örgütlenmesi artık toplumun da hem genel hem de özel olarak tartışmalara katıldığı bir hal alır. Kamusal alanın bu genişlemesi bireyin örgütler eşliğinde siyasal dönüşümüne tanık olmamıza neden olur (Habermas, 2010). Kamusal alanın genişlemesi bilgiye sahip her bireyin araçlar ile fikrini belli etmesine ve tercih yapmasına vesile olur. Bu katılım sonucunda siyasal eylemi şekillendirecek ve belli hedeflere yönlendirecek bir haklılık bulunmasına yardımcı olmaktadır. Kitle iletişim araçları ile şekillenen toplum ve birey tercihleri siyasal ilkelerin ve ahlakın dahil olduğu süreçlerin hızlanmasına ve katılımın arttığı bir kamusal alan topluma kazandırır. Böylece siyasal işlev gören kamusal alan toplumun bileşenlerini bir araya getirerek yeni bir karakter kazanmasına neden olur. Seçme hakkını elinde tutmaya başlamış halk kitlesinin doğru gözlemler yapma yeteneği ve bilgilendirmeler aracılığıyla doğruyu görme yetisi

artmıştır. Birliklerin ve örgütlerin kamusal alana olan dâhiliyeti ve aidiyeti neticesinde demokratik tartışmaların artması bizatihi kamusal alanın sınırlarını ve dönüşüm içerisinde olan siyasal işlevin sürecini bizlere göstermektedir (Goffman, 1959; Gulick, 1989).

Birlikler ve partiler genişleyen kamusal alanı kitle iletişim araçları ile kullanmak niyetindedirler. Tartışmalara sık sık dâhil olan örgütler kabaca daha ilgisiz olan bireyler ve gruplar nezdinde ancak bu şekilde dikkate alınabileceklerdir. Aleniyet ilkesi çerçevesinde daha görünür olmaya çalışan örgütlerin kararsızlara ulaşabilmeleri bu şekilde mümkün olabilecektir. Kamusal alanın bu şekilde siyasallaşması bilgiye sahip bireylerin tamamen sürece katılımı ile mümkün olacaktır. Hatta siyasal tartışmalar bu nedenle homojen bir yapıda olmamakta kişilerin, ailelerin, grupların ve çevrenin tercihler konusunda farklı yolları seçmesine neden olacaktır. Gelişen tartışmalar eşliğinde siyasal dönüşüm hızlanacak işlevin kazanılması da takiben hızlanacaktır. Fakat kamusal alanın siyasal bakımdan genişlemesi bu kararsızlar ordusuna tamamen sahip olmayı beraberinde getirmez. Her ne kadar kitle iletişim araçları ile kamusal alan genişlese de tercih yapacak kişilerin tamamı her fikri ve tartışmayı sahiplenmeyi yerinde görmez. Hatta uzaklaşmayı tercih edebilirler. Bu kararsız ordusunun tercihler konusunda birlik ve örgütlerin yayınları nedeniyle sık sık görüş değiştirdikleri de görülür. Her ne olursa olsun en ilgisiz vatandaşa kadar uzanan siyasal tartışmalar kamusal alanın siyasal işlevinin siyasal dönüşümüne olan en açık kanıtlardan biridir (Halmos, 1953).

Her parti bu kararsızlar ordusundan mümkün olan en fazla çoğunluğu kendi yanına çekmeye çalışır. Bu her zaman aydınlanma yoluyla değil de kitle iletişim araçlarında meydana gelen dönüşüm eliyle olur. Partiler siyasal olarak değişen seçmene uygun olarak siyasal görüşlerini dönüştürerek sunmaktadırlar. Değişen kitle iletişim araçlarını kullanımına bağlı olarak partiler sonuçları değiştirmeye çalışmakta destekçilerinin sayısını arttırmak için uğraş vermektedirler. Kendi görüşlerine sahip olmayan kişilere dahi partiler seçi reklamları ile ulaşmaya onların kanaatlerini değiştirmeye çalışırlar. Genişleyen siyasal tartışmalar kamusal alanın sınırlarını çizerek yoluna devam eder. Bu nedenle siyasal işlevin örgütler aracılığıyla toplum nezdinde değiştiğini ve kitle iletişim araçlarının şekillenmesini göz önüne getirir (Harvey, 1973).

KAMUSAL ALANIN DÖNÜŞÜMÜ

Kitle iletişim araçlarının günümüze değin değişimleri göz önüne alınacak olursa kamusal alanın sahip olduğu bir diğer işlev reklamdır. Bu nedenle daha önce bahsettiğimiz gibi örgütler ve özellikle siyasal partiler seçmenin tercihlerini yönlendirerek kendi taraflarına çekebilmek amacıyla bir baskı oluşturmak isterler ve hatta buna artık kendilerini zorunlu sayarlar. Biz buna bir tür siyasal sanayi de diyebiliriz. Eski parti yapısında söylev üstünden seçmenleri etkilemeye çalışan kimselerin yerini reklam ve tüketici tercihleri konusunda uzmanlaşmış kimselerin gündeme gelmesi söz konusudur. Eski tarz partilerin bu şekilde dönüşümü siyasal olarak değişen kamusal alandan etkilendiklerini gösterir. Özellikle ikinci dünya savaşından sonra artan sosyolojik araştırmalar ve kitle iletişim araçlarındaki teknolojik gelişim örgütlerin bu tarz bir siyaset yapmasını neredeyse zorunlu kılar. Bu tarz bir kamusal alanın artışı özellikle üst

üste seçim yenilgisi alan partilerin arayışında gözlenmektedir. Böylelikle oluşturulan geçici siyasal kamusal entegrasyon kültürünün koşullarını yeniden üretiyor ve siyaset alanı toplumsal bakımdan tüketim kültürüne eklemlendiriyor (Heckscher, 1977).

Demokrasinin içerisinde kamusal bir ilke olarak yer alması her bireysel tercihi, arzuyu ve kanaati gündeme getirmek için eşit olanaklara sahip olunmasına neden oldu. Bu kaynak kamusal anlayışı neticesinde kamusal topluluğun bireysel görüşler çerçevesinde fikir yürütme faaliyetlerini arttırarak kamu oyu oluşturma olasılığını doğurur. Kitle iletişim araçlarındaki gelişmeleri takiben tetiklenen siyasal alandaki gelişmelerin de benzer bir hal alması nedeniyle yayılan bilgilerin bir tartışma yaratması, tepki ve itirazların aynı anda doğmasına ve yayılmasına kamusal alanını genişletmeye ve siyasal dönüşüme sebep olduğunu söylemeye bir engel teşkil etmez (Henley, 1977).

Modern anayasalarda temel haklar liberal kamusal bir yansıması gibidir. Toplumun özel serbestiyetini güvence altına almaktadır. Anayasanın karşısında sınırlı olan kamu erki toplum ile özel arasında devletin vatandaşları olarak bir aracılık rolünü de üstlenmektedir. Kamusal topluluk olarak birleşen özel bireyler bir bakıma devlet ile vatandaş arasında köprü rolündedir. Bu şekilde değişen siyasal otorite kamusal aracılıkla mülkiyet değişimine dayanan toplum koşullarının bireyler ile ve arasındaki ilişkiyi piyasada ve kamusal alanda özgürleştirmekte, güvence altına almaktadır. Adalet ilkesine baktığımızda piyasanın değişim ağı mülk edinmeye yani özel serbestiyet ile gelişir ve katılım hakkı ile bu değişim içerisinde fırsat eşitliğini esas alır. Kamusal alandan yani bir bakıma egemenlikten özerkleşen alan mülk sahiplerinin toplum içindeki tartışmaları eşliğinde iktidar ilişkilerinden gün geçtikçe tarafsızlaşacaktır. Bu değişim ve temel hak kamusal alanın egemen erk bakımından zayıflamasına neden oluyorsa da kamusal alanın siyasal olarak gelişimine mani olamamaktadır (Lees, 1985).

Liberal temel haklar zaman zaman olumsuz bir karaktere de bürünmektedir. Fakat temel haklar esası ile hukuksal düzenin genel koşullarına eş olarak özel şahısların da ele alınması tasarruf altında olan alana devletin müdahalesini doğurmaktadır. Anayasa yapıcılarının düşündükleri işlev temel hakların kamusal alana bir sınır çekmesini ilişkilendirmişti. Çünkü bu düzen gittikçe siyasallaşmakta ve toplumsal zenginlik ile kamusal kanaatlerin yeniden üretilmesi sürecine eşit fırsat ilkesi nedeniyle katılımı güvence altına almaktadır. Fırsat eşitliğinin güvence altına alınması ile devletin varsayılan yoğun gücüne karşı hürriyet doğmuştu. Bu pozitif etki ile kamusal alanın siyasallaşması mümkün oldu ve işlev bakımından bir gelişme daha meydana geldi. Liberal hukuk devletinin anayasal altyapısı devlet ile toplum ilişkisini tekrar okumakta ve devletin toplumla ilişkisini değil aksine toplumsal yaşamın bütün ağını düzenleme talebindedir. Temel haklar ile doğmuş kamu düzeni böylece özel hukuk alanına da uzanmaktaydı (Jones, 1971). Liberal serbestiyet güvencesiyle demokratik katılım güvencesi arasında yapılan ayırım böylelikle başka bir görünüm kazanır. Özel şahıs ile devletin yurttaşının konumları gibi iki temel hak çeşidi toplum bilimi bakımından kamusal alan ile özel alan arasındaki ilişkiyi birbirinden ayrı görmekle beraber birbirinden kopmaz olarak da görmektedir. Bireylerin bağımsızlığı özel alanda ve kamusal alanda temin edildiği müddetçe kamusal pazarda beklediği gibi

işleyeceğine dair bir güvence teminat altına alınmaktadır. Meclis içerisinde devlet erki şeklinde kamusallaştırılan kamu teminatının kamusal topluluğun özel alanındaki bağımsız ilişkiler ile mümkün olduğunun farkındadır. Bir katılım hakkı olarak görebileceğimiz seçme hakkı kamusal alanda mevcut bağımsız ilişkilerin güvence altına alınmasının doğal sonucudur. Bir bütün olarak ele alındığında değişen kamusal alan özel şahısların elde ettiği haklar ile özel alanın sınırlarını çizmekte ve bu alanda kalan ilişkilerin bireylerin tercih hakkı ile güvence altına alındığı anlamına gelmektedir. Bu iki ayrı uç siyasal işlevin sadece devlet organları değil bireylerinde katılımıyla gerçekleşmektedir (Proshansky, 1978).

Siyasal işlevi değişen kamusal alan liberal hukuk devletten sosyal devlet olma yolundaki dönüşüme eş zamanlı gerçekleşmektedir. Bu dönüşüm aslında liberal gelenekleri geride bırakma anlamında gerçekleşmemekte aksine bir süreklilik nedeniyle meydana gelmektedir. Sosyal hukuk devletinin bu süregelen liberal devlet anlayışının devamı olduğu düşünüldüğünde ikisinin ayırım noktasının örgütlerin aralarındaki çıkar ilişkilerini ve bağlantılarını temel ilkelere bağlamaya dönük taleplere olan hukuksal bakıştan kaynaklandığını söylemek gerekir. Nedeni ise liberal devletin önceliğinin devlet ile toplumu ele alan ilişkileri bir hukuk manzumesi şeklinde güvence altına almasıdır. Sosyal devlet bu hukuki bakış açısını ve önemsemesini devralmakla beraber genişleyen kamusal alanın toplumun her kesimine yayacak şekilde tekrar ele almasıdır. Sosyal devlet ile toplumsal düzenin taşıyıcısı olan devletin liberal temel hakların olumsuz etkilerinden uzaklaştığını özel alanın kamusal alan içerisinde sınırlarının güvenceye alınmakla beraber daraldığını ifade etmek gerekir (Olsen, 1976). Devlet sosyal devlet olma hasebiyle adaletin olumlu işlevini teminat altına almaktadır. Yasa kavramı ile hukuk devletinin hem adaleti güvence altına alan hem de eşitliği teminat altına alan yapısı kamusal alanın siyasal dönüşümü nedeniyle yadsınır hale gelmiş fakat kitle iletişim araçlarının gelişimiyle olumsuz alanların önüne geçilmiştir. Özel alanın varlığı genişleyen kamusal alanın dönüşümü altında yasalar ile güvence altına alınmıştır. Sosyal sorumlulukları olan devlet sayılan haklar ve ortaya çıkış nedenleriyle çıkar dengesinin genel düzeyde kalmasını ve kamusal alanın gündemdeki ihtiyaçlarını değerlendirerek bazı uyarlamaları yapmak zorunda kalmaktadır (Sassen, 1991).

Devlet özel alan ile toplumun arasında siyasal işlev görerak aracılık yaptığı temel haklara dayalı bir düzenleme tarzıdır. Devlet ile toplumun iç içe geçmesi temel hakların aksine onunla zıtlaşan bir düzenlemenin toplumsal anlamı ve anayasal gerçekliği devletin siyasal işlevinin değişime uğramasına neden olur. Sınır belirleme ve dışlama ile artık güvence altına alınamayan sosyal kazanımlardan yararlanma nedeniyle siyasal kamu organlarına katılma hakkı da güvencesinden uzaklaşmaktadır. Bahsi geçen katılımların mevcut olabilmesi için gerekli yetkilerin etkili olması gerekir ve bu nedenle kamusal alan zorunlu olduğu ölçüde genişlemeye muhtaçtır. İşte bu sebeple partiler yahut birlikler kamu yönetiminin işbirliği ile devletle bağlantılı faaliyet yapan örgütlenmeler meydana gelmektedir. Bu örgütlenmelerin bir kısmı özel alanın bağımsızlığına bağlı olarak bireysel olan çıkarlarını artık toplu biçimde örgütleyen iktisadi birliklerdir. Bir diğer kısmı ise sosyal hakların özel konumu nedeniyle kamu alanında toplu çıkar temsili ile gerçekleştiren yani özel alanın bağımsızlığını siyaset

aracılığıyla kazanmak ve müdafaa eden kitle örgütleridir. Bu örgütlerin faaliyetleri ve devletin geleneksel olan işlevinin dönüşümü neticesinde şahsi ilişkileri olan bireylerin oluşturduğu kamusal topluluğun yerini örgütlü şahıslardan oluşan kamusal topluluk almaktadır (Schorske, 1968).

Hem devletsel hem de toplumsal örgütlerin iç işlerinde aleniyet kaybının ve aralarındaki ilişkilerde her iki tarafında aleniyetten kendini sakınmasının sebebi olarak çıkarların sınırsız çoğulculuğu verilebilir. Bu sebep kamu oyununun oluşumuna ölçüt olacak genel çıkarların var olmasına yol açmaktadır. Üstesinden gelinemeyecek nitelikte olan çıkar çatışmaları yapısal olarak karşımıza çıkmakta ve devletçe tekrar örgütlenmiş kamunun sınırlarını daraltmaktadır. Toplumsal iktidarın bir tarafa olan yakınlığını kaybedip mesafeyi koruması siyasal egemenliğin kamusal tartışmalar ile mutabakatın sağlanmasına yol açmakta ve rekabet halindeki çıkarların bağlayıcılığına göre gerçekleşecek uyumu ortaya çıkarmaktadır. Oluşan uzlaşmanın olmadığı aksine baskı ve karşı baskı ile çıkarların birbirine girmesi rekabetin başka şartlarda meydana gelmesine ve gerçekçilik ilkesi etrafında toplanan kamusallaşmanın bu alan dışına çıkmasına sebep olmaktadır (Cox, 1965).

SONUÇ

Haber alış verişini sağlayan kurum ve şahıslar devlet idaresinde yayınlarına devam ederlerken giderek daha özel müesseselere dönüşmüşlerdir. Özel teşebbüs yatırımlarını korumak amacıyla kuruluşunun ilk dönemlerinde yayıncılık hayatına hiçbir baskıyı kabul etmemesine rağmen giderek kapitalist yaşamın gereklerine uyum sağlamaya başlamıştır. Özel teşebbüs önderliğinde ilerleyen yayın organları giderek kamuya tüketici olarak bakmaya başlamış ve yayıncılığını üretim yapan kapital temsilcileri lehine yayın yapmaya başlamışlardır. Artan nüfusu ile özel teşebbüs giderek devleti etkilemeye ve yönlendirmeye başlamıştır. Bu süreçte kamusal bilinç ile devlet eski rolünü düzenleyici olarak kazanmıştır. Ancak gittikçe siyasallaşan kamusal alan tüketim ögesi olma rolü ile ticarileşmiştir. Siyasetin ticarileşmesi ve ticaretin siyasallaşması kamu oyununun dönüşümü tetikleyen iki etken olarak karşımıza çıkmıştır.

Sosyal devlet düzeni ile yönetilen toplumların demokrasi ölçüsü toplumsal iktidarın ve siyasal egemenliğin rasyonel olmayan ilişkileri hakkında nüfuz edilemezlik ve aşılamazlık gibi sınırlandırmalar ile ele alınabilir. Aleniyet ilkesi etrafında iki zıt görüş arasında kavga devam etmektedir. Siyasal iktidarın icraatları ve mevcut güçlerin dengelenmesi için devletin gerektirdiği kamusallık ile kamusal alanda meydana gelen siyasal dönüşümün hız kazandığı ve kazanacağı açıktır. İşlev olarak değişen devlet organları, kamusallık ve sivil toplumun kamusal alanın boyutlarını değiştireceği açıktır. Kitle iletişim araçlarının gelişmesi ve yaygınlaşması özel ve kamusal alan arasındaki sınırları grileştirmekte fakat aynı zamanda kamusal alanı genişletmektedir. Örgütlü bireylerin ortaya çıkması ve birlikler ve partiler aracılığıyla özel alanın kamusal alan ile ilişkilerinin daha bağlı hale gelmesi siyasal işlevin değişmesini ve dönüşmesini elzem hale getirmiştir (Toll, 1969).

KAYNAKÇA

- Albrecht, D. (1995) *World War II and the American Dream: How Wartime Building Changed a Nation*. Cambridge: MIT Press.
- Altman, I. ve Ervin, H. Z., (1989) *Human Behavior and Environment: Advances in Theory and Research, Public Places and Spaces*. New York: Plenum.
- Anderson, S. (1978) *On Streets*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Barker, R. (1963) *The Stream of Behavior: Explorations of Its Structure and Content*. New York: Appleton-Century-Crofts.
- Baumgartner, M. P. (1988) *The Moral Order of a Suburb*. New York: Oxford University Press.
- Bender, T. (1975) *Toward an Urban Vision: Ideas and Institutions in Nineteenth-Century America*. Lexington: University of Kentucky Press.
- Berger, P. (1977) *Facing Up to Modernity: Excursions in Society, Politics and Religion*. New York: Basic Books.
- Calthorpe, P. (1993) *The Next American Metropolis: Ecology, Community, and the American Dream*. New York: Princeton Architectural Press.
- Cox, H. (1965) *The Secular City: Secularization and Urbanization in Theological Perspective*. New York: Macmillan.
- Dinham, A. (2009) *Faith in the Public Realm*. Bristol: The Policy Press.
- Dossa, S. (1989) *The Public Realm and The Public Self*. Canada: Wilfrid Laurier University Press.
- Edgerton, R. (1985) *Rules, Exceptions, and Social Order*. Berkeley: University of California Press.
- Eisenberg, A. and Kymlicka, W. (2011) *Identity Politics in the Public Realm*. Canada: UBC Press.
- Fainstein, S. (1992) *Divided Cities: New York and London in the Contemporary World*. Cambridge, MA: Blackwell.
- Findlay, J. M. (1992) *Magic Lands: Western Cityscapes and American Culture after 1940*. Berkeley: University of California Press.
- Fishman, R. (1987) *Bourgeois Utopias: The Rise and Fall of Suburbia*. New York: Basic Books.
- Giddens, A. (1984) *The Constitution of Society: Outline of the Theory of Structuration*. Cambridge, MA: Polity.
- Goffman, E. (1959) *The Presentation of Self in Everyday Life*. NY: Doubleday Anchor.
- Gulick, J. (1989) *The Humanity of Cities: An Introduction to Urban Societies*. Granby, MA: Bergin and Garvey.

- Habermas, J. (2010) *Kamusalığın Yapısal Dönüşümü*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Halmos, P. (1953) *Solitude and Privacy: A Study of Social Isolation, Its Causes and Therapy*. New York: Philosophical Library.
- Harvey, D. (1973) *Social Justice and the City*. Baltimore: Johns Hopkins University Press.
- Heckscher, A. (1977) *Open Spaces: The Life of American Cities*. New York: Harper and Row.
- Henley, N. M. (1977) *Body Politics: Power, Sex and Nonverbal Communication*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
- Jones, G. (1971) *Outcast London: A Study in the Relationship between Classes in Victorian Society*. London: Oxford University Press.
- Lees, A. (1985) *Cities Perceived: Urban Society in European and American Thought, 1820-1940*. New York: Columbia University Press.
- Lofland, L. (1998) *The Public Realm: Exploring The City's Quintessential Social Territory*. London: Routledge Press.
- Olsen, D. J. (1976) *The Growth of Victorian London*. Harmondsworth: Penguin.
- O'Sullivan, N. (2010) *The Concept of the Public Realm*. London: Routledge Press.
- Proshansky, H. (1978) "The City and Self-Identity." *Environment and Behavior* 10(June):147-69.
- Sassen, S. (1991) *The Global City: New York, London, Tokyo*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Schorske, C. E. (1968) *The Idea of the City in European Thought in Urbanism, in World Perspective*, edited by Sylvia Fava. New York: Thomas Y. Crowell.
- Schürman, R. (1989) *The Public Realm*. New York: State University of New York Press.
- Toll, S. I. (1969) *Zoned American*. New York: Grossman.

Researcher: Social Science Studies

(2020) Cilt 8 / Sayı 2, s. 207-221

Geliş Tarihi: 30.05.2020

Kabul Tarihi: 24.06.2020

Online Yayın Tarihi: 29.06.2020

Dijital Bağımlılığın Okul Öncesi Dönemdeki Çocuklarda Problem Davranışlarına Etkisi

Ayşe KANTER¹

Özet

Günümüzde çocuklar hem geleneksel hem de modern teknolojiye maruz kalmaktadırlar. Televizyon gibi gelişen ve güncellenen teknolojilerin kullanımındaki artışın çocukların gelişimi ve sağlığı üzerinde olumsuz etkileri olduğu bilinmekle birlikte yapılan çalışmalar; akıllı telefonlar, tabletler ve geliştirilip giderek artan bilgisayarlar gibi modern teknolojileri ön plana çıkarmıştır. Son on yılda teknolojik açıdan yaşanan gelişmeler faydalı olmalarının yanı sıra çocuklar için sağlık riskleri oluşturmaktadır. Çocukların bu tür teknolojik cihazların içerik, süre, frekans ve bunları kullanırken benimsedikleri duruş açısından uygunsuz kullanımları; gelişimsel sorunlar, kas-iskelet sistemi sorunları, fiziksel hareketsizlik, obezite ve yetersiz uyku kalitesi gibi çeşitli sağlık riskleri oluşturmaktadır. Çocukların ve ergenlerin sağlıklı bir yaşam tarzını benimsemeleri için teknolojik cihazları kullanırken görüntülenen zamanı, sıklığı, içeriği izlemek ve çocukların yeterli fiziksel aktivite fırsatlarına, sağlıklı beslenme alışkanlıklarına, uygun uyku döngülerine sahip olmalarını veya gelişmelerini sağlamak önemlidir ve sosyal çevreyi beslemektedir. Bu çalışma, dijital teknoloji kullanımının çocuklar üzerindeki problem davranışlarına etkisi hakkındaki literatürü gözden geçirmektedir. Yapılan literatür taraması ile dijital bağımlılığın çocuklar üzerindeki olumlu ve olumsuz etkileri derlenip yorumlanarak ele alınmıştır. Ayrıca dijital cihazların kontrollü olarak kullanıldığında çocukların zihinsel becerileri geliştirerek yarar sağladığı, kullanılmadığında ise doğrudan bir noksanlık yaratmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Dijital Bağımlılık, Okul Öncesi Dönem, Sosyal Medya, Davranış.

The Effect Of Digital Addiction On Problem Behavior In Children In Pre-School

Abstract

Today, children are exposed to both traditional and modern technology. Although it is known that the increase in the use of developing and updated technologies such as television has negative effects on the development and health of children; It has brought modern technologies to the fore, such as smartphones, tablets, and ever-growing computers. Technological developments in the last decade are beneficial as well as creating health risks for children. Improper use of such technological devices in terms of content, duration, frequency and posture while using them; It poses various health risks such as developmental problems, musculoskeletal problems, physical inactivity, obesity and poor sleep quality. It is important to monitor the time, frequency, content displayed while using technological devices for children and adolescents to adopt a healthy lifestyle, and to ensure that children have adequate physical activity opportunities, healthy eating habits, appropriate sleep cycles or develop and feed the social environment. This study reviews the literature on the effect of using digital technology on problem behaviors on children. With the literature review, the positive and negative effects of digital addiction on children have been compiled and discussed. In addition, it is concluded that when digital devices are used in a controlled manner, children benefit by developing their mental skills, and when not in use, they do not create a direct deficiency.

Keywords: Digital addiction, pre-school period, social media, behavior.

¹ Öğretmen, Özel Mavi Anaokulu, aysekanter@gmail.com, ORCID: 0000-0001-9604-5745

GİRİŞ

Teknolojik cihazların (televizyon, bilgisayar, tablet, cep telefonu vb.) çocukların günlük yaşamına girdiği bilişsel, duygusal ve sosyal gelişimlerini etkilediği fikri gün geçtikçe daha da yaygınlaşmaktadır (Tüzün, 2002). Günümüzde çocukların dinleme, konuşma, okuma ve yazma gibi becerilerini geliştirebilmeleri için birçok fırsat mevcuttur (Bracken & Fischel, 2008). Çocuklar, erken okur-yazarlık faaliyetlerine okul öncesi dönemlerinden itibaren katılabilmektedirler. Günümüz dünyasında teknoloji; çocuklara oynama, keşfetme ve öğrenme için birçok fırsat sunmaktadır (Linebarger & Piotrowski, 2009). Bu öğrenme fırsatları, çocukların gelişiminde kritik bir döneme denk gelmektedir. Çünkü bu dönemde çocukların beyinleri son derece esnek ve kendi dünyaları hakkında doğal bir keşfetme ve araştırma duygusuyla edindikleri her tecrübe ile nöronlar arası yeni bağlantılar oluşmakta ve var olan bağlantılar daha da güçlenmektedir (Blanchard & Moore, 2010).

Dijital teknolojinin kullanımının çocuklar için hem olumlu hem de olumsuz etkileri bulunmaktadır. Bu çalışmada dijital bağımlılığın okul öncesi dönemdeki çocuklarda problem davranışlarına etkisinin incelenmesi amaçlanmıştır. Çalışmanın amacı doğrultusunda öncelikle dijital bağımlılık kavramı ve dijital medyanın kullanımı hakkında bilgi verilerek çalışmaya temel kazandırılacaktır. Çalışmanın devamında ise, çocuklar arasında dijital teknolojinin kullanımı incelenecek olup çocuklar üzerindeki olumlu ve olumsuz etkileri davranışlar ekseninde ele alınacaktır.

1. Dijital Bağımlılık Kavramı

Bağımlılık kavramı hem maddesel hem de davranışsal kökenlidir. Bu bağlamda ilgili literatüre bakıldığı zaman birden fazla tanım ortaya çıkmaktadır. Young (1999) bağımlılık kavramını bir ilişki türü olarak değerlendirmekte olup bir durum ya da nesne ile kurulan ilişki sonrasında ortaya çıkan özel bir durum, bağ olarak değerlendirmektedir (Young, 1999).

Seferoğlu ve Yıldız (2013), bağımlılık kavramını bireylerin belirli bir madde, ürün ve/veya hizmeti uzun süre kullanmaları doğrultusunda kendilerini geçici olarak iyi hissetmeleri durumu olarak tanımlamaktadır. Koçak, Hotun-Şahin ve Büyükkayacı-Duman (2015)'a göre de bağımlılık; bireylerin psikolojik ve fiziksel sağlıklarına ya da sosyal yaşamlarına zarar vermesine karşın, belirli bir eylemin yinelenmesine yönelik önüne geçilemez bir istek duyma halidir. Bu tanımlamalar doğrultusunda dijital bağımlılık kavramı, dijital medya araçlarının aşırı kullanılması şeklinde değerlendirilebilmektedir. Dijital medya araçlarına aşına olma düzeyi, dijital bağımlılık düzeyini doğrudan etkilemektedir. Dijital bağımlılık düzeyi bu kapsamda, dijital medya araçları kullanımına yönelik tutumlara ve algılara göre değişkenlik gösterebilmektedir (Eşgi, 2013).

Küreselleşen dünya düzeninde özellikle son 20 yıl içerisinde teknolojik gelişmeler insan hayatında önemli bir yer edinmiştir. Dijital medya araçlarının günümüzde her alanda karşımıza çıkması ve dijital medya araçlarını her yerde ve her zaman kullanma imkânı olması bağımlılık düzeyi ile doğrudan ilgilidir. Nitekim dijital bağımlılık, dijital

teknolojilerin çağımızdaki büyük yükselişi ve kitle iletişim araçlarının dijital teknolojilerle bütünleşmesi sonucu ortaya çıkmış ve giderek yaygınlık kazanmıştır.

Dünyada 7,6 milyar insan nüfusunun yarısından fazlası internet kullanmaktadır. Yaklaşık 5 milyar bireyin mobil telefonu bulunmakta olup mobil telefon kullanıcılarının 2,5 milyardan fazlası internete girmektedir. Dolayısıyla dünya nüfusunun üçte biri mobil internet kullanıcıdır (Yengin, 2019). Dijital dönüşümün hızla gerçekleştiği dijital iletişim sürecinin sürekli kullanımından rahatlıkla gözlemlenmektedir. Bir dakika içerisinde Twitter’da yaklaşık 360 bin tweet atılmaktadır. Gündelik veri alışverişi artık dijital iletişimle gerçekleşmektedir. Dijital olarak kurulan iletişim boyutunda her bir işlem dijital veri olarak kayıt altına alınmaktadır. Bu da beraberinde bireylerin yaptığı her işlem için dijital ayak izlerini bırakmaları anlamına gelmektedir.

2. Dijital Medyanın Kullanımı

Sosyal medya toplumsal bir alışkanlık haline gelmektedir. Her yaşta dünya vatandaşının içinde yer aldığı sosyal medya; bireylerin ihtiyaç ve temel ilgi alanlarına göre kullanılmaktadır. Sanayi devrimi sonrası teknolojinin araçtan amaca dönüşmesinde büyük rol oynayan teknik, insan kontrolünde bu faaliyetini gerçekleştirmektedir. Ancak insan üretimi olan teknoloji her zaman olduğu gibi beraberinde bağımlılık sorunlarını da getirmektedir. Sosyal medyada; katılım, açıklık, karşılıklı konuşma, topluluk ve bağlantısallık özellikleri kullanımın artmasını sağlamaktadır. Bu noktada bağımlılık, iletişim çalışmalarında çoğunlukla kullanımlar ve doyumlar kuramıyla ilişkilendirilmektedir. Bireyin toplum içindeki huzursuzluğundan kaçışı sosyal medya kullanımıyla gerçekleşmektedir. Bu noktada yeni medya olarak mobil telefonlar ve bu araçlarla kullanılan sosyal medya bireyin toplumdaki sıkıntılarından uzaklaşmasının en önemli yolu olmaktadır.

Türkiye’de de dijital medya araçlar çok yaygın kullanılmaktadır. We Are Social ve Hootsuite’in yapmış olduğu “2019 Global Digital” çalışma raporuna göre Türkiye’de 82 milyon civarı nüfusun, yaklaşık 76 milyonunda (%93) mobil abonelik bulunmaktadır. Aynı zamanda sosyal medyada geçirilen zaman açısından dünyada üst sıralarda yer aldığı ve aktif sosyal medya kullanıcı sayısının ise 52 milyon olduğu saptanmıştır (We Are Social and Hootsuite, 2019).

Dijital medya kullanımı bireyin ruhsal ve bedensel sağlıklarına, sosyal yaşamlarına zarar vermesine rağmen bireyler engellenemez biçimde dijital medya kullanımını sürdürmektedir.

Dijital bağımlılık kavramının kapsamı; dijital medya araçlarının karmaşıklaşması ve dijital medya bağımlılığının alt boyutlarının çoğalmasıyla kapsam olarak genişlemiş durumdadır. Günümüzde özellikle sosyal medya araçlarının yaygın kullanımı sosyal hayatı olumsuz etkilemektedir.

Temel olarak dijital araç ve uygulamalara yönelik bağımlılık olarak tanımlanan dijital bağımlılık; internet bağımlılığını, cep telefonu bağımlılığını, sosyal medya bağımlılığını, ekran bağımlılığını, dijital oyun bağımlılığını ve türlü dijital medya aracına karşı konulamaz isteği ifade etmektedir. Dijital bağımlılığın tam olarak nerede

başladığının tanımlanamayacağı ancak yaşanıldığı zaman fark edilebileceği belirtilmektedir (Dilci, Arslan ve Ersoy, 2019). Shaffer, Hall ve Bilt (2000) ise bağımlılığı tanımlayabilmek için kullanılabilir üç temel kriter bulunduğunu söylemektedir. Bunlardan ilkinin istenilen şeye karşı çok güçlü bir isteğin olması, ikincisinin istenilen şeye karşı kontrolün kaybedilmesi, üçüncüsünün ise istenilen şeye ulaşmak için sınırları zorlayacak derecede ısrar etmek olduğu belirtilmektedir. Dijital bağımlılığın günümüzde çok yaygın olduğu ve her yaşta bireyin dijital bağımlılık kısıcında olduğu görülmektedir. Parçalanmış aile yapısına sahip bireylerin diğerlerine göre dijital bağımlılık oranlarının daha yüksek olduğu belirtilmektedir. Ailedeki otorite boşluğu, kontrol mekanizmasının tam olarak işlememesi, ebeveynlere duyulan ihtiyacın başka yollarla telafi edilmeye çalışılması gibi nedenler bu konuda etkili olmaktadır (Bayzan & Özbilen, 2011).

Teknolojik gelişmelerle paralel olarak bireylerin teknolojiye yönelik bağımlılıkları; internet bağımlılığı (Başköy, 2013; Gençler, 2011; Günüş, 2009), teknolojik bağımlılık (Konçak, 2016), bilgisayar oyun bağımlılığı (Bilgin, 2015; Veltri, Krasnova, Baumann ve Kalayamthanam, 2014), telefon bağımlılığı (Ünal, 2015), Facebook bağımlılığı (Çam, 2012), sanal oyun bağımlılığı (İçen, 2018), sosyal medya bağımlılığı (Çelik, 2018) (Şişman, 2014), dijital oyun bağımlılığı (Köksal, 2015; Oral, 2018), dijital bağımlılık (Çukurluöz, 2016) vb. adlar altında farklı kategorilerde incelenmektedir.

Bağımlı bireyler boş zamanlarını sosyal aktivite yerine dijital ortamlara harcamaktadırlar. Yeni medyanın dijital özelliği bireyler tarafından sürekli kullanılmakta ve birey çevrim içi yaşayabilmektedir. Bireyin dijital medyada oluşturduğu dijital kimlik bir süre sonra onları gerçeklik yanılgısına düşürmektedir. Dolayısıyla birey elde ettiği dijital kimliğini daha çok sahiplenmektedir. Kitle televizyonculuğunda amaç tüketiciyi bir şekilde yakalayıp zaman trenine bindirmek ve orada mümkün olduğu kadar tutmaktır. Yeni yayın sistemlerinde, dijital platformlarda (ya da “çevrim içi video akış” platformlarında) ve Netflix’te ise amaç tüketiciyi cazip davetlerle yakalayıp mümkünse hiç bırakmamaktır (Şahin, 2019).

Bu belirlemeler doğrultusunda görülmektedir ki dijital bağımlılık, oldukça geniş kapsamlı bir bağımlılık türüdür ve dijital medya araçlarının günden güne çeşitlenmesi, içerik ve uygulamaların zenginleştirilmesi doğrultusunda da kapsamı daha da genişlemektedir.

3. Çocuklar Arasında Dijital Teknolojinin Kullanımı

Dijital teknoloji kullanım alanlarının çoğalması ve özellikle de çocukların günlük yaşamlarının vazgeçilmez bir parçası haline gelmesi, dış mekân oyun alanlarının giderek azalmasına ve çocuklar üzerinde olumsuz etkiler yaratmasına sebep olmaktadır. Bu sebeple ekran bağımlılığının ve teknolojik cihazlarda oyuna ayrılan sürenin uzaması çocukların akranları ile yüz yüze iletişiminin ve grup oyunlarının azalmasına yol açtığı, tek başına oynanan oyunların ise artmasına neden olduğu görülmektedir (Rosen ve ark., 2014). Teknolojik cihazlarda oynanan oyunların eğlenceli ve merak uyandırıcı olmasına karşın birçok oyunun şiddet içeriğine sahip olduğu bildirilmiştir. Şiddet içeren dijital oyunlarda sürekli olarak şiddetin bir sorun çözme aracı olduğu, amaca ulaşmak,

yenmek, daha fazla kişiye hükmetmek için her yolun kullanılması gerektiği mesajı verilmektedir. Bununla birlikte dijital teknoloji kullanımı çocukların fazla enerji gerektirmeden bireysel zaman geçirmelerine neden olmakta, çocukların pasif alıcılar olmalarına ve çocuğun çevresi ile “temassızlığına” yol açmaktadır. Aynı zamanda ebeveynler ile çocuklar arasında disiplinle ilgili tartışmalara da yol açabilmektedir (Toran ve ark., 2016).

Dijital teknoloji kullanımının olumsuz etkilerinden birisi de beyindeki ödül ceza sistemini bozarak bağımlılığa neden olmasıdır. Bu yolla oluşan bağımlılığa “ödül yetmezliği sendromu” da denilmektedir. Dijital teknoloji kullanımı madde bağımlılığında olduğu gibi ödül yetmezliği sendromu oluşturabilmektedir. Bu nedenle çocuğun teknolojik cihazlara ulaşması zorlaştığında veya engellendiğinde çocuğun bağımlılığa özgü davranışlar sergileme davranışı ortaya çıkmaktadır.

Ebeveynler genellikle çocukların sosyal ilişkilerinin dijital teknoloji tarafından teşvik edildiği düşüncesi ile dijital teknolojiye yönelmektedirler. Yapılan ilk araştırmalar bazı olumsuz etkilerin belirtilerini bulsa da bir çocuğun sosyal çevresinin çoğunluğu şimdi çevrim içi olduğu için büyük ölçüde zayıflamış görünmektedir.

Amerika Birleşik Devletleri'nde, binden fazla ebeveyn ülke çapında bir telefon görüşmesinde 6 yaşın altındaki çocuklarının günde ortalama 1,58 saat dijital teknoloji kullandığı, ortalama 2,01 saat dışarıda oynadığı ve 39 dakika okuma eylemi için vakit ayırdığı bilgisini aktarmaktadır. Çalışmada, çocukların %36'sının televizyonun sürekli açık olduğu bir evde yaşadıkları, ebeveynlerin %45'inin çocuklarını dışarı çıkartmaları için önemli işleri olduğunda meşgul etmenin bir aracı olarak kullandıkları ve %27'sinin 4-6 yaş arası çocuklarının her gün bilgisayar kullandığı bilgisine ulaşılmıştır (Rideout, Vandewater, Wartella, 2003)

Çalışmanın bundan sonraki bölümünde dijital bağımlılığa sebep olan teknolojik araçlar ve okul öncesi dönem çocuklarında bıraktığı etkiler incelenecektir.

3.1. Teknolojik Araçlar ve Etkileri

3.1.1. Televizyon

Televizyon görsel, işitsel büyüleyici ve eğlenceli doğası nedeniyle çocuk dünyasında aktif bir rol oynamaktadır. İki yaşından küçük çocuklar tarafından aşırı miktarda televizyon ve video izlemenin, dil gelişimini ve davranış bozukluklarını önemli ölçüde etkilediği bildirilmiştir (Chonchaiya Prusanandaonda, 2008; Mistry, Minkovitz, Strobino, Borzekowski, 2007)

3.1.2. Bilgisayar

Televizyon gibi bilgisayarlar da çocukların yaşamında vazgeçilmez bir unsur haline gelmiştir. Bilgisayarda erken yaşta çok fazla zaman geçirmek düşük konsantrasyon, dikkat ve düzensizlik, gelişmemiş dil becerileri, yaratıcılık ve aşırı bilgisayar kullanımı nedeniyle çocuklarda görülen hayal gücü nedeniyle akademik başarıyı olumsuz yönde etkileyebilmektedir (Cordes Miller, 2000; Palmer, 2015)

3.1.3. İnternet

İnternetin erken okuryazarlık faaliyetleri üzerindeki olası etkileri üzerine yapılan çalışmalar, internetin kasıtlı ve kasıtsız öğrenme fırsatları sunup sunmadığını ortaya koymuştur ve internetin erken okuryazarlık üzerindeki etkisi hala tam olarak anlaşılammıştır (Coiro, Knobel, Lankshear, Leu, 2008). Yasa dışı şiddet içeren ve cinsel içeriğe kolay erişim, tehlikeli kişilerle iletişim ve oyunlara aşırı bağımlılık bu önemli risklerden sadece birkaçıdır (İscibasi, 2011).

3.1.4.Video Oyunları

Video oyunlarının çocuklar ve ergenler üzerindeki etkileri hakkında çok şey yazılmış olsa da video oyunlarının küçük çocuklar üzerindeki etkileri konusunda çok az çalışma yapılmıştır (Bailey, West, Anderson, 2011). Özellikle şiddet içeren video oyunları çocukları agresif davranışlara yönlendirebilmekte ve yaratıcı oyun oynamalarını engelleyebilmektedir (Provenzo, 1992). Çalışmalar video oyunlarında şiddet ile gerçek hayattaki şiddet arasında güçlü bir bağlantı olduğunu ve bu oyunların sosyal izolasyona ve çocuklarla iletişim eksikliğine yol açtığını göstermiştir (Kutner Olson, 2008).

3.1.5. Akıllı telefonlar

Akıllı telefon kullanımının artmasının pasif, agresif, korumasız, sosyal olarak uyumsuzluk, takıntı, bağımlılık ve kaygı ile ilişkili olduğu belirtilmektedir. Okul sırasında akıllı telefonlarıyla uğraşan çocukların hem kendilerinin hem de sınıf arkadaşlarının dikkatini olumsuz etkilediği bildirilmiştir (Sevi, Odabaşoğlu, Genç, Soykal, Öztürk, 2014; Yen ve ark., 2009).

Dijital Bağımlılığın Okul Öncesi Dönemdeki Çocuklarda Problem Davranışlarına Etkisi

Dijital teknolojinin kullanımı okul öncesi ve okul çağındaki çocuklarda dikkat eksikliği, saldırgan davranışlar, fiziksel hareketsizlik, obezite ve uyku sorunları ile ilişkilendirilmiştir. Dijital teknolojinin aşırı kullanımı, çocukların zamanlarını verimsiz kullanmasına neden olmaktadır. Bu teknolojilerin çocukların gelişimi üzerindeki bilişsel ve duygusal etkilerine de önem verilmesi gerekmektedir (Brown, 2011). Erken çocukluk döneminde teknolojinin aşırı kullanımının toplum temelli araştırmalarda bilişsel, dil ve sosyal/duygusal gecikmelerle ilişkili olduğu tespit edilmiştir (Pagani, Fitzpatrick, Barnett, Dubow, 2010).

Evde ve okul ortamlarında dijital teknoloji kullanımındaki istikrarlı bir artışın kas-iskelet problemlerinde artışa neden olduğu belirtilmektedir (Harris Straker, 2000; Kelly, Dockrell, Galvin, 2009). Anksiyete ve somatik şikayetleri (baş ağrısı ve karn ağrısı) izleme gibi psikolojik faktörlere ek olarak (Harris, Straker, Pollock, Smith, 2015), kas-iskelet bozuklukları, cinsiyet, yaş, vücut kitle indeksi (BMI) gibi fiziksel faktörlerle ilişkilidir. Bu nedenle, potansiyel kas-iskelet sistemi bozuklukları ve sedanter yaşam tarzları riskini en aza indirmek için ekranları izlemek yerine oyuncaklarla oynama teşvik edilmeli, ebeveynlere ve bakıcılara tabletler ve diğer teknolojik cihazlar için bilinçli kullanım kılavuzları verilmelidir (Howie, Coenen), (Campbell, Ranelli, Straker, 2017).

Teknoloji kullanımının fiziksel aktiviteyi değiştirdiğine dair şüpheler bulunmaktadır. Ancak özellikle aşırı teknoloji kullanımının gece uykusunun yerini alıp almadığı araştırılmaktadır. 4-11 yaş arası çocuklar üzerinde yapılan bir çalışmada, çocukların %37'sinin düşük aktif oyun seviyesine, %65'inin yüksek tarama süresine (televizyon, bilgisayar, tablet vb.) ve %26'sının bir kombinasyona sahip olduğu tespit edilmiştir (Anderson Whitaker, 2010). Bir başka çalışma ise 6-11 yaş arasındaki 10 çocuktan sadece dördünün hem fiziksel aktivite hem de tarama süresi için kılavuzların önerilerini karşıladığı ve artan yaşın çocuklarda fiziksel aktivitenin azalması ile ilişkili olduğunu göstermektedir. (Fakhouri, Hughes, Brody, Kit, Ogden, 2013).

4.1. Dijital Teknoloji Kullanımı ve Obezite

Mevcut literatüre bakıldığında çocuklarda obezite oranının son 20 yılda üç kat arttığı bilgisine ulaşılmaktadır. Çocukların sağlıklı gelişimi için günde 3-4 saat fiziksel aktivite ve sosyal etkileşim gereklidir (Hancox Poulton, 2006). Teknolojinin aşırı kullanımı yaşam boyu obezite ve kardiyovasküler risk ile bağlantılıdır ve bu ilişki erken çocukluktan itibaren gözlenmektedir (Bel-Serrat ve ark., 2013). Okul öncesi dönemde sosyal medyanın aşırı kullanımı, daha sonra çocuklukta kilo alımı için zemin hazırlayan BMI'deki düşük ancak önemli artışlarla ilişkilidir (Cox ve ark., 2012).

4.2. Dijital Teknoloji Kullanımı ve Uyku Kalitesi

Erken çocukluk döneminde yatak odasında televizyon, bilgisayar veya cep telefonu tutmak daha az uyku ile ilişkilidir (Cespedes ve ark., 2014). Sosyal medyayı aşırı kullanan veya yatak odalarında mobil cihazlarla uyuyan çocukların uyku bozuklukları yaşama riski daha yüksektir (Levenson, Shensa, Sidani, Colditz, Primack, 2016). Ergenlerde düşük uyku kalitesi aşırı cep telefonu kullanımı ile ilişkilirken bir yatak odasındaki cihaz sayısı; düşük uyku kalitesi, aşırı internet kullanımı ve ergenlerde uykudan önce dijital teknoloji kullanım süresi ile ilişkilidir (Bruni ve ark., 2015). Elektronik cihazların gündüz kullanımı da uyku kalitesini etkileyebilmektedir (Hysing ve ark., 2015).

Dijital teknolojideki gelişmelerin ve bu ürünlerle ilgili araştırmaların devam edeceği açıktır. Teknolojik gelişmeler büyük ölçüde değişkendir ve etkiler aynı zamanda cihazın tipine, kullanım amacına, kullanım miktarına, kullanım kapsamına ve çocuğun ya da ergenin özelliklerine de bağlıdır. Çocuklar şu anda son derece kişiselleştirilmiş bir teknoloji kullanarak büyüdüğünden ebeveynler, sağlıklı beslenme ve gelişim için dengeli beslenme, kaliteli uyku, yeterli fiziksel aktivite ve pozitif sosyal etkileşim ilkelerini uygulayabilmelerini ve bunlardan yararlanabilmelerini sağlamak için çocuklarının yaşına, sağlık durumuna, karakterine ve gelişim düzeyine göre çaba göstermelidir. Ancak, ebeveynler aynı zamanda uygun teknoloji kullanımının modellenmesinde görev ve sorumluluklarının farkında olmalı ve aynı zamanda teknoloji kullanımı ve diğer faaliyetler arasında bir denge kurmalıdır.

Ebeveynler, teknolojik cihaz kullanımının çocuklarını da olumsuz etkileyebileceğini bilmelidir. Dört yaşın altındaki çocukların teknolojik cihazlara maruz kalmak yerine tek başına oyun oynamalarının, çocuğun yaratıcı düşünme ve bireysel problem çözme becerilerini geliştirmesine yardımcı olacağı bilinmelidir. Gün içindeki

toplam teknoloji kullanım süresi (örneğin; televizyon izlemek, bilgisayarlarda, tabletlerde ve cep telefonlarında oyun oynamak) 1-2 saat ile sınırlı olmalıdır. 2 yaş ve altındaki çocukların ekrana bakmasına izin verilmemesine dikkat edilmelidir. İnternete bağlı televizyon ve teknolojik ekipmanlar çocuğun yatak odasından uzak tutulmalıdır. Çocukların teknolojik cihazları kullanmalarına izin verilirse bu cihazların kullanımı belirli kurallara tabi olmalıdır. Cep telefonları da dahil olmak üzere teknolojik cihazlar için bir yemek zamanı ve yatmadan önce "yasak" uygulanmalıdır. Cep telefonları, televizyon, bilgisayar oyunları, internet ve sosyal medya kullanımı için makul ancak sağlam kurallar oluşturulmalı ve bu kurallardan ödün verilmemelidir.

SONUÇ

Genel olarak bir değerlendirme yapıldığında dijital teknolojinin ılımlı kullanımının çocukların zihinsel refahı için yararlı olma eğiliminde olduğu ancak hiç kullanılmamasının veya çok fazla kullanımın küçük bir olumsuz etkisi olabileceği sonucu ortaya çıkabilmektedir. Şimdiye kadar mevcut araştırmalarda, bu olumlu ve olumsuz etkilerin çok küçük olduğu ve çocukların zihinsel refahı için önemli olduğu bilinen diğer faktörlerle ilgili olmadığı anlaşılmıştır. Bu doğrultuda okul öncesi dönemdeki çocukların dijital bağımlılık nedeniyle problem davranışlarının ortaya çıkmaması için ebeveynler dijital medyanın kullanımı, olumlu ve olumsuz etkileri konusunda bilinçlendirilmelidir. Dört yaşın altındaki çocukların teknolojik cihazlara maruz kalmak yerine tek başına oyun oynamalarının, çocuğun yaratıcı düşünme ve bireysel problem çözme becerilerini geliştirmesine yardımcı olacağı bilinmelidir. Gün içindeki toplam teknoloji kullanım süresi (örneğin; televizyon izlemek, bilgisayarlarda, tabletlerde ve cep telefonlarında oyun oynamak) bir iki saat ile sınırlı olmalıdır. 2 yaşındaki ve daha küçük yaşlardaki çocukların telefon, bilgisayar, televizyon ekranına bakması konusunda dikkatli olunmalıdır. İnternete bağlı televizyon ve teknolojik ekipmanlar çocuğun yatak odasından uzak tutulmalıdır. Çocukların teknolojik cihazları kullanmalarına izin verildiği durumlarda bu cihazların kullanımları belirli kurallara tabi tutulmalıdır.

KAYNAKÇA

- Adams, M. (2005). *The promise of automatic speech recognition for fostering literacy growth in children and adults*. In M. McKenna, L. Labbo, R. Kieffer, & D. Reinking (Eds.), *Handbook of literacy and technology* (Vol. 2., pp. 109–128). Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- Akçay, D. & Özcebe, H. (2012). Okul öncesi eğitim alan çocukların ve ailelerinin bilgisayar oyunu oynama alışkanlıklarının değerlendirilmesi. *Çocuk Dergisi*, 12(2), 66–71.
- Anderson, S. E., & Whitaker, R. C. (2010). Household routines and obesity in US preschool-aged children. *Journal of the American Academy of Pediatrics*, 125(3), 420–428.
- Arısoy, Ö. (2009). İnternet bağımlılığı ve tedavisi. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 1(1), 55–67.
- Arnas, Y. A. (2005). 3-18 yaş grubu çocuk ve gençlerin interaktif iletişim araçlarını kullanma alışkanlıklarının değerlendirilmesi. *The Turkish Online Journal of Educational Technology*, 4(4), 59–66.
- Bayzan, Ş., & Özbilen, A. (2011). Dünyada internetin güvenli kullanımına yönelik uygulama örnekleri ve Türkiye’de bilinçlendirme faaliyetlerinin incelenmesi ve Türkiye için öneriler. *Engineering Sciences*, 7(2), 521-531.
- Bel-Serrat, S., Mouratidou, T., Santaliestra-Pasías, A. M., Iacoviello, L., Kourides, Y. A., Marild, S., & Stomfai, S. (2013). Clustering of multiple lifestyle behaviours and its association to Bailey, K., West, R., & Anderson, C. A. (2011). *The influence of video games on social, cognitive, and affective information processing*. In J. Decety & J. Cacioppo (Eds.), *The Oxford handbook of social neuroscience* (pp. 1001–1011). Oxford University Press.
- Blanchard, J., & Moore, T. (2010). *The digital world of young children: Impact on emergent literacy*. London, UK: Pearson Foundation.
- Bracken, S. S., & Fischel, J. E. (2008). Family reading behavior and early literacy skills in preschool children from low-income backgrounds. *Early Education and Development*, 19(1), 45–67.
- Braithwaite, I., Stewart, A. W., Hancox, R. J., Beasley, R., Murphy, R., Mitchell, E. A., & Group, I. P. T. S. (2013). The worldwide association between television viewing and obesity in children and adolescents: *Cross sectional study*. *Plos One*, 8(9), 1–8.
- Breen, R., Pyper, S., Rusk, Y., & Dockrell, S. (2007). An investigation of children’s posture and discomfort during computer use. *Journal of Ergonomics*, 50(10), 1582–1592.
- Brown, A. (2011). Media use by children younger than 2 years. *Journal of the American Academy of Pediatrics*, 128(5), 1040–1045.
- Bruni, O., Sette, S., Fontanesi, L., Baiocco, R., Laghi, F., & Baumgartner, E. (2015). Technology use and sleep quality in preadolescence and adolescence. *Journal of clinical sleep medicine: Official Publication of the American Academy of Sleep Medicine*, 11(12), 1433.

Cameron, A., Stralen, M., Brug, J., Salmon, J., Bere, E., ChinAPaw, M., & Moreno, L. (2013). Television in the bedroom and increased body weight: Potential explanations for their relationship among European school children. *Pediatric Obesity*, 8(2), 130–141.

Cardiovascular risk factors in children: *The IDEFICS study*. *European Journal of Clinical Nutrition*, 67(8), 848–854.

Cespedes, E. M., Gillman, M. W., Kleinman, K., Rifas-Shiman, S. L., Redline, S., & Taveras, E. M. (2014). Television viewing, bedroom television, and sleep duration from infancy to mid-childhood. *Journal of the American Academy of Pediatrics*, 133(5), 1163–1171.

Chaput, J. P., Klingenberg, L., Astrup, A., & Sjödén, A. M. (2011). Modern sedentary activities promote overconsumption of food in our current obesogenic environment. *Obesity Reviews*, 12(5), e12–e20.

Chassiakos, Y. L. R., Radesky, J., Christakis, D., Moreno, M. A., & Cross, C. (2016). Children and adolescents and digital media. *Journal of the American Academy of Pediatrics*, 138(5), 3–6.

Chonchaiya, W., & Pruksananonda, C. (2008). Television viewing associates with delayed language development. *Acta Paediatrica*, 97(7), 977–982.

Coiro, J., Knobel, M., Lankshear, C., & Leu, D. J. (2008). *Central issues in new literacies and new literacies research*. In J. Coiro, M. Knobel, C. Lankshear, & D. J. Leu (Eds.), *Handbook of research on new literacies* (pp. 1–21).

Cox, R., Skouteris, H., Rutherford, L., Fuller-Tyszkiewicz, M., & Hardy, L. L. (2012). Television viewing, television content, food intake, physical activity and body mass index: A cross-sectional study of preschool children aged 2–6 years. *Health Promotion Journal of Australia*, 23(1), 58–62.

Çukurluöz, Ö. (2016). *Lise öğrencilerinin dijital bağımlılıklarının incelenmesi: Ankara ili Çankaya örneği*. YÖK Ulusal Tez Merkezi, Gazi Üniversitesi.

De Jong, E., Visscher, T., HiraSing, R., Heymans, M., Seidell, J., & Renders, C. (2013). Association between TV viewing, computer use and overweight, determinants and competing activities of screen time in 4-to 13-year-old children. *International Journal of Obesity*, 37(1), 47–53.

Della Sofferenza, O. C. S., & Rotondo, S. G. (2006). Age-dependent association of exposure to television screen with children's urinary melatonin excretion. *Neuroendocrinology Letters*, 27(1), 73–80.

Dilci, T., Arslan, A., & Ersoy, M. (2019). 0-12 yaş aralığındaki çocukların dijital bağımlılık düzeylerinin çeşitli değişkenlere göre belirlenmesi: Sivas ili örnekleme. *Tarih Okulu Dergisi*, 12(38), 122-142.

eMarketer. (2016, November 23). Mobile phone, smartphone usage varies globally. Retrieved from <https://www.emarketer.com/Article/Mobile-Phone-Smartphone-Usage-Varies-Globally/1014738>

- Eşgi, N. (2013). Dijital Yerli Çocukların ve Dijital Göçmen Ebeveynlerinin İnternet Bağımlılığına İlişkin Algılarının Karşılaştırılması. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 28(28-3), 181-194.
- Fakhouri, T. H., Hughes, J. P., Brody, D. J., Kit, B. K., & Ogden, C. L. (2013). *Physical activity and screen-time viewing among elementary school-aged children in the United States from 2009 to 2010*. *Jama Pediatrics*, 167(3), 223–229.
- Fan, J., McCandliss, B. D., Fossella, J., Flombaum, J. I., & Posner, M. I. (2005). *The activation of attentional networks*. *Neuroimage*, 26(2), 471–479.
- Fields, D. A., & Kafai, Y. B. (2009). A connective ethnography of peer knowledge sharing and diffusion in a tween virtual world. *International Journal of Computer-Supported Collaborative Learning*, 4(1), 47–68.
- Gortmaker, S. L., Must, A., Sobol, A. M., Peterson, K., Colditz, G. A., & Dietz, W. H. (1996). Television viewing as a cause of increasing obesity among children in the United States, 1986-1990. *Archives of Pediatrics & Adolescent Medicine*, 150(4), 356–362.
- Granic, I., Lobel, A., & Engels, R. C. (2014). The benefits of playing video games. *American Psychologist*, 69(1), 66–78.
- Griffiths, M. (1995, February). Technological addictions. *Clinical Psychology Forum*, 71, 14–19.
- Gürçan, A., Özhan, S. & Uslu, R. (2008). *Dijital oyunlar ve çocuklar üzerindeki etkileri*. Ankara: Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü.
- Hancox, R. J., & Poulton, R. (2006). Watching television is associated with childhood obesity: But is it clinically important? *International Journal of Obesity*, 30(1), 171–175.
- Harris, C., & Straker, L. (2000). Survey of physical ergonomics issues associated with school children's use of laptop computers. *International Journal of Industrial Ergonomics*, 26(3), 337–346.
- Harris, C., Straker, L., Pollock, C., & Smith, A. (2015). Children, computer exposure and musculoskeletal outcomes: The development of pathway models for school and home computer-related musculoskeletal outcomes. *Journal of Ergonomics*, 58(10), 1611–1623.
- Hinkley, T., Verbestel, V., Ahrens, W., Lissner, L., Molnár, D., Moreno, L. A., & Russo, P. (2014). Early childhood electronic media use as a predictor of poorer well-being: A prospective cohort study. *Jama Pediatrics*, 168(5), 485–492.
- Howie, E. K., Coenen, P., Campbell, A. C., Ranelli, S., & Straker, L. M. (2017). Head, trunk and arm posture amplitude and variation, muscle activity, sedentariness and physical activity of 3 to 5 year-old children during tablet computer use compared to television watching and toy play. *Applied Ergonomics*, 65, 41–50.
- Hysing, M., Pallesen, S., Stormark, K. M., Jakobsen, R., Lundervold, A. J., & Sivertsen, B. (2015). *Sleep and use of electronic devices in adolescence: Results from a large population-based study*. *BMJ Open*, 5, e006748.

- İşçibaşı, Y. (2011). Bilgisayar, internet ve video oyunları arasında çocuklar. *Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi*, 7(1), 122–130.
- Jacobs, K., Hudak, S., & McGiffert, J. (2009). *Computer-related posture and musculoskeletal discomfort in middle school students*. *Work*, 32(3), 275–283.
- Johnson, J. E., & Christie, J. F. (2009). *Play and digital media*. *Computers in the Schools*, 26(4), 284–289.
- Kelly, G., Dockrell, S., & Galvin, R. (2009). *Computer use in school: Its effect on posture and discomfort in school children*. *Work*, 32(3), 321–328.
- King, A. L. S., Valença, A. M., Silva, A. C., Sancassiani, F., Machado, S., & Nardi, A. E. (2014). “Nomophobia”: Impact of cell phone use interfering with symptoms and emotions of individuals with panic disorder compared with a control group. *Clinical Practice and Epidemiology in Mental Health*, 10, 28–35.
- Koçak, D. Y., Hotun-Şahin, N., Büyükkayacı Duman, N. (2015). Alkol ve sigara bağımlılığı, kadın sağlığına etkileri ve hemşirelik girişimleri. *Literatür Sempozyum Psikiyatri/Nöroloji/Davranış Bilimleri Dergisi*, 1(5), 43-47.
- Köknel, Ö. (1998). *Bağımlılık: alkol ve madde bağımlılığı*. İstanbul: Altın Kitaplar.
- Kutner, L., & Olson, C. (2008). *Grand theft childhood: The surprising truth about violent video games and what parents can do*. New York, NY: Simon and Schuster
- Laurson, K. R., Eisenmann, J. C., Welk, G. J., Wickel, E. E., Gentile, D. A., & Walsh, D. A. (2008). Combined influence of physical activity and screen time recommendations on childhood overweight. *The Journal of Pediatrics*, 153(2), 209–214.
- Lawrence Erlbaum Associates, Taylor & Francis. Cordes, C., & Miller, E. (2000). Fool’s gold: A critical look at computers in childhood. *Maryland, MD: Alliance for Childhood*.
- Levenson, J. C., Shensa, A., Sidani, J. E., Colditz, J. B., & Primack, B. A. (2016). *The association between social media use and sleep disturbance among young adults*. *Preventive Medicine*, 85, 36–41.
- Li, S., Jin, X., Wu, S., Jiang, F., Yan, C., & Shen, X. (2007). *The impact of media use on sleep patterns and sleep disorders among school-aged children in China*. *Sleep*, 30(3), 361–367.
- Linebarger, D. L., & Piotrowski, J. T. (2009). TV as storyteller: How exposure to television narratives impacts at-risk preschoolers’ story knowledge and narrative skills. *British Journal of Developmental Psychology*, 27(1), 47–69.
- Mistry, K. B., Minkovitz, C. S., Strobino, D. M., & Borzekowski, D. L. (2007). Children’s television exposure and behavioral and social outcomes at 5.5 years: Does timing of exposure matter. *Journal of the American Academy of Pediatrics*, 120(4), 762–769.
- Mitchell, J., Pate, R., Beets, M., & Nader, P. (2013). Time spent in sedentary behavior and changes in childhood BMI: A longitudinal study from ages 9 to 15 years. *International Journal of Obesity*, 37(1), 54–60.

- Morahan, M., J. (2005). Internet abuse: Addiction? Disorder? Symptom? Alternative explanations. *Social Science Computer Review*, 23(1), 39–48.
- Nathanson, A. I., Sharp, M. L., Aladé, F., Rasmussen, E. E., & Christy, K. (2013). The relation between television exposure and theory of mind among preschoolers. *Journal of Communication*, 63(6), 1088–1108.
- Oates, S., Evans, G., & Hedge, A. (1998). A preliminary ergonomic and postural assessment of computer work settings in American Elementary Schools. *Computers in the Schools*, 14(3), 4–12.
- Pagani, L. S., Fitzpatrick, C., Barnett, T. A., & Dubow, E. (2010). Prospective associations between early childhood television exposure and academic, psychosocial, and physical well-being by middle childhood. *Archives of Pediatrics & Adolescent Medicine*, 164(5), 425–431.
- Pala, F. K., Pala, F. K. & Erdem, M. (2015). Dijital oyun tercihi ve oyun tercih nedeni ile cinsiyet, sınıf düzeyi ve öğrenme stili arasındaki ilişkiler üzerine bir çalışma. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12(2), 53–71.
- Palmer, S. (2015). *Toxic childhood: How the modern world is damaging our children and what we can do about it*. Los Angeles, CA: Orion.
- Pearson, N., & Biddle, S. J. (2011). Sedentary behavior and dietary intake in children, adolescents, and adults: A systematic review. *American Journal of Preventive Medicine*, 41(2), 178–188.
- Plowman, L., McPake, J., & Stephen, C. (2010). The technologisation of childhood? Young children and technology in the home. *Children & Society*, 24(1), 63–74.
- Provenzo, J. E. (1992). What do video games teach. *Education Digest*, 58(4), 56–58.
- Rideout, V. J., Vandewater, E. A., & Wartella, E. A. (2003). Zero to six: Electronic media in the lives of infants, toddlers and preschoolers. *California, CA: Henry J Kaiser Family Foundation*.
- Rideout, V., Saphir, M., Tsang, V., & Bozdech, B. (2011). Zero to eight children's media use in America. *San Francisco, CA: Common Sense Media*.
- Rosen, L. D., Lim, A., Felt, J., Carrier, L. M., Cheever, N. A., Lara-Ruiz, J., & Rokkum, J. (2014). Media and technology use predicts ill-being among children, preteens and teenagers independent of the negative health impacts of exercise and eating habits. *Computers in Human Behavior*, 35, 364–375.
- Sandercock, G. R., Ogunleye, A., & Voss, C. (2012). Screen time and physical activity in youth: Thief of time or lifestyle choice? *Journal of Physical Activity and Health*, 9(7), 977–984.
- Sevi, O. M., Odabaşoğlu, G., Genç, Y., Soykal, İ. & Öztürk, Ö. (2014). Cep telefonu envanteri: Standardizasyonu ve kişilik özellikleriyle ilişkisinin incelenmesi. *Bağımlılık Dergisi*, 15(1), 15–22.

- Sevindik, T. (2011). Determining the attitudes of the preservice teachers about distance education applications. *Energy Education Science and Technology Part B-Social and Educational Studies*, 3(4), 527–534.
- Sisson, S. B., Broyles, S. T., Baker, B. L., & Katzmarzyk, P. T. (2010). Screen time, physical activity, and overweight in US youth: *National Survey of Children's Health 2003*. *Journal of Adolescent Health*, 47(3), 309–311.
- Straker, L. M., Coleman, J., Skoss, R., Maslen, B. A., Burgess-Limerick, R., & Pollock, C. M. (2008). *A comparison of posture and muscle activity during tablet computer, desktop computer and paper use by young children*. *Ergonomics*, 51(4), 540–555.
- Strasburger, V. C., Jordan, A. B., & Donnerstein, E. (2010). Health effects of media on children and adolescents. *Journal of the American Academy of Pediatrics*, 125(4), 756–767.
- Şahin, H. (2019). *Zaman ve Roman*. <https://www.netizenlist.com/category/kose-yazilari/haluk-sahin/> Erişim tarihi 10.01.2019.
- Toran, M., Ulusoy, Z., Aydın, B., Deveci, T. & Akbulut, A. (2016). Çocukların dijital oyun kullanımına ilişkin annelerin görüşlerinin değerlendirilmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 24(5), 22–63
- Tuncer, A., & Yalçın, S. (1999). Multimedia and children in Turkey. *Journal of the American Academy of Pediatrics*, 41, 27–34.
- Tüzün, Ü. (2002). Gelişen iletişim araçlarının çocuk ve gençlerin etkileşimi üzerine etkisi. *Düşünen Adam*, 15(1), 46–50.
- Van den Bulck, J., & Van Mierlo, J. (2004). *Energy intake associated with television viewing in adolescents: A cross sectional study*. *Appetite*, 43(2), 181–184.
- Vandewater, E. A., Rideout, V. J., Wartella, E. A., Huang, X., Lee, J. H., & Shim, M.-S. (2007). Digital childhood: Electronic media and technology use among infants, toddlers and preschoolers. *Journal of the American Academy of Pediatrics*, 119(5), 1006–1015.
- Vijakkhana, N., Wilaisakditipakorn, T., Ruedeekhajorn, K., Pruksananonda, C., & Chonchaiya, W. (2015). *Evening media exposure reduces night-time sleep*. *Acta Paediatrica*, 104(3), 306–312.
- Wen, L. M., Baur, L. A., Rissel, C., Xu, H., & Simpson, J. M. (2014). Correlates of body mass index and overweight and obesity of children aged 2 years: Findings from the healthy beginnings trial. *Obesity a Research Journal*, 22(7), 1723–1730.
- Wethington, H., Pan, L., & Sherry, B. (2013). The Association of screen time, television in the bedroom, and obesity among school-aged youth: 2007 National Survey of Children's Health. *Journal of School Health*, 83(8), 573–581.
- Yavuzer, H. (2003). *Çocuğu tanımak ve anlamak*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yen, C.-F., Tang, T.-C., Yen, J.-Y., Lin, H.-C., Huang, C.-F., Liu, S.-C., & Ko, C.-H. (2009). Symptoms of problematic cellular phone use, functional impairment and its association

with depression among adolescents in Southern Taiwan. *Journal of Adolescence*, 32(4), 863–873.

Yengin, D. (2019). Teknoloji bağımlılığı olarak dijital bağımlılık. *The Turkish Online Journal of Design Art and Communication*, 9(12), 130-144.

Yüzer, T. V. (2006). Günlük yaşamda internet ve medya ilişkileri. Selçuk Üniversitesi, *İletişim Fakültesi Akademik Dergisi*, 4(2), 86–96.

Zimmerman, F. J., & Christakis, D. A. (2007). Associations between content types of early media exposure and subsequent attentional problems. *Journal of the American Academy of Pediatrics*, 120(5), 986–992.

Researcher: Social Science Studies

(2020) Cilt 8 / Sayı 2, s. 222-237

Geliş Tarihi: 04.03.2020 Kabul Tarihi: 22.04.2020 Online Yayın Tarihi: 29.06.2020

Şeker Pancarında Kota Uygulamasının Kütahya Şeker Pancarı Üretimine ve Üreticilerin Sosyo-Ekonomik Durumlarına Etkisi

Şeyma YILMAZ KUŞÇUOĞLU¹, Prof. Dr. Ergin UZGÖREN²

Özet

Tarım, kalkınma süreçlerinin ilk aşamasını oluşturması açısından özellikle gelişmekte olan ülke ekonomileri için kritik öneme sahiptir. Tarımsal bir ürün olan şeker pancarı, yüksek katma değere sahip şekerin başlıca hammaddesi olması bakımından önem kazanmaktadır. Bu nedenle tüm ülkeler, stratejik ürün olarak şeker piyasasını düzenlemeye yönelik çeşitli tedbirler almaktadırlar. Türkiye’de de şeker piyasasını düzenlemek amacıyla çeşitli uygulamalar yapılmıştır. Bu çalışmada 1998’den beri uygulanan pancar üretim kotasının Kütahya’daki şeker pancarı üretimine ve pancar üreticilerinin sosyo-ekonomik durumlarına olası etkilerinin incelenmesi amaçlanmıştır. Bu amaca yönelik olarak, Kütahya’da şeker pancarı üreticisi çiftçilerden kolayda örneklem yöntemiyle seçilmiş olan 60 üreticiye anket uygulanmıştır. Anket sonuçları analiz edildiğinde, Kütahya’da pancar üretiminin kota uygulaması ile çok büyük değişiklikler göstermediği, pancar üretilen alanların ve üretilen pancar miktarının büyük oranda sulama olanakları ve tarım arazilerinin parça sayısı ile ilişkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Tarımsal Kota Uygulamaları, Şeker Pancarı Kota Uygulaması, Şeker Pancarı.

The Effect of Quota Application on Sugar Beet on Kutahya Sugar Beet Production and Socio-Economic Status of Producers

Abstract

Agriculture is especially critical for the economies of developing countries, as it constitutes the first stage of development processes. Sugar beet, which is an agricultural product, gains importance in terms of being the primary raw material of sugar with high added value. For this reason, all countries take various measures to regulate the sugar market as a strategic product. Various applications have been made to regulate the sugar market in Turkey. The aim of this study is to investigate the possible effects of sugar beet production quota applied since 1998 on sugar beet production in Kutahya and the socio-economic status of beet producers. For this purpose, a questionnaire was applied to 60 farmers who were selected from sugar beet farmers in Kutahya by sampling. When the results of the survey were analyzed, it was concluded that the production of beets in Kutahya did not show great changes with the application of quotas, the areas of beet produced and the amount of beet produced were largely related to irrigation possibilities and the number of parts of agricultural land.

Keywords: Agricultural Quota Applications, Sugar Beet Quota Application, Sugar Beet.

¹Doktorant Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, seyma.yilmaz6@ogr.dpu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-2738-2032

² Prof. Dr., Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, ergin.uzgoren@dpu.edu.tr, ORCID: 0000-0001-9031-9768

GİRİŞ

Şeker, insanların ihtiyaç duydukları temel bir gıda maddesi ve enerji kaynağı olarak önemli bir tarım ürünüdür. Ayrıca lezzeti ve farklı alanlarda kullanılabilen bir hammadde olması, şekerin insan beslenmesindeki önemini arttırmaktadır. Şeker; şeker kamışı ve şeker pancarı olmak üzere iki bitkiden elde edilebilmektedir. Şeker kamışı sıcak iklim kuşağında yetiştirilirken, şeker pancarı daha çok ılıman iklim kuşağında yetiştirilmektedir. Bulunduğu konum itibarıyla ılıman iklim koşullarının hâkim olduğu Türkiye şeker pancarı üretim sahası içerisinde yer almaktadır. Bu nedenle Türkiye’de şeker üretimi için gerekli hammadde ihtiyacı şeker pancarından karşılanmaktadır (Karadeniz, 2016, s. 327-328).

Cumhuriyetin ilk yıllarından bu yana üretilen şeker pancarı, 1980’li yılların sonundan itibaren yüksek verim elde edilen bir ürün haline gelmiştir. Pancar üretimindeki yüksek verim ve doğal olarak da çiftçilerin elde ettiği yüksek kârlar, diğer tarım ürünü üreticilerini de pancar ekmeye yöneltmiştir. Öyle ki 1994 yılında 13 milyon ton olan pancar üretimi, 1998 yılına gelindiğinde 20 milyon tonun üzerine çıkmıştır. Pancar üretiminde görülen bu artış Türkiye genelindeki şeker stoklarının artmasına neden olmuş ve şeker piyasasında istikrarsızlığa yol açmıştır. Piyasadaki istikrarsızlıkların giderilebilmesi ve planlı bir üretim yapılabilmesi amacıyla, 1998 yılında pancar üretiminde kota uygulamasına geçilmiştir (Erdoğan, 2017, s. 18). Ancak bu düzenleme ile şeker piyasasında istikrarlı bir üretim sağlanırken diğer taraftan da üreticilerin üretim dokusu ve sosyo-ekonomik yapıları üzerinde değişiklikler meydana gelmiştir (Kaya, 2015, s. 44). Bu nedenle, özellikle kırsal kesim nüfusunun sosyo-ekonomik kalkınmasında önemli bir ürün olan şeker pancarı üretimi ile ilgili oluşturulan yasal düzenlemelerin üreticiler üzerindeki etkilerinin incelenmesi önem taşımaktadır. Bu bağlamda çalışmanın amacı, şeker yasasında meydana gelen değişikliklerin, Kütahya’daki pancar üretimi ve üreticilerin sosyo-ekonomik durumları üzerindeki etkilerini ortaya koymaktır. Türkiye’de şeker pancarı üretim kotasının şeker ve şeker pancarı üretimi üzerindeki etkisini inceleyen sınırlı sayıda çalışma olması ve Kütahya’da analitik ve bilimsel bir çalışmaya ulaşılamamış olması, bu çalışmanın literatüre katkısını önemli hale getirmektedir.

Çalışmada öncelikle çalışmanın amacına yönelik olarak daha önce yapılan çalışmaların literatür özeti sunulmuş ve Türkiye’de şeker ve şeker pancarı üretimi genel olarak ele alınmıştır. Daha sonra Türkiye’de şeker piyasasının gelişimi ve kota uygulamalarının ülke genelindeki şeker üretimine etkisi ele alınmıştır. Ardından, Kütahya’daki şeker ve şeker pancarı üretimi hakkında bilgiler verilerek, pancar üretiminin il ekonomisi üzerindeki etkileri incelenmiştir. Son olarak, Kütahya Şeker Pancarı Üreticileri ile yüz yüze görüşme yoluyla yapılan anketlerden elde edilen veriler IBM SPSS programı kullanılarak analiz edilmiş ve kota uygulamasının üretici üzerindeki sosyo-ekonomik etkileri belirlenmeye çalışılmıştır.

1. Literatür Özeti

Literatür incelendiğinde, sosyal bilimler alanında şeker ve şeker pancarı ile ilgili olarak yapılan çalışmaların şeker fabrikalarının özelleştirilmesi ve şeker piyasasında uygulanan politika üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir.

(Ceylan, İlbasmış, & Özkan, 2018) çalışmalarında, şeker pancarı üretim planlamasında fiyatın etkili olup olmadığını 1960 ve 2015 yılları arası için ikincil veriye dayalı zaman serisi analizi aracılığıyla incelemişlerdir. Çalışmada sektörün geleneksel özellikleri ve sözleşmeli tarıma bağlılıkları, üretim arzının fiyat değişimine olan % 6 kısa vadeli ve % 13 uzun vadeli tepkisi ile kanıtlanmıştır. Ayrıca, kısa dönem denge bozukluklarının uzun dönemde yaklaşık % 90 oranında düzeldiği, yani arz değişiminin uzun döneme döndüğü sonucuna ulaşılmıştır.

Çiçek ve Acar (2018) çalışmalarında, Türkiye’de şeker fabrikalarının özelleştirilmesi ve bu özelleştirmelerin şeker fabrikası işçileri ile şeker pancarı üreticileri üzerindeki etkilerini incelemişlerdir. Çalışmada Burdur Şeker Fabrikası ile ilgili değerlendirilmeler yapılmış ve Pankobirlik ile Şeker-İş Sendika yöneticileriyle görüşmeler düzenlenmiştir. Çalışmada, özelleştirme işlemlerinin Burdur Şeker Fabrikası’nda çalışan işçi sayısında azalmaya neden olduğu ve pancar çiftçilerinin ellerindeki şeker pancarını nasıl teslim edeceklerinin giderek belirsizleştiği sonucuna varmışlardır.

Koç, Ergün, & Kartal (2018) çalışmalarında Sivas ilindeki şeker pancarı üreticilerinin sorunlarını incelemişler ve bu sorunlara yönelik çözüm önerilerinde bulunmuşlardır. Yöntem olarak mülakat ve saha gözlemlene yöntemlerinin kullanıldığı çalışmada, sorunların belirlenmesine yönelik olarak anket uygulaması yapılmıştır. Araştırmada, üreticilerin pancar tohum seçiminde don olaylarına karşı alınan tedbirlerde, üretim alanlarındaki yabancı ot ve hastalıklarda, sulama yöntemleri ve gübre seçimlerinde, pazarlama ve kota uygulaması gibi alt problemler açısından incelemeler yapılmış ve çözüm önerilerinde bulunulmuştur.

Bıyık ve Atabey (2017) çalışmalarında Türkiye’de şeker kanununu değerlendirerek, şeker kurulunun uyguladığı kotalarla piyasadaki düzenleyici rolünü incelemişlerdir. Çalışmada, mevcut uygulamaların şeker pancarı ekilen alanları azalttığı sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca söz konusu uygulamalar nedeniyle Türkiye’ye yurtdışından şekerden daha az maliyetli olan nişasta bazlı şeker üretimi için tohum ithalatı yapıldığı ve Türkiye’nin şeker üretimi açısından ihracatçı ülke konumundan çıkarıp ithalata bağımlı hale gelmeye başladığı sonucuna ulaşılmıştır.

Demir (2017) çalışmasında Kars ilinde şeker pancarı üretiminin beşeri ve ekonomik önemi ile sürdürülebilirliğini incelemiştir. Çalışmada, Kars ilinde şeker pancarı tarımının irtifa, iklim, toprak, sulama ve üretim kotası gibi kısıtlayıcı faktörler nedeniyle fazla yaygınlaşmadığı, şekerpancarı üretimi ve veriminin de bu sebepler dolayısıyla ülke ortalamalarının altında bulunduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Erdinç (2017) çalışmasında, Türkiye’de şeker sanayinin gelişimi ve şeker sanayinde izlenen politikaları incelemiştir. Çalışmada söz konusu politikaların etkilerini

belirleyebilmek amacıyla, bu politikaların Türkiye ekonomisi üzerindeki etkileri analiz edilmiştir. Çalışmada, kota uygulamalarının Avrupa Birliği Kota Düzenleme Seviyelerine göre yeniden düzenlenerek kendi kendine yetebilme politikasının daha etkin hale getirilmesi gerektiği sonucuna varılmıştır. Ayrıca, şeker pancarı tarımının desteklenerek şeker üretim maliyetlerinin düşürülmesi ve böylece Türkiye'nin dünya piyasalarındaki rekabet gücünün artırılması gerektiği belirtilmiştir.

Karadeniz (2016) çalışmasında Erzincan ilinde şeker pancarı tarımının coğrafi dağılışını ve pancar üretimindeki başlıca sorunları incelemiştir. Çalışmada, Türkiye'de küresel şeker politikaları çerçevesinde uygulanan şeker pancarı üretimindeki kota uygulamalarının, Erzincan ilindeki pancar ekim alanlarını giderek daralttığı ve pancar üreten çiftçi sayısını da azalttığı sonucuna ulaşılmıştır.

Koç ve Bulut (2016) çalışmalarında Yozgat ilinin Türkiye şeker pancarı üretimindeki yeri ve önemini incelemek amacıyla korelasyon analizi uygulamışlar, ildeki toplam tarım alanları ile şeker pancarı üretimi, şeker pancarı ekim alanı ve şeker pancar verimi arasında yüksek düzeyde korelasyon olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Tosun ve Arslan (2016) çalışmalarında yeni şeker kanunu sonrasında Türkiye şeker piyasasında meydana gelen değişimleri ve bu değişimlerin şeker üretimi üzerindeki etkilerini incelemişlerdir. Kotalı üretim sisteminin sektördeki aşırı stok riskini azaltırken, nişasta bazlı şeker ve kimyasal tatlandırıcıların tüketiminin şekere alternatif olarak yaygınlaştığı ve bu durumun Türkiye açısından önemli bir risk olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Kaya (2015) çalışmasında küresel ve bölgesel şeker politikalarının Türkiye şeker fabrikaları üzerindeki etkisini incelemiştir. Çalışma'da yeni şeker yasasının Ağrı Şeker Fabrikası ve bu fabrikaya pancar veren üreticilerin şeker pancarı tarımında yaşadıkları sorunları analiz etmiştir. Çalışmada son yıllarda Türkiye'de izlenen şeker politikalarının Ağrı ilinde şeker pancarı ve şeker üretimini azalttığı sonucuna ulaşılmıştır.

Güneş, Gün, Gülçubuk, & Olhan (2004) çalışmalarında, Türkiye'de uygulanan şeker politikalarının şeker pancarı üretime etkisini incelemişlerdir. Çalışmada Ankara'nın Polatlı ilçesinde tarım işletmelerine anket uygulaması yapılmış ve yeni şeker kanunu ile getirilen şeker kotalarının üreticileri yeni ürün arayışına soktuğu ve şeker pancarı üretimini azalttığı sonucuna ulaşmışlardır. Ayrıca çalışmada, tatlandırıcılara sunulan imtiyazlardan dolayı Türkiye'de şekerin yerini giderek nişasta bazlı şekere bıraktığını belirtmişlerdir.

2. Türkiye'de Şeker Pancarı Üretimi

Şeker üretimi yan ürünleriyle birlikte düşünüldüğünde gıda sektörü başta olmak üzere, taşımacılık, kimya ve alkol sanayilerine katkı sağlamaktadır. Bu nedenle şeker, diğer ürünlerle karşılaştırıldığında ekonomik katkısı yüksek olan bir üründür. Ekonomik katkısının yüksek olması, tüm dünyada şekeri stratejik öneme sahip bir ürün yapmaktadır (Dikmen & Bozdağ, 2018, s. 453). Dünya Ticaret Örgütü ve Avrupa Birliği gibi kuruluşlar şeker piyasasında istikrarı sağlamak amacıyla üretim kotaları, tarifeler ve

taban fiyat uygulamaları gibi önlemleri uygulamaya koymuşlardır (Kaya, 2015, s. 42). Bu önlemler yalnızca belirli ülkeler için değil, şeker üretimi gerçekleştiren tüm ülkeler için zorunlu hale gelmiştir (Kepenoğlu, 2008, s. 1). Türkiye de bu politikalara uyum sağlamak ve sektörü korumak amacıyla düzenlemeler yapan ülkeler arasında yer almıştır.

Türkiye şeker pancarından şeker üreten önemli ülkelerden biri olup, Türkiye’de yıllık yaklaşık 21 milyon ton şeker pancarı üretilmektedir. Türkiye’deki şeker pancarı üretimi sırasıyla Rusya, Fransa ve ABD’den sonra dünyada dördüncü sırada gelmektedir (Food and Agriculture Organization of the United Nations [FAOSTAT], 2019). Türkiye’nin pancar şekeri üreten ülkeler arasındaki bu konumu, ulusal tarım politikası doğrultusunda pancar üretimini korumak için başlı başına bir sebep oluşturmaktadır (Sosyo Ekonomik Değerlendirme Komitesi [SEDK], 2017). Ancak şeker üretiminin ekonomide çok yönlü katkılarının olması, Türkiye’nin şeker üretimini korumak zorunda olmasının asıl sebebidir (Kaya, 2015, s. 50). Türkiye’de şeker üretimi ile tüketimi arasındaki dengenin kurulabilmesi, üreticilere düzenli bir gelir sağlanması, fabrikaların verimlilik ilkelerine göre optimum kapasite ile çalıştırılması, tarımsal desteklerle ilgili devlet bütçesindeki yükün azaltılması gibi amaçlarla 1998 yılı ekim döneminden başlamak üzere kotalı üretim uygulamasına geçilmiştir (Tuğcu, 2009, s. 30). Ardından 19 Nisan 2001 tarihinde halen uygulanmakta olan 4634 sayılı Şeker Kanunu yürürlüğe girmiştir (Erdinç, 2017, s. 15). Yeni Şeker Yasası ile şeker pancarına verilen yüksek destek politikasına son verilerek, şeker fabrikalarının özel sektöre devrini sağlamaya yönelik düzenlemelerin altyapısını hazırlamıştır. Bu kotaların Türkiye’nin şeker pancarı ekim ve üretimi üzerindeki etkilerini incelemek amacıyla 2005-2018 yıllarında Türkiye’de şeker pancarı ekilen ve hasat edilen alan, üretim miktarı ve verim değerleri Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1. Yıllar İtibariyle Türkiye Şeker Pancarı Ekim Alanı, Hasat Edilen Alan, Üretim Miktarları ve Verimlilik Düzeyleri

Yıllar	Ekilen alan (dekar)	Hasat edilen alan (dekar)	Üretim miktarı (ton)	Verim (kg/dekar)
2005	3.358.120	3.355.560	15.181.247	4.524
2006	3.256.995	3.237.141	14.452.162	4.464
2007	3.002.421	2.988.692	12.414.715	4.154
2008	3.219.806	3.207.307	15.488.332	4.829
2009	3.244.428	3.239.704	17.274.674	5.332
2010	3.291.669	3.286.513	17.942.112	5.459
2011	2.972.648	2.938.411	16.126.489	5.488
2012	2.806.945	2.801.858	14.919.940	5.325
2013	2.913.282	2.909.097	16.488.590	5.668
2014	2.887.851	2.874.607	16.743.045	5.824
2015	2.744.873	2.739.912	16.022.783	5.848
2016	3.224.477	3.219.533	19.592.731	6.086
2017	3.392.742	3.388.829	21.149.020	6.241
2018	2.921.044	2.906.976	17.436.100	5.998

Kaynak: (Türkiye İstatistik Kurumu [TÜİK], 2019)

Tablo 1 incelendiğinde, Türkiye’de 2018 yılında 2.906.976 dekar alanda 17.436.100 ton şeker pancarı üretildiği ve dekar başına 5998 kg verim elde edildiği görülmektedir. Şeker pancarı ekilen ve hasat edilen alanların büyüklüğüne bakıldığında, ekim ve hasat alanlarının sürekli dalgalanma gösterdiği ancak söz konusu alanların büyüklüğünün düzenli bir artma ya da azalma eğilimi göstermediği anlaşılmaktadır. Şeker pancarı üretim miktarı ise yıllar itibarıyla genel olarak artmış, ancak bazı yıllar verimlilikteki düşüşe bağlı olarak azalmıştır. Ayrıca, Türkiye’de şeker pancarı verimine bakıldığında, 2018 yılı hariç, verimin yıllar itibarıyla sürekli arttığı görülmektedir.

3. Kütahyada Şeker ve Şeker Pancarı Üretimi

Ekonomisi büyük ölçüde tarımsal faaliyetlere dayanan Kütahya’nın yüz ölçümünün yalnızca %26’sı (316.713 hektar) tarıma elverişlidir. Ancak bunun yalnızca 83.317 hektarı sulu tarım arazisi, 233.396 hektarı ise kuru tarım arazisidir. Tarıma elverişli alanların ise 246.228 hektarı tahıl ve endüstri bitkilerine, 53.794 hektarı nadas arazilerine, 6.684 hektarı sebze bahçelerine, 10.007 hektarı ise meyve, içecek ve baharat bitkilerine ayrılmıştır. Kütahya genelinde 2018 yılı itibarıyla şeker pancarı ekimine ayrılan toplam alan yaklaşık 6 bin hektardır. Kütahya’nın tarımsal üretim dokusu incelendiğinde tarım arazilerinin yaklaşık 140 bin hektarına buğday, 38 bin hektarına arpa, 34 bin dekarına yem bitkileri 11 bin hektarına nohut ve 2 bin dekarına kuru fasulye ekildiği görülmektedir. Tarla bitkileri içerisindeki payına bakıldığında şeker pancarının beşinci sırada geldiği görülmektedir (TÜİK, 2019).

Kütahya’da şeker üretimi Kütahya Şeker Fabrikası’nın 4 Kasım 1954 yılında hizmete girmesiyle başlamıştır. Kütahya Şeker Fabrikası için 2004 yılında özelleştirme kararı verilmiş ve fabrikanın satışı gerçekleştirilmiştir. Kütahya için getirisi yüksek olan şeker pancarının 2005 yılından günümüze ekim alanları, üretim miktarları ve verimlilik oranları Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2. Kütahya’da Pancar Ekim Alanları, Üretim Miktarları ve Verimlilik Düzeyleri

Yıllar	Ekilen alan (dekar)	Üretim miktarı (ton)	Verim (kg/dekar)
2005	60.610	259.349	4.351
2006	52.056	219.360	4.214
2007	48.659	183.175	3.764
2008	56.112	293.271	5.239
2009	44.488	232.543	5.228
2010	53.830	275.398	5.116
2011	49.011	238.635	4.878
2012	45.297	215.135	4.749
2013	42.721	217.426	5.089
2014	41.533	225.498	5.431
2015	37.506	185.989	4.959
2016	42.476	235.313	5.540
2017	48.830	266.324	5.455
2018	50.137	266.960	5.325

Kaynak: (TÜİK, 2019)

Tablo 2 incelendiğinde, Kütahya’da şeker pancarı ekim alanlarının 60.610 dekar ile 2005 yılında en geniş sınıra ulaştığı ve daha sonra ortalama olarak giderek daha az alana ekim yapıldığı görülmektedir. Şeker pancarı üretiminin en yüksek olduğu yıl, ekim yapılan en geniş alana paralel olarak 293.271 ton ile 2008’dir. Daha sonra verimlilikteki ve ekilen alanlara bağlı olarak üretim miktarları sürekli olarak değişiklik göstermiştir.

Tablo 3. Kütahya İlçeleri Pancar Ekim Alanları, Üretim Miktarları ve Verimlilik Düzeyleri

İlçeler	Ekilen alan (dekar)	Üretim miktarı (ton)	Verim (kg/dekar)
Merkez	7.982	41.954	5.256
Altıntaş	30.188	201.948	6.690
Aslanapa	10.745	54.766	5.352
Çavdarhisar	3.991	15.256	3.823
Dumlupınar	563	2.689	4.776
Emet	1.023	3.667	3.585
Gediz	819	3.912	4.777
Hisarcık	2	6	3.000
Simav	460	2.200	4.783
Tavşanlı	614	2.787	4.539
Toplam	56.387	329.185	5.838

Kaynak: (TÜİK, 2019)

2018 yılında Kütahya ilçelerindeki şeker pancarı ekim alanları, üretim miktarları ve verimlilik düzeyleri Tablo 3’de verilmiştir.

Tablo 3 incelendiğinde Kütahya şeker pancarı ekim alanlarının % 54’ünün Altıntaş ilçesinde bulunduğu ve Kütahya’da üretilen şeker pancarının %61’inin Altıntaş ilçesinden karşılandığı görülmektedir. Şeker pancarı ekim alanı ve üretim miktarında Altıntaş ilçesini sırasıyla; Aslanapa, Merkez ve Çavdarhisar ilçeleri takip etmektedir. Birlikte Kütahya’nın şeker pancarının %95’ini üreten bu dört ilçenin verimlilik farkları incelendiğinde, dekar başına 6.690 Kg ile Altıntaş’ın pancar üretiminde en verimli ilçe olduğu görülmektedir. Şeker pancarı üretiminde dördüncü sırada yer alan Çavdarhisar ile Altıntaş arasındaki verimlilik farkı ise yaklaşık %60’dır.

4. Şeker ve Şeker Pancarı Üretiminin Kütahya Ekonomisine Katkısı

Çiftçiye mekanizasyonu, gübreyi ve tarım ilacını kullanmayı öğreten şeker pancarı tarımı, çiftçiyi köye ve tarlaya bağlayarak köyden kente göçün önlenmesine katkıda bulunmakta, pancar üretimi yapan ailelerin bütün fertlerine istihdam olanağı sunmakta ve kırsal kesimin kalkınmasında önemli bir rol oynamaktadır (Erdinç, 2017, s. 12; Kaya, 2015, s. 44; Dikmen & Bozdağ, 2018, s. 456).

İlçe bazında Kütahya Şeker Fabrikası’na pancar teslim eden çiftçi sayısı, çiftçiye ödenen toplam ve ortalama pancar bedeli ve dekar başına ortalama gelirler Tablo 4’de verilmiştir.

Tablo 4. İlçe Bazında Pancar Teslim Eden Çiftçi Sayısı ve Pancar Gelirleri

İlçeler	Pancar Teslim Eden Çiftçi (Adet)	Çiftçiye Ödenen Bedeller Toplamı (TL)	Çiftçi Başına Ortalama Gelir (TL)	Dekar Başına Ortalama Gelir (TL/dekar)
Merkez	212	9.482.963	44.730	1.409
Altıntaş	563	36.294.330	64.465	1.284
Aslanapa	311	13.721.997	44.122	1.054
Toplam	1.086	59.499.290	153.317	3.747

Kaynak: (Kütahya Şeker Fabrikası Anonim Şirketi [KŞFAŞ], 2019)

Tablo 4 incelendiğinde 2018 yılında Kütahya’da şeker pancarı üreten 1.086 üreticiye toplam 59.499.290 TL pancar parası ödendiği görülmektedir. Bu değer arazi büyüklüğü eşit kabul edilmek koşuluyla üretici sayısına oranlandığında üretici başına ortalama 153.317 TL gelir düştüğü görülmektedir. 2018 yılında Kütahya’da şeker pancarından dekar başına ortalama 3.747 TL gelir elde edilmiştir. Kütahya Merkez dekar başına ortalama 1.409 TL gelir ile birinci sırada iken, Altıntaş ilçesi dekar başına ortalama 1.284 TL gelir ile ikinci sırada, Aslanapa ilçesi ise dekar başına ortalama 1.054 TL gelir ile üçüncü sırada yer almaktadır.

Pancardan şeker dışında melas ve küspe elde edilmektedir. Şeker üretildikten sonra ortaya çıkan melas yem, alkol, maya, kozmetik ve kimya sanayilerinde kullanılabilirdiği gibi; pancar atığı olan küspe de hayvan yemi olarak hayvancılık ile uğraşanlar için oldukça ucuz bir alternatif oluşturmaktadır (SEDK, 2017). Türkiye’de pancar üreticileri teslim ettikleri net pancar miktarının %25’i oranında yaş küspe alabildikleri için pancar üretimi kırsal kesime ek bir gelir de sağlamaktadır. Bir şeker pancarı üreticisinin 2018 yılında ürettiği pancarın tonundan ortalama kazancı 26 TL’dir (Bıyık & Ertürk Atabey, 2017, s. 183; Kepenoğlu, 2008, s. 39-41; Şimşek, 2018, s. 1147; Kütahya Pancar Ekicileri Kooperatifi [KPEK], 2019).

Kütahya şeker fabrikasının 2005-2018 yılları ortalama şeker, küspe ve melas üretim miktarları ile istihdam edilen işgücü sayısı Tablo 5’de verilmiştir.

Tablo 5. Kütahya Şeker Fabrikası Ortalama Şeker, Küspe ve Melas Üretim Miktarları İle İstihdam Edilen İşgücü Sayısı

Yıllar	Ortalama Şeker Üretim Miktarı (Ton)	Ortalama Küspe Üretim Miktarı (Ton)	Ortalama Melas Üretim Miktarı (Ton)	Ortalama İstihdam Edilen İşgücü Sayısı (Adet)
2005	38.000	51.870	7.780	320
2006	30.000	43.872	6.580	314
2007	26.300	36.635	5.495	314
2008	42.000	58.654	8.798	293
2009	38.800	46.508	6.976	339
2010	33.900	55.079	8.261	342
2011	31.400	47.727	7.159	358
2012	34.000	43.027	6.454	309

2013	34.700	43.485	6.522	267
2014	37.600	45.100	6.764	258
2015	31.900	37.200	5.579	262
2016	50.500	47.062	7.059	279
2017	49.000	53.264	7.989	295
2018	44.900	53.392	8.000	300

Kaynak: (KŞFAŞ, 2019; KPEK, 2019)

Tablo 5 incelendiğinde 2018 yılında Kütahya Şeker Fabrikasında 45.000 ton şeker üretildiği görülmektedir. 2018 yılında şekerin Kg fiyatının 3,07 TL olduğu göz önüne alındığında (KŞFAŞ, 2019), Kütahya Şeker Fabrikası'nın 2018 yılında ürettiği şekerin parasal değerinin yaklaşık 138 milyon TL olduğu görülmektedir. Tabloya göre, Kütahya şeker fabrikasında yıllık ortalama 50.000 ton pancar küspesi üretildiği görülmektedir. 2018 yılında bir ton küspenin ortalama fiyatının 130 TL olduğu göz önüne alındığında, bu küspenin ekonomik değeri ortalama 6,5 milyon TL'dir. Aynı şekilde Tablo 5 dikkate alınarak Kütahya Şeker Fabrikası'nda üretilen melasın değeri hesaplandığında, 2018 yılında bir tonu 940 TL olan ortalama 7 bin ton melasın Kütahya'da yarattığı ekonomik değerinin 7,9 milyon TL olduğu görülmektedir.

Şeker fabrikalarının üretim sürecinde fabrika, müdürlük ve fabrika tesislerinde memur, işçi ve hizmetli istihdamına gereksinim duyulmakta ve bu ihtiyaç doğrultusunda yıl içerisinde kısmi ya da tam zamanlı çalışanlar bulunmaktadır. Özellikle şeker fabrikalarında yoğun çalışmanın gerçekleştirildiği kampanya dönemlerinde çok sayıda geçici işçiye ihtiyaç duyulmaktadır (Çiçek & Acar, 2018, s. 112). Dolayısıyla, şeker pancarı tarımının pancar üreticisine sağladığı gelirin yanı sıra, şeker fabrikaları da buldukları ilde yarattıkları istihdam olanakları ile işsizliği azaltabilmektedirler. Tablo 5 incelendiğinde, Kütahya Şeker Fabrikası'nda her yıl istihdam edilen daimi işgücü sayısının ortalama olarak 300 kişi olduğu görülmektedir. Geçici işçilerde göz önüne alındığında, fabrika yıllık ortalama 700 kişilik bir istihdam oluşturmaktadır (KŞFAŞ, 2019).

Tablo 5 incelendiğinde, gerek şeker gerekse şeker üretim sürecinde ortaya çıkan küspe ve melas ile Kütahya ekonomisinde büyük bir katma değer oluştuğu görülmektedir. Bunun yanı sıra şekerin, şeker pancarının, küspenin ve melasın taşınması ayrı bir istihdam alanı ve gelir kaynağı sağlamaktadır (Şimşek, 2018, s. 1149; Dikmen & Bozdağ, 2018, s. 456). Ayrıca, üretici ile fabrika arasında sözleşme ile belirlenen pancar miktarının fabrika tarafından satın alınma garantisinin olması, üreticinin gelir akışının düzenli olmasını sağlamak ve üretici için belirsizliği azaltmaktadır (KŞFAŞ, 2019).

5. Veri ve Yöntem

Bu çalışmanın amacı; 1998 itibarıyla şeker pancarı üreticilerine uygulanan pancar üretim kotalarının Kütahya'da şeker pancarı üretimine ve üreticilerin sosyo-ekonomik durumlarına etkilerinin araştırılmasıdır. Bu amaca yönelik olarak Kütahya'da şeker pancarı üreten 60 pancar üreticisine anket uygulanmıştır. Anket uygulanacak pancar üreticileri kolayda örnekleme yöntemi ile belirlenmiştir. Kolayda örnekleme, ana kütle içerisinde seçilecek örnek kesimin araştırmacının yargılarınca belirlendiği tesadüfi

olmayan örnekleme yöntemidir. Kolayda örneklemede veriler, ana kütlede en kolay, hızlı ve ekonomik şekilde toplanmaktadır (Haşiloğlu, Baran, & Aydın, 2015, s. 20).

Üreticilerin seçiminde, araştırmanın temel sorusu olan “pancar üretim kotalarının üreticilerin yetiştirdiği ürün miktarı ve sosyo-ekonomik özellikleri üzerindeki etkisinin belirlenebilmesi amacıyla, en az 20 yıldır pancar üretimi yapan üreticiler esas alınmıştır. Üreticilerin pancar üretim faaliyetinde baz alınan bu süre; 1998 yılında pancar üreticilerine getirilen üretim kotasının öncesi ve sonrasındaki gelişmelerin doğru değerlendirilebilmesi için gereken süre dikkate alınarak belirlenmiştir. Böylece üreticinin anket sorularına vereceği cevaplarda, kota öncesi ve sonrası üretim koşullarında meydana gelen farkların daha net analiz edilebilmesi hedeflenmiştir. Örneklem alınacak üretici özellikleri belirlendikten sonra, hazırlanan anketler Kütahya Şeker Fabrikası'nın kampanya dönemi içinde (27 Eylül- 27 Aralık) fabrikaya ürün teslimi için gelen üreticilere uygulanmıştır.

Anket, üreticilerin demografik özelliklerini, üretim ile ilgili bilgilerini ve şeker yasası sonrasındaki değişikliklere ilişkin görüşlerini elde etmeye yönelik olarak (daha önce yapılan benzer çalışmalardan da yararlanılarak) tarafımızca düzenlenmiştir.

6. Bulgular

Yapılan anket sonucu elde edilen veriler IBM SPSS 22 Paket Programı yardımıyla değerlendirilmiştir. Analizde kolaylık sağlamak amacıyla veri girişi yapılırken üreticilerin verdikleri bilgiler dikkate alınarak, veriler gruplara ayrılmıştır. Elde edilen verilerin frekans dağılımları ve çapraz tablo analizleri yapılmış, sonuçlar tablolastırılarak yorumlanmıştır.

Analiz sonuçlarından elde edilen bulgulardan üreticilerin demografik özellikleri incelendiğinde; tüm üreticilerin %26,7'sinin 30-40, %33,3'ünün 41-50, %30'unun 51-60 ve %10'unun 61-70 yaş aralığında olduğu görülmektedir. Üreticilerin %8,3'ü sadece okuryazar iken, %53,3'ü ilkökul, %28,3'ü ortaokul ve %10'u lise mezunudur. Üreticilerin şeker pancarı yetiştiriciliği yaptığı süre incelendiğinde ise; %46,7'sinin 20-25, %18,3'ünün 26-30, %25'inin 31-40 ve %10'unun 41 ve üzeri yıldır pancar ürettiği anlaşılmaktadır.

Üreticilerin sahip oldukları arazi büyüklükleri incelendiğinde; üreticilerin %23,3'ünün 50-150 dekar, %11,7'sinin 151-250 dekar, %18,3'ünün 251-350 dekar, %21,7'sinin 351-450 dekar ve % 25'inin ise 451 dekar ve daha büyük araziye sahip oldukları anlaşılmaktadır. Söz konusu arazilerin kaç parçadan oluştuğu incelendiğinde; %11,7'sinin 1-10 parsel, %33,3'ünün 11-20 parsel, %21,7'sinin 21-30 parsel, %18,3'ünün 31-40 parsel, %8,3'ünün 41-50 parsel ve %6,7'sinin 51 ve daha fazla parselden oluştuğu sonucuna ulaşılmıştır.

Üreticilerin sahip oldukları arazilerin ne kadarını şeker pancarı üretimi için kullandıkları incelendiğinde; tüm katılımcıların %30'unun 1-50 dekar, %31,7'sinin 51-100 dekar, %10'unun 101-150 dekar, %11,7'sinin 151-200 ve %16,7'sinin 201 dekar ve üzerinde şeker pancarı ürettikleri sonucuna ulaşılmıştır.

Üreticilerin kota sonrası tarım kredisi kullanım sıklıklarında meydana gelen değişimler incelendiğinde; üreticilerin %50'sinin kota sonrası kredi kullanım sıklığının

arttığı, %45'inin kredi ihtiyacında bir değişiklik olmadığı, %5'inin kredi kullanımının ise azaldığı anlaşılmıştır. Üreticilerin %30'u hiç tarım kredisi kullanmamakta, %40'ı her yıl kredi kullanmakta ve %30'unun nadiren kredi kullanmaktadır. Üreticilerin kota uygulaması sonrasında kredilerini ödeme durumlarında meydana gelen değişiklikler incelendiğinde ise; %13,3'ünün ödemelerinde eskisinden daha az güçlük yaşadığı, %45'inin geri ödeme durumlarında bir değişiklik yaşamadıkları, %36,7'sinin ise ödemelerinde daha çok güçlük çektiği sonucuna ulaşılmıştır.

Pancar üreticilerinin kota sonrası pancar ekim alanları, üretim miktarları ve pancar gelirlerindeki yüzde değişimler Tablo 6'da verilmiştir.

Tablo 6. Üreticilerin Kota Sonrası Pancar Ekim Alanları ve Üretim Miktarları ve Pancar Gelirlerindeki Değişimlere İlişkin İstatistikî Bilgiler

	Pancar Ekilen Alandaki Değişim %	Üretilen Pancar Miktarındaki Değişim %	Pancardan Elde Edilen Gelirdeki Değişim %
Arttı	35	56,7	41,6
Değişmedi	46,7	25	53,3
Azaldı	18,3	18,3	5,1
Toplam	100	100	100

Tablo 6 incelendiğinde; kota uygulaması sonrasında üreticilerin %35'inin pancar ektiği alanın arttığı, %46,7'sinin pancar ektiği alanın değişmediği ve %18,3'ünün pancar ektiği alanın azaldığı görülmektedir. Bununla birlikte üreticilerin %56,7'sinin ürettiği pancar miktarının arttığı, %25'inin ürettiği pancar miktarının değişmediği ve %18,3'ünün ürettiği pancar miktarının azaldığı görülmektedir. Üreticilerin ektiği ve hasat ettiği pancar miktarındaki değişimler sonucunda, üreticilerin %41,6'sının pancardan elde ettiği gelirlerin arttığı, %53,3'ünün gelirinde bir değişiklik olmadığı ve %5,1'inin gelirinin azaldığı anlaşılmaktadır.

Tablo 7. Kota Sonrası İşgücü, Ücretler, Girdi Miktarı ve Göç Sayısındaki Değişim

	İşgücü Sayısındaki Değişim %	İşçi Ücretlerindeki Değişim %	İlaç ve Gübre Kullanımındaki Değişim %
Azaldı	65	0	0
Değişmedi	6,7	1,7	10
Arttı	28,3	98,3	90
Toplam	100	100	100

Üreticilerin kota sonrası pancar üretiminde istihdam edilen iş gücü sayısı, işçi ücretlerindeki değişim, ilaç ve gübre gibi girdilerin kullanımı ve göç edenlerin sayısındaki değişim ile ilgili düşünceleri Tablo 7'de verilmiştir.

Tablo 7 incelendiğinde, Kütahya'daki şeker pancarı üreticilerinin %65'inin kota sonrası dönemlerde pancar üretiminde istihdam edilen işgücü sayısının azaldığını, %6,7'sinin değişmediğini, %28,3'ünün ise arttığını düşündükleri görülmektedir. Üreticilerin işçi ücretlerindeki değişime ilişkin görüşleri değerlendirildiğinde, üreticilerin hiçbirinin işçi ücretlerinin azaldığını düşünmediği, %1,7'sinin işçi

ücretlerinde değişim olmadığını düşündüğü ve %98,3'ünün işçi ücretlerinin arttığını düşündüğü görülmektedir. Üreticilerin ilaç ve gübre gibi girdilerin kullanımındaki değişime ilişkin görüşleri değerlendirildiğinde ise, üreticilerin hiçbirinin ilaç ve gübre kullanımının azaldığını düşünmediği, %10'unun ilaç ve gübre kullanımının değişmediğini ve %90'ının arttığını düşündüğü görülmektedir.

Kütahya Şeker Fabrikası ile yaptıkları yıllık şeker pancarı sözleşmesine konu olan miktardan daha yüksek miktarda şeker pancarı üreten pancar üreticilerinin, ürettikleri fazla pancarı nasıl değerlendirdiklerine ilişkin bilgiler Tablo 8'de verilmiştir.

Tablo 8. Kota Miktarını Aşan Üreticilerin Fazla Pancarı Kullanma Alternatifleri

	N	%
C Kotasından Fabrikaya Sattım	16	40
Kotasını Tamamlayanlara Sattım	18	45
Başka İllere sattım	6	15
Toplam	40	100

Anket sonuçlarına göre, pancar üreticilerinin %66'sı Kütahya Şeker Fabrikası ile gerçekleştirdiği pancar taahhüt sözleşmesinde belirtilen miktarın üzerinde pancar hasat ederek kotalarını aşmaktadırlar. Tablo 8'e göre bu üreticilerin %40'ı ürettikleri fazla pancarı C kotasından fabrikaya satmaktadırlar. C şeker: A ve B kotaları dışında üretilen ve yurt içinde pazarlanamayan şeker ile işlenmek üzere ihraç kaydıyla temin edilen ham ve beyaz şeker ifade etmektedir (Resmi Gazete, 2002). Kotasını aşan üreticilerin %45'i ürettikleri fazla pancarı fabrika ile yaptığı sözleşmede taahhüt ettiği miktarı üretemeyen pancar üreticilerine satmaktadırlar. Kotasını aşan üreticilerin %15'i ise, ellerindeki pancar fazlasını başka illerdeki pancar üreticileri ya da fabrikalara satmaktadırlar.

Son beş yıl içinde Kütahya Şeker Fabrikası ile yaptıkları yıllık şeker pancarı sözleşmesine konu olan miktardan daha yüksek miktarda şeker pancarı üretemeyen pancar üreticilerinin, bu durumun nedenlerine ilişkin görüşleri Tablo 9'da verilmiştir.

Tablo 9. Kotasını Aşamayan Üreticilerin Duruma İlişkin Değerlendirmeleri

	N	%
Toprağın verimliliği	5	25
Toprağa ayrılan zaman ve yapılan bakım	2	10
Arazilerin parçalı olması	7	35
Sulama imkânlarındaki yetersizlik	6	30
Toplam	20	100

Anket sonuçlarına göre pancar üreticilerinin %34'ü, son beş yılda Kütahya Şeker Fabrikası ile gerçekleştirdiği pancar taahhüt sözleşmesinde belirtilen miktarın üzerinde hasat gerçekleştirememiştir. Tablo 9'a göre kotasını hiç aşamayan üreticilerin %25'i bu durumun işlettiği toprağın verimliliğinden kaynaklandığını düşünmektedir. Kotasını aşamayan üreticilerin %10'u bu durumun üretim teknikleri, torağa ayrılan bakım ve zaman ile ilgili olduğunu, %35'i arazilerin parçalı olmasının durumun en büyük sebebi olduğunu düşünmektedir. Kotasını dolduramayan üreticilerin %30'u ise, taahhüt

ettikleri miktarların üzerine hiç çıkamamalarının nedeni olarak sulama imkânlarındaki kısıtlılıkları görmektedir.

Kütahya'daki şeker pancarı üreticilerinin sahip oldukları arazilerin parçalılığı ile ürettikleri pancar miktarları arasındaki ilişki Tablo 10'da verilmiştir.

Tablo 10. Arazilerin Parça Sayısı ile Üretilen Pancar Miktarının Çapraz Analizi

Arazi toplamı kaç parsel?	Kota sonrası üretebileceğiniz maksimum pancarı mı üretiyorsunuz?		Toplam %
	Evet (%)	Hayır(%)	
1-10	86	14	11
11-20	70	30	34
21-30	62	38	22
31-40	55	45	18
41-50	40	60	9
51+	25	75	6
Toplam	65	35	100

Tablo 10 incelendiğinde, arazileri 1-10 parça arasında olan üreticilerin yalnızca %14'ünün, 11-20 parça olan üreticilerin %30'unun, 21-30 parça olan üreticilerin %38'inin, 31-40 parça olan üreticilerin %45'inin, 41-50 parça olan üreticilerin %60'ının ve 51 ve üzeri parçalı araziye sahip olan üreticilerin ise %75'inin üretebilecekleri maksimum pancarı üretmedikleri görülmektedir. Sonuçlar değerlendirildiğinde, Kütahya'da arazi parçalılığı arttıkça, üreticilerin maksimum pancar miktarına ulaşamadıkları görülmektedir.

SONUÇ

Dünyada şeker piyasasını düzenleyen kuruluşlara üye olan Türkiye, küresel şeker politikaları çerçevesinde 1998 yılından itibaren şeker pancarı üretiminde kota uygulamaya başlamıştır (Karadeniz, 2016). Bu çalışmada, kota uygulamasının Kütahya'da şeker pancarı ekim alanları ve pancar üretim miktarlarına etkisinin belirlenmesi amacıyla anket çalışması yapılmıştır. Anket sonuçları incelendiğinde, Türkiye'de kota uygulamalarının pancar ekim alanlarını ve üretilen pancar miktarlarını son derece azalttığı sonucuna ulaşan diğer çalışmaların (Kepenoğlu, 2008; Bıyık & Ertürk Atabey, 2017; Kaya, 2015; Güneş vd., 2004; Karadeniz, 2016; Konyalı & Gaytancıoğlu, 2002) aksine, kotanın Kütahya'da pancar ekim alanları ve üretim miktarları üzerinde kısıtlı bir etkisinin bulunduğu anlaşılmıştır. Bunun nedeni ise Kütahya'da pancar üretilen arazilerin çok parçalı olması ve sulama olanaklarındaki yetersizlik başta olmak üzere, üreticilerin kota öncesindeki kısıtlarının kota uygulaması sonrasında da değişmemiş olmasıdır. Arazi parçalılığı ve sulama kanallarının yetersiz olması, pancar üreticilerinin sahip oldukları tarım alanlarını istedikleri miktarda işleyememesine neden olmakta ve bu nedenle kotaların varlığı yalnızca az parçalı araziye sahip olan üreticiler açısından önem taşımaktadır. Nitekim kota uygulaması, Kütahya'da arazisi az parçalı olan üreticilerin pancar ektiği alanların artmasına neden olurken, çok parçalı arazi sahipleri için pancar ekilen arazi büyüklüğünü azaltmıştır. Üreticilerin %46,7'sinin ise pancar ektiği alanda bir değişiklik meydana gelmemiştir.

Şeker pancarı yetiştiriciliği sulama gerektirmekte ve yetiştirildiği yerlerde sulama kanallarını zorunlu hale getirmektedir (Karadeniz, 2016, s. 332; Güneş vd., 2004). Çalışmada elde edilen bulgular neticesinde, Kütahya'da pancar üreticilerinin en büyük probleminin, sulama kanallarının yetersiz olması nedeniyle sulama işlemini maliyetlerine kendileri katlanarak yapmak zorunda kalmalarıdır. Üreticiye yüklenen bu ek maliyetler, çok parçalı araziye sahip olan üreticiler başta olmak üzere, üreticilerin tam kapasite ile üretebileceklerinden daha az pancar üretmelerine neden olmakta ve pancar ekiminin coğrafi dağılımını sınırlamaktadır. Yetersiz sulama nedeniyle pancar verimlilikleri de olumsuz yönde etkilenmekte ve birim alandan elde edilen pancar miktarı azalmaktadır.

Bu nedenle Kütahya'da pancar tarımının yapıldığı alanlardaki sulama kanallarının yaygınlaştırılarak, sürdürülebilir bir sulama programının oluşturulması önem kazanmaktadır. Ayrıca hızlı bir şekilde arazi toplulaştırması yapılması suretiyle, pancar üreticilerinin maliyetlerinin azaltılması, ekim alanlarının ve üretim miktarlarının artırılması açısından en az sulama kanallarının yapılması kadar önem taşımaktadır. Bu bağlamda yapılacak düzenlemeler Kütahya'da pancar üretimi yapan üreticilerin faaliyetlerinin devamlılığı açısından da son derece önem taşımaktadır. Pancar üretiminde gerçekleşecek bir artışın, Kütahya'da yaşanan kente göç problemi üzerinde etkili olacağı ve kırsal kalkınmaya olumlu katkıları olacağı açıktır.

KAYNAKÇA

- Bıyık, G., & Ertürk Atabey, S. (2017). Gıda Rejimi Perspektifinden Türkiye’de Şeker Kanununun Değerlendirilmesi ve Bir Regülasyon Kurumu Olarak Şeker Kurulu’nun Düzenleyici Rolü. *Neşehir Bilim ve Teknoloji Dergisi* , 6 (ICAF OF 2017 Özel Sayı), 178-191.
- Ceylan, R. F., İlbasmış, E., & Özkan, B. (2018). Is price significant in Planning for Sugar Beet Production? An Example from Turkey. *Mediterranean Agricultural Sciences* , 31 (2), 117-122.
- Çiçek, Ö., & Acar, O. K. (2018). Türkiye’de Şeker Fabrikalarının Özelleştirilmesi ve İstihdam Üzerine Etkileri. *QUO VADIS Social Sciences Proceedings Book FSCongress* , 110-120.
- Demir, M. (2017). Kars İlinde Şeker Pancarı Üretimine Beşeri ve Ekonomik Önemi, Sürdürülebilirliği. *Marmara Coğrafya Dergisi* (36), 175-190.
- Dikmen, F. H., & Bozdağ, E. G. (2018). Türkiye’de Kamu Şeker Fabrikaları İçin Bir Etkinlik Analizi: 2003-2016. *İşletme Araştırmaları Dergisi* , 10 (3), 452-470.
- Erdinç, Z. (2017). Türkiye’de Şeker Sanayinin Gelişimi ve Şeker Sanayinde İzlenen Politikalar. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* , 17 (3), 9-26.
- FAOSTAT. (2019). 12 9, 2019 tarihinde Food and Agriculture Organization of the United Nations: <http://www.fao.org/faostat/en/#data/QV> adresinden alındı
- Güneş, E., Gün, S., Gülçubuk, B., & Olhan, E. (2004). Türkiye’de Şeker Politikalarının Şekerpancarı Üretimine Etkileri: Ankara İli Polatlı İlçesi Araştırması., (s. 61-66). Tokat.
- Haşiloğlu, S. B., Baran, T., & Aydın, O. (2015). Pazarlama Araştırmalarındaki Potansiyel Problemlere Yönelik Bir Araştırma: Kolayda Örnekleme ve Sıklık İfadeli Ölçek Maddeleri. *Pamukkale İşletme ve Bilişim Yönetimi Dergisi* , 2 (1), 19-28.
- Karadeniz, V. (2016). Erzincan İlinde Şeker Pancarı Tarımının Coğrafi Dağılışı ve Başlıca Sorunları. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* , 9 (46), 327-338.
- Kaya, F. (2015). Küresel ve Bölgesel Şeker Politikalarının Türkiye Şeker Fabrikalarına Etkilerine Bir Örnek; Ağrı Şeker Fabrikası. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Dergisi* (31), 41-61.
- Kepenoğlu, A. (2008). Şeker Pancarında Kota Uygulamalarının Şeker Pancarı Üretimine Etkileri ve Üreticilerin Sosyo-Ekonomik Durumlarında Meydana Gelen Değişimler: Eskişehir İli Alpu İlçesi Araştırması. Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.
- Koç, H., & Bulut, İ. (2016). Türkiye Şeker Pancarı Üretiminde Yozgat İli'nin Yeri ve Önemi. *Türk Coğrafya Dergisi* (67), 33-40.
- Koç, H., Ergün, A., & Kartal, F. (2018). Sivas İli’nde Şeker Pancarı Üreticilerinin Sorunları ve Çözüm Önerileri. *International Journal of Geography and Geography Education* (38), 247-265.

Konyalı, S., & Gaytancıoğlu, O. (2002). Yeni Şeker Kanununun Türkiye Şeker Sanayiine Etkilerinin İncelenmesi. *Tarımsal ve Tarıma Dayalı Sanayi* (s. 310-313). Erzurum: 5. Türkiye Tarım Ekonomisi Kongresi Erzurum.

KPEK, Kütahya Pancar Ekicileri Kooperatifi. (2019, 12 3). Kütahya Şeker, Melas ve Küspe Üretim Miktar ve Parasal Değerleri. Kütahya.

KŞFAŞ, Kütahya Şeker Fabrikası Anonim Şirketi. (2019, Kasım 21). 2018 Yılı Üretim, İstihdam ve Maliyetler Raporu. Kütahya, Merkez.

Resmi Gazete. (2002, 6 28). *Tarım Reformu Uygulama Alanı Toprak Normu Esaslarının Yürürlüğe Konulması Hakkında Karar* . Karar No: 2002/4285, Sayı:24799.

SEDK, Sosyo Ekonomik Değerlendirme Komitesi. (2017). *Biyogüvenlik Kurulu'na Sunulmak Üzere Sosyo-Ekonomik Değerlendirme Komitesi Tarafından Hazırlanan Rapor*. 12 9, 2019 tarihinde Türkiye Biyogüvenlik Bilgi Değişim Mekanizması: <http://www.tbdbm.gov.tr/YemArsiv2.aspx> adresinden alındı

Şimşek, G. (2018). Şeker Fabrikalarının Ekonomik ve Sosyal Etkileri: Erzurum Şeker Fabrikası Örneği. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* , 11 (60), 1136-1152.

Tosun, F., & Arslan, S. (2016). 4634 Sayılı Şeker Kanunu Sonrasında Türkiye Şeker Sanayinde Meydana Gelen Gelişmeler. *Tarla Bitkileri Merkez Araştırma Enstitüsü Dergisi* , 25 (Özel Sayı), 328-333.

Tuğcu, G. (2009). Pankobirliğin 4634 Sayılı Şeker Kanunu Çerçevesinde Ülke Şeker Piyasasındaki Yerinin Şeker Pancarı Üreticisi Açısından Değerlendirilmesi. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi* . Tekirdağ: Namık Kemal Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.

TÜİK, Türkiye İstatistik Kurumu. (2019). 12 10, 2019 tarihinde <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=92&locale=tr> adresinden alındı

Researcher: Social Science Studies

(2020) Cilt 8 / Sayı 2, s. 238-256

Geliş Tarihi: 25.05.2020 Kabul Tarihi: 24.06.2020 Online Yayın Tarihi: 29.06.2020

İşe Bağlılığın İşte Kalma Niyeti Üzerindeki Etkisinde İş Gören Sessizliğin Aracılık Rolü

Mehmet İNCE ¹, Fatma YEŞİLKUŞ ², Onur Başar ÖZBOZKURT³

Özet

İş görenler, işin türü ve doğası ne olursa olsun, organizasyonların kilit unsurlarından birisidir. Günümüz rekabet ortamında faaliyetlerine devam etmek isteyen organizasyonlar, iş görenlerle ilişkilerini başarılı bir şekilde yönetme isteğinde ve iş görenlerini daha uzun süre organizasyonda tutma eğiliminde olmaktadır. Bu doğrultuda organizasyonlar, daha yüksek düzeyde performans elde edebilme ve yetenekli iş görenlerin işe bağlılığının ve işte kalma niyetinin oluşmasında, iş gören sessizliği kavramına daha fazla ilgi göstermeye başlamaktadır. Buradan hareketle bu çalışma, işe bağlılık, işte kalma niyeti ve iş gören sessizliğini detaylı bir şekilde ele almayı, bu değişkenler arasındaki etkiyi ve işe bağlılığın işte kalma niyeti üzerindeki etkisinde iş gören sessizliğinin aracılık rolünü inceleyerek ilgili literatürde açıkça görülen eksikliği gidermeyi amaçlamaktadır. Bu amaçla, kartopu örneklem yöntemi ile ulaşılan 368 iş görenden elde edilen veriler "SPSS 21.0" ve "AMOS 24.0" nicel analiz programları kullanılarak analiz edilmiştir. Analiz sonucunda, işe bağlılığın işte kalma niyeti ve iş gören sessizliği üzerinde pozitif yönlü ve anlamlı bir etkisinin var olduğu; iş gören sessizliğinin işte kalma niyeti üzerinde pozitif yönlü ve istatistiksel olarak anlamlı bir etkisinin var olduğu ve işe bağlılığın işte kalma niyeti üzerindeki etkisinde iş gören sessizliğinin kısmi aracılık rolüne sahip olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: İş gören, işe bağlılık, işte kalma niyeti, iş gören sessizliği.

The Mediating Role of Employee Voice within the Impact of Work Commitment on Intention to Stay

Abstract

Employees, regardless of nature and type of business, are one of the key resources of the organizations. Organizations that desire to run their business activities in a recent competition environment wish to successfully manage relationships with employees and tend to retain employees in a longer-term in the organization. In this line, organizations have started to be more interested in employee voice for obtaining a high level of performance and creating the work commitment and intention to stay of qualified employees. From this point of view, this study aims at analyzing the work commitment, intention to stay and employee voice in detail and being fulfilled the clear need of research in related literature via examining the effect between those variables and the mediating role of employee voice within the impact of work commitment on intention to stay. To this end, the data obtained from 368 employees that were reached by the snowball sampling method has been analyzed by using the quantitative analysis

¹ Prof. Dr., Tarsus Üniversitesi, mince@tarsus.edu.tr, ORCID: 0000-0003-0612-3688

² Doktorant, Toros Üniversitesi, fbyesilkus@gmail.com, ORCID: 0000-0002-7749-9562

³ Dr. Öğr. Üyesi, Tarsus Üniversitesi, onurozbozkurt@tarsus.edu.tr, ORCID: 0000-0002-2325-2433

programs "SPSS 21.0" and "AMOS 24.0". As a result of the analysis, work commitment has a positive and significant impact on both intention to stay and employee voice; employee voice has a positive and statistically significant impact on intention to stay, and the partial mediation role of employee voice within the impact of work commitment on intention to stay.

Keywords: Employee, work commitment, intention to stay, employee voice.

GİRİŞ

İş görenler, işin türü ve doğası ne olursa olsun, organizasyonların kilit kaynaklarından birisidir. Organizasyonlar, günümüz rekabet ortamında ayakta kalabilmek için iş görenlerle ilişkilerini başarılı bir şekilde yönetme isteğindedir. Bu anlamda, işverenler, iş görenlerin katılımını sağlayan, samimi ve kalkınmayı kolaylaştıran bir ortam yaratarak onları elde tutma şansını artırabilmekte (Motyka, 2018, s. 227) ve iş görenlerin işe bağlılık düzeyi artabilmektedir.

İş gören bağlılığı, çalışanın organizasyonu ile özdeşleşmesi ve organizasyona katılımının gücünü ifade etmekle birlikte genel olarak iş görenin, organizasyonun amaç ve değerlerine güçlü bir şekilde inanması ve bu amaç ve değerleri kabul etmesi, organizasyon adına kayda değer çaba gösterme isteğinin olması ve organizasyonun faaliyet sürecinde organizasyona katkı sağlamasından oluşmaktadır (Porter vd., 1974, s. 606). Ancak organizasyonlar için iş görenlerin bağlılığı kadar onların mevcut organizasyonda ne kadar kaldığı da önem arz etmekte ve işe bağlılığın iş görenlerin mevcut organizasyonda kalması üzerinde doğrudan etkisinin var olduğu kabul edilmektedir (Allen ve Meyer, 1996, ss. 253-266). Bu kapsamda, işte kalma, iş görenin mevcut işvereni ile olan ilişkisinden kaynaklı olarak organizasyonda uzun vadede kalma niyeti olarak açıklanmaktadır (Johari vd., 2012, s. 398; Shadid, 2018, s. 59).

Diğer taraftan, organizasyonlar giderek daha yüksek düzeyde organizasyonel performans elde edebilmek ve daha vasıflı iş görenleri bünyesine alabilmek için (Dundon vd., 2004, s. 1141) iş gören sesliliği kavramına ilgi göstermeye başlamaktadır (Mowbray vd., 2014, s. 382). Temel olarak iş gören sesliliği, iki yönlü iletişim ve yöneticiler ile iş görenler arasındaki bilgi alışverişi ya da organizasyonda neler olduğuna ilişkin iş görenin "söz sahibi olması" olarak tanımlanmaktadır (Marchington vd., 2001, s. 9). İş gören sesliliğinin, yönetim ile ilgili belirli bir soruna veya konuya yönelik bireysel memnuniyetsizliğin ifade edilmesi olarak açıklanmasının yanı sıra, yönetime karşı önemli bir güç kaynağı olan kolektif organizasyonun (örneğin, sendikalar, komiteler gibi) bir ifadesi de olabilmekte ve gerek organizasyonlar gerekse çalışanlar için uzun vadeli bağlılıkla sonuçlanabilmektedir (Budd vd., 2010, s. 305).

Bu hususlar doğrultusunda, her ne kadar ilgili literatürde işe bağlılık, işte kalma niyeti ve iş gören sesliliği kavramlarına ilişkin teorik alt yapı ve nicel araştırmalar yer alsa da, bu araştırmaların çoğunda bu değişkenler tek ele alınmış ve ilgili değişkenlerin hepsini bir arada ele alan herhangi bir çalışmaya rastlanılamamıştır. Bu sebeple bu çalışma, ilgili değişkenleri detaylı bir şekilde ele almayı, bu değişkenler arasındaki etkiyi, işe bağlılığın işte kalma niyeti üzerindeki etkisinde iş gören sesliliğinin aracılık rolünü inceleyerek ilgili literatürde açıkça görülen eksikliği gidermeyi ve geleceğe yönelik çıkarımlarda

bulunmayı amaçlamaktadır. Bu doğrultuda, kartopu örneklem yöntemiyle 368 iş görenden elde edilen veriler “SPSS 21.0” ve “AMOS 24.0” nicel analiz programlarıyla analiz edilmiştir.

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

İşe Bağlılık

Günümüzde birçok organizasyon, yetenekli ve entelektüel iş görenlere sahip olmanın yanı sıra, işlerine olumlu tutum ve bağlılık gösteren uygun ve yetenekli iş görenlere sahip olmayı arzulamaktadır (Chelliah vd., 2015, s. 10). İşe bağlılık, organizasyonların güvenilebileceği insan kaynakları yönetiminin temel yönlerinden biri olmakla birlikte çalışanların performansında önemli bir kriter olmaktadır (Hashemzadeh vd., 2020, s. 46). Bu anlamda, işe bağlılık en temel anlamıyla, organizasyonda yer alan iş görenlerin kendilerini fiziksel, bilişsel ve duygusal olarak ifade etmesi şeklinde açıklanmaktadır (Ander ve Meyer, 1990, s. 2; Kahn, 1990, s. 694).

İşe bağlılık, iş görenin, işini yaparken kendisini dinç hissetmesi, kendisini işe adanması veya işinden doyum alması ve işine yoğunlaşması anlamına gelmekte (Eryılmaz ve Doğan, 2012, s. 50) ve iş görenin, organizasyonun misyonuna ve yönüne ilişkin psikolojik tutum ve sorumluluğunu yansıtmaktadır (Robinson, 2003, s. 3; George ve Jones, 2012, s. 88; Chelliah vd., 2015, s. 10; Bashir ve Gani, 2020, s. 2). İşe bağlılık, organizasyona dair sadakat duygusu (Myers, 1996, s. 188), organizasyonun hedeflerini belirleme duygusu ve organizasyonun belirlediği görevlere katılma duygusu olmak üzere üç tutum içermekte (Ivancevich vd., 2011, s. 188) ve organizasyonda alınan kararlara ve dürüstlüğe dair oluşan güven ve sadakat duygusu, iş görenlerin işe bağlılık düzeyinde önemli bir bileşen olmaktadır (Daft ve Marcic, 2006, s. 377).

İş görenlerin bir bütün olarak organizasyonları hakkında sahip olduğu duygu ve inançların toplamını niteleyen işe bağlılık, organizasyonların kilit bir belirleyicisidir (George ve Jones, 2012, s. 71). Çalışanların işe bağlılık düzeyi, organizasyonların daha iyi performans elde etmesinde ve topluma hizmet sağlamasında daha fazla verimlilik ve etkinlik sağlamak için uzun zamandır temel bir unsur olarak kabul edilmekte (Lizote vd., 2017, s. 948) olup; işe bağlılık düzeyinin artmasıyla, iş görenlerin iş doyumunu ve duygusal bağlılığı da artmakta ve organizasyonun etkinliği ve verimliliği hızlanabilmektedir (Hashemzadeh vd., 2020, s. 47; Khosravani vd., 2020, s. 2).

İşe bağlılığın kavramsallaştırılmasında; duygusal bağlılık, devam bağlılığı ve normatif bağlılık olmak üzere çeşitli bağlılık kavramları ortaya çıkmıştır (Allen ve Meyer, 1990, s. 2; Meyer ve Allen, 1991, s. 61; Meyer vd., 2018, s. 1206; Cao vd., 2020, s. 2905; Manalo vd., 2020, s. 137). Duygusal bağlılık, iş görenin organizasyonda duygusal davranmasını, organizasyon ile özdeşleşmesini, organizasyona olan bağlılığını ve katılımını ifade etmekte (Chelliah vd., 2015, s. 11) ve iş görenin organizasyonu benimsemesi ve bir üye olarak organizasyona ait hissetmesini nitelemektedir (Allen ve Meyer, 1990, s. 2). Ayrıca, iş görenler arasındaki uyumun oluşturularak dayanışmanın artmasını ve organizasyon ikliminde yer alan sosyal ilişkinin de güçlü olmasını yansıtmaktadır (Kanter, 1968, s. 500-501).

Devam bağlılığı, organizasyonun amaç ve değerleriyle özdeşleşmek için çaba harcamadan elde edilen olumlu sonuçlar gibi dışsal ödüller nedeniyle iş görenin organizasyona bağlı olması anlamına gelmekte (Chelliah vd., 2015, s. 11) ve organizasyondan elde edilen kâr ve maliyetler göz önünde bulundurulduğunda, “kâr” unsuru, devam bağlılığını tetiklemektedir (Kanter, 1968, s. 500). Açık bir ifadeyle, iş görenin organizasyondan ayrılmasının uygun bir seçenek olmaması nedeniyle (Huwe, 2010, s. 244) bireysel beklenti ve çıkarlarını dikkate alarak organizasyon üyeliğini ve organizasyona olan bağlılığını devam ettirmesini nitelemektedir (Doğar ve Gürsoy, 2017, s. 119).

Normatif bağlılık ise iş görenin organizasyondaki örtük sorumluluklarını yansıtmakla (Chelliah vd., 2015, s. 12) birlikte, organizasyonun hangi statüde olduğuna veya ne derece memnuniyet sağladığına bakılmaksızın, iş görenin ahlaki açıdan organizasyona bağlı olmasını ifade etmektedir (Marsh ve Mannari, 1977, s. 59). Ek olarak, iş görenin, organizasyonel amaçları karşılayacak şekilde hareket edebilmesinde içselleştirilmiş normatif baskıların tümü olarak açıklanmakta (Khosravani vd., 2020, s. 2) ve iş görenin yalnızca “etik” ve “ahlaki” bir şey olduğuna inandığı için (Aslam ve Safdar, 2012, s. 4017) tutum sergilemesi ve bağlılık göstermesi anlamına gelmektedir (Wiener, 1982, s. 421).

Diğer taraftan, işe bağlılık düzeyi, iş görenin, organizasyonun bir üyesi olarak görev yapma isteğini ve organizasyonda kalma inancını ortaya çıkarabilmektedir (MacLean, 2001, s. 22; Pham ve Pham, 2016, s. 1448). İşe bağlılık ile meydana gelen sadakat, iş görenin mevcut organizasyonda kalmasını etkileyebilmekte ve iş görenlerin başka bir organizasyonu tercih etmemesinde kritik öneme sahiptir (Mustapha vd., 2010, s. 61). Açık bir ifadeyle, iş görenin organizasyona uyum sağladığına ilişkin yüksek bir algıya sahip olması ve organizasyonda kendisini mutlu ve memnun hissetmesi, iş görenin organizasyonda kalma isteğini ve arzusunu kuvvetlendirebilmektedir (Prosbitero ve Teng-Calleja, 2019, s. 3).

İşte Kalma Niyeti

Son zamanlarda, iş görenlerin organizasyonda tutulması güç hale gelmekte ve vasıflı ve deneyimli iş görenlerin organizasyondan ayrılması, organizasyonun genel verimliliğini, kârını ve ürün kalitesini olumsuz yönde etkileyebilmektedir (DeConinck ve Bachmann, 1994, s. 87; Iqbal vd., 2017, ss. 2-3; Noor vd., 2020, s. 68). Organizasyon için gerekli tecrübeye sahip vasıflı iş görenlerin bulunması ve cezbedilmesi, bu iş görenlerin eğitilmesi ve kalifiye iş görenin zamanla organizasyondan ayrılması organizasyonlar açısından maliyetli olabilmektedir. Bu bağlamda, iş görenin organizasyonda kalması, işverene, işgücü devir oranlarını azaltabilecek stratejilerin nasıl tasarlanacağı hakkında bilgi sağlayabilmesi sebebiyle büyük önem arz etmektedir (Goperma ve Dolai, 2018, s. 971; Mehrez ve Bakri, 2019, s. 425).

İşte kalma niyeti, iş görenin organizasyona ve organizasyondaki yetkiliye (üst yönetici, amir gibi) karşı gösterdiği duygusal tepkilerin (güven, sadakat gibi) yansıması sonucunda mevcut organizasyonda (Magner vd., 1996, s. 137) bilinçli ve kasıtlı olarak kalma isteğini ifade etmektedir (Tett ve Meyer, 1993, s. 262). Açık bir ifadeyle, iş görenin

mevcut işvereni ile olan ilişkisinden kaynaklı olarak mevcut organizasyonda uzun vadede kalma niyeti olarak tanımlanmaktadır (Johari vd., 2012, s. 398; Shadid, 2018, s. 59).

İşverenin memnuniyet sağlaması, iş göreni tanıması, desteklemesi ve ödüllendirmesi, iş görene olumlu geri bildirimlerde bulunması, iş görenin organizasyonun misyonunu benimsemesi, organizasyonda söz hakkı olduğunu hissetmesi ve sesini duyurabilmesi gibi hususlar, iş görenin mevcut organizasyonda daha uzun süre kalma niyetini ortaya çıkarabilmektedir (Vance, 2006, s. 7). Bunlara ek olarak, bireysel (yaş, iş yerinin konumu, sağlık) ve örgütsel (iş tatmini, algılanan yönetici desteği, işe tutulma, işe bağlanma, çalışma ortamı, kariyer fırsatları ve iş istikrarı) faktörler, iş görenlerin işte kalma niyetini etkileme gücüne sahiptir (Radford vd., 2015, s. 306).

Diğer taraftan, mevcut organizasyonda işe bağlılık düzeyi yüksek olan iş görenler, organizasyonları hakkında daha iyimser bir bakış açısına sahip olabilmekte ve daha uzun süre kalma niyetinde olabilmektedir (Cho vd., 2009, s. 375). Bu çerçevede, Noor vd. (2020, s. 85)'nin farklı organizasyonlarda çalışan 105 iş gören üzerinde gerçekleştirdiği bir araştırmasında, işe bağlılığın işte kalma niyeti üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisinin var olduğu sonucu ortaya çıkmıştır. Benzer bir şekilde, Sangroengrob ve Techachaicherdchoo (2010, s. 7)'nin 122 iş gören üzerinde gerçekleştirdiği çalışmada, işe bağlılığın işte kalma niyeti üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olduğu tespit edilmiştir. Pham ve Pham (2016, s. 1451)'in 290 katılımcı üzerinde gerçekleştirdiği bir çalışmada ise işe bağlılığın işte kalma niyeti üzerinde anlamlı bir etkisinin var olduğu görülmüştür. Bu hususlardan hareketle, çalışma kapsamında kurulan birinci hipotez aşağıda yer almaktadır:

Hipotez 1: *İşe bağlılığın işte kalma niyeti üzerinde anlamlı bir etkisi vardır.*

İş Gören Sessizliği

Organizasyonlar yüksek düzeyde organizasyonel performans elde edebilmek ve daha vasıflı iş görenleri bünyesine alabilmek için (Dundon vd., 2004, s. 1141) iş gören sessizliği kavramına ilgi göstermeye başlamaktadır (Mowbray vd., 2014, s. 382). İş görenlerin, karar alma sürecine katkılarının teşvik edilmesi ve iş görenin bu süreçte söz hakkı sahibi olması (Kim vd., 2010, s. 372), gerek iş görenler gerekse işverenler için olumlu sonuçlar ortaya çıkarabilmektedir (Ganjali ve Rezaee, 2016, s. 175).

İş gören sessizliği, iş görenin mevcut organizasyonunda görüş bildirme ya da karar alma sürecine katılma fırsatını sağlayan her türlü mekanizma, yapı veya uygulama olarak ifade edilmekte (Lavelle vd., 2010, s. 396) olup; iş görenlerin endişelerini, şikayetlerini ve isteklerini nasıl dile getirdiğini ve geliştirdiğini (Latif ve Arif, 2018, s. 510), muhtemel sorunları nasıl çözdüğünü ve karar verme sürecine nasıl katkıda bulunduğunu açıklamaktadır (Pyman vd., 2006, s. 543). Kısacası iş gören sessizliği, iş görenlere organizasyonlarının faaliyet sürecinde birtakım kararlar söyleyebilme hakkını içermektedir (Marchington, 2009, s. 1).

İş gören sessizliği, birçok organizasyonda doğrudan ve/veya dolaylı olarak görülebilmektedir (Wilkinson vd., 2014, s. 12). Doğrudan iş gören sessizliği, bireysel veya grupsal olarak organizasyonel kararları doğrudan etkileme derecesini ifade ederken,

dolaylı iş gören sesliliği ise iş gören temsilcileri aracılığıyla sendikalar, çalışma konseyleri, danışma komiteleri ve yönetim kurullarında iş görenlerin temsil edilmesini nitelemektedir (Kim vd., 2010, s. 373; Lavelle vd., 2010, s. 396).

İş gören sesliliğini kolaylaştıran mekanizmaların varlığı, çalışanların fikirlerini paylaşabilmesi ve fikirlerin paylaşılması için teşvik edilmesi, organizasyonel kararların sonucunu büyük oranda etkileyebilmektedir (Farndale vd., 2011, s. 114). Bu anlamda, iş gören sesliliği, iş görenin mevcut organizasyonda hoşnut olmadığı durumları ifade ederek yönetimin gücünü değiştirmesi için iş görene fırsat sağlamakla birlikte, kararlara dahil olmaya ve sürece katılmaya olanak sağlamaktadır (Armstrong, 2006, s. 807). Böylece iş gören, fikirlerini iletme fırsatı bulmakta ve katkılarına değer verildiğine inanabilmektedir (Farndale vd., 2011, s. 116). Yönetimsel kararlara dahil olan iş görenler, organizasyonlar için önemli bir bilgi kaynağı olmakta ve organizasyonel sürdürülebilirliğe katkıda bulunabilmektedir (Su vd., 2017, s. 1829).

Diğer taraftan, işe yüksek düzeyde bağlı olan iş görenler (Latif ve Arif, 2018, s. 513), mevcut organizasyonda düşüncelerini ve fikirlerini ifade etme fırsatına sahip olduğunda, kendilerini motive ve memnun olmuş, değerli ve takdir edilmiş olarak görebilmektedir (Alfayad ve Arif, 2017, s. 151) Bu kapsamda, Şimşek ve Gürler (2019, s. 87)'in 713 öğretmen üzerinde yaptığı bir araştırmasında, işe bağlılığın iş gören sesliliği üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkiye sahip olduğu tespit edilmiştir. Benzer olarak, Farndale vd. (2011, s. 121)'nin sekiz farklı özel sektörde çalışan 2,291 iş gören üzerinde gerçekleştirdiği bir çalışmada, işe bağlılığın iş gören sesliliği üzerinde anlamlı bir etkisinin var olduğu görülmüştür. Bu doğrultuda kurulan ikinci hipotez aşağıda yer almaktadır.

Hipotez 2: *İş bağlılığın iş gören sesliliği üzerinde anlamlı bir etkisi vardır.*

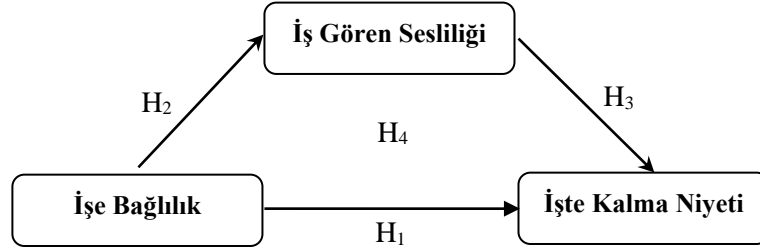
İş görenlerin düşüncelerini, isteklerini ve memnuniyetsizliğini ifade edebildiği bir organizasyon ikliminde iş görenlerin daha uzun süre mevcut organizasyonda kaldığı varsayılmaktadır (Spencer, 1986, s. 494). Bu bağlamda, Lam vd. (2016, s. 288)'nin iki farklı organizasyonda çalışan 381 iş gören üzerinde gerçekleştirdiği bir araştırmasında, organizasyondaki iş gören sesliliğinin yüksek olması, iş görenin o organizasyondan ayrılmasını engellemekte ve kalma isteğini olumlu yönde etkilemektedir. Van Gramberg vd. (2019, s. 10-11)'nin altı farklı hizmet sektöründe çalışan 773 iş gören üzerinde gerçekleştirmiş olduğu bir çalışmada ise benzer bir şekilde iş gören sesliliğinin işten ayrılmayı negatif yönde etkilediği, organizasyondaki iş gören sesliliğinin artmasıyla iş görenlerin organizasyonda kalma niyetinin aynı düzeyde arttığı ve muhtemel problemlerin çözümünde iş gören sesliliğinin aracı rol oynadığı sonucu ortaya çıkmıştır. Bu çerçevede kurulan üçüncü hipotez aşağıda yer almaktadır.

Hipotez 3: *İş gören sesliliğinin işte kalma niyeti üzerinde anlamlı bir etkisi vardır.*

Son olarak, ilgili literatürde tespit edilen işe bağlılığın işte kalma niyeti üzerindeki etkisinde (Cho vd., 2009, s. 375; Sangroengrob ve Techachaicherdchoo, 2010, s. 7; Pham ve Pham, 2016, s. 1451; Latif ve Arif, 2018, s. 513; Noor vd., 2020, s. 85) iş gören sesliliğinin aracılık rolü oynadığına ilişkin herhangi bir çalışmaya rastlanılamaması sebebiyle bu çalışmanın dördüncü ve başlıca hipotezi ile modeli aşağıda yer almaktadır.

Hipotez 4: İşe bağlılığın işte kalma niyeti üzerindeki etkisinde iş gören sesliliğinin anlamlı bir etkisi vardır.

Şekil 1. Araştırmanın Modeli

YÖNTEM

Ölçüm Araçları

İşe Bağlılık: Bu çalışma çerçevesinde, iş görenlerin, işe bağlılık düzeylerinin ölçülmesine ilişkin Schaufeli vd. (2002, s. 89) tarafından bulunan ve Eryılmaz ve Doğan (2012, s. 52)'in Türkçe uyarlamasını gerçekleştirdiği, toplam 17 madde ve "İşe İstek Duyma", "İşe Adanma" ve "İşe Yoğunlaşma" olmak üzere üç alt boyuttan oluşan Utrecht İşe Bağlılık Ölçeği'nden yararlanılmıştır. Ölçekte yer alan maddelerin her birinde 5'li likert tipi (1= Uygun Değil, 5= Tamamen Uygun) kullanılmıştır. Türkçe uyarlaması gerçekleştirilen çalışmada işe bağlılığın güvenilirlik katsayısı ,94 olarak bulunmuştur.

İşte Kalma Niyeti: İş görenlerin, işte kalma düzeylerinin ölçülmesi noktasında Gellatly vd. (2006, s. 336) tarafından literatüre kazandırılan ve Karadeniz (2010, s. 211)'in Türkçe uyarlamasını gerçekleştirmiş olduğu toplam üç maddeden oluşan İşte Kalma Niyeti Ölçeği'nden faydalanılmıştır. Ölçekte yer alan maddelerin her birinde 5'li likert tipi (1= Kesinlikle Katılmıyorum, 5= Kesinlikle Katılıyorum) kullanılmıştır. Türkçe uyarlaması gerçekleştirilen çalışmada işte kalma niyetinin güvenilirlik katsayısı ,80 olarak tespit edilmiştir.

İş Gören Sesliliği: Katılımcıların iş gören sesliliği düzeylerinin ölçülmesi aracılığıyla Van Dyne ve LePine (1998, s. 112)'nin literatüre kazandırmış olduğu, Arslan ve Yener (2016, s. 185)'in Türkçe uyarlamasını gerçekleştirdiği toplam altı maddeden oluşan İş Gören Sesliliği Ölçeği'nden yararlanılmıştır. Ölçekte yer alan maddelerin her birinde 5'li likert tipi (1= Kesinlikle Katılmıyorum, 5= Kesinlikle Katılıyorum) kullanılmıştır. Türkçe uyarlaması gerçekleştirilen çalışmada iş gören sesliliğinin güvenilirlik katsayısı ,76 olarak bulunmuştur.

Örnekleme ve Verilerin Toplanması

Bu çalışmada, ilgili ölçekler, Google Forms aracılığıyla çevrimiçi ankete dönüştürülerek 29 Mart 2020-15 Mayıs 2020 tarihleri arasında kartopu örnekleme yöntemiyle farklı organizasyonlarda çalışan 34 katılımcıya ulaştırılmış ve anketin, aynı özellikleri taşıyan diğer katılımcılara ulaştırılması rica edilmiştir. Kartopu örnekleme, araştırmanın kıstaslarına uygunluk gösteren katılımcıların tespit edilerek, bu

katılımcılardan elde edilen bilgiler ve tavsiyeler doğrultusunda diğer katılımcılara ulaşılmaya çalışılmıştır. Kartopu örneklem tekniğinde, katılımcıların sosyal ağ bağlantıları kullanılarak yeni katılımcılara ulaşılması sağlanmaktadır (Gürbüz ve Şahin, 2016, s. 135). Bu bağlamda, 368 iş gören ankete katılım sağlamıştır.

Araştırmaya katılan iş görenlerin demografik değişkenleri incelendiğinde, 55 (%14,9)'ünün 18 ve 25 yaş, 135 (%36,7)'ünün 26 ve 35 yaş, 131 (%35,6)'ünün 36 ve 45 yaş aralığında olduğu; 47 (%12,8)'inin 46 yaş ve üzeri katılımcılardan oluştuğu görülmüştür. 152 (%41,3)'ünün kadın, 216 (%58,7)'ünün erkek; 157 (%42,7)'ünün bekâr, 211 (%57,3)'ünün evli bireylerden oluştuğu gözlemlenmiştir. Katılımcıların 75 (%20,4)'ünün lise, 188 (%51,1)'ünün lisans ve 105 (%28,5)'ünün lisansüstü eğitim düzeyine sahip olduğu tespit edilmiştir. 69 (%18,8)'ünün 2500 TL ve altı, 60 (%16,3)'ünün 2501-3500 TL, 62 (%16,8)'ünün 3501 TL-4500 TL aralığında, 177 (%48,1)'ünün ise 4501 TL ve üzeri hane gelirine sahip olduğu görülmüştür. Ayrıca, katılımcıların 160 (%43,5)'inin mavi yaka, 208 (%56,5)'inin beyaz yaka pozisyonuna; 54 (%14,7)'ünün 1 yıldan az, 105 (%28,5)'ünün 1-5 yıl, 50 (%13,6)'ünün 6-10 yıl ve 159 (%43,2)'ünün 11 yıl ve üzeri çalışma deneyimine sahip olduğu ortaya çıkmıştır.

Verilerin Analizi

Uygulanan anket doğrultusunda elde edilen veriler, "SPSS 21.0" ve AMOS "24.0" nicel analiz programlarıyla analize tabi tutulmuştur. Ölçeklerin ve ilgili alt boyutların yapı geçerlilik düzeyinin test edilmesi amacıyla doğrulayıcı faktör analizi; güvenilirlik katsayısının belirlenmesi suretiyle Cronbach alpha analizi uygulanmıştır. İlgili değişkenlerin arasındaki ikili ilişkiyi incelemek suretiyle korelasyon analizi gerçekleştirilmiştir. Değişkenlerin tanımlayıcı istatistik değerleri incelenmiş ve verilerin normal dağılıma uyup uymadığını test etmek maksadıyla çarpıklık ve basıklık değerleri hesaplanmıştır.

Çalışmada, hipotezlerin test edilmesi ve aracılık rolünün incelenmesi suretiyle Baron ve Kenny (1986, s. 1177)'nin önermiş olduğu dört aşamalı yaklaşım çerçevesinde basit doğrusal regresyon analizi ve hiyerarşik regresyon analizinden faydalanılmıştır. Ayrıca PROCESS Macro eklentisi kullanılarak aracılık etkisi, güven aralığı sonuçlarıyla desteklenmeye çalışılmıştır. Aracılık modelinin belirlenen adımlarla tespit edilmesinin ardından modelin istatistiksel olarak anlamlılığını kontrol etmek suretiyle sobel testi uygulanmıştır. Araştırmada anlamlılık düzeyi .05 olarak kabul edilmiştir.

BULGULAR

Ölçeklere İlişkin Bulgular

Araştırmanın ölçüm araçlarının yapısal geçerliliğini incelemek amacıyla ilgili değişkenlerin birlikte ele alındığı doğrulayıcı faktör analizi kapsamında, uyum iyiliği indeksi (goodness of fit index- GFI), düzeltilmiş uyum iyiliği indeksi (adjusted goodness of fit index- AGFI), normlanmış uyum indeksi (normed fit index- NFI), standardize edilmiş kök ortalama kare artık (Standardized RMR- SRMR) ve kök ortalama kare yaklaşım hatası (Root mean square error of approximation- RMSEA) temel alınmıştır. Bu çerçevede, doğrulayıcı faktör analizi sonuçlarına Tablo 1'de yer verilmiştir.

Tablo 1. Değişkenlere İlişkin Uyum İyiliği İndeksleri ve Normal Değerler

Uyum Ölçütleri	İyi Uyum Değeri	Kabul Edilebilir Değer	Çalışmadaki Değer
χ^2/sd	<2	<5	3,167
GFI	0,95<GFI<1,00	0,90<GFI<0,95	,940
AGFI	0,90<AGFI<1,00	0,85<AGFI<0,90	,902
CFI	0,95<CFI<1,00	0,90<CFI<0,95	,923
RMSEA	0,00<RMSEA<0,05	0,05<RMSEA<0,10	,079
SRMR	0,00<SRMR<0,05	0,05<SRMR<0,10	,077
NFI	0,95<NFI<1,00	0,85<NFI<0,90	,976

Kaynak: Gürbüz ve Şahin (2016, s. 337)

Tablo 1’de görüldüğü üzere; benzerlik oranı ki-kare istatistiği $\chi^2(351) = 1825,401$ olarak bulunmuştur. Kök ortalama kare yaklaşım hatası (RMSEA)= ,079, standardize edilmiş kök ortalama kare artık (SRMR)= ,077, uyum iyiliği indeksi (GFI)= ,940, düzeltilmiş uyum iyiliği indeksi (AGFI)= ,902, normlanmış uyum indeksi (NFI)= ,976, karşılaştırmalı uyum indeksi (CFI)= ,923 olarak hesaplanmıştır. Elde edilen değerlerin, kabul edilebilir değerler içerisinde. Bu bulgular, ilgili değişkenlerin faktör yapısını doğrular niteliktedir.

Akabinde, ölçeklerin güvenilirlik düzeyleri incelenmiştir. Bu bağlamda, işe bağlılığın güvenilirlik düzeyinin ,902, işe istek duymanın ,788, işe adanmanın ,704 ve işe yoğunlaşmanın ,906 olduğu tespit edilmiştir. İşe bağlılık ölçeği ve işe yoğunlaşma alt boyutunun bu çalışma için yüksek düzey güvenilirliğe; işe istek duyma ve işe adanma alt boyutlarının ise bu çalışma için oldukça yüksek düzey güvenilirliğe sahip olduğu kabul edilmektedir. Ayrıca, işte kalma niyetinin güvenilirlik düzeyinin ,854 ve iş gören sesliliğinin ,961 olduğu hesaplanmış ve ilgili ölçeklerin de benzer bir şekilde bu çalışma için yüksek düzey güvenilirliğe sahip olduğu tespit edilmiştir. Diğer taraftan, araştırma kapsamında incelenen değişkenlere ilişkin ortalama, standart sapma, basıklık (skewness) ve çarpıklık (kurtosis) değerlerine ek olarak değişkenler arasındaki ikili ilişki katsayıları Tablo 2’de yer verilmiştir.

Tablo 2. Ölçeklerin Betimleyici İstatistikleri ve Korelasyon Katsayıları

Ölçekler/ Alt Boyutlar	Ort.	Ss	Çarp	Bask	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
İşe Bağlılık (1)	3,80	,776	-,801	,903	1					
İşe İstek Duyma (2)	3,69	,927	-,264	,982	,890**	1				
İşe Adanma (3)	4,07	,902	-,816	,731	,794**	,550**	1			
İşe Yoğunlaşma (4)	3,67	,880	-,650	,284	,883**	,699**	,677**	1		
İşte Kalma Niyeti (5)	4,01	,990	-,964	,623	,719**	,607**	,619**	,628**	1	
İş Gören Sesliliği (6)	4,24	1,092	-,949	,624	,633**	,606**	,420**	,585**	,523**	1

**p<,001, n = 368, Ort. = Ortalama, Ss. = Standard sapma, Çarp. = Çarpıklık, Bask. = Basıklık.

Tablo 2’de ifade edildiği üzere, işe bağlılığın ortalama değerinin 3,80, işe istek duymanın 3,69, işe adanmanın 4,07, işe yoğunlaşmanın 3,67 olduğu görülmüştür. İşte kalma niyetinin ortalama değerinin 4,01 ve iş gören sesliliğinin ise 4,24 olduğu tespit edilmiştir. Değişkenlerin dağılım biçimlerini ve normal dağılıma uygunluğunu ifade eden çarpıklık ve basıklık değerlerinin $\pm 1,0$ aralığında olması gerektiğinden (Gürbüz ve Şahin,

2016, ss. 216-218), ölçeklerin çarpıklık ve basıklık değerlerinin normal verilere uygun olduğu gözlemlenmiştir.

Hipotezlere İlişkin Bulgular

Çalışma kapsamında kurulan hipotezlerin test edilmesi ve aracılık etkisinin ölçümlenebilmesi noktasında Baron ve Kenny (1986, s. 1177)'nin nedensel adım yaklaşımını (dizisel yaklaşım) önerdiği dört adımdan faydalanılmıştır. Bu kapsamda, Tablo 3, hipotezlere ilişkin sonuçları ifade etmektedir.

Tablo 3. İşe Bağlılığın İşte Kalma Niyeti Üzerindeki Etkisinde İş Gören Sessliliğinin Aracılık Rolü

Adımlar	Regresyon Katsayıları			Model İstatistikleri
	B	S. H.	β	
Birinci Adım				R ² = ,517
Bağımsız D.: İşe Bağlılık	,916	0,3	,719**	F (1,366) =391,130
Bağımlı D.: İşte Kalma Niyeti				p< ,001
İkinci Adım				R ² = ,401
Bağımsız D.: İşe Bağlılık	,890	0,5	,633**	F (1,366) =244,776
Bağımlı D.: İş Gören Sessliliği				p< ,001
Üçüncü Adım				R ² = ,274
Bağımsız D.: İş Gören Sessliliği	,474	0,4	,523**	F (1,366) =138,035
Bağımlı D.: İşte Kalma Niyeti				p< ,001
Dördüncü Adım	,824	0,5	,647**	
Bağımsız D.1: İşe Bağlılık				R ² = ,524
Bağımsız D.2: İş Gören Sessliliği	,573	0,2	,114*	F (2,365) =201,212
Bağımlı D.: İşte Kalma Niyeti				p< ,001

*p<,05, **p<,001, n = 368, S. H. = Standart Hata, B= Standardize Edilmemiş Katsayılar, β= Standardize Edilmiş Katsayılar

Birinci adımda işe bağlılığın, işte kalma niyeti üzerindeki etkisi incelendiğinde, işe bağlılığın işte kalma niyeti üzerinde pozitif yönlü ve anlamlı bir etkisinin var olduğu görülmüştür (β=,719, p<,001). Dolayısıyla, işte kalma niyetindeki %51'lik varyansın işe bağlılık ölçeğine bağlı olduğu tespit edilmiş ve birinci adım bulgularla sağlanmıştır.

İkinci adımda, işe bağlılığın iş gören sessliliği üzerindeki etkisi değerlendirildiğinde, işe bağlılığın iş gören sessliliği üzerinde pozitif yönlü ve anlamlı bir etkisinin var olduğu gözlemlenmiştir (β=,633, p<,001). Ek olarak, iş gören sessliliğindeki %40'lık varyansın, işe bağlılık ölçeğine bağlı olduğu sonucu ortaya çıkmıştır. Böylelikle, ikinci adım, bulgularla desteklenmiştir.

Üçüncü adımda, iş gören sessliliğinin işte kalma niyeti üzerindeki etkisi test edilmiş ve iş gören sessliliğinin işte kalma niyeti üzerinde pozitif yönlü ve anlamlı bir etkiye sahip olduğu bulunmuştur (β=,523, p<,001). Ayrıca, işte kalma niyetindeki %27'lik varyansın, iş gören sessliliği ölçeğine bağlı olduğu görülmüş ve üçüncü adım da bulgularla sağlanmıştır.

Dördüncü adımda, işe bağlılık ile iş gören sessliliğinin birlikte işte kalma niyeti üzerindeki etkilerine bakıldığında ise iş gören sessliliğinin işte kalma niyeti üzerinde pozitif yönlü anlamlı bir etkisinin olduğu (β=,114, p=,015, p<,05) görülmüştür. Aracı değişken modele eklendiğinde; işe bağlılığın işte kalma niyeti üzerindeki etkisi β=,719 (p<,001) değerinden β=,647 (p<,001) değerine azalarak etki gücünü zayıflatmıştır. Ayrıca

R² değeri birinci adımda ,517 değerindeyken, dördüncü adımda ,524 değerine yükselmiştir. R² ölçümünün birinci adıma göre 0,07 artış gösterdiği gözlemlenmiş ve bu artışın istatistiksel olarak anlamlı olduğu tespit edilmiştir ($\Delta R^2=0,07$, $p<,05$). Buradan hareketle, iş gören sesliliğinin modele dahil olmasıyla işe bağlılığın işte kalma niyeti üzerindeki etkisini yitirmesi, iş gören sesliliğinin kısmi aracılık etkisi gösterdiğine işaret etmektedir. Bu bulguları desteklemek amacıyla Hayes (2013, ss. 85-122) tarafından bulunan makro hesaplayıcı özelliğine sahip PROCESS 2.16 eklentisi kullanılarak Önyükleme (Bootstrap) ve yanlılığı düzeltilmiş güven aralığı (Önyükleme YD %95 Güven Aralığı) yöntemi uygulanmıştır. Elde edilen sonuçlar Tablo 4’te sunulmuştur.

Tablo 4. Aracı Değişkenin Yanlılığı Düzeltilmiş Güven Aralığı Sonuçları

İncelenen Etki	YD %95 GA			
	B	S.H.	Alt Sınır	Üst Sınır
İşe Bağlılığın İşte Kalma Niyeti Üzerindeki Etkisi				
Doğrudan Etki (c')	,916	0,3	,0054	,1973
Dolaylı Etki (axb) (Aracı D.: İş Gören Sesliliği)	,573	0,2	,0040	,1944

B=Standardize edilmemiş regresyon katsayısı, S.H.=Standart Hata, YD %95 GA= Yanlılığı Düzeltilmiş %95 Güven Aralığı (BC 95% CI), N=368 / 5.000 Önyükleme (Bootstrap) örnekleme, a=yordayıcının aracı değişken üzerindeki etkisi, b=aracı değişkenin yordanan üzerindeki etkisi, c'=aracı değişken modele dahil edildikten sonra yordayıcının yordanan üzerindeki etkisi.

Hayes (2013, s. 193)'ün de ifade ettiği üzere alt ve üst sınır arasında yer alan değerlerin "0" değerinden farklı ve oldukça uzak olması, incelenen aracılık etkisinin anlamlılık derecesini göstermektedir. Bu bağlamda, elde edilen alt ve üst sınırdaki değerlerin istatistiksel olarak bu çalışma için geçerli olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca, aracı değişkenin dolaylı etkisinin incelenmesi doğrultusunda uygulanan Sobel Testi sonucuna göre çalışma kapsamında kurulmuş olan aracılık modelinin istatistikî olarak anlamlı olduğu gözlemlenmiştir ($z= 2,089$, $p= ,036$, $p<,05$). Bu hususlardan hareketle, çalışma kapsamında kurulan H₁, H₂, H₃ ve H₄ hipotezlerinin tamamının desteklendiği sonucu ortaya çıkmıştır.

SONUÇ

İşe bağlılık, işte kalma niyeti ve iş gören sesliliğinin gerek teorik gerekse ampirik olarak hiçbir çalışmada bir arada ele alınmaması sebebiyle ilgili değişkenler arasındaki etkiyi ve işe bağlılığın işte kalma niyeti üzerindeki etkisinde iş gören sesliliğinin aracılık rolü oynadığını incelemek amacıyla gerçekleştirilen bu çalışmada, ilk olarak işe bağlılığın işte kalma niyeti üzerindeki etkisi test edilmiştir. Elde edilen bulgulara göre, işe bağlılık, işte kalma niyeti üzerinde pozitif yönlü ve istatistiksel olarak anlamlı bir etkiye sahiptir. Nitekim bu sonuç, literatürde iki değişkeni ele alan birçok çalışma (Chaney, 1991, s. 58; Sangroengrob ve Techachaicherdchoo, 2010, s. 7; Pham ve Pham, 2016, s. 1451; Redditt vd., 2017, s. 10) ile benzerlik göstermektedir. Bu bağlamda, işine ve mevcut organizasyonuna güvenebilen ve sadakati yüksek olan iş görenlerin, organizasyonu hakkında olumlu düşündüğü ve mevcut organizasyonda kalmaya istekli olduğu görülmektedir. Organizasyonlar, bu etkinin önemini dikkate almalı ve iş görenlerinin organizasyona bağlılık düzeylerini artırıcı stratejiler izlemelidir. Benzer şekilde, iş görenlerin, organizasyonun hedeflerini, vizyonunu ve misyonunu içselleştirmesinde iş

göreni teşvik edici bir organizasyon ikliminin yaratılması, iş gören üzerinde sorumluluk ve ait olma hissi yaratabilecek ve bağlılık düzeyleri artarak, işte kalma niyetleri uzun bir süre olumlu yönde olabilecektir.

Çalışma kapsamında diğer bir elde edilen bulgu, işe bağlılığın iş gören sesliliği üzerinde pozitif yönlü ve anlamlı bir etkisinin var olmasıdır. Bu sonuç, ilgili literatürde aynı değişkenlerle gerçekleştirilmiş çalışmalar (Farndale vd., 2011, s. 121; Şimşek ve Gürler, 2019, s. 87) ile benzerlik göstermektedir. Bu çerçevede, organizasyonel kaygılarla ilgili endişe ve görüşlerini dile getirme özgürlüğüne sahip olan iş görenlerin, organizasyonel başarı ve etkinliğin elde edilmesinde kritik bir öneme sahip olduğu düşünülmektedir. Nitekim Özbozkurt vd. (2020, s. 368)'nin de ifade ettiği üzere organizasyonların, iş görenleri, karar verme sürecine katılım sağlamaları yönünde optimum stratejiler ve politikalar uygulaması, iş görenlerin işten ayrılmanın aksine işte kalma niyetini artırabilecektir. Böylece, iş gören ile işveren arasında uzun vadeli ve tatmin edici bir ilişkinin; iş görenlerin düşüncelerini özgürce dile getirebildiği, iş görenin desteklendiğini hissettiği ve çalışanlar arasında karşılıklı fikir alışverişinin sağlandığı bir organizasyon ikliminin yaratılması ile mümkün olabileceği tahmin edilmektedir.

Diğer taraftan, iş gören sesliliğinin işte kalma niyeti üzerindeki etkisi incelendiğinde, iş gören sesliliğinin işte kalma niyeti üzerinde pozitif yönlü ve anlamlı bir etkiye sahip olduğu görülmekle birlikte böylesine bir sonucun ilgili literatürdeki çalışmalar (Lam vd., 2016, s. 288; Van Gramberg vd., 2019, s. 10-11) ile benzerlik gösterdiğini söylemek mümkündür. Bu bağlamda, organizasyonun karar verme sürecine dahil olduğunu hisseden iş görenler, karar verme sürecine teşvik eden mevcut organizasyonu için olumlu düşüncelere sahip olabilmekte ve kendini o organizasyonun adeta bir dışı çarkı olarak görebilmektedir. Bu husus iş görende mevcut organizasyonda kalma niyetini artırabilmektedir. Bu açıdan, organizasyonlara, iş görenleri, periyodik olarak organizasyonun vizyon, misyon ve temel değerlerinin daha iyi anlaşılacağı görüşmelere dahil etmesi önerilmektedir. Böylece, iş gören, fikirlerini rahatlıkla paylaştığını ve yönetime dahil olduğunu hissedebilecek ve organizasyonda kalma niyeti güçlenerek organizasyona olumlu katkılarda bulunabilecektir. Yanı sıra, organizasyonlar yetenekli ve kabiliyetli iş görenlerini uzun süre organizasyonda tutmak için, iş görenlerin isteklerinin, şikayetlerinin, önerilerinin ve düşüncelerinin özgürce paylaşılacağı bir danışmanlık hizmetinin organizasyonda oluşumuna önem vermelidir. Ayrıca, İnsan Kaynakları (İK) Departmanı bu doğrultuda şekillenerek bu prosedürlerin kolaylaştırılması ve iyileştirilmesi tavsiye edilmektedir. Nitekim, Hunjra vd. (2010, s. 3060)'nin de ifade ettiği üzere, yetenekli ve vasıflı iş görenlerin memnuniyetsizliğinin ve sorunlarının dile getirilmesi için teşvik edici bir organizasyon iklimi, iş görenlerin organizasyonda kalma olasılığını bir o kadar artırabilmektedir.

Bu çalışmada, işe bağlılığın işte kalma niyeti üzerindeki etkisinde iş gören sesliliğinin aracılık rolü de test edilmiştir. Elde edilen veriler doğrultusunda, iş gören sesliliğinin bu iki değişken arasında kısmi aracılık rolü oynaması, organizasyonlarda iş görenin karar sürecine dahil edilmesinin ne denli önemli olduğunun bir göstergesidir. Bu bağlamda, organizasyonlar, iş görenlerinin düşüncelerine ve fikirlerine önem verdiğini onlara hissettirmeli ve belirli aralıklarla iş görenlerle soru-cevap görüşmeleri

gerçekleştirilmelidir. Fikirlerini özgürce söylediğini düşünen iş gören, işine ve organizasyonun amaçlarına daha bağlı olabilecek (Farndale vd., 2011, s. 125), bu bağlılık düzeyi arttıkça, iş gören mevcut organizasyonundan ayrılma isteğini minimize edebilecektir.

Bu çalışma, ilgili literatürde açıkça görülen eksikliği gidererek literatüre katkıda bulunmaktadır. Bununla birlikte, yönetsel çıkarımlarda bulunarak organizasyonlardaki yönetim sürecinin iyileştirilmesine katkıda bulunmaktadır. Buradan hareketle, gelecekte gerçekleştirilecek olan çalışmalar için araştırmacılara, bu değişkenlerin farklı popülasyondan elde edilen örneklem üzerinde incelenmesi tavsiye edilmektedir. Aynı zamanda, iş gören sesliliğinin moderatör role sahip olup olmadığı test edilebilir. İlgili değişkenlerle birlikte yönetici desteği ve iş memnuniyeti gibi değişkenler de analiz kapsamında ele alınabilir. Yanı sıra, iş gören sesliliğinin pozitif sonuçlar doğurabileceği gibi iş gören sessizliğinin de muhtemel sonuçları ele alınmalı ve gerek teorik olarak gerekse ampirik olarak iş gören sessizliğinin organizasyonlarda ne gibi olumsuz sonuçlara neden olacağı araştırılmalıdır.

KAYNAKÇA

- Alfayad, Z. & Arif, L. S. M. (2017). Employee voice and job satisfaction: An application of Herzberg two-factor theory. *International Review of Management and Marketing*, 7(1), 150-156.
- Allen, N. J. & Meyer, J. P. (1990). The measurement and antecedents of affective, continuance and normative commitment to the organization. *Journal of Occupational Psychology*, 63(1), 1-18. doi:10.1111/j.2044-8325.1990.tb00506.x
- Allen, N. J. & Meyer, J. P. (1996). Affective, continuance, and normative commitment to the organization: An examination of construct validity. *Journal of Vocational Behavior*, 49(3), 252-276. doi:10.1006/jvbe.1996.0043
- Armstrong, M. (2006). *A handbook of human resource management practice*. USA: Kogan Page. ISBN: 0-7494-4631-5
- Arslan, A., & Yener, S. (2016). İş gören sesliliği ölçeğinin Türkçe'ye uyarlanması çalışması. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 14(1), 173-191.
- Aslam, M. S., & Safdar, U. (2012). The influence of job burnout on intention to stay in the organization: mediating role of affective commitment. *Journal of Basic and Applied Scientific Research*, 2(4), 4016-4025.
- Baron, R. M. & Kenny, D. A. (1986). The moderator–mediator variable distinction in social psychological research: Conceptual, strategic, and statistical considerations. *Journal of Personality and Social Psychology*, 51(6), 1173.
- Bashir, B. & Gani, A. (2020). Correlates of organisational commitment among university teachers in India: An empirical investigation. *Asia-Pacific Journal of Management Research and Innovation*, 1-14. doi:10.1177/2319510x19872632
- Budd, J. W., Gollan, P. J. & Wilkinson, A. (2010). New approaches to employee voice and participation in organizations. *Human relations*, 63(3), 303-310.
- Cao, J., Liu, C., Zhou, Y. & Duan, K. (2020). Work-to-family conflict, job burnout, and project success among construction professionals: The Moderating role of affective commitment. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 17(8), 2902-2924. doi: 10.3390/ijerph17082902
- Chaney, T. G. (1991). Job satisfaction, organizational commitment, and intent to stay among United States Air Force certified registered nurse anesthetists. Master thesis, Faculty of the Graduate School of State University of New York.
- Chelliah, S., Sundarapandiyam, N. & Vinoth, B. (2015). A research on employees' organisational commitment in organisations: A case of SMEs in Malaysia. *International Journal of Managerial Studies and Research*, 3(7), 10-18.
- Cho, S., Johanson, M. M. & Guchait, P. (2009). Employees intent to leave: A comparison of determinants of intent to leave versus intent to stay. *International Journal of Hospitality Management*, 28(3), 374-381. doi:10.1016/j.ijhm.2008.10.007

- Daft, R. L. & Marcic, D. (2006). *Understanding management*. USA: Nelson Education. ISBN: 0-324-40571-5
- DeConinck, J. B. & Bachmann, D. P. (1994). Organizational commitment and turnover intentions of marketing managers. *Journal of Applied Business Research*, 10(3), 87-95.
- Doğar, N. & Gürsoy, A. (2017). Kişilikle örgütsel bağlılık arasındaki ilişki ve bu ilişkide iş tatmininin aracılık etkisi. *Kara Harp Okulu Bilim Dergisi*, 27(1), 113-146.
- Dundon, T., Wilkinson, A., Marchington, M. & Ackers, P. (2004). The meanings and purpose of employee voice. *The International Journal of Human Resource Management*, 15(6), 1149-1170. doi: 10.1080/095851904100016773359
- Eryılmaz, A. & Doğan, T. (2012). İş yaşamında öznel iyi oluş: Utrecht işe bağlılık ölçeğinin psikometrik niteliklerinin incelenmesi. *Klinik Psikiyatri Dergisi*, 15(1), 49-55.
- Farndale, E., Van Ruiten, J., Kelliher, C. & Hope-Hailey, V. (2011). The influence of perceived employee voice on organizational commitment: An exchange perspective. *Human Resource Management*, 50(1), 113–129. doi:10.1002/hrm.20404
- Ganjali, A. & Rezaee, S. (2016). Linking perceived employee voice and creativity. *Iranian Journal of Management Studies*, 9(1), 175-191.
- Gellatly, I. R., Meyer, J. P. & Luchak, A. A. (2006). Combined effects of the three commitment components on focal and discretionary behaviors: A test of Meyer and Herscovitch's propositions. *Journal of Vocational Behavior*, 69(2), 331–345. doi:10.1016/j.jvb.2005.12.005
- George, J. M. & Jones, G. R. (2012). *Understanding and managing organizational behavior*. USA: Pearson Education. ISBN: 978-0-13-612443-6
- Goperma, C. & Dolai, S. (2018). An analysis of factors influencing employee's intention to stay in the organization. *Journal of Emerging Technologies and Innovative Research*, 5(1), 970-983.
- Gürbüz, S. & Şahin, F. (2016). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık. ISBN: 978-975-02-3726-3
- Hashemzadeh, M. J., Mohammadi, M. & Asgari, A. (2020). Does information literacy correlate and affect the job commitment?. *International Journal of Schooling*, 2(1), 45-56. Doi: 10.22034/ijsc.2020.217581.1028
- Hayes, A. F. (2013). *Methodology in the social sciences. Introduction to mediation, moderation, and conditional process analysis: A regression-based approach*. USA: Guilford Press. ISBN: 978-1-60918-230-4
- Hunjra, A. I., Ali, M. A., Chani, D., Irfan, M., Khan, H., & Rehman, K. U. (2010). Employee voice and intent to leave: An empirical evidence of Pakistani banking sector. *African Journal of Business Management*, 4(14), 3056-3061.
- Huwe, R. A. (2010). *Metrics 2.0: Creating scorecards for high-performance work teams and organizations*. USA: ABC-CLIO. ISBN: 978-0-313-38457-8

- Iqbal, S., Guohao, L. & Akhtar, S. (2017). Effects of job organizational culture, benefits, salary on job satisfaction ultimately affecting employee retention. *Review Public Administration and Management*, 5(229), 1-7. doi:10.4172/2315-7844.1000229
- Ivancevich, J. M., Konopaske, R. & Matteson, M. T. (2011). *Organizational behavior and management*. USA: McGraw-Hill. ISBN: 978-0-07-802946-2
- Johari, J., Yean, T. F., Zurina, A., Yahya, K. K. & Ahmad, M. N. (2012). Promoting employee intention to stay: Do human resource management practices matter. *International Journal of Economics and Management*, 6(2), 396-416.
- Kanter, R. M. (1968). Commitment and social organization: A study of commitment mechanisms in utopian communities. *American Sociological Review*, 33(4), 499-517. doi:10.2307/2092438
- Khosravani, M., Khosravani, M., Borhani, F. & Mohsenpour, M. (2020). The relationship between moral intelligence and organizational commitment of nurses. *Clinical Ethics*, 1-6. doi:10.1177/1477750920908008
- Kim, J., MacDuffie, J. P. & Pil, F. K. (2010). Employee voice and organizational performance: Team versus representative influence. *Human Relations*, 63(3), 371-394. doi:10.1177/0018726709348936
- Özbozkurt, O. B., Külekci, M. K. & Bahar, E. (2020). The mediating role of mushroom management within the impact of job stress on intention to leave. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 12(1), 361-371. doi: 10.20491/isarder.2020.848
- Lam, L. W., Loi, R., Chan, K. W. & Liu, Y. (2016). Voice more and stay longer: How ethical leaders influence employee voice and exit intentions. *Business Ethics Quarterly*, 26(03), 277-300. doi:10.1017/beq.2016.30
- Latif, N. Z. A. & Arif, L. S. M. (2018). Employee Engagement and Employee Voice. *International Journal of Academic Research in Progressive Education and Development*, 7(3), 507-515. doi: 10.6007/IJARPED/v7-i3/4569
- Lavelle, J., Gunnigle, P. & McDonnell, A. (2010). Patterning employee voice in multinational companies. *Human Relations*, 63(3), 395-418. doi:10.1177/0018726709348935
- Lizote, S. A., Verdinelli, M. A. & Nascimento, S. (2017). Organizational commitment and job satisfaction: a study with municipal civil servants. *RAP: Revista Brasileira De Administração Pública*, 51(6), 947-967. doi:10.1590/0034-7612156382
- MacLean, P. J. (2001). *Taming turnover: Creating strategies for employee retention*. Silver Creek Press. ISBN: 0-9684430-1-X
- Magner, N., Welker, R. B. & Johnson, G. G. (1996). The interactive effects of participation and outcome favourability on turnover intentions and evaluations of supervisors. *Journal of Occupational and Organizational Psychology*, 69(2), 135-143. doi:10.1111/j.2044-8325.1996.tb00605.x
- Manalo, R. A., de Castro, B. & Uy, C. (2020). The mediating role of job satisfaction on the effect of motivation to organizational commitment and work engagement of private

- secondary high school teachers in Metro-Manila. *Review of Integrative Business and Economics Research*, 9, 133-159.
- Marchington, M. (2009). Employee voice systems. *Oxford Handbooks Online*, 1-25. doi:10.1093/oxfordhb/9780199547029.003.0012
- Marchington, M., Wilkinson, A. Ackers, P. & Dundon, T. (2001). *Management choice and employee voice*. London: CIPD House. ISBN: 0-85292-947-1
- Marsh, R. M. & Mannari, H. (1977). Organizational commitment and turnover: A prediction study. *Administrative Science Quarterly*, 22(1), 57-75. doi:10.2307/2391746
- Mehrez, A., & Bakri, A. (2019). The impact of human resource practices on job satisfaction and intention to stay in emerging economies: Model development and empirical investigation among high caliber governmental employees in Qatar. *Management Science Letters*, 9(3), 425-442.
- Meyer, J. P. & Allen, N. J. (1991). A three-component conceptualization of organizational commitment. *Human Resource Management Review*, 1(1), 61-89. doi:10.1016/1053-4822(91)90011-z
- Meyer, J. P., Morin, A. J. & Wasti, S. A. (2018). Employee commitment before and after an economic crisis: A stringent test of profile similarity. *Human Relations*, 71(9), 1204-1233.
- Motyka, B. (2018). Employee engagement and performance: a systematic literature review. *International Journal of Management and Economics*, 54(3), 227-244.
- Mowbray, P. K., Wilkinson, A. & Tse, H. H. M. (2014). An integrative review of employee voice: Identifying a common conceptualization and research agenda. *International Journal of Management Reviews*, 17(3), 382-400. doi:10.1111/ijmr.12045
- Mustapha, N., Ahmad, A., Uli, J. & Iis, K. (2010). Job characteristics as antecedents of intention to stay and mediating effects of work family facilitation and family satisfaction among single mothers in Malaysia. *International Journal of Business and Social Science*, 1(3), 59-74
- Myers, P. S. (1996). *Knowledge management and organizational design: An introduction*. USA: Butterworth-Heinemann. ISBN: 0-7506-9749-0
- Noor, A., Zainuddin, Y., Panigrahi, S. K. & Rahim, F. B. T. (2020). Investigating the relationship among fit organization, organization commitment and employee's intention to stay: Malaysian context. *Global Business Review*, 21(1), 68-87.
- Pham, L. & Pham, L. (2016). The effects of job satisfaction and organizational commitment on intention to stay: Case study at the universities, colleges in Bac Lieu City, Bac Lieu Province. *10th International Days of Statistics and Economics, Prague*, 8-10, 1445-1459.
- Porter, L. W., Steers, R. M., Mowday, R. T., & Boulian, P. V. (1974). Organizational commitment, job satisfaction, and turnover among psychiatric technicians. *Journal of Applied Psychology*, 59(5), 603-628.

- Presbitero, A. & Teng-Calleja, M. (2019). Employee intention to stay in an organization: Examining the role of calling and perceived supervisor support through the theoretical lens of work as calling. *Journal of Career Assessment*, 1-17. doi:10.1177/1069072719858389
- Pyman, A., Cooper, B., Teicher, J. & Holland, P. (2006). A comparison of the effectiveness of employee voice arrangements in Australia. *Industrial Relations Journal*, 37(5), 543-559.
- Radford, K., Shacklock, K. & Meissner, E. (2015). What makes me stay? An investigation into factors influencing older workers' intentions to stay. *Labour & Industry: A Journal of The Social and Economic Relations of Work*, 25(4), 306-320.
- Redditt, J., Gregory, A. M., & Ro, H. (2017). An examination of organizational commitment and intention to stay in the timeshare industry: variations across generations in the workplace. *International Journal of Hospitality & Tourism Administration*, 1–20. doi:10.1080/15256480.2017.1359735
- Robinson, D. (2003). Defining and creating employee commitment: A review of current research. *Institute for Employment Studies*. 1-16.
- Sangroengrob, T. & Techachaicherdchoo, T. (2010). The impact of employee's satisfaction, organization commitment and work commitment to turnover intention: a case study of IT outsourcing company in Thailand. In *Conference Proceedings of BAI2010 International Conference on Business and Information*, Bangkok, 1-10.
- Schaufeli, W. B., Salanova, M., González-Romá, V. & Bakker, A. B. (2002). The measurement of engagement and burnout: A two sample confirmatory factor analytic approach. *Journal of Happiness Studies*, 3(1), 71-92.
- Shahid, A. (2018). Employee intention to stay: An environment based on trust and motivation. *Journal of Management Research*, 10(4), 58-71.
- Şimşek, Y. & Gürler, M. (2019). A study on employee voice and its effect on work engagement: Explicating from the Turkish teachers' perspectives. *International Education Studies*, 12(7), 80-92.
- Spencer, D. G. (1986). Employee voice and employee retention. *Academy of Management Journal*, 29(3), 488–502. doi:10.2307/256220
- Su, X., Liu, Y. & Hanson-Rasmussen, N. (2017). Voice behavior, supervisor attribution and employee performance appraisal. *Sustainability*, 9(10), 1829-1842.
- Tett, R. P. & Meyer, J. P. (1993). Job satisfaction, organizational commitment, turnover intention, and turnover: path analysis based on meta-analytic findings. *Personnel Psychology*, 46 (2), 342–346. doi:10.1111/j.1744-6570.1993.tb00874.
- Van Dyne, L., & LePine, J. A. (1998). Helping and voice extra-role behaviors: evidence of construct and predictive validity. *Academy of Management Journal*, 41(1), 108–119. doi:10.2307/256902
- Van Gramberg, B., Teicher, J., Bamber, G. J. & Cooper, B. (2019). Employee voice, intention to quit, and conflict resolution: Evidence from Australia. *ILR Review*. doi:10.1177/0019793919876643

Vance, R. J. (2006). Employee engagement and commitment. *SHRM Foundation*, 1-53.

Wiener, Y. (1982). Commitment in organizations: A normative view. *The Academy of Management Review*, 7(3), 418-428. doi:10.2307/257334

Wilkinson, A., Dundon, T., Donaghey, J. & Freeman, R. (2014). Employee voice: Charting new terrain. *The Handbook of Research on Employee Voice*, 1-16.

Researcher: Social Science Studies

(2020) Cilt 8 / Sayı 2, s. 257-282

Geliş Tarihi: 19.02.2020 Kabul Tarihi: 25.06.2020 Online Yayın Tarihi: 29.06.2020

Sosyopedagoji ve Ergoterapi İlişkisi¹

Fahriye ÇAKIR²

Özet

Bu çalışmada sosyopedagoji ve ergoterapi arasındaki ilişki hedef kitle, temel hedefler, kullanılan metod ve teknikler, iyileştirici yardımcı materyaller bağlamında irdelenecektir. Toplumunu yine toplumla eğitim aracılığıyla iyileştirmeyi hedefleyen sosyopedagoji bireyi içerisinde bulunduğu koşullar çerçevesinde yorumlar ve bunu yaparken bütüncü (holistik) bir yaklaşım sergiler. Sosyopedagoji koruma, bakım, danışmanlık, sosyal entegrasyon, eğitim, yeniden eğitim hizmetleri sunan yardım ve eğitimin birlikteliğinden huzurlu toplum yaratmayı planlayan bir disiplindir. Sosyopedagoji yatılı ve tamamlayıcı kurumlarla hizmet alanını genişletmektedir. Çalışmada sosyopedagojinin çözüm üretmeye çalıştığı, bireyi toplumsal hayatin dışına iten sorunlardan sosyal dışlanma, yalnızlaşma, otonomi, sosyal kimlik edineme/yitimi konularına değinilecektir. Ergoterapi, toplumsal hayata katılımı ve aktiviteyi kısıtlayan herhangi bir engel, hastalık, yaşlılık, sağlıklı geçirilememiş sosyalleşme süreci, madde bağımlılığı, eşcinsellik, toplumdan tecrit edilme gibi olumsuzlukları düzeltici, iş ve uğraşı aktiviteleriyle tedavi edici bir rehabilitasyon çeşididir. Yeniden eğitim ve yeniden adaptasyon olmak üzere iki ana hedef üzerine kuruludur. Sosyopedagoji ve ergoterapi hedefler noktasında sıkça buluşan iki alandır. Sosyopedagoji gibi ergoterapi de her yaş grubundan insana hitap etmektedir. Sosyopedagojinin özellikle çocukları hedef kitlenin zirvesine koyması sebebiyle bu çalışmada çocuk grubunun ön planda tutulacağı belirtilmelidir. Danışan, holistik bir yaklaşımla gözlemlendiği ve tedavinin bu doğrultuda gerçekleştirildiği ergoterapi eylem üzerine kuruludur. Bu iki alanı birleştirmede çocuk edebiyatı iyileştirici yardımcı araç olarak çalışmada kendisine yer edinecektir. Çocuğun eylemle, eylemin aracı olan edebiyatla sosyal hayata döndürülme biçim ve olasılıkları ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Sosyopedagoji, Ergoterapi, Edebiyat, Çocuk Edebiyatı, Çocuk.

The Relationship Between Sociopedagogy And Ergotherapy

Abstract

In this study, the relationship between sociopedagogy and ergotherapy will be examined in the context of target audience, basic goals, methods and techniques used, and healing auxiliary materials. Aiming to improve the society through education with the society, the sociopedagogy interprets the individual within the framework of his / her conditions and shows a holistic approach while doing so. Sociopedagogy is a discipline that plans to create a peaceful society from the combination of assistance and education, which offers conservation, care, counseling, social integration, education, retraining services. Sociopedagogy expands its service area with boarding and complementary institutions. In this study, the problems, to which sociopedagogy

¹ Bu makale, "Çocuk Edebiyatına Psikopedagojik ve Sosyopedagojik Açıdan Yaklaşım" başlıklı yüksek lisans tezinden (Samsun, 2014) üretilmiştir.

² Öğr. Gör., Mersin Üniversitesi, fahriyecakir@yahoo.fr, ORCID: 0000-0001-6958-6124

tries to find solutions, restraining the individual from being social such as social exclusion, loneliness, autonomy, failure to acquire social identity or losing will be mentioned. Ergotherapy is a type of rehabilitation that heals problems restraining person from being social such as any obstacles, disease, old age, unsuccessful socialization process, drug addiction, homosexuality, isolation from the society and treats them with work and occupational activities. It is based on two main objectives: retraining and re-adaptation. Sociopedagogy and ergotherapy are two areas that frequently have the same goals. Like sociopedagogy, ergotherapy appeals to people of all age groups. It should be noted that the child group will be kept in the forefront in this study, since sociopedagogy puts children at the peak of the target audience. Ergotherapy, where the client is observed with a holistic approach and treatment is carried out according to this observation, is based on the action. In joining these two fields, child literature will be included in the study as a healing tool. The ways and possibilities of the child's return to social life through action and literature, which is the tool of action, will be discussed.

Keywords: Sociopedagogy, Ergotherapy, Literature, Children's Literature, Child.

GİRİŞ

Bireyi içinde bulunduğu koşullar çerçevesinde yorumlayan ve bunu yaparken holistik bir yaklaşımı benimseyen sosyopedagojinin tanımına ilişkin farklı fakat birbirini tamamlayıcı nitelikte görüşler yer almaktadır. En genel anlamıyla bireyin sosyal iyileşmesini, toplumun bireysel mutluluğunu, refahını eğitim metotlarıyla sağlamayı amaçlayan, başka bir ifadeyle toplumsal sorunlara eğitimle cevap arayan holistik karakterli bir disiplindir (Böhm, 1994: 646). Sosyopedagojinin içerisinde yer alan hermeneutik yaklaşım bireyi içinde bulunduğu şartlar doğrultusunda yorumlamak anlamındadır. Holistik yaklaşıma gelince; holistik kelime anlamı itibariyle bütüncül demektir. sosyopedagojide holistik yaklaşım, çocuğun kendi benliği, kendine ve topluma karşı geliştirmiş olduğu değer yargıları, gelişim düzeyi (duygusal, bilişsel, sosyal kişilik) ve sosyal ilişkileri (aile, arkadaş, akraba, komşu)'nin bir bütün olarak ele alınmasıdır.

Sosyopedagoji, çocuğu sosyal hayata hazırlamayı hedeflemekte ve aynı zamanda çocuğun bu konudaki ihtiyaçlarının karşılanmasıyla ilgili toplumu harekete geçirmeye çalışmaktadır. Bu yönüyle sosyopedagoji çocuğun ihtiyaçları, hayattan ve toplumdan beklentileri ile toplumsal koşullar, toplumun çocuktan ve hayattan beklentileri arasında dengeleyici, bütüncüleyici bir rol üstlenir. Bu dengenin sağlanabilmesi öncelikle çocuğun sosyal, duygusal ve biyolojik bir varlık olduğu ve bunlardan herhangi birindeki sorunun diğerlerini de olumsuz etkileyeceğinin kabul edilmesiyle başlar. Çocuğu sosyal yetersizliğe iten sorunun kökenine inebilmek için bütüncül bir bakış açısı sunulmalı aynı şekilde çocuk ve içinde var olduğu toplum kendi gerçekliklerinde doğru yorumlanmalıdır. Buradan hareketle sosyopedagojide holistik yaklaşımı ve hermeneutik yaklaşımı birbirinden ayrı düşünmenin mümkün olmadığı söylenebilir. Her ikisi de sosyopedagojinin hedeflerini gerçekleştirmesi ve görevlerini yerine getirmesi hususunda büyük bir öneme sahiptir. Toplumun eğitimle düzeleceği inancının ön planda tutulduğu sosyopedagoji alanının önemli isimlerden biri olan Pestalozzi, holistik yaklaşımı kalp, kafa ve elin birlikte çalışması olarak tanımlar. Bu üçlünün birlikte incelenmesinin insan doğasına dair bütün ipuçlarını vereceğini ileri sürer (Brühlmeier, 2010: 47). İnsan duygu, akıl ve hareket üçlüsü tarafından yönetilen aynı zamanda onlara hükmeden sosyal bir

canlıdır. Bu noktada bu görevlerin uygulayıcısı olan sosyopedagogların zeki, empati gücü yüksek ve yaratıcı olmalarının gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

Sosyopedagoji kuramsal olmasının yanı sıra uygulamalı bir bilim dalıdır. Sosyopedagojinin temel görevi çocuk ve gencin sosyal entegrasyonunun sağlanmasıdır. Bununla birlikte koruma, bakım ve danışma gibi görevleri de bulunmaktadır. Sosyal yardım ve eğitimi birleştiren bir dizi çalışmayı ifade etmek üzere kullanılan sosyopedagojinin ilgi ve koruma üzerine kurulu, grup ve kurumsal yaşam yönelimli bir disiplin olduğu göz önünde bulundurulduğu taktirde görev alanının sadece sosyal entegrasyon, koruma, bakım ve danışma ile sınırlı kalmayıp insan gelişim süreçlerinde ve toplumsal değişimde de etkin rol alması olağan bir sonuçtur (Byrderup&Frørup, 2011: 85-95). Toplumsal iyileşmenin ilk adımının bireysel iyilik durumu olması sosyopedagojiye gelişim evrelerine yönelik çalışmalarda bulunma sorumluluğunu yüklemektedir. Bu nedenle sosyopedagoji her yaş grubuna, hayatın her aşamasından bireylere hizmet sunmakla yükümlüdür..

Sosyopedagoji okul tamamlayıcı ya da yerini alıcı eğitim, çocuk bakımı ve eğitimi, aile desteği, öğrenme güçlüğü, fiziksel yetersizlik (engelli olma durumu), gençlik suçları ile mücadele, gençlik ceza yasaları, gençlik çalışmaları ve yardımı, yaşlı desteği ve birçok alanda eğitimsel metotlarla yardımcılık ilkesi doğrultusunda görevlerini yerine getirmektedir. Çocuk 'kendine' yönelik üç önemli içsel güce ulaşmak zorundadır. 'Kendine' saygı duyma 'kendine' güvenme ve 'kendine' değer verme. Eğer bu güçleri elde edemezse zayıf bir benlik algısına sahip olur, bu da toplumsal ilişkilerine olumsuz yansır, toplumda sadece bir gölge olarak kalır. Sosyopedagoji çocuğa bu güçleri elde etmenin yollarını gösterir ve böylece güçlü benlik algısı gölgeyi gerçek bir benliğe dönüştürür. Sosyopedagoji toplumda bireylerin biricik olduklarını kabul eder ve aynı kabulü toplumunda tek tek bireyler bazında gerçekleştirebilmesine yardımcı olur. Çocuğun eksik kalmış yanlarını ortaya çıkararak değil; güçlü yönlerini görmesini sağlayarak iç potansiyelinin farkına varmasına ve onu etkinleştirebilmesine rehberlik eder. En sade haliyle şunu diyebiliriz ki; sosyopedagoji çocuğa toplum içinde yitip giden çocukluğunu eğitim metotlarıyla buldurur.

Sosyopedagojinin Tarihçesi

Tarihsel süreçte iki doğumuna şahit olunan sosyopedagojinin ilk doğumunu 1844 yılında bu adı ilk kez kullanan Karl Mager sayesinde yaşamıştır. İkinci doğumu ise, 1968'de Almanya'da patlak veren sosyal olaylarla birlikte olmuştur.

Sosyal sorunlara eğitimle cevap vermeyi hedefleyen sosyopedagojinin doğuşu elbette sosyal bir olaydan ötürü olmalıydı. Nitekim Friedrich Adolph Wilhelm Diesterweg 1850 tarihinde kaleme aldığı Wegweiser Zur Bildurg für df Lehrer. (Alman öğretmenlere Eğitim Rehberi) adlı eseriyle sosyopedagojinin yayılım sürecine önemli katkıda bulunmuştur. Sosyopedagojiyi endüstrileşme çağının başlarında sosyopolitik gerilimlerin, eğitimle ilgili ele alınması gereken acil durumların ve sosyal olumsuzlukların oluşmasına bir tepki olarak geliştirmiştir. Sosyopedagojiyi oluştururken bütün bu sorunların üstesinden ancak özel pedagojik önlemlerle ve kurumlarla (toplulukların eğitimi, koruma ve yurtların, gençlik ve akran derneklerinin, çocuk yuvalarının

açılmasını, kriminal pedagojinin gelişmesine ilişkin ilkeler, eğitim yardımı ve gençlik hizmetleri vb) gelinebileceği inancıyla hareket etmiştir (Böhm, 1994: 646). Diesterweg'in sosyopedagojiyi bir disiplin olarak kurarken ileri sürdüğü gerekçeler, sosyopedagojinin temel hedeflerini oluşturmaktadır.

Pedagojik fikirler doğumlarını sosyal değişim dönemlerine, bu dönemlerin yaşattığı sosyal ıstıraplara borçludur. Dr. Kemal Aytaç'ın da değindiği üzere “ pedagojik düşüncelerin sosyolojik motiflerini, kriz devreleri teşkil eder. Onun içindir ki, pedagojik düşünce ve hareketlerin sosyolojik kökleri çözülme, çöküş, kriz ve geçit devrelerinin şartlarıdır” (<http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/34/964/11880.pdf>). Hedef kitle olarak özellikle çocuk ve gençleri seçen sosyopedagojinin temelinde de endüstrileşme ve kentleşmenin getirdiği sosyal ıstırapla baş etme yatar. Endüstrileşme çağında toplumsal sınıf değişikliğinin en belirgin sonucu olan işçi sınıfının nicel artışına rağmen siyasal ve toplumsal haklardan en çok mahkum edilen sınıf oluşu “ezilmiş halk tabakası” terimini doğurmuştur. Bu yüzyılın öne çıkan isimlerinde olan ve toplumun eğitimle düzeleceğine inanan Johann Heinrich Pestalozzi de ezilmiş halk tabakalarının eğitilmesinin gerekliliği üzerinde durmuştur. Pestalozzi aynı zamanda endüstrileşmenin yoğunluk kazandığı 19.yy boyunca bireycilik, kişilik pedagojisi ve sosyopedagojinin haklı talepleri arasında giderek oluşmaya başlayan dengenin önemli aktörlerinden biri olmayı başarmıştır (Haase, 1932: 980). Pestalozzi, birey-toplum, toplum-birey döngüsünün sağlıklı işleyebilmesi için eğitimin şart olduğunu savunur. Özellikle çocukların kişilik ve ahlaki gelişimine özen gösteren, sevgi temelli bir eğitimin, toplumun iyileştirilmesinde en etkili araç olduğunu ileri sürer. “Pestalozzi toplumun eğitimle düzeltilebileceğine, her insanın iyiliğe elverişli olduğuna, her çocuğun kişilik sahibi olması gerektiğine inanıyordu [...]. Fertlerin toplumdaki yapıcı rolünü yerine getirebilmesi için, ahlaki eğitimin, hayati bir değeri olduğunu iddia etti ” (rehber.ihya.org/yenirehber/pestalozzi-johann-heinrich.html). Pestalozzi fikrî evreninde kişilik gelişimine bireyin sağlıklı iç benlik oluşumu; ahlaki gelişime ise daha çok toplumsal iyileşme hedefi doğrultusunda önem verilmektedir.

20.yüzyılın başlarında sosyopedagojiyi, sosyal sorunlarla baş etmenin bir yolu olarak gören ve hemen her eğitimin temel yapısını oluşturan bir özellikte olduğunu vurgulayan Paul Natorp toplumun yine toplumla eğitileceğine inanır ve sosyopedagojiye bu doğrultuda şekil verir (Böhm, 1994: 646). Natorp'un sosyopedagojiye dair görüşleri Platon'un “tek yönlü devlet pedagojisi”nin etkisi altında olgunlaşmıştır. 1920'li yıllara gelindiğinde ise sosyopedagojinin köklerini, 1800'lü yıllardan itibaren yoğunluğunu artıran Alman Ulusal Uyanışı'nda bulan Alman eğitimci Hermann Nohl sosyopedagojiyi özerk bir disiplin olarak geliştirmiştir. Nohl, sosyopedagojinin görevlerini tam anlamıyla yerine getirebilmesi için hermeneutik ve holistik yaklaşımlara başvurması gerektiği görüşünü savundu. Nohl'ün tercih ettiği hermeneutik yaklaşım, bilim felsefesi temelliydi ve Alman Sosyopedagoji geleneğinde baskın bir rol oynadı (Hämäläinen, 2003: 70). İkinci Dünya Savaşı'nın tüm dünyada oluşturduğu kasvetli, ıstırap dolu, hayattan vazgeçişlerin yaşandığı atmosferde sosyopedagoji ikinci kez ve yine iyileştirici unsur olarak doğmuştur. Bu dönemde sosyopedagojinin “Nohl'ün çizgisinde sapma gösterdiği gözlemlenmektedir. Bunda etkin rol oynayan isimlerden biri: Göttengen

Üniversitesi'nde Genel Pedagoji ve Sosyal Pedagoji üzerine eğitim veren, çalışmalarında hümanist eğitim geleneğini tercih eden Klaus Mollenhauer'dir. Bireylerin zor yaşam koşulları karşısındaki tutumlarından hareketle oluşturulan uygulamalı bir eğitim görüşünü savunur ve bunu kurum dışında gerçekleştirilecek etkinlikler olarak görür, okul ve aile dışında kalan ama eğitim gerçekliğinin içinde olan bir eğitim fikrini savunur (Lorenz, 2008: 639). Mollenhauer, Nohl'e dayandırdığı fakat ona karşı eleştirel bir tutum takınmaktan kendisini alamadığı sosyopedagoji kuramında Nohl'ün hermeneutik yaklaşımına eleştirel bir boyut kazandırmıştır. Sosyopedagojinin eleştirel hermeneutiği araç olarak kullanması gerekliliğini savunmuştur. Sosyopedagojide bu dönemde paradigma değişimi de gerçekleşmiştir, başlangıçtaki eğitim misyonu terk edilip sosyal bilimlere yönelinmiştir. Mollenhauer'in çağdaşı olan Henri Thiersch bu değişimi, sosyal problemlerden ötürü ıstırap çeken insanları kurtarmaya daha çok önem verilmeye başlandığının göstergesi olarak değerlendirir. Sosyopedagojinin gerçekçi ve kurtarıcı olmak üzere iki uçtan oluşan bir disiplin olduğunu söyler (Hämäläinen, 2003: 77). Sosyopedagojinin kilit isimleri olan bu eğitimciler ilgili disiplini toplumun yaralarını yine toplumla eğitim aracılığıyla sarmaya yönlendirmeyi başarmış önemli aktörlerdir.

Sosyopedagoji sosyal sorunlarla şekillenmiş, onların şiddeti oranında şekil değiştirmiş, onları çözebilecek konuma gelebilmek için sürekli değişim halinde olmuştur. Ortaya çıktığı ilk yıllardaki dar anlamından sıyrılmış oldukça geniş bir perspektife yayılan görev alanları edinmiştir. Zamanla birlikte eylem odaklı tutumda pozitif artış gözlenmiştir. 19. yüzyılda sadece bir yardım çeşidi, 20.yüzyılın başlarında yardıma muhtaç kişilere yönelik bir eğitimden ibaretti. Günümüzde ise "oldukça geniş bir perspektif sunan çeşitli kurumlardan oluşan bir sistemdir." Sosyopedagoji gelişimini ve şekillenmesine sosyal psikoloji ve sosyoloji disiplinlerinin ilerlemesiyle elde etmiştir.

Sosyopedagojik Kurumlar

Toplumun dışında kalmış her yaştan bireye hizmet götürmeyi amaçlayan ve hedef kitlesinin zirvesine çocukları ve gençleri oturtan sosyopedagojinin gerçekleştirmekle yükümlü olduğu görevler açısından da oldukça geniş bir yelpazeye sahip olduğu bilinmektedir. Danışanlara sorunlu durumun yoğunluk derecesine göre yatılı ya da tamamlayıcı hizmetler sunulmaktadır. Onları hayata yeniden adapte etmek ve yaşamdan zevk almayı, bugünün, zamanın sarkacında yok olup gitmesini seyretmeyen, gerçekliğin aynasına silueti düştüğünde yüzünde bir parça gülümseme oluşan bireyler haline dönüştürebilme çabasındaki bu bilim hayata zorlaştıran engellerle bireyleri baş başa bırakmamak için sadece teori boyutuyla sınırlı kalmaz aynı zamanda uygulama boyutu da vardır.

Sosyopedagoji bir engeli ve birden fazla engeli olanları, sosyalleşme sorunu yaşayanları, madde bağımlılarını, yaşlıları, sokak çocuklarını, suça sürüklenen, mağdur çocukları yeniden eğitici, yeniden adapte edici, ağır derecede duyma ve görme engeli olanlar için duyu eğitimi, zihinsel düzeyde sorunları olanlar için mediko-pedagojik, mediko-eğitimsel hizmetler sunan çeşitli kurumları bünyesinde barındırmaktadır (www.education.fr: <http://www.education.gouv.fr/handiscol/informations/famille.htm>).

sosyopedagojinin iyileştirici ve rehabilite edici özelliği göz önünde bulundurulursa faaliyetlerinin hemen hemen hepsini kurumlar bazında yürütmesi olağandır.

Müller-Kohlenberg (1994: 518) sosyopedagojik kurumları; amacı, çocuklar ve gençler için onların sürekli ya da günün belli bir bölümünde, düzenli olarak ya da belli zamanlarda kalabildikleri, bakıldıkları, oyun oynayabildikleri ya da öğrenebildikleri yerler sağlamak olan ve onların eğitimlerine ve sosyalleşmelerine katkı sunan kuruluşlar olarak tanımlamaktadır. Hemşire, yatılı ya da gündüz bakım (çocuk ve yetişkin bakımı) uzmanı, sosyal çalışma uzmanı, sosyopedagog, ergoterapist, oyun terapisti, (<http://infed.org/mobi/social-pedagogy-the-development-of-theory-and-practice/>) psikolog gibi görevlilerin yer aldığı sosyopedagojik kurumlar yatılı ve tamamlayıcı olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Yatılı sosyopedagojik kurumlarda yatarak eğitim ve tedavi uygulanmaktadır. Rehabilitasyon ve sosyal entegrasyon hizmetleri sunulan yatılı kurumlara yurtlar, sevgi evleri, gençlik cezaevleri, ıslahevleri, çocuk bahçeleri örnek olarak verilebilir. Toplum ve toplumsal yaşamı iyileştirme, geliştirme prensibinden hareket eden sosyopedagoji, tamamlayıcı kurumlarının önemli bir kısmını danışmanlık hizmetine ayırmaktadır. Tamamlayıcı kurumlarda eğitim danışmanlığı, sosyal danışmanlık, psikososyal danışmanlık, bağımlılık danışmanlığı, evlilik, ilişki ve aile danışmanlığı, hamilelik ve hamilelik dönemi çatışmaları için danışmanlık hizmetleri sunulmaktadır. Yatılı ve tamamlayıcı kurumlar sosyopedagojinin kuramsal zeminini uygulamaya taşıyan, topluma hizmetin eylemsel boyuta geçişinin göstergeleridir.

Benzeşim ve Ayrışım Noktalarıyla Sosyal Hizmet ve Sosyopedagoji

Günümüz Alman literatüründe “Sozialarbeit” adı altında birleştirilmiş olarak karşımıza çıkan sosyal hizmet ve sosyopedagoji arasındaki yakınlık ve/veya uzaklık derecelerinin anlaşılabilmesi için öncelikle bu iki disiplin tanımının net olarak bilinmesi gerekmektedir. İkisinde de bütüncül yaklaşım kullanılmaktadır, insan hakları ön planda, bireyin ve toplumun iyileştirilmesi amacı vardır. Sosyopedagoji, toplumsal hayatın akıp gitmesine engel olan sorunların eğitimsel metotlarla aşılmasını amaçlayan, çeşitli kurumlardan oluşan, hem kuramsal hem de uygulamalı bir disiplindir. Sosyal hizmet temellerini insan hakları üzerine oturtmuş, holistik yaklaşımı benimseyen, toplumu ve bireyi güçlendirerek iyilik hallerini arttırmayı hedefleyen bir bilim aynı zamanda bir meslektir.

Sosyal hizmeti genel çizgileriyle “bireylerin, ailelerin, grupların ve toplumların sosyal işlevselliklerinin güçlendirilmesi ve gerektiğinde yeniden yapılandırılması amacıyla yürütülen mesleki çalışmalar bütünüdür” (Karataş,2010: 361). şeklinde tanımlayabiliriz. 19. yüzyılın yarısında beliren sosyopedagoji ve sosyal hizmet çağdaş bilimler olmalarının dışında pek çok benzerlikleri barındırmaktadırlar. Bunlardan en önemlisi ise, insanın değerli bir varlık olduğu görüşünden hareket etmeleri, insanı ve toplumu iyileştirmeyi hedeflemeleridir. İnsanı merkeze alan bu iki disiplin sosyoloji ve psikoloji bilimlerinden faydalanmaktadırlar. Sosyal hizmet ekonomik adalete ağırlık verirken sosyopedagoji eğitsel adalete ağırlık verir; ama her ikisi de birey olma sürecinde, aile ve toplum olma sürecinde bireyin etkisi üzerinde durur. Sosyal hizmet daha ziyade sosyal işlevselliği vurgularken, sosyopedagoji sosyal entegrasyon üzerinde önemle durur.

Sosyal işlevsellik, bireyin üzerine düşen sosyal rolleri en üst düzeyde yerine getirebilmesi anlamına gelmektedir (Hepworth&Larsen 1993'ten akt Ashford&Lecroy, 2013: 33). Sosyal entegrasyon ise; bir şekilde toplumun dışına itilmiş bireyin sosyal hayatın içine girmesine yardımcı olmak anlamındadır. Aslında iki kuramda hemen hemen aynı amaca; yani bireyin toplumda var olabilmesine hizmet etmek üzere kullanılmaktadır. Sosyal işlevsellik sosyal hayattaki görevlere göndermede bulunurken, sosyal entegrasyon bireyin iç benliğinin, ruhsal dünyasının onarılmasına ve sonra sosyal hayatta nefes alabilmesine gönderme yapmaktadır.

Aynı dönemlerde ortaya çıkan, birbiri içine geçerek gelişen bu iki disiplin arasında farklılıklar olduğu tanımlar itibariyle sezinlenebilmektedir. Sosyal hizmet için meslek ve disiplindir diyen çoğunluğa karşın sadece meslektir ifadesini kullananların sayısı da azımsanamayacak orandadır, lakin; sosyopedagojinin yapılan literatür taramasında "meslektir" şeklinde herhangi bir tanımlamaya rastlanılmamıştır. Sosyal hizmet ve sosyopedagoji arasında tarihsel boyutlu kuramsal bir farklılık olduğunu söyleyebiliriz nitekim; sosyopedagojinin kökleri ortaya çıkış döneminde eğitim bilimlerindeyken zamanla sosyal bilimlere özellikle de sosyal politikaya kaymıştır (Mühlum, 1981; akt Hämäläinen, 2003: 75). Sosyopedagoji de sosyal değişim ve sosyal politikayla yakından ilgilidir fakat tarihsel oluşumunda sosyal politikadan ziyade sosyal psikoloji ve sosyoloji bilimleri etkin rol oynamıştır. Her ikisi de ulusal çerçevede şekillenmiş, her ulusun geleneğine göre amaçlar belirlemiş, kurumsallaşmasını bu doğrultuda gerçekleştirmiştir. Hem sosyal hizmetin hem de sosyopedagojinin kuramsal boyutunun yanı sıra uygulama boyutu da vardır. Bu iki disiplinin de uygulayıcılarından beklediği bazı hususlar vardır. Sosyal hizmet uzmanından karmaşık, genellikle duygusal yönü ağır basan insan sorunlarını analiz edebilmesi, analiz-sentez yeteneğine sahip olması, yerinde kararlar alabilmesi, eylemi mantık temellerine oturtabilmesi, meslekler arası iletişimi kolaylaştırması beklenir (Yıldırım&Yıldırım, 2008: 67). Ayrıca sosyal hizmet uzmanı, empati gücü yüksek, hoşgörü sahibi ve sabırlı bir birey olmalıdır. Sosyopedagogdan ise mesleki alanları ve uygun yetenekleri birleştirerek çalışması, farklı ve değişen uygulama durumlarına cevap verecek yeterlilikte düşünce gücüne, yaratıcılığa sahip olması, alana dair edindiği bütün kuramsal bilgileri uygulamaya dökerken tercih edeceği yöntemler, yaklaşımlar konusunda doğru kararlar alabilecek kapasiteye sahip olması ve bunun için de en az mastır mezunu olması beklenmektedir.

Tarihsel arka plan incelendiğinde, sosyal hizmet yetişkinlerin refahı, onlara sosyal işlevsellik kazandırmak için doğmuştur; sosyopedagojiye gelince ise çocuklar ve gençlerin yarım kalmış sosyalleşme ve eğitim ihtiyaçlarını karşılayarak onları ruhsal ve sosyal refaha erdirmek üzere geliştirilmiştir (<http://www.sciesocialcareonline.org.uk/repository/fulltext/81044.pdf>). Bunun Sosyopedagojiyi, Sosyal Hizmetten ayıran en önemli fark olduğu söylenebilir. Bir diğer ayırt edici özellik ise; sosyal hizmetin açık kapama yönelimine karşın; sosyopedagojinin çocuk ve gençlere ağırlık vermek kaydıyla ihtiyaç sahibi tüm insanlara yönelik olmasıdır. Sosyopedagoji, bir yandan kendi iç potansiyellerinin tam gelişiminin sağlanabilmesi için eğitsel rehberliğe ihtiyaç duyan tüm çocuklara dahası kriz durumundaki gençlere aslında tüm insanlığa açıktır ve kendilerini daha fazla geliştirebilmeleri için gerekli her tür

kaynağı sağlama yeterliğine sahiptir (Hamburger, 2003; akt Lorenz, 2008: 636). Sosyopedagoji de sosyal hizmetler de hedeflerini gerçekleştirmede kendilerine İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'ni rehber edinirler, fakat Çocuk Hakları Evrensel Bildirgesi, özellikle çocuklara yönelik bir bilim dalı olmasından ötürü sosyopedagoji için daha önde yer almaktadır. Sosyopedagoji çocuklara çocuk olma haklarını sunmak için çaba sarf eden, kurumlarıyla güçlenen bir bilim dalıdır.

Sosyopedagojinin Önemle Üzerinde Durduğu Sorunlar

Sosyopedagoji, özellikle bireyi toplumsal hayattan koparan sorunlar üzerine eğilmektedir. İnsanı, içsel ve dışsal huzursuzluğa iten, sosyal hayatta gerçek anlamda var olabilmelerini engelleyen sorunları çözmek için sosyopedagoji, kuramsal ve uygulamalı olarak çalışmalar gerçekleştirmektedir. Sosyopedagojinin iyileştirmeyi hedeflediği sorun ağı oldukça geniştir. Çalışmada bunlardan sadece birkaçı detaylandırılabilir.

Sosyal Dışlanma ve Yalnızlaşma

İnsan, sosyal bir varlıktır, içine doğduğu toplumda ilişkiler boyutuyla var olma ihtiyacını dünyaya geldiği ilk anlardan itibaren hisseder ve ilk sosyal bağını ailesiyle kurar. Bilindiği üzere, aile toplumun çekirdeğini oluşturmaktadır. Çocuk, topluma dair ilk fikirlerini ailede edinir, sosyalleşmenin ilk tohumları ailede yeşerir. Eğer sağlıklı bir sosyalleşme sürecine giremezse toplumun dışında kalma sorunuyla karşı karşıya kalabilir. Tezcan, bireyin sosyalleşmesini "Belli bir toplumun davranış kalıplarını kişiliğine mal ederek o topluma ait bir birey durumuna gelişi olayıdır" (2005: 11) şeklinde tanımlamaktadır. Sosyalleşme sürecindeki herhangi bir aksaklık "sosyal dışlanma"yı doğurabilir; fakat, başka sorunlar/durumlar da kişinin sosyal dışlanmaya maruz kalmasına sebep olur. Sosyal dışlanma, sosyal entegrasyonun tam tersi özelliktedir ve bireyin topluma dahil olmasını engelleyecek, toplumla arasındaki bağları zayıflatacak durumların doğması sonucunda giderek toplumun dışında kalmasını ifade etmek üzere kullanılmaktadır. Bazen birey toplumun dışına kayarken bazen de toplum bireyi dışta bırakmaktadır. Sosyopedagoji bireysel ya da toplumsal odaklı gerçekleşen sosyal dışlanmayı hafifletmeyi hedeflemektedir.

İlk kez 1960'lı yıllarda Fransa'da kullanılan sosyal dışlanma kavramının sosyo-politik alana taşınması yine sosyal bütünleşmeyi baz alan sosyal refah devleti Fransa'da, 1974 yılında dönemin sosyal işlerden sorumlu devlet bakanı René Lenoir tarafından gerçekleştirilmiştir. Lenoir ilgili terimi, zihinsel ve fiziksel engellileri, suçluları, hasta, bakıma muhtaç yaşlıları, istismar edilen çocukları, sorunlu aileleri, uyuşturucu madde bağımlılarını, intihara eğilimlileri, marjinalileri, asosyalleri, anti-sosyalleri ve diğer sosyal uyumsuzlukları bulunan bireyleri tanımlamak üzere kullanmıştır (Çakır, 2002: 84). Herhangi bir sebepten ötürü bireyin veya grubun, toplumun dışına itilmesi anlamını taşıyan sosyal dışlanma en sade şekliyle, bireyin veya grubun içinde yaşadığı toplumda var olamamasıdır. Kalabalığın içinde tek başlıktır, yalnızlaşmanın en temel nedenlerindedir.

Genel anlamda, sosyal dışlanmaya yoksullar, göçmenler, fiziksel ya da zihinsel engeli bulunanlar, ruhsal hastalığı olanlar, işsizler, uyuşturucu madde bağımlıları, yaşlılar, istismara uğrayan, ihmal edilen, suça sürüklenmiş çocuklar maruz kalmaktadır.

Sosyal dışlanmanın maddi, mekânsal, mal ve hizmet, sağlık ve refah, kültürel ve toplumsal yaşama katılma olmak üzere altı boyutu bulunmaktadır (Buchanan, 2007; Morris&Barners, 2008; akt İçağasıoğlu&Çoban, 2011: 118). Bu çalışmada özellikle fiziksel engelli ve istismara uğramış çocuklarda görülen sosyal dışlanma olgusu üzerinde durulacaktır. Öncelikle “istismara uğramış” kavramının derinleştirilmesi gerekmektedir. İstismar kelime anlamı olarak kötü muamele demektir. Kötü muamele bir yabancı, uzak/yakın bir akraba veya çocuğun anne-baba tarafından gerçekleştirilebilir. İstismar kavramı içerisinde fiziksel, cinsel ve psikolojik boyutları barındırmaktadır. Fiziksel istismar genelde şiddeti; cinsel istismar, taciz ve tecavüzü; psikolojik istismar ise; çocuğun sürekli olarak hakarete uğraması, aşağılanması, benlik saygısını yitirmesine veya hiç edinmemesine sebep olacak her tür söz ve eylemi içermektedir. Bu konuda Sanders ve Brown, “Çocuk ne kadar küçükse kötü muamelenin davranışsal saptamalarını o kadar az gösterir [...] Çocuk ne kadar küçükse ölümcül suistimallere ya da yaygın etkilere maruz kalma riski o kadar artar.” (2007: 204-205) demektedir. Çocuğun yaşı çok küçükse içinde olduğu vahim durumu yansıtacak belirtiler davranışlarında gözlemlenemeyebilir ve bu durum istismarın devam etmesini, belki de artarak devam etmesi ihtimalini yükseltir. Her tür istismar çocuğun kendini gerçekleştirme sürecine ket vurduğu gibi yaşama dair duyduğu motivasyonu kaybetmesine yol açar. Bu motivasyon kaybı, çocuğun iç ve dış dünyasının sarsılmışlığının bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır.

İstismar, aile bireylerinden ya da ebeveynlerden biri veya her ikisi tarafından uygulanırsa çocuğun sosyalleşme süreci önemli ölçüde yara alır; çünkü sosyalleşme temelini atılması gereken ailede; toplumun en küçük biriminde yaşadığı hayal kırıklığı tüm topluma karşı genellenmiş bir duruş geliştirmesine neden olur. Tanıştığı ilk toplumsal yapıda öğrendiği ilk duygu; güvensizlik olan, istismara uğramış bir çocuğun insanlara güvenip onlarla birlikte yaşamaya güdülenmesi mümkün olmayabilir.

Sosyal dışlanmayı derinden hisseden bir diğer çocuk grubu ise; engelli çocuklardır. Fiziksel engel belki ortadan kaldırılamayabilir; fakat destekçilerle sosyalleşme sürecindeki engeller ortadan kaldırılabilir veya azaltılabilir. Engelli çocuğun olduğu kadar ailesinin de desteklenmesi gerekmektedir; çünkü çocuğu kabullenme ve onu hayatın içine dâhil edebilme konusunda ailenin bilinçli bir yönlendirmeye ihtiyacı vardır. Bu noktada sosyopedagoji aile için aile danışmanlığı, çocuk içinse bireysel eğitim hizmetleri sunarak engelli çocuğun sosyal hayattan kopmasını engellemeye çalışır. Engelli olmak, çocuğu hayattan engelli hale getirmemelidir.

Birçok alanda olduğu gibi eğitim alanında da görüşlerine sıkça başvuru alan Aristoteles’in engelli çocukların yetiştirilmesine, eğitilmesine karşı oluşu engelli çocukların toplumsal hayata kabullerinde yaşadıkları sorunların boyutunun ne derece büyük olduğunu anlaşılabilir kılmaktadır (Şirin, 2012: 150). Onların eğitilmeye diğer çocuklardan daha az hakkı olduğunu düşünmek, Çocuk Haklarına Dair sözleşme’nin eğitimde eşitlik ilkesini çiğnemektir. Her çocuğa çocuk olma hakkını tanımayı hedefleyen bu sözleşme, hedef kitlesi özellikle çocuklar olan sosyopedagojinin İnsan Hakları evrensel Bildirgesi yanında başvurduğu önemli bir kaynaktır. Engelli çocukların her istediklerini yapmalarını engelleyen bir bedene sahip olmaları onları eksiklik hissiyle mücadele etmeye mecbur bırakır. Bu hissi azaltması gereken toplum, engelli bireylere nasıl

davranacağı konusunda yeterli bilgiye sahip olmayabilir; görmezden gelme, acıyarak bakma, vücut diliyle “sen farklısın” mesajını verme gibi yanılgılara düşebilir. Bu konuya ilişkin olarak Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Müdürlüğüne yayınlanan “Ailesiz Büyüyen Çocuklar ve Yaşadıkları Sorunlar” isimli kitapçıkta engellilerin farklı görülmesinin ve bunun sürekli öne çıkarılmasının farklılaştırma adı altında bir etiketlenmeye neden olabileceği belirtilmiştir. Bu etiket, yapışkan tarafı çocuğun iç dünyasına; “farklı” yazan tarafı topluma dönük olacak şekilde hiç yıpranmadan; fakat çocuğun sosyal ve psikolojik gelişimini yıpratarak varlığını sürdürecektir. Sosyopedagoji bu etiketlemenin ortadan kaldırılması için toplumun eğitilmesini gerekliliği üzerinde durur. Nitekim; Sosyopedagoji, toplumsal iyileşmenin eğitimle gerçekleşeceğini savunan bir disiplindir, aynı zamanda, iyileştirici, değiştirici ve geliştirici özellikleri bünyesinde barındırmaktadır. Engelli çocuğun topluma aidiyet hissini ve toplumun çocuğa olan tutumunu iyileştirici, değiştirici ve toplumun destekçi yönünü geliştirici önlemler almaktadır.

Zihinsel ve bedensel engeli bulunan diğer çocukların normal çocuklara nazaran istismara uğrama ihtimali daha yüksektir. İstismarın çocukta hayata karşı psikolojik ve sosyolojik engeller oluşturduğu göz önünde bulundurulursa istismara uğramış çocuk zaten “engelli”dir. Bu acı veren bir döngüdür. Çocuk bazı durumlarda istismara uğradığını anlatamayabilir; sosyopedagog çocuğun kendisini ifade etmesine yardımcı olma ve uygun koşulları yaratma görevini uygulamaya dökerek çocuğa destek olmalıdır. Sosyopedagog bunu yaparken araç olarak çocuk edebiyatına başvurabilir. Çocuğun yaşı, içinde bulunduğu koşul, ihtiyaç ve beklentileri doğrultusunda çocuk edebiyatı türlerinden en uygun olanı kullanarak çocuğun susmuş içsesini konuşturup dış dünyaya duyurabilir. Örneğin monolog ve diyaloglardan oluşan tiyatro metni çocuğa sunacağı gerçeklik (veya gerçeğe uygunluk) boyutuyla çocuğu içinde yaşadığı toplumdan koparmadan bir yüzleşmeye çağırır, çocuk eseri içselleştirebilir ve kendi içinde yaşadığı sorunlarla karşılaştırıp benzerlikler kurabilir ve bu sayede konuşma cesaretini kendinde bulabilir. İletişim temelli bir tür olması çocuğa zengin kelime haznesi sunabilmekte bu da çocuğun kendisini ifade etmesindeki dilsel engeli azaltmak adına oldukça önemlidir. Ayrıca yaşamdan örnek olaylar içermesi, tiyatronun çocukta düşünce gücünü, çözüm üretme yetisini geliştirici özelliğini pekiştirmektedir. Eğer grup terapisi uygulanıyorsa bir tiyatro metni en sade haliyle oyunlaştırılabilir. Böylece çocuklar sosyalleştiriciliği oldukça yüksek olanda; “oyun”da buluşturulabilir. Tiyatro, engelli çocuklar için de uygun bir tercih olabilir. İzole bir hayat yaşamaya mecbur edilen engelli çocuklar göz önünde bulundurulursa; küçük dünyalarının dışında başka bir dünyanın olduğunu ve başka insanların da aynı şeyleri yaşayabildiğine şahit olmak onların hayata karşı daha güdümlü hale gelmelerini sağlar.

İstismara uğramış ve engelli çocuklar, “çocuk kimlik”lerini yitirme tehlikesiyle karşı karşıyadırlar. Çocuk gözlüklerini gözlerinden zorla çıkararak yaşam koşulları aynadaki bedenlerin aksi büyüklükte, durgunlukta ve vazgeçmişlikte insanlar olduklarını düşündürür. “Çocuk kimdir?” sorusuna cevap veremeyecek kadar kendinden uzaklaşmış, hayatın karanlık dehlizlerinde çocuk kimliğini yitirmiş olabilir. Sosyopedagog, çocuğa kimliğini geri verebilmek için çocuk edebiyatından yardım alabilir.

Burada sosyopedagojinin sosyopedagoglara yüklediği bir diğer sorumluluk; “bireyi yeniden kendi kişisel, ailevi ve çevresel bütünlüğü içerisine yerleştirme” öne çıkmaktadır. Çocuk edebiyatı, çocuğa, çocuğun ne olduğunu, hayata nasıl baktığını, çocuğun sosyal rolleri, bir bütün olarak çocuk gerçeğini gösterir. Çocuk kimliğini yeniden edinemezse yetişkinlik döneminde de mutsuz olmasına ve yalnızlaşmasına sebep olur. Kimlik yitimi “çocuğun yalnız kalması, aidiyet ve özsaygı gibi “gelişim belirleyicilerini” yitirmesi” anlamına gelir (Coşkun, 2011: 129). Terapi için çocuğa uygunluk ilkesinin gereklerini taşıyan, çocuğu ailesiyle ve sosyal çevresiyle bir bütün olarak resmeden bir hikâye, öykü veya roman seçilebilir. Çocuk eser aracılığıyla öz kimliğine, çocuk ruhuna yeniden götürülebilir.

Otonomi

Otonomi kendini ifade edebilme, kendi istediğini yapabilme, kendini gerçekleştirebilme, düşünebilme, bağımsızca karar alabilme; özetle kendi hayatını kendince yaşayabilmeyi ifade etmektedir. Çocuğun sağlıklı bir benlik algısı edinmesinde, ileride mutlu bir yetişkin, sosyal bir birey olabilmesinde önemli bir yere sahiptir.

Ailenin çocuğa yönelik sergilediği tutumlar çocukta otonominin gelişebilmesinde etkin rol oynamaktadır. Özgüven bu tutumları demokratik, ilgisiz, otoriter, tutarsız ve aşırı koruyucu tutum olmak üzere beş başlık altında toplamaktadır (Semerci, 2012: 216). Aşırı derecede koruyucu tutumun sergilendiği ailede yetişen çocuğun bağımlılık duygusundan kurtulması güçtür, çocuk, topluma entegrasyon konusunda problemler yaşar; çünkü ailesinin dışına çıktığı an kendisini savunmasız hisseder, fiziksel otonomiye edinmede geç kalır. Tutarsız tutum tam anlamıyla çocuğa yansır ve çocuk kararsız, asosyal bir yapıya bürünür. İlgisiz ve otoriter ailelerde büyüyen çocuklar hemen hemen aynı kaderi paylaşırlar; mutsuzluk, aşağılık hissi, ruhsal çöküntü ve değersizlik duygusuyla baş etmek zorunda kalırlar. Özellikle otoriter aile tutumu çocuğun saldırgan ve antisosyal kişilik edinmesine neden olabilir. Ayrıca her iki aile tutumu da çocuğun duygusal otonomisinin gelişmesini geciktirir ve çocuğun kendisini ifade edebilme yeterliğine sahip olmasını engelleyebilir. İlgisiz ailede yaşayan çocukların sosyal gelişim düzeyi demokratik ailedeki çocuklara nazaran daha düşük olmakla birlikte diğerlerine oranla daha yüksektir. Ailede ihmal edilen çocuklar içe kapanık bir profil çizebilir, kendine güveni olmayan, kendi haklarını ara(ya)mayan bir yapıya sahip olabilir. Çocuk ilgisiz bir ortamda sevilmediğini düşünür, sevginin somut olarak gösterilmesini bekler. Sevgi yoksunluğu çocuğa sosyal ve ruhsal kaybolmuşluk hissi yaşatır. Birçok çocuk suçlarının, psiko-soyal ve psikosomatik hastalıkların kaynağında sevgi eksikliği yatmaktadır (Çakmaklı, 2007: 60,194). Demokratik ailede çocuğa fikirlerinin önemsendiği, ailede sevilen ve değer verilen bir birey olduğu mesajı verilir. Çocuk kendisine ilişkin kararlarda aktif rol alabilir, aileye ilişkin kararlarda fikir sunabilir. Böylece çocukta olumlu benlik algısı gelişir, üç özerklik türünün de gelişme ihtimali diğerlerine oranla daha yüksektir.

Otonomi ve benlik saygısı birbiriyle ilintilidir. Benlik, çocuğun kendine dair tüm görüş ve yargılarını ifade ederken; otonomi çocuğun benliğine yönelik geliştirdiği olumlu tutum ve yargıları, ondan duyduğu memnuniyet derecesini tanımlamak üzere

kullanılmaktadır. Çocuk sağlıklı otonomi gelişimine sahipse; sosyal beceri düzeyi de yüksek olur. Çocuğun güçlü sosyal becerilerinin olması, sağlıklı ilişkiler kurmasını ve karşısındakilerden olumlu geri bildirim almasını muhtemel kılarken; zayıf sosyal becerilerinin olması sağlıklı ilişkiler ve olumsuz geribildirimlerle karşı karşıya kalma ihtimalini doğurur (Geldard&Geldard, 2011: 200). Çocuk otonomi gelişimini tamamlamışsa benliğine dair gerçekleştirdiği değerlendirme sonucunda kendinden memnun olacak ve benliğine saygısı artacaktır. Fakat unutulmamalıdır ki; özerk olmasına karşın benlik saygısı düşük ya da benlik saygısı yüksek olduğu halde özerk olamayan çocuklar da vardır.

Sosyopedagoji, otonomi ve benlik saygısının iyileştirilmesini uğraşı alanı haline getiren bilimsel disiplinlerden biridir. Sosyopedagoji, çocuğun kendisini değerli hissedebilmesi, olumlu benlik algısı geliştirebilmesi, kendi varlık bütünlüğü içerisine yine kendisini yerleştirebilmesi, kendisini gerçekleştirebilmesi, kendisini keşfedebilmesi veya yeniden keşfedebilmesi için farklı teknikler kullanılmasını önermektedir. Çocuğun sosyal rolleri keşfetmesi ve bu doğrultuda toplumda kendi yerini fark etmesi, o topluma ait olduğu hissini duyumsaması benlik saygısı ve otonomi için önemli aşamalardan biridir. Bunu gerçekleştirmek için kullanılacak teknikler arasında “grupta iletişim kurma tekniği” ilk sırayı almaktadır; çünkü sağlıklı iletişim kurabilme sosyal ilişkilerin temel koşuludur. İletişim kurabilme yeteneği sayesinde çocuk etrafındaki sosyal ağı genişletebilir, özerklik derecesini arttırabilir ve böylece değer verme otonomisi gelişir. İkinci sırayı “kendini ifade etme tekniği” almaktadır. Bu teknik, sözlü iletişimin yanında sözsüz iletişimi de geliştirmek üzere kullanılmaktadır; fakat fiziksel otonomisi tam olarak gelişmemiş olan çocuklar beden dilini kullanmakta zorlanabilir. Dolayısıyla üçüncü sıradaki “fiziksel manipülasyon tekniği”nin işe koşulması gerekliliği doğabilir.

Yukarıda adı geçen teknikleri kullanmada yardımcı araç olarak çocuk edebiyatı tercih edilebilir. Anlatılan bir öykü veya hikâyeden mini bir oyun/drama oluşturulup çocuklardan canlandırması istenebilir. Çocuk, bu sayede, kendini ifade edebilir, fiziksel otonomi gelişimi için önemli bir adım atmış olur. Bir grupta gerçekleştirilen bir etkinliğin aktif öznesi olmak çocuğun benlik saygısını besleyecektir. Çocuğun hikâyedeki hangi karakterle özdeşim kurduğu, benlik saygısı düzeyi, sosyal kimlik algısı etkinlik sayesinde gözlemlenebilir. Ayrıca duygusal otonomiye katkıda bulunabileceği gibi çocuğun içbenliğiyle yüzleşmesine fırsat tanıyıp kendini (yeniden) keşfetmesine yardımcı olacaktır. Çocuk, hikâyedeki karakterlerle kendini kıyaslayıp hangisi olduğuna karar verir, düşük benlik saygısına sahipse; benliğinin resmini karşısında görür, içsel yolculuğunda ayağına batıp canını yakan durumların/özelliklerin başkalarının da canını yaktığına şahit olup yalnızlık hissinden sıyrılabilir. Aynı zamanda olmak istediği karakterle de kendini özdeşleştirebilir ve düşteki bu gerçeklikten mutluluk duyabilir.

Otonomi gelişimini desteklemek üzere uygulanacak terapilerde kullanılmak üzere Sevim Ak'ın (2013: 42-51) Açıkgöz ve Süs adlı hikâyesi önerilebilir; çünkü eser benlik saygısı yüksek, özerk bir bireyi sembolize eden Süs ve benlik saygısı düşük, mutsuz, özerk olmayı başaramamış bireyi sembolize eden Açıkgöz ile iki farklı pencereyi bir arada sunmaktadır. Ayrıca Mavisel Yener'in Mavi Zamanlar ve Zeynep Cemal'in Ballı Çörek Kafeteryası adlı eserleri de kullanılabilir. Bu iki eserin başkahramanlarının özgüvenleri

aracılığıyla elde ettikleri otonomileri gözler önüne serilmektedir. Her iki eserde de hayatta başarılı olmanın en önemli şartının özerklik/otonomi olduğu vurgulanmaktadır.

Sosyal Kimlik Edinememe/Yitimi

Çocukluk; geleceğin yetişkinini taşıyan küçük ve cılız bedeninin nasıl bir bütün olacağına karar verdiği zor bir süreçtir oysa herkes; “Ne güzel şey çocukluk!” der, çocuğu da pervasızca baharın tadını çıkararak serçeye benzetir; hâlbuki o koleksiyoncudur bütünü sosyolojik ve psikolojik her bir parçasını tek tek toplar ve milyonlarca parçadan oluşan bu yapbozun en son parçasını koyduğunda fark eder ki ortaya çıkan eser aslında ilk konulan parçaların ürünüdür. Peki, eğer içinde bir yerlerde ya da çevresinde parçalardan biri ya da birkaçı yitip gitmişse ne yapmalı çocuk, kendinden bir yetişkini nasıl doğurmalı? Olmazlığın acizliğini kabullenerek bütünü eksik parçalarını en olmazlarla doldurup eğreti bir yapboz tahtasına yapılmış ama bozuk kalmış bir bütüne dönüşmeli ya da iyi bir rehber yardımıyla bu eksiklikten ve/veya onun verdiği huzursuzluktan kurtulmalıdır.

Bu koleksiyoncu hayat boyu kimlikler de biriktirir; bunlardan en önemlileri kişisel kimlik ve sosyal kimliktir. Kişisel kimlik, tamamen kişinin kendisine özgü bilişsel, fiziksel ve psikolojik özellikleri simgelerken sosyal kimlik; “bireyin benlik algısının, bir sosyal gruba ya da gruplara üyeliğine ilişkin bilgisinden ve bu üyeliğe yüklediği değerden ve duygusal anlamlılıktan kaynaklanan parçasıdır” (Hogg&Vaughan, 1995; Hogg&Abrams, 1996; akt Demirtaş, 2003: 130). Kişisel kimlik kalp, beyin ve beden üçgeninin iç açılarıyken sosyal kimlik dış açılarıdır. Sosyal kimlik bireyselliğin yitimi anlamına gelmemektedir bilakis; benden vazgeçmeksizin biz olabilmektir. Sosyal kimliğin oluşması için atlatılması gereken önemli ve bir o kadar kaçınılmaz olan etap; sosyalleşmedir/toplumsallaşmadır. Ertürk sosyalleşmeyi “insanın çocukluktan yetişkinliğe uzayan süreçte toplumun bir üyesi haline gelme durumu toplumsallaşmadır. Ailesinin akraba ve komşuluk çevresinin, kent ve köyünün, ulusunun bir parçası olduğunu öğrenmesi durumudur” (2012: 18) şeklinde tanımlamaktadır. Sosyalleşme, çocuğun içinde bulunduğu sosyal çevreye adapte ve entegre olması şeklinde gerçekleşen uzun bir süreçtir.

Çocuk doğduğu andan itibaren sosyal çevreye ve onun etkilerine maruz kalır. Sosyal çevre aileyle başlayan sonra akrabalar, komşular ve nihayetinde arkadaşlar şeklinde gelişerek varlığını sürdüren soyut bir olgudur. Bu soyut düzlemde çocuğun grubun diğer üyeleriyle arasında yaşanan benzeşme ve farklılaşma olan sosyalleşme gerçekleşir. Çocuğun farklılaştığı noktalarda kişisel kimlik, benzeştiği noktalarda ise; sosyal kimlik devrededir. Sosyal kimlik, benlikten ve çocuğun benliğine yönelik geliştirmiş olduğu tutum ve değerlerden ayrı düşünülemez. “Bir bireyin benlik kavramı ve dolayısıyla da benlik saygısı, onun sosyal sınıf üyeliğine, yani algıladığı sosyal kimliğine demirlenmiştir” (Turner, 1978: akt Demirtaş, 2003: 131). Sosyal çevreden benliğe yönelik alınan olumlu geribildirimler benlik saygısını desteklemekte, olumsuz geribildirimler ise; gerilemeye neden olmaktadır. Ayrıca olumsuz geribildirimlerin sıklığı ve yoğunluğu çocukta içinde bulunduğu topluma aidiyet hissini uyanmasını engellemektedir, çocuk benimsenmediğini düşünüp, toplumdan farklı olduğuna kanaat getirebilir ve o toplumun kimliğine bürünmeyi içsel ya da davranışsal tepkilerle

reddedebilir. Çocuk, kendini gerçekten bir topluma ait hissederse sosyal kimliği oluşur. Kendisini benimseyemeyen toplumdan, kendisine yönelen değersizleştirme tutumundan ve dayatılan sosyal kimlikten kurtulup, kendisine yakın bulduğu, benzeştiği başka bir sosyal çevreye dahil olmak ve kişisel kimliğini o toplumun kimliğine entegre etmek isteğini duyabilir, fakat bu kararı alıp uygulayabilmesi yüksek benlik saygısını gerekli kılar. Nitekim; değersizlik hissi dış sebeplere bağlı değilse; kökleri içte bulunan bir durumsa çocuk farklı bir topluma dahil olma girişiminde bulunamayacaktır. Değer vermediği özüne güvenemeyecek ve yeni bir sosyal entegrasyon sürecini başlatmaya cesaret edemeyecektir.

Toplum çocuğa sosyal kimlik hazırlarken “ben”i yaralamamalı, kişisel kimlik sürekli sosyal kimliğin gölgesinde kalmaya mecbur edilirse; toplumu kimliksiz bireyler işgal eder ve bu durumdan en çok zarar görecektir olan sosyal kimliktir. Bu nedenle benden vazgeçmeden bize gidilebilmelidir. Sosyal kimlik cinsiyet, yaş, ırk, din, dil, kültür, sosyal sınıf, sosyal roller, politik görüş, meslek vb. birçok bileşenden oluşan bir bütündür. Bu bileşenin parçalarını çocuk zamanla tanıyacak ve zamanla onları birleştirecektir fakat bu süreçte, içinde bulunduğu toplumda özdeşim kurabileceği bireylerle karşılaşması gerekir. Bilindiği üzere; sosyal kimlik edinimi için ilk şart sağlıklı sosyalleşme iken; ikinci sırayı sağlıklı özdeşim almaktadır.

Olumlu kişisel kimlik duygusu, yüksek benlik saygısı ve bir topluma aidiyet duygusunun ürünü olan sosyal kimlik çocuğun hayatta mutlu olabilmesi için gereklidir bu nedenle sosyopedagoglar çocuğu sosyal hayata karşı cesaretlendirmeli içsel eleştiri konusunda daha yapıcı tutum izlemeye yönlendirmelidir. Bir topluma ait olma duygusunu/fikrini güçlendirmeli, sosyal çevrenin, çocuk tarafından objektif bir şekilde gözlemlenmesini, kendisine başkalarının (ait olduğu toplumun diğer üyelerinin) gözünden bakabilmesini sağlayabilmelidir. Sosyopedagog bunu yapabilmek için “canlandırma tekniği”ni haliyle çocuk edebiyatını araç olarak kullanabilir. Çocuğun içinde bulunduğu sosyal kimlik sorununu çözebilmesi için grubunu dıştan gözlemleyebilmeli bu noktada sosyopedagog çocuğun durumuna uygun, yani çelişkiler ve çıkmazların olduğu bir hikâyeye veya öyküyü anlatıp yarıda bırakabilir, danışan çocuktan ve çocuğun ait olduğu toplumu temsil eden gruptan hikâyenin devamının getirilmesini isteyebilir. Sonun çocuk dışında kalanlarca canlandırılması ve çocuğun önce pasif izleyici olması beklenir sonra ise; “grubu şekillendirme tekniği”ne geçilerek, çocuğun gruptaki bazı rolleri değiştirmesine, hikâyenin gidişatına müdahale ederek grubu bu yönde biçimlendirmesine sosyopedagogca izin verilebilir. Bu sayede çocuk, hem kendi hayal ettiği hem de toplumun beklediği sonu karşılaştırma ve değerlendirme fırsatını yakalayabilir. Bu teknik aracılığıyla sosyopedagog, çocuğun sosyal, ilişkisel, bilişsel düzeyini, adaptasyon potansiyelini, olaylar karşısındaki tepki kontrol kapasitesini gözleme şansını elde eder.

Çocuk bazen içinde bulunduğu topluma yabancılaşabilir, aidiyet duygusu zayıflayıp başka toplumun üyesi olmayı, onun kimliğini edinmeyi hayal edebilir. Sosyopedagog çocuğun bu arzusunun gerçekleştirilebilme olasılığını, diğer sosyal kimlikle kendi kişisel kimliğini bütünleştirme yollarını, bu yolda karşısına çıkabilecek engelleri çocuğa sezdirebilmek için “sorgulama tekniği”ne başvurabilir. Bu tekniğin rahatlıkla

kullanılabilmesi içinse; çocukta diyalog kurma yeteneğinin geliştirilmesi gerekmektedir. Bu noktada çocuk edebiyatında diyalogların ve monologların, içseslerin oluşturduğu çizgi romanlardan yardım alınabilir. Farklı sosyal kimliklerin sunulduğu bir çizgi romanın seçilmesi, çocuğun bu farklılıklarda kendisine yakın ve uzak kimlikleri kendi değer yargıları ile sosyal kimliği çerçevesinde gözlemlemesine imkân tanır. Çocuğun tutumunun/tepkisinin merak edildiği noktalardaki baloncuklar boş bırakılarak çocuktan doldurması beklenebilir. Ayrıca konusunu günlük olaylardan alan çizgi romanlar “gündelik hayat terapisi” için uygun bir araç olabilir. Üstelik bu tür çizgi romanlar, çocuğa gündelik hayatın içine karışan sosyolojik, kültürel, ekonomik, sosyopsikolojik durumların okur-yazarlığını kazandırmak açısından da büyük bir öneme sahiptir.

Edebiyat sosyal hayatın bir aynasıdır, yazar büyük bir titizlikle hayatın içerisinde karşılaştığı sosyal kimlikleri, onları dinamik kılan adaptasyon potansiyeli yüksek olan bireysel kimlikleri okura yansıtır. Yazarın bu yansıtma görevine karşılık; sosyopedagog sosyal kimliğin edinilmesi veya yeniden edinilmesinde çocuğa yol göstermekle yükümlüdür. Her ikisi de “ben”in içinde özgürce var olduğu bir “biz”i hedeflemektedir, sosyal algıyı yükseltme ve/veya iyileştirme eğilimindedir. Sosyopedagoji, edebiyat alanları içinde en çok çocuk edebiyatına yakındır denilebilir zira ikisinin de özellikle hedeflediği kitle; minicik bedenlerine tezat büyüklükteki kalpleriyle çocuklardır. Bu açılardan ele alındığında çocuk edebiyatı ve sosyopedagojinin yollarının sosyal yönden tecrit edilmiş çocukları iyileştirmede birleşmesi kaçınılmazdır.

Genel Çizgileriyle Ergoterapi

Ergoterapi; toplumsal hayata katılımı ve aktiviteyi kısıtlayan herhangi bir engel, hastalık, yaşlılık, sağlıklı geçirilememiş sosyalleşme süreci, madde bağımlılığı, eşcinsellik, toplumdaki tecrit edilme gibi olumsuzlukları düzeltici, iş ve uğraşı aktiviteleriyle tedavi edici bir rehabilitasyon çeşididir.

Ergoterapi, hayatları hastalık, bedensel ya da zihinsel yetersizlikler, bağımlılıklar, yaşlılık ya da sosyal sorunlardan ötürü alt üst olmuş her yaş grubundan insanın uğraşısını (aktivitesini) etkinleştirmek adına teorisyen ve pratisyenlerin bir araya geldiği medikal bir meslek türüdür. Ergoterapi, danışanın katılımı ve hareketi prensibi üzerine kuruludur (Meeus, 2002; akt Ferreira, 2004: 114). Ergoterapi, danışanı aktif kılmayı hedefleyen bir terapi türüdür.

Sosyal hayata adaptasyon, topluma yeniden kazandırma, yaşam kalitesinin yükseltilmesi, otonomi kazanımının sağlanması ergoterapinin başat hedefleri arasındadır. Ergoterapi, yeniden eğitim ve yeniden adaptasyon olmak üzere iki ana amaç üzerine kurulmuştur. Yeniden eğitim, bilişsel ve motor becerilerin yeniden öğretilmesi, bunların bireye yeniden keşfettirilmesi ve bu sayede kendi potansiyelini algılamasını sağlamaya yöneliktir. Yeniden adaptasyon, kişinin ailevi ve sosyal ilişkilerini yeniden kazanması, çevreyle yeniden iletişime geçmesi, aktivitelerini ve boş zaman değerlendirme yöntemlerini yeniden keşfetmesi böylece hayatın sıradan çizgisine tekrar girmesini sağlamaya yöneliktir. Bireyi yeniden topluma kazandırmayı hedefleyen, bireyin toplumsal hayatın içine yeniden girmesini sağlamak amacıyla teknik ve insani yardımlarla çevresini, hayatını kolaylaştıracak hale getirmeye çalışan ergoterapi,

danışanlara psiko-sosyal rehabilitasyon ve psikoterapi hizmeti sunmaktadır (www.sante.gouv.fr/IMG/pdf/monographie_ergotherapie.pdf). Bu hizmetler aracılığıyla toplumsal hayatın dışında kalmış bireysel hayatları kolaylaştırır ve bu iki hayatın yeniden birleşmesini sağlar.

Sosyal psikoloji, biyoloji ve antropolojiyle yakından ilgili olan ergoterapinin çalışma alanları şu şekilde sıralanabilir:

- 1.Nöroloji: İleri boyutta sinirsel rahatsızlıkları olan insanlar, Multipler Sklerose'dan (Halk arasında MS olarak bilinen sinir hastalığı) muzdarip olanlar Parkinson ya da Alzheimer gibi beyin hastalıkları olanlar
- 2.Ortopedi: Ortopedik yıpranma yaşayanlar
- 3.Psikiyatri: Ruhsal hasarlara doğuştan sahip olanlar, duygu, düşünce ve davranış bozuklukları bulunan çocuklar
- 4.Romatoloji: Romatizmal hastalıklara sahip olanlar
- 5.Pediyatri: Çocuk hastalıkları
- 6.Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon: Bedensel hasara uğramış, doğuştan bedensel hasarları bulunanlar, felç ya da kalp enfarktüsü geçirmiş olanlar, genel veya hassas hareket yeterliği konusunda sorun yaşayanlar
- 7.Geriatri: Yaşlılık hastalıkları ve sorunları yaşayanlar
- 8.Psikoloji: Algılama, dikkat, tepki göstermede sorun yaşayan, davranış ve gelişim bozuklukları olan çocuklar

(<http://www.deutsche-therapeutenauskunft.de/therapeuten/ergotherapie/was-ist-ergotherapie/>).

Ergoterapinin çalışma alanlarının oldukça geniş olması bu bilimin uygulayıcılarının da söz konusu alanlarda yeterli bilgi ve yetiye sahip olmasını gerekli kılar. Bu nedenle, ergoterapistler, içeriğinde anatomi, fizyoloji, hastalıklar, ergoterapi tarihçesi, kullandığı kuramlar ve bunların hastalara uygulanışına dair dersleri içeren; nöroloji, ortopedi, çocuk hastalıkları, geriatri, psikiyatri, romatoloji alanlarında eğitime tabi tutulur (Büyükkınacı, 2010: 140). Ergoterapist, danışanın durumunu analiz edebilmeli, doğru teşhisi koymalı ve tedavisinde neleri uygulaması gerektiği kararını alabilmeli, kullanılacak araçları, teknikleri duruma ve danışanın kişisel ve sosyal özelliklerine göre esnetebilmeli ve gerektiğinde yardımcı araçlar üretebilecek derecede yaratıcı düşünce gücüne sahip olabilmelidir. Bu açıdan bakıldığında; ergoterapistlerin ve sosyopedagogların benzer nitelikleri taşımakta olduğu söylenebilir.

Ergoterapistin görevleri (Meyer, 1990: 22):

- 1.Bireyin maksimum işlevsel kapasitesini yeniden keşfetmesine yardımcı olma
- 2.Bireyin mevcut işlevsel kapasitesinin devamlılığını sağlama
- 3.Yeni yeteneklerin kademe kademe keşfedilmesinde kolaylaştırıcı rol oynama

4.Sağlıkla ilgili alışkanlıkların yeniden düzenlenmesi, iyileştirilmesi ya da geliştirilmesine rehberlik etme, şeklinde özetlenebilir.

Tıpkı sosyopedagoji gibi ergoterapi de her yaş grubundan insana hitap etmektedir. Sosyopedagojinin özellikle çocukları hedef kitlesinin zirvesine oturtması sebebiyle bu çalışmada çocuk grubunun ön planda tutulduğu belirtilmelidir. Danışanın, holistik bir yaklaşımla gözlemlendiği, tedavinin bu doğrultuda gerçekleştirildiği ergoterapi eylem üzerine kuruludur. Etkinlik çocuğa problemlerle baş etmeyi öğretme, yapabilme, yaşayarak öğrenebilmede önemli bir araçtır. Çocuğun nesneye etki edebilmesini, yapabilmesini, hareket edebilmesini ve çevreyle etkileşimini sağlamak ergoterapistin başlıca uğraşlarından. Anlamlı etkinlikler, fonksiyon bozukluklarının üstesinden gelebilme ve aynı zamanda maksimum adaptasyon sağlama amacına yöneliktir. Etkinliğin bir anlamı varsa terapötik etkisi de vardır. Ergoterapide çocuk etkinliğin başrolünü elinde tuttuğu gibi, etkinliğin rotasını da belirler, böylece daha bağımsız bir birey olması desteklenir. Ergoterapist, aktivitenin gerçekleştirilmesi için gerekli önbilgileri toplar ardından motor, duyuşsal, sosyal, duyuşsal ve bilişsel gelişim alanlarına uygun olarak organize eder. Çocuğun gelişimsel durumu etkinlik için büyük önem arz etmektedir. Engelli çocuğun bir şeyleri başarabilmesi, yapabilmesi, eyleyebilmesi oldukça önemlidir (Dubochet, 1992: 55-56). Engeliyle barışmasına katkı da bulunması açısından küçük başarılar dahi oldukça büyük önemlidir. Etkinlikler çocuğa irili ufaklı başarılar yaşatmalı, çocuğun içsel motivasyonunu destekleyici nitelikte olmalıdır.

Ergoterapi çocuğu iyileştirmek için onu biyolojik, psikolojik ve sosyolojik bütünlüğü içerisinde ele almaktadır, hiçbir gelişim evresini izole olarak değerlendirmez, içsel (kendisinden kaynaklanan sorunlar/engeller) ve dışsal (çevreden kaynaklanan sorunlar/engeller) faktörleri iç içe geçmiş olarak gören bu tutumu sosyopedagojideki holistik tutumla örtüşmektedir. Her yaştan insana hitap eden bu iki bilim dalı, uygulayıcılarından esneklik ve yaratıcılık beklemektedir. Her ikisinin de başat hedefi söz konusu bireyin toplumsal hayata kazandırılmasını, topluma entegre olmasını ve en önemlisi hayattan zevk almasını sağlamaktır. Hem sosyopedagoji hem de ergoterapi kökleri oldukça geniş bir alana yayılan disiplinlerdir.

Sosyopedagoji, Ergoterapi ve Çocuk Edebiyatı Bağlantısı

Ergoterapi birçok bilim dalıyla yakından ilgili ve farklı alanlardan hastalıkların tedavisinde başvurulabilecek medikal bir müdahale yöntemidir. Psikiyatri, ortopedi, fizik tedavi gibi oldukça geniş bir yelpazeye sahip olan ergoterapide, mesleğin uygulayıcıları tedavi sürecinde, danışanın hastalık durumunu, insani ve maddi çevresini ve de kişisel durumunu göz önünde bulundurarak katkı sağlayıcı materyalleri seçebilmeli ve bu materyalleri, gerçekleştirmiş olduğu analizler sonucu ortaya çıkan durum doğrultusunda modifiye edebilmeli (küçük ya da büyük çaplı değişikliğe uğratabilmeli), yardımcı materyaller geliştirebilmelidir. Bunları yaparken danışanın, tedavinin öznesi konumunda olduğunu ve bu süreçte etkin bir şekilde rol alması gerektiğini unutmamalıdır. Bu modifiye işleminde asıl eyleyen, danışanın kendisi olmalıdır.

Sosyopedagoji ve ergoterapi hedefler noktasında sıkça buluşan iki alandır. Bu hedefler sosyal entegrasyon, yeniden eğitim, yeniden adaptasyon, kişisel gelişim, sosyal,

zihinsel, fiziksel, psiko-motor ve duygusal gelişim bozukluklarına bağlı adaptasyon sorunlarının aşılması, günlük hayatta karşılaşılan güçlüklerle baş etme, çocuğun ifade edebilme yeteneğinin ve yaratıcılığının geliştirilmesi, vb,... şeklinde sıralanabilir (<http://www.mels.gouv.qc.ca/ens-sup/ENS-COLL/Cahiers/program/35103.asp>). Çocuk edebiyatına gelince; çocuğun gelişim evrelerini sağlıklı atlatabilmesi konusunda önemli bir yere sahiptir ve çocuğu hayata hazırlayan bunu yaparken de onu hayattan koparmayan, çocuğa hayatın resmini sunan, eline kalem ve silgi tutuşturup bu resimde istediği ekleme ve çıkarmaları yapabilmesine, kendi hayatına kendi kararlarıyla devam edebilmesine imkân tanıyan hem pedagog hem terapisttir.

Fiziksel ve zihinsel engeli olanlara özellikle yönelen ergoterapinin; hastanın isteğini, arzusunu, umudunu işe koşan kilit kelimesi otonomi; anahtar sözcüğü etkinliktir. Unutulmamalıdır ki, öğrenmenin temel şartlarından biri etkinliktir ve birey etkin olduğu sürece daha iyi öğrenir (Gönen&Uyar Dalkılıç, 2009: 91). Ergoterapi ile sosyopedagoji etkinlikle ve etkinlik için yeniden eğitimin gerçekleştirilmesi fikrini merkeze yerleştirmektedir. Etkin olmak otonomiyi geliştirir, gelişmiş otonomi etkin olmayı tetikler. Bu iki sözcük iç içe geçmiş birbirini destekleyici öğelerdir. Bu açıdan bakıldığında etkinlik ergoterapi için sadece araç değil aynı zamanda amaçtır. Eğer tedavi için sanat, zanaat ya da el etkinlikleri aracı durumundaysa, hedef de hastaya etkinlikleri yeniden gerçekleştirme fırsatı sunmalıdır. Ayrıca tek hedef el ve motor becerilerin gelişimini sağlamak değildir; bilişsel ve entelektüel gelişimi desteklemek de başat hedefleri arasında kendine yer bulmaktadır. (www.sclerose-en-plaques.apf.asso.fr/IMG/pdf/APF_SEP_n9...) Bilişsel ve entelektüel gelişimin bir etkinliğin gerçekleştirilebilmesi için yeterli düzeyde olması gerekmektedir, bu nedenle çocuğun bu gelişim düzeyleri gözlemlenmeli ve gereken destek ergoterapistçe sağlanmalıdır.

Ergoterapinin aracı; etkinliktir ve etkinliğin çocuk zihnindeki karşılığı eylemdir. Çoklu duyu uyaranları aracılığıyla diğerleri arasında kendini algılayışı, diğerlerince algılanışını ve uzamsal yapılanmayı değiştirmek amacıyla gerek kendi bedeni üzerine gerekse dış dünyaya yönelik eylemi ifade etmektedir. Çocuk araçsallaştırılmış etkinlikler aracılığıyla çevresini değiştirir (akt Gossin, 1992: 161). Oyun etkinlikleri, günlük hayattan öykünülen etkinlikler ve hareketi önceleyen etkinlikler, ergoterapinin olduğu kadar birey temelli toplumsal mutluluğu önemseyen sosyopedagojinin de ilgi alanına girmektedir.

Ergoterapinin otonomi ve etkinlik eksenleri üzerine kuruludur; sosyopedagojiyle aynı eksende buluşmasını sağlamaktadır. Otonomi, kendi istediğini, kişinin kendisinin gerçekleştirebilmesi, bu yönde gerekli motivasyona sahip olması anlamına gelmektedir. Sosyopedagojinin önemle üzerinde durduğu sorunlardan biridir ve kişide otonomi gelişimini desteklemek adına ergoterapide olduğu gibi sosyopedagojide de çeşitli teknikler işe koşulmaktadır. Fiziksel engeli bulunan çocuğun otonomi gelişiminin gerçekleşmesi diğer çocuklara oranla daha uzun süreye yayılır çünkü onun öncelikle kendi bedeninin özerkliğini elde etmesi gerekmektedir. Ergoterapistler ve sosyopedagoglar bu konuda yeterince bilgiye sahip olmazsa kullanılacak teknik ve yardımcı araçlar konusunda sorun yaşayacaktır, bu nedenle gerekli bilgi donanımına sahip olmalıdırlar. İletişim teknikleri, grubu canlandırma/cesaretlendirme teknikleri, günlük hayattan problemleri çözmede hastaya refakat etmek üzere kullanılan eşlik etme

ve rehberlik tekniği, manipülasyon teknikleri, adaptasyon teknikleri, değerlendirme teknikleri (Meyer, 1990: 84) hem sosyopedagogların hem de ergoterapistlerin tedavi sürecinde başvurduğu ortak tekniklerdir.

Ergoterapide birçok tekniğe yer verilmektedir bunlar; engelin doğasına ve hedef kitleye göre farklılık göstermektedir. Bu çalışmada fonksiyonel hareketleri korumak ve iyileştirmek üzere kullanılan tekniklere yer verilecektir. Bunlar;

- Kas, eklem, duyuusal ve duygusal eğitim tekniği
- Proprioseptif yeniden getirme, duyuusal bütünleşme, nöromüsküler kolaylaştırma
- Psikoterapötik teknikler, bilişsel-davranışçı ve bilişsel uyarım teknikleri
- Rehberlik ve destek teknikleri
- Telafi ve iyileştirme teknikleridir.

(http://www.cefiec.fr/wa_files/ERGO_20Annexe_20II_20R_C3_A9f_20comp_C3_A9tence_s.pdf).

Yukarıda bahsi geçen tekniklerin hemen hepsinin bir arada kullanılabilmesi ve hedeflerin çoğunluğunun (sosyal entegrasyon, duyuusal bütünleme, yeniden eğitim, yeniden adaptasyon, duyguların ifade edilebilmesi, vs...) gerçekleştirilmesi için en uygun zemini "tiyatro etkinliği"nin sunabilir. Ergoterapist öncülüğünde gerçekleştirilecek olan oyunlaştırma sürecinde danışan çocukların öncelikle manüel tekniklerden yazma işleminde etkin rol alması sağlanır. Ergoterapi açısından ele alındığında yazma biyomekanik ve nöro-müsküler yönleri olan, aynı zamanda çocuğun kas gücünü artırıcı, duruş dengesizliğini ve zayıflığını ve zayıf motor becerilerini de iyileştirici bir aktivitedir (Amundson, 2001'den akt Case-Smith, 2002: 18-19). Çocuğun içindeki duygu ve düşünce yığını dış dünyaya aktardığı psikolojik bir iletişim şeklidir. Nitelikli çocuk edebiyatı ürünleri çocuğun dilsel gelişimine, anlam düzeyinin artmasına katkıda bulunmakla kalmaz aynı zamanda çocuğun bilişsel, duyuusal ve devinişsel düzeyde davranış geliştirmesine imkan tanır, çocuğa hayatın zorluklarının üstesinden gelmeyi öğretir sunduğu geniş duygu ve olay durumlarıyla çocuğa algısal, ruhsal ve sosyal yönden zenginlik katar (Gültekin, 2011: 97-98). Çocuk, bu eserler aracılığıyla hayatı ve diğer insanları tanıma kendini tanımlama fırsatı bulur. Sever (2007: 28)'de çocuk edebiyatı eserlerinin dilsel gelişim açısından önemine vurgu yapmakta ve çocuk kitaplarının, bu evrede çocuğa "zenginleştirilmiş bir dil çevresi" yarattığını belirtmektedir. Yazma, çocuğa kendini bulma fırsatı sunan sanatsal bir yetenektir. Sanatsal yetenekler kişiliği geliştirmek, danışanla yaklaşım iletişim kurabilmek için önemli bir yoldur ve sosyal eğitime ilişkin çalışma alanlarında pek çok amaca hizmet üzere kullanılmaktadır. Ayrıca grup gelişim çalışmalarında da araçsallaştırılabilirler (Hallstedt&Högström, 2005: 130). Yazmanın bir iletişim şekli olması yönüyle grupla gerçekleştirilecek terapilerde de kullanılabilir. Böylelikle çocuk kendisini bu grubun bir parçası olarak tanıma fırsatını da yakalar. Çocuklar yazma etkinliği aracılığıyla hayatın akışı içerisinde kendi benliğine dair algı geliştirebilir bunu da yansıtmaya tekniğini kullanarak, yazısındaki kahramanlardan birine kendi iç dünyasından yüklemeler (pişmanlık, utanç, öfke, vb...) yaparak

açmazlarından, yalnızlığından kurtulur, içine düştüğü umutsuzluk denizinin elbet bir limanı olacağını kabul eder ve içsel sükûnete erebilir.

Ergoterapi açısından yazma etkinliği psiko-motor, psiko-sosyal, duyuşsal ve bilişsel düzlemde gerçekleşmektedir ve her düzlem farklı gereklilikleri doğurmaktadır. Ergoterapinin aynı zamanda bir tür psiko-motor tedavi şekli (Özdoğan, 2009: 82) olduğunu göz önünde bulundurursak, psiko-motor gelişim için bu terapi yöntemi faydalı olabilir. Psiko-motor düzlemde; kalem ya da benzeri gereci tutabilme ve hareket ettirebilme yeteneği, yazmaya elverişli bir oturuş pozisyonu alabilme, vücudu doğru tutabilme gereklidir. Duyusal düzlemde sağlıklı duyma ve görme gücü, başı görmeyi kolaylaştıracak şekilde çevirebilme, kalem (ya da benzeri bir gereç) ve kâğıt arasındaki kontağı kurabilecek dokunsal güç gerekiyken; bilişsel düzlemde dilsel yeti ve hafıza vazgeçilmezdir. Psiko-sosyal düzlemde ise; yazmayı iletişim aracı olarak kullanma isteği ve çocuğun kendi potansiyeli ile sınırlılıkları hakkında yeterli bilinç düzeyine sahip olması gerekir. Çocuk, bütün bu yeteneklere sahip olmalıdır. Bunlar ergoterapistin refakat ve rehberliğinde geliştirilmeli, iyileştirilmelidir çünkü yazma için gerekli yetenekler iç içe bütünleşik bir yapı sergiler. Birindeki eksiklik diğerlerini de olumsuz etkiler (Dubochet, 1992: 65,67). Ergoterapist uygun teknikler ışığında yerinde egzersizler yaptırarak bunu sağlayabilir ve bunu yaparken de tıpkı sosyopedagog gibi çocuğun eksikliklerinin değil yeterliliklerinin üzerine odaklanarak, içindeki potansiyeli dışarı çıkarma hedefine yönelmelidir. Böylece çocuk, iyileşme umudu yitirmez, başarabildikleri, başarabileceğine dair inancının filizlenmesini sağlar. Hitap ettiği düzlemler göz önünde bulundurulursa yazma etkinliği sayesinde pek çok eksiklik ve engelin aynı anda tedavi edilebileceği düşünülebilir.

Yazma eylemi ergoterapinin geniş teknik yelpazesinin hemen hemen hepsini kapsayıcı niteliktedir. Özellikle de kas, eklem, duyuşsal ve duygusal eğitim tekniği, psikoterapötik teknik ve bilişsel uyarım tekniği öne çıkmaktadır. Eylemin değişimlerini, sınırlılıklarını azaltmak ve telafi etmek üzere yeniden eğitim, yeniden adaptasyon, yeniden entegrasyon, psikososyal rehabilitasyon, psikoterapi müdahaleleri ve tedavi hizmetleri sunulmaktadır

(www.sante.gouv.fr/IMG/pdf/monographie_ergotherapie.pdf). Ruhsal iyileştirme anlamına gelen psikoterapice ilişkin tekniklerin ergoterapide yer bulabilmesi, bu medikal müdahale yönteminin de edebiyatla ilişkilendirilebileceğini göstermesi açısından önemlidir. Zira edebiyatın sosyal, bilişsel, davranışsal boyutta olduğu gibi ruhsal boyutta da iyileştirici etkisi vardır. Ergoterapist, psikoterapötik teknikle edebiyatı birleştirerek danışan çocuklara hem fiziksel hem ruhsal tedaviyi aynı anda sunabilir. Aynı zamanda engelleri dolayısıyla sosyal hayatın dışında kalan ve bir nevi sosyal engelli olan çocuklarda yazma isteği uyandırarak ve yazdıklarını canlandırma cesaretini vererek çocuğu içsel ve dışsal iletişime açabilir. Tiyatral etkinlikte farklı iletişim modelleri yer almaktadır (sözlü, sözsüz jest, mimik vs), dolayısıyla bu etkinlik gerçekleştirilirken iletişim tekniği kullanılmakla birlikte çocuğun duygularını ifade edebilmesi desteklenir ve etkinlik boyunca sıkça başvurulacak olan rehberlik ve destek teknikleri de işe koşulur. Bunun yanı sıra manipülasyon tekniği kullanılarak etkinliğin gerçekleştirileceği ortam, etkinlikte yer alacak olan danışanların iyileştirilmesi ve/veya telafi edilmesi gereken

engele uygun olarak hazırlanır. Danışanın tüm vücudunu işe koşabileceği bir etkinlik olan dramatizasyon bedensel ve ruhsal gelişimde olduğu kadar sosyal gelişimde de etkilidir, çocuk canlandırdığı rol sayesinde kişilik analizleri yapabilir, sosyal çevresi hakkında bilgi edinebilir dahası hayal gücünü kullanabilir (Gönen, 1993; Knight vd., 1987; akt Gönen & Uyar Dalkılıç, 2009: 8). Kendisini ve diğerlerini tanır, anlamaya başlar. Dramatizasyon sayesinde hem kişisel hem de sosyal kimlik konusunda farkındalık kazanır.

Fizik tedavi ve rehabilitasyon ve nöroloji alanlarıyla olan yakın ilişkisi ergoterapinin uygulamada nöromüsküler kolaylaştırma, duyu bütünleyici ve proprioseptif afferent tekniklerini kullanmasına zemin hazırlar. İnsan davranışının duysal boyutlarını kavramak için perspektifler sunan nörobilime dayandırılan duysal entegrasyon kuramı ilk kez 1970'li yıllarda Jean Ayres tarafından ortaya atılmıştır ve ergoterapinin uzmanlık alanlarından birisi haline gelmiştir. Duyusal entegrasyon daha çok çeşitli gelişim ve öğrenme güçlüğü, tutum ve davranış bozukluğu, gelişimsel koordine sorunu vs olan çocuklar üzerine odaklanır. Ayres, kuramında vücut merkezli üç önemli duyuya yer vermiştir. Ergoterapinin de yakından ilgilendiği bu duyular vestibüler, dokunsal ve proprioseptif duyulardır. Bu duyular motor koordinasyonun gelişmesine destek olur bunlarda görülen herhangi bir aksaklık motor düzlemde de hissedilir. Motor planlama bozukluğu olan çocuklar hareketi gerçekleştirmede ve planlamada sorun yaşarlar. Vücut algıları zayıf olduğu için kontrol güçleri yoktur. Kaba ve ince motor (el, dil, parmak, vs) kas kontrol mekanizmaları gelişmemiştir. Vestibüler bozukluğu olan çocukların da motor planlama bozukluğuna sahip olmaları muhtemeldir, zira hareket ve denge konusunda sorunlar yaşarlar, yerçekimi algısı gelişmediğinden özgürce hareket edemezler. Vestibüler sistem bozukluğu da tıpkı motor planlama bozukluğu gibi dilsel gelişime dair sorunlara yol açmaktadır. Proprioseptif sistem vücut farkındalığı ve motor kontrol gibi pek çok fonksiyonu olan bir duyu sistemidir ve çocuğa vücudunun pozisyonu hakkında, hareketlerin ayırtına varmada, günlük hayatın içerisinde vücudunun alacağı/almaması gereken pozisyonları gerçekleştirmesinde bilgi ileten sistemdir. Duyu sistemlerinin iyi çalışması çocuğun daha kaliteli etkinlikler gerçekleştirebilmesinde ve kendisine güvenip hayatından memnuniyet duymasında etkilidir. Klasik müdahale ergoterapistin çocuğa derece derece karmaşıklığı artan hareket ve duysal bağlamda mücadele durumları sunmasını sağlayan özel olarak tasarlanmış terapötik çevrede gerçekleşir. Ayrıca bu tip müdahale çocuğun etkinlik üzerine fikirler üretebileceği, yeni mücadele durumlarına esnek bir şekilde cevap verebileceği, özgüven ve yetenek geliştirebileceği bir oyun atmosferinde meydana gelmektedir (Parham & Mailloux, 2001: 329-381; http://mebk12.meb.gov.tr/meb_iys_/71/01/747497/dosyalar/2012_12/24013247_duyusalentegrasyoniyetersizligi.pdf).

Çocukta duysal entegrasyonun geliştirilebilmesi için oyunun o sıcak, esnek atmosferinin sağlanabileceği drama yöntemine başvurulabilir. Eser oyunlaştırılırken ve sonrasında dramatize edilirken duysal entegrasyon, nöromüsküler kolaylaştırma ve proprioseptif afferent teknikleri ergoterapistçe rahatlıkla kullanılabilir. Nitekim yazmanın yayıldığı geniş düzlem ve ona koşut olarak tiyatro etkinliğinin yayılabileceği düzlemler (bilişsel, davranışsal, sosyal, ruhsal,...) hesaba katıldığında vücudunun bir bütün olarak etkince yer alabileceği bir etkinlik olduğu gerçeği gözler önüne serilir. Vestibüler,

dokunsal, motor planlama (kompleks hareketlerin algılanması ve organizasyonu) ve proprioseptif, görsel-işitsel duyu sistemlerinin uyarılmasında tiyatral etkinlik önemli bir etkiye sahiptir zira gerçek hayattan bir parçadır. Söz konusu eser, günlük hayatın (engelli bir çocuğun gündelik hayatının) yansıması olabilecek kadar gerçeğe yakın olmasıyla gerçek hayatın içinden sosyal bir deneyim edinme fırsatı sunması ve ayrıca sosyal bütünleşmeyi sağlaması açısından da oldukça önemlidir. Duyu bütünleme tekniği sayesinde çocuk farklılıkları keşfeder (insanları ayırt etme gibi) ve bu tekniğin yardımcı aracı tiyatro olunca çocuk somut şekilde farklı rollerdeki kimlikleri (bireysel-sosyal) gözlemleyebilir. Tiyatro hayatı prova etmektir.

Çocuk etkinlikte yer alan kendisiyle aynı durumdaki diğerini izlerken hangi hareketi yaparken vücudun hangi pozisyona girdiğini görebilir, denge sağlama egzersizleri de etkinliğin içinde çocuk farkında olmadan kendine yer bulabilir. Vestibüler bozukluğu olan çocuğa oyunda ayakta durmayı, hareket etmeyi gerektiren rol verilerek çocuğun eğlenerek yerçekimi güvenliğini kazanması sağlanabilir. Çocuklar farklı noktalara yerleştirilerek başlarını, gözlerini ve vücutlarını paralel (koordineli) hareket ettirebilmeleri için gerekli koşullar oluşturulabilir. Çocuğun proprioseptif düzlemde bir sorunu varsa hareket koordinasyonunda güçlük çeker bu çocuğun bir tiyatro etkinliğinde sıralı hareketleri gerçekleştirmesi zor olacaktır ama ergoterapist sabırla tekrarlatıp, gerektiğinde yaratıcılığını işe koşarak video gibi yardımcı materyallerle koordinasyonun gelişimini desteklerse çocuk başarabilir. Unutulmamalıdır ki her çocuk doğru rehberlikle her şeyi yapabilir. Yazma sürecinde ve oyunun canlandırılması esnasında çocuk etkinliğin öznesi konumuna rahatlıkla geçebilir. Bu sayede kendisine ve iç potansiyeline dair olumlu düşünceler geliştirmesine yardımcı olur.

Tiyatro aracılığıyla çocukların psikomotor becerilerinin gelişmesi desteklenir ve bu şekilde çocukların çok yönlü olmaları sağlanabilir. Bu durum da çocuğun hayatta daha güçlü olmasına yardımcı olur. Tiyatro ile düşüncelerin somutlaştırılmasında ve eleştirel bir boyut kazanabilmesinde etkili olacak ortamlar oluşturulur. Çocuk, kendini daha iyi ifade etme becerisi kazanır (Altunbay, 2012: 751). Elde edeceği gözlem fırsatıyla insan tutum ve davranışlarına ilişkin fikirler edinebilir, değerlendirmelerde bulunabilir, bu sayede hem sosyal hem de zihinsel gelişimi desteklenir. Tiyatro etkinliği içerisinde barındırdığı “güven kazanma, uyum sağlama, gözlem yetisini geliştirme, beynini ve bedenini duyumsamaya dönük çalışmalar” (Arıcı&Ungan, 2011: 314) ergoterapinin hedeflerine ulaşmada kullandığı teknikleri işe koşmada etkin rol oynar. Ergoterapi ve sosyopedagoji hedefler, yöntem ve teknikler bağlamında birbirine değen, birlikte değerlendirilen bireyi değerli kılan iki alandır.

SONUÇ

Sosyopedagojinin ve ergoterapinin birincil hedefleri olan sosyal entegrasyon, yeniden eğitim ve yeniden adaptasyon için genelde sanattan, özelde edebiyattan, çocuk edebiyatından destek alınabilir. Edebiyat hem sosyopedagojinin hem de ergoterapinin tedavi edici yardımcı materyal olarak başvurabileceği disiplinler ve sanatlararası bir bilim dalıdır. Çocuk edebiyatının temel işlevlerinden biri ve en önemlisi; çocuğu dış dünya ve hayat gerçekliğiyle tanıştırma ve bu vesileyle çocuğu hayat karşısında güçlü kılmaktır.

Hayatı sevdirmek ve toplumsallaştırma işlevlerinin de bulunması onu, sosyopedagoji ve ergoterapiyle buluşturmaktadır. Sosyopedagoji ve ergoterapi pek çok noktada sanat ve edebiyata başvurarak çocuğu hayata döndürebilir. Sosyopedagoji ve ergoterapinin hedefler, hedef kitle, iyileştirici, telafi edici teknikler ve materyaller konusunda benzer bir tablo çizdiği söylenebilir. Her ikisi de sosyal hayatın dışına düşen bireysel hayatları sosyal hayat çizgisine yeniden yerleştirebilmek için çaba sarf etmektedir. Toplumu ve toplumsal hayatı iyileştirme ve geliştirme prensibinden hareketle sosyopedagoji, ergoterpiden ve çocuk edebiyatından faydalanabilir. Bireyi toplumsal hayatın içinde kendisini ve içsel potansiyelini keşfederek/yeniden keşfederek daha güçlü bir şekilde var olmalarını sağlayan ergoterapi, psikososyal rehabilitasyon ve psikoterapi hizmetleri sunar. Bu hizmetlerin yürütücüsü olan ergoterapist ve sosyopedagog karşısındaki problemlili çocuğa nasıl yaklaşacağını, hangi metot, teknik ve terapi yöntemini kullanacağını iyi bilmeli, kuramsal bilgileri uygulamaya dökebilecek donanuma sahip olmalıdır. Çocuk edebiyatını araçsallaştırabilecek duyarlılıkta olmalıdır. Sosyopedagoji, ergoterapi ve çocuk edebiyatı, çocuğu kendi hayatının öznesi konumuna taşıyabilmek için ortak bir noktada buluşabilir. Çocuğu sorunlarından arındırmak ya da çözümü imkânsız bir engellilik söz konusuysa onlarla yaşayabilmesini sağlamak için bu iki alan çocuğu toplumun ve hayatın yansıması olan sanat ve edebiyatla iyileştirebilir.

KAYNAKÇA

- Ak, S. (2013). Penguenler Flüt Çalamaz. İstanbul; Can Yayınları.
- Altunbay, M. (2012). Dil Öğreniminde ve Öğretiminde Tiyatronun Kullanımı ve Tiyatronun Temel Dil Becerilerine Katkısı, Turkish Studies, Volume 7/4, Fall 2012, s.747-760,
- Arıcı, A. F.&Ungan, S. (2011). "Çocuk Edebiyatı Türleri ve Çocuk Eğitime Katkıları" Kuramdan Uygulamaya Çocuk Edebiyatı El Kitabı, Ankara: Grafiker Yayınları.
- Ashford, J. B.&Lecroy, C. W. (2013). Human Behaviour in the Social Environment a Multidimensional Perspective, U.S.A: Brooks/Cole Censage Learning.
- Böhm, W. (1994). Wörterbuch der Pädagogik, 14. Überarbeitete Aufl. Stuttgart: Kröner.
- Brühlmeier, A. (2010). Head, Heart and Hand Education In the Spirit of Pestalozzi (Mitchell, Mike, Çev.). United Kingdom: Sophia boks, Cambridge.
- Büyükkınacı, A. (2010). "Ergoterapi Occupational Therapy" (Ergotherapy), Klinik Psikiyatri Dergisi, 13(3), s. 137-142
- Case-Smith, J. (2002). "Effectiveness of School- Based on Occupational Therapic Intervention on Handwriting", The American Journal of Occupational Therapy, cilt:56, no:1, ss.17-25
- Coşkun, H. (2011). Topluma Hizmet Uygulamaları, Ankara: Anı Yayıncılık.
- Çakır, Ö. (2002). "Sosyal Dışlanma", Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 4(3), s.83-104.
- Çakmaklı, K. (2007). Çocuk ve Gençte Sosyal Gelişim, İstanbul: Yağmur Yayınları.
- Demirtaş, H. A. (2003). Sosyal Kimlik Kuramı Temel Kavram ve Varsayımlar, Ankara: İletişim Araştırmaları.
- Dubochet, M. (1992). "Les Bases Théoriques de l' Ergothérapie", L'Ergothérapie avec les Enfants Théories et Pratiques, İsviçre: Éditions EESP, pp. 48-73.
- Ertürk, Y. D.(2012). Sosyal Psikoloji Ders Notları "Kalabalık İçinde Ben" İstanbul: Ulus Medya Grup Basım Yayın ve Reklamcılık.
- Ferreira, M. M. (2004). "Les Compétences des Ergothérapeutes: une Analyse en Termes de Construction Sociale - Les Compétences Supposées Requises et Acquisées au Portugal ", Doktora tezi, Belgique: Université de Bruxell.
- Geldard, K. & Geldard, D. (2011). Çocukla Psikoterapötik Görüşme: Giriş Niteliğinde Uygulamalı Bir Rehber, Türk Psikologlar Derneği Yayınları, Ankara.
- Gossin, A. (1992). "Le Modèle de Pratique Bobath", L'Ergothérapie avec les Enfants Théories et Pratiques, İsviçre: Éditions EESP, pp.151-167.
- Gönen, M. &Dalkılıç, U. N. (2009). Çocuk Eğitiminde Yaratıcı Drama, İstanbul: Epsilon Yayıncılık Hizmetleri Tic. San. Ltd.Şti.

- Gültekin, A. (2011). Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Yazılar, İstanbul: Erdem Yayınları,
- Haase, K. (1932). "Sozialpädagogik u. Sozialerziehung" Lexikon der Pädagogik der Gegenwart, Freiburg: Heider, s.978-982.
- Hallstedt, P.& Högstöm, M. (2005). "The Recontextualisation of Social Pedagogy A study of three curricula in the Netherlands, Norway and Ireland", Malmö Studies in Educational Sciences, no:21, Tryck: Holmbergs.
- Hamalainen, J. (2003). "The Concept of Social Pedagogy in the Field of Social Work", Journal of Social Work 3(1), London: Sage Publications.
- İçağasioğlu, Ç. A.(2011). "Göçmen Ailelerin Uyum Süreci: Kaynaklar ve Engeller", Sosyal Dışlanma ve Aile: Sosyal Hizmet Müdahalelerinde güçlendirme Yaklaşımı, Maya Akademi Yayınevi, s.107-122
- Inge, M. B.& Frorup, A. K. (2011). "Social Pedagogy as Relational Dialogic Work: Competencies in Modern Society", Social Pedagogy and Working with Children and Young People: Where Care and Education Meet, USA: Jessica Kingsley Publishers,
- Karataş, Z. (2010). "İl Sosyal Hizmetler Müdürlüklerinde Etkin Sosyal Hizmet Sunumu," Sosyal Dışlanma ve Sosyal Hizmet" Konferans ve Bildiriler 2009, Ankara: Haberal Eğitim Vakfı.
- Lorenz, W. (2008). "Paradigms and Politics: Understanding Methods Paradigms in an Historical Context: The Case of Social Pedagogy", British Journal of Social Work 38, Published by Oxford University Press: Advance Access Publication.
- Meyer, S. (1990). Le Processus de l'Ergothérapie, İsviçre: Éditions EESP.
- Müller-Kohlenberg, H. (1994). "Sozialpädagogische Institutionen", Roth Leo: Pädagogik Handbuch für Studium und Praxis Studienausgabe, Münih: Ehrenwirth Verlag GmbH, ss. 518-522.
- Özdoğan, B. (2009). Çocuk ve Oyun Çocuğa Oyunla Yardım, Ankara: Anı Yayıncılık.
- Parham, D & Mailloux, Z. (2001). Sensory Integration. In J. Case-Smith (Ed.), Occupational Therapy for Children, Philadelphia: Mosby. pp. 329-381.
- Sanders, M. J. & Scott, R. B. (2007). "Çocuk İstismarı", Okul-Öncesi Çocuklarının Terapisi, (Yeşilmen, Şafak Çakmak, Çev.). İstanbul: Prestij Yayıncılık.
- Semerci, M. (2012). "Çocuğun Kişilik Gelişiminin Sağlanmasında Ailenin Rolü", Uluslararası Katılımlı Çocuk İhtiyaçları Sempozyumu Bildiri Kitabı 18-19 Mayıs, Ankara: Mutlu Çocuklar Derneği Yayınları, Yayına Hazırlayanlar: Dolunay Şenol, Sıtkı Yıldız, Talat Kıymaz, Hasan Kala.
- Sever, S.(2007). Çocuk ve Edebiyat, Ankara: Kök Yayıncılık.
- Şirin, M. R. (2012). Dersimiz Çocuk, İstanbul: İz Yayıncılık.
- Tezcan, M.(2005). Çocuk Sosyolojisi, İstanbul: Kök Yayınevi.
- Yıldırım, N. &Yıldırım, K. (2008). Sosyal Hizmete Giriş, Adapazarı: Sakarya Yayıncılık.

İnternet Kaynakçası:

<http://www.mels.gouv.qc.ca/ens-sup/ENS-COLL/Cahiers/program/35103.asp> Erişim tarihi: 19.08.2013,

http://www.cefiec.fr/wa_files/ERGO_20Annexe_20II_20R_C3_A9f_20comp_C3_A9tences.pdf Erişim tarihi: 08.08.2013,

http://mebk12.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/71/01/747497/dosyalar/2012_12/24013247_duyusalentegrasyonyetersizligi.pdf Erişim Tarihi: 31.08.2013, Saat: 02:05

<http://www.scie-socialcareonline.org.uk/repository/fulltext/81044.pdf>) Erişim tarihi 07.07.2013,

<http://www.deutsche-therapeutenauskunft.de/therapeuten/ergotherapie/was-ist-ergotherapie/> Erişim tarihi: 01.08.2013,

<http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/34/964/11880.pdf> Erişim Tarihi:19.10.2013.
Ministère de l'éducation nationale, de l'enseignement supérieur et de la recherche, 2005
www.education.fr:<http://www.education.gouv.fr/handicol/informations/famille.htm>
Erişim Tarihi: 18.10.2013.

www.sante.gouv.fr/IMG/pdf/monographie_ergotherapeute.pdf Erişim tarihi: 06.08.2013,

www.sclerose-en-plaques.apf.asso.fr/IMG/pdf/APF_SEP_n9 Erişim tarihi: 12.08.2013,

www.eesp.ch/uploads/media/Referentiel_compences_ES.pdf..Erişim tarihi : 15.07.2013

rehber.ihya.org/yenirehber/pestalozzi-johann-heinrich.html Erişim tarihi: 16. 07. 2013

Researcher: Social Science Studies

(2020) Cilt 8 / Sayı 2, s. 283-308

Geliş Tarihi: 20.02.2020 Kabul Tarihi: 24.06.2020 Online Yayın Tarihi: 29.06.2020

Neden Başkanlık?

Cumhur OLCAR¹

Özet

Parlamerter sistem Türkiye'nin neredeyse iki asırdır üzerinde mücadeleler verdiği bir yönetim sistemidir. Monarşi ile birlikte başladığı serüvenine 20. yüzyılın başından itibaren yalnız devam etmiştir. Cumhuriyeti kuran parlamerter rejim seneler içerisinde kendine özgü bir yapı meydana getirmiştir. Çok partili demokrasi senelerce yapılan denemelerin sonunda işlemeye başlamış, ülkenin yeni sistemi benimsemesi çok uzun süre almamıştır. Süreci sekteye uğratan ihtilaller sayılmazsa disiplinli partiler aracılığıyla parlamerter demokrasi Türkiye'nin yönetim sistemi olmuştur. Yasama, yürütme ve yargının kuvvetler ayrılığıyla tamamen ayrıldığı yeni yönetim sistemi günümüze kadar ulaşmıştır. Fakat 80'li yılların başından itibaren Türkiye'nin gündemine yeni bir tartışma yerleşmiştir. Uzun süren koalisyon dönemleri yeni yönetim arayışlarını gündeme getirmiştir. Başkanlık rejimi parlamerter sistemin yerine düşünülmüş, özellikle yürütmenin avantajları nedeniyle savunulmuştur. Fakat parlamerter sistem nedir, nasıl kurulmuştur ve nasıl bir serüvene sahiptir pek sorulmamıştır. Tıpkı parlamerter rejim gibi başkanlık rejiminin ne olduğu, nasıl bir süreçten geçtiği ve örnekleri sorgulanmamaktadır. Bu çalışmada parlamerter rejim ve başkanlık rejimi incelenecektir. Neden Türkiye'nin gündemine başkanlık rejimi getirilmiştir ve parlamerter rejimin eksiklikleri olarak neler gösterilmiştir bu çalışmada irdelenecektir. Son olarak iddia edilen eksiklere karşı başkanlık rejiminin seçimine neden olacak sebeplerin araştırılacağı bu makalenin konu başlıkları aşağıdaki gibi olacaktır; parlamerter rejim, başkanlık rejimi, başkanlık sisteminin varsayımları, parlamerter sistem ve Türkiye ve nasıl bir başkanlık?

Anahtar Kelimeler: parlamentarizm, başkanlık, demokrasi ve güçler ayrılığı.

Why Presidential System?

Abstract

The parliamentary system is a management system that gave the fight over Turkey for almost two centuries. He continued his journey with Monarchy alone from the beginning of the 20th century. The parliamentary regime that established the Republic has created a unique structure over the years. Multiparty democracy started to work at the end of years of trials and it did not take long for the country to adopt the new system. Through Process revolutions disrupt the numbers are not disciplined party parliamentary democracy has been Turkey's administrative system. The new management system, in which the legislature, executive and judiciary is completely separated by the separation of powers, has reached today. But from the beginning of the 80s a new debate on Turkey's agenda is settled. Long-term coalition periods brought up the search for new management. The presidential regime was considered as a substitute for the parliamentary system and was especially defended due to the advantages of the executive. However what is the

¹ Doktorant, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, cumhurolcar@gmail.com, ORCID: 0000-0003-3020-4875

parliamentary system, how was it established and what adventure it has not been asked much. Just like the parliamentary regime, what the presidential regime is, what kind of process it has gone through and its examples are not questioned. In this study, the parliamentary regime and the presidential regime will be examined. Why the agenda of the presidential system in Turkey has been introduced and shown what the deficiencies of the parliamentary regime will be examined in this study. Finally, the topics of this article, which will investigate the reasons for the election of the presidential regime against the alleged deficiencies, will be as follows; parliamentary regime, presidential regime, the assumption of the presidential system, parliamentary system and a presidential Turkey and how?

Keywords: parliamentarism, presidency, democracy and separation of powers.

PARLAMENTER REJİM

J.J. Rousseau'nun "Toplum Sözleşmesi" adlı eserinde bahsedildiği gibi Parlamenter rejimin kaynağı olarak egemenliğin bölünmezliği ilkesi gösterilmektedir. Egemenlik parçalanamaz bir bütün ise egemenliğin meclis olarak temsili de bölünmeden icra edilmesi gereken faaliyetleri ifade etmektedir. Leon D. Epsein'e göre parlamenter rejim yürütme organının yasama organına bağlı olarak geliştiği ve yürütme organının bu nedenle yasama organına karşı siyasal sorumluluğu olan bir siyasal rejimdir. Diğer siyasal sistemlerle karşılaştırıldığında parlamenter rejimin diğer rejimlerden ayrıldığı iki husus olduğu gözlenmektedir. Bunlar; yürütmenin yasama organına karşı sorumluluğu ve yürütme organının sorumlu olduğu yasama organından çıkmasıdır (Keleş, 1996).

Parlamenter rejimin kökenleri Westminster modeli olarak İngiltere'de doğmuş ve öncelikle İngiliz sömürgeci olan Kanada, Avustralya, Yeni Zelanda ve Hindistan gibi ülkelere yayılmıştır. İhraç edilen kurum ve gelenekler düşünüldüğünde İngiliz parlamenter rejimini esas alan bir bakışa sahip olmak konumuz açısından daha açıklayıcı olacaktır. Sistemin tarihine bakıldığında güçlenmekte olan temsili siyasal kurumların gerilemekte olan monarşik iktidara karşı üstünlüğü ile var olabilmektedir. İktidarı monarktan alan parlamento kendi sınırlarını tekrar çizmiş ve kendi yasama organından yürütme organını vücut ederek gelişimine devam etmiştir. Parlamento gelişiminde hem yasamanın hem de yürütmenin ortak yaşam alanı olmuş, bu iki organ her geçen gün birbiriyle kaynaşarak İngiliz modelini geliştirmiştir (Vemey, 1959; Teziç, 1980).

İngiliz Parlamenter rejimi tasarlanarak tamamlanmış bir siyasal rejim değildir. Bir ada olmasına rağmen bünyesinde çok kültürlü ve uluslu bir yapıya sahip olan bu toplumun neredeyse 1000 yıllık verdiği mücadelenin bir sonucudur. Feodal yapıdan 1215 senesinde yayınlanan Magna Carta ile daha temsili bir yapıya geçen İngiliz yönetimi, ileride oluşturacağı parlamenter rejimin temellerini böylece atmış olmaktadır. Danışma kurulları geçen zaman içinde sürece katılma ve temsil edilme bilincinin gelişmesi ile Avam kamarasının nüvesini oluşturacaktır. Örneğin, VIII. Henry'nin Papalığa karşı verdiği mücadeleyi parlamento üzerinden vermesi parlamenter rejimin

meşruiyeti açısından önemlidir. Parlamento Kral I. James döneminde iktidarını ilerletmiş, kralı görevden alarak yerine yeni kral William'ı kral olarak seçebilmiştir. Ardından 1693 senesinde ülke genelinde etkin faaliyet gösteren ilk hükümet kurulmuş, Avam kamarasının temsil yapısı güçlendirilmiştir. Westminster modelinde yürütmenin gücü genellikle iktidarın tek partili yapıda olmasından gelir. Seçimden galip çıkan parti hükümeti kurabilmekte ve yasama faaliyetlerini kazandığı çoğunluk ile yönlendirebilmektedir. Bu nedenle hükümeti kuran parti ve başbakanı yürütme ve yasama organlarını kullanarak güçlü bir iktidar olabilmıştır (Alkan, 2013).

Yıllar içinde meydana gelen gelişmelerin ürünü olan İngiliz parlamenter rejimi anayasal bir kurumsallaşmadan daha çok geleneklerden türemiş kurumlar aracılığı ile idare edilmektedir. Kral ya da Kraliçe tüzel kişilik olarak yürütme yapısı içerisinde en üsttedir fakat yetki kâğıt üzerindedir. Kraliyet kendisine bağlı olarak çalışan hükümetin tedbirleri altındadır. Kraliyet sembolik bir başkanlık rolünderken yürütmenin güç merkezi Avam Kamarası ve ona karşı sorumlu olan hükümet üzerinden gelişmektedir. Yani Başbakan yürütmenin tek sahibi ve sorumluluğun tek parçasıdır. Kraliyet meşruiyeti sağlarken, başbakan yürüttüğü politikaların hesabını halka veren yürütmenin başıdır (Alkan, 2013).

Parlamenter rejimin iç içe geçmiş hükümet yapısı içinde en dışta duran birim Özel Konseydir. Bu konseyin kökeni 17. Yüzyıla kadar gitmektedir. 600'e yakın üyesi bulunan konseyde yer alan kimseler şunlardır; eski bakanlar, görevdeki tüm bakanlar, yüksek yargıçlar, ülkedeki iki büyük kilisenin başpiskoposları, saygın bilim adamları Konsey'in üyesidirler. 2007 senesinden itibaren kuruldan sorumlu olan bakanlık Adalet Bakanlığı olmuş, commonwealth hukukundan doğan çatışmaları gidermeye çalışan Adalet Komitesi de kurulun en güçlü görevlerinden birini temsil etmektedir. Yürütmenin diğer bir halkası Bakanlar Kuruludur. Yalnız diğer parlamento örneklerinde olduğu gibi başbakan ve bakanlardan oluşan bir kurul değildir Bakanlar Kurulu. Bu kurulda, Başbakan, icracı bakanlıklar, devlet bakanlıkları ve bakan yardımcısı yer almaktadır. Bakanlar Kurulu; Kabine Bakanları, Devlet Bakanları ve kabine bakanlarının parlamentodaki işlemlerini yürüten Kıdemsiz Bakanlar olmak üzere üç tip bakanlıktan oluşmaktadır. Ayrıca bakanlar kurulu üyesi olmayan bakan yardımcısı ünvanı ile çalışan milletvekilleri de bulunmaktadır. Bakanlar Kurulu neredeyse yüzün üzerinde çalışanın görev aldığı karmakarışık bir yapı halini almıştır (Eroğul, 2012).

İngiliz modelinde Kabine yürütme adına düzenleyici işlemleri yapma yetkisin sahiptir. İcra bakanlıkların yanı sıra teşkilatı olmayan bakanlıklar ve Avam ve Lordlar Kamarasının çoğunluk önderleri Kabinenin birer parçasıdır. Hükümet politikasının belirlendiği yer olan Kabine, iktidarın güç merkezi hüviyetindedir. Kamu politikasının başbakanlar tarafından belirlenmesi nedeniyle İngiliz parlamenter sistemine başbakanlık

hükümeti de denilmektedir. Fakat istisnai durumlarda tarih içerisinde mevcuttur. İngiltere’de en etkili başbakanlardan olan Thatcher kişisel politikaları nedeniyle kendi kabinesi tarafından onaylanmamış görevi bırakmıştır. Yine selefi Blair kendi hazin bakanı ile görüş ayrılığına düşmüş ve görevinden istifa etmiştir (Karasu, 2009).

Başbakan partisinin genel başkanı olarak parlamentodaki çoğunluk grubunun da başkanıdır. Bakanları seçen otorite kendisi olduğu gibi yasama sürecini kontrol eden liderdir. Başbakanlar merkezde bulunan oylara bağımlıdır iktidara gelmek için. Aksi halde parti içi dengeler değişir ve milletvekilleri kendi liderlerini alaşağı etmek için parlamenter süreci işleme koyabilirler. Hükümet parlamentonun güvenine bağlı olarak çalışabilir. Kurumsal olarak yasama meclisi denetimi elinde tutmaktadır. Fakat, hükümetin aynı zamanda çoğunluk partisi olması yasamayı kontrol etme gücüne sahip olmasını da beraberinde getirir (Alkan, 2013).

İngiliz parlamentosu Avam Kamarası ve Lordlar Kamarası olmak üzere iki ayrı kamaradan oluşmaktadır. Esasında yönetim Avam kamarası üzerinden yürümektedir. Lordlar Kamarası İngilizlerin ortaçağdan bu yana sürdürdükleri bir geleneğin yansımasıdır. Özellikle sanayi devriminden sonra güç aşama aşama Avam Kamarasına geçmiştir. Avam Kamarası 650 seçim bölgesinden gelen milletvekilleri tarafından oluşmaktadır. Avam kamarasının başkanı son derece kuvvetli bir etkiye sahiptir. Kendi dönemi bittiğinde tekrar aday olmak istiyorsa başkanın seçim bölgesinden başka bir aday ona rakip olamaz. Bu sayede içtüzüğün olmadığı bir mecliste başkanın tarafsızlığı sağlanır yahut başkan tarafsız olmaya mahkûm edilir (Alkan, 2013).

İngiltere 18. yüzyıldan bu yana siyasal partiler aracılığıyla parlamentosunu işletmiş köklü bir yapıya sahiptir. İngiltere’deki seçim sistemi dar bölge çoğunluk sistemidir. Tıpkı ABD’de olduğu gibi İngiltere’de de partilerin seçim bölgesinde birer aday gösterebilirler ve en çok oyu alan aday seçilir. Bu tarz temsilin ortaya çıkardığı orantısızlık nedeniyle bir partinin parlamentoda çoğunluğu elde edebilmekte, fakat iki partili bir yapıyı merkeze oturtmaktadır. Bu nedenle İngiliz sisteminde disiplinli iki parti sistemi gözükmemektedir. Muhafazakâr Parti ve İşçi Partisi. Başka partilerinde olmasına rağmen sistem içinde bu partiler varlık gösteremezler. Tıpkı ABD’de olduğu gibi bu iki parti esasında ideolojik olarak keskin bir biçimde birbirlerine göre çok farklı olan partiler değildir. Sosyo-ekonomik politikalarda birbirinden ayrılan bu iki partinin sağlam birer tabanları bulunmaktadır. Bu partiler birer merkez partisi görünümündedir. Diğer partiler dini ve etnik yönlendirmeler dâhilinde hareket etmekte iktidara gelme kudretini gösterememektedir (Çam, 1976).

İngiliz modelinin bir diğer özelliği üniter bir devlet yapısına sahip olmasından gelir. Bu durum parlamentonun güçlenmesine, tek partili hükümetin güç merkezi haline gelmesini sağlamaktadır. Merkezi bir yönetim söz konusudur fakat taşrada bakanlık

hiyerarşisi dışında kamu hizmetlerinin verilmesi amacıyla çeşitli kamu örgütleri bulunmaktadır. Bu örgütler hizmet bakımından özerkleşmiş kurumlardır. Yalnız bu örgütlerin yerel yönetimlerle ilişkisi bulunmamaktadır. Bu örgütler parlamentoya karşı sorumlu olmayıp, bakanlıkların temsili ile işlerini yürütmektedirler. Bu sistem İngiltere'yi özerk örgütler devletine çevirmektedir (Karasu, 2009).

İngiliz parlamenter rejimi esnek anayasal devlet yapısına sahiptir. Ülkenin katı bir anayasası yoktur. İngiliz sisteminde siyasal kurumlar ve kurallar belli bir anayasaya bağlı olarak değil aksine yıllar içinde oluşmuş bir dizi temel kanun, mahkeme içtihatları, kraliyet fermanları ve örf ve adetlere dayanmaktadır. Bu durum tartışmaları beraberinde getirmekle beraber parlamentonun çözüm kapasitesini de arttırmaktadır. Anayasanın olmayışı nedeniyle anayasal denetim kurumlarında mevcudiyetinden söz edilemez. Anayasal haklar dâhilinde parlamentonun faaliyetlerini denetleyecek bir anayasa mahkemesinden bu nedenle bu sistem içinde bahsedilemez (Alkan, 2013).

İngiliz modelinin yanı sıra dünyada birçok parlamenter rejim türü vardır. Sartori bu farklı parlamenter rejimleri üç grupta sınıflandırmaktadır. Birinci grup, başbakanın ve kabinenin öncülüğündeki yürütme organının parlamentoya egemen olduğu güçlü iktidarlardır. En iyi örneği İngiltere'dir. İkinci grup, çok sayıda partinin meclise girerek parlamento üzerinden yürüyecek yürütme faaliyetlerinin kısıtlandığı meclis güdümlü hükümetlerdir. Bu türe verilecek en iyi örnek ise Fransa'da yaşanan III. ve IV. Cumhuriyet dönemleridir. Son grup ise parti hâkimiyetindeki parlamentolardır. Sartori parlamenter sistemin merkezinde partilerin olduğunu vurgulamakta ve partilerin farklı parlamenter sistemlerin oluşmasında rol oynadığını söylemektedir. Sartori parlamenter rejim içindeki hükümet biçimlerini de üçe ayırmaktadır. İlki eşitsizler üzerinde birinci hükümetlerdir. İngiliz hükümetinde bakanlar başbakana bağlıdır ve başbakan her türlü müdahaleye yetkilidir. İkinci tür ise eşitsizler arasında birincidir. Buna verilecek örnek ise Almanya olabilir. Alman başbakanı genelde oluşan koalisyonlar nedeniyle kabinesine dönük hâkimiyetini kaybetmiş olmasına rağmen anayasal olarak bakanlar gidebilir fakat başbakan yerinde kalıcıdır. Son başlık ise eşitler arasında birincidir. Başbakan bakanları ile birlikte eşittir ve hep birlikte hükümetten düşebilirler. Tek bir bakanın bile görevinden ayrılması hükümetin birlikte düşmesine neden olabilir. Bu son başlıktaki iktidarda bakanlar ve başbakanlar birlikte uyum içinde çalışmak mecburiyetindedirler (Sartori, 1997).

Seçimlerin dürüst bir biçimde gerçekleştiği ve örgütlenmenin bütün bir serbestiyet içinde geliştiği koşullarda kurumsal anlamda demokrasiye en uygun rejim parlamenter rejimdir. Parlamenter rejimde hem hükümetlerin istikrarı için hem de demokratik sistemin işleyebilmesi için uzlaşması bir siyasi kültürün olma mecburiyeti vardır.

İskandinav ülkelerin neredeyse hepsinde koalisyon hükümetlerinin bulunmasına rağmen istikrarlı bir uyumun devamı bu uzlaşma kültürüne bağlıdır (Arter, 1999).

Parlamentar rejimler disiplinli partilerin sistem içinde yerleşmesine vesile olmaktadır. Disiplinli partilerin oligarşik parti yönetimlerini ve lidere bağımlı partilerin güç kazanmasına neden olabilirler. Bu nedenle parlamenter rejimlerin içerisinde bulunan partilerin parti içi demokrasiye eğilmeleri önemlidir. Seçimlerde başarısız olan liderin yahut kadroların partiden ayrılmadan görevlerini başkalarına teslim edebildiği partiler ile parlamenter rejim demokrasiye yaklaşır. Bu şekilde parti içi değişimin önü açılacak, politikaların parti tabanına göre şekillenmesi söz konusu olacak ve parti ile seçmen tabanı paralellik gösterecektir. Ayrıca, parlamenter sistem içinde hükümet istikrarının sağlanması için seçim sistemlerinin hükümetin kurulmasını kolaylaştıran anayasal düzenlemelere gidilerek sistemin işleyebilir kılınması parlamenter rejimin rahat bir biçimde serüvenine devam etmesini sağlayabilir (Huber, 1996).

BAŞKANLIK REJİMİ

Büyük ekonomik fırsatlar, dinsel serbestiyet ve siyasal baskılardan kaçma göçmenlerin vatanlarını terk etme sebepleridir. İngiltere’de meydana gelen ekonomik gelişmeler ve Avrupa genelinde ortaya çıkan baskılar göçmenlerin yeni kıtaya gitmelerine sebep olmuştur. Bu göçü engellemek için bir girişimde bulunulmamış aksine göçler organize edilerek teşvik edilmiştir. Yolculuk masrafı çok yüklü olduğu için her bir yolcu ile anlaşmalar imzalanmış, her yolcu aynı zamanda yeni kıtada çalışacak işçilerden biri olmuştur. Yeni kıtadaki ilk yerleşim yerleri Virginia ve Massachusetts kolonileri olmuş, bu koloniler özel şahıslara sembolik nitelikteki bedeller karşılığında Kraliçe tarafından verilmişti. Kraliyetin yeni dünyadaki egemenliğini özel şahıslara devretmesi denetimsiz değildi. İmtiyazlı şirketler yeni dünyanın sahipleri olacaktı fakat şirketlerinin merkezi Londra olmak zorundaydı. İngiltere Amerika’nın ham maddelerini ucuza satın alacak fakat kendisine bağlı bir Pazar haline getirerek kazanç elde edecekti. Fakat İngiltere ile Amerika arasında bir okyanus vardı ve bu coğrafi sınır Amerika’ya yerleşen toplumda diğer sömürgelerden farklı bir gelişim göstereceğinin habercisiydi. Amerika’nın zenginlikleri, sosyal gelişimlere açık bir ortamın bulunması ve siyasal baskının mevcut olmayışı Amerikalılık bilincinin hızla yayılmasının yolunu açmıştı (Çam, 1976; Keleş, 1996).

Amerika’nın İngiliz parlamentosunda seçilmiş temsilcileri olmadığı için İngiltere kolonilerinden vergi alamazdı. İngilizlere göre bir bölgeden seçilen temsilci yalnız seçildiği bölgenin temsilcisi değildi. Amerikalılar ise sadece kendilerinin seçtiği kimselerin temsiline inanmaktaydılar. İngiliz hükümetinin koyduğu yasalardan bunalan Amerikalılar 1774 tarihinde Philadelphia’da toplandılar ve bir bildiri yayınladılar. Gümrüklere girecek gümrüklerden çıkacak ürünlere, tacirlere ve yöneticilere yönelik bir

başkaldırıydı bu bildiri. Fakat daha önemlisi kolonilerin birleştiği ilk olaydı ve birlikte hareket edecekleri faaliyetlerin ilk adımını burada atmışlardı. Ardından Virginia temsilcisi Richard Henry Lee tarafından 1776'da kongreye sunulan öneri ile Amerikan Federasyonunun kurulması tasarlandı. Thomas Jefferson'un öncülüğünde beş kişi 4 Temmuz 1776 tarihinde kabul edilen Bağımsızlık Bildirisini yayınladılar (Keleş, 1996). Bildiride şöyle denilmekteydi;

“Şu gerçeklerin apaçık olduklarına inanıyoruz; bütün insanlar eşit yaratılmışlardır. Yaratan, insanları başkalarına devredemeyecekleri bazı haklarla donatmıştır; hayat, hürriyet ve mutluluğu arama bu haklar arasındadır; insanlar, hükümetleri bu hakları güvence altına almak için kurarlar ve hükümetlerin iktidarlarının meşruiyeti de yönetilenlerin rızasından doğar. Ne zaman ki bir hükümet, bu amacı yıkıcı bir şekilde bürünür; halkın, o hükümeti değiştirmek ya da odadan kaldırmak ve kendisine güvenlik ve mutluluk sağlamaya en uygun gözüken ilkelere dayanan ve bu şekilde teşkilatlandırılmış yeni bir hükümet kurmak hakkı vardır... (Tanilli, 1976).”

George Washington'unun gayretleri sonucu devlet şeklinin bir federasyon olmasına karar verildi. Fakat kişi hak ve özgürlüklerinin korunması için anayasaya koşul olarak bir bildirinin yayınlanması taraf devletlerce kabul edildi. 1787 yılında Philadelphia'da başlayan anayasa projesi 9 eyaletin kabulü ile 1 Ocak 1789 tarihinde yürürlüğe girdi. Böylece Amerika Birleşik Devletleri federasyonu kurulmuş oldu. Anayasa hazırlanırken delegeler o güne kadar görülmemiş yeni bir sistemin peşinde değillerdi. Hatta direniş gösterdikleri İngiltere'nin sistemine sempati duymaktaydılar. O yıllarda İngiliz sistemi parlamenter bir rejim değil, parlamento ile sınırlanmış bir monarşi idi. Kral yönetiyor parlamento yasama faaliyetlerini yürütüyordu. Delegeler ayrıca Montesquieu'nün kuvvetler ayrılığı kuramından, Locke'un görüşlerinden, Fransız siyasal felsefesinden, ulusal egemenlik ilkesinden, kendi kolonyal denemelerinden ve 1215 tarihli Magna Charta'dan etkilenmişlerdi. Etkilendikleri sistemde var olan kral yerine ulusal egemenlik ilkesine dayanan ve halk tarafından seçilen bir başkan sistemleri için daha uygun görmüşlerdi (Keleş, 1996).

ABD anayasasına göre iktidarı ortak birbirinden farklı ayrılmış organlar var olmaktadır. Kuvvetler ayrımından daha çok ayrı organlara anayasal sınırlar içerisinde birbirini denetleme yetkisi verilmiştir. Bağımsız organların her biri birbirinden işlev, yapı ve ilişki bakımından ayrılmıştır. Parlamenter rejim ile kıyaslandığında öne çıkan ilk fark yürütme organının yasama organı ile ilişkisidir. Parlamenter rejimde yürütme organı yasama organından kaynaklanır ve yasama organına karşı sorumludur. Oysa başkanlık rejiminde yürütme organı, başkan, yasamaya karşı sorumlu olmamakta ve bağımsız hareket etmektedir. Yürütme organı olarak başkanın gücü ve yetkisi birbirinden ayrı kavramlardır. Siyasal anlamda güç devleti ilgilendiren hususlarda

vatandaşların davranışlarını etkileyebilme yetenek ve kapasitesidir. Yetki ise vatandaşların davranışlarını belli politikalar doğrultusunda yönlendirmeye yönelik yasal haklardır. Örneğin, Başkan bir ülkeye ülkesinin başkomutanı olarak savaş ilan etmeye yetkisi vardır. Fakat izlenecek politika doğrultusunda istenenlerin yerine getirilebilmesi, güç, her bir birimin kabiliyet, istek ve yeteneğine bağlı olarak başkandan bağımsız olarak gerçekleşecektir. Parlamenter rejim ile başkanlık rejiminin ikinci farkı ise başkanın halk tarafından seçilmesine karşı parlamenter rejimde başkanın yasama organı tarafından seçilmesi gösterilebilir. Bir diğer önemli fark ise yürütme organının başkanlık rejiminde bölünmez bir bütün olduğudur. Oysa parlamenter rejimde hükümet etme yetkilerini kullanan bir kabinenin mevcudiyeti söz konusudur. Parlamenter rejimde başkan sembolik bir makamda iken başkanlık rejiminde başkan hükümetin başkanıdır ve her iki rolün gereklerini yetkisi dâhilinde kullanır (Lijphart, 1986; Saye, 1988).

Başkanlık rejimi ABD’de oluşumunu tamamladıktan sonra birçok ülkeye özellikle Latin Amerika ülkelerinin yönetim biçimini etkilemiştir. Fakat başkanlık rejimini tercih eden ülkelerde yürütme organının güçlü yönleri daha da etkili kullanılarak yozlaşmış rejimlere dönüşmüştür. Bu nedenle bu tür başkanlık sistemlerine başkancı rejimler denmektedir. Bu yönetimlerde başkanın yönetimdeki etkinliği artmış ve iktidar kişileşmiştir. Başkan yasama faaliyetlerine müdahale ettiği gibi parlamentoyu fesih etme yetkisini de kullanabilmektedir. Başkanlık rejiminden etkilenen bir diğer yönetim biçimi yarı başkanlıktır. Fakat yarı başkanlık rejiminde yürütme kabine ile paylaşılmış ve yasamaya karşı sorumluluk verilmiştir. Sistem bu yönleri ile başkanlık rejiminden çok parlamenter rejime yakın görünmektedir. ABD’nin anayasal başkanlık sistemi hala kendine has yönetim biçimi ile uygulanan en iyi örnek olarak görülmektedir (Gençcan, 1997).

Başkanlık rejiminin iki ilkesi mevcuttur. Bunlar monokratik yürütme ilkesi ve keskin kuvvetler ayrımı ilkesidir. Monokratik yürütme ilkesinin üç ana başlığı vardır. Bunlar; tek başlı yürütme organı, halk tarafından seçilme ve siyasal sorumsuzluktur. Tek başlı yürütme organı demek tek bir kişinin hükümeti tek başına meydana getirdiği monokratik rejimdir. Şayet yetkili kişi vazifesine halk oyu ile gelmişse bunun adı başkanlık monokrasisidir. Başkan sembolik devlet başkanı ile hükümetin faaliyetlerini birleştirerek yapan kimse olmaktadır. Makamında toplanan yürütme işlemlerini tek başına hayata geçirdiği için başkan monokratik yürütme ilkesinin bir özelliği olan tek başlı organ olarak ortaya çıkmaktadır (Duverger, 1986). Sorumluluk olmadan yetki olmaz kuralının tersi bir durum olan başkanın siyaseten sorumsuzluğu onun halk tarafından seçilmesi nedeniyle söz konusu olabilmektedir. Aynı şekilde bakanlarda yasamaya karşı sorumlu değildirler. Başkan tarafından yasama organı dışından seçilen bakanlar sadece başkana karşı sorumludurlar. Başkanlık rejiminin ikinci ilkesi olan kuvvetler ayrımına göre yürütme ve yasama erkleri arasında bağımsız bir ilişkinin

kurulması söz konusudur. Bu nedenle yasama ve yürütme arasında hem yapısal hem de işlevsel olarak ayrılma görünmektedir. Fakat bu iki unsur işlevsel olarak birbirinden öngörüldüğü gibi ayrılmayıp yapısal olarak bağımsızlığın sağlandığı söylenebilir (Bryce, 1962; Tunaya, 1975; Gençcan, 1997).

Kuvvetler ayrılığının diğer bir sonucu bağdaşmazlık kuramıdır. Bir meclis üyesi yürütme organında görev alamaz. Bakanlar başkan tarafından seçildikleri için başkanın politikalarının haricine çıkamazlar. Bu nedenle bakanların çift taraflı nitelik kazanmalarına engel olunmuştur. İngiltere örneğinde olduğu gibi meclisin fesih edilmesi başkanlık rejiminde söz konusu değildir. Başkan meclisin çalışma süresine müdahale edemez, halk oyu ile göreve gelmiş meclis ancak bir diğer seçim zamanı bünyesinde değişiklik yapabilir. Aynı şekilde mecliste başkanın görev süresini kısıtlayamaz. Bu nedenle başkanlık rejimlerinde erken seçim söz konusu değildir. Her organ kendi sorumluluğunu sahiplenmekte diğerlerinin faaliyetlerine müdahale edememektedirler. Yasama organı yasaların uygulamasına katılamaz. Aynı şekilde yürütme organı olan hükümette uygulayacağı yasaların yapımına karışamaz. Savaş zamanı dahi bu ayrılık ve bağımsızlık değiştirilemez (Duverger, 1986).

Amerika Birleşik Devletlerinde anayasal yapının dört temel kurumu bulunmaktadır. Başkan, Senato, Temsilciler Meclisi ve Yüksek Mahkemedir. Senato ve Temsilciler Meclisi üçte ikilik çoğunluğu sağlaması durumunda Başkana üstün gelebilirler. Bir kimsenin Kongre ve Başkan'ın görüşlerinin aksine alınan kararın federal yasanın sınırları dışında olduğunu iddia etmesi durumunda yüksek mahkemenin dokuz yargıcından beşi Senatunun, Temsilciler Meclisinin ve Başkanın kararını kaldırabilir. Siyasal güç dengeleri değerlendirildiğinde Başkan diğer üç kurumun üstünde yer almaktadır. Başkanlık rejiminde yürütme organı başkan ve bakanlardan oluşmaktadır. Üç aşamadan oluşan başkanlık seçimi için ilk aşama her siyasal partinin kendi adayını belirlemesiyle başlar. Siyasal partiler öncelikle her federe devletten farklı yöntemler kullanarak delege seçimini tamamlamaktadırlar. Genellikle seçim senesinin ilk iki ayında seçilen delegeler yaz aylarında toplanarak kendi partilerinin başkan adayını belirlerler. Delegelerin siyasi eğilimleri bilindiği için seçilecek adayın kim olacağı da belli olmaktadır. Şayet ilk dönemini dolduran başkan yeniden aday olmak isterse partisinin başkanı olması nedeniyle seçime tekrardan partisinin adayı olarak katılacaktır. Başkanlık rejiminin ikinci aşamasında seçim kolejinin seçimi yapılmaktadır. Kongreye gönderilecek senatör ve temsilciler meclisi üyesi kadar aday federe devletlerde seçilmek üzere aday gösterilirler. Kasım ayında başkanı seçecek olan ikinci seçmenlerin seçimi yapılacaktır. Bu seçimde çoğunluğu kim sağlamışsa o grubun başkan adayını seçimin kazananı olacaktır. Her aday kendi siyasal tarafına göre oy kullanmaktadır hatta bu karar bazı federe devletlerde yasa haline getirilmiştir. Başkanlık seçimi yasal olarak iki

turlu bir sistem gibi gözüküyor olsa da fiilen tek turlu seçim ile aynı sonuca çıkmaktadır (Çam, 1976; Gençcan, 1997).

Başkanın vazifesi dört sene ile sınırlıdır. Başkanın ikinci kez mümkündür. Fakat daha fazla dönem için başvurması 1951 yılında çıkan 22. Anayasa değişikliği ile ortadan kaldırılmıştır. Bir dönem ara verilmesi halinde başkan tekrar başkan adayı olabilir. Başkan olabilmek için vatandaşlığın doğuştan kazanılması, en az dört yıldan beri ABD sınırlarında ikamet etmesi ve otuz beş yaşını bitirmiş olmaları şartları bulunmaktadır. Başkan vatana ihanet ve zimmetine para geçirme gibi kabahatlerden dolayı itham edilebilir (impeachment). İtham yetkisi temsilciler meclisine ait olup yüksek mahkeme başkanlığında senatoda muhakeme edilir. Hazır bulunacak üyelerin üçte iki çoğunluğu sağlanmaz ise sağlanamaz. Senato tarafından suçlu ilan edilen başkan yasaların gereğince takip edilebilir ve ayrıca muhakeme edilebilir. Cezai sorumlulukla adlandırılrsa da siyasal sorumluluklar da aynı neticeyi verecek başkanın görevinden çekilmesi temin edilir. Şu ana kadar bir başkan itham edilmiş fakat senato tarafından cezai hüküm verilmemiştir (Şaylan, 1981).

Başkanlık rejiminde yürütme organı monokratik bir yapıda olduğu için parlamenter rejimlerde olduğu gibi bir kabine sisteminin olmayacağı açıktır. Anayasada da bakanların yürüme içerisindeki görevlerini açıklayan ibare çok sınırlıdır ve özellikle Başkan'a bağlılıklarını vurgulamaktadır. Başkanın seçtiği bakanlar bir tür kabine gibi bütün olarak çalışmayan, birbirinden farklı kimselerin buluşması gibidir. Başkanın yardımcıları olan bakanlar başkanın alacağı kararlara kesinlikle müdahale edemezler. Bakanlar aslında başkan için çalışan yüksek statüdeki memurdan başka bir şey değildir. Kongre üyeleri ve kamu görevlileri bakan olamazlar, şayet bu yönde bir istekleri olarsa görevlerini bırakmaları gerekmektedir. Başkanın bakanlar aracılığıyla halkın temsilcilerini gereksiz yere etki altına almasını sınırlamak için böyle bir tedbir alınmıştır. Başkan genellikle seçim süresince kendisine yardımcı olmuş kimseleri kendisine bakan olarak atamaktadır (Alkan, 2013).

Başkanlık rejiminin bir diğer unsuru yasama organıdır. Yasama organının nasıl olacağı Philadelphia Konvansiyonu'ndan bu yana tartışılan bir konu olmuştur. Federe devletlerin nüfusuna orantılı temsili için Temsilciler Meclisi kurulmuş, ayrıca federe devletlerin eşitliğini yansıtmak için Senato kurulmuştur. Senato federe devletlerin hürriyetini, Temsilciler Meclisi ise federasyonun beraberliğini temsil etmektedir. ABD Senatosu altı yıllık bir süre için her federe devletten ikişer üyenin seçilmesiyle oluşur. Aday olabilmek için otuz yaşını tamamlamış olmak, vatandaşlığa dokuz yıldır kayıtlı olmak ve adaylığın söz konusu olduğu federe devlette ikamet etmek zorunludur. Elli federe devletten ikişer temsil olmak üzere toplam 100 temsilci Senatoda görev almaktadır. Senatonun üçte bir kısmı her iki yılda bir yenilenmektedir. Seçimler tek turlu

genel oy sayımına göre belirlenmekte, federe devletin her biri seçim bölgesi sayılmaktadır. Temsilciler Meclisi her federe devletten iki yılda bir seçilen adaylardan oluşmaktadır. Adaylık için aranan koşullar şunlardır; ABD vatandaşlığına yedi yıldan beri taşıyor olmak, federe devlette yaşıyor olmak ve yirmi beş yaşını tamamlamış olmaktır. Temsilciler Meclisi 438 kişinin nüfusa orantılı olarak her federe devletten seçilen üyelerden oluşmaktadır. Her federe devletin çıkaracağı temsilci sayısı kadar seçim bölgesi bulunmaktadır. Kongrede her iki mecliste eşit konumdadır. Fakat vergiler vatandaşlardan toplandığı için mali yasamalardan Temsilciler Meclisi sorumludur (Şaylan, 1981).

Başkanlık rejiminin bir diğer unsuru yargı organıdır. Yüksek mahkeme anayasaya göre en etkin mahkemedir. Yine anayasanın verdiği mahkeme kurma yetkisi ile aşağı derecede mahkemeler eyaletlerde kurulabilmiştir. Anayasada bahsi geçen tek mahkeme yüksek mahkemedir. Kongre tarafından belirlenen yargıç sayısı anayasada ifade edilmiştir. 1869 yılından bu yana bir başkan sekiz yüksek dereceli yargıçtan oluşmaktadır. Başkanlar Yüksek Mahkeme yargıçların tespitinde siyasal bir dengeyi gözetirler. Senato başkanın tercih ettiği ismi fazla siyasal görmesi halinde reddetmektedir. Sadece siyasal olarak değil dini olarak da yargıçların tercihi dikkatle yapılır. Fakat bu güne dek hiç siyah yargıç mahkemeye atanmamıştır. Yüksek Mahkemenin hem sistem içinde hem de ülke genelinde sembolik değeri vardır. Protokolde başkandan sonra Yüksek Mahkemenin başkanı yer almaktadır (Gençcan, 1997).

Amerikan sisteminin temelinde güçlü bir devletin çıkışı ve iktidarın merkezde toplanması gibi endişeler bulunmaktadır. Avrupa'daki deneyimleri kurucuları zorbalığa ve monarşiye karşı önlemler alınmasını mecbur kılmaktaydı. Federalizm merkezde güç toplanmasının önlenmek açısından önemlidir. Siyasal iktidarın dağıtılmasıyla siyasal baskılardan kurtulup fren ve denge (check and balance) sistemini yürürlüğe koymuşlardı. Federalizm ABD gibi homojen olmayan ve sonradan bir araya gelmiş farklı sosyal ve dini grupların birlikte yaşayabilmeleri açısından önemlidir. Federalizmin sonradan birlikte yaşamaya mecbur toplulukların yaşantısına faydaları şunlardır; farklılığı koruyabilmesi, yetkilerin merkezileşmesini önlemesi, bölgesel ihtiyaçlara karşılık vermesi ve küçük ölçekli denemelere olanak vermesi. Federe devletler ile merkezi hükümet arasındaki siyasal, temsili ve anayasal dengeyi en iyi şekilde sağlayan federal sistem bugüne kadar başarıyla gelmiştir (Gençcan, 1997; Uluşahin, 1999; Poggi, 2014).

Başkanın federal sistemin işleyişine etkisi sınırlanmıştır. Fakat başkanın veto yetkisi yasama işlevine müdahalesini sağlayan en etkili kozdur. Başkan veto ile bir yasama faaliyetinin tasarımına engel olamaz fakat geciktirebilir. Başkanın vetosunu engellemek için temsilciler meclisinin ve senatonun üçte iki çoğunluğuna ihtiyaç vardır.

Başkan pek benimsemediği bir yasa tasarısını imzalamayacağı tehdidi ile isteklerinin yasama organı tarafından dikkate alınmasını sağlayabilir. Böylece olumsuz bir güç gibi gözüken veto bir anda uzlaşma için bir araç olmaktadır. Başkan her sene başında yasama meclislerinde görüşülecek konuları hatırlatarak yasama organına mesajını iletir. Yasama başkan tarafından hatırlatılan tedbir ve tavsiyelere uymak mecburiyetinde değildir. Fakat başkanın kişisel nüfuz ve otoritesi oranında yasama organını etkileme kapasitesi bulunmaktadır. Başkan ile yasama organı arasındaki bağı komisyonlar temin etmektedir. Kongredeki komisyonlar başkan hariç tüm bakanları ihtiyaç olması durumunda çağırıp bilgi alabilmektedirler. Bu birleşmeler aracılığıyla yürütme denetlenebilmekte ve yasama organına yürütme tarafından gelecek uyarı ve tavsiyeler ulaşabilecektir. Başkan Senatonun görüşlerini dikkate alarak bakanların yanı sıra Yüksek Mahkeme üyelerini ve federal yargıçların, elçilerin ve yüksek memurların atamalarını yapmaktadır. Bu nedenle başkan kendisi için uygun gözüken kimselerin atamalarını yaparken Senatonun onayını almak mecburiyetindedir. Anayasanın yürütme tarafından uygulandığını ise denetleme görevi başkana yahut yasamaya değil yüksek mahkeme ve federe mahkemelere verilmiştir. Anayasaya uygunluk araştırmalarını her düzeydeki mahkemeler yetkilidir. Federe devletlerin mahkemeleri federe devletler içerisinde yapılan yasamaların anayasaya uygunluğunu araştırmaktayken, Yüksek Mahkeme federe devletler yasaları ile federal devlet yasalarının federal anayasaya uygunluğunu araştırmaktadır. Tıpkı anayasanın kontrolü gibi bütçe faaliyetleri de yürütme erkinden alınmıştır. Hükümetin bütçe faaliyetlerine doğrudan müdahalesi mümkün değildir. Yürütme maliye bakanı aracılığıyla kongreye bir rapor sunar. Fakat bu bir bütçe teklifi değildir. Devletin gelir ve gider bütçesini yapmak, vergileri ve başkanın istediği tahsilatı yapmak kongreye aittir. Bu kongrenin başkana karşı elindeki en büyük kozdur (Keleş, 1996; Gençan, 1997

Siyasal partiler Maurice Duverger'e göre üçe ayrılmaktadır. Kadro partileri, kütle partileri ve totaliter partiler. Amerikan sisteminde kadro partilerinin hâkimiyetini görmekteyiz. Başkanlığa aday çıkaran partiler nitelik esasını nicelik esastan daha fazla yeğlemektedirler. Başkanın mevkii çoğunluğa sahip partinin lideri olmasına bağlı değildir aksine bu mevkii sahiplenmesi kendisinin parti lideri olarak kabulüne neden olmaktadır. Başkanlık seçimlerinde doktrinin önemi azdır. Bir davanın savunucusu olup belli bir kitleye hitap etmektense toplumun geneline yönelecek konuları kendilerine politika olarak belirlerler. Siyasal partilerin hükümet politikaları üzerindeki etkileri de sınırlıdır. Bu konuda her türlü yetki başkana bırakılmıştır. Siyasal sistemleri farklı açılardan sınıflamak mümkündür fakat partilerin sayısına göre yapılan sınıflandırma en yaygındır. Şayet bir ülkede ikiden fazla siyasi parti bulunuyor olmasına rağmen iki büyük partinin egemenliğinden bahsedilmekteyse iki partili bir sistemin mevcudiyetinden bahsetmek yerindedir ve ABD böyle bir siyasi sisteme sahiptir. Amerikan sistemindeki siyasi partiler 1796 yılında yapılan seçimlerde ortaya çıkan iki

partinin yarışı neticesinde artmıştır. Öncesinde tek parti sistemi mevcuttur ve anayasasında partilere dair bir ibare yer almamaktadır. Toplumun içindeki farklı sosyal güçlerin bilinçli bir şekilde çıkarları doğrultusunda örgütlenmesi ve toplumsal çıkarlarını iktidara iletmesi, karar mekanizmasında yer alabilmesi çoğulcu gruplara yani baskı gruplarına bağlıdır. Bu nedenle Amerikan sistemi içerisinde toplum ihtiyaçlarını partiler aracılığıyla değil daha çok sendikalar, meslek kuruluşları, kiliseler ve diğer kurumlar aracılığıyla iletir. Baskı grubu olarak niteleyebileceğimiz bu müesseseler partilerin önüne geçmiştir. Disiplinsiz partilerin varlığı üyelerin serbest iradeleriyle hareket etmesine neden olmakta ve baskı gruplarını konumlarını yükseltmektedir. ABD'nde sayısı binleri aşan çeşitli konularda faaliyet gösteren baskı grupları mevcuttur. Baskı gruplarından da anlaşılacağı gibi Amerikan toplumu ideolojik münakaşa ve mücadelelerden hoşlanmamaktadır. Ayrıca ABD toplumu anayasal çatışmaların zor kullanılarak çözümüne de müsaade etmez. Siyasi çatışmaların hoş karşılanmadığı ve denetim mekanizmasının işletildiği demokratik yönetimlerde başkanlık rejiminin iyi bir yönetim sistemi olacağı kuşkusuz açıktır. Fakat başkanlık rejimi kolaylıkla başkana çok etkin yetkiler verdiği için denge unsurlarını bozacak kişisel yönetime de yol açabilecek bir yönetim sistemidir (Duverger, 1986; Gençcan, 1997).

BAŞKANLIK SİSTEMİNİN VARSAYIMLARI

Başkanlık sisteminin ilk varsayımı başkanlık sisteminin istikrarlı yönetim yaratacağıdır. ABD Polybios tarafından tanımlandığı biçimde karma anayasa modeline göre kurulan monarşik bir başkan, aristokratik bir Senato ve demokratik bir Temsilciler Meclisinden oluşur. Montesquieu, iktidarın bir tek siyasal erkte toplanmasını engellemeye çalışmaktadır. Hukuken bunun tanımı kuvvetler ayrımıdır. Fakat bağımsız olacak erkler arasında hiçbir ilişki olmayacağı demek değildir. Niteliği ayrı olan kuvvetlerin her bir tarafın bağımsızlığını sağlayarak bir başka kuvvetin haklarının alınmasına engel olmak demektir. Amerikan anayasasının kökeninde kuvvetlerin mutlak ayrımının söz konusu olmadığı, kuvvetlerin birbirini denetlediği ve denge içerisinde tuttuğu bir yönetim sistemi düşüncesi yer almaktadır. Yani devletin elindeki üç kuvvetin ayrı ayrı ellere verildiği bir sistem, bu erklerin ancak karşılıklı frenler gibi bir işlevi yüklenmesi halinde denetim ve dengelerle iç içe geçmiş demektir (Uluşahin, 1999).

Parlamente sistemlerinde hükümet yasama organının desteğini kaybederek istifaya zorlanabilir yahut yasama organının güvenini yitirerek oylama ile görevinden düşebilir. Başkanlık rejiminde ise başkan impeachment dışındaki bir durum ile görevinden men edilemez ki bu ihtimalin henüz olduğu görülmemiştir. Bu nedenle, başkanlık sisteminin istikrarlı hükümet yaratması buradan kaynaklanıyor olabilir. Başkanlık sisteminin yürütmenin istikrarı için tasarlandığı düşünülebilir. Öyleyse şu soruları sormak

mümkündür: istikrar tek başına bir sistem için değerli midir yahut ne ölçüde değerlidir? Parlamenter sistemin hükümet istikrarsızlığı ile sonuçlanması kesin bir sonuç mudur? Başkanlık sisteminin yarattığı istikrarlı iktidar demokrasinin işleyişi ve başarısına ne kadar olumlu katkı yapmaktadır? İstikrar elbette sistem için önemli bir değerdir fakat tek değer değildir. İstikrar ve verimlilik farklı kavramlardır. İstikrarlı bir hükümetin verimli olacağı kesin olmadığı gibi istikrarsız hükümetlerin verimsiz olacağı da sabit değildir (Riggs, 1997).

Yürütmenin yasamaya bağlı olduğu demokratik sistemlerde ortalama kabine süresinin farklılık göstermesi, hükümet istikrarsızlığının sadece parlamenter rejimin kendisine bağlı olmadığını göstermektedir. Şayet sorun sistemin üretiminde ise her parlamenter rejimin aynı sorunları yaşıyor olması gerekirdi. Oysa istikrarsızlık sadece bazı parlamenter rejimlerin sorunudur hepsinin değil. Parlamenter sistem içinde istikrarın asıl belirleyicisi hükümetin sağlam ve tutarlı bir parti desteğine dayanıp dayanmadığına bağlıdır. Şayet sistem iyi işlemiyorsa sistemin partilerinin bir sorunla karşı karşıya olduğu söylenebilir. Parlamenter sistem sisteme uygun partilerle işler ve disiplinli organlar eşliğinde sistemin parçaları yerli yerine oturur (Güneş, 1956).

Başkanlık sisteminin ikinci varsayımı ise başkanlık sisteminin güçlü yönetim yaratacağıdır. Devletin tek kişi tarafından idaresinin kökenleri çok gerilere uzanmaktadır. Platon'a göre devlet bilimi bir azınlıkta hatta tek bir kişide bulunur. Dolayısıyla yönetme hakkı bir insana aittir. Fakat bu kimsenin her zaman geleceğinin belirsizliği nedeniyle en doğru devletin izinden giderek kanunlar yazmanın gerekliliğinden bahsetmektedir. Platon gibi Aristoteles de erdem ve yetenekçe bir yöneticinin yasaların üzerine çıkarak egemen olup ülkeyi idare etmesinin adil olduğunu söylemiştir. Hamilton'a göre iki veya daha çok kimsenin ortak bir işe girişmesi halinde ortak bir amaç olsa dahi daima görüş ayrılığı tehlikesi mevcuttur. Bu nedenle birden fazla erke bağlı yürütme organının en şiddetli ayrılıklara neden olacağı oysa tek bir erkin yöneteceği yürütmenin toplumsal birlik ve beraberliği temin edeceğini savunmaktadır. Yürütmenin sahip olacağı bu serbestiyetin monarşiyi doğuracağı düşüncesi Amerikan sistemi tarafından dikkate alınmamış, her kanadın birbirini kontrol ettiği bir sistemin kurulması uygun bulunmuştur. Neticede, iktidarın kötüye doğru yönelmesi durumunda yine iktidarın bu gidişatı durdurabileceği düşüncesine dayanan başkanlık anayasası, tarihsel olarak kabul edilen bir gerçeği tek kişilik yürütme organının gerekliliğini kabul etmektedir. Kontrol ve denge sisteminin kuvvetler ayrımı ile devreye girdiği sistemde güçlü yönetim arayışına ne yönde katkı yaptığı sistemin denetim mekanizmasına bağlı olarak çeşitlenmektedir (Uluşahin, 1999).

Başkanlık sisteminin güçlü yönetim sağlayacağı varsayımının üç ana sebebi bulunmaktadır. İlk sebep yürütmenin başkanlık sisteminde tek erkte toplanmasıdır.

İkinci sebep ise yürütmenin meşruluğu halk tarafından seçimine bağlanmaktadır. Son sebep ise yürütmenin süresinin kısıtlanamaması, belirli süre dâhilinde devam etme mecburiyetidir. Başkanlık sisteminde hem yürütmenin hem de yasamanın halk tarafından seçimi meşruluk iddiasının sık sık gündeme gelmesine yol açmaktadır. Aynı ayrı seçimlerle iş başına gelen bu iki erk aynı oranda meşruluk iddiasında bulunmaktadır. Her iki erkin seçim süresi birbirinden bağımsız olduğu için ikili ilişkilerinde uzlaşmanın öne çıkmasına sebep olmaktadır. Bu çift meşruluk sorununun ana sebebi iki organın birbirinin dönem süresine müdahale edememesinden kaynaklanmaktadır. Parlamenter sistemin tersine yasama ve yürütme görev sürelerinin bitimine kadar birbiriyle beraber çalışmak mecburiyetindedirler (Özer, 1998).

Başkanlık sisteminde iktidarın kişiselleşmesi başkana yasama faaliyetlerinde tanınan yetkilerin genişliği ile ilgilidir. Başkana tanınan yasama yetki alanı ne kadar geniş ise yürütmenin yararına olacak çatışmada o kadar fazla olacaktır. Başkanın yasama alanındaki geniş yetkilerinin yürütme erki ile bütünleşmesi başkanın müdahaleci tavırlarının ve otoriter yönetiminin çıkış noktası olacaktır. Fakat parlamenter rejim içinde çoğunluğun hem yürütmeyi hem de yasamayı elinde tuttuğu gerçeğinden hareketle demokratik değerlerin tartışılmasına neden olmuştur. Yürütmenin yasamanın desteğine mahkûmiyeti aslında tersi istikamette ilerlemekte temsilcilerin yürütme karşısında zayıflamasına neden olmaktadır. Böyle bir uygulamada yasamanın üstünlüğü gibi bir ortam yaratılmışsa da yürütmenin baskın olduğu bir temsil ortaya çıkmaktadır. Aslında yürütme meşruluğunu yasamanın güvenine bağlamaktadır. Fakat genel işleyiş takip edildiğinde yasamanın bünyesinden çıkardığı hükümetin iktidar isteklerine göre çalışmasına neden olmaktadır. Oysa başkanlık rejiminde halk oylamasıyla gelen başkana bağımlı çalışan kabinenin sorumluluğu başkana dolayısıyla halka aittir. Bu şekilde yasamanın hem yasa yapmak hem de iş başındaki kabineyi desteklemek gibi işlevlerinin arasındaki uyumsuzluk ortadan kalkmakta, yasama faaliyetlerini bağımsız bir şekilde ifa etmektedir (Kuzu, 1997).

Tek bir başkanlık sisteminden bahsetmek, belirli tanımlar çerçevesinde her başkanlık rejiminin tasnifini yapmak mümkün değildir. Her sistem farklı kaynaklardan destek almakta, kendine has koşullar etrafınca şekillenmektedir. Sosyo-ekonomik, kültürel ve tarihsel şartların etkisi dikkate alındığında başkanlık sistemini yürütme erki ile yasama erki arasındaki ilişkinin türevi gibi görmek yanlış olacaktır. Farklı seçim sistemi ve parti sistemi olanakları kuvvetler ayrılığının derecesini ve sistemin genel işleyişini etkilemektedir. Dolayısıyla tek tip bir başkanlık sisteminden bahsetmek olanaksızdır. Her ne kadar çalışmamızda başkanlık sisteminin en iyi işleyen örneği olan ABD sistemini ele almışsak da, başkanlık sistemini tek ve değişmez bir yapıda değildir. Başkanlık sistemi yönettiği ülkenin bulunduğu coğrafyanın koşullarına, toplumun

sosyo-ekonomik ve kültürel değişimine, tarihsel sürecin gelişimine ve insan kaynağına bağlı olarak değişiklik arz etmekte, sistemi yerelleştirmektedir.

PARLAMENTER SİSTEM VE TÜRKİYE

Osmanlı İmparatorluğu meşrutiyeti kabul ettiği 1876 senesine kadar mutlakiyet rejimiyle idare edilmekteydi. 1876 yılında kabul edilen meşrutiyet padişahın yetkilerini kısıtlamak yerine o gün elinde bulundurduğu yetkileri Kanun-u Esasi'de anayasallaştırmıştır. 1909 yılında gerçekleştirilen değişikliklerle padişahın yetkileri biraz olsun sınırlanmış ve sistem parlamento düzenine geçmiştir. Daha sonra Kurtuluş Savaşının ardından 1921 Anayasası ile Türkiye Meclis Hükümeti ile tanışmıştır. 29 Ekim 1923'ten sonra ise Meclis Hükümeti yerini Türk Anayasa Hukuku bağlamında parlamenter rejime aşama aşama geçmiştir. 1924 yılında kabul edilen anayasa ile Türkiye'de kurulan rejim parlamenter ve meclis hükümeti sistemlerinin karışımından oluşan karma bir rejime dönüştü. 1961 Anayasası ile sistem giderek klasik parlamenter rejime yaklaştı. 1982 Anayasası ile parlamenter rejimin artık kabul gördüğü kabul edilmekte fakat cumhurbaşkanına diğer parlamenter rejimlerde olduğundan fazla yetki verilmektedir. Anayasanın 104. Maddesine bakarak cumhurbaşkanının tek başına tuttuğu yetkiler cumhurbaşkanının tarafsızlığı ile bağdaşmadığı aksine yarı başkanlık rejimlerine benzer bir düzene dönüştüğü anlaşılmaktadır (Örgün, 1999).

Türk tarihinin ilk anayasası Kanun-i Esasi 23 Aralık 1876 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Bu geçiş toplumun baskısından çok 'Genç Osmanlılar' denilen bir oluşumun dirayeti sonucunda gerçekleşmiştir. Bu anayasaya göre egemenlik Osmanlı Ailesine aittir. Yasama ve yürütme yetkileri padişaha aitti. Yargı gücü af haricinde bağımsız bir yapı görünümündeydi. Siyasi parti ve dernek kurma ve toplantı yapma temel hak ve özgürlükleri vatandaşlara tanınmıştı. Ancak hakların kanun yolu ile sınırlanması mümkün olduğundan, temel hak ve özgürlüklerin hukuki teminatı yoktu. 1921 Anayasası ise güçler birliğini sağlayarak yasama ve yürütme yetkisini milletin tek ve gerçek temsilcisi olan Büyük Millet Meclisinde toplamıştır. Yürütme organı güçler ayrılığı sisteminde olduğu gibi yasama organına karşı sorumlulukları olan bir kabine sistemi ile değil aksine yasama organının vekili olan bir kurul (İcra Vekilleri Heyeti) olarak yola devam etmiştir. 1961 Anayasası uzun ve yenilikler getiren bir metine sahipti. Egemenliğin yetkili organlar tarafından kullanılacağı şeklinde kuvvetler ayrılığına vurgu yapan bir anlayışa sahipti. Yasama ve denetim yetkisi TBMM'ye, yürütme yetkisi Meclisin içerisinde çıkacak Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kuruluna ve yargı yetkisi bağımsız mahkemelere bırakılmıştı. Çift meclisli yapı kabul edilmiş, anayasal tespit ve tetkikleri yapacak bir Anayasa Mahkemesi kurulmuştu. Temel hak ve özgürlükler o güne kadar yapılmadığı kadar geniş ve ayrıntılı bir şekilde anayasada mevcuttu. Ayrıca devletin sosyal yönünü artıran bir vazife hükmetmekteydi. 1982 Anayasası yürütme

erkinin keskin bir dille güçlendirmişti. Yürütmenin başı olarak kabul görünmesi gereken Cumhurbaşkanlığı makamına yasama ve yargıyla ilgili hükümleri de iade ederek kuvvetler ayrılığı ilkesinde gedik açmıştı. Yürütme erki sadece kanunlar etrafınca vazife alan bir kurum değil doğrudan doğruya anayasadan kazandığı haklarla yönetimi idare eden bir yapıya dönüşmüştür. Kanun hükmünde kararname yayınlama yetkisi yürütmenin sahip olduğu aşırı yetkilere bir örnek olarak verilebilir (Soysal, 1984; Örgün, 1999).

Demokratik yönetim hak ve hürriyetleri tanıyan, hukukun üstünlüğüne dayanan, anayasal zeminde halkın açık ve şeffaf bilgi edinmesine müsaade eden tek sistemdir. İnsan birey olarak adalet duygusuna sahip olmakla birlikte yanlış yapma zafiyeti de taşıyan demokratik sisteme muhtaç bir topluluğa aittir. Kanun hâkimiyeti insan doğasına ilişkin hataları sınırlayan demokratik sistemin işlevini yerine getirmesine yardımcı olan bir gerekliliktir. Anayasal demokrasinin mevcudiyeti denetim açıklığını, ifade hürriyetini ve bağımsız yargıyı temel hak ve özgürlükler bağlamında vurgulamakta, sistemin bir parçası haline getirmektedir. Yasalar önünde her vatandaşın eşit olması, yönetenlerin yönetilenlere hesap vermesi ve toplum-devlet ilişkisinin sağlıklı kuruluşu demokratik sistemlerin yaşayabilmesi için elzemdir. Cumhuriyet toplumun verdiği vekâlete sahip olan siyasal örgütlenmeye müsaade etmekteyken demokrasi bu hakkın düzgün kullanılıp kullanılmadığını denetlemeyi mümkün kılan bir sistem için gereklidir. Türkiye kurduğu Cumhuriyet ile halkın temsilini sağlamış fakat denetim ve katılım mekanizmalarını henüz beklendiği kadar yaymamış bir sistem ile idare edilmektedir (Tanilli, 1982).

CUMHURBAŞKANLIĞI HÜKÜMET SİSTEMİ

Türkiye'nin anayasal dönüşümü üzerine uzun süren bir tartışma söz konusudur. Parlamentarizmin yol açtığı zayıf koalisyon hükümetlerinin neden olduğu sorunlardan kurtulmak bu tartışmaların çıkış noktasıdır. "Türkiye'de bürokratik vesayeti ortadan kaldırmak, siyasetin demokratikleşmesini sağlamak, milletin iradesini yönetime daha iyi aktarmak, siyasal ve ekonomik istikrarı sağlamak, yönetimde çift başlılığı sonlandırmak, hızlı ve etkin yönetimi yaşama geçirmek için yeni hükümet sistemine ihtiyaç duyulduğu hükümet sisteminin dönüşümünü savunan aktörlerce yıllarca dile getirildi (Gülener ve Miş, 2017: s. 7)."

Önerilerin en önemli değişiklik parlamentarizm sisteminin yürütmede bir bakıma neden olduğu iki başlılıktır. 16 Nisan 2016 tarihi itibarıyla Türkiye Cumhuriyeti başkanlık sistemi ile tanışmış oluyordu. Her ne kadar yeni sistemin adı Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi olarak adlandırılrsa da esasında başkanlık sistemiydi. Değişikle devletin başı olan cumhurbaşkanı aynı zamanda yürütme yetkisine sahip olurken cumhurbaşkanı yardımcısı, bakanlar ve üst düzey kamu

görevlilerinin atanması ve yine bakanlıkların kurulması, kaldırılması, görev ve yetkilerinin belirlenmesi cumhurbaşkanının görev ve sorumluluğu kapsamına sokulmuştur. Bunun yanı sıra mevcut Anayasa'da- ki "Cumhurbaşkanı seçilen kişinin varsa partisiyle ilişkisi kesilir" hükmü de kaldırılmıştır. Böylece değişiklikle halk tarafından doğrudan seçilen cumhurbaşkanının içinden geldiği siyasal gelenekle ilişkisinin düzeyini belirleme imkanı doğmuştur. Cumhurbaşkanının cezai sorumlulukları da yetki genişlemesi nedeniyle artmıştır. Milletvekili sayısı 550'den 600'e çıkmış, seçilme yaşı 18'e inmiştir. Cumhurbaşkanlığı ve milletvekilliği seçimlerinin beş yılda bir ve aynı zamanda yapılması öngörülürken kanun teklif etme yetkisi - bütçe kanunu hariç- sadece meclise verilmektedir. Sistemin tıkanması durumunda ise cumhurbaşkanı ve meclise karşılıklı seçim yenileme yetkisi verilmektedir (Miş ve Duran, 2017).

Özellikle ABD'de görülen başkanlık sistemlerinin en önemli özelliği yasama ve yürütme organlarının birbirinden ayrı yapılan seçimlerle belirlenmesidir. Doğrudan millet tarafından seçilen bir yürütme organı olan başkan ile yine millet tarafından seçilen bir yasama organının varlığı bu ayrılığın başlıca nedenidir. Her iki seçimin zamanlaması bu nedenle önem kazanmaktadır. Ayrıca başkanın yasama organı üzerine etkisi de önemlidir. Bu etki üzerine seçimlerle doğrudan ilişkili iki yaklaşım bulunmaktadır. İlk yaklaşım başkanlık seçimleri ile yasama organı seçimlerinin birlikte yapılmasının yürütme ve yasama arasında kilitlenmeleri önleyecek bir mekanizmanın oluşmasında etkili olduğunu savunmaktadır. Her iki seçimin aynı anda yapılmasının hem başkanın hem de yasama organındaki çoğunluğun aynı siyasi görüşten gelmesiyle sonuçlanabileceğini ifade etmektedir. Bu yaklaşıma göre böyle bu durumda başkanlık sistemlerinde "topal ördek" olarak adlandırılan ve istikrarsızlığa yol açan bir durum ortaya çıkmayacaktır. İkinci yaklaşım ise farklı zamanlarda gerçekleştirilen seçimlerin, başkan ile yasama organı çoğunluğunun farklılaşma ihtimalini artırdığını savunmaktadır. Özellikle iki türlü bir başkanlık seçiminin yapılması durumunda bu farklılaşma daha etkili olmaktadır. İkinci yaklaşımın daha faydalı olduğu inancını taşıyanlar yasama ve yürütme arasında denge ve denetleme sisteminin daha iyi işleyeceğini öne sürmektedir (Gülener ve Miş, s. 10).

Parlamente sisteminin kilitlenmelerine benzer kilitlenmeler başkanlık sisteminde de gözlenmektedir. Çeşitli tecrübelerde görülebilecek olan bu durum, aynı anda göreve başlayan ve aynı anda görevleri sona ermesi gereken başkan ve parlamento açısından ciddi krizlere neden olma potansiyeli taşımaktadır. Bu nedenle karşılıklı biçimde seçimlerin yenilenebilmesi imkanının varlığı önemlidir. Bu yetkinin meclis tarafından kullanımı beşte üç çoğunlukla gerçekleştirilebilirken cumhurbaşkanı açısından herhangi bir şarta bağlanmamaktadır. Meclis çoğunluğunun olabilecek en yüksek oranda sistemde yerini almasının sebebi olarak meclisteki çoğunluğun cumhurbaşkanının siyasi

geleneğinden farklı bir çizgiden gelmesi durumunda çok daha riskli olabilecek sonuçları engellemek adına atılan bir adım biçiminde açıklanır. Meclis bu durumda halkın temsilcisi olma rolünü yine halkın temsilcisi olarak seçilmiş Cumhurbaşkanı ile paylaşmak mecburiyetinde kalmaktadır. Ancak Cumhurbaşkanının kararname yetkisi Meclis'in faaliyetlerini tehlikeye atabilir. Ancak başkanlık sistemlerinde bu görülmektedir. Karşılaştırmalı örnekler incelendiğinde başkanlık sistemlerinde yürütmenin başı olan başkana uygulamak istediği politikaları hayata geçirebilmesi için "yürütme emirleri" olarak adlandırılan kararname yetkisinin verildiği görülebilir. ABD örneğinde Anayasa ile başkana doğrudan böyle bir yetki verilmemesine rağmen Anayasa'nın 2. maddesine dayanılarak bu yetkinin başkanlar tarafından kullanıldığı söylenebilir (Akçakaya ve Özdemir, 2018).

"Yürütme emirleri (executive order) adı verilen bu kararnameler birer düzenleyici işlem olmakla birlikte çeşitli kurumlar meydana getirmek, ve yasama organı tarafından çıkarılan kanunların yürütülmesi sağlamak adına önemli birer araç olarak değerlendirilmektedir. Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemin'de cumhurbaşkanına kararname yetkisi verilmektedir. Anayasa'nın 104. maddesinde yapılması planlanan değişiklik çerçevesinde cumhurbaşkanı, yürütme yetkisine ilişkin olarak kararname çıkarabilir. Aynı maddede çıkarılacak kararnamelerin istisna alanları da sayılmaktadır. Buna göre kararnameler;

- Anayasa'nın ikinci kısmının birinci ve ikinci bölümünde yer alan temel haklar, kişi hakları ve ödevleriyle dördüncü bölümde yer alan siyasi haklar ve ödevlerini düzenleyemez.
- Anayasa'da münhasıran kanunla düzenlenmesi öngörülen konularda cumhurbaşkanı kararname çıkaramaz.
- Kanunda açıkça düzenlenen konularda kararname çıkarılamaz.
- Kanunlarla çatışan Cumhurbaşkanlığı kararnamesi hükümleri mevcut olursa kanun hükümleri uygulanır.
- TBMM aynı konuda kanun çıkarırsa kanun uygulanır (Gülener ve Miş, 2017: s. 13)."

Cumhurbaşkanına yürütmenin başı olarak verilen bu hakların karşılığında cezai sorumluluk şartı getirilmiştir. 105. maddeye göre TBMM üye tamsayısının yarısından bir fazlasının vereceği bir önergeyle cumhurbaşkanı hakkında soruşturma açılması istenebilir. Meclis önergeyi en geç bir ay içinde görüşüp üye tamsayısının beşte üçünün gizli oyuyla soruşturma açılmasına karar verilebilir (Gülener ve Miş, 2017: s. 14).

Diğer başkanlık sistemlerine bakıldığında başkan yardımcısının başkanla birlikte seçildiği görülmektedir genellikle. Özellikle ABD örneğinde olduğu gibi bu tercihin altında demokratik değerler yatmaktadır. Başkanın yerine yetki kullanacak kişi olan başkan yardımcısının temsili de böylelikle meşrulaştırılmış olmaktadır. Ancak

Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistem'i seçim yerine atama usulünü benimsemiştir. Kanaatimizce öneri cumhurbaşkanı yardımcılarının meşruiyetlerini millet tarafından doğrudan seçilen cumhurbaşkanına eklememeyi uygun görmektedir. Bu nedenle milletin seçtiği cumhurbaşkanı tarafından doğrudan atanan, ona karşı sorumlu olan ve gerektiğinde görevden alınabilen bir makamın varlığında bir sakınca bulunmaktadır. Ancak millet tarafından cumhurbaşkanıyla birlikte aynı anda seçilen bir cumhurbaşkanı yardımcısının çifte bir meşruiyet krizi doğmasına neden olma riski de göz ardı edilmemelidir. Bu meşruiyet krizi ABD örneğinde henüz yaşanmamıştır. Bunun nedeni olarak devletin demokratik değerlere ne kadar bağlı olduğu sorusunu akıllara getirmektedir. Demokratik evrensel değerler, sistemin işlerliği söz konusu olduğunda Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemince göz ardı edilmiştir (Küçük, 2017). Başkanlık sistemini hükümet sistemi olarak benimsemiş ülkeler değerlendirildiğinde ABD haricinde devlet başkanının mensup olduğu siyasi parti ile ilişkisinin kesildiği pek görülmemektedir. ABD'de başkan seçiciler kurulu vasıtasıyla seçilir. Dolayısıyla başkanlık sistemlerinde başkanın bir parti üyesi hatta çoğu ülke örneklerinde o partinin doğal lideri olması, sistemin olağan karakteri olarak değerlendirilmektedir. Ancak ABD'de başkan siyasi partinin sadece bir adaydır. Dolayısıyla partilidir. Partinin bir üyesidir. Ancak ABD başkanı mensubu olduğu partinin genel başkanı değildir.

Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminde Cumhurbaşkanın ve meclisin birbirlerini feshedebilmeleri mümkündür. Sistemde oluşabilecek tıkanmalara çözüm yolu olarak başkana verilen feshetme yetkisine karşın meclise de böyle bir yetkinin tanınmasının nedeni karşılıklı denge kurulması olabilir. Meclis bir kararında ısrar edebilir ve bu tıkanıklığa sebep olabilir. Bu gibi durumlarda oluşacak krizin çözümü olarak seçimlerin yenilenmesi öngörülmüştür. Ancak bunun yanı sıra 6771 Sayılı kanunla yapılan değişiklikle meclisin de seçimleri yenileyerek tıkanıklıkların aşılmasına karşılıklı çözüm üretilmiş olabilir. Partili Cumhurbaşkanlığı sisteminde 2709 Sayılı kanunun 116. maddesinde, 6771 Sayılı kanun madde 11 ile yapılan anayasa değişikliğiyle Cumhurbaşkanı, seçimlerin yenilenmesine karar verirse, meclis seçimleri ile cumhurbaşkanlığı seçimleri birlikte yapılacaktır. Meclisin seçimleri yenileyebilmesi için beşte üç çoğunluğa yani 360 milletvekilinin seçimlerin yenilenmesi yönünde oy kullanmaları gerekir. Seçimlerin yenilenmesi kararı sonrası aksi bir durum oluşmadıkça Cumhurbaşkanı ve meclisin görevleri seçim sonucunda oluşacak yeni yürütme ve yasama organlarının işlevine başlamaya hazır hale gelene kadar devam eder. Seçim sonrası hem meclisin hem de cumhurbaşkanının görev süresi 5 senedir. (Kaya, 2017: s. 45).

6771 Sayılı kanunla, 2709 Sayılı kanunun 159. maddesinde yapılan anayasa değişikliğiyle, HSYK'nın adı Hakimler ve Savcılar Kurulu (HSK) olarak değiştirildi. Kurula, TBMM tarafından yedi üye Cumhurbaşkanı tarafından ise dört üye seçilecektir.

HSK'nın yeni üye sayısı onüç olmuştur. Ancak Adalet Bakanının kurulun başkanı olması ve bakan yardımcısının, kurulun tabii üyesi olması yargının tarafsızlığı ve bağımsızlığı açısından ayrıca tartışılması gereken bir konudur. "Cumhurbaşkanı, yardımcılarını herhangi bir siyasi partiye üye olmayan adaylar arasından atarsa ve adalet bakanı gerçekten tarafsız ve bağımsız davranırsa, bu tartışma yersiz kalabilir. Ancak bahsedilen durum sadece bir olasılıktır. Ayrıca Cumhurbaşkanının istediği zaman azledebileceği bir bakanın da tarafsız ve cumhurbaşkanı yardımcısı olması sebebiyle bağımsız davranışlar sergilemesi düşünülemez. Cumhurbaşkanı ve meclisin HSK üyelerini seçtikten sonra, üyelerin kendi aralarında başkanını seçmesi, yargının tarafsızlığı ve bağımsızlığı açısından daha demokratik olacaktır (Kaya, 2017: s. 46)."

Cumhurbaşkanlığı Teşkilatına ilişkin düzenlemelerin bir bölümü önce 16 Nisan 2017 Anayasa değişikliği ile gerçekleşmiştir. 703 sayılı KHK ve Cumhurbaşkanlığı Kararnameleri ile ise düzenlemeler sürmüştür. 2017 yılında 6771 sayılı Kanunla icra edilen Anayasa değişikliği ile Cumhurbaşkanı Yardımcılığı ihdas edilmiş, Bakanların Cumhurbaşkanı tarafından TBMM dışından atanması usulü getirilmiş, Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliğine ilişkin Anayasa'nın 107. maddesinin ilgası ile bu kurum kaldırılmıştır. Ancak asıl değişiklikler 1 Nolu Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile gerçekleştirilmiştir. Cumhurbaşkanlığı Sisteminde yeni bir örgütlenme modeli benimsenmiştir. Alınan kararlara göre Cumhurbaşkanlığı merkez teşkilatı Cumhurbaşkanlığı Makamı ve İdari İşler Başkanlığı şeklinde oluşturulmuş, bakanlık sayısı 16'ya düşürülerek Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı içine alınmış, politika kurulları ve ofisler oluşturulmuş, bağlı kurum ve kuruluşlar yeniden belirlenmiştir (Turan, 2018: s. 60).

Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminin temel siyasal kurumlar arasında başkana ciddi ölçüde güç kazandırdığı sisteme yöneltilen eleştirilerin başında gelmektedir. Bakanların başkan tarafından atanacağı ve görevden alınabileceği, her bakanın başkana karşı sorumlu olduğu, bakanların meclis dışından seçilebileceği, milletvekilleri ve yedek milletvekillerinin bakan olmayacağı cumhurbaşkanının hükümet etme görevini tek başına üstlenmesi anlamına gelmektedir. Başkana verilen önemli bir yetki de, bakanlıkların kuruluş ve teşkilat yapılarını başkanlık kararnamesiyle düzenleyebileceğidir. Böylece başkana, idari yapıyı düzenlemede tek başına hareket etme olanağı tanınmaktadır. Demokratik değerler dikkate alındığında siyasi parti kanununda zaten mevcut olan eksiklikler nedeniyle krizle boğuşan sistem bu tek başlılık nedeniyle daha fazla toplumsal ve siyasi krize neden olabilir. Özellikle toplum kutuplaşmaya gidebilir ve TBMM'nin de nispeten işlevsizliği nedeniyle huzursuzluklar meydana gelebilir. Şayet böyle bir kriz anında TBMM ancak grup kurmayı başarmış partilerin arasında seçime yönelik çoğunluğu elde ettiklerinde krizin çözümüne yaklaşılabilir. Ancak seçimlerin ayna yapıldığı ve cumhurbaşkanının da aynı zamanda

parti genel başkanı olduğu düşünülürse TBMM'nin krizi yeni bir seçimle çözüme olasılığı çok mümkün olmayabilir.

Amerika Birleşik Devletlerinin eyaletlerden oluşan çok geniş bir coğrafyaya yayılıyor olması federal hükümete yani başkana geniş yetkiler vermiştir. Ancak kamu görevlilerinin atanmasında Kongrenin onayı, başkanı, atamalarında daha dikkatli olmaya sevk etmektedir. Buna karşılık başkan da, kamu görevlilerinin görevden alınması noktasında hiçbir denetime tabi değildir. Başkanın bu yetkisi, yürütmenin başı sıfatıyla idare üzerindeki denetim ve kontrol gücünü artırmaktadır. Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemi içerisinde cumhurbaşkanı ve idare arasındaki ilişki bakanlar kurulu ve idare arasındaki ilişkiye benzer bir durumdadır. Sistemin niteliği gereği parlamenter sistemde kolektif bir yapıya verilen yetkiler, tek bir kişi tarafından kullanılacak, tamamlayıcı işlem mahiyetinde Cumhurbaşkanının onayı gibi bir mekanizma da olmayacaktır. Cumhurbaşkanının idari işlemlerinin yargı denetimine açılacak olmasının, özellikle atama işlemlerinde daha dikkatli olmasına neden olacağı ifade edilebilir. Ancak Türkiye'nin üniter bir devlet olması, Cumhurbaşkanının idare üzerindeki etkisini ABD'ye göre daha da güçlendirecektir. Ayrıca, ülkemizde iktidarı denetleyecek mekanizmalar da son derece zayıftır. Bunun yanında, meslek örgütleri ve sivil toplum kuruluşları gibi kuruluşlar da iktidarı denetlemek ve iktidarı baskılayarak antidemokratik uygulamalardan uzaklaştırmak gücüne sahip değildir. Bu nedenlerle, ülkeyi belki bugüne kadar görülmemiş istikrarsızlıklara ve antidemokratik uygulamalara sürüklenme ihtimali olan başkanlık sistemini demokratik değerler ışığında daha katılımcı ve kolektif bir hale getirmek için düzenlemelere ihtiyaç gereği doğabilir.

SONUÇ

Cumhurbaşkanının halk tarafından iki türlü seçimini mümkün kılan anayasal değişikliğin yapılması başkanlık rejimi için atılan ilk güçlü adımdır. Güçlü bir destek ile göreve gelen Cumhurbaşkanı yürütmenin başı olabilecektir. Parlamenter sistemin bir getirisi olan başbakanlık ve bakanlar kurulu bu yeni gelişmenin önünü tıkayan yapılardır. Yürütme erkinin başbakan ve cumhurbaşkanı arasında bölünmesi ne yazık ki beklenen istikrarlı idareyi tesis edemeyebilir. Cumhurbaşkanının iki dönemden fazla seçilmemesi gerekir ki kalıcı yatırımları halka sunabilsin, popülist icraatlardan kaçınabilsin. Cumhurbaşkanın cezai sorumlulukları harici Meclis'e karşı siyasi sorumluluğu olmamalı. Cumhurbaşkanın komisyonlar tarafından değil yüce divan gibi yapılarda muhakeme edilmesi önemlidir. Ancak komisyon süresi TBMM tarafından değerlendirilmek üzere daha kısa sürede tamamlanmalıdır. Cumhurbaşkanı yürütme görevini icra ederken partisinden bağımsız olmalıdır. Bu halde yapılan hizmetler partinin şemsiyesi altında kalmakta, seçimlerin başka bir yönde ilerlemesine neden olmaktadır. Bunun yanı sıra, Cumhurbaşkanının haksız ve antidemokratik

uygulamalarına parti içinden de tepki verilmesi sağlanmış olacaktır. Aksi halde yasama organı olarak gücü zayıflamış parlamento toplumun beklediği sorulara cevap veremeyecek ve sistemin topyekun krize girmesi deneyimlenecektir. Siyasi partilerin genel başkanları seçime girebilmek için parti liderliğinden fedakârlık yapmaları gerekir. Başkan yardımcısı olarak görev yapacak kimse de cumhurbaşkanı ile beraber seçime katılmalı, Cumhurbaşkanına bir hal olması durumunda kalan süre müddetince milletin sahip olduğu egemenliğe meşru hakkı olarak Cumhurbaşkanı yardımcısı vazifeye sahip çıkmalıdır.

Başkan bakanlarını kendi seçmeli fakat vekiller mebuslar arasından seçilmemelidir. Böylece bakanlar seçilme derdinden daha çok yürütme ile ilgili işlere kafa yoracak, artı bir telaştan kurtulacaklardır. Bakan mebus olmadığı için meclisin baskısından korunmuş olacak yasama ve yürütmenin arasındaki bağ bağımsız bir yönetime imkân tanıyacaktır. Bakanlık sayısının asgari düzeyde kalması cumhurbaşkanının bakanları ile ilişkisinin daha kolay ve etkin hale gelmesini sağlayacaktır. Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminin getirdiği bu düzenlemeler sistemin başarısı açısından mühimdir. Bakanlar sadece başkana karşı sorumlu olmalı fakat dokunulmazlık zırhı ile korunmamalıdır. Vekillerinde tıpkı başkanın sahip olduğu gibi siyasal sorumluluktan muaf olmaları gerekir. Bakanlar hakkında her türlü soruşturma ve araştırma yapılabilir. Yargılama sonucu alınan karar hemen uygulanabilmelidir. Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemi ile birlikte meclisin iki tür vazifesi olması gerekir. Yürütmeyi denetleme ve yasama faaliyetleri. Bu sayede yürütmeye bağlı olarak çalışan mebuslar daha uzun vadeli ve bağımsız planlar yapabilecekler, yasama faaliyetlerine tarafsız katılacaklardır. Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemi içerisinde yapılacak düzenlemeler ile sistemin daha uzun vadeli ve demokratik olması sağlanabilir.

Türkiye’de çok partili sistem mevcuttur. Fakat partiler kendi içerisinde çok dağınıktır. Disiplinli partilerin daha merkeze yakın toplumun geneline hitap eden bir tavır sergilemeleri gerekmektedir. Bu konuda bir diğer çözüm iki turlu seçimdir. Partilerin birbiri arasında uzlaşması ve anlaşması için böyle bir fırsat yaratılabilir. Böylece çok partili dağınıklığın sistemi tıkamasının önüne geçilecektir. Parti içi demokrasi sağlanacak ve genel başkan ve delege sultasına darbe inmiş olacak, partilerin iç ve dış siyasetinde yapılanmalar gerçekleşecektir. Ancak mevcut siyasi kültüre zarar vermeden bu adımlar gerçekleştirilmelidir. Merkezin iki kanadında kalan iki disiplinli parti sistemini oluşturmak yerine her siyasi partiye değer veren bir anlayışla Meclis’in kapıları her mebusa açık olmalıdır. Azınlıkta kalacak siyasi partilerin denetimden uzaklaşmaması gerekmektedir. Başkanlık sistemi ile hem yürütme hem de yasama organı uzun vadeli planlar yapabileceklerdir. Her biri kendi alanından mesul olacak, diğerinin işlemlerini denetleyebilecektir. Çatışmadan çok uzlaşma kültürü siyasi partilere

ve yasama ve yürütme erkine nüfuz edecek, bürokratik faaliyetlerde kariyer sisteminin öne çıkması sağlanarak hizmetlerin kalitesi artacaktır. Bu şekilde Cumhurbaşkanı ile aynı siyasi partiden olmasa bile uyum içerisinde çalışacak bir parlamentoya sahip olmak mümkündür.

Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemi ile tamamen merkezi hükümete bağlı olan bazı hizmetler yerelleşebilir yahut bölgesel politikalar aracılığıyla merkezden alınabilir. Merkezi idare adalet, güvenlik, savunma, dış politika gibi konularda etkinliğini koruyacak fakat afet, sağlık ve eğitim gibi konularda sorumluluklarını bölgesel yahut yerel idarelere devri gerçekleştirebilecektir. Yerel yahut bölgesel idarelerin kaliteli hizmet verebilmeleri için il düzeyinde ya da bölgesel boyutta kurullar oluşturulmalıdır. Böylelikle başkanlık rejimi ile cumhurbaşkanına tanınacak yetki genişliği yereldeki amirlere de yansiyacaktır. Kent ya da bölgesel meclislerin seçimi halk tarafından yapılmalı fakat meclis içerisinde çıkacak başkanlar merkez tarafından atanmalıdır. Nüfusa dayalı dar bölge seçim sistemi sadece cumhurbaşkanı ve mebus seçiminde değil yerel kurulların seçiminde de uygulanmalıdır. Hatta daha ayrıntılı detaylar bölge sayısına yansıtılabilir. Böylece demokrasi kültürü yerelden genele doğru uygulanmış olacak, siyasi sisteme katılım daha bilinçli ve yoğun olacaktır.

KAYNAKÇA

- Akçakaya, M. ve Özdemir, A. (2018) Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi ve Siyasal İstikrar. *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi*, 53(3): 9222-944.
- Arter, D. (1999). *Scandinavian Politics Today*. Manchester: Manchester University Press.
- Bryce, J. (1962). *Amerikan Siyasi Rejimi*. İstanbul: Türk Siyasi İlimler Derneği Yayınları.
- Çam, E. (1976). *Devlet Sistemleri*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Duverger, M. (1986). *Siyasal Rejimler*. Çev. Teoman Tunçdoğan. İstanbul.
- Eroğul, C. (2012). *Çağdaş Devlet Düzenleri*. Ankara: İmaj Yayınevi.
- Gençcan, Ö. U. (1997). *Başkanlık Rejimi*. Ankara: Adil Yayınevi.
- Gülener, S. ve Miş, N. (2017) Cumhurbaşkanlığı Sistemi. İstanbul: SETA.
- Güneş, T. (1956). *Parlamentar Rejimin Bugün ki Manası ve İşleyişi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Haluk, A. (2013). *Karşılaştırmalı Siyaset: Başkanlık ve Parlamentar Sistemler Işığında Yarı Başkanlık Modelleri*. İstanbul: Açılım Kitap.
- Huber, J. D. (1996). *Rationalizing Parliament: Legislative Institutions and Party Politics in France*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Karasu, K. (2009). *İngiltere’de Kamu Yönetimi, Kamu Yönetimi incelemeleri*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Kaya, B. (2017) Türk Tipi Başkanlık Sistemi Önerisinden Partili Cumhurbaşkanlığı Sistemine. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 15(30): 27-50.
- Keleş, M. (1996). *Başkanlık Rejimi*. Ankara: Öykü Reklam.
- Kuzu, B. (1997). *Türkiye için Başkanlık Sistemi*. İstanbul: Fakülteler Matbaası.
- Küçük, A. (2017) Yeni anayasa Değişikliği ile Getirilmek İstenen Türkiye’ye Özgü Başkanlık Sistemi: Korkular, Algılar, Beklentiler. *Liberal Düşünce Dergisi*, 22(85): 157-189.
- Lijphart, A. (1986). *Çağdaş Demokrasiler*, çev. Ergun Özbudun ve Ersin Onulduran. TDVSİD Ortak Yayınları.
- Miş, N. ve Duran, B. (2017) Türkiye’de Siyasal Sistemin Dönüşümü ve Cumhurbaşkanlığı Sistemi. İstanbul: SETA.
- Örgün, F. (1999). *Başkanlık Sistemi*. İstanbul: Bilge Yayınları.
- Özer, A. (1998). *Başkanlık Hükümeti Sistemi ve Bu Sistemin Türkiye Açısından Uygulanabilirliği*. Ankara.

- Riggs, F. (1997). *Presidentialism versus Parliamentaryism: Implications for Representativeness and Legitimacy*. *International Political Science Review*, 18 (3). s. 253 – 278.
- Sartori, G. (1997). *Karşılaştırmalı Anayasa Mühendisliği*. çev. E. Özbudun. Ankara: Yetkin Yayınları.
- Saye, A. (1988). *Principles of American Government*. New Jersey: Englewood Cliffs.
- Soysal, M. (1984). *Temel Nitelikleriyle 1961 ve 1982 Anayasaları*. Ankara: Gerçek Yayınevi.
- Şaylan, G. (1981). *Çağdaş Siyasal Sistemler*. Ankara: Todaie Yayınları.
- Tanilli, S. (1976). *Anayasalar ve Siyasal Belgeler*. İstanbul: Cem Yayınevi.
- Tanilli, S. (1982). *Devlet ve Demokrasi*. İstanbul: Cem Yayınevi.
- Teziç, E. (1980). *Türk Parlamento Hukukunun Kaynakları ve ilgili Anayasa Mahkemesi Kararları*, İstanbul.
- Tunaya, T. Z. (1975). *Siyasi Müesseseler ve Anayasa Hukuku*. İstanbul.
- Turan, A. M. (2018) Türkiye'nin Yeni Yönetim Düzeni: Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi. *Social Sciences Research Journal*, 7(3): 42-91.
- Uluşahin, N. (1999) *Anayasal Bir Tercih Olarak Başkanlık Sistemi*. Ankara: Yetkin Yayınları.
- Verney, D. V. (1959). *The Analysis of Political Systems*. London: Routledge & Kegan Paul Limited.